

John Adams
Library.

IN THE CUSTODY OF THE
BOSTON PUBLIC LIBRARY.

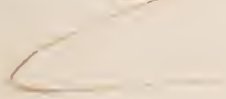
SHELF N^o

★ ADAMS

★ 290.1

v.1

5^r Schellingeren

FRANCISCI BURMANNI,
S. Theol. Doctoris & Professoris,
SYNOPSIS
THEOLOGIÆ,
& speciatim Oeconomix
FŒDERUM DEI,
ab initio sæculorum usque ad consummationem eorum.

TOMUS PRIOR
præcipuè complectitur Oeconomiam
Veteris Testamenti.

TRAJECTI AD RHENUM,

Apud CORNELIUM JACOBI NOENARDUM, Bibliopol.

C I O I O C L X X I.

Cum Privilegio.

ADAMS 294
Summa Privilegii Illustr. ac Præpot. Ordinum Trajectinæ Provinciæ.

Ordinum Trajectinæ Provinciæ singulari Privilegio cautum est, ne quis præter Cornelium Iacobi Noenardum, proxime se subsequens quindecim annis quovis modo, vel integram vel per partes, vel directe vel indirecte, imprimat imprimive curet, vel alibi impressam distrahat aut venalem exponat in Trajectina Provinciâ, Francisci Burmanni, S. Theol. Doctoris & Professoris, Synopsin Theologiæ, & speciatim Oeconomix Fœderum Dei, ab initio sæculorum usque ad consummationem eorum: sub confiscatione exemplarium & trecentorum florenorum Carolinorum multa: ut latius videre est in diplomate sigillo majori Ordd. munito, Trajecti a. d. xx. Ianuar. c10 10 c L x x.

signato

JASPAR SCHADE v^t.

Ad mandatum Ordd. subscriptit

W. V. Velthuisen.

Summa Privilegii Illustr. ac Præp. Ordinum Hollandiæ Westfrisiæque.

Ordines Hollandiæ Westfrisiæque diplomate suo sanxerunt, ne quis inscio vel invito Francisco Burmanno, S. Theol. in Acad. Traj. Doctore & Professore, annis quindecim abhinc proxime se secuturis ejusdem Synopsin Theologiæ, & speciatim Oeconomix Fœderum Dei, ab initio sæculorum usque ad consummationem eorum, intra Hollandiæ Westfrisiæque fines in toto vel parte excudat, distrahat, aut alibi recusam inferat venalemve exponat, sub confiscatione exemplarium, & multa insuper sexcentorum florenorum Carolinorum: prout latius continetur in authentico diplomate sigillo majori Ordd. roborato, Haga a. d. v. I. Februar. c10 10 c L x x.

signato

JOHAN de WITT v^t.

Ad mandatum Ordd. subscriptit

Herb. de Beaumont.

Illustribus ac Præpotentibus
P R O V I N C I Æ
U L T R A J E C T I N Æ
O R D I N I B U S,
P A T R I Æ P A T R I B U S:

N E C N O N

Nobilissimis & Amplissimis

R E I P U B L I C Æ U L T R A J E C T I N Æ
C O N S U L I B U S
E T
S E N A T O R I B U S,
A C A D E M I Æ C U R A T O R I B U S,

FR. BURMANNUS

D. D.

Eminem mortalium, qui Deum rite colunt, esse censeo, qui non summi beneficii loco habeat, cœleste illud depositum, Dei verbum, quo, cum nos ad eum accedere non possemus, ipse ad nos descendit, priorque nos affari dignatus est. Si enim sermo omnis animi sit character ac nota, virique sapientis genius ac dotes in verbo ipsius eluceant; non mirum quoque est, divinæ potentia, bonitatis & sapientia characteres Dei verbo impressos esse, ipsiusque adeo deitatis conspectum quendam in eo nobis exhiberi. Ut illud merito omnis sapientia sit tabularium, per quod populus populo interest, & mundo Ecclesia. Sine quo mundus desertum est, vita humana latrocinium, regna ipsa non nisi tyrannis, judicia omnia vis mera, & commercia omnia fraudis latibula. Quod vero supra sæculum nos attollimus, quod peccato nos emancipamus, quod non formam solum humanam gerimus, sed & animum Deo dignum formamus, quod non civili tantum honestati & externa disciplina studemus, verum etiam sublimioribus sæculoque incognitis operamur virtutibus, & uno verbo, quod vitæ nobis non desunt præsidia, nec mortis solatia, neque cum sæculo terminantur spes nostræ, totum hoc verbi illius munus est. Ut illa demum beata sit respublica, ad quam verbo huic datur aditus & in qua divinæ illius voces sonant, adeoque ex illius præscripto omnia instituuntur. Annon enim secundum verbi hujus normam æque componi potest regimen, ac juxta Philosophi alicujus opiniones, aut Legislatoris placita, aut vanorum etiam hominum commenta?

Nun.

D E D I C A T I O.

Nunquid fide æquè bella possunt geri , respublica administrari , jus dici, suum cuique tribui, pacis artes coli, temperantia, fortitudo, constantia, aliæque virtutes exerceri, & suum omnibus rebus pretium statui, quam carnali sapientia, ambitione & inanis gloriæ studio? Ex adverso stat omnium sæculorum historia; quæ fidem facit, nunquam feliciori loco fuisse res humanas, quam ubi ad verbi hujus trutinam exactæ sunt; quod ubi factum, illæ divinis humanisque benedictionibus affluentes, domi tutæ, foris invictæ & undiquaque florentes fuerunt. Quod si remotiorum testimoniorum deesset copia, sola vestra respublica locupletissimum ejus rei suppeditat exemplum. Quæ intra portas recepto hoc Palladio, quod cimmeriis tenebris vastaque caligine, quibus immersa erat, se evolverit, quod feritatem barbariemque posuerit, quod sapientiæ divinæ ac humanæ, virtutumque aliarum non solum exempla expresserit, sed & ipsa aliis in exemplum cesserit, totum id verbo huic debet. Et sicut nunquam sine glorioso comitatu recipitur Christus, ita quoque animadvertere fuit omni ævo, non solum ad æternam lucem contemplandam animæ oculum verbi hujus beneficio attolli, verum etiam discussis semel errorum ignorantiaque nebulis, ad ipsas quoque vitæ actiones poliri mentem, & cœlestis veritatis ope liberam factam, in aliis quoque suo juri restitui, humanæque prudentiæ & fortunæ limites longè supergredi. Et certe sublatis superiori sæculo ad verbi hujus lucem qui religionem defœdaverant abusibus, nescio quam non etiam politiæ, commerciorum, aliarumque actionum humanarum instaurationem prior illa secum traxerit; ut nusquam quam hîc terrarum ita oculatos deprehendere liceat homines, ita solertes rebusque gerendis idoneos: ex quo factum, ut orientis occidentisque spoliis se ditaverint, aureumque illum imbrem ad se attraxerint ex universo orbe, quem aut armis felici-

bas, aut pace & fœderibus ac societatibus, commerciis certe ac navigationibus rebusque ubivis maximis gestis jam pridem impleverunt. Cum è contrario hominum idololatriæ & superstitioni deditorum, præjudiciorum labyrinthis implexorum, aut cæcæ implicitæque fidei tanquam saxo adhærentium, sæpe non magis oculatæ liberæque deprehendantur actiones, ac rectæ sunt illorum circa divina cogitationes; ut vel hinc quoque deteri ac pessum dari videamus illorum fortunam, cum Diis suis, quos colunt quosque adorant, similes reddantur, & statuis affixi in statuas convertantur.

Quemadmodum vero aqua, sive ex cœlesti rore descendens, sive ex fontibus scaturiens, facile dispergitur, nisi colligatur in receptacula, in quibus se sustentare & fovere possit: similiter pretiosissimus ille sapientiæ liquor, sive à divina inspiratione destillet, sive è mente humana exiliat, mox periret omnis & evanesceret, nisi conservaretur in libris, traditionibus, colloquiis, & præcipue in locis certis huic rei destinatis, quales sunt Scholæ, Cœtus, Academiæ, in quibus & permanentes habeat sedes & crescendi insuper & se congregandi copiam & facultatem.

Tale bonæ mentis domicilium cum, sub vestris auspiciis, à Nobilissimo Gravissimoque hujus Urbis Senatu hic pridem exstructum, adscitisque undique ornamentis decoratum sit, mihi que, sic gubernante Deo, ejusd. Nobiliss. Senatus auctoritate, nihil tale opinanti, in eo honesta assignata fuerit statio, quam ultra octennium sustineo; prima cura fuit, ut cœlestis illius philosophiæ latices, quantum per meam tenuitatem id licuit, quam purissimi à me conservarentur & quam copiosissimi ad plures deducerentur. Quod dum ago, ante annos aliquot intra privatas scholas natum est opus hoc, in quo religionis doctrinæque nostræ

μόρφωσις

ac deformationem aliquam studiosæ juventuti,

NON

D E D I C A T I O.

non exiguo labore & cura, exhibere conatus sum. In arcto fateor, est & inglorius hic labor. E densiori enim sylva tantummodo paulularum struem huc congeffimus, & per puncta duntaxat hic notavimus, quæ per lineas alibi, si Deus dederit, extendemus. Iter tamen prope immensum multorumque sæculorum spatium ingressi, dum omnes Fœderum Dei cum hominibus initorum formas contemplamur, variosque eorum vultus nobis objicimus, dum doctrinæ nostræ latifundia percurrimus, imò dum sæculis non conclusi, ea quæ sapientiæ nostræ ante sæcula, quin & ipsis sæculis, initium dederunt, quæque evanescentibus sæculis de ea perseverabunt, pro modulo nostro rimamur; non mirum est, si à tanta rerum copia oppressi, earumque amplitudine circumfusi, nec ab omni cespitationis metu tuti, vix dimidium iter emensi, scribendo jam lassii, strigare malimus, quam protelo ducere.

Licet autem non is sim, qui tantis nominibus haud indignum esse hoc munus existimem, audeo tamen, Viri Summates, qualecunque hoc opus vestrum facere, vobisque illud dare, dicare ac dedicare; cum illud ipso jure vestrum sit: solo enim superstructum ædificium soli ipsius domino cedit. Cumque olim agricolæ solerent primitias frugum Dîs agrorum consecrare, ego omnia mea, quantulacunque sunt, Deo ter optimo accepta ferens, ipsum in vobis honorare debui, per quos ipse dedit & honestissimæ occupationis opportunitatem & liberale hoc otium, quod in florentissima vestra provincia & civitate per tot annos mihi fecistis. Quod sane cum in præcipua vitæ meæ felicitate ducam, debui hæc ingenii laborumq; meorum Academico-
rum primitias vobis, qui hæc agricolationis nostræ novalia jure meritoque vobis vindicatis, consecrare; ut hac lege vestro gaudeant patrocínio, si suum ipsis non denegabit veritas. Contra procaces enim linguas frustra præsidium con-
qui-

D E D I C A T I O.

quirerem, cum nemo tantæ sit potentæ, ut me ab earum
 spiculis tueri possit, neque ego tam abjecti timidique sim
 animi, ut calumniantium iudicium rumoresque multum re-
 formidem. Licet autem doni vilitas me percellat, gnarus
 tamen thusculo quoq; sacra fieri Diis, imo & mola falsa be-
 ne litare qui thura non habet, non dubitavi hoc qualecun-
 que de scedis meis offerre. Nec vile vobis haberi scio, quod
 doctrinam cœlestem, qua nihil est excelsius neque vobis
 pretiosius, licet crasso penicillo, adumbrat: quam vel eo
 ipso quod breviori gyro hic constingatur, gravioribus ve-
 stris curis negotiisque magis accommodam fore spero. Ego
 saltem nihil aliud nunc quod offerrem habui; nec si maxima
 haberem, digna vobis vestrisque in Patriam, addo & me, me-
 ritis dari poterant. Vos enim ex quo in vestram concessi
 clientelam, semper mihi benigne fecistis, & non uno ho-
 noris genere maclum voluistis. Quod obligatoria hac ta-
 bula ex animo testari debui; ut illa, si post me ætatem ferat,
 extet publicum gratæ meæ voluntatis, quicquid de me fiat,
 monumentum. Quantum cæteroquin vobis debeam, Viri
 Illustres & Nobilissimi, reticere hic malo; utpote quod ani-
 mo alte insidens non tam ambitiosius obiter est effunden-
 dum, quam observantia atque veneratione æterna agno-
 scendum. Deus Opt. Max. vos, pro publica salute invigi-
 lantes, dudum pios, fortes, felices superesse sinat, meque,
 si ita è re vestra meaque sit, in clementissimi vestri pa-
 trocinii & favoris ulnis consenescere.

Ultraject. A. D. XIIII. Cal. Ianuar. MDCLXXI.

FRANCISCUS BURMANNUS S.

Miraberis procul dubio, lector, quid me, hominem, nec ab ingenio, nec ab eruditione instructum, impulerit, ut hisce meis schedis remp. literariam gravem; quæ ut in multis aliis, ita hic quoque laborat mole sua, dum quotidianus libellorum proventus est, eorumque sæpe tallium, ex quibus haustum gallinacei lactis expectare posses: ut Plinius ait, quique vix alius sunt usus, nisi ut antiquiores melioresque studiose juventutis manibus excutiant; præcipuè cum eo vivamus sæculo, in quo auctoritas plerumque antevertit veritati, & non ex scripto judicatur scriptor, sed ex scriptore pretium statuitur scripto; ubi denique vilis admodum annona est omne genus Aristarchorum, qui nihil aliud solent quam minuta aliorum errata ventilare, & quicquid ignorant, hoc errorem vocare: inter quos illi, qui non scribunt, quia nec forsitan possunt, longe acriores & severiores se alienorum operum censors solent ostendere, quam qui scriptorum suorum publicatione eidem examini se subjiciunt, quod in alios sibi sumpserint. At scias velim, non captatam hanc fuisse scribendi occasionem, sed oblatam; imo satis diu evitatam & protelatam, identidem tamen recurrisset, tandemque obtrusam fuisse. Novennium labitur, ex quo functioni Academicæ, ad quam ne somnio quidem per omnem vitam me composueram, ita volente rerum nostrarum diribitore Deo, admotus sum. Requirebat igitur superiorum iussus munerisque proprii conscientia, ut spartam quam nactus eram redderem quam ornatissimam. Ex eo tempore inter alios labores nati sunt quoque illi, licet molestissimi, utilissimi tamen, quibus non fugiente duntaxat docui voce, sed ad calamum dictavi in privatis scholis, ut ea chartis consignarentur, quæ memoriæ hæ-

P R Æ F A T I O

rere è re auditorum putabam. Hinc inter varia opuscula nata est quoque hæc Theologiæ, & speciatim Oeconomix Fæderum Dei, Synopsis; quam tantum abest ut evulgandi animo communicaverim, ut contra ne id fieret omni modo caverim, & ne fieri posset variis lacunis relictis operam àderim, denique ne factum sit per septennium ferè restiterim: donec tandem perpetuo discipulorum aliorumque voto & petitioni, assidue, nec sine convitio, hæc à me efflagitantium, annui, non tam perficiendi spe, quam recusandi pudore: oculos quoque conjiciens in eorum profectum, quem ab iisdem obtentum eo facilius in posterum sperare ausus fui. Cum enim non publice duntaxat, sed & privatim docendum esset, cynosura, quam sequerer, opus erat: quam videbar commodius de meo penu depromere posse; cum aliorum cogitata, si ea qualia occurrunt integra relinquant, non semper instituto tuo utilia sint; si vero ea ad tuum propositum parumper accommodes, gratiæ loco interdum odium parias. Et licet plurimi sint, qui hujus scriptionis viam mihi præiverunt, cum quibus me nullo modo componi posse scio; tantum tamen abest, ut illorum laboribus intercedere voluerim, ut vel per hunc meum laborem me ipsum, quique mea utuntur opera, ad perfectiora illorum scripta manuducere studuerim. Neque dum tamen materies hæc omnis, ut opinor, exhausta, sylvaque omnis hæc excisa est, sic ut reliqui nihil deinceps ad spicilegium postfuturis superiorum diligentia vel industria fecerit. Placet autem admodum eximia illa beati Augustini

De Trinit. sententia: Utile est plures libros à pluribus fieri diverso stylo, non diversa fide, etiam de quæstionibus iisdem, ut ad plurimos res ipsa perveniat, ad alios sic, ad alios autem sic. Equidem à bonis lectoribus tantum ut hæc boni consulant, non etiam ut laudent, exspecto: reprehensorum vero qui me doctiorem non reddent, judicia non pluris facio, quam ipsi veritatem, à nobis, ut spero, propositam. Et ita opus hoc nostrum ex umbra in lucem protrahi sivismus, postquam pristino illi cultus accessit. Quæ enim illi secundis curis accefferint, haud promptum

est

*De Trinit.
lib. 1.*

est dicere, nisi quod à priori multum demutaverit, pluribus interpolatis. pluribus additis, longe pluribus autem demtis. Ingens enim sane hinc opus fieri potuisset, si quæ multorum est ambitio, eadem nobis incessisset. Cum vero domesticarum duntaxat scholarum usui illud consecrassem, instituti habenda fuit ratio, & singula in præsentī signanda magis, quam copiose tractanda. Hinc innumera omittenda fuerunt, jam etiam prælo parata, quæ res ipsa requirebat & à peritioribus desiderabuntur. Quin & cum opinione productiora fuerint facta prima capita, in reliquis, quæ tamen, utpote minus obvia, non minorem curam, imò majorem exigere videbantur, brevior esse coactus sum, ne nimia mole inutilis mihi redderetur universus liber. In quo si quid peccatum sit, tantum abest ut culpam deprecer, ut potius illis ultro mei ipsius accusator accedam, cui id, quod figulis solet hic usu venit; quibus dum amphora cœpit institui, currente rota sæpe urceus exit. Illud autem eo facilius in hoc scripti genere excusatum iri spero, quod vivæ vocis conjugio sociandum destinatur, per quam ex parte suppleri solet quicquid in hisce desiderari possit, nosque sponte nostra præsecuimus. Quæ quoque ratio est, cur omni rerum explicatione, operosa demonstratione, præclarorum dictorum testimoniorumque struicibus, omnique eruditionis alicujus apparatu, quem inspergere utcunque licuisset; purpureum late qui splendeat unum & alterum assuendo pannum, nos abstinuerimus; sed nuda & simplicissima rerum magnarum enūterea, non ornare studentes, sed docere contenti, usi simus: utpote qui non nobis, sed juventuti nobis conceditæ scripsimus, & qui non inanis gloriæ titillatione, quam certiore spe, *δίοι ὡν βγοταί ἐστὶ*, alio scribendi modo quærere debueramus, sed serio aliorum profectus urgendi desiderio ad qualemcunque hunc laborem impulsī sumus. Unde in levi habuimus famæ ex jejuno hoc scribendi genere, quo ipsis rebus injurii sumus, jacturam, sperantes illam feliciori instituti nostri consecutione compensatum iri. Formam tamen operis ex impressis istis, licet levioribus, vestigiis licebit cognoscere. Alias enim quam hic tantum adumbramus, Deo id permit-

P R Æ F A T I O

te, lineamentis suis omnibus & coloribus perfecta m dabimus. Ad quod perficiendum si Deus Opt. Max. vires vitamque dederit, maximi voti damnus ero. Interea in ipsa hac brevitate conatus fui pro mea tenuitate Theologiæ nostræ pomæria extendere, exhibendo non ea duntaxat quæ ex Novo Fœdere ad nos propius spectant, sed insuper, rem à primis initiis arcessendo, studui speciatim universum Dei consilium, quale pristinis ævis illud obtinuit, veteremque œconomiam particulatim repræsentare; cum in istis omnibus non solum prælusum sit maximis Dei circa nos operibus, verum etiam intima Novi Fœderis ejusque mysteriorum, rerum ac verborum intelligentia inde pendeat. Est enim vere Vetus instrumentum nihil aliud nisi involutum Novum, quemadmodum hoc ipsum vicissim nihil est aliud nisi explicatum Vetus. Mutuo enim allucent facem: atque ita allucent, ut Novum Soli, Vetus Lunæ, quæ à Sole lumen accipit, conferri mereatur. Unde ut Veteri, quam hic tractamus, Oeconomiam novam quoque proximè comitem demus, adeoque duo hæc auditoribus nostris præbeamus ubera, ex quibus τὸ λογικὸν ἄδολον γάλα sugant, curæ erit. Et ne quid in omni institutionis genere à nobis desiderari possit, moliti sumus ab aliquo tempore & per partes exhibuimus theologiæ moralis typum, integrum illum daturi, simul ac per temporis angustias & tot intercurrentia negotia licuerit; ut non solum controversiis doctrinæque umbraticæ videamur innutrire studiosos juvenes, sed & cathedræ Ecclesiasticæ pios, doctos, disertos fortesque demus præcones. Quibus si denique, præter alios labores, addere dabitur istius Scripturæ Vet. Novique instrumenti, quæ sacerdotii nostri est substantia, integram pertractationem, quam aliquo usque dictando in privatis quoque scholis deduximus, erit ut votorum nostrorum portum subiisse & ipsam mentam contigisse nobis visuri simus.

Interim non spero displicituram justis rerum aestimatoribus methodum nostram, qua ipsam rerum originem, quantum pote, imitari & exprimere studuimus, & præcipuarum controversiarum

rum capita suis locis breviter subjungere. Εὐμερόδοσος gratia tamen nonnunquam quædam conjunximus, quæ tempore locoque cæteroguin disjuncta erant. Commodius autem nobis videbatur, ubi id requirebat, aut permittebat saltem argumenti affinitas, uno intuitu quædam repræsentare, quam, ut minutioribus sedibus singula assignarentur, illa divellere & in particulas frangere, imo dilacerati corporis membra quaquaversum spargere. Quo si delecteris, facile id per te ipsum peragere poteris, Lector, quum etiam suis locis te illius rei subinde moneamus. Fateor tamen, ubi opus hoc meum denuo mihi objicio, illique absoluto novus supervenio iudex, non pauca, quæ dum in opere essem oculos meos effugerant, se ordinanda haud paulò aliter præbere, quam vellem. Verum hæc, ut dies diem docet, secundis curis & maturiori consilio emendari & digeri, si Deus volet, poterunt, Quemadmodum, majoris elucidationis ergò, monitum hic volo, ea quæ de imagine Dei in primo homine dicimus, l. II. c. I §. 3. & seqq. & de corruptione ejus in homine lapsu, c. VIII §. 7. & seqq. hoc sensu à nobis accipi, ut, cum deprehendamus, scripturam imaginem Dei aliquando collocare in rectitudine illa qua sanctitatem Dei exprimebat homo primus, quæque illam consequebantur, ut ex citatis isthic locorum Scripturæ dictis apparet; aliquando vero eam tribuere naturali hominis constitutioni, qua Dei naturam & attributa aliquo modo, etiam peccator, refert; quod in naturali & ingenita voluntatis libertate, aliisque quæ eò spectant, se exerit, ut videre est Gen. 9: 6. Jac. 3: 9. Act. 17: 28. ideo distinguendum censeamus inter imaginem Dei in homine, in quantum ad rectitudinem ejus refertur, aut in quantum ipsa sua natura Dei naturam aliquo modo refert. Priori respectu imago Dei in homine forte non incommode moralis, posteriori naturalis dici posset. Prior formaliter consistebat in rectitudine illa, posterior etiam ex ipsa hominis natura exsurgit. Prior denique per peccatum perperda est, posterior etiam in homine corrupto superstes manet.

P R Æ F A T I O

De cætero cum sciam quam difficile sit prurientis hujus sæculi palato satisfacere, rem ita temperare conatus sum, ne justæ querelæ locum darem. Immodicū sane deprehendimus in multis studium duorū extremorum, antiquitatis & novitatis. Quæ in re temporis filia male patrisant: ut enim tempus prolem devorat, sic hæc se invicem; dum antiquitas novis invidet argumetis, & novitas non est contenta recentia adicere, nisi vetera prorsus eliminat & rejiciat. Unde quibusdam fastidium est antiqua & dudum cognita tradere, qui nihil nisi nova sectantur; aliis vicissim sollemne est vetustatis studio nova omnia exagitare & nigrum theta iis præfigere. Cum revera, licet huic aut illi novum accidat, quod recens detigitur verum, idem tamen sit antiquissimum, quod verissimum. Ut jure meritoque hic exclamet magnum sæculi decus Verulamius: Antiquitas sæculi, juvenus mundi. Nostra profecto sunt antiqua tempora, cum mundus jam senuerit; non ea quæ computantur ordine retrogrado, initium sumendo à sæculo nostro. Ne ergo in justam alicujus hic censuram incurrerem, vetera novis copulare, & utraque è tenui nostro penu producere studui. Mirandi enim sunt antiqui, non despicendi novi. Orthodoxias & antiquæ fidei, si quisquam, tenacissimus, non vereor tamen è pulcherrimis recentiorum inventis pauperiem nostram instruere, undique conquirens, quæ sola est antiquissima, & ubivis reperiatur, nostra, veritatem. Litium contentionumque supervacuarum hostis sum, si ullus. Nimia quoque, cui nec par sum, non delector subtilitate; utpote quæ, dum sua nimis expolire vult, sæpe ea frangit & debilitat; cujusque exiguus Theologo, & præcipue Ecclesiastæ, est usus: quem magis juvant solida & mascula, quæ fortius animum subeunt, quam quæ decies ad unguem castigata nimia curatura reddidit juncea. Quare ut & in hisce mediocritati studerem operam dedi, an affectus eam sim, nescio.

Augm.
Scient.
lib. 1.

Epist. 7.

Quod superest, finiam cum aurea beati Augustini gnome. Ego (inquit) fateor me ex eorum numero esse conari, qui proficiendo scribunt, & scribendo proficiunt. Unde si aliquid incautius, vel indoctius à me positū est, quod non solum ab aliis, qui videre id possunt, merito reprehendatur, verum etiam à me ipso, quia & ego saltem postea videre debeo, si proficio; nec mirandum est, nec dolendum, sed potius ignoscendum atq; gratulandum, non quia erratum est, sed quia improbatum. Nam nimis perverse se ipsum amat, qui & alios vult errare, ut error suus lateat. Quanto enim melius & utilius, ut ubi ipse erravit, alii non errent, quorum admonitu errore

Epist. 111.

careat? Quod si noluerit, saltem comites erroris non habeat. Et rursus: Talis ego sum in scriptis aliorum, tales volo esse intellectores meorum.

Vale.

E T

ET PH M I A I
IN SYNOPSISIN THEOLOGICÆ
V I R I

Reverendi & Clarissimi,

F R A N C I S C I B U R M A N N I,
S.S. Theologiæ Doctoris & Professoris, h.t. Rectoris
Magnifici in Academia Trajectina ad Rhenum.

Qui scire vult, sciri que se cupit,
Superbus est, suæ sacerdos gloriæ.
Qui scire vult, ut nundinetur alteri
Scientiam, venalis ipse est, & Deum

Habere lucri, quæstus illi maximus.

Ex lite litem qui ferit, Sophistam agit,

Et veritatis caupo adulterat merum,

Præfertque scorias metallo argenteo.

Ex stercore aurum colligens, ritè sapit :

At stercus ex auro legens, nugas agit.

Ex luce fumum qui dat, osor lucis est :

At posse lucem educere ex fumo, ejus est,

Quem Veritas respexit, atque amat Deus.

Certe illi inesse lucem oportet haud levem,

Cui vel tenebræ fomitis præstant vicem.

Quanta ergo laude dignus, atque encomio

BURMANNUS, omne qui scientiæ tulit.

Punctum, atque doctos inter ut sydus micat ?

Qui sic docet, paratus ut sit discere :

Promusque veri, falsitatis condus est.

Emtorque veritatis & scientiæ,

Illam haud revendit, in pretium dato Deo,

Contentus accendisse de suo facem.

Non alta sapere illi scopus, nec ingredi

Quæ siparo silentii involvit Deus.

Nescire

Nescire velle quæ Magister optimus
Nos scire non vult, eruditam inscitiam,
Tutamque ducens mentis innocentiam.
Procul hinc Sophista, infanientis institor
Perversus artis: opprimendus gloriâ,
Quam mentis alis assequi incassum studet.
Profanus illi, in corde qui stercus suo
Sibi erigit, sensuque turget proprio:
Inque igne, quem circumdedir sibi, ambulat,
Quo tostus instar fulmine icti corruit.

Non illa mens diæ *Synopses* Patri,
Cui major est auctoritas Verbi Dei,
Quam perspicacis ingenii capacitas.
Cui sola rident prata secta rivulis
Sionis, imbribusque pota cœlicis.
Aut hoc placebit culta vestitu, sacra,
Instar modestæ Virginis, Sapientia:
Aut Babylonis induenda insignia,
Et quod propinat fece plenum poculum
Nobis bibendum denuò. aut si id non lubet,
Fœnum esse oportet, aut salivam lambere
Quam despuit Sophista, crux mentis bonæ.

*Genero suo desideratissimo
L.M.Q. deproperabat*

ABRAHAMUS HEIDANUS.

A D E U N D E M.

H *Ic Veritatis entheæ ac Sapientiæ
Vides inexpugnabilem arcem, vividis*

Candentibusque latius saxis manu,

BVRMANNIA aptam ponderosa; quæ nihil

Molitur unquam male. Vides ut ardua

Tollat se ad auras, mole vique stet sua.

Hanc quisquis oppugnabit, offendet, suæ

Famæ nocivum concitans periculum.

JOHANNES GEORGIUS GRAEVIUS.

GRandia Tartareis agitat molimina mundus
Artibus, & virus fundit ubique suum.
Non sacrum violare timet, Numenque verendum
Impetit infandis ausibus alma parens
Errorum, damnanda parens, stipata phalange
Hæresium, quibus, Heu! turba novella favet.
Barbaries immensa viget. Sordescere cœpit
Relligio, stuprum passa per omne nefas.
Arius, Arminius, Socinus, Menno, Photinus,
Pelagius, queis & jungitur atra cohors
Enthusiastarum pariter cum Segrege Turbâ
Per patrias oras quæ celebrata recens,
Illicio Satanæ, Româ præeunte Magistrâ,
Offuscant quem nos irradiare juvat
Justitiæ Solem, nigrâque obvolvere tentant
Nocte diem gratus qui fuit usque piis.
Mascula magnanimos rapiunt quâ non datur ultrâ
Cœpta viros. Partes ut tueare Dei
Corripuit, BURMANNE, tuam vis enthea mentem,
Inter præcipuos constituende duces.
Errorum quæcunque Babel, Synagoga, Senense
Et peperit monstrum monstra perempta dabis,
Hofte triumphato. Constat sua gloria Stoæ
Prælucente tuo Sidere, magne Pharos.
Pellucent adaperta magis penetrabilia cœli,
Clave tuâ clausum quod referante fuit.
Dispellet mentis tenebras hoc *Fœdere* lucens
Fœderis æterni limpida flamma tuo.
Erranti in pelago certa hic Cynofura juventæ
Certa codex Helice, cui mea Musa canit.
Scripta viri maneant ævo sacrata perenni.
Tu FRANCISCE fies Urbis & Orbis amor.
FRANCISCOS creet hæc alios BURMANNIA proles,
Nomina perpetuo continuanda die.

Venerando Collegæ in S.S. Ministerio Collega cecinit

IOHANNES HEIMENBERGH.

Ad

A D E U N D E M

Hic liber *Ætherios sensus*, hic pignora pandit

Ingenui genii, lecta SYNOPSIS ait.

Si referata cupis perpendere; singula splendent.

Si studium, studio pagina nulla vacat.

Secla tuo gaudent docto, BURMANNE,
labore.

Vivere cum cessas, non moriere tamen.

PETRUS van BREEN,

Eccl. Ultraject. Pastor.

Ad Clarissimi, Doctissimiq̄ue

VIRI,

D. FRANCISCI BURMANNI

SYNOPSIS THEOLOGICÆ,

SPECIATIM

Oeconomix Fœderum Dei.

ΠΡΑΞΙΤΕΛΗΣ ποῖν πνὰ μορφὴν Οὐρανιάων
Οὐ πύξεν Παρεῖς; ἔδέ γε τὴν ἰδίην.
Πλὴν μάλα τὴν ἰδίην. ὅτι καὶ πολύβελον Ἀθήνην
Δαξδύων γλαφυρῶς, λάξυε τὴν ἰδίην.
Ὡς καὶ ἐν ἄλλῳ ὄρας περικαλλέα Φῶτα, σφόν τε
ΠΡΑΞΙΤΕΛΗ. μάλλον Πάλλαδα ΠΡΑΞΙΤΕΛΗ.
Τόνδ' ἀπέφηνε Γνίδ⊕ τε κλυτὸς, καὶ κῦδ⊕ ἀνάκτων.
Γῶμη, καὶ σφέπερον Θεσπία ἐνδάπανοι.
Ἄλλ' ΟὔΤΟΣ, μέγα δεινὸς ἀνὴρ σφίην τε, νόον τε,
ΠΡΑΞΙΤΕΛΗΣ πλάττει ζῶντα, καὶ ὄντα Θεόν.
Σύν τε Θεῷ, καὶ πάντα Θεῷ, Θεῶν τ' ἀπέβησαν
Ἡδὲ τόσῳ, πάνθ' ὄν πληθετεμ, ἠδὲ χρόνῳ.
Καὶ πασῶν, καὶ μέρεσσι ὅτε θέν⊕ αὐτὰ ἀληκτον,
Σμικρὰ Δραϊτήσας, δεινὰ τὸ καὶ μέγεθ⊕.
Ὡς τ' ἔδισάζει, ἔτ' ὀψινόω μετάνοιη.
Ἀχθετεμ, ἐσομένους τ', ὦν, ὅτι πρέθεεν ἔην.
Καὶ πανεπίσκοπον (ἔτ'υχὸν ἔπνι) ὄμμα πταίνων
Παντοχόσ', εἰς Ἄδῃ, καὶ σσιόεντα τόπν.
Τόν τε Ἰδῶρ χαλεπὸν, μάλα καὶ ζείδωρ⊕ Ἀρερεα,
Καὶ Βηλὸς βοάει, ἀσεροῖς τε Πόλ⊕.
Καὶ μὴν πᾶν ἐλάχισον. ἔχων δ' ἔνδον Φά⊕ αὐτὸ
Ἀπρόσιτον, βνητοῖς ἔσαι αἰὲ κρύφισ⊕.
Ὡς Τάγαθόν, Πίσις τ' ἀτρεκής, πλὴν ἀλλὰ καὶ αὐτὸς
Ρεῖα παθῶν Οἶκτ⊕, καὶ Φιλέσσα Χάρις,
Ἡνοιξέν γε τῶς ἡμῖν Φίλα σπλάγχνα, καὶ αὐτῶ
Πρόξεν⊕ ὦν, ἀπυχεῖς σὺμβιβασέν. τε ἐοῖ.

Καὶ

Καὶ πάνυ ἄσμελῶς αὐτοῖς σπένδε, καὶ ὄρκια δῶκε
 Τῆς ἔθεν εὐδοκίης, τῆς τε Φιλοφροσύνης.
 Τέντευθεν πεπίηκε μέγαν, καὶ ἀγήνορ' Ἰησῶν,
 Τὸν βροτὸν, ἀψάδῃ, αἰδίων τε Θεόν.
 Τόντ' ἀνυπόβυτον ἄνδρα πέλονθ', ἕωρ ἀμπαλακιάων
 Ἡμετέρων, θανάτω λυτθὸν ἔθηκε κακῶ.
 Τῶδε νῦν Ἰψίσιο Θεῷ ἁῆμ' ἕξοχα γλάπλων
 ΟὔΤΤΟΣ ΠΡΑΞΙΤΕΛΗΣ, ἀμμικρα γλάφ' ἴδιον.
 Σχῆμα μὲν ἐστὶ βροτὸς, πάνυ δὴ νόον αὐτε θεῆδης,
 Καὶ χάρασιν πινυτῆς, ἡδὲ καὶ ἀγλαΐης.
 Ἀρχινόιης ὦ τῆςδε, πόσις πύκα θάλλε λογισμοῖς,
 Καὶ μεγαληγορέη, ἀφθιτῶ ἡδε σέλις.
 Οὐ πι πεταγμένον ὦς. Καὶ μὴ γλαφρώτερον ἔτι,
 Μῆδ' ὦς νυκτιπῶνῶ κήδει κινάμενον.
 Ἀλλ' ἄρα πλησιόχωρῶς ἐὼν πάλαι αἰπέι Βηλῶ,
 Θεῖα Φιλοκτεάνῳ ἐνδομυχῆντα νόῳ
 Θάυμαθ' ὄρησε, καὶ αὐ πολίτης αὐτικ' ἀγαυὸς
 Εὐ γεγωναῖς, αὐτῶ Ὄργια πάντα κλύε.
 Τοῖς δ' ἐν τὴν φρένα μὲν λιπαρές, ξενίοιστε πυκαοθεῖς
 Πελυτελέσσ', ἀνδρῶν πρὸς ζοφύοντα χορὸν
 Νέρθεν σειλάμενῶ, καὶ Ἀμαλθειαδὸν καταχρῆσας,
 Χρυσιάδαις Σοφίης νάματα πάντα ῥέει.
 Ἡδε Λυκείας ἐρῶσ' ἀυδῆς Θεοείκελῶ Ἡ' ἔη
 Νέκταρ' ἀφ' ἑ ἄρδην, Ἀμβροσίας τε φέρει.
 Τῆδ' ἄρετῇ μεγαληγορέη, ΚΥΔΙΣΘ' ἸΕΡΗΩΝ,
 Αἰεὶ φραζόμενῶ τὰς γε θεοστυπίας.
 Ἀμμιν ἐὼν Μύσης, καὶ Οἰκονίμῶ. Μακάρεσσι
 Τὸν ΤΑΜΙΑΝ σε Θεῷ φῶς πύματόν τε λάοι.

Τέλοσ.

Quod latino sermone significat.

QUAS non Cœlestum Pario de marmore formas
Finxit PRAXITELES? non tamen ipse suam.
Et tamen ipse suam: Pulchrè dum namque Minervæ
Docta manus formam signat, & ipse suam.
Sic scitum, mirumque alienâ in imagine cernis
PRAXITELEM; Pallas sic tulit alma suum.
Roma suum; celebrisque Gnidus; quin Thespia virgo
PRAXITELEM magno vendicat ære suum.
At vivum melior, genioque potentior, alter
Mirâ HIC PRAXITELES exhibet arte Deum.
Cumque Deo, quodcunque Dei est: & tempore Numen
Immensum, & spatio; quod tamen omne replet.
Et quo pertingit divina potentia; quæque
Perficit arbitrio magna, minora, suo.
Qui nunquam ambiguus; quem nunquam tædia vertunt:
Quique erit, & nunc est id, quod & antefuit.
Cuique patet totus, nulli peragrabilis orbis;
Qui vel in occultos vertit & ora sinus.
Quem mare, quem terræ, nec non nitidissima monstrant
Sidera, cum cunctis, quæ minus entis habent.
Qui tamen existens lux intensissima, nunquam
Lumine corporeo conspiciendus erit.
Qui Bonitasque, Fidesque, & Amor; quique ipsa recludens
Viscera, mox miseros junxit & ipse sibi
Fœdere complacito; nostro de sanguine Iesum
Ingentem, æternum dum facit esse Deum.
Dum facit innocuum succurrere fontibus, & sic
Expurgare suâ crimina nostra nece.
Hæc dum cœlestis de Sancto HIC Numine signat
PRAXITELES, formam format & ipse suam.
Forma refert hominem; divinis diva refulgens
Muneribus mens est, & gerit ora Dei.

O quantum ingenium, quantum rationis acumen,
Et majestatem docta tabella refert!
Quæque polita magis? quæ cultu, atque ordine præstat?
Demórſos unguis quæ magis ulla ſapit?
Scilicet excelſo dudum vicinus Olympo,
Pertigit ad magni myſtica ſacra Dei.
Et mox concivis, laudes ad Numinis, audit
Infanda Angelicis verba ſonare choris.
Quæſ delibutus, mirûmque excultus in orbem
Fertur, & ad cæcos mittitur indè greges.
Hinc ſacra indoctis (ceu pleno Copia cornu)
Chriſtiadis largo flumine cuncta fluunt.
Cuique patet Chriſti, Pubes cordata, Lycæum
Nectara & Ambroſias illius ore rapit.
Maſte eſto virtute tuâ, VENERANDE SACERDOS,
Et pergas Domini juffa referre tui,
Myſta Dei nobis, diſpensatorque: beatis
Te PROMUM CONDUM cernat & ima dies.

JOHANNES TEEKMANNUS,

V. D. M.

I N S Y N O P S I N
THEOLOGIÆ & OECONOMIÆ
F O E D E R U M D E I,

Contextam

à viro singulari & undequaque Doctissimo

F R A N C I S C O B U R M A N N O,

Præceptorî meritissimo,

E L E G I A.

Ualiter, egregio Schola componenda magistro;
Aut domus est patria rite tenenda manu.
Taliter ipse Deus, numerosa pube frequentem
Divinam, docta tradidit arte, Scholam.
Non qualem fecit Gargettius auctor in hortis;
Sive Academiae nobilis umbra docet.
Non qualem Samicis Doctor quondam ille silentum;
Seu Labyrinthæis Porticus ampla strophis.
Sola hæc, placato delapsa ancilia cælo,
Monstrant, divina tradita scripta manu.
Hic primos videas tantum de matre caducos,
Curatè placidum tollere numen avos.
Illa Deo propiora, antiqui pignora mundi,
Sed quoque præ reliquis pignora chara Deo.
Exinde, integræ luctans circum ubera matris,
Turba datur celebris conspicienda Patrum;

Quæ per rura lubens genialia ludere gessit;
 Cum sæpe est tenero ducta chorea pede.
 Libera per solos ponunt vestigia campos,
 Atque gerunt uni subdita colla Deo.
 Omnibus emicuit, cœlestûm Abrâmus amores,
 Æqualisque illo virgo beata viro,
 Illa diu sterilis matre at fecundior omni;
 Ille puer cuncto jam patre major erat;
 Auctorem salvere suum, quem turba fidelis
 Et cœlo nimium gens adamata, jubet.
 Mox intra angustos descripta Ecclesia fines,
 Colla jugo pressa est, Lex malè dura, tuo.
 Continuo rerum vultus tunc panditur alter,
 Heu nimium à prisco quam procul alter abit!
 Libertas primum se iussa facessere, terras
 Liquit; at à Domino post revocanda novo.
 Hactenus investis turba & non puberis ævi,
 Duxerat innocuos, læta per arva, choros.
 Nunc, sumpta tandem præter exta, tristior ibat,
 Atque manu sceva sceptrâ tenente gemit.
 Non matrum lallus, cantataque nœnia, filvis
 Tunc audita: atro fulmina monte tonant;
 Monte sonant patruæ tonitralia verbera linguæ:
 Horrida discipulos terret imago novos.
 Per crepitus ferulæ, per diræ carmina legis,
 Numine se mitem dissimulante Patrem.
 Inde statim tetricis gens est commissa magistris,
 Quis est divinum nomen habere datum.
 Addita sunt servis auctoramenta, severi
 Mancipii, propria signa notata manu.

Tempo-

Temporis extremum sese explicat inde volumen,
 Inde orbi tandem pristina forma redit.
 Tempore cum pleno, sese emerfisse superne
 Lux & libertas aurea, visa fuit.
 Tunc nova lux terris gratum aspirasse decorem,
 Et visus Superis conciliatus honos.
 Cum Deus, ut pleno nos cœli proluat alvœo,
 Ad nostram in nostro corpore visit humum :
 Humanam indutus naturam, dona, Parente
 Quæ tribuente tulit grandia, dona dedit :
 Viribus haud illis, nisi & majore canenda,
 Flamine quæ sancto, dona, pluyente, cadunt.
 O quis me dextra nixum super æthera tollat,
 Usurpare oculis tempora terna meis !
 Natalesque libros mundi fideique, quis uno
 Mirifica explicitos arte, tenore dabit ?
 Ætatum choreas & terna volumina rerum
 Clave mihi triplici, quis, referata dabit ?
 Laus HEIDEGGERI est fugientem prendere mundum,
 Et fidei cunas restituisse suas.
 Post se, postque suas Mofes latet usque figuras
 Quamvis ablato tegmine nudus erat ;
 Quis Mofem in Christo, Christumque in Mose vicissim,
 Exhibeat ? laus hæc altera cujus erit ?
 Cujus erit, nisi BURMANNI, quem sacra Minerva
 Jam puerum molli visa fovere sinu ?
 Ingenium, mentisque acies, penetrantior omni
 Ferro, cui data sunt ; munera larga Dei.
 Ille mari Solymæarum bene lautus aquarum,
 Doctus Idumæos depopulatur agros :

Aufus in extremos sese penetrare recessus,
Unde manu forti multa tropæa refert.
Ille valens animo , clava perfracta trinodi
Viribus Herculeis secula plana dabat;
Jamque aperit sacro tria tempora percitus æstro;
Ecce tibi præfens hinc modo surgit opus,
Quo nihil in nostro legitur locupletius orbe;
Nec quicquam in nostro pulcrius orbe datur.
Te cupio COCCEJE, tuamque HÈIDANE juventam,
Quis desiderio præstet utrumque meo?
Pagina quæ numeros desidero præstet utrosque,
Pagina BURMANNI præstat utrumque mihi.

PHILIPPUS RULÆUS.

MDCCXXI.

Ipsis Idibus Januarii.

**** 2

A D

A D.

Clarissimum atque Doctissimum

V I R U M,

D. FRANCISCUM BURMANNUM;

Nitidissimum Synopseos suæ opus edentem.

מה זה נוגה זרח בקרב השמים
כזוהר המאור בעור בצהרים:
הלא האיש הזה גדול ומחוכם
בכל ארץ ההל ופרע מעולם:
שוב יתן לנו טוב יקר מאוד ספר
לא בעל עקשות כי אם רברי שפר:
השליך כל גלולים ואומר פתלתול
הניחם לבני שוא כי ילודי שאול:
כטל ערף לקחו שמעו עם קרושים
שאבתם בששון מנהר צמאים:
זה איש יורה אתכם הדרך הישרה
כפיהו משפטים ותורה כשרה:
מאדם עד היום מפרש סתומות
במקרא ויבין בשכל כתובות:
אם נא מצאנו חן יהוה אלוהינו
לא יקרה לאיש רע וכפרה חיינו:

מכסאך יפיק רצון וחסד רב
תהי נא אל רחום וחנון לו לאב :
תברך מעשיו ותאשר חייו
למען יאריך בשמחה כל ימיו :
בן הדרו לעד כאור בצהרים
בן במותו נפשו עמך בשמים :

HERMANNUS BRUINSTEEN,

Haga-Batavus.

C O N S P E C T U S

Locorum & Capitum

SYNOPSIS THEOLOGICÆ,

& Speciatim

Oeconomix Fœderum Dei.

LIBER PRIMUS.

De Introductione Theologiæ, ejusque principio, Scriptura
S. item de Deo ejusque decretis & operibus.

CAPUT

- I. **P**ROOEMIUM. *De Oeconomia temporum & operis divisione.* Pag. 1.
II. *De Religione & Theologia.* 3.

LOCUS I. DE SACRA SCRIPTURA.

- III. *De Verbi & Scripturæ divinæ necessitate.* 18.
IV. *De ejusdem divinitate.* 20.
V. *De Scripturæ divinæ auctoritate.* 28.
VI. *De libris Canonicis, Apocryphis ac supposititiis.* 34.
VII. *De Integritate Scripturæ Sacræ.* 41.
VIII. *De perfectione Sacræ Scripturæ.* 45.
IX. *De Enthusiastis ac Libertinis & Pontificiis Traditionariis.* 50.
X. *De perspicuitate Sacræ Scripturæ.* 61.
XI. *De Scripturæ Usu & Lectione.* 67.
XII. *De Scripturæ Interpretatione.* 70.
XIII. *De Scripturæ Versione.* 87.

LOCUS II. DE DEO.

- XIV. *De Existentiâ Dei.* 89.
XV. *De Ascitate, primate & unitate Dei.* 96.
XVI. *De*

CAPUT

	Pag.
XVI. <i>De Nominibus Dei.</i>	99.
XVII. <i>De Spiritualitate & Invisibilitate Dei.</i>	104.
XVIII. <i>De Infinitate & Perfectione Dei.</i>	107.
XIX. <i>De Attributis Dei in genere.</i>	108.
XX. <i>De Vita Dei.</i>	112.
XXI. <i>De Intellectu & scientia Dei.</i>	113.
XXII. <i>De Voluntate Dei.</i>	120.
XXIII. <i>De Attributis divinae voluntatis, quae affectus vocantur.</i>	126.
<i>De admiratione Dei. Amore & odio Dei.</i>	127.
<i>De Ira Dei.</i>	129.
<i>De Desiderio & aversione Dei.</i>	130.
<i>De spe Dei, ejusque oppositis. De gaudio & tristitia Dei.</i>	131.
<i>De Irrisione & Misericordia Dei.</i>	132.
<i>De Acquiescentia & Pœnitentia Dei.</i>	133.
<i>De Gloria Dei.</i>	134.
XXIV. <i>De Attributis voluntatis divinae, quae Virtutes vocantur.</i>	134.
XXV. <i>De Omnipotentia Dei.</i>	143.
XXVI. <i>De Omnipresentia Dei.</i>	148.
XXVII. <i>De Aeternitate Dei.</i>	153.
XXVIII. <i>De simplicitate & immutabilitate Dei.</i>	157.
XXIX. <i>De Gloria & Beatitudine Dei.</i>	159.

Locus III. De S. S. TRINITATE.

XXX. <i>De S. S. Trinitate & Personarum distinctione.</i>	161.
XXXI. <i>De Personis divinis in specie.</i>	167.
XXXII. <i>De S. S. Trinitatis demonstratione.</i>	180.
XXXIII. <i>De Deitate FILII.</i>	188.
XXXIV. <i>De Deitate SPIRITUS SANCTI.</i>	212.
XXXV. <i>De Hereticorum circa S. S. Trinitatem erroribus.</i>	217.
XXXVI. <i>De Oeconomia trium Personarum, illarumque secundum eam attributis & operibus.</i>	227.

Locus IV. De CONSILIO & PRÆDESTINATIONE
DIVINIS.

XXXVII. <i>De Consilio & Decreto Dei in genere.</i>	235.
XXXVIII. <i>De divina Prædestinatione, & speciatim Electione.</i>	243.
XXXIX. <i>De</i>	

CAPUT.	Pag.
XXXIX. <i>De divina Reprobatione.</i>	254.
XL. <i>De Erroribus circa predestinationem.</i>	262.

LOCUS V. DE CREATIONE.

XLI. <i>De Creatione in genere.</i>	271.
XLII. <i>De Operibus Creationis in specie.</i>	284.
<i>De Operibus primi diei.</i>	288.
<i>secundi diei.</i>	293.
<i>tertii diei.</i>	297.
<i>quarti diei.</i>	298.
<i>quinti diei.</i>	303.
<i>sexti diei.</i>	304.

LOCUS VI. DE PROVIDENTIA DEI.

XLIII. <i>De Providentia Dei in genere.</i>	318.
XLIV. <i>De Providentia Dei in specie.</i>	326.

LOCUS VII. DE ANGELIS.

XLV. <i>De Angelis in genere.</i>	350.
XLVI. <i>De Angelis in specie.</i>	362.

LIBER SECUNDUS.

De Oeconomia Fœderis naturæ, seu operum, & Fœderis gratiæ in genere.

LOCUS VIII. DE HOMINE AD IMAGINEM DEI
CONDITO, & FOEDERE DEI CUM IPSO.

I. D E <i>Imaginem Dei in homine.</i>	384.
II. D E <i>Fœdere Dei cum homine primo.</i>	389.
III. <i>De sanctione fœderis natura per. promissionem vite & comminationem mortis.</i>	396.
IV. <i>De Sacramentis fœderis natura, Paradiso & Arbore vite.</i>	405.
V. <i>De Arbore scientiæ & praecepto circa eam.</i>	410.

LOCUS IX. De TRANSGRESSIONE FOEDERIS NATURÆ.

VI.	De <i>Lapsu hominis.</i>	415.
VII.	De <i>Peccato.</i>	428.

LOCUS X. De EFFECTIBUS TRANSGRESSIONIS
in homine primo & posteris.

VIII.	De <i>Effectibus peccati in primo homine.</i>	433.
IX.	De <i>peccato originali.</i>	444.
X.	De <i>peccato actuali.</i>	455.
XI.	De <i>seruo arbitrio.</i>	462.
XII.	De <i>Fœderis operum antiquatione.</i>	471.

LOCUS XI. De FOEDERIS GRATIÆ CONSTITUTIONE.

XIII.	De <i>Fœdere ac Testamento gratiæ.</i>	475.
XIV.	De <i>Mediatore Fœderis gratiæ.</i>	481.
XV.	De <i>Sponsione Fœderis gratiæ.</i>	488.

LOCUS XII. De FOEDERIS GRATIÆ EXECUTIONE.

XVI.	De <i>promulgatione & applicatione Fœderis GRATIÆ.</i>	497.
XVII.	De <i>subiecto Fœderis gratiæ. Ubi de ejus latitudine & gratiæ universali.</i>	499.

LIBER TERTIUS.

De Oeconomia Fœderis gratiæ sub
PROMISSIONE.LOCUS XIII. De PRIMA PROMISSIONE ejusque propagatione
usque ad MOSEN.

I.	De <i>prima promissione, ejusque propagatione usque ad Abrahamum.</i>	506.
II.	De <i>Vocatione Abrahami, ac fœdere Dei cum ipso inito, & speciali promissione ipsi data.</i>	512.
III.	De <i>Propagatione Promissionis ab Abrahamo ad Moſen.</i>	522.
IV.	De <i>fide Patrum sub Promissione, eorumque justitia ac spe salutis.</i>	531.

LOCUS XIV. De VERBO SUB PROMISSIONE.

V.	De <i>Verbo Ecclesiæ sub Promissione, & revelationibus prophetis</i>	
----	--	--

LOCUS XV. DE SACRAMENTIS & CULTU sub PROMISSIONE.

- VI. De Sacramentis sub Promissione. 554.
 VII. De Cultu externo Ecclesiæ sub Promissione. 566.

LOCUS XVI.

- VIII. De Ecclesiæ sub Promissione statu ac latitudine. 571.

LIBER QUARTUS.

De Oeconomia Fœderis Gratia sub
LEGE MOSIS.

LOCUS XVII. DE VETERI TESTAMENTO & LEGE.

- I. **D**E Veteri Testamento. 582.
 II. De Lege Dei in genere & triplici ejus divisione. 588.

LOCUS XVIII. DE LEGE MORALI.

- III. De Lege Morali in genere. 590.
 IV. De Legislatione. 593.
 V. De Decalogo. 596.
 VI. De Ministerio Legis ejusque usu. 601.

LOCUS XIX.

- VII. De Legis Ceremonialis institutione, causis & usu. 607.

LOCUS XX. DE PERSONIS SACRIS.

- VIII. De Pontifice & Sacerdotibus. 613.
 IX. De Levitis & Nethinæis. 623.
 X. De Naziræis & Rechabitis. 625.

LOCUS XXI. DE ACTIONIBUS SACRIS.

- XI. De Sacrificiis. 628.

Locus XXII.

XXII.	De Rebus sacris.	645.
-------	------------------	------

Locus XXIII. De LOCIS SACRIS.

XXIII.	De Tabernaculo Moſis.	649.
XIV.	De Vafis Tabernaculi.	653.
XV.	De Templo.	660.
XVI.	De reliquis locis ſacris.	666.

Locus XXIV. De TEMPORIBUS SACRIS.

XVII.	De Temporibus Judæorum, ſpeciatim de Sabbatho & Nemo- menia.	669.
XVIII.	De tribus Feſtis anniverſariis.	673.
XIX.	De reliquis feſtis.	679.

Locus XXV. De CEREMONIIS JUDÆORUM PRIVATIS &
OMNIUM ABRÖGATIONE.

XX.	De Judæorum veſtitu.	684.
XXI.	De diſcrimine ciborum.	686.
XXII.	De munditie, immunditie & purificationibus legalibus	690.
XXIII.	De abrogatione legis ceremonialis.	696.

Locus XXVI.

XXIV.	De Lege forenſi.	699.
-------	------------------	------

Locus XXVII. De OECONOMIA LEGIS & GRATIÆ
ſub V. TEST.

XXV.	De Oeconomia legali ejuſque attributis.	702.
XXVI.	De permanſione promiſſionis & gratiæ ſub V. Teſt.	708.
XXVII.	De Antiquatione V. Teſt. ejuſque appropinquatione ad aboli- tionem.	712.

Locus XXVIII. De REVELATIONE & VERBO ſub OECONOMIA LEGALI.

XXVIII.	De Moſe, omnique ejuſ ratione.	714.
XXIX.	De	

- XXIX. De revelatione Pontifici facta per Urim & Thummim, reliquisque Prophetis. 718.
- XXX. De lege scripta. 720.

LOCUS XXIX. De SACRAMENTIS & SIGNIS SACRAMENTALIBUS sub LEGE.

- XXXI. De Paschate. 722.
- XXXII. De reliquis Sacramentis. 729.

LOCUS XXX. De ECCLESIA sub LEGE.

- XXXIII. De latitudine & statu Ecclesie sub Lege, in genere, 733
- XXXIV. De Ecclesia sub Josua & Judicibus. 736
- XXXV. De Ecclesia sub Regibus. 739.
- XXXVI. De Ecclesia in Babylone. 743.
- XXXVII. De Ecclesia post captivitatem Babylonicam, sub Ducibus & Pontificibus. 746.
- XXXVIII. De Ecclesia sub Principatu & Regno Asmoneorum. 754.
- XXXIX. De Sectis Judeorum. 758.
- XL. De Ecclesia sub Herode, ejusque statu sub adventum Christi. 764.

S Y N O P S I S
THEOLOGIÆ UNIVERSÆ,
ET SPECIATIM
Oeconomix Fœderum Dei.

LIBER I. CAPUTI.

P R O O E M I U M.

De Oeconomia temporum & operis divisione.

I. **V**era & genuina Deum cognoscendi & colendi ratio, quam è Scriptura docet Theologia, est illa, quæ Deum considerat in ordine ad hominem, ut glorificantem sese in illo & molientem opus salutis illius. *Deus molientis opus salutis humana*

II. Opus illud salutis humanæ Deus ab æterno decrevit, & deinceps variè administravit, juxta *ad administravit* œconomiam temporum. *Notum fecit nobis*, inquit Paulus, *arcanum voluntatis suæ, ad dispensationem plenitudinis temporum.* Eph. 1: 10. *Dedit se ipsum redemptionis pretium pro omnibus, testimonium temporibus suis.* 1 Tim. 2: 6. Ita dicitur *Deus spem vitæ æternæ promississe ante tempora secularia; patefecisse autem præstitutis temporibus.* Tit. 1: 2. Et præteritis *atratibus fuisse omnes gentes suis viis incedere.* Act. 14: 16. *temporibus autem istis dissimulatis denunciare omnibus ut respiciant.* Act. 17: 30.

III. Tempora hæc præcipuè fuerunt in duplici discrimine; nempe *Quorum duplex est discriminè* 1. *παγγελίῳ*, seu præannunciationis. 2. *εὐαγγελίῳ*, seu annunciationis. *Abra-*

Abrahamo dictæ sunt promissiones, & semini ejus. Gal. 3: 16. Segregatus ad Evangelium Dei, quod ante promiserat per prophetas suos in scripturis sanctis. Rom. 1: 2.

IV. Sub illa fuerunt προλπίζοντες ante sperantes, Eph. 1: 12. Act. 26: 6, 7. Et erat tum spes; sub hac est ipsa fides. *Conclusi in eam fidem qua erat revelanda. Gal. 3: 23.*

Vnde duplex sæculum.

V. Unde sæculum duplex: vel *præsens*, respectu V. Test. vel *futurum*, respectu N. T. Hebr. 2: 5. 6: 5. 9: 9. 1 Cor. 2: 6. Eph. 1: 21.

VI. Quod sæculum Novi Test. præcessit tempus certo decreto & statuto definitum; quod inde dicitur ἡ προθεσμία statutum tempus, Gal. 4: 2. מן fixum & limitatum tempus: sub quo durare necesse erat *visionem*. Hab. 2: 3. Cujus statuti temporis ultima pars dicitur *finis præstituti temporis*. ibid. Dan. 11: 27. & *extremum dierum horum*, Eesai. 2: 2. Hebr. 1: 1. Quam temporum diversitatem cum Deus variis signis prænuñciaverit; ideo hæc σημεῖα τῶν καιρῶν, seu *signa temporum* bene distinguenda sunt. Matth. 16: 3.

Et inde divisio univ. œconomia fœderum Dei.

VII. Juxta hæc signa temporum considerabimus univ. fœderum Dei & salutis humanæ œconomiam. 1. In *origine*, seu principio & causa ejus. 2. In *administratione*. 3. In *consummatione* ejus.

VIII. Origo seu principium & causa illius est in Deo, & illius æterno decreto & consilio.

IX. *Administratio* continetur in œconomia duplicis fœderis. 1. *Naturæ* seu operum. 2. *Gratiæ* seu fidei.

X. Fœdus operum continet 1. *Illius institutionem*. 2. *Illius violationem*. 3. *Illius antiquationem*.

XI. Fœdus *Gratiæ* consideratur; vel in *generalis* illius natura & institutione; vel in *speciali* illius administratione: quæ triplex. 1. Sub *Promissione*, ante legem. 2. Sub *Lege*, ubi incipit V. Testamentum. 3. Sub *Evangelio*, ubi incipit N. Testamentum.

XII. *Consummatio* salutis humanæ est in novissimis hominis & mundi in statu gloriæ. Ita ut hic habeamus initium, progressum & finem, sive consummationem univ. civitatis Dei, seu Ecclesiæ. *Habetis fructum vestrum in sanctimoniam: finem autem, vitam eternam. Rom. 6: 22. Genus electum, populus, quem sibi Deus ut proprium vindicat, ut virtutes prædicetis illius, qui vos vocavit è tenebris in admirabilem suam lucem. 1. Petr. 2: 9. Ut appareat, Deum & facere omnia pulchra in tempore suo, Eccl. 3: 11. & sapienter ita decrevisse quemadmodum fecit.*

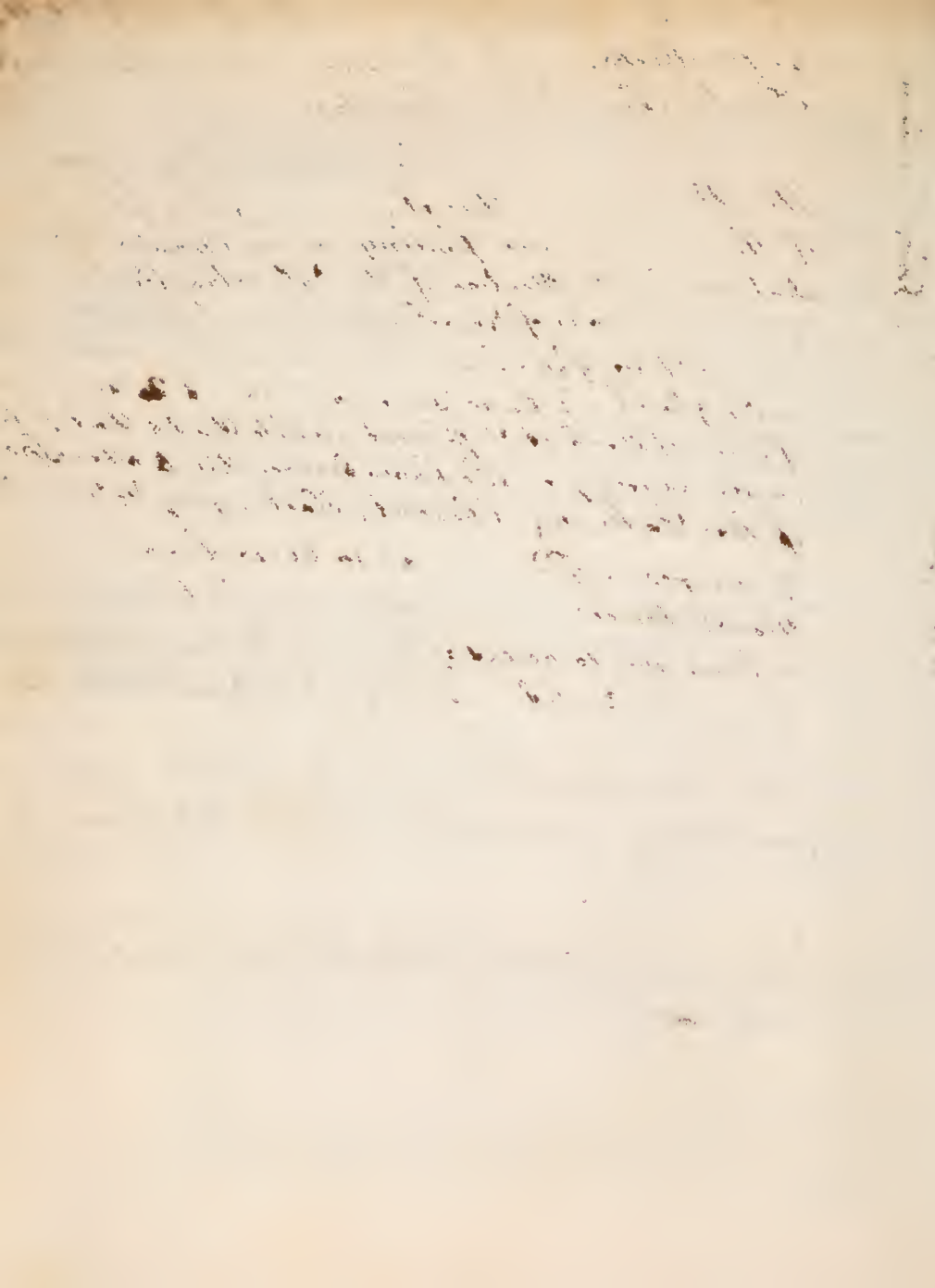
To J. Mortimer Esq. S. R. S. To be left with
G. Mortlocks, or R. Robinson, Booksellers in St
Paul's Churchyard, London.

Boston Oct. 10. 1720.

Mr Mortimer, this Summer I bought your Art
of Husbandry, and finding in the Chapter of the Oaks,
that you make Mention of the Oaks extracted from the Acorns
of the white Oaks of New England; and that you intimate
it might be of Service, if some of them were planted
in England. I have sent you about 2 doz Acorns
of one of the best & fairest white Oaks that I know
in the Country. We have besides this, 4 other Species
of the Oaks, viz Chestnut; black, grey & red Oaks.
I propose (God willing) to be in London about 16
Months hence, and if either your Interest or Curiosity
inclines you to accept of them, I'll bring with me some
Acorns of the different Sorts of Oaks which the Country
produces, if you will but please to intimate that they
would be acceptable to you, by a Letter to (S^r) your
(unknown) Friend & very humble Servant
Jⁿ Checkley

P. S. I have likewise sent you 3 of the largest &
fairest Walnuts [Shag-Barkes] that I have
seen

Direct to Dr. John Checkley in Boston
(New England)

XIII. Initium igitur hic fumemus à Deo & ejus aternitate, trans-
futura per omnia sæcula, donec iterum desinamus in æternitatem. *Quia*
quos prænovit, etiam prædefiniuit conformes imagini filii sui; quos vero præ-
definiuit, hos & vocavit; & quos vocavit, hos & justificavit; quos au-
tem justificavit, hos & glorificavit. Rom. 8: 29, 30. Sicut & in Symbolo
Apostolico fides exordium facit à Deo omnipotente, transiens per ope-
ra creationis & redemptionis, & desinens in vitam æternam.

XIV. In hisce ergo continetur universa *Theologia* & fides, tam quo-
ad *historiam*, quam quoad *dogmata*, cum universo ejus discrimine & di-
versitate in omni Ecclesiæ statu sub Veteri & Novo Testamento. *in qua*
synopsis to-
sius Theo-
logia.

XV. Quibus breviter interponemus suis locis, quantum poterimus,
hominum errores, & inde natas *contröversias*, prout singulas Theologiæ
& œconomix hujus partes impetunt.

XVI. Ut ita habeamus synopsis Theologiæ totius: idque ea
methodo, quam Deus ipse observavit in administratione ejus; quæ omni-
um maximè naturalis & perspicua est: res enim factæ & natæ optime ut
orientes spectantur.

XVII. Hisce autem præmittemus generalem considerationem *Reli-*
gionis & Theologiæ, quæ in hisce omnibus traditur; ut & *Verbi* ac *Scri-*
pturæ divinæ, tanquam principii, ex quo omnis Theologiæ & salutis no-
stræ notitia haurienda est.

C A P U T I I.

De Religione & Theologia.

I. reatura rationalis, cum à Deo condita sit ad ipsius glo-
riam; ad eum, tanquam ad principium suum atque origi-
nem, perpetuo contendit: nec aliter immortale istud bea-
titudinis desiderium, quo agitur, implere ac satiari potest,
quam solo Deo. *Creatura*
rationalis
ad Deum
condidit.

II. Hinc illa quoque iis à conditore suo instructa est facultatibus ac
subsidiis, quibus ad Deum suum sese convertere, ipsumque attingere pro-
xime posset.

III. Atque hæc *Religionis* est origo; quæ homini viam commonstrat *Quod eam*
per quam ad Deum ejusque unionem perveniat. Appellatur ea in sacris *ducis RE-*
gen- *LIGIO.*

ἄσπασία, ἐντίθεια, &c. Jac. 1: 26, 27. Act. 26: 15. Hebræis dicitur עבודה *cultus*, ut & *cognitio Dei, amor Dei, timor Dei* &c.

Que de-
scribitur
secundum
suas par-
tes,

IV. Est autem religio, recta Deum cognoscendi & colendi ratio, quâ creatura rationalis debitum Deo, tanquam primo auctori ac domino suo, honorem & cultum exhibet, sub spe certâ divinæ remunerationis. Ita eam definit Apostolus, quod sit *agnitio veritatis ejus quæ est secundum pietatem, ad spem vitæ æternæ*, Tit. 1: 1, 2. Est enim nihil aliud, quam rectus de Deo sensus, & rectus in Deum affectus, & studium faciendi quod ei gratum est. Quò pertinet τὸ ἐναρεστῆν τῷ θεῷ. Hebr. 11: 6. qui est cultus Dei.

actus,

V. *Actus* autem religionis quibus Deum, tanquam supremum dominum nostrum, prosequimur, sunt vel solum *interni*; ut amor, timor, fiducia, & similes: vel ex interno & externo *compositi*; ut invocatio, quæ mixti generis, est cum animo & ore fiat: vel *externi* solum; ut adoratio; tum major illa, qua festa instituuntur, templa eriguntur, sacrificia offeruntur; tum minor illa, qua solum corpus prosternimus; vel partem ejus, puta caput vel genua inclinamus, vel manus ori admovemus.

& origi-
nem.

VI. Fluit religio ex ipsâ Dei hominisque natura: cum creaturam rationalem nihil æquè deceat, quam Dei, à quo condita est, atque à cujus nutu dependet, excellentiam summâque virtutes venerari ac colere.

Ut de-
tur natu-
ralis reli-
gio.

VII. Inde religio necessaria & naturalis rationis sequela est: atque adeo datur religio naturalis.

VIII. Quam confirmat naturalis omnium populorum consensus: neque sine eo religionis in omnium hominum animis veluti femine, politicorum astus in introducendo deorum metu ac cultu quidquam valuisset.

IX. Deprimunt ac tollunt naturalem hanc religionem *Athei* ac profani; à quibus hac in re non multum abeunt *Sociniani*, ingenitam Dei notitiam negantes: nimium autem eam extollunt *Pelagiani* veteres ac novi; iidemque rursus *Sociniani*, communem aliquam religionem dari statuentes, per quam unusquisque, naturæ ac rationis ductum sequens, in quacunque secta salutem invenire possit.

X. Aliter autem docet Scriptura, prædicans, *non aliud nomen (quam nomen Jesu Christi) esse sub cælo, quod datum sit inter homines, per quod oporteat nos servari*. Act. 4: 12. ac hominem, dum religiones sibi invenire ac effingere studet, διαλογισμῶν ac cogitationum suarum vanitate infatuatum pronuncians, *Cum se profiterentur sapientes, stulti facti sunt*:

Quam-

Mr John Read,

Boston Decemb^r. 31. 1720.

The Orders in the several Letters received from you I have in a great Measure fulfill'd. What remains undone is as follows, viz; the Papers belonging to Hutton, Erasmus James & Buxholt not deliver'd the Owners not yet coming for them. The Papers against Mr Malher I have still by me, the Reason this; I shew'd them to Mr Hearn, who said it would be to no purpose to proceed without one of the Witnesses could be present to prove the Bond. I wish this Affair had been committed to some other person, lest my appearing in it should seem to proceed from Spite & ill Will.

I have receiv'd 4/6 on your Account of Read of Swartry, but nothing yet of Mr Tyley. Of all the poor Wretches haunting my House on your Account since your Departure, I pity none more than Jones who is convers'd with Morelocks, I am really sorry you did not leave some Directions about Him; the poor Fellow seems to be in great Distress. Depend upon it, if you were to be at my House again, and I had the least Intimation of your going away, I would immediately slap up an Advertisement upon the post before the Door, for all People to watch as well as pray, and bring in their respective Claims; that for the future I might not be under the Necessity of ~~hearing~~ ^{hearing} ~~them~~ ^{hearing their litigious} ~~hearing them~~ (curse their litigious Brawls) talk it over, (as they call it) or quarrelling with nine in ten of them to get rid of it.

Last Wednesday Night I call'd over Mr Dering and his Wife to Supper, to whom (by the Desire of my Wife) I read your Letters, and Mr Dering is resolv'd to fetch up part of my Office, that is, he designs to write to write to your Wife on your Behalf.

S. I should be glad if you could (without much Trouble) procure for me some of the Stone-Instruments &c, which were used by the Indians before the Europeans came in to this Country. It may be Chicken may have, or may give you some Account how to get, some of them. I have seen in many Country Houses several of them lying about, the people making no Account of them. They are often found by the Plough-men breaking-up new Ground where the Indians used to settle.

It is very probable that you may meet with some of them at New Haven, Fairfield or the parts adjacent: if you meet with any of them in any of your Travels, please to purchase them, and order them down to my House, and I'll pay for them. You may possibly wonder what I have to do with them, but your surprise ought to cease when you consider, that Nothing comes amiss to a Virtuoso; and more than that, besides the vain & empty Pleasure (as some call it) of fringing them in their several Orders, accompanied with the various Species of Butterflies here, Shells there, Rattles, Skins & Teeth of Rattlesnakes in that Drawer, and on this Shelf-dried Toads, Beetles & Pismires &c, beyond all this, I say, I have a further Use for them (fit Instruments for an airy Architect you'll say!) in building my Castles in the Air.

My wife gives her Service to you & your Family, but is somewhat displeas'd, that in all your Letters you made no Mention of our Son. A speedy Account of your getting safe home and finding your Family in Health, (in which State I pray God to continue them) will be a pleasure to (S^r) your Friend & very humble Servt

Jⁿ Checkley

Some Usher has sent her Money.

Christmas Eve at Boston
1790.

Mr John Read,

My Friend, in Obedience to the Commands of my
holy Mother the Church of England, (that most excellent
Branch of the Church catholic) I am endeavouring to
prepare myself for the ensuing Festival, the grateful
Commemoration of the Nativity of our great & glorious Re-
deemer. And notwithstanding that Mirth & Joy are
inconsistent with the just Observation of a Vigil,
being rather the necessary concomitants & Decorations
of a Feast, yet I perceive, that it is not in my
power to suppress the swelling Exultations in
my Soul, which are rais'd by ~~reflect~~ looking for-
ward upon the coming Day; I cannot help
anticipating the approaching Joy! Believe me
Friend, when I reflect upon the astonishing Love
of the Deity, in sending his only-begotten into the
World, for the Redemption of lost Mankind, I feel
what I cannot express, and can only tell you, that
I am sure, all Nature should rejoice, and sing
their grateful Hallelujahs to the God of all Grace
for his amazing Love,

For which the Seraphim rejoicing bow'd;
And sang Hosannas to the new-born-God!
Let these, my ravish'd Soul, thy great Example
be. I glow, I burn, my Heart strikes quick,
and every Pulse beats Joy!

But now to change the Scene: Alas! my Fire
my Ecstasies subsides, and sinks impetuous to a Scene
of Woe. An horrid, gloomy Damp has chill'd my
(just now) glowing Heart, and quench'd the rising
Flame.

I mourn, I mourn for those unhappy Wretches (tho' otherwise my Friends) who crucifie afresh, and add new Tortures to their suffering Lord. Unhappy Men! who think to merit Heaven by Acts of Disobedience, and vainly flatter themselves, that they shall gain the Favour of the Eternal Father, by doing (what He has expressly forbidden) Despight to the eternal Son.

Is it not amazing, that Men should glory in their Non-commemoration of the Day, and in their reviling of those who religiously observe it, and (which is worse) take pains to make all Mankind detest & abhor it. This is what I call doing Despight to the Son of God; and 'tis this which has now overwhelm'd me with Grief.

To lose then my Tears,

To see Tears flow nobly shed for lost Mankind.

But O my Soul come not thou near the Tent of these wicked Men!

And that you my Friend, may for the future preserve inviolate the Unity of the Faith in the Bond of Peace, and no more (by heeding with them) encourage these wicked Men, is the hearty prayer of your Friend & very humble Servt
Jⁿ Buckley

Quamobrem tradidit eos Deus cupiditatibus cordium ipsorum ad impuritatem, Rom. 1: 22, 24.

XI. Hinc nulla religio naturalis ad salutem sufficit. Nam cum omnes peccatores simus, natura rationem qua justitiæ divinæ satisfiat, & modum quo Deus quæri & inveniri possit, ac Deus peccatoris fieri, ipsique conciliari velit, nullo modo docet: verum hæc *mysterium sunt voluntatis Dei*. Eph. 1: 9. Imò nec ea ipsa, quæ naturaliter de Deo intelligi possunt, à peccatore non sanctificato digne animadvertuntur; cum ipsi desit *visus*, & spiritualis consideratio, & amor veritatis: quæ ex solo fidei amorisque erga Deum lumine oriuntur, quo peccator caret. *Animalis quippe homo non est capax eorum que sunt spiritus Dei; sunt enim ei stultitia*, 1. Cor. 2: 14. *Nec idonei sumus ex nobis ipsis ad cogitandum quicquam boni & salutaris*. 2. Cor. 3: 5.

Quæ tamen ad salutem non sufficit.

XII. Cum ergo naturalis religio ad finem suum assurgere amplius non posset, & idololatria, superstitione, variisque erroribus decolorata ac propemodum extincta esset, intercessit divina revelatio, & verum Dei cultum homini patefecit.

Ut revelata religione opus sit.

XIII. Atque inde religio vera à solo Deo ejusque revelatione dependet. *Caro & sanguis hæc non retexit tibi, sed Pater meus, qui est in cælis*. Matth. 16: 17. *Nobis autem Deus retexit per Spiritum suum*. 1. Cor. 2: 10. In quo differt ab aliis scientiis, quæ sola rationis atque sensuum ope ab humano ingenio efformantur: cum religio non sit rerum sensibilem, aut hujus vitæ, sed eorum, *quæ oculus non vidit*, &c. 1. Cor. 2: 9. & humanæ rationis captum longè transcendat, nec intra illius cancellos includi debeat: sed à solo Deo revelante pendeat.

XIV. Quam revelationem sicut ab unâ parte requirit hominis indigentia, & indefinens salutis obtinendæ desiderium: ita ab altera parte non levem ejus spem facit Dei bonitas; quam imprimis decet, Deum creaturæ rationali, quæ ad sese tanquam ad finem suum condita est, quamque ex uno peccatoris sanguine propagatam tolerat & beneficiis cumulat, & ut sibi gratias agat, rebus ipsis invitat, seipsum communicare, eamque ad sui communionem perducere. Neque enim temere condidit humanum genus, *neque frustra creavit omnes filios hominum*. Psal. 89: 48.

Cujus revelationis ostenditur necessitas,

XV. Revelatio hæc Dei *variis modis* hominibus facta est, Hebr. 1: 1. *diversitas*. Duæ tamen illius præcipuæ sunt diversitates: aut enim *directas* immediate mentem hominis de voluntate suâ instruxit; aut *indirectas* mediatè per homines idem effecit. Per se ipsum Deus voluntatem suam hominibus pate-

fecit

fecit, vel loquela: *Fehova Deus inelamabat Adamum*, & dicebat ei, *ubi es?* Gen. 3: 9. *Angelus Fehovæ dixit, Abraham!* ibid. 22: 11. ita in legislatione *elocutus est Deus omnia hæc verba, dicendo*, &c. Exod. 20: 1. & *Saulus audiebat vocem sibi dicentem, Saule, Saule, quid persequeris me?* &c. Act. 9: 4. aliisve signis homini intelligibilibus. Ex. gr. *vel per visionem, vel per somnium, vel in os alloquendo eum*, Num. 12: 6, 8. vel etiam sine iis per se excitavit cognitionem suæ voluntatis in intellectu hominis. *Per revelationem Jesu Christi*, Gal. 1: 11, 12. quod rursus variis modis factum concipi potest.

partes,
quoad religionem
peccatoris.

XVI. Per hanc ergo revelationem supernaturalem omnis peccatorum religio perficitur; idque tribus ferè partibus: quæ sunt 1. *Promissio* gratiæ diviniæ, qua constat peccatoris salus. 2. *Præcepta* divina, promissioni adjuncta. 3. *Cultus* externus, in quo religionis est professio ejusque exercitium. Hæc partes in omni peccatorum religione, licet cum graduum accidentiumque variatione, reperire est.

XVII. Perperam autem *Sociniani*, & qui cum iis hic faciunt, *Remonstrantes*, religionem omnem duabus ita circumscribunt partibus, *mandatis* nimirum divinis, & *promissis*, tanquam via à Deo præscripta ad obtinendam vitam æternam; quibus subjungunt nostram *obedientiam* & *spem*, ut excludant iis cognitionem credendorum, & fidem, tanquam promissionis & mandati partem: cum *finis denunciationis sit amor ex puro corde, & conscientiâ bonâ, & fide non fucatâ*, 1. Tim. 1: 5. Paulus item *denunciet* suo Timotheo *coram Deo, ut servet præceptum absque macula*. 1. Tim. 6: 14. *Hoc enim est ipsissimum præceptum Dei, ut credamus nomini Filii ejus Jesu Christi*. 1. Joh. 3: 23. Sic autem instituunt, ut necessitate cognitionis veritatis ita exterminatâ, intra generales illas religionis partes quascunque sectas, generalia ista tenentes, recipere possint. Quæ omnia huc collineant, ut fundamentum ponatur, salutem obtineri, non fide, sed obedientiâ. Plane contra promissionem Dei: *Indam legem meam menti eorum, cognoscent me à minimo eorum usque ad maximum, me condonante iniquitatem eorum*. Jer. 31: 33, 34. & dictum Christi: *Hæc est vita æterna, ut te cognoscant illum solum verum Deum* &c. Joh. 17: 3. & infinita Scripturæ loca: *Quosvis enim homines Deus vult servari, & ad agnitionem veritatis venire*, 1. Tim. 2: 4. *Datum est vobis nosse mysteria regni cælorum*. Matth. 13: 11. Unde dicimur *venturi in unitatem fidei, & agnitionis filii Dei*: cum è contra *gentes mentem habeant obscuratam & alienatam à vita Dei, propter ignorantiam quæ est in ipsis*. Eph. 4: 13, 18. & Paulus petit pro fide-

Boston January 30. 1720

Mr John Read, *sr*

The Church as well as State have thought fit in their great Wisdom, to command all their loving Subjects to observe religiously this Day as a Fast for ever, to deprecate those heavy Judgments hanging over the guilty Nation, (which they so justly deserve) for shedding the ^{& sacred} Blood of the royal Martyr. And it is my custom, (in Obedience to the Commands of my lawful Superiours, ~~joined with~~ and prompted by the eternal Rules of God & Civil to a just ~~Observance~~ of the barbarous & inhumane Regicide;) it is my practice I say, to shut up my Shop & House, and endeavour with my Family to keep a Fast unto this Lord; bewailing the horrid Causes of the foregoing Day; and praying the God of Mercy (as that merciful Church to which I belong has commended me) to forgive those unhappy, wretched Men, who, by abetting the same wicked Principles, react the horrid Crime; and smile & laugh at us even while we are praying for them!

How many unchristian, indecent Reflections have I heard with my own Ears thrown upon me, for my conscientious Observation of the Day? Making me worse than a papist, or even the Devil himself, for striving to keep alive those Things which (they say) ought to be forgotten; by reason that few are now alive who were real Actors in them.

But these unhappy Men (when it is too late) may to their serious Kinne, that the Crimes of Parents do taint and vitiate the Blood of their Progeny: that the crying Sin of shedding innocent & royal Blood (unless an hearty and universal Contrition wash out the scarlet Stain) becomes epidemic, & includes the whole: and that nothing left than a national Repentance can expiate a national Crime.

Therefore how much Reason have the Nation to humble themselves, and pray to the God of Mercy to avert that Wrath, which is so justly due to the Perpetrators (and all the Abettors) of the cursed Fact! And alas! There are too, too many who defend the horrid Regicide, and glory in their being

being of their long-sinking, hellish principles: and these
are too many others, who, tho' they do not avowedly profess
these diabolical Tenets, are unhappily deluded by the crafty
but specious pretences of cunning, wretched Men, to entertain
such mischievous Principles, as, were they pursued to their full
Length, would inevitably involve them in the same Guilt,
and make them (even these moderate Men) react the impious
Crime. Therefore O my Soul, come not thou into their
Secret, unto their Assembly, in mine Honour, be not thou
united: for in their Anger they slew a Man:

* With Astonishment & Honour I beheld these wretched
Miscreants lapping (with inhumane pleasure) that royal
Blood their Fathers shed, and gasting after more!
I ~~do~~ reflect with Sorrow upon these wicked Principles,
which have brought down fearful Judgments upon the
whole Land; and more are still threatened: These, these
unchristian Practices & Principles it was, that drove
the next Heirs of the Crown into popish Countries.
Whence all the Evils that have since overtaken us
have visibly followed, and all that still threaten us.
These heinous Principles have brought a scandal upon

a paper being for Amer. Med. 12. 15. et passim.

the protestant Name, and indeed upon Christianity it-
self, which, blasphem'd among the Heathen upon their Acc't.
Wherefore that you & I and all Mankind may know
& practise our Duty to God & our Prince, is the hearty
prayer of H. your sincere Friend & very humble
Servant John Cheekley.

We are all (I thank God) pretty well, and pray for
the prosperity of your self & family.

fidelibus, ut impleantur agnitione voluntatis Dei, cum omni sapientia & intelligentia spirituali, crescentes in agnitione Dei. Col. 1: 9, 10. propter quam notitia. *f. Christi eminentiam ipse omnia damnatum esse ducebat*, Phil. 3: 8. Non enim potest pietas esse sine verâ fide; neque hæc sine vera notitia. Imo salus nostra non tam opere nostro, quam opere Dei, ejusque cognitione ac fiducia, constat. Isti autem omne mysterium, omnemque fidei notitiam è religione eliminantes, illam in philosophiam seu disciplinam duntaxat moralem & Ethicam, quæ omnibus hominibus communis esse possit, convertunt. Alioquin religionem omnem & verbum Dei totum in *ἐπιπλὴν* & *ἐπαγγελίαν* *mandatum & denunciationem*, resolvi posse ex modo dictis patet.

XVIII. Religionis autem veræ notæ duæ præcipuè sunt 1. Si doceat verum medium, quo possimus in perpetuum uniri cum Deo, & vinculum unionis cum eo ruptum redintegrare. 2. Si tradat rationem veram, qua cultum Deo gratum exhibere, & officium nostrum erga ipsum ritè præstare possimus. & nota.

XIX. Ex quo sequitur, solam religionem *Christianam*, ad verbum Dei conformatam, veram esse religionem. Christianam autem intelligimus non nomine solum ac æquivoce, qualis est *Socinianorum*, & quatenus tales sunt, *Pontificiorum*, ac similibus religio, verum reipsa talem. Qua in sola Christianam religionem quadrant.

XX. Ut autem spurix falsæque religiones à verâ discernantur, notandum est primo loco, religioni omni adversari duo extrema, *Impietatem*, & *Superstitionem*: quarum illa religioni demit, hæc superaddit: contra præceptum, *Ne addite ad verbum illud, neque detrahite de eo*. Deut. 4: 2. Cujus extrema & opposita exhibentur.

XXI. *Impietas* est maxima illa & quasi universalis à religione deflexio, *ἀσέβεια* seu *ἀθεΐα* dicta, quasi irreligio, quæ in *Atheismum* & *Epicureismum* se diffundit. Quam subsequitur *Superstitio*, idololatriæ & *ἰεροθεοποιίας* omnis mater & nutrix. Impietas.

XXII. Est autem *Superstitio*, hominis Deum non cognoscentis, & judicium ejus horrentis ob malam conscientiam, & temporalia bona præcipue ambientis, electio aliquid dicendi, faciendi, patiendi, offerendi, abstinentive, ut ita vel placet Deum, vel aliquid impetret à Deo, denique super quo cum Deo ipso, si id non habeat acceptum, jurgari possit tanquam injusto & duro domino. Unde tales religiosi, etsi coram mundo admirabiles sint, justi tamen vocari non possunt, sed potius, ut benè *Plutarchus*, eandem cum atheis habent *ἁερίεσιν*. Superstitio.

XXIII. Secundo loco graditur *Error*, qui religionem aliquam retinens, Error.

8
 nens, eam tamen lædit & oppugnat: sive ille error ita sit universalis, ut re-
Infidelitas. ligationem veram planè abneget; qualis error est *Infidelitas*. Ita *lingue*
sunt signum non iis qui credunt, sed infidelibus; prophetia vero non infide-
libus, sed credentibus. I. Cor. 14: 22, 23. sive eam retineat, in fundamen-
tales. talibus autem oppugnet; qualis est *hæresis*. Ut qui noveris *hæreticum*
 esse *perversum, & peccare; ut qui suo prope iudicio sit condemnatus.* Tit. 3:
 10, 11. sive eam simpliciter tantum oppugnet & fidem corrumpat, qua-
merus er- lis est *merus error.* Ne errate. *corrumpunt mores enim bonos colloquia mala,*
 1. Cor. 15: 33. qui error ubi Ecclesiam scindit charitatisque divortium
schisma. facit, uti plerumque fit, *schisma* dicitur. Ne sint inter vos *dissidia; sed*
sitis compacti eadem mente, & eadem sententia, I. Cor. 1: 10.

XXIV. *Infidelitatem,* si in iis sit qui fidem agnoverant, facit *apostasiam*.
Bonâ conscientia expulsa, nonnulli naufragium fidei fecerunt: ex quibus est
Hymeneus & Alexander, quos tradidi Sathane; ut castigati discerent non
blasphemare. I. Tim. 1: 19, 20. Ita omnes qui erant in *Asia* à Paulo
 se *avertent*, 2. Tim. 1: 15. *Hæresin* facit non *pertinacia*, (potest enim
 hæreticus esse *docilis; & qui simpliciter erat, obstinatus & ἰχνηρονοῦμεν*)
 sed *materia ipsi subtrata*, quando nempe aliquis fidei articulus tollitur,
 aut negatur. Qui vero articulum fidei non negat, sed male tantum expo-
 nit, aut ei aliquid superaddit, simpliciter *errat*: qui error, si ecclesiam
 scindat, *schisma* est.

Varia bo- XXV. Error ergo omnis in *tres* scatebras sese dividit: vel enim *aufer-*
rum erro- tur id quod credendum erat; quo modo peccant maxime *Sociniani*: vel
rum divi- *mutatur* finistrâ expositione; quo in genere notabiles sunt *Lutheranorum*
sio & con- errores: vel aliquid ei per accessum *superadditur*; sicut ita *Papismus*
unctio in (quamvis nec reliquæ errorum facies illi desint) *Christianismi* pleonasmus
falsis reli- est: in quo simul est & *ellipsis, & hyperbole, & concursus ac συμωλον* quæ-
 dam errorum & *hæresium, & ex illis natum inter Ecclesias Orientis &*
gionibus. Occidentis, & inter *Reformatas & Romanensem Ecclesiam, schisma, non*
 nisi cum *Antichristi interitu* finiendum.

XXVI. *Infidelitate* adversus religionem naturalem peccat *Gentilif-*
mus, sive *paganismus*: adversus *Mosaicam, hodiernus Judæismus*: adver-
 sus *Christianam, Muhammedismus. Gentilismi & Muhammedismi* fulcrum
 unicum in armis est. *Judæismus* autem degener factus, veroque Deum
 placandi eumque colendi medio destitutus, vi omni sua ad *Christia-*
 nismum traductâ, dudum emortuis mortiferisque ritibus, admixtis fun-
 damentalibus erroribus, & veræ fidei abnegatione, hodie constat, so-
 laque

To the Honourable Edmund Halley, Esq. Secy. of the Royal Society, LONDON.
Direct to Doct^r John Cheekley at Boston New England.

Capt. Halley,

Boston April 26. 1721.

The Departure of my honourable Friend Colonel Nicholson from London, has in some Measure oblig'd me to trouble you with this Letter; because, just before his sailing for Carolina, he sent me a verbal Message by a Gentleman, that the Flurry of his Affairs at that Time hinder'd him from procuring me what He design'd, but that He would desire Capt. Halley to send me a Certificate relating to the Business concerning which I wrote to Him. And to let you know (S^r) what that Affair was, I shall transcribe the Letter I wrote to Colonel Nicholson, and entreat you would have the Patience to read it.

To his Excellency Colonel Transit Nicholson.

Boston August 22. 1720.

May it please your Excellency. (So reciting the Letter to Colonel Nicholson, what follows is to Capt. Halley.)

Thus (S^r) You have both my Petition & the Cause of it. And I now most humbly entreat of you (Capt. Halley) to send me a Certificate under your own Hand, relating to Mr Mather's being a Fellow or not a Fellow of the royal Society. Mr Mather has publish'd a Book in London, ^{in 1720} entitul'd the Christian Philosopher, in which He writes Himself, at Length, Fellow of the royal Society. Teacher Bradbury writes a Preface to it inscrib'd to Mr. Hollis. — S^r, your sending me the Certificate by the very first Opportunity, will capacitate me to defend myself from these Sons of Strife, Schism & Sedition, and will indeed be an Act of Charity to a distressed, persecuted (but I thank God for a true) Son of our holy Mother the Church of England, and your unknown, but very humble & devoted Servt

To Cheekley.

pro his v. Amers. Caf. 24. 84.

laque obduratione & pertinaciâ se tuetur.

XXVII. Errores hærefesque maximè post revelatum Christum & Euangelium ejus, tempore N. T. ceu densa quædam examina exorta sunt. Tales autem præcipuè sunt nostris temporibus, ne antiquas refodamus, hæreses *Papistarum*, *Socinianorum*, *Enthusiatarum*, *Libertinorum* (si aliqua ipsorum religio dicenda sit, cum omnes religiones indifferentes esse velint) & *Anabaptistarum*; non eorum, qui in simplici anabaptismo conexisque erroribus subsistunt, sed qui Pelagianismum & Socinianismum præterea adsciscunt. Ad errores simplices, schismate mixtos, referendi sunt *Lutheranorum*, *Brownistarum*, *Remonstrantium* (quatenus in Socini castra non transeunt) denique & *Græcorum* errores.

XXVIII. Quæ omnia errorum præcipitia cum caveat vera religio, inde illa sola, ut simplicissima, ita & facillima est: falsæ enim religiones, ut mille habent devotionis suæ objecta, & inde mille animi distorsiones citiatusque, ita vera religio ad unitatem & simplicitatem omnia revocat, & in *μονοθειῶς* quoddam & unum figure obtutum docet. In quo uno vera mentis est quies, satietas & beatitudo. Sicut illo uno relicto mens nostra circa multa defatigatur, sine spe acquirendi illud unum, lassitudinem ipsam pro quiete amplectens.

XXIX. Huic ergo veræ religioni unice adhærescendum est. Cui unice
Ut si vel in falsâ aliquâ religione salus acquiri posset (quamvis difficile sit salutem acquirere in eâ religione, quam falsam agnoscas) non tamen ideo adhærescendum.
religio talis sectanda & retinenda esset. Detestandus enim Dei contemptus est, & inexcusabilis ingratitude, permittere ut honor debitus Deo non tribuatur, etiam à nobis ipsis (sicut illud in omni falso de Deo sensu cultuque fit) modo nobis salutis nostræ ratio constet. Qui sane veritatis honorisque Dei contemptus, nisi resipiscentiâ emendetur, hominem salute indignum reddit.

XXX. Doctrina, quæ hanc veram religionem tradit, *Theologia* vocatur; THEO-
veteribus *Theologicè* dicta. Quæ inde describitur: doctrina veræ religionis, LOGIÆ
à Deo nobis patefactæ, eam dirigens ad ipsius gloriam & nostram salutem.

XXXI. Theologiæ nomen in *Scriptura* cognatis quidem vocibus *λογος* nomen.
ἡ θεῶν, Hebr. 4: 12. τῶν λογίων ἡ θεῶν, Rom. 3: 2. ἀπολογεῖται vero non exprimitur: sed apud Ethnicos primo in usu fuit. Theologi enim ibi dicebantur, qui Deorum natales, conjugia, progeniem, impéria, res gestas & cultum demonstrabant; qui primi fuere poetæ, tum philosophi, præsertim Pythagoræi.

XXXII. In sacris Theologus dicitur Johannes Apostolus, in titulo Apocalypseos: atque ita à veteribus speciali de causâ appellatur, quia exposuit λόγον τὸν Θεῶν, & divinitatem ἑῶ λόγῳ peculiariter asseruit.

XXXIII. Quem usum vocis imitati patres Græci, Theologiam peculiariter appellarunt doctrinam de S. S. Trinitate, & divinitate Filii ac Spir. S. sicut illi opponunt Oeconomiam, sive incarnationem Verbi, & reliqua Dei opera ad extra.

XXXIV. Nobis Theologia est cognitio vel sermo θεολόγῃ. Theologus autem est, qui Deum, ex Deo, coram Deo, ad gloriam ejus, dicit. *Nunc enim homines suadeam, an Deum? aut queram hominibus placere?* Gal. 1: 10. *Notum ipsis feci nomen tuum.* Joh. 17: 26.

partitio-
jus in spu-
riam,

XXXV. Gentilibus nomen illud triplicem notabat Theologiam. 1. μυθικῶν, seu fabulosam poetarum. 2. φυσικῶν, seu naturalem philosophorum. 3. πολιτικῶν, seu civilem legislatorum & sacerdotum; quarum prior deorum rationem exponebat in theatris, altera in scholis, ultima in templis. vid. August. de Civ. Dei lib. 6. c. 5. Verum omnis hæc Theologia fabulosa & inepta est: quod etiam apparuit in illo religionis & sapientiæ, quod apud gentiles fuit, divortio.

& veram;
qua varia
est pro
ratione
subjecti.

XXXVI. Apud Christianos Theologia non uno etiam modo sumitur: modò pro finitâ creaturæ, modò pro infinitâ ipsius Dei cognitione. Hæc est notitia Dei de se ipso. *Filium nemo novit nisi Pater, neque Patrem quisquam novit nisi Filius.* Matth. 11: 27. quæ etiam archetypa inde appellari solet, tanquam exemplar cognitionis nostræ. Quanquam revera archetypon nostræ Theologiæ non est cognitio naturalis Dei de seipso, verum id quod Deus decrevit de se nobis notificare, ut formaremur ad imaginem ipsius.

XXXVII. Finita Theologia appellatur creaturarum de Deo notitia: quæ quia ex illa Dei notificatione, tanquam exemplari suo, fluit, inde eotypa appellatur. Quia autem illa communicatio facta est, vel humanæ naturæ Christi. *Unxit te, o Deus, Deus tuus.* Psal. 45: 8. vel Angelis & beatis in cælo, *intuentibus faciem Patris.* Matth. 18: 10. & *coram cernentibus.* 1. Cor. 13: 12. vel denique nobis viatoribus in vitæ hujus stadio currentibus; *qui ex parte cognoscimus* &c. 1. Cor. 13: 8, 9, 10. inde Theologia vel *Unionis*, vel *Visionis*, vel *Stadii* aut *Viatorum* dicitur.

XXXVIII. Hæc stadii vel viæ Theologia non solum est imperfecta, collata cum Theologiâ patriæ, verum etiam quatenus refertur ad ipsam hujus vitæ revelationem. Unde quotidianus ac perpetuus datur pro-

Boston June 6. 1721.

Mr John Curtee,

Your Friend M^r

here in Boston having informed me concerning your Affairs, I take this Opportunity by the same Gentleman to send you these Books, which I believe are new to you. The Pamphlet marked N° 1, I desire you would please to read first, it being the very Basis & Foundation upon which the whole Table depends. In those few Leaves you will find it demonstrated, that a lineal & uninterrupted Succession of Gospel Ministers, is not only absolutely necessary to the Being of the Christian Church, but that in Fact there has actually been such a Succession. The Book entitled, The five Discourses, will plainly show you in whom that Succession has been derived, and in what a miserable Condition (and how abandon'd by all Sorts of protestants!) those unhappy, deluded People are, who have rebelled against our holy Mother the Church, purely because She is Episcopal. You will find likewise two Epistles of the Saint & glorious Martyr Ignatius, one who convers'd with the very Apostles themselves, and when call'd to it, he like a brave Soldier, ~~of~~ undauntedly following the Captain of his Salvation, sealed the Testimony of Jesus with his Blood. You will ^{find} in his Epistles the three Orders, Bishop, Priest & Deacon, as plainly as in the Canons of the Church of England. I shall say no more at present, but commend you to the Grace of God, desiring you to keep these Things silent, and to persevere ^{in your hope in patience,} expecting a Deliverance from Him only who is able to save.

To Mr John Curtee at
 Weathersfield in Connecticut.

Remember you to come down here about the Time
 of your Commencement, and bring these Books with you,
 when you may expect to meet an hearty welcome from
 your unwearied Friend & very humble Servant, To Cheekley.

Wm Macsparran, Boston June 26. 1721.

Rev. S^r I should have wrote to you sooner, but that I heard you were coming down here. I have sent you the Dialogue, with the Answers to them, being the joint Labours of the grand Committee, but taggd together by Mr Walter, and by him adorned with those many Billingsgate Fallovers which have so delicately perfum'd the whole piece.

I could have been very glad if you had been so pleas'd, as to have honour'd me with an Acc^t. of your Affairs, especially relating to Bristol. I hear that they are about building a Church there.

If you could have got the Majority of Bristol to have voted for you, you need not have been at the Charge of Building, and the Laws of the Province would have forc'd Byfield &c to have help'd maintain you.

Your obliging me with an Acc^t. of the whole Affair at the first Opportunity will be very acceptable to
(Reverend S^r) Your Friend and
very humble Servo

Jⁿ Cheekley

perfectus Ecclesiæ. Tenent tamen fideles omnes perfectionis hujus fundamentum & principium, ex quo omnia alia sequuntur; quippe qui *unctionem habeat à sancto illo, & noverunt omnia.* 1. Joh. 2: 20, 21.

XXXIX. Hæc autem Theologiæ varia acceptio non constituit varias Theologiæ species, sed duntaxat diversos ejus gradus, secundum majorem vel minorem notitiæ perfectionem, aut varia ejus subiecta, aut ejus adipiscendæ media.

XL. Similis ferme est divisio, qua in *systematicam & habitualem* dividitur: prout vel per modum disciplinæ certâ methodo dispositæ, vel per modum habitus in mente consideratur. Quæ tamen divisio non tam est rei, quam vocis; cum eadem sit Theologia, quæ per præcepta traditur, & quæ in mente residet. *& ratione considerandi eam;*

XLI. Theologia *systematica*, quamvis admodum conveniat cum verbo Dei, eoque unice nitatur, attamen hactenus ab eo differt, quod non fit ipsum Dei verbum, sed verbi divini cognitio & enarratio. *Si quis loquitur, loquatur ut eloquia Dei.* 1. Pet. 4: 11. & definito quodam modo. *Narrabo secundum præscriptum.* Psal. 2: 7. *vel ut systematicam;*

XLII. Hoc sensu Theologia dividitur à nonnullis in *didacticam & polemicam*: aut potius in *positivam & scholasticam*: quarum illa versatur in analysi sacræ S. ejusque interpretatione: hæc in synthesi locorum communium, per quos ea, quæ in S. Scr. passim sparguntur, in certum ordinem rediguntur. *qua tum positiva,*

XLIII. Qui modus tradendæ Theologiæ per certos locos & præcepta antiquissimi est instituti, in Ecclesiâ, cum Vet. tum Novi Testamenti. Nam Patriarcharum catechesis nihil aliud erat quam institutio de præcipuis primævæ promissionis ac divini cultus capitibus. Idem agebant Prophetæ in collegiis ac scholis. 1. Sam. 10: 5. & Scribæ in Synagogis ac templo, Luc. 2: 46. Act. 24: 12. Imo ipsa Apostolorum, ac præcipuè Pauli, scripta totidem Christianæ fidei formulæ ac *ἰστορικῶσις* sunt. Atque deinceps in Ecclesiâ Christianâ iste usus quoque obtinuit, atque imprimis studium istud Alexandria floruit.

XLIV. Præcipuè tamen illa Theologiæ in systemata compactio Philosophiæ debetur; quæ loco Theologiæ Euangelicæ, quæ constat *διδασκατοῖς πνεύματι ἀγίῳ λόγοις* *verbis quæ docet Sp. S.* 1. Cor. 2: 13. peperit scientiam artificiosam, quæ terminis & distinctionum notionibus, præcipuè Aristotelicis, Theologiam tradit; quæque nihil est aliud, quam definitionum, argumentorum, objectionum, responsionum distinctionumque systematica compages. *sum scholastica est:*

*eius tra-
ditur origo.*

XLV. Factum illud, partim postquam philosophi gentiles Christo nomen dederunt, & sapientia secularis in scholis Christianorum locum invenit: partim & præcipuè, postquam Philosophia Peripatetica, quæ per aliquot sæcula neglecta jacuerat, per Arabes Muhammedanos excitata & exulta Christianum orbem invasit. Illa enim Theologiæ permista Theologiam Scholasticam constituit, cui præcipuè nomen fecerunt illi, qui nominatim *Scholastici* dicuntur, quia in scholis docuerunt: qui an Theologi, an Philosophi potius appellandi sint, dubium fecerunt.

*in varia
periodi.*

XLVI. Horum ævum exordium sumit à *Lombardo*, Episcopo Parisiensi, qui Johannis Damasceni exemplo Theologiam in novam methodum redegit, & dogmata religionis Romanæ in IV libros sententiarum redegit. Patrum autem scripta maximè secutus est, iisque nimium tribuit. Floruit ille anno Christi M c x l v. Quæ prima illius Theologiæ periodus fuit. Secunda initium sumit ab *Alberto Magno*, Episcopo Ratibonensi, qui circa annum M c c x x floruit, & præter Patres Aristotelem & Philosophiam in Theologiam invexit; ex cujus scholâ prodierunt *Reales*, *Albertista*, *Thomista*, eorumque adversarii *Scotista*. Tertia ætas est à *Durando de S. Portiano*, ab anno M c c c x x. à quo tempore *Occamista*, seu *Nominales* floruerunt, usque ad *Gabriëlem Biëlem*, Spirensē, qui præterito sæculo floruit, & in quo Theologia ista maximâ ex parte expirare cepit.

XLVII. Laudatur in hac scholasticâ Theologia 1. simplex ac breve orationis genus. 2. methodus accurata & dialectica. 3. usus, sive subsidium philosophiæ & disciplinarum naturalium. Improbantur autem ab ipsis illius cæteroquin defensoribus 1. doctrina tyrannidi Pontificis obnoxia, adeoque in multis falsa. 2. rerum philosophicarum multitudo, 3. vanarum quæstionum curiositas. 4. ex ignorantia linguarum profecta ipsa rerum conturbatio. 5. obscuritas & barbaries. Unde patet, Theologiæ hujus architectorum hunc fuisse scopum, ut per illas spinas & difficultates non plebem modo, verum etiam liberaliora quæque ingenia à Theologiæ suæ aspectu arcerent, sibi que solis clavem scientiæ reservarent.

XLVIII. Dolendum itaque terminos hosce obscuros, abusu contaminatos, parientes litem, non recipientes verba Scripturæ, & ea non fuggerentes, sed qui potius causa sunt ut eorum obliviscamur, illamque Theologiam ex ipsorum protestantium scholis, contra primorum Reformatorum exemplum & institutum, non satis eliminari; imò & postliminio quasi reduci: cum in Theologiâ positiva, ubi agendum est vocibus Scripturæ,

Boston May 2. 1722.

Mr John Curtrie, I rec^d your Letter of the 3^d of April with
the two Books (Jovian & Dr Wells's Theses &c) by your Friend
Mr Marks. You desire to have the rest of the Books yet
longer, on Act that the awful & unexpected Death of your
Brother (which I lament with you) has been some
Hinderance to you in your Studies; to which (your
having the Books something longer) I shall willingly agree,
on Condition that You will use your utmost Diligence in
revising any of them for your further Satisfaction.
I should have been very glad if I might have had them all
return'd before this Time, because I have wanted them very
much, having promis'd most of them to Gentlemen in
several Parts of the Country, who (in these degenerate Times)
have so much Courage, as to dare to enquire after Truth,
and are so honest as to be willing to be inform'd, and
lamenting their unhappy Condition, with the greatest
Earnestness, by repeated Letters have solicited my As-
sistance. I shall therefore in a very short Time,
send You my Orders concerning the Books, whereof
I desire, that You may take care to have them in
Readiness.

Your Friend & humble Servt
J^s Sheekley.

vix ullum habeat usum; & in controversiis cum adversariis tractandis si quod verborum præstet compendium, rebus tamen ipsis magis obstaculo, quam adjumento sit.

X L I X. Theologia autem *habitualiter* spectata, quatenus est habitus mentis, in eo consistit, ut sermonem Dei de salute peccatoris per Christum, cum connexionione & harmoniâ veritatum revelatarum, ad profectum in fide, sapientia, prudentia & obsequio Dei, quis cognoscat. Ita enim ut ἡμεῖς se habet *αὐτῷ διακρίσιν καλῶ τε καὶ κακῶ.* Hebr. 5: 14. Ille ergo Theologus propriè dicitur, qui cum in mysterio Euangelii salutariter sapit, donis spiritualibus insuper catenus est instructus, ut possit alios ejusdem mysterii cognitione imbuere, ad gloriam Dei & laudem gratiæ Christi. Ita ut in Theologo non solum requiratur simplex cognitio principiorum fidei, verum etiam conclusionum Theologicarum, quæ ex illis principiis consequuntur, cum aptitudine ea deducendi, explicandi, confirmande, & contra adversarios defendendi. Sicut ita *Apollos potens erat in Scripturis.* Act. 18: 24. Inde verbum quod Ecclesia habet, quo formatur spiritualis sapientia & pietas, dicitur *μὲν φωνῆς εὐσεβείας formula pietatis.* 2. Tim. 3: 5, *μὲν φωνῆς τῆς γνώσεως καὶ ἀληθείας, formula cognitionis & veritatis.* Rom. 2: 20. *ὑποτύπωσις sanorum sermonum.* 2. Tim. 1: 13. Unde & Paulus Tit. 1: 9. requirit non tantum, ut doctor Ecclesiæ *potens sit exhortari in doctrinâ sanâ,* verum etiam ut possit *ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν καὶ ἐπισημαίνειν contradicentes redarguere & os illis obturare.* Et eundem jubet *ὀρθοτομεῖν τὸν λόγον τῆς ἀληθείας.* 2. Tim. 2: 15. h. e. sermonem veritatis partiri & doctrinæ membra discernere. *Neque enim omnes sunt doctores,* 1. Cor. 12: 29. conf. ὕς 8.

L. Frustra autem quæritur, ad quem habituum Aristotelicorum Theologia referenda sit: cum Aristoteles naturales tantum cognoverit habitus: nec illos ipsos accuratè satis in quinque illos vulgares diviserit: ac præterea Scriptura nomina illorum non philosophicè & strictè, sed laxè ac populariter sumere soleat, adeoque Theologia non ad unum vel alterum horum habituum restringi debeat. Potest tamen eminentissimo gradu & sapientia & prudentia simul dici. 1. Cor. 2: 7. *Ad sciendum sapientiam, & eruditionem, ad intelligendum dicta prudentia: ad percipiendum eruditionem intelligentia, justitia jurisque & omnis recti.* Prov. 1: 2, 3. quatenus nimirum & perfectissimam veritatum supernaturalium harmoniam ac connexionem, & vitæ juxta illas dirigendæ sanctissima præcepta continet & tradit.

Qua ratione habitus est eminentissimus.

*Et practi-
cus.*

L I. Est autem habitus practicus; cum omnis illius notitia versetur circa praxin, ad quam totum suum objectum refert, atque media & regulas tradat adipiscendi summum hominis bonum, & propter summum finem, quem sibi proponit, agat. Unde *doctrina secundum pietatem* appellatur. 1. Tim. 6: 3. Quin & hac de causâ præcipua quæ in verbo Dei revelata sunt de Deo & rebus divinis, Deum nobis non tam absolutè, qualis in se est, sed potius relativè, qualis respectu nostri est, Deus nimirum fœderatus & juxta fœdus à nobis colendus, exhibent; adeoque ad cultum Dei omnia referuntur. Unde & in ipsiis credendis non nuda tantum notitia, sed præcipuè fiducia requiritur. Ita ut Theologia, nisi ad praxin referatur, ne Theologia quidem sit. Est enim Theologia non solum notitia illa rerum divinarum, qualis in irrogenitos quoque aliquando cadit, verum accurate loquendo est donum spirituale, seu potius *συμβολή* donorum spiritualium, menti hominis fidelis seu renati à Spiritu S. inditorum, quibus intelligens, sapiens & prudens fit in agnitione mysterii pietatis, & juxta illud ad obedientiam & cultum Deo in Christo præstandum dirigitur. Licet vulgo Theologus quoque dicatur qui Theologiæ notitiâ tantum instructus est. Sed de voce non videtur litigandum.

*Ejus obje-
ctum; ma-
teriale,*

L II. *Objectum* Theologiæ, circa quod versatur, est vita hominis, sive cultus ipsius erga Deum; quem cultum, seu quam vitam Theologia dirigit. Cum autem cultus illius objectum sit Deus, ad quem cultus ille refertur, & quem cognoscere ut illum solum verum Deum, est vita eterna. Joh. 17: 3. hinc remotum Theologiæ objectum, sive objectum ejus ad quod est Deus. Atque hoc quidem utrumque Theologiæ objectum, objectum ejus quod, sive materiale dici solet.

formale.

L III. Objectum vero quo, seu ratio formalis; sub qua Theologia objectum hoc considerat, & per quam ab aliis disciplinis distinguitur, est revelatio, seu lumen supernaturale, quatenus objectum illud revelatum est. Unde & doctrina hæc *mysterium* dicitur. 1. Cor. 2: 7.

*principi-
um.*

L IV. *Principium* enim Theologiæ, scilicet complexum, seu cognoscendi, est Verbum Dei, seu revelatio; in quam ultimo omnis illius conclusio resolvitur. *Auditus enim est per verbum Dei.* Rom. 10: 17. *Tecum est fons vita. Te lucenie, videmus lucem.* Psal. 36: 10.

L V. Quicquid ergò ex naturâ de Deo cognosci potest, illud propriè non ad Theologiam, sed ad Philosophiam, seu Theologiam naturalem spectat. Adeoque non confundi, sed distingui utraque hæc Theologia debet. Theologus enim, qua talis, ex revelatis propriè argumentatur; phi-

Suffolk Co.

(Signell)

To the Sheriff of the County of Suffolk his Under-Sheriff or Deputy Greeting;

Whereas the Grand Inquest for the County of Suffolk have upon their Oath presented John Checkley of Boston, within the County of Suffolk Shopkeeper for that the sd. John Checkley on the thirteenth Day of March last past and at sundry other Times before & since did falsely wickedly maliciously & seditiously publish utter and expose to Sale or cause to be published uttered & exposed to Sale, a forged false wicked & scandalous Libel, Entituled A Short & Concise Method with the Deists &c

Then on therefore in his Majesty's Name he will and requires you to attach the Body of the sd. John Checkley (if he may be found in your Precinct) and him carry before One of his Majesty's Justices of the Peace for the County of Suffolk in Order to his being secured to make Answer to the sd. Presentment at the Court of General Sessions of the Peace to be holden at Boston for & within the said County of Suffolk on Wednesday the first Day of July next: Hereof fail not, and make Return of this Warrant with your Doings thereon unto the sd. Court. Dated at Boston the 18 Day of May in the tenth Year of his Majesty's Reign Anno Domini 1724. By Order of Court John Ballentine Clerk

June 1. John Darrell, served this Warrant upon me, and I gave in Bail to appear, of Geo. Stewart & of being bound in a Bond of £100

Iosophus autem ex ratione & lumine naturæ.

LVI. Ex hac principiorum diversitate fluit quoque discrimen Theologiæ practicæ, ut dicitur, id est, illius partis Theologiæ, quæ præcepta virtutum tradit, ab Ethica: quia nimirum Ethica tantum tradit illas regulas morum, quæ ex reliquiis luminis naturalis possunt crui; sed Theologia practica eas, quas revelatio divina præscribit.

LVII. Non satis autem accurati hic sunt Pontificii & Scholastici, qui Theologiæ principium cum locis argumentationis confundentes, præter verbum Dei scriptum, traditiones quoque humanas, conciliorumque decreta, quæ ad summum argumenti probabilis vicem præstare possunt, inter Theologiæ principia recensent.

LVIII. Cum verò ex hoc suo principio conclusiones eliciat, apertum est, illam non solum esse habitum noëticum, verum etiam dianoëticum, seu argumentativum; idque duplici modo: primò enim argumentatur pro principiis adversus adversarios, eos eorumque rationes confutando: secundo ex principiis ad conclusiones, unum articulum ex alio inferendo, sicut ex resurrectione Christi nostram infert Apostolus, 1. Cor. 15: 12, 13. idque tum *κατασκευαστικῶς*, tum *ἀποσκευαστικῶς*, destruendo & destruendo.

LIX. Unde jam patet, quid statuendum sit de evidentia & certitudine conclusionum Theologicarum: illæ enim respectu divinæ revelationis invidentes sunt, prout evidens id dicitur, quod per suam causam cognoscitur, aut ex terminorum perceptione solâ apprehenditur.

*Qualis sit
evidentia
& certitudo
conclusionum
Theologicarum*

LX. Quamvis autem hæc evidentia ex parte objecti in conclusionibus Theologicis non sit; alia tamen in iis est, nempe quæ petitur, cum ex infallibilitate rationis earum objectivæ, quæ est revelatio, tum ex lumine, seu habitu, quo iis assentimur, qui est fides.

LXI. Hæc certitudo ejus non minor est ac quævis certitudo naturalis; quia ratio assentiendi objectiva, quæ est lumen divinæ revelationis, non minus certa est quam illa quæ est in ullo assensu naturali.

LXII. Idque non solum locum habet in tali conclusione, quæ nascitur ex duabus præmissis revelatis, verum etiam in tali, quæ sequitur ex alterâ præmissarum revelatâ, alterâ naturali. Assensus enim tali conclusioni adhibitus nititur testimonio divino, & fides vim suam conclusioni communicat. Revelavit enim eam conclusionem Deus per præmissam, quæ ex Scripturâ est; licet hoc in illa videri non potuerit, nisi mediante alterâ præmissâ naturali.

LXIII. Et

LXIII. Et quamvis conclusio illa etiam contineatur in præmissâ altera naturali, non tamen ideo etiam conclusio illa naturalis est: quicquid enim ita in naturali veritate continetur, ut ex illa non possit elici, nisi revelatione mediante, id ipsum non naturaliter, sed supernaturaliter scimus. Ex. gr. quamvis ex natura sciamus verum Deum adorandum esse, & sub Deo contineatur Filius & Sp. S. horum tamen adorationem non nisi supernaturaliter scimus, quia minorem illam non nisi solâ revelatione tenemus.

LXIV. Neque obstat, conclusionem debere sequi partem debiliorem; atque adeo ubi altera præmissarum ex sola natura innotescit, etiam conclusionem non majorem certitudinem habere posse quam naturalem: hoc enim axioma non nisi de debilitate propositionis particularis & negativæ, quæ ubi est in præmissis, conclusionem sese nobiliorem parere non potest, intelligi debet; non vero ad conditionem materiæ & veritatum ipsarum certitudinem aut incertitudinem extendi potest.

LXV. Male ergo Pontificii, juxta Scotum, distinguunt inter conclusiones theologicæ & fidei; quarum illas deductas, has expressas vocant. Cum etiam fidei sit illas conclusiones deducere, quæ propriè theologicæ sunt. *Fide enim consideramus.* Hebr. 11: 3.

*Vi male
negentur
consequen-
tia theo-
logica.*

LXVI. Male etiam volunt hodierni methodistæ, non licere argumentari ex sacris litteris, & consequentias non esse verbum Dei. Contra exemplum Servatoris, Matth. 22. Et quasi Deus, cujus verbum est sapientissimum, aliquid revelans, non simul etiam id revelaret, sine quo id ipsum esse non potest, & quod in potestate verborum ejus est, quodque ea faciunt audientem prudenter cogitare. *Scrutamini Scripturas illæ enim sunt quæ testantur de me.* Joh. 5: 39. *Omnia explorate; & quod bonum fuerit, retinete.* 1. Thess. 5: 21.

LXVII. Male autem urgent, conclusionem quæ ex revelatis educitur medio ratiocinationis & consequentiæ, non esse fidei: nam quicquid ex revelatis rite consequitur, non nisi fide tenetur, cum sine ea revelatio non constaret; quamvis rationis sit consequentiamnectere, atque iste nexus naturaliter cognoscatur.

LXVIII. Distingui ergo debet fidei principium ab instrumentis & mediis, quibus veritates fidei ex suo principio eliciuntur. Ratiocinatio enim, etsi non sit principium fidei, in quod illa resolvitur, tamen instrumentum est, per quod fidei conclusiones ex principio suo educuntur & ostenduntur. Neque consequentia, quam nectimus, facit ut conclusio

Mr Berriman?

Boston June 1. 1724.

New S^r

I have wrote several Letters to the Gentlemen^{rs} to whom I had the Honour to be known, but not receiving any Answer to them, I am oblig'd to conclude, that either the Dissenters have stop'd my Letters, or that they were unwelcome Visitants to those worthy Gentlemen, whose honoured Names they wore, and therefore were treated accordingly to prevent further Trouble. But however that may be, I am oblig'd to endeavour to find out some Friends in England; and hoping that You^r will do me the Honour to be such unto me, I shall take the Liberty (in this fond Belief) to inform you, that I have been under a severe Persecution from our dear Brethren the godly Dissenters, ever since I arriv'd here; and am but just now come down from the Narraganset Country, whither I was oblig'd to flee from the Fury of these righteous, Tool & Branch Reformers. This Day they have serv'd a Bench Warrant upon me, and I have given Bail to appear upon the 1 of July, ~~then & there~~ to answer the dreadful Charge of falsely, wickedly, maliciously & seditiously exposing to sale, a certain false, feigned & scandalous Libell, (as they good Men, in their (deistical) Warrant have stiled it!) Entituled A Short & Easy Method with the Deists &c. — I^r You may think it needless to ask for any Assistance from Rome, against such a senseless Charge; but I assure You, I stand very much in need of the good Offices of my Friends in England in this Affair: for You must know,

I am under Bonds of £200, for my refusing to take the Oaths to the Government; and thro' I have since qualify'd myself before the Secretary and the chief Judge, a Certificate of which under the Seal of the Province will be sent to my L^d of London, yet they give out, that they will not deliver up my Bonds, but are resolv'd to make a Forfeiture of them, by declaring the Books a Libel, and consequently my selling of it, a Breach of the Peace.

Therefore if a Noli prosequi could be procur'd, it might come Time enough to answer the End, for I design to carry it thro' all their Courts, and the Final Issue will not be until next May.

I should be glad if you would communicate this to your Brother the worthy Doctor, who I believe can do me Service.

I thank you for your kind Remembrance of me in your Letter to Dr Cutler, who now joins with me in returning our Service to you & to all Friends, and hopes that the Gentlemen on your Side the Water, will do what is in their Power to hinder the Books from being declared a Libel, which we are inform'd they have sent home, hoping that such a Determination will be procur'd concerning it. Dr Cutler desires, that you would communicate this as soon as may be to y^r Bro^r Mr Oliver, hoping that He will do the same to Dean Younger & the worthy Author of the Faith & Practice of a Church of England Man, both of them

clufio fit verbum Dei, fed illam verbum Dei effe conſequentia & nexus veritatum docet. Sicut in Matheſi demonſtrationes veritatem quam demonſtrant non faciunt, fed menti oftendunt tantum.

LXIX. *Finis* Theologiæ eſt, adducere hominem ad Deum, ejuſque *Theologia* gloriam: ita ut ſupremus Theologiæ finis fit glorificatio Dei, *in ſanctis finis.* ſuis, & ut admirandus fiat in credentibus omnibus. 2. Theſſ. 1: 10. ſubordinatus autem ſalus hominis, quem *Sacræ literæ poſſunt ſapientem facere ad ſalutem per fidem, quæ eſt in Chriſto Jeſu.* 2. Tim. 3: 15, 17. Cujus ſalutis principia & media Theologia à primo initio homini commoſtrat ac tradit, & ita per illa ipſum ad ſupremam ſuam beatitudinem deducit.

LXX. Ex dictis liquet, Theologiam ſummam eſſe ſapientiam, quippe quæ à Deo profecta, de Deo, per Deum agens, & ad Deum tendens, eo tandem hominem evehit. Ita ut maxime fit *ἡγεμονία*, & reliquas artes longè antecellat, ac dignitate primas teneat.

LXXI. Cum autem religio, quam tradit Theologia, conſtet ex vero de Deo ſenſu, & recto ejus cultu, inde commodè diſtribui poteſt Theologia in duas partes, quæ vitam ſpiritualem conſtituunt, nimirum in notitiam ſeu fidem, & obedientiam ſeu charitatem. Quæ non eſt diſtributio generis in ſpecies, ſed integri in ſua membra. *Sine fide impoſſibile eſt placere Deo*, h. e. Deo placentia facere. *Credere enim oportet eum, qui accedit ad Deum*, (quod eſt *ambulare cum Deo, & Deo placentia facere*) quod fit, & *querentibus ſe remunerator fiat.* Hebr. 11: 6. *Hoc eſt præceptum ipſius, ut credamus nomini Filii ipſius Jeſu Chriſti, & diligamus invicem, ut dedit præceptum nobis.* 1. Joh. 3: 23. *Finis denunciationis eſt caritas ex corde puro & conſcientia bona & fide non ſimulata.* 1. Tim. 1: 5. *Tenens fidem & bonam conſcientiam.* ps 19. *Expressam formam teneto ſanorum ſermonum in fide & caritate.* 2. Tim. 1: 13. *Credo omnibus quæ ſcripta ſunt, & ſpem habeo in Deo: & exerceo me ad conſcientiam habendam ſine offenſa.* Act. 24: 14, 15, 16. Petrus id totum vocat *animam ſuam Deo, ut fideli creatori, committere* (quod fidei eſt) *in boni factione* (quod caritatis eſt.) 1. Pet. 4: 19.

LXXII. Diſtributio autem Theologiæ, quaſi generis in ſpecies ſuas, peti debet ex diverſitate Oeconomix, quam circa hominis ſalutem obſervavit Deus, juxta quam etiam fœdus Dei cum homine diverſum fuit. Unde Theologia eſt vel *Legalis*, & *Originalis*, conveniens veteri fœderi operum ante lapſum: vel *Euangelica*, conveniens fœderi gratiæ poſt lapſum. Atque hæc *Euangelica* rurfus eſt vel *Euangelii promiſſionis*, ante Chriſtum

stum (idque vel *meræ promissionis*, ab *Adamo* & *Patribus*; vel cum accessione *Legis Mosaica & Vet. Testamenti* ad promissionem, quæ inde *Theologia Mosaica* dicitur) vel *Euangelii impletionis*, conveniens *Novo Test.* post *Christum* exhibitum; quæ *novius* *Theologia Christiana* dicitur. In qua *Theologia Evangelica* universâ, licet quoad modum & gradum diversitas sit in salutis administratione (*Multis enim modis multisque vicibus Deus olim locutus patribus in prophetis, ultimis hisce diebus loquutus est nobis in Filio*, Hebr. 1: 1.) ipsa tamen substantia & res semper fuit eadem; adeoque *Theologia* omnis post lapsum semper una fuit, manetque, quatenus eadem salutis via per *Christum* semper fuit monstrata. *Per gratiam Domini Jesu Christi credimus nos servatum iri, quemadmodum & illi.* Act. 15: 11. & *Jesus Christus heri & hodie idem est, & in secula.* Hebr. 13: 8. Atque hanc illius distributionem nos, *Oeconomiam fœderum Dei* præcipuè tradituri, cum *Deo*, sequemur.

L O C U S P R I M U S

D E

S A C R A S C R I P T U R A.

C A P U T I I I.

De Verbi & Scripturæ divinæ necessitate.

Theologia præsupponit verbum Dei.

I. um *Theologiam*, prout est in sese, viderimus, proximum est, ut agamus de *principio* cognitionis ipsius, nimirum verbo *Dei* & *Scriptura Sacra*. Cum enim *Theologia* verbi *divini* sit cognitio & enarratio, non nisi præsupposito verbo illo ea tradi potest. Et licet verbi illius scriptio ad certas tantum periodos *œnomiæ* temporum pertineat, quia tamen aliud verbum nisi scriptum nunc non extat, nec aliud *Theologiæ* nunc est principium; nos hic simul cum verbo *Dei* adjunctum illi scriptionis modum considerabimus.

Verbi illius NECESSITAS.

II. Verbo *Dei* ante omnia opus fuit: cum *Deus sit invisibilis*, 1. Tim. 6: 16. nec natura eum omni virtute ac nomine suo doceat: & ipsa *creaturæ rationalis* conditio hoc exigat; quæ, cum ad *Deum* condita sit, sola quo-

pandit, indeque exorditur: deinde ejus *Conservatio* in continua hostium ac persecutorum rabie & insidiis, & quidem juxta promissionem; cum tot præclara veterum monumenta perierint: & populorum quoque ac sæculorum *consensus*; qui hoc verbum tanquam pretiosum divinæ veritatis depositum exceperunt, eoque ad Dei amorem ac cultum, & honesta omnia accensi sunt. Neque vero credibile est, Deum, si genus humanum curat, permittere potuisse, ut tanta hominum multitudo, quæ Deum ipsum summo studio quærebat, mendacibus libris deciperetur. Accedit tandem operum & *miraculorum*, quæ in hisce libris narrantur, divinitas, quæ Deum auctorem prorsus clamant, adeoque divinitatem verbi hujus confirmant. Uti videre est in miraculis coram Pharaone editis à Deo in educatione Israëlitarum ex Ægypto. Exod. 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14. Capp. in exsiccatō Jordane. Jos. 3. in Ezechia fanitate restituto. Esai. 38. in conversione Pauli apparitionibusque ei factis. Act. 22.

XII. Idem tandem probant Scripturæ ac doctrinæ hujus *effecta*. & *efficitæ*. Illi enim accepta ferri debet mundi conversio, idololatriæ extirpatio, & in hominum, qui ante corruptissimi degebant, animis fidei ac amoris Dei instillatio, inaudita tot martyrum constantia &c. Euangelium enim *potentia Dei est ad salutem omni credenti*. Rom. 1: 16. *Sermo Dei vivus est & efficax & penetrantior omni gladio ancipiti*. Hebr. 4: 12.

XIII. Atque hæc sunt Notæ & gnorismata, quibus Scriptura sese omnium conscientis commendat, & tanquam lux aliqua ulro hominum animis se ingerit. Quare Paulus *declaratione veritatis commendabat seipsum apud omnem conscientiam hominum, in conspectu Dei*. 2. Cor. 4: 2. Nec audiendi adversarii, hæc notas elevantes, cum fidem omnem solâ auctoritate niti cavillantur, non autem talibus argumentis artificialibus adjuvari debere contendunt: cum omnino fides, antequam credat, divinitatis saltem notas in teste videri debeat, nec aliter ipsi credere possit; nam ubi desunt idoneæ alicui credendi rationes, testimonium ejusmodi testis nullum est, nec fidem ullam meretur.

XIV. Quinto præter hæc argumenta *ἔντεχνα* & interna, dantur etiam *ἔκτεχνα*, sive externa & adscita, seu testimonia, cum divinæ, tum humanæ. Humana sunt, tum Ecclesiæ (de quo cap. seq.) tum eorum, qui extra Ecclesiam sunt, quales sunt Judæi, Gentiles, hæretici, qui omnes hisce libris testimonium aliquod perhibent.

XV. Divinum testimonium est, tum *externum*; cum verbum illud, quod divinitatis argumenta in se continere, seu ut barbarè loquuntur, quod

Vt & ex testimonio Scripturæ præbitis: tum humanis, tum divino; eo- que vel ex: quod sermo.

quod materialiter divinum esse jam cognovimus, plurimis in locis divinitati suæ, secundum expressam seu formalem ejus rationem, testimonium præbeat. *Habent Mosen & Prophetas: illos audiant.* Luc. 16: 29. *Scrutimini Scripturas, quia existimatis vos in ipsis vitam æternam habere: & illæ sunt quæ de me testantur.* Joh. 5: 39. *Sacra litera poffunt hominem sapientem reddere ad salutem per fidem quæ est in Christo Jesu.* 2. Tim. 3: 15.

vel interno
Sp: S. tum internum Sp. S. quo Scripturæ divinitas & certitudo in animis nostris efficaciter obfignatur, ut de ea non solum convicti, sed & persuasi, eas accipiamus, tanquam sermonem Dei, & Deo dignum, eumque amemus, & omni animi affectu ac obsequio colamus; denique nos ipsos nostrasque animas ejus regimini libenter permittamus ac dedamus. *Revela oculos meos, ut cernam mirabilia ex lege tua.* Psal. 119: 18. *Dominus Lydia cor aperuit, ut attenderet iis, quæ dicebantur à Paulo.* Act. 16: 14. *Qui dixit ut è tenebris lux splenderet, ille est qui splenduit in cordibus nostris, ad præbendum lucem notitiæ.* 2. Cor. 4: 6.

XVI. Hoc testimonium, & hæc operationem internam Sp. S. agnoscunt etiam Pontificiorum primarii (nec alii eam negare possunt, quam Pelagiani, & liberi arbitrii patroni) ita ut controversia solum superfit de medio & argumento, quo Sp. S. divinitatem Scripturæ nobis persuadet, an illud sit Ecclésiæ testimonium, juxta Pontificios; an vero illæ ipsæ notæ divinitatis, Scripturæ impressæ, quas Sp. S. illuminatione suâ nobis ostendit, quasque nos plenâ in luce videre facit: neque enim persuasio ejus bruta, aut sine ratione est.

Quod fidei
non est,
principium,
vel
argumentum,
sed
causa.

XVII. Quantumvis autem hæc illustratio mentis per Sp. S. ad fidem sit necessaria, ejusque sit causa efficiens; non tamen est argumentum, vel principium, propter quod hoc vel illud credamus; verum illud est ipsum verbum divinum recte perceptum. Credimus enim per persuasionem Sp. S. non vero propter illam, sed propter rationes, quas nobis Spiritus S. in Scriptura S. ostendit. Sicut etiam ad veritates naturales percipiendas requiritur lumen rationis; sed istud lumen non est argumentum & ratio, cur huic vel illi veritati assentiamur, sed hoc præstant rationes ex naturâ rei desumptæ.

XVIII. Duplex ergo est causa persuasionis nostræ de divinitate Scripturæ: si spectes principium doctrinale fidei, in quam fides se ultimo resolvit, illud est Scriptura ipsa, & Dei in eâ loquentis auctoritas, quam ex certissimis notis agnoscimus: si causam ejus efficientem consideres, quæ actum credendi in nobis producit, ea est Sp. S.

XIX. Nul-

p. 59. c of several Sizes take a View of ye Heinousness of their Schisme And also
in a Manner part of ye Libell are Contained these false feigned & scandalous
c words, viz And I find whomsoever would write ye true History of Presbyterianism
61 c must begin at Rome & not at Geneva - And there is further more contained
in ye Libell the following false & wicked Words; viz As ye Necessity
c of Governm^t & ye General Commands, in Scripture of Obedience to Government
c do require our Submission to ye Governed in Being where there is no con-
c petition concerning ye Title that is when no One Claims a Better
p. 63 c Right than the Pope (thereby subtilly by Arguments to induce
c & draw into Controversies ye Undoubted Right & Title of Our St Lord
ye King King of Kingdoms of Great Brittain & Ireland & ye Territories
thereunto belonging And also in a Manner part of ye Libell is
contained ye following false & scandalous Words viz Against these
c we produce ye vast Empire of Muscovy (It is greater in Extent than
66 c all these popish Countreys before named) Great Brittain & Denmark
c And so call the Lutheran Churches inharmony which will vastly
c out Number both the papish And (their Ministers) ye Dissenters of
c all Denominations before mentioned (Meaning in a Number ye S^t
c Ministers & Congregations as officers) In another part of ye Libell
are Contained the following false & wicked & scandalous Words viz
p. 81 c They smearing among others ye St Minister & Congregation (as officers)
c Imitate ye Coming of Antichrist now approaching And in ye Libell
there is further more contained the following wicked false
p. 96 c & scandalous words viz And now tell me (Meaning ye Author)
c Tell our Dissenters of all Denominations (thereby including ye S^t
c Ministers & Congregations as officers) that they (Meaning as officers)
c Imitate ye Hardness of ye Jews who built ye Sepulchers of those
c prophets whom their fathers slew which at ye same time they
c advised to build ye sepulchers of their fathers in persecuting
c the Disciples of those prophets And in one other part of ye Libell
p. 99 c there is also contained the following false feigned & wicked and
c scandalous Words viz And if so be that our (Meaning y^e
c St Ministers) Ordinations in Opposition to Episcopacy

p 107
are not only Inverted but Sacriledge & Rebellion of Leviticall
did Institute this Society & gave them their Charge & of their
Ordinations are Milt then their Baptisms are so too & all
their Ordinances they are out of the Visible Church & have no
Right to any of Promises in ye Gospell And in ye Libell
are further Contained the following false wicked & scandalous
words Let then ye Commonwealthe's Men & ye Orators for ye good
of ye people (if they will argue fairly & upon ye Square & us)
Set down ye Time when Monarchy did begin in ye World & see
if their Plea will not lead them up to ye Division of the Nations
after ye Flood wch I am sure no man (who has seen whatably
the Act & holy Scripture gives us of it) will venture to say was
Done by ye people & in ye Libell are further Contained y^e
Following false wicked & scandalous words viz What think ye
my friends? was there ever a time in ye World when all
Mankind (all but ye Usurpers) were all a sleep

p 108
And in the Libell there are in another part these following
false wicked & forged words viz shall then ye Usurpers of the
Leviticall Priesthood be swallowed up quick into ye Pitt & is
there no Judgement of God due to ye Usurpers (Meaning
with others of ye Ministers) upon ye Christian Priesthood was
it Death for any but the priest to offer ye Legell Sacrifice,
and may ye Evangelicall Sacrifice be offered without
Offence by any hands not lawfully Ordained? (Meaning
the Ministers as afores) and in ye Libell there is likewise
Contained the further false & wicked words following viz Can
their Call (Meaning the Call of ye holy Ministers of ye pro-
vince as well as of other places) or their Consecrations (Meaning
as afores) of any Man Sufficiency Enable him to take
that Honour to himself (Meaning the Honour of a
Priest) Is this ye Call of Aaron & of
No but it is of Korah &
set us upon their gifts
and Dispersers who

XIX. Nullus ergo hic est circulus, cum diversi sint respectus. Fides enim, quoad rem creditam, pendet ab ipsa Scripturæ divinitate, ex characteribus ejus cognitâ; quoad actum credendi verò ab operatione Spiritus S.

XX. Male ergo Sociniani internam hanc Sp. S. operationem rejiciunt, ut rationis integritatem tueantur. Male etiam Pontificii, qui cæteroquin hanc Spiritus S. operationem agnoscere videri volunt, nobis affingunt Spiritum privatum & Enthusiasticum: cum Spiritus, quem nos ponimus, toti Ecclesiæ à Deo datus sit. *Præceptum hoc quod ego præcipio tibi, oculum non est à te, sed propinquum est tibi verbum hoc valde in ore & in animo tuo ad faciendum illud.* Deut. 30: 11, 14. *Indam legem meam menti eorum, & cordi eorum inscribam eam.* Jer. 31: 33. *Accipimus Spiritum qui est ex Deo, ut sciamus quæ Deus nobis est gratificatus.* 1. Cor. 2: 12. *Habentes eundem Spiritum fidei.* 2. Cor. 4: 13. & potius privatus sit Spiritus quem Pontificii Papæ & Episcopis, in concilio sedentibus, tribuunt, qui cæteris fidelibus totique Ecclesiæ non sit datus, quique illos præstet infallibiles.

XXI. Quod vero quærent de certitudine hujus testimonii, quomodo id discerni possit à vanis imaginationibus & enthusiasminis; id pariter de Spiritu adoptionis, cæterisque ejus operationibus in animis fidelium quæri possit. Et verò aliud est, quærere, quo pacto quis in propria conscientia hujus testimonii certus esse possit; nam illud propriam lucem secum fert, nec dubitare fidelem finit, sicut quis sperans, credens, amans, scit se credere, amare; aliud est quærere, quomodo persuadeat aliis vana hæc non esse, nec ludibria aut errores mentis: tum enim non revelationes preferendæ sunt, sed argumenta.

XXII. Ex hisce ergo testimoniis & argumentis patet Scripturæ divinitas. Hæc autem universæ Scripturæ, omnibusque ejus partibus æque convenit. Quod observandum, tum contra Pontificios, qui inter verbum scriptum & non scriptum distinguunt, & quædam auctoritatis divinæ, quædam Apostolicæ, quædam Ecclesiasticæ faciunt: tum contra Remonstrantes quosdam, qui distinguunt inter leges Christi & Apostolorum per Sp. Christi conditas, & alias, quas privato instinctu condiderunt.

XXIII. Scriptoribus sacris accenseri etiam debent sancti homines, qui sacro instinctu locuti sunt, ut Johannes Baptista, Zacharias, Beata Virgo &c. Sermones amicorum Jobi quod spectat, ii non sunt pariter cum in thesi veri & pii quidem sint; quemadmodum & illos citat Paulus

I. Cor. 3: 19. Conf. Job. 5: 13. in hypothefi autem cenfurâ divinâ notati. Job. 42: 1.

XXIV. Discrimen-etiam non facit multiformis divinæ *παιδείας*, *τροπῶν*; sive Deus imperantis, sive hortantis, sive optantis, sive consilium dantis more ac modo loquatur. Quo observato discrimen illud perverfum inter præcepta & consilia divina cadit. *Consilium do tibi, ut emas à me auram* &c. Apoc. 3: 18.

De man-
dato scri-
bendi:
quod du-
plex fuit;
externum.

XXV. Scribendi porrò mandatum sanctis scriptoribus datum quod attinet, duplex illud fuisse legimus: primò *externum*; idque vel *generale*, nam Prophetæ & Apostoli universam Ecclesiam docere jubentur: Judæorum enim erat *recordari legem Moysis*, ejus *statuta & jura*. Mal. 4: 4. *audire Moysen & Prophetas*. Luc. 16: 29. Apostoli itidem jubentur docere omnes gentes. Matth. 28: 19. Id autem cum viva voce fieri non posset, scripto peragi necesse erat: vel *speciale*, quale datum Moysi, ut inscriberet *hoc monumentum libro*, & insereret *in aures Jehoschue*. Exod. 17: 14. & 34: 27. Prophetis. Esai. 8: 1. Jer. 30: 2. Habaç. 2: 2. & in Nov. T. Apostolis. Apoc. 1: 11. Rom. 16: 26. deinde *internum*, per instinctum & impulsum Sp. S. *à quo sancti Dei homines acti, loquuti sunt*. 2. Pet. 1: 22. *Omnis enim Scriptura à Deo inspirata*. 2. Tim. 3: 16. Quæ inspiratio etiam majus quid est, quam præceptum externum, cum scribentem non solum obliget, sed & adjuvet.

& inter-
num.

XXVI. Ut vel hinc in transitu pateat, quam male Pontificii negent Nov. T. jussu & instinctu Dei exaratum esse: & quam præposterè speciatim Bellarminus inspirationem non-nunquam concedat, præceptum autem neget.

Vt Scri-
ptura non
sint occa-
sionaliter
scripta, sed
mandato,

XXVII. Falluntur quoque Pontificii, cum volunt libros sacros occasionaliter tantum scriptos: ut nimirum non omnia in iis contineri videantur. Neque enim de omnibus S. Scripturæ libris hoc dici potest. Non ex.gr. de libris Moysis, Evangelio & Apocalypsi, aliisque: neque etiam pugnat Prophetas & Apostolos occasiones scribendi oblatas arripuisse, & tamen mandato divino scripsisse, cum Sp. S. occasiones istas arripere eos voluerit, atque istoc pacto non solum ad particulares istos cœtus & homines, sed & ad universi orbis ac omnium temporum fideles loqui. *Et obliti estis consolationis, quæ vobis tanquam filiis loquitur: fili mi, &c.* Hebr. 12: 5. *Ipsè enim dixit, non te omitam, neque te derelinquam.* Hebr. 13: 5.

& inspira-
tione divi-
na.

XXVIII. Scripserunt autem hi scriptores afflatu & ductu Sp. S. tanquam
ejus

(Meaning the Ministers & Congregation in this Province among
Others) Which is false scandalous wicked & Seditious Libell the y^e
Sr John Cheekley at Boston afores^d on ye thirteenth day of March
last did publish utter & Expose to Sale & actually did sell to ye great
Encouragement of others in the like Case offending & Precious Example
of her Maj^{ty} Subjects of this Province ag^t ye Peace of our S^d the
King his Crown & Dignity in ye Laws in that Case made and
provided —

111
And in the s^d Libell are contained the s^d following false
wicked malicious & scandalous Words The Children of Corah
Dathan & Abiram were swallow'd up with them (Meaning
with their fathers) wch Words are a plain & direct Contradic-
tion to the Holy Scriptures, Numbers 26. 11

These Words last recited were inserted by Secretary Willard
contrary to the Opinion of Judge Townsend, who told
him it was a Mistake of the Press &c —

a quid sup^{er} his ^{transigent} ^{an in the fact} ^{ad} ^{3.} ¹⁷⁸⁸ ^{29.}
Mr. Jays diffinit^o 5

ejus organa. *Omnis Scriptura divinitus est inspirata.* 2. Tim. 3: 16. *Non enim liberum hominis allata est olim prophetia, sed acti à Sp. S. locuti sunt Dei homines.* 2. Pet. 1: 21. Quod tamen factum cum aliquâ varietate. Quædam enim à Deo audita aut revelata mero amanuensium ministerio scripserunt. Quædam etiam historicè, tum narrando, tum docendo, commentati sunt secundum *sapientiam sibi datam.* 2. Petr. 3: 15. Nonnulla etiam ipsi dictarunt tanquam ministri fideles & prudentes in domo Dei, juxta accepta Sp. S. dona. Sicut *in tota domo Dei fidelis erat Moses; cum quo ore ad os loquebatur Jehova.* Num. 12: 6, 7. & *sententiam suam dixit Paulus, visus sibi habere Spiritum Dei.* 1. Cor. 7: 25, 40. Atque ita non solum ipsæ res, sed & verba tanquam verba Sp. S. accipi debent; quæ tamen Sp. S. suaviter temperavit ingenio & donis specialibus cujusque scriptoris. Unde illa styli dictionisque varietas.

XXIX. Unde consequitur, sine errore omni libros hosce scriptos esse. Sic Evangelista profitetur, se, quæ scripsit, *penitus assequutum fuisse*, ut *agnoscatur earum rerum veritas, quæ auditione acceperant.* Luc. 1: 3, 4. Et *Spiritus veritatis Apostolos deduxit in omnem veritatem.* Joh. 16: 13. Unde & *tota Scriptura* ΘΕΟΠΡΕΥΣΘΗ dicitur. 2. Tim. 3: 16. Imo etiam aliunde patet scriptores sacros errare nec potuisse, nec voluisse: non illud, cum ea scriberent, quorum oculati plerumque fuerant testes; ut in N. T. à Baptismo Johannis usque ad diem ascensionis Christi. Act. 1: 21, 22. *annunciantes nobis, quod audiverunt, quod oculis suis viderunt, quod spectaverunt, & manibus suis contrectaverunt.* 1. Joh. 1: 1. non hoc, cum à mendacio ipsius doctrinæ, quam tradebant, religione prohiberentur. Et cui bono aliter egissent? Neque enim famam aut opes hac ratione venari poterant (obstabat enim doctrinæ ipsius genius, quæ inania hæc conremnere homines docebat, sed potius mortem ac cruces sibi instare cernebant) nec si falsa scripsissent, idque coram eo ipso populo, ubi recens hæc gesta erant, latere poterant. Ita ut mendaces esse non potuerint, nisi & pessimi & stultissimi mortalium simul fuissent.

XXX. Cum vero tota Scriptura ita divinitus inspirata sit, hinc illi proprium est, quod eâ nihil falsi contineatur. Inde etiam nihil in eâ docetur quod repugnantiam includat: sic enim falsum doceret, si pugnancia doceret: eorum enim semper unum verum est, alterum falsum: plura enim discrepantia simul vera esse non possunt, neque potest res duplicis naturæ esse. Lubentes tamen fatemur, Scripturam, cum à Deo profecta sit, posse nos quædam de rei alicujus natura docere, quæ ratione naturali non

Inde scripserunt sine omni errore.

ideoque in tota Scriptura nihil inest falsi, nec sibi ipsi repugnantis.

continentur, sed quæ supra rationem sunt, licet non contra eam.

XXXI. Ut hic cespitent Sociniani, & qui cum illis sentiunt, volentes
 1. doctrinam quidem S. Scripturæ divinam esse, non autem singula ejus
 verba. Contra loca Marc. 13: 11. *Ne ante solliciti estote quid dicituri sitis,*
sed quicquid datum fuerit vobis illo momento, id loquimini; non enim estis
vos qui loquimini, sed Sp. S. coll. cum 2. Tim. 3: 16. Tota Scriptura est
Dei verbum. 2. Scriptores sacros in rebus quibusdam minoris momenti,
 præcipuè historicis, errare potuisse, imò aliquando errasse. Contra dictum
 2. Tim. 3: 16. *Nec enim lubitu hominis allata est olim prophetia, sed acti à*
Spiritu S. loquuti sunt sancti Dei homines. 2. Pet. 1: 20, 21. *Dicta Jého-*
væ sunt dicta pura, &c. Psal. 12: 7. *Doctrina ejus integra est, testimonium*
ejus verax. Mandata Jéhovæ sunt recta, præceptum ejus purum. & 19:
 8, 9. Hoc enim si admittatur, univèrsa Scripturæ fides labascit, & dubia
 redditur.

XXXII. Quod autem exempla illa attinet, quæ hic objiciunt: no-
 tandum, quantum ad dogmata ac res graviores, cum ea ex imme-
 diatâ Dei inspiratione scriptores sacri hauserint, eademque sæpius repetant
 ac inculcent, in iis nullum eorum lapsum reperiri: ea autem, de quibus di-
 sputat, pleraque circumstantias tantum quasdam & modos rerum ge-
 starum concernere, ita ut religione salvâ etiam ignorari possint: & vero
 aliud quoque est, non definitè omnia exprimere, quod aliquando à S.
 scriptoribus fit, aliud vero, aliter exprimere ac res sese habet, quod nun-
 quam ab illis fit. Cum verò nobis nunc desint rerum gestarum annales,
 & lateant circumstantiæ & minutæ, ex quibus multorum locorum in-
 telligentia pendet, nostra hic confitenda est ignorantia, non vero scripto-
 rum fides sollicitanda: quin & levis hæc in quibusdam discrepantia ipsos
 ab omni doli suspitione liberat, ne videantur ex compacto egisse.

C A P U T V.

De Scripturæ divinæ auctoritate.

Scriptura
 qualis
 AUCTO-
 RITAS.

I. Sfertâ divinitate Scripturæ, ultrò sequitur ejus auctoritas,
 respectu nostri. Circa quam duplex occurrit quæstio;
 primò, unde auctoritatem eam Scriptura habeat; se-
 cundo, unde ea nobis innotescat: de quibus non recte,

Inc.

J^r Bennet

Boston New England June 25. 1724

Rev J^r. I wrote to you some W^{ks} ago & to a great Number of Gentlemen, to whom I had the Honour to be known, but I have since learned, that my Packet was intercepted by ye Dilectors. Wherefore I take this Opportunity (by a sure Hand) of returning you thanks for the many Civilities received in England from you & from your good Lady, who (together with your dear Children) I hope is well, to whom pray make my Service acceptable. I have been sadly harassed & persecuted by the Dilectors here, on Account of the Book I caused to be printed in England, and am but just now come down from of Harrojanet Country, and from of Western Frontiers of Connecticut, whither I was obliged to flee from their Fury, above 200 Miles from Boston. 'Tis not possible to express their Rage & ^{Madness} Fury by Reason of the ~~Great~~ great Tumour of the Church, throughout the whole Country.

They have served a Bench Warrant upon me, and I am to appear next Wednesday at ye General Sessions. I have sent a Copy of ye Indictment to J^r Marshall, and should be glad if you would please to look upon it. There you will see the Moderation of these mild & moderate Men. You must know J^r, that I was under Bond, of 200 until I should take the Oath, which was the Condition of my Bond, and tho' I have taken the Oath, (a Certificate whereof under the Seal of the Province is sent to my Lord of London) yet they refuse it.

to give me up my Bonds, designing to make a forfeiture
of them, by declaring the Books a Libel against the Government &c,
and consequently my selling of it a breach of the Peace.

I stand very much in need of good Offices of my Friends
in England in this Affair. If my Lord of Lond^a would condescend to
be my Friend, I could soon put it out of the power of
these Men to hurt me. . . But that great Man has already
received Impressions to my Diservice. I would strive by all
possible (honourable) Methods to gain his favour, but what p^t
of Compass to steer to reach that wind d for Haven, I have
not. If I were in Orders & upon of Mission, they would not
dare to treat me thus. I should not be so solicitous of being
shred from that Ruin, to which the Independents have
devoted me, (and which they will certainly effect if my Lord
of Lond^a remains my Enemy) were it not for my poor
wife, that dear, tender Partner of my Grief, (who is almost
frightned to Death already by their proceedings) and three
small Children; but would cover my self, not with a Mantle, but with
my Honesty & Innocence, and instead of being surpris'd like Cesar to
see this Friend among the Apostates, I would smile on Brutus when
he gave the Blow: hoping that some of those rev^d Gentlemen, whose
Friendship I could not gain, would at least think me worthy of
Compassion, since the Defending of their sacred Character, at the
Expense of every Thing dear to me, was my greatest Crime.
And I should think it a sufficient Honour, to have it said of me,
that the Person who took a Sacrifice for the Church in
New England was (Y^e Distressed but very much oblig'd
& very humble Servt) J^s Cheekley

Dr Grey,
New England

Boston N. E. ~~December 6 1724~~
June 21. 1725

The severe Prosecutions I have been under from the Independents, since my Arrival, obliged me to make Application to some of my Friends in England, hoping they would have been able, to have procur'd ~~for~~ for me the Favour of my L^d of Lond, or a Noli prosequi. And tho' (I fear) they have not succeeded, yet the Readiness, which (I am inform'd) these worthy Gentlemen express'd, to have procur'd what might have streed me from the Fury of these Independent Zealots, I must acknowledge, has afford'd me a Pleasure next to that of their being successful in it.

~~I have had two Tryals on Account of the Book. At my first Tryal before the Sessions, the Justices often declard from the Bench, that they would not have me suppose, that I was to be tryed.~~

I have rec^d your kind Letter dated at Cambridge Aug 7. 1724, for which I return you my hearty Thanks. The Manuscript you were pleas'd to oblige us with, shall be print'd as soon as we can bring the Printers ~~into~~ to any Temper, who have been so much menaced by the Teachers, that we have found it very difficult to get any Thing printed in Defence of the Church. The enclosed pamphlets,

which I desire you would accept, I printed by Health,
at ye Time of my first Tryal. Had the Judges known
of it, they would have made it a Forfeiture of my
Bond; (for you must know, my Countrymen think it
Treason to write in Defense of ye Church,) and indeed,
I had not run such a Risque, had there not been
a necessity for it. There was at that Time a great
Dispute betwixt two Leaders of the Sub-divisions of
the Schism, a Baptist & a Quaker lately or Baptist,
with both whom I confer'd, when I fled from the
Moderation of the Independents into the Harra-
gansel Country, the Seat of the Quakers & Baptists.
Five hundred were dispers'd in those parts, and have
done a great deal of service already. You must
excuse the Slowness of the Diction; tho' by the Good it
has already done, I would flatter my self, that it
is not ill suited to the End propos'd, viz demonstrating
to either party the Inconsistency of their respective
Schemes in their own Dialect; to keep close to w^{ch},
and to write with perspicuity, I assure you is not
very easie.

I have made Enquiry for that Trinitarian Collection,
[part of a Register] but cannot yet find it.

If your Book seller will send 20 of your excellent
Tracts against Spence, bound in Calf, and fellested
with Gold, at 3/9^s, he running the Risque, I believe
I can sell them; which if I do, I shall charge
no Comissions. If I cannot sell them all, I will
carefully return the Remainder: But I make
no Question of it, if they be well bound, and
at that price.

sentiunt Pontificii, qui non uno modo hæc explicant.

II. Majorum nostrorum memoria papismi propugnatores omnem Scripturæ auctoritatem ab Ecclesiâ pendere statuebant, ut sine ea non major esset Scripturæ auctoritas, quam ex. gr. Livii, Fabularum Æsopi, Alcorani.

*quomodo
eneruata à
Pontificiis.*

III. Hoc autem, cum nimis crudum appareret, emollitum est à Pontificiis recentioribus, qui fatentur auctoritatem Scripturæ S. à nulla creatura conferri, sed tamen quoad nos eam dependere volunt à iudicio Ecclesiæ.

IV. Verum hi revera idem dicunt quod priores. Scripturæ enim auctoritas in se nullo modo differt ab ejus auctoritate quoad nos. Omnis enim auctoritas relativa est, & respectum ad alium necessariò includit; adeoque Scriptura nullam habet auctoritatem in se, nisi eam habeat respectu nostri: atque hanc auctoritatem quoad nos si non habeat Scriptura nisi ex auctoritate Ecclesiæ, nullam habebit omnino nisi ex Ecclesiæ ejusdem auctoritate.

V. Origo autem controversiæ fuit, quod cum reciperent nostri quædam ab Ecclesia tradita & commendata, ut Symbolum Apostolicum &c. alia autem rejicerent, ea nimirum quæ papismum constituebant, quia illa extra Scripturas erant: hinc urserunt Pontificii auctoritatem Ecclesiæ, & ne libros quidem sacros sine illius auctoritate & commendatione recipi à fidelibus contenderunt.

*origo hujus
controversiæ.*

VI. Nos potius distinguimus inter ipsam Scripturæ auctoritatem, quam respectu nostri habet, & rationem per quam ea nobis innotescit. 1. Igitur vera causa auctoritatis Scripturæ quoad nos est solius Sp. S. inspiratio, propter quam divina est & à Deo profecta. 2. Authentica autem ratio, unde ea nobis innotescit, dependet ab ejusdem Sp. S. testimonio, quo nobis divinam illam Scripturæ auctoritatem, ex characteribus ipsi impressis, persuadet. 3. Auctoritas testandi authenticè de verbo Dei propriè tantum tribui potest viris sanctis, qui à Spiritu S. acti illud nobis tradiderunt. 4. Ecclesiæ verò nullæ aliæ hic sunt partes, quam Scripturam illam commendare, & de eâ testari; idque ministerialiter tantum, ut concivibus suis idem præstabat mulier Samaritana. Joh. 4: 39, 42.

*ejus plena
decisio.*

VII. Distinguendum porro est inter fundamentum fidei, quod tantum unicum est, nimirum cœlestis veritas propriâ luce nobis affulgens, & argumenta, motiva, mediâ, ac adjuncta fidei; quæ varia sunt, cum va-

riis argumentis & occasionibus quis ad fidem adduci possit: atque hic etiam partes suas habet Ecclesia.

VIII. Multiplex enim hic Ecclesiæ est officium. Fungitur namque notarii vice, ad Scripturas asservandas. *Credita ei sunt eloquia Dei.* Rom. 3: 2. & præconis, qui eas promulgat, docendo *omnes gentes.* Matth. 28: 19. & interpretis, habentis *prophetiam, secundum conformitatem fidei.* Rom. 12: 6. & vindicis, qui eas tuetur, instar *columnæ & firmamenti veritatis.* 1. Tim. 3: 15. Hæc autem omnia quæ muneris & officii Ecclesiæ sunt, ad auctoritatem ejus rapi non debent. Scripturarum verò auctoritatem non dependere ab auctoritate ac judicio Ecclesiæ, sic porro firmatum imus.

& confirmatio, nimirum scripturæ auctoritatem non dependere ab Ecclesia.

IX. 1. Scriptura ipsa divinitatis suæ certitudinem secum fert independenter ab ullius cœtus vel tribunalis, vel hominum judicio: *sermo enim Dei est.* 1. Thess. 2: 13. & *potentia Dei ad salutem cuiusvis credenti.* Rom. 1: 16. *Sermo meus & præconatio mea non est in persuasoriis humanæ sapientiæ verbis; sed in demonstratione spirituali & potente: ut fides vestra consistat in potentia Dei.* 1. Cor. 2: 4, 5. *Qui voluerit voluntatem facere illius, qui misit me, cognoscat de hac doctrinâ, an ex Deo sit, an de me ipso loquar.* Joh. 7: 17. Nimirum Scriptura ipsa erudit nos, quid de ipsa sit, modo inveniat dociles & paratos eam recipere.

X. 2. Est enim *lucerna*, quæ propriis radiis splendet, Psal. 119: 105. & 19: 9. quæ & ipsa *illustrat* & aperit *oculos*, quæque *sapientiam affert imperito*, ys 8. & quæ *veluti lucerna splendit in obscuro loco.* 2. Pet. 1. 19. Ita ut non opus sit testi alicui inhærere, qui eam nobis ostendat, sed sufficiat solum oculos aperire, & lumini ipsi, tam potenter sese ingerenti, intentum esse.

XI. Cum ergo libri hi in sese tam divini appareant, & cœlestem prorsus lucem fundant, an recipi non poterunt nisi per externum testimonium Ecclesiæ? an hoc lumen splendore ac vi suâ non longè superat quodcumque Ecclesiæ iudicium? sufficiat ipsi lucem hanc monstrasse, divinitatis notas ostendisse; istis autem cognitis fides nostra jam non testimonio Ecclesiæ, sed ipsa illa luce & cœlesti veritate, tanquam communi fundamento, nitetur.

XII. 3. Ex adverso autem Scripturæ auctoritatem ab Ecclesiæ testimonio suspendere, quid aliud est, quam auctoritatem divinam humanæ subjicere, & Deo non aliter credere, quam hominis causa; atque ipsi non aliter loquendi potestatem & auctoritatem dare, nisi quatenus ei humani testi-

monii

(Then followed the Substance of the Letter to Dr Bennet)

P. S. pray give my Duty to that great & good Man, the
rev^d Dean of Ely, and my hearty Services to all the
rev^d Gentlemen in London, of your Acquaintance, to
whom I had the Honour to be known, and when you
shall revisit

the pleasing Banks of Cam,
(where Abraham Cowley sweetly sigh'd his Trance,)
pray give my very humble Service & Respects to the
rev^d Dr Lacey to Professor Dickens, from whom I rec^d
a great deal of Civility.

Wm Bennet,

Boston New England June 23rd 1725

Revd Sir

(Then followed the Substance of the Letter to Dr Bennet
& Dr Grey.)

P. S. I should be glad, if you'd give my Service &
best Respects to Mr Oldisworth, when you shall see
him. Pray acquaint the rev^d Gentlemen of your Ac-
quaintance, to whom I had the Honour to be known in
England, that I shall always count it Honour to be
thought worthy of their Notice. Remembrance.

Mr Haywood,

Boston Nov England June 23. 1726

Dear Sir,

I give you hearty Thanks
for your kind Remembrance of me, in your Letters
to the Rev^d Dr Cutler & Mr Johnson. I assure you
I, the Friendly Letters from y^r rev^d Gentlemen, to
whom I had the Honour to be known in England,
have been (I must acknowledge) in my Distress &
Trouble, a great Consolation to me.

The severe Prosecutions I have been under &
It would be trespassing too far upon your Patience, to
give you a full Narrative of the barbarous Usage
I have met with from my own Countrymen, for my
endeavouring to serve the Interests of the Church of
Christ. Were I to begin, I might justly say
with Aeneas

Ante Diem clauso componeret Vosper Olympo:

Therefore, that I may not be a troublesome
Companion, by tiring you with a long Narrative
of my Sufferings, I'll ~~leave~~ ^{change} the barbarous
Scene, and beg leave to entertain you with
the joyful News of the Increase of the Church.

(Then follows the Substance to Dr Bennet &c)

~~and~~ P. S. Pray give my Service & Best Regards to that
great & good Man, the Rev^d Dr Delane, and to Dr
Shippen, the late excellent Vice-Chancellor.

monii pondus accedit ? quod est auctoritatem humanam divinæ præferre. Et sane, an non credemus Jesum in mundum venisse, nos redemptos esse, dari resurrectionem mortuorum, vitam æternam, &c. nisi quia homines id testantur ? & an Ecclesiæ & cætus alicujus auctoritate opus erit, ut credamus Moysen vera de mundi & Ecclesiæ incunabilis scripsisse, ipsumque fidelem servum in domo Dei extitisse ?

XIII. 4. Christus autem adeo humanum omne tribunal defugit, ut ne à Johanne quidem testimonium accipere sese dicat. Joh. 5: 34. majus autem testimonium se habere asserat vs 32. illudque triplex ponit, 1. opera sua, vs 36. 2. testimonium Patris, vs 37. 3. testimonium Scripturæ, vs 38, 39. Quod Scripturarum testimonium etiam Petrus 2. Ep. 1. 16-19. voci cælesti in monte editæ præfert. Unde & Apostoli, cum Evangelium prædicabant, hac sola doctrinæ suæ potentiâ & efficacia fideles afficiebant. *Qui excipiebant illum, non ut sermonem hominum, sed sicut est vere, ut Dei sermonem, qui etiam agit in illis qui credunt.* 1. Theff. 2: 13.

XIV. 5. Ecclesiam porro quod attinet, certum est, ejus judicium solum ministeriale, humanum, atque adeo fallibile esse ; imo & ipsum ad Scripturæ normam explorari debere : sic enim de omni Spiritu in Ecclesiâ docente edicit Apostolus. 1. Joh. 4: 1. Scriptura autem cognita cum longe majoris sit auctoritatis, nimirum divinæ, eam ab Ecclesiâ & humano judicio nancisci non potest.

XV. 6. Quid, quod Ecclesiæ judicium Scripturæ divinam auctoritatem præsupponit : quibus enim argumentis vel quo testimonio Ecclesiâ ipsa persuasa est, esse quosdam libros divinos, ut eos fidelibus pro talibus commendet ? Debet nempe hoc esse, aut testimonium alterius ecclesiæ, & sic in infinitum ibitur, aut certe ipsa lux & divinitas Scripturæ propriis radiis effulgens, atque adeo hæc jam prior & superior agnoscitur. Fatentur hoc adversarii, cum Ecclesiam Scripturam non facere authenticam concedunt, sed solum talem declarare, adeoque prius eam talem esse. Deinde & suam, quam habere se dicit, auctoritatem Ecclesiâ non aliter quam ex Scripturâ probat & deducit : adeoque ejus auctoritatem iterum priorem agnoscit & supponit. Et in circulum hoc pacto incurrunt adversarii, quem nobis injuste exprobrant, dum ex Scripturâ auctoritatem Ecclesiæ docent, & rursus Scripturæ auctoritatem ab Ecclesiâ suspendunt.

XVI. 7. Sed & ipsa rerum experientia, & tot sæculorum usus, ab ipso Ecclesiæ exordio, contrarium demonstrant. Si quæ enim Ecclesiâ hic aliquod sibi vindicare possent, ea foret Judaica. Nam *indicat verba sua*
Ja-

Jacobo, *statuta sua & jura sua Israël.* Psal. 147: 19. *Et prodit Sione doctrina, & verbum Jehovæ Jerosolymis.* Esai. 2: 3. *Et salus ex Judeis est.* Joh. 4: 22. *atque illis concreta sunt eloquia Jehovæ.* Rom. 3: 2. Non tamen vel Moses, vel Prophetæ ab ea auctoritatem suam mutuati sunt, aut scripta sua hominum aliquorum in cathedrâ sedentium judicio aut tribunali subjecerunt, qui ea prius divina declararent: sine interventu enim humanæ auctoritatis dicitur, *qui Mosi crediderint, credent etiam Christo, nam Moses de illo sic scripsit. Quod si scriptis illius non crediderint, quomodo verbis illius credent?* Joh. 5: 46, 47. Sed & invitis sæpe Ecclesiæ doctoribus ea publicarunt. Jer. 28: 8. & seqq.

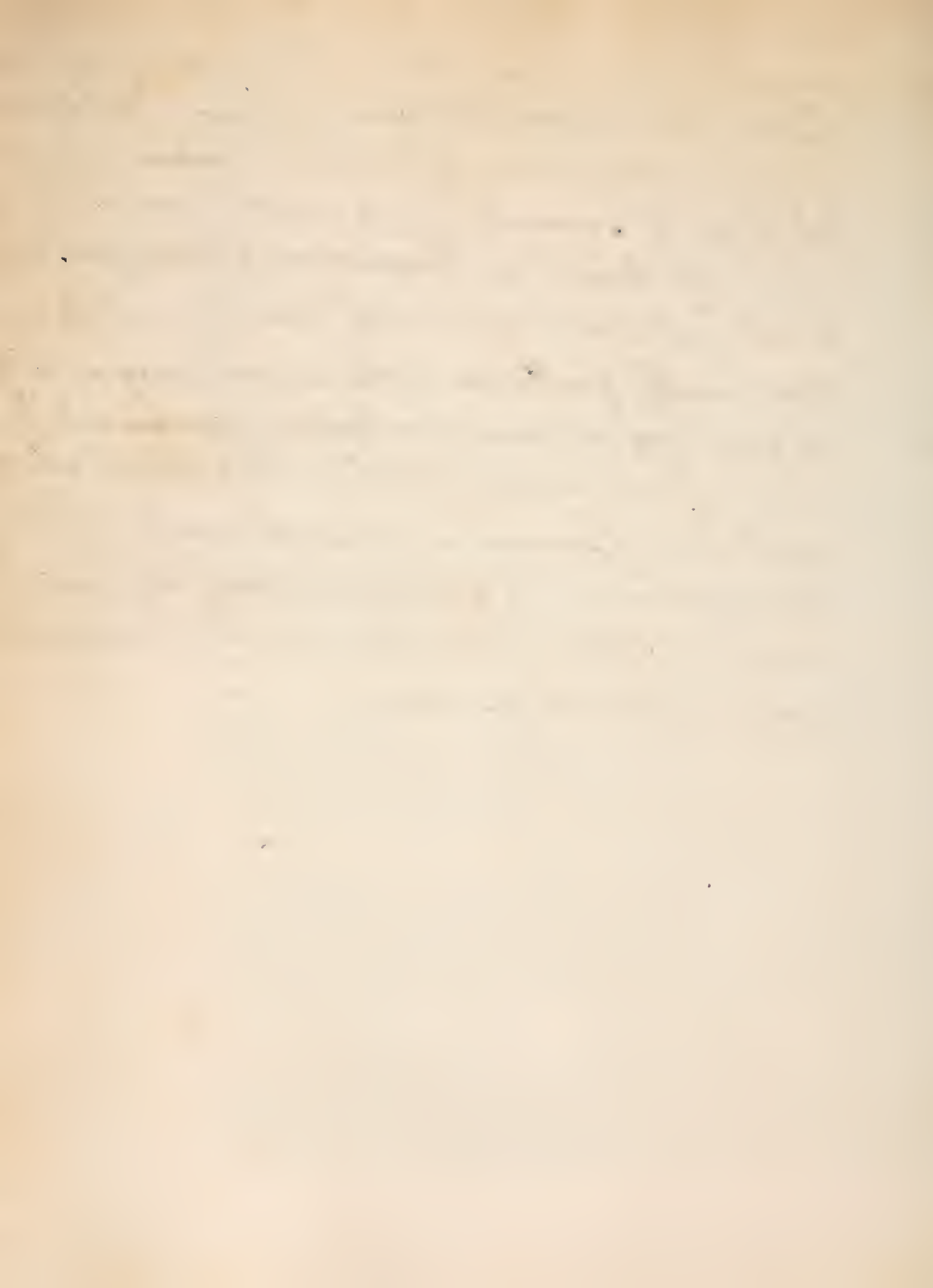
XVII. In Ecclesia autem Novi Test. trium sæculorum spatio nulla Ecclesiæ determinatio de sacris libris fuit facta. Primum vero Concilium quod librorum canonem confecit, fuit Laodicenum: istud autem auctoritatem divinam istis libris non contulit, vel conciliavit, sed eos libros semper à fidelibus pro divinis habitos fuisse docens & præsupponens, canonem & catalogum eorum solum dedit, eumque testimonio suo confirmavit. Et cum nullum quoque aliud hujus concilii potuerit esse fundamentum, quam ipsa horum librorum interna auctoritas & divinitatis notæ, hoc eodem quoque fundamento similiter singulorum Christianorum fides nitetur, non autem Ecclesiæ vel nomine, vel auctoritate.

XVIII. Auctoritatem ergo tantam Ecclesiæ Romanæ, vel illius doctoribus, vel Papæ, velle tribuere, quæ ne quidem ulli ecclesiæ antiquæ convenit, nihil aliud est, quam introducere bestiam Apocalypticam, & imaginem bestię facere, eamque adorare. Apoc. 13.

Adversariorum objectiones.

XIX. Objiciunt adversarii. I. Scripturam saltem seipsam & suam auctoritatem non posse probare, nec de seipsa testari, nec controversias quæ de ipsâ agitantur finire, adeoque ad superiorem quandam auctoritatem confugiendum, nimirum Ecclesiæ. Sed jam ostendimus Scripturam continere in sese notas & characteres divinitatis suæ, & cœlestem quandam lucem spargere, eamque oculis intuentium offerre, ex qua *cognoscer fidelis de doctrinâ Christi, quod ex Deo sit.* Joh. 7: 17. *mandata enim Jehovæ sunt recta: præceptum Jehovæ purum, illustrans oculos.* Psal. 19: 9. nullo vero modo probationes divinitatis suæ aliunde, vel ab hominum quocunque cœtu vel sede emendicare. Vide Joh. 8: 13, 14. ubi Christo idem à Pharisæis objiciebatur, quod proprio testimonio se vendicaret. Sicut autem ille ad opera sua provocabat, *ibid. & cap. 5. 32. Alius (inquit) est, qui testatur de me, & scio firmum esse testimonium quod testatur de me.* Ita & effe-

Were it not too great presumption, I would entreat You, to
make my Service acceptable to Dr Smith of your own
College, Mr Parker, Mr Green of Queens, Mr Burton
of Corpus, Mr Warton of Magdalen, ~~but~~ but why
do I go to enumerate? It would be unkind ^{in me} to omit
any, and it would be Impudence to desire You to go
to all! I shall therefore only beseech You, to acquaint
those worthy Gentlemen, who are so happy as to be
of your Acquaintance in Oxon, ~~and~~ and from
whom I rec^d so many Civilities, that I shall always
count it an Honour, to be thought worthy of their
Remembrance. God Word express it, I would
attempt to let You know, how much I reverence
your celebrated University —

effectus atque operationes Scripturæ divinitatem illius ostendunt; atque adeo sibi ipsi testimonium præbet, non auctoritativè, sed ratiocinativè.

XX. Instant. Quis autem certos nos reddet, non errare nos in discernendis istis S. Scripturæ notis? Resp. Dat nobis Deus notas illas discernere eadem gratiâ & illuminatione Sp. S. qua nos facit percipere ipsam doctrinam, pro variâ mensurâ intelligentiæ cuique concessâ. Similiter ac olim, cum vox Dei viva sonaret Patriarchis, non discernebatur illa à certo quodam tribunali, sed ipsa tantâ sonabat efficacîâ, ut divinitas ejus sine ulla dubitatione crederetur, nec metus esset illusionis diabolica.

XXI. Porrò autem objiçunt, Scripturas multiplici vitio laborare, quosdam libros è sacro codice deperditos, textum esse corruptum, versiones infidas & incertas, nec dari viam, qua simplex Christianus proprio ingenio ex hisce dubiis se extricare possit: ut ita vel invitos ad auctoritatem Ecclesiæ agnoscendam nos compellant. Resp. 1. Distinguendum esse in S. Scripturâ inter substantiam ejus, doctrinam nempe sacram, & verba fundamenti ac scederis Dei, & inter externa ista adjuncta ac organa, per quæ illa doctrina hominibus communicatur, qualia sunt ipsi libri S. versiones, & quodcunque hominum circa illa ministerium. Doctrina ipsa, & hoc verbum Dei vivum, sese ipsum ostendit, & cordibus electorum per operationem Sp. S. potenter insinuat, non obstante defectu vel vitio quocunque in organis istis externis. Non enim ab illis fides vel salus nostra pendet, sed à doctrina ipsa iis contenta. Atque hoc pacto simplex Christianus audiens prædicari Christum crucifixum, tam potenter verbo eo afficietur, ut absolutè de eo certus futurus sit; etsi nec græcè nec hebraicè noverit, & verbum per homines fallibiles ipsi prædicatum fuerit: atque vi illius luminis superabit omnia dubia, quæ vel doctissimos exercent; juxta pactum Jehovæ ratum: *Indam leges meas cordibus eorum, & mentibus ipsorum inscribam eas.* Hebr. 10: 16. *Erunt enim edocti omnes à Deo.* Joh. 6: 45. 2. Sed & reponi hæc objectio adversariis meretur; nam Concilia, Pontificum decreta, aliaque quibus ipsorum fides innititur, vel maximè incerta, & plurimum supposititia sunt: atque universum Ecclesiæ ministerium, cui tamen plebem Christianam astringunt & subjiciunt, etiam fallibile est. Unde ergo certitudo fidei apud adversarios? Nos autem facile nos expeditimus, dicentes doctrinam sacram vi suâ propriâ pollere, & defectum organorum superare, & licet per homines fallibiles prædicatam, tamen plenam sui fidem in cordibus fidelium facere.

XXII. Quærunt ulterius: unde sciam hos vel illos libros S. Scripturæ

ræ divinos esse, & à tali scriptore, quem præferunt, conscriptos: atque hic ad Ecclesiam iterum confugiunt, quæ hoc ab Apostolis acceperit, & nobis tradiderit. Resp. Probat quidem Ecclesiæ testimonium, & continua temporum successio, à quo auctore scriptum aliquod profectum sit: est autem hæc quæstio prorsus historica, & fides ea cognitione carere potest. Sed ejus interest scire potius, an doctrina, eo scripto contenta, sit divina, & à Sp. S. profecta: hoc autem credere nos facit non Ecclesia, sed lumen internum ex ipso illo scripto haustum.

XXIII. Pergunt: Canonem saltem sacrorum librorum Ecclesiæ auctoritate confectum & nobis traditum esse. Resp. 1. Ecclesiam canonem S. librorum non proprie auctoritate quâdam, quâ tales vel tales libros pro sacris haberi edixerit & jufferit, condidit, sed libros eos accepit, agnovit, catalogumque eorum tradidit, ut mox videbimus. 2. Neque hæc confectio canonis ac catalogi sacris libris auctoritatem suam conciliat: non magis quam confectio instrumenti per notarium hæredibus jus ad hæreditatem dat. 3. Nec etiam talis librorum canon propriè ad salutem necessarius est, ut ex historia nascentis Ecclesiæ patet; enim integris sæculis canon completus defuit. Fides enim non externo codice, sed doctrina eo contentâ nititur.

XXIV. Ad dictum Augustini, *Non crederem Evangelio, nisi catholice & Ecclesiæ me commoveret auctoritas.* contr. Epist. Fund. c. v. Resp. loqui ibi Augustinum de via & auxiliis quibus catechumenus (cujus personam ibi assumit) adducitur ad fidem; inter quæ vel præcipuum est testimonium Ecclesiæ, quæ vicem testis & indicis supplet: non vero de fundamento, cui fides inniti debeat, ut constat ex cap. xiv. 2. Sub illa Ecclesiâ comprehendit vel maximè Apostolos, eorumque miracula. 3. Scripturæ autem eminentissimam auctoritatem tribuit, & ex eâ contra Manichæos in istâ disputatione pugnat.

C A P U T V I.

De libris Canonicis, Apocryphis ac Supposititiis.

Libri ca-
nonici un-
de d. fi.

I.

Idendus nunc S. Scripturæ canon, unde canonica dicitur, quia fidei ac bonorum operum regula, seu canon est. *Quicumque secundum hunc canonem, regulam, incedent.* Gal. 6: 16. Veteribus autem canonici hi libri dicebantur, quia

continebantur intra catalogum, seu indicem sacrum, quem *κρίσις* appellabant: unde divisio librorum in *κατοικητός* & *ἀκατοικητός*, apud Athanasium alioſque.

II. Libri hi Canonici sunt, vel Vet. vel Novi T. unde & *ἐνδοξασταί* Qui enumerantur;
veteribus dicebantur. Vet. Testamenti libri *ἐνδοξασταί* sunt 39. Josepho merantur;
& antiquioribus Judæis 22, recentioribus 24, unde *עשרים וארבעה* provi sunt;
Efrim verba iis dicti, aliis etiam 27, pro varia quorundam librorum vel V. T.
combinatione, vel distinctione.

III. Libros hosce Hebræi dividunt in *תורה* *Thora*, legem, Et hac ratione dividuntur.
נביאים *Nebijm*, prophetas, & *כתובים* *Cetubim*, seu Hagiographa; quæ ultima Christus sub Psalmis, ut præcipuâ eorum parte, comprehendere visus est. Luc. 24: 44. Quamvis alias in N. T. simpliciter in Legem & Prophetas dividantur. Matth. 5: 17. Luc. 16: 29. Act. 28: 23.

IV. Lex pentateuchum *חמשה חומשי תורה* *Chamischa cho-* in legem,
mischa thora, h. e. quinque quintas Legis, comprehendit: in quo nomina quædam locorum tempore Moſis incognitorum, atque alia quædam, ab Ezra aut alio scriptore sacro deinceps addita esse videntur.

V. Prophetæ sunt vel priores *נביאים ראשונים* *Nebijm Rischonim* Prophetas dicti, qui sunt libri Historici, post Moſem usque ad divisionem imperii Israëlitici scripti; & posteriores, *נביאים אחרונים*, *Nebijm Acharonim*, qui post divisionem tribuum floruerunt: tres nimirum majores, & 12 minores, *תרי עשר* *Tere Asar*; qui ultimi uno libello continentur, qui inde *liber Prophetarum* dicitur. Act. 7: 42.

VI. *כתובים* *Cetubim* sunt 11. Verba Dierum, seu Chronica, Et Hagiographa.
Esther, Ezra, Nehemia, Psalmi, Proverbia, Ecclesiastes, Canticum Canticorum, Liber Job, Daniel, (quem male Prophetarum choro eximunt, aut reliquis saltem inferiorem habent Judæi; contra Matth. 24: 15. ubi *Daniel* titulo *Propheta* ab ipso Christo insignitur) & Threni. Ut male Proverbiorum auctoritatem elevent, & inter Apocrypha ea detrudant Sociniani.

VII. Libri Novi T. sunt 27. Historici 5, Epistolæ Paulinæ 14, & 7. Vel N. T.
aliorum, Catholicæ vulgo dictæ, quia scriptæ sunt ad Judæos dispersos; vel quia sub unâ formulâ ad diversos missæ videntur: denique unus propheticus, Apocalypſis.

VIII. De quibusdam horum aliquando dubitatum fuit, unde & veteribus *ἀγπλεζόμενοι* dicti; ut de Petri epist. posteriore, de Jacobi, Judæ, Quorum aliqui aliquando
ac

dubii fuerit ac duabus posterioribus Johannis, & Pauli ad Hebræos epist. ac de Apoc. calypsi. Verum postea re compertâ, ac testimoniis indubiis evictâ, communi assensu deinceps inter canonicos recepti sunt: etsi de scriptoribus quorundam librorum etiam nunc à quibusdam dubitetur & disputetur.

de Epistola ad Hebræos. IX. Speciatim epistolam Pauli ad Hebræos, & olim quidam ex veteribus, Latinis, & hodie adhuc Sociniani impugnant, & suspiciones contra eam movent: verum Pauli eam esse, & consensus Græcæ Ecclesiæ; & nomen ejus in titulo constanter præscriptum; & Petri testimonium, Paulum etiam ad Hebræos *ὡς διαπορεῖ* scripsisse indicantis. 2. Epist. 3: 15. & Timotheus, Pauli itinerum comes, in ea memoratus. Cap. 13: 23. denique solita Apostolo salutatio & clausula, *Gratia Domini nostri J. Christi sit cum omnibus vobis.* Amen. Hebr. 13: 25. conf. 2. Thess. 3: 17. fatis, inter plura argumenta, evincunt.

X. Reliquos autem libros ab iis conscriptos esse, quorum nomina præferunt, nulla causa dubitandi est, nisi & eodem modo de quibuscunque scriptoribus, qui in manibus versantur, dubitare libeat: deinde libri hujam antiquissimis temporibus, cum de ea re constare posset, talibus auctoribus adscripti sunt: & ipsa quoque scriptorum quorundam autographa adhuc suo tempore extitisse, auctor est Tertullianus.

Canonis constitutio quomodo facta: XI. Atque hi sunt libri sacri, qui ad canonem pertinent. Videnda nunc ejus constitutio. Perperam vero hic Pontificii nonnulli scripturarum canonem conditum ab Ecclesiâ volunt, imo ejus auctoritate eum quotidie adhuc augeri posse; quod Jus Canonicum, Stapletonus, & alii affirmant. Cum nullius hominis auctoritate liber aliquis divinus fieri possit, qui antea talis non fuit; quamvis Ecclesia librum, quem canonicum deprehendit, agnoscere & eum declarare possit.

circa libros T. V. XII. Quod autem ad Vet. Test. canonem attinet, collectum eum statuunt Judæi post captivitatem Babylonicam à Synagogâ magnâ, de quâ Esr. 7. agi volunt, eique præfuisse Efram, interfuisse autem prophetarum ultimos & sapientes ac Legisperitos multos alios, usque ad 120. Verum cum nihil de illo confesso apud Efram occurrat, suspecta hæc merito videntur. Sufficit eum approbatum esse à Christo, qui professus est, se non *venisse, ut dissolvat legem aut prophetas: non enim* (inquit) *veni, ut eam dissolvam, sed impleam. Amen quippe dico vobis, usque dum præterierit cælum & terra, jota unum aut unius apex nequaquam præterierit ex lege, usque dum omnia facta fuerint &c.* Matth. 5: 17, 18, 19. sicut & *Mosès ab ætatibus antiquis oppidatim habebat, qui ipsum prædicent, quum*

Doctor Bennet

Boston N. E. June 15. 1726.

Revd Sir

I rec^d your kind Letter of Feb 18. 1724,
for which I return you my hearty Thanks, assuring
you, that the friendly Letters from y^r rev^d Gentlemen,
to whom I had the Honour to be known in England,
have been, in my Distress & Trouble, a great Consola-
tion to me.

I shall not tire you with repeating my self
Ferrals from y^r Dispositors, but beg leave to entertain you
with the joyful News of the Increase of y^r Church.

Last Month the Frame of a Church was rais'd at Fairfield,
~~the~~ ^{County} flourishing Town in Connecticut, but 20 Miles from
Mr Johnson. The People at Newport on Rhode Island
are building a spacious & beautiful Church, of Timber,
designing to give the Frame of their old one to the
People of Westerly, a Town in the Narraganset, who
are desirous of a Church, but 15 Miles from the Rev^d
Mr McSparran, who preach'd last Week at New-
London, a Place of great Trade, the Seat of the late
Govr, and where the King's Collector always resides;
at which Time there was an hundred & fifty pounds
subscribed, towards the building of a Church ^{there}. This Week
I accompany Sr Culler to Braintree, 20 Miles from
Boston, who goes there at the Desire of some of y^r Inha-
bitants to administer ye Sacrament. The Church people
in this last mentioned Town are very poor, but they are
raising w^hat they can, in Order to build a small Church;

A in Connecticut, 40 Miles distant from his own Parish;

and I design my Brother in Law, who is an ingenious
Young Gentleman, taking the Degree of Master this next
July, and a sincere Convert to the Church, shall act
what a Layman may act among them, that is, read
the Service of the Church (excepting the Absolution)
and some good Sermons, to keep the people in
Heart, who are much discouraged & disbreth'd for
want of a Minister upon the Spot; Dr Cutler
engaging to preach these ones a Month, until they
shall be provided with a Missionary.

This (I^m) is the promising ~~Condition~~ of the Church
of Christ here. Of which the Dissenters are so
sensible, that they ^{make use of} ~~prefer~~ all the Methods that Envy,
Spight & Malice can ~~prompt them to~~ suggest, to
hinder the Growth of it: one of which was the
late Memorial of Dr Cotton Mather, in the Name of
the Dissenting Teachers here, to the Gen Court,
that they might have Liberty to convene a Synod.
Had they succeeded, we have Reason to fear, that they
would have invented something like the solemn League
& Covenant, to prejudice the rising Generation
against the Church. Dr Cutler & Mr Myler put in
a Memorial against it, Mr Harris refusing to join
with them against his dear Brethren the Dissenters!
in which the following Paragraph provid, what
I fore told it would prove, a Remorse to the
Schismatical Convocation; which made me the

more urgent to have it inserted. It is in the following
Words, viz. ~~Ed~~ by Royal Authority
5. Whereas the Colonies in America are annex'd to the
Diocess of London; and inasmuch as nothing can be
done in Ecclesiastical Matters without the Cognizance
of the Bp: We are therefore humbly of Opinion,
that it will neither be dutiful to his most sacred
Majesty King George, nor consistent with the Rights
of our right rev^d Diocesan, to encourage or call
the said Synod, until his Majesty's pleasure shall
be known therein. —

This puzzled the lower House; ^{wherefore,} ~~and~~ after reading
this Cause several Times over, and a short
Debate upon it, they unanimously voted, to defer
the Affairs of the Synod until their next Session in the Fall.
I hope My Bd of London will defend his own Rights,
and at the same Time see the Necessity of a Bp in
these parts. I pray God in Mercy to his Church, to
send us that one Thing necessary not only to the
Welfare-being, but to the very Being of a Church; I
mean a Bishop, a Principle of Unity upon the
Spot, to heal these Disorders, which neither the Vigilance
nor Wisdom of that great prelate, our right reverend
Diocesan, at so great a Distance can either foresee or
(I fear) prevent.

In a short Time I propose to send you an Account
of the Charitable Society of the Church of England, and
of the public Library erected here: the laying the

Foundation of both which, I have been (Thanks to my
 good God) the happy, tho' unworthy Instrument.
 Rec^d Sir, I beg pardon for this long Letter, and shall
 now conclude with assuring You, that by God's
 assistance, no Threats nor Sufferings shall deter me
 from prosecuting that glorious Cause, to which for
 many Years I have been devoted; ~~and~~ always bearing
 in my Mind the paternal Advice & Blessing of that
 consummate Prelate, the late ^{good} Arch-Bp. of York, wth
 I rec^d from him, the last Time I had the Hon^r to
 pay my Duty to him in private, and represent the
 State of the Church in New England, viz. Arrogant self
 with the Humility & Courage of a Christian, and when
 God shall suffer the Enemies of his Church to afflict
 You, receive it with patience & Cheerfulness,
 praying for your Persecutors. Which good
 advice I have endeavoured to follow: and still
 trust in God, that I shall survive the Storm, that have
 hitherto afflicted me, and live to see the happy Arri-
 val of a Bp.; at which Time I am well assured, the
 Church like an irresistible Torrent, but not with
 the like ruinous Effects, but with Salvation and
 healing under its Wings, will bear down all
 before it.

Which that God may grant, is the hearty
 Prayer of (R. D. S.) & very much obliged,
 very humble Servt

Jo. Crockley

My spirit joins with me in giving
 my humble love to your Lady.

in Synagogis per singula Sabbata legatur. Act. 15: 21. Et jam ante ejus tempora obfignatum à Malachiâ, S. fcriptorum ultimo, qui jubet *recordari legis Moſis* &c. Mal. 4: 5, 6.

XIII. Indubius autem ille eſt. Nam libri legis à Moſe ipſo profecti, atque ſacrario illati ſunt. Deut. 31: 26. Prophetici quoque non clam fuere compoſiti, ſed partim publicis miniſtris traditi, partim viventibus adhuc prophetis editi, & clariffimis miraculis confirmati ſunt. Conſervando autem S. codici invigilavit Eccleſiæ fidelitas, cui credita erant *πὲ λόγια* & *ῥηθ.* Rom. 3: 2. Quo acceſſit ſcribarum ſtudium ac induſtria, ac continua legis prælectio, tum ſollemnis, anno ſabbatico. Deut. 31: 10, 11. tum ordinaria, ſingulis ſabbatis. Act. 15: 21.

XIV. Novi T. quoque Canon pariter certus eſt: nam Euangelia Ec- & T. N. cleſiæ in communi fuerunt tradita; Epistolæ verò facile diſcerni poterant, tum ex inſitis *κετηγίαις*, de quibus ſupra, tum ex certis ſcriptorum indi- ciiſ. Ut Pauli dicentis ad Galatas, *videtis quam longis literis vobis ſcripſerim mea manu.* Gal. 6: 11. *Ne à mente dimoveamini, neque per ſpiritum, neque per ſermonem, neque per epistolam, tanquam per nos ſcriptam, quaſi inſtet dies ille Chriſti.* 2. Theſſ. 2: 2. *Salutationem me à manu Pauli. quod eſt SIGNUM in omni epistola: ita ſcribo. Gratia Domini noſtri J. Chriſti ſit cum omnibus vobis.* Amen. & 3: 17. *Saluto vos in Domino ego Tertius, qui deſcripſi epistolam.* Rom. 16: 21, 22. Vide inſuper I. Cor. 1: 1. & 16: 19.

XV. Sunt autem omnes hi libri uniformiter authenticî, authentiâ vel *Librorum* hitoriæ, qua quicquid ibi narratur cum veritate hitoriæ convenit; vel *horum u-* normæ, qua etiam ea quæ pro regula fidei ac morum proponuntur, debito *niformis* animi affectu ac obſequio excipienda ſunt. *authentica.*

XVI. Atque eadem auctoritas ac fides libris Vet. ac Novi Teſt. com- petit, cum in illis Teſtamentum gratiæ promiſſum, & miniſterio legis abumbratum, ac per prophetas ſignificatum; hic vero idem in plena luce exhibitum occurrat, ac porro fata Eccleſiæ ad ultima ejus tempora evol- vantur.

XVII. Male ergo olim Manichæi & Marcionitæ Vet. Teſt. Deo *Vt non ſine* malo adſcriperunt: contra verba diſerta Petri. *Non libitu hominis allata repudian-* eſt olim prophetia, ſed acti à Sp. S. loquuti ſunt ſancti homines. 2. Pet. 1: *di libri V.* 21. & Chriſti, gloriam tribuentis Patri ſuo, domino cæli & terra, quod hæc *T. ſub N.* occultaverit à ſapientibus & intelligentibus, & ea retexerit infantibus. Matth. 11: 25. & hodie Anabaptiſtæ libros Moſis & Prophetarum per Chriſtum abrogatos ſomniant; diſtinguere neſcientes inter caremonias

Mosaicæ, per Christum antiquatas, & communem atque invariabilem Ecclesiæ fidem.

XVIII. Quamvis enim luculenta in N. T. sit revelatio fœderis gratiæ ac Christi, non tamen absque Mose ac Prophetis Theologiæ Christianæ canon perfectus est. Cum Scriptura Veteris T. commendetur ut *pura, & perfecta, ac recreans animam*. Deut. 4: 2. Psal. 12: 7. & 19: 8. & Christus quoque ac Apostoli ad libros Mosis ac Prophetas continuo provocarint, & nihil extra eos prædicarint; juxta illud Servatoris: *Scrutamini scripturas, illa enim sunt, in quibus vos videmini vobis vitam æternam habere, & illa sunt quæ de me testantur*. Joh. 5: 39. qui & carpit discipulos Emauticos, quod sint *amentes & tardi corde ad credendum iis, quæ locuti sunt prophetae* &c. Luc. 24: 25, 26. sicut & Paulus ea *quæ ante scripta sunt ad nostram doctrinam esse scripta affirmat*. Rom. 15: 4. Qui etiam asserit, se *nihil dicere extra ea quæ Prophetae ac Moses futura prædixerunt*. Act. 26: 22. Imo Veteris Testamenti scripta ad salutem sufficere docet Paulus. *Tu à puero sacras literas novisti, quæ te possunt sapientem reddere ad salutem*. 2. Tim. 3: 15. Unde libri hi V. & N. T. conjungendi sunt, ut *duo testes*. Apoc. 11: 3. & ut *Canticum Mosis ac Agni*. Apoc. 15: 3.

XIX. Ad objectamenta adversariorum paucis notamus: *Legem & Prophetas dici usque ad Johannem propherasse*. Matth. 11: 13. nempe de Christo venturo, quem Johannes digito præsentem ostenderit; non vero post ejus tempora exolevisse. Et Christus appellatur *finis legis*. Rom. 10: 4. quia est ille, quem Lex respicit; vel saltem finitor servitutis ejus, non vero abrogator Legis; juxta id Pauli: *Legem igitur irritam facimus per fidem? absit, imo Legem stabilimus*. Rom. 3: 31. Et cum abolitum dicitur Vetus Fœdus. Hebr. 8: 13. De œconomia Vet. T. hoc intelligendum est, non de communi doctrinâ ac fide.

XX. Nec multum diversi ab his sunt Sociniani ac quidam Remonstrantes, qui lectionem V. T. utilem quidem censent, propter historiam; non vero necessariam ad probanda dogmata fidei. Quia nimirum in V. T. aliam religionem doceri ac contineri volunt, quam in N. T. post prædicationem Christi ac Apostolorum. Quod falsissimum esse suo loco videbitur.

De libris Apocryphis: XXI. Sed imprimis Vet. T. canonem obscurarunt Pontificii, quod ad illos adjecerint libros Apocryphos; sic dictos, quia Ecclesiæ non sunt traditi cum certâ testificatione Sp: S. unde debent *ἀποκρύπτειν* & privatum

Dr Grey, Boston N.E. Octob^r 8. 1725.
Dear Sir, I hope You have rec^d my Letter
of June 21. 1725, ~~sent~~ with the Pamphlets,
as I have since rec^d that You were pleas'd
to send me by Dr Cutler, for which I return
You my hearty Thanks. I think You have
done good Service to y^r Cause, especially in
labouring the Affair of the Waldenses &c,
which the Dissenters (tho' without good Ground)
thought was in their Favour; but by some
Things You have brought to Light, I truly
think, they cannot but see, that the whole
matter is fully conclusive against them.

I have at length procur'd the Book ab^o
which You employ'd me, which hath given
me no small Pleasure. The Tradition of it is
this. One Cotton brought it into this Country at
the first Plantation of it, and it has been trans-
mitted from Father to Son, even to the late
Mr Robt Cotton, who dy'd some Time ago, and
his Books being sold by Auction, I purchased
it there. I thought it had been a Register
of matters relating to 41, but I perceiv'd it
is much ancients.

A Gentleman who (by Order) came into this Country to know ye State of it, applyed himself some Time ago; and I have drawn up a Scheme, which if approv'd by ye Ministry at Rome, may bring very much increase the Revenue of the British Crown. The chief Management of which in this Country, will be committed to ye Care of this Gentleman & me, if the persons of Distinction to whom this Gentleman hath wrote can be satisfy'd, that I am a Person of a good Character & a Man of Probity. My Friend thinks it necessary, (I being utterly unknown to his Friends & Employers) that some Gentleman of Figure, who knew me in England, would give my Character. I must therefore beg of you I^d to do me so much Honour, as to acquaint Sr Arthur Moore (who lives in Bloomsbury) as soon as ye your Business will permit, that I had the Happiness to be known to you in England: and if you shall think any of those distinguishing Qualifications, which are the essential Properties & Ornaments of ye Gentleman and the honest Man, belong to my Character, your informing Sr Arthur of it will be of Service to me.

tim haberi, non vero publicè in Ecclesiam inferri: vel secundum alios, quia aberant à cryptâ sacrâ, h. e. reconditorio in quo libri sacri recondabantur.

XXII. Origo horum librorum petenda videtur à Judæis Hellenistis, *Et origines.* à quibus compositi sunt: quamvis alii eorum adjectionem ad canonicos Theodotoni adscribant, qui illud fecisse dicitur, ut ea ratione versionem suam commendabiliorem faceret.

XXIII. Nunquam vero in canone sacro censiti fuerunt, nisi postremis seculis, & maxime præterito, in conciliabulo Tridentino; ubi in canonem adsciti sunt Tobias, Judith, Sapientia, Ecclesiasticus, primus & secundus Maccabæorum, Baruch cum supplemento Danielis & Estheræ. Orationem vero Manassis, appendicem Jobi, Psalmum 151 præfationem Jeremiæ, tertium & quartum Efræ, tertium Maccabæorum illi ipsi Patres rejecerunt. *Qui male à Tridentinis in canonem adsciti sunt.*

XXIV. Male autem libros hos in canone numerari patet: quia nec à Prophetis conscripti, quorum sermo est firmissimus, quem bene faciunt qui attendunt, cum nulla prophetia Scripture sit propria explanationis. 2. Pet. 1: 19, 20. Nec Ecclesiæ Judaicæ traditi, cui eloquia Dei credita sunt. Rom. 3: 2. Plerique autem Græco sermone scripti sunt, quo idiomate Deus Ecclesiam veterem nunquam affari solebat. Deinde nec à Christo vel Apostolis unquam commendati, nec ab Ecclesia Christiana primis seculis agniti fuere; quod ex anaplissimo veterum scriptorum consensu clarissimè patet. Quibus accedit præcipuum argumentum ex illis ipsis libris petitur, qui manifestè auctores suos infirmitatis humanæ multorumque errorum arguunt. De quo videri potest Rainoldus, & luculenta præfatio Belgarum Interpretum ad libros Apocryphos. *Cum canonici non sint.*

XXV. Impia autem exceptio est adversariorum, Judæorum canonem distinguunt in completum, & incompletum: eumque proximis ante Christum temporibus, adjectis Maccabæorum libris, demum consummatum fingunt; quod Genebrardi commentum est. Nam ille jam completus fuit Efræ tempore; & luculentum Josephi testimonium est, scripta exin ab Artaxerxe usque ad sua tempora non recipi maxima fide, *ὅτι τὸ μὴ γενέσθαι τὴν τῶν ἁγιωτάτων ἀκριβῆ ἀπόδοξιν.* Contra App. II.

XXVI. Frustra etiam veteris Ecclesiæ consensum sollicitant: nam concilium Carthaginense A. 397. cujus canonem 47. adferunt, provinciale duntaxat fuit, nec majorem auctoritatem habere potest quam concilium Laodicenum, quod aliquot annis Niçeno, & longe pluribus annis *Nec ab Ecclesia veteri probalibus habiti:* hoc

hoc Carthaginensi antiquius fuit, & postea in Concilio Constantinop. VI. iterum confirmatum est: illud autem hosce libros, de quibus disputamus, in canone non agnoscit. Nec ipsi adversarii concilium hoc admittunt, in eo canone, ubi prohibet appellationes transmarinas: imo, nec Canon ille, quem citant, in hoc concilio habetur, sed quidem in Carthaginensi VII. Nec nobis adversatur, cum hos libros non propriè in canonicorum, sed in ecclesiasticorum numerum reponat, eosque solummodo legi in Ecclesia præcipiat: sicut & prælegebantur in ea passiones martyrum, alique libri; non ad dogmatum confirmationem, sed ad Christianæ plebis ædificationem: unde & nomen canonicorum iis quoque adhæsit.

licet largiori sensu canonici aliquando dicti sint.

XXVII. Duplex autem apud Veteres erat Canon: *divinus*, in quo erant libri *θεόωγετοί*, & *ecclesiasticus*, in quo libri continebantur, qui ad plebis ædificationem prælegebantur. Inde duo ordines erant librorum canonicorum; proto-canonici nimirum & deuterocanonici, seu ecclesiastici: præter quos erat tertium genus librorum, qui cum pleni essent fabularum Judaicarum, *κατ' ἐξοχὴν* Apocryphi dicebantur. Atque adeo Patres, ubi libros Apocryphos Canonicos vocant, ita illos appellant largiori sensu, tanquam canonicos secundi generis; ut illos distinguant ab Apocryphis, qui tertii generis erant.

XXVIII. Superiori autem demum sæculo inter libros divinos recepti sunt in Tridentino concilio, sessione IV. Anno 1546. die 8. Aprilis. Ubi inauditâ audaciâ, præsentibus duntaxat 70 Synodi membris, iisque præcipuè Hispanis aut Italis, nec ipsis quidem in hac re satis concordibus, de tanta re pronunciaré ausi sunt, & libros Apocryphos ac incertos, tanquam divinos, Ecclesiæ catholicæ obtrudere sustinuerunt. Rectius Dordracena Synodus æquabili temperamento libros hosce non planè à corpore biblico resecurit, sed ad finem illius rejecit.

XXIX. Quamvis autem ita se habeat librorum illorum ratio, non tamen, si admittantur, vacillatura est fides Christiana, nec per loca ex illis adducta ullum dogma fundamentale tolletur; imo non pauciora in iis occurrunt, quæ faciant Pontificiorum erroribus convellendis, quam statuminandis.

De libris supposititiis.

XXX. Præter hosce Apocryphos sunt etiam quidam supposititii; inter quos primum locum tenet liber Enoch, ex quo Apostolum Judam testimonium petiisse non pauci veterum putaverunt; eundemque adhuc extare quidam censent.

XXXI. Ve-

I believe it would not be ^{among} so intestine, that I had
the Honour to be known to y^r rev^d Dean of Chy,
to Sr Marshal, Sr Bennet, & to Gentlemen of
the first Distinction in both the Universities.

Perhaps Sr Arthur may know some of these
Gentlemen. I must repeat my Obligations,
that you would condescend to do this Favor
as soon as may be, for I very much obliged
& very humble Servt

Pray give my very humble
Duty to the rev^d Dean of Chy. J^s Creechley

Boston New England Decemb^r 10. 1725

Dr Grey, Rev^d S^r. The Bearer of this Letter, Captain
Foster, is a Gentleman who hath been some Time
in this Country, and can give you a good Account
of the Posture of Affairs here, as well Ecclesiastic
as civil. I believe you will like his Conversation.

Some Time past I sent you the book, called
a part of a Register, which you desired me
to procure for you. I hope you rec^d it.

I am now entering upon a very arduous
Enterprize, viz, an Attempt to persuade the most
powerful Tribes of the Eastern Indians, to embrace
the Communion of the Church of England: and I am
not without some hopes of Success, having lately
had a Conference ^{in private} with 4 of their chief Sagamores,

now at Boston upon a Treaty of Peace.

This warlike Tribe nevertheless continual
War with the English, being Fast-Friends to
the French on account of their Religion,
who are all to a Man of the Roman Com-
munion, having a French Jesuit among them.

I have not
communicated this to any Person, knowing
that my Friends would endeavour to dissuade me
from an Undertaking, likely to be accompany'd
with so great Difficulties, and so many Hazards.
and should the Independents know it, they would
use all possible Methods, to render such a Design
abortive, chusing rather, that the Indians should
continue Romish, or (even) return to their ancient
Paganism, than be reconciled to the Church of
England: to which truly Apostolic Church,
(notwithstanding all Opposition) the Acquisitions
are so frequent & so numerous, that the Indes-
pendents are at their Wit's End.

The Tour I propose to take, will not be finished
under 3 Months; and out & in will consist of about

1500 Miles, some of which I shall go by Water.

Your very much obliged & very humble
Servant
J. Checkley

XXXI. Verum, etsi non dubium sit librum aliquem sub isto nomine olim extitisse, non fuit tamen veri Enochi, cum omnium consensu constet Mosẽm primum scriptorem sacrum fuisse, nec liber ille ab Ecclesiã Judaicã unquam receptus fuerit: imò neq̃ Judas ex illo, vel ullo alio libro, vaticinium istud adduxit, cum non dicat, *ἔγραφε*, sed *προεφίτησε ἐν ὄνει*. conf. Act. 11: 28. & 21: 10, 11. Atque adeo prophetiam hanc ex traditione Patrum acceptam Apostolus in Scripturam sacram tandem retulit. conf. 2. Tim. 3: 8. ubi magorum Ægyptiorum nomina, à Mose non expressa, referuntur: *uti Jannes & Jambres obstiterunt Mofi &c.* quamvis alii malint formulam prophetiæ Enochi quoad fundamentum suum *ἔγραφε* esse, & ex analogiã loci Gen. 5: 24. ab Apostolo desumptam.

Enochi.

XXXII. Huc referendi etiam alii quidam libri, Apostolorum aut discipulorum Christi nomina præferentes, ut liber Pastoris, Hermeti inscriptus, magnæ olim in quibusdam Ecclẽsiis Orientis auctoritatis, ita ut publice prælegeretur; Epistolæ Barnabæ, Clementis, libri Sibyllini, aliæque Pseudepigrapha, de quibus suo loco.

aliis.

*x conf. lib. 7.
cap. 5: 1364. 65.*

C A P U T V I I.

De Integritate Scripturæ Sacræ.

I. Onstituto canone, videnda nunc ejus *integritas*; cum quo ad libros illius integros, an illorum aliqui *perierint*: tum quo ad *diõiones*, vocesque, an in illis aliqua facta sit *corruptio*.

Scriptura S. integritas; quo ad libros illius:

II. Non sine probro divinæ providentiæ affirmant quidam, libros sacros in excidio primi templi periisse, eosque deinceps restitutos ab Esra. Aliter enim constat ex 2. Reg. 25. & 2. Chron. 36: 18.²¹ Hinc Daniel dicitur in captivitate Babylonica *ex libris considerasse numerum annorum, septuagesimum annum esse*. Dan. 9: 2. Esras autem libros sacros, in medio hoc excidio incolumes, in ordinem redegit, à mendis repurgavit, varias lectiones forte annotavit, locorum nomina, tempore Moysis incognita, in Pentateucho expressit, & juxta quosdam etiam characterem no-

ita ut non perierit Scriptura V.T. in excidio primi templi.

vum, nimirum Chaldæum, quo & hodie utimur, introduxit.

neque et-
iam aliàs.

III. Malè etiam Pontificii, Sociniani, & alii quidam libros quosdam ex Vet. T. periisse statuunt: quod repugnat tum Dei, præcipuè Ecclesiam suam in mundo curantis, providentiæ; tum ipsius Ecclesiæ vigilantix; denique etiam Christi promissioni. *Usque dum præterierit cælum & terra, ne jota unum aut unus apex nequaquam præterierit ex lege, usque dum omnia facta fuerint.* Matth. 5: 18. Ubi dum vel minimas prophetiarum ac legis circumstantias implendas fore pronunciat, necessario etiam minimarum ejus particularum & apicum conservationem pollicetur.

Quid sta-
tuendum
de libris,
qui dicun-
tur deper-
diti. ex
V.T.

IV. Ad intelligenda autem quæ speciatim obijciuntur de libris deperditis, observanda sunt sequentia. 1. omnis quæ hic movetur difficultas, movetur circa Scripturæ partes quasdam duntaxat, integro ejus corpore: jam vero partis vel libri alicujus defectus non inferret defectum ipsius doctrinæ. 2. Non omnia divina sunt quæ in Scripturâ citantur, cum in ea mentio fiat Poëtarum; ut Act. 17: 28. & in illo Pauli: *mores bonos commercia corrumpunt mala.* 1. Cor. 15: 33. & de Cretensium prophetis, qui Cretenses suos vocant *mendaces, malas feras, ventres pigros.* Tit. 1: 12. 3. Non omnia scripta fuerunt quæ citantur; ut Ex. gr. prophetia Enochi. Jud. comm. 14. 4. Distinguenda sunt scripta politica, seu acta forensia, aut philosophica, à scriptis divinis. Ut quod dicitur de *libro recti.* Jos. 10: 13. & 2. Sam. 1: 18. de Salomonis *ter mille sententiis, & de canticis ejus quinque supra mille.* 1. Reg. 4: 32. de *libris Chronicorum Regum Israël.* 14: 19. 15: 7, 31. conf. 1. Reg. 11: 41. ubi *libri rerum Salomonis.* & 2. Chron. 33: 19. ubi *verborum Chozai* mentio fit. 5. Vocabulum *ספר* non semper notat librum, sed brevem aliquando catalogum, seu formulam. Num. 21: 14, 17, 27.

V. 6. Scriptores sacri alia scripserunt ut homines, *historicâ diligentia*, alia, ut prophetæ, *inspiratione divinâ*: priora non sunt magis divina, quam omnia, quæ privatim conscribit notarius, authentica sunt. 7. Nec etiam quicquid divinâ inspiratione scripserunt, in canonem referri voluit Deus. Sic Apostoli procul dubio plures epistolas ad diversos fideles, vel integros cœtus, conscripserunt; sed quas, quia de rebus quibusdam particularibus forte agerent, non fuit consultum divulgari per omnes Ecclesias. Sed & noluit Deus immodicâ librorum mole gravari Ecclesiam. *Non enim ea neque mundus hic ipse ferendo esset, si omnia singulatim perscripta forent.* Joh. 21: 25. Atque ideo non omnia à sanctis viris scripta extare, vel in canonem referri voluit.

Boston N. E. Dec. 11. 1725.

May it please your Excellency,

Were you now in this Country, You would see the Necessity, that the Governour of this Province should be a Church-man. We want nothing but a steady Church man for our Govern^r, and a Bp upon the Spot, to carry all before us. The great Propensity to the Church, throughout the whole Country, within these few Years, is really amazing; but doubtless Taxes & Imprisonment deter people from declaring & acting for the Church. —

I must beseech you to cast an Eye upon the State of the Church in these Parts, and you will see (I must confess) a great Addition to it since you were here; but you will likewise perceive Gobal & Ammon & Amalek conspiring her Ruin. The Rage of the Independents is indepreffible by Reason of the Increase of the Church. Should they get a right presbyterian or a Scotch Cameronian Governour, (as they boast that they are sure they shall, ~~from what Mr. J. hath told them~~) they will certainly do their utmost to hinder the Growth of the Church.

It would be the greatest charity imaginable to the Church, if You (S^r) would condescend to procure the Government, and come over hither. I acknowledge, the leaving England to come into this Country, is like Banishment: but You (S^r) have submitted to such an Exile almost all your Life Time, for the Sakes of doing good to Mankind.

I pray God that You may live to do good to the Church in these parts. She stands in the utmost Need of such a Benefactor.

And indeed who so proper to be a Nursing Father to Her here, now She hath got some Strength, as your Excellency, who was so instrumental in her first Planting, and was so great & so generous a Benefactor to her in her infant State?

Магнімудані аінт Хіанос. С.С. грейфф. Ді гін
corruptionis impossibilitatem latiff. agit Coniub
Civicooy 130 stly.

I beg pardon for this Address, but Beseech You to believe, that it proceeds from my fervent Desire, for the Church's Prosperity of the Church; for which I have suffered a great Deal, and (by God's Assistance) am ready to suffer more.

May I please your Excellency, I am with all possible Respect
Your Excellency's very much devoted & very humble Servant

J. P.

VI. 8. Verum neque omnia amissa sunt, quæ amissa videntur; ut *liber fœderis*. Exod. 24: 7. *liber rationis regni*. 1. Sam. 10: 25. & *liber Domini*. Esai. 34: 16. Illi enim libri iis ipsis in locis extant. Similiter iudicandum de verbis (scu potius rebus gestis & actis, ut vox כִּבְרֵי notat) Samuelis, Nathanis & Gadis. 1. Chron. 29: 29. itemque Achia, Semajia & Hiddonis. Libri enim Samuelis (saltem à cap. 25. lib. I.) & libri Regum ab hisce Prophetis conscripti plane videntur. Eadem quoque est ratio Lamentationis Jeremiæ. 2. Chron. 35: 25.

VII. 9. Et quantum ad illa quæ adversarii producunt ex N. T. & N. T. Col. 4: 16. non agitur de epistolâ scriptâ ad Laodicenses; sed *ex λαοδικίας*; procul dubio ad Paulum; aut saltem à Paulo ex Laodiceâ missâ, per quam primam ad Timotheum multi intelligunt. Et quantum ad verba Pauli: *Scripti vobis in epistolâ*. 1. Cor. 5: 9. intelligit Apostolus ipsam illam primam epistolam ad Corinthios; sicut articulus præpositivus τῆς, (conf. Col. 4: 16.) & antecedentium collatio docet. Dictum denique illud Christi, *Beatum est dare potius quam accipere*. Act. 20: 35. non perit, sed Dei providentiâ per ipsa illa Pauli verba conservatum fuit.

VIII. 10. Concludimus ergo, canonem S. Scripturæ, qualis obtinuit tempore Christi & Apostolorum, perfectum fuisse: nam non tantum continebat omnia ad salutem necessaria. Luc. 16: 29. Act. 26: 22. sed & habebat eo tempore omnes libros & partes, quæ unquam in catalogo sacrorum librorum fuerant. Quo facit locus Luc. 24: 27. ubi Christus dicitur *exorsus à Mose*. (ita ut ante Mosem nullæ prophetiæ, vel Enochii, vel aliorum, extiterint) in *omnibus Scripturis, & omnibus Prophetis* explicasse quæ de se scripta erant; quod dici non poterat, si ullus Prophetæ vel liber sacer è canone periisset,

IX. Hæc ergo S. Scripturæ est integritas, quoad ejus partes: similiter *Integritas* quoad vocabula & dictiones mansit illa sine notabili & sensum evertente *Scripturæ* corruptione, quæque emendari non posset: quamvis errore scribarum *quoad* variæ lectiones in textum sacrum irrepsissent, & mendæ etiam in rebus levioris momenti; sicut eò exemplum Luc. 3: 36. referri solet. *voces & dictiones;*

X. Male ergo Sociniani volunt textum Scripturæ authenticum in multis corruptum esse: quod etiam de textu Hebræo Vet. T. & aliquo modo *juxta quas non est corrupta.* etiam de textu Græco N. T. affirmant Pontificii quidam, ut vulgatam versionem illi præferre queant.

XI. Verum nec à Judæis, nec à Christianis sacri codicis corruptionem *nec à Judæis, nec à Christianis* provenire potuisse, hisce argumentis probari solet. Non à Judæis. Nam

ante Christi tempora si hoc accidisset, Christus & Apostoli istius criminis procul dubio eos reos egissent: nec post Christum natum, doctrinâ sacrâ per universum mundum jam dispersâ, & multiplicatis in immensum exemplaribus, res illa fieri potuit. Quomodo enim Judæi, ipsi adeo dispersi, in tantum scelus conspirare ubique terrarum potuissent? quomodo hoc consilium tam feliciter exequi, ut ne quidem ullus uspiam codex integer & incorruptus remansisset? & quæ ista rabies, ut proprios codices, quos gens ista semper adeo deamavit, ex solo Christianorum odio, violare ac adulterare in animum induxissent? Tum, si istud tentassent, præcipue loca illa, ubi clarissima Christianæ fidei demonstratio est, corrupissent, ut Esai. 7. & 53. ut & vaticinium Jacobi, ~~non desistat~~ *tribus a Jehudâ, neque doctor legis è medio pedum ejus, usque dum venturus erit filius ejus.* Gen. 49: 10. & illud Danielis de LXX septimanis. Cap. 9: 24. Quin & paraphrases Chaldaicas corruptum ivissent. Verum loca illa manserunt integra, & ipsæ eorum paraphrases vel maxime nobis favent. Sed & obstat, & tantum scelus prohibet illorum erga libros sacros religio & amor, imo superstitiosa externi codicis veneratio; quam satis testatur Masoretharum *מעשה* & stupenda diligentia, in annotandis non solum Scripturæ partibus, sed singulis vocibus, litteris, accentibus &c. Quo instituto veluti sepem obduxerunt legi, ne vel minima mutatio eo penetrare posset, quin statim deprehenderetur.

nec à Christianis.

XII. Neque etiam Christiani sacrum codicem corruerunt, vel corrumpere quiverunt, iisdem de causis: quin & conquesti procul dubio de ea re forent Judæi; & cum ipsi Christiani in tot sectas ac ecclesias sint divisi, si quæ ex illis tam immane facinus tentasset, non clam nec impunè hoc ferre potuisset.

*loca in con-
trarium
producta.*

XIII. Objiciunt tamen Pontificii præcipuè quinque loca, quæ putant corrupta esse: 1. *Nomen ejus vocabit Jehova* &c. Esai. 9: 6. & 2. Jer. 23: 6. ubi legi debere dicunt *vocabitur* pro *vocabit*. Verum ad sensum idem hoc est, cum Hebræi tertiam personam verbi impersonaliter usurpent, ut vel activè vel passivè possit reddi. 3. Psal. 22: 17. ubi legi debere contendunt *פָּדְרוּ* *foderunt*, pro *פָּדְרוּ* *sicut leo*. Verum quam hæc ipsa lectio quibusdam servari posse videatur, integro sensu, ut derivetur hæc vox à *פָּדַר*, quod Syris est *foedere, deturpare*, & inde cruentare; sicut & Aquila vertit *ἔφαρον*, *foedarunt*: commodius tamen dicitur, hanc non adeo esse corruptionem à Judæis primitus studio patratam, sed tantum variam lectionem, errore librariorum. Nam & codi-

Ad Reverend- Dominū Stephanum Louverjat, &
Societate Jesu, in Oppido Panna & anspzkei,
apud Indos.

Reverende Domine,
Saguabrog Indas cujus Nomen christianum
est ~~R...~~^{olandus}, hoc in Tempore nobiscum de
paciis Conditionibus disceptans, narrauit
mihi, ~~Quod~~ aliquantum Vini Hispan^{ensis} (quod
apud Nos Canary vocatur) et Nucum
Arboris Cacas ad faciendum Apozema Ame-
ricanum, (quod nos Chocolate appellamus)
etque Candelarum aliquantulum Te-
desiderares. Haec omnia mihi, sperans
Tibi grata & secundum Desiderium tuum
fore; Quum Homo sum, erga Omnes
Humani Generis humanitor agere vellem:
at quoniam quidem Homo sum Christianus,
~~et~~^{illo} Christi Sacerdoti lubens Benefacere.

Dom. Reverendo,
vale,

Johannes Peckley

A. totum mihi constat Pecunia nostrae) Prebit quator
magnum Cantoris Pellum.

1870

Received of the Treasurer of the
County of ... the sum of ...
for ...

Witness my hand and seal this ... day of ... 1870

...

To the Rev^d Mr. Black, to be found at the King's
Chapel, Westminster.

Mr Black, Revd Sir,

I am desired by some Gentlemen
of the Church here, to inform You of something,
and then to make a Proposal to You.

The Information I would give You is this,
viz, The Rev^d Mr Saml Myles, Rector of the
King's Chapel here, is now in a very languishing
Condition; and tho' we have Hopes of his Recovery,
yet we are not without Fears, that he will never
recover. Therefore, I am to propose to You, that,
upon Supposition of the Death of Mr Myles,
if the Congregation should chuse You, and settle
a Salary of £100 p^a Ann, Sterling Money, which
they would pay You here weekly, according to
the Exchange, whether You would accept of
it, and immediately come over?

I must beg of You to keep this private, but to
send your Answer to Me by the very first Oppor-
-tunity. Put your Letter into some Ship's Bag at
the A. C. Coffee house.

I shall now mention
some Things to move You to give a speedy
Answer, and that Answer affirmatively.

according to our Desires.

1st If You dont send an Answer very soon, Mr Henry Harris, Assistant to Mr Myles, may gain more ground among weak People, by his fulsome Adulation & base Flattering, than we are willing he should gain. The Presentation being absolutely in the People, and he taking so much pains as he do's, to work upon the meaner sort, who love to be courted and flattered; Length of Time may give him some Advantage. But if we were sure You would accept; any Thing he hath yet done, would prove to no purpose, ~~and~~ The Election might easily be procured in your Favour.

Thus much for your speedy Answer.

2^d Among other Things to induce You to accept; I suppose, I need not tell You, that Boston is the Capital of New-England, and as much to be prefer'd to Marblehead, as You can imagin. It is very probable, that when we shall be bless'd with the Arrival of a Bp, the Rector of the Chapel will stand fairest for Ecclesiastical Promotion: And till that happy Time, if my L^d of London should appoint a commissary, no doubt You would have the best pretensions, in these Parts of the Rectorship of S^t. (Mary),

ces quidam antiquissimi, quibus Masora suffragatur, legunt in textum כַּתְּוִב (unde & LXX habent ἀγέλευ) in margine vero כַּתְּוִיב; ita ut errore exscriptorum nunc in textu legatur כַּתְּוִיב: quod & multis aliis argumentis probari potest. Fraus tamen deinceps accessisse videtur; quæ nihilominus ex ipsis Judæorum scriptis revinci potest. Nec una hirundo ver facit. 4. Psal. 19: 5. ubi pro כַּתְּוִיב. volunt legendum כַּתְּוִיב. unde & LXX, quos sequitur Apost. Rom. 10: 18. vertunt φωνήων. Verum hac ipsâ voce φωνήων LXX & Apostolus optime reddiderunt sensum vocis כַּתְּוִיב, quæ non solum *literam* vel *lineam*, sed in hoc loco *literam legibilem* & *pronuntiabilem* significat. Atque id est φωνήων. Imo vox hæc כַּתְּוִיב ipsa ex origine suâ *clamorem* seu *vociferationem*, non minus quam *lineam* seu *amissim*, notat. 5. Addunt Exod. 2. ubi post versum 22 volunt integrum versiculum deesse; cum potius ille in latinis editionibus redundet, & errore aliquo infarctus sit ex verbis Mosis, *Nomen alterius Eliezer, quia dixerat: nam Deus Patris mei auxilio fuit mihi.* Exod. 18: 4. Quæ præterea de variis Scripturæ lectionibus, & Judæorum Criticis, seu Masorethis, eorumque circa Scripturam labore objici solent, suo loco excutientur.

XIV. Ita neque N. T. corruptum est, cum Dei providentia illud mox dispersum sit per omnes nationes: ita ut corruptio quarundam ipsius particularum, quam introducere conati sunt quidam hæretici, facile conargui posset per uniformitatem exemplarium in omnibus nationibus.

C A P U T V I I I.

De perfectione Sacræ Scripturæ.

I. cripturæ divinitatem & integritatem excipit illius *perfectio*; s. *Scripturæ* quatenus in ea Deus, præter attributa sua, etiam voluntatem suam & omne consilium suum, circa salutem humani generis, plenissimè exposuit. Psal. 119. toto.

II. Est autem perfectio 1. *alia partium*, alia *graduum*: prior respicit omnia fidei & morum capita; altera præterea gradus omnes revelationis complectitur: prior fuit in Scripturâ Vet. T. præter quam posterior quoque locum habet in Novo Test. 2. partes rursus considerantur vel *essentiales*, respectu axiomatum & ipsius doctrinæ; vel *integrales* quoad omnes & singulos S. codicis libros. 3. consideratur perfectio hæc nonnunquam

1. p. 33. f. 24

in totâ Scripturâ, & universo ejus corpore, nonnunquam in singulis ejus partibus. 4. denique vel in *autographo* ipso, quod quoad rem & singula ejus verba divinum est, vel in *apographis*.

III. Quæstio autem, ubi de perfectione Scripturæ agitur, est de perfectione & partium & graduum; & partium rursus essentialium & integralium; de perfectione totius, non partis, *ἀποτέλεσμα* magis quam *ἀποτέλεσμα*. Dicimus ergo, Scripturam continere perfectionem essentialem, quatenus perfectè complectitur universam doctrinam cœlestem, quæ in singulis ejus partibus conspicua, in toto ejus systemate plenarie relucet: ita ut secundum se totam perfecta sit perfectione essentiali & totius, secundum partes autem perfectione integrali & partium.

IV. Hanc autem perfectionem ita intelligimus. 1. Ut Scriptura sit morum ac fidei regula, non partialis, sed totalis.

V. 2. Perfectio illa varios admisit gradus; secundum variam Ecclesiæ ætatem & revelationis mensuram: juxta quas Scriptura jam perfectior est ac olim; ita tamen, ut articuli fidei inde non creverint quoad essentiam, sed tantum quoad explicationem.

VI. 3. Perfectio hæc restringenda est ad ea, quæ ad salutem sunt necessaria. Reliquarum enim artium principia ex sacra Scriptura petenda non sunt: sicut nonnulli ex ejus fontibus, speciatim ex Gen. 1. & libro Jobi &c. Philosophiam omnem petunt. Quæ intemperies, initio à Rabbiniis & Cabbalisticis ducto, in scholâ Paracelsi præcipuè invaluit, deinde & ad alios penetravit. Præter hæc necessaria tamen etiam multa in S. Scripturâ continentur *utilia*, ad necessariorum scientiam augendam & confirmandam. Adiaphora autem, quæ ratione circumstantiarum nonnunquam necessaria fiunt, generali regula charitatis & prudentiæ, *Omnia decenter & ordine fiant*. 1. Cor. 14: 40. definiuntur.

VII. 4. Sicut autem Deus dixisse censendus est, quicquid ex dictis ejus colligitur. *Nullum enim mendacium est ex veritate*. 1. Joh. 2: 21. Ita etiam ea in Scripturâ continentur, quæ per consequentias & nexus veritatum inde educuntur.

VIII. Præter hanc perfectionem, quæ *quantitatis* vulgo dicitur, & est in rebus ipsis, alia etiam est in Scripturâ, quæ *qualitatis* appellari solet, & est in modo tradendi, qui perspicuus, perfectissimus, & ad usum humani generis accommodatissimus est.

Quæ non
repugnat
ministerio

IX. Neque hæc perfectio S. Scripturæ præjudicat ministerio pastorum & doctorum, neque inspirationi Sp. S. in corda fidelium. Quicquid enim vivâ voce docent ministri Evangelii, ex Scripturâ S. quoad
sub-

exclusive of the good Esteem our present worthy
Diocesan, my Lord of London hath for you.
The Perquisites, ^{I believe} amount to £20 Sterling p Ann,
and with good Management, might be much more.
This, I, with the £20 p Ann, (which is more
by £13 p Ann Sterling Money than Mr Myles
hath) would be a very good Living.
Moreover, the People here are very kind to the Clergie
in this Town, and are often making Presents to
them. I may further assure you, that if you
accept, and in consequence of that and the Death
of Mr Myles are chosen, you may depend upon
having one Moiety of your Salary advanced,
and payed you in London, in Order to
Facilitate your coming over in an handsome
Manner. I believe there is not one Clergie Man
in the Country, but would be glad to be removed
to this Church, upon the Terms proposed to you;
but their Indolentism will be no Bar to you,
if you should be chosen, because (as I told you
before) the Right of Presentation is absolutely
in the People; the Don Society having no
Missionary in this Church. And, I suppose,
you need not doubt of my Lord of London's
Favours, and all other possible Encouragement.

Give my Service to your Wife, and tell her, that I am well assured she will like this Place as well as Mrs Miller, who is very well, and seems to be wonderfully pleas'd.

They don't know of my writing, otherwise they wou'd send their Service.

The rev^d Mr Harris, who is Assistant ^{to} Mr Myles, receives his pay from the Crown. I mention this last, ^{part} that you might not be at a Loss to know how his Salary arises. And since I have mention'd this Gentleman again,

I shall be so free as to tell you, why the Generosity of Churchmen here are so angry with him. Tho' many Years he hath been very unhappy in his Conduct, rather

^{to} seeming^{ly} joining with the Dissenters than the Church; and is not a strict Conformist.

But the Gentlemen here, by what I have told them, are satisfy'd that you wou'd not only be strict in your Conformity, as indeed, your Subscription obliges you, but likewise, you wou'd be capable of doing great and remarkable Service in this Place.

substantiam haustum eique conforme est. Pariter veræ inspirationes Sp. S. nihil aliud sunt, nisi impressio legis Dei in corda nostra, h. e. impressio doctrinæ in Scripturis traditæ, juxta illud: *Spiritum meum ponam in medio vestri, quo faciam ut in statutis meis ambuletis, & jura mea observetis, facientes ea.* Ezech. 36: 27. Perfectio enim rei alicujus excludit tantum res ejusdem naturæ & speciei, non vero res alterius generis. Ita Scripturæ perfectio excludit omnem aliam regulam, non vero instrumenta, per quæ hæc regula applicatur; qualia sunt ministerium verbi & operatio Sp. S.

X. Et hæc S. Scripturæ perfectio ostenditur his argumentis. 1. ipsius Scripturæ testimonio, de suâ perfectione: ut cum *doctrina Jehovæ integra & perfecta vocatur*; unde & *animas convertere dicitur*. Psal. 19: 8. Hinc Deus quoque Scripturæ quicquam vetuit *addi vel detrahi*: tum in principio scripti canonis. Deut. 4: 1, 2. tum tempore intermedio, juxta illud Salomonis, *ne adjicito ad verba ejus.* Prov. 30: 6. & Esaia, *Legem & testimonium consulunto.* Esai. 8: 20. tum in fine ejus. *Si quis adjecerit ad hæc, imponet ei Deus plagas scriptas in libro isto, & si quis abstulerit aliquid ex verbis libri prophetiæ hujus, auferet Deus partem ejus è libro vitæ &c.* Apoc. 22: 18, 19. Sicut & Paulus quoque severè prohibet *Evangelizare quicquam præter id quod jam Evangelizatum erat.* Gal. 1: 8, 9. & vero 2. Tim. 3: 15, 16. Scripturæ perfectionem in supremum fastigium evchit, ut *quæ virum Dei, h. e. ecclesiæ doctorem, in omni sapientiâ examussatum ac perfectum reddat, & unumquemque sapientem facere possit ad salutem.*

Quæ Scripturæ perfectio probatur.

1. ex testimonio ejus.

XI. Ad singula quædam excipiunt adversarii. Ad Psal. 19: 8. vocem תמימה *Themimah*, significare immaculatum & sine vitio, uti Exod. 29: 1. & Lev. 1: 3. per *integrum* vertitur. Resp. 1. Obstare verbi originem & usum apud Hebræos, quem & Pagninus & Arias Montanus agnoscunt. 2. Atque iis ipsis locis, quæ citant, animalia quædam non aliter dicuntur immaculata, quam quia habebant integritatem & perfectionem partium.

sublati adversariorum adversus exceptionibus. ad Psal. 19: 8.

XII. Ad Deut. 4: 1, 2. *Ne addite ad verbum illud quod ego præcipio vobis, neque detrahite de eo, ut servetis præcepta Jehovæ, quæ ego præcipio vobis;* regerunt, non agi ibi duntaxat de verbo scripto, sed etiam eo quod vivâ voce traditum est: neque etiam vctari omnem additionem, tum enim & Prophetas & Apostolos reos fieri, qui multa canoni addiderint, sed solum additionem corruptentem: & verba Johannis in Apocalypsi ad istam solum

Deut. 4: 1, 2.

Apoc. 22: prophetiam spectare, quam vetuerit interpolari & corrumpi. Resp. 1. Agi istis locis de verbo solum scripto: per legem enim Mosis Scriptura non aliam quam legem scriptam intelligere solet. Ut vel hinc constat, quod Christus *exorsus à Mose & omnibus prophetis interpretabatur illis in omnibus SCRIPTURIS, quæ de se scripta erant.* *LUC.* 24:27. Imò *Moses habet qui ipsum prædicent, quum in Synagogis per singula Sabbata LEGATUR.* *ACT.* 15: 21. Neque etiam aliud Euangelium datur, quam quod scriptum est. 2. Omnes additiones ad illud quod perfectum est factas, esse corruptentes; præcipuè autem Pontificiorum additiones de missâ, purgatorio &c. tales sunt. 3. Quod autem post legem Mosis Deus per Prophetas & Apostolos Scripturarum canonem adaugeri voluerit, qui tamen & ipsi nihil extra Mosem locuti sunt, in eo discernendæ ætates Ecclesiæ, juxta quas Deus voluit crescere revelationem. Johannes autem, scriptorum sacrorum ultimus, in Apocalypsi suâ univèrsam Scripturarum canonem clausit, & extremis verbis, veluti diris quibusdam, obfignavit.

Gal. 1:8;
9.

XIII. Ad *Gal.* 1:8,9. *Si quis vobis euangelizaverit præter id quod accepistis; & hæc propria vocis istius interpretatio est, nam & agit Apostolus aperte de alio Euangelio.* 2. Quicquid præter Euangelium, eo ipso contra illud est; sicut idololatria committitur, cum aliquod colitur præter creatorem. *ROM.* 1: 25. & in conjugio omnis contractus cum alio conjugate est contra conjugium. 3. Pleraque autem quæ Pontificii præter verbum Dei habent, etiam contra Dei verbum sunt.

2.Tim. 3:
16.

XIV. Ad *2. Tim.* 3: 16. adferunt, haberi in textu *πᾶσι γραφῆν*, quod intelligendum est de omnibus partibus Scripturæ, quæ tamen dici non possunt singulæ sufficere ad salutem. Deinde, loqui Apostolum de Scripturis Vet. T. quas Timotheus solum didicerat; si autem illæ ad salutem sufficiunt, inutiles esse Nov. T. libros, atque adeo S. Cœnam, Baptismum, aliaque Nov. Test. instituta, quæ in Veteri non fuerunt, non esse necessaria. Tandem, de iis dicere Apostolum, non quod sufficientes, sed quod utiles sint.

XV. Resp. 1. Vox *πᾶσι* non notat hic omnem, sed *ὅλην* totam Scripturam, collectivè, sicut hæc particula passim ita usurpatur. *Quævis bestia, quævis pecudes &c.* *Gen.* 7: 14. *Tota Hierosolyma.* *Matth.* 2: 3. & *Totus grex porcorum.* *ibid.* 8: 32. Atque adeo hæc perfectio universæ Scripturæ, & servatâ proportione, singulis ejus partibus convenit. 2. Di-

I am pretty well assured, I have told them
no more than is due to your Character.

And if it should please God that Things so fall
out, as that You should arrive here, and I should
be alive, You may depend upon as hearty a
Welcome as Dido gave to Aeneas,

Enter my Port Guest, and You shall find,
A not a costly Welcome, yet a kind;

From Your very humble Servt

Boston, N. E.
Decr. 27. 1727

J^o Cheekley

I sent a Copy of the above Letter by Capt Hill,
who sailed Decemb^r 31st or thereabouts; and another
by Curling, who sailed January 6. 1727.

stingui debent diversi status & ætates Ecclesiæ. Scriptura Vet. T. pro veteri illo statu sufficiens erat, nec tunc Baptismus, vel S. Cœna, vel alia ad N. T. spectantia necessaria erant, ut nunc quidem sub N. T. atque adeo pro singulis ætatibus Ecclesiæ Scriptura perfecta fuit; contra ac adversarii volunt, qui Scripturam semper imperfectam dicunt fuisse absque traditionibus. Atque hinc etiam cadunt, quæ in Scripturâ Vet. T. desiderant adversarii, ut Jesum esse Messiam, mortuum esse, ascendisse &c. Hæc enim quoad circumstantias temporis solum differunt à rebus V. T. & tantum opus est ea, quæ ibi continentur, applicare ad ipsas res gestas. Nemo autem regulam imperfectam dicit, quia non continet applicationem sui ipsius. 3. Scriptura dicitur utilis ad salutem, & ad omnes istos usus perfecto Theologo necessarios; adeoque in suo genere est perfecta & sufficiens.

XVI. Patet 2. perfectio Scripturæ ex fine, propter quem data est, 2. ex Scri-
 fcil. propter salutem & instructionem nostram. *Quæcunque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam & consolationem Scripturarum spem habeamus.* Rom. 15: 4. imò *Tota Scriptura est utilis ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad disciplinam in justitia.* 2. Tim. 3: 16. Unde sequitur, Deum eam, tanquam viam ad hunc finem destinatam sufficientem reddidisse. Adeoque continet omnia ad salutem necessaria. *Videmur enim nobis in iis vitam æternam habere.* Joh. 5: 39. & *quomodo effugiemus, tantâ salute neglecta? quæ quum cœpisset dici per Dominum, ab illis qui audiverunt ad nos stabilita est.* Hebr. 2: 3. Continet quippe verba fœderis, & Testamenti divini tabulas, quas dimidiatas dare populo suo Deus non potuit: adeoque univèrsam Dei circa salutem nostram consilium & voluntatem plenissime exhibet.

XVII. 3. Idem patet ex enumeratione rerum & dogmatum ad salutem necessariorum, quæ in ea abunde continentur: ut quæ de Deo, de Servatore, de Regno Dei &c. à nobis tenenda sunt. Hæc enim omnia cum Deus Prophetis & Apostolis perfectè revelaverit, juxta id: *Ille (paracletus) vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quæ dixi vobis.* Joh. 14: 26. illi fideliter eadem Ecclesiæ tradiderunt. *Non enim subterfugerunt quominus annuntiarent nobis omne Dei consilium.* Act. 20: 27. & scripto consignarunt. *Hæc scripsi vobis, ut sciatis vos vitam æternam habere, & ut credatis in nomen Filii Dei.* 1. Joh. 5: 13. *Hæc scripta sunt, ut credatis Jesum esse Christum Filium Dei, & ut credentes vitam habeatis per nomen ejus.* Joh. 20: 31. Unde de Mose Apostolus, ipsum *fidelem fuisse in universâ*

domo Dei. Hebr. 3: 5. Prophetæ autem, & Apostoli, & Christus ipse nihil extra Mosem docuerunt. *Nihil dicens extra ea quæ Prophetæ ac Moseæ futura prædixerunt.* Act. 26: 22.

Hanc Scripturam perfectionem negant Pontificii.

XVIII. Perfectionem hanc S. Scripturæ verbis agnoscunt, re ipsa autem tollunt Pontificii, ut traditionibus suis locum inveniunt. Hinc est, I. quod dicunt, Scripturam esse perfectam *implicite*, quatenus nempe Ecclesiam ejusque traditiones commendat. Quasi hoc sit perfectum esse, monstrare ubinam perfectio quærenda sit; aut quasi hoc ipsum circa Ecclesiam faciat Scriptura. 2. quod agnoscunt Scripturæ perfectionem *intensivam*, quæ in dogmatum aut præceptorum exquisitissimâ veritate sita est, non vero *extensivam*, quæ ad omnia faciendâ & credenda diffusa est. Nos verò sicut priorem hanc veneramus in unaquaque Scripturæ parte, sic posteriorem toti ejus corpori vindicamus.

C A P V T I X.

De Enthusiasticis ac Libertinis & Pontificiis Traditionariis.

Adversarii perfectionis Scripturæ Sacræ.

I. Enthusiasticis

Libertini.

I. Hic sacra Scripturæ perfectioni duo hominum ordines refragantur, *Enthusiastica*, seu Libertini, & *Pontificii*.

II. Enthusiasticæ dicuntur, qui afflatum divinum & revelationes cœlestes jactant. Qualis ab Apostolorum tempore fuit *Cerintus*, & deinceps *Montanus*, sese paracletum fingens, una cum prophetissis suis, *Priscâ* & *Maximillâ*; qui *spirituales* se, ceteros autem homines psychicos & animales appellabant. Sicut autem Montanistæ Anabaptismum cum Enthusiasmo conjungebant, ita itidem superiori sæculo primi Enthusiasticæ fuerunt *Anabaptistæ*; quorum ductores erant *Nicolaus Storck* & *Thomas Muntzerus*: quibus accensendi *Zwenkfeldiani*, *Weigeliiani*, *Fratres Rosæ crucis*, & similes farinæ homines.

III. Anabaptistarum soboles censentur *Libertini*, ita dicti à prætensâ spiritus sui libertate, quam sectantur; dum nullis verbi divini regulis, sed solius proprii sui arbitrio sibi vivendum esse putant, omneque boni & mali discrimen ex sensu suo dimittentes, virtutis, peccati, pœnarum, infernique omnem rationem ac metum tollunt, unicamque in eo constituent religionem, nullam æstimare religionem. Horum *Coryphæus* superioris

May it please your Lordship,

I most humbly beg leave to lay before you the ^{Acts} ~~Acts~~ of the last Session of the Great Court here; ^{among which (and I believe calculated)} ~~wherein~~ are ¹⁶⁰⁰ ~~1000~~ directly tending to hinder the Growth of the Church of England in these parts.

They have specious Titles each; The One (in page 380) Entitled An Act for the better Observation & Keeping the Lords Day. The Other (in page 383) Intitl'd An Act for the Settlement & Support of Ministers. Permit me (my Lord) to make a few Remarks relating to Matters of Fact.

There are but ^(at a great Distance from each other) few Churches, in this great Country; and the Churches (some of them) being dispersed throughout the whole Territory, they are obliged to ride 30 or 40 Miles, to partake of the Holy Sacrament. It is moreover usual for the Church People, to ride 6, 8 or 10 Miles upon the Saturday Evening, or very early upon the Sunday Morning, to the Town where the Church of England is settled; and to return Home again on the Sunday Evening. But if a Stay is not put to this first Law, they will be obliged to ~~ride~~ spend the greater Part of the Saturday & the Monday in going (for all are not able to keep Horses) & riding to Church & returning Home. But this would be very hard upon the poor people, who are generally Husbandmen, &c.

There are but five Towns where the Church is settled, viz Boston, Newbury, Mibletham, Britoloz, Brantley, tho' there are 130 Towns in that province; as may be seen in page 396 of the Act.

But all the Churchmen throughout the whole Country, are to be taxed towards the Support of the Congregational Ministry, unless

their Habitation be within 5 Miles of some Church either in
their own ~~Parish~~ or some Neighbouring Town. This is
something spacious. For 5 Miles from the Church and Way,
and the same Number the other, and so all round, forms a
Circle, whose Diameter shall be 10 Miles. This would be thought
a large Parish in England. But (my Lord) the Fallacy lies here.
The Townships in New-England ~~are~~ are (many of them) 8, some
10, and others 12 Miles square. One is 20 Miles square. The place
for Public Worship is generally nearst the Centre, the Inhabitants
dwelling round about it, the out-skirts of the Town ship being for the
most Part uncultivated Land. Moreover, the 5 Towns in which
the Church is settled in this Province, are bounded on one Side by
the Sea. By the last Act of the two above recited, the Congre-
gational Assemblies are called the Churches Established by Law.
In the Act of Union the Church of England is Established in all his
Majesty's Territories (Scotland only excepted).

By the Charter to this Province, Liberty of Conscience is granted
to all Christians (except Papists) inhabiting here; and the General
Court is expressly inhibited making any Laws repugnant to the
Laws of England: And towards the latter End of the said Charter are
these Words, viz, " And We do for Us, Our Heirs & Successors, Establish &
" Ordain, that the said Orders, Laws, Statutes & Ordinances, be by the first
" Opportunity after the making thereof, sent or transmitted unto Us, Our
" Heirs & Successors, under the public Seal; to be approved by Us, for Our
" or Their Approbation or Disallowance. And that in Case all or any of
" them shall be at any Time within the Space of three years, next after
" the same shall have been presented to us, Our Heirs & Successors,
" in Our or Their Privy Council, Parliament and Synod, and

periori sæculo fuit *David Georgii*, ejusdemque commatis habetur *Henricus Nicolai*, & quæ ab eo instituta *familia charitatis*, itemque à multis *Coornbertus*, aliique. Succenturiantur etiam illis, qui hodie in Gallia *Deïstæ*, *Spiritusque fortes*, appellantur.

IV. Statuunt autem hi, præter Scripturam requiri aliud verbum internum, à Deo hominum mentibus immediatè suggestum, ad quod Scripturæ sensus explicentur, seu potius tanquam imperfecti corrigantur. Unde verbum externum litteram tantum volunt esse mortuam, & alphabetariorum rudimenta, ejusque usum regentis & perfectis suis planè adimunt.

Illorum verbum internum.

V. Pontificii vero, præter libros scriptos, necessarias esse volunt traditiones non scriptas, quæ parem cum Scripturâ auctoritatem habeant.

II Pontificii traditionarii. amborum convenientia & discretantia.

VI. Conveniunt ergo in eo utrique, quod Scripturam imperfectam esse velint, atque aliam præterea fidei normam quærant. In hoc autem dissiliunt, quod eam Libertini in verbo & instinctu interno constituunt, Pontificii in traditionibus: Libertini spiritum privatum singulis hominibus, Pontificii vero ecclesiæ, concilio, vel Papæ tribuant: quodque apud Libertinos spiritus ille sit vagus, apud Pontificios astrictus cathedræ alicui ac sedi; atque adeo ibi religio incerta & ex arbitrio cujusque dependens, hic autem violenta & tyrannica introducatur.

VII. Et Enthusiatarum quidem sententia non modo falsa, sed & vana & stulta est. Illud enim verbum internum aut sensum habet intelligibilem, aut non? si prius, tum verbo exprimi & scripto consignari potest, & ita erit verbum externum & scriptum; quod tamen illi rejiciunt: si posterius, tum ne quidem verbum erit, sed vigilantis somnium.

Enthusiatarum somnia refutantur.

VIII. Præterea sententia hæc summè periculosa est, cum per eam non solum religio fluxa & incerta, sed prorsus nulla sit: quippe cum illa à privato cujusque spiritu & verbo interno dijudicanda statuatur; illud autem ipsum nullam extra se normam, à quâ dependeat, habeat. Contra monitum Apostoli Johannis, *Ne cuius spiritui credite, sed probate spiritus an ex Deo sint.* 1. Joh. 4: 1. & Pauli dictum, *qui adultos propter habitum sensus exercitatos habere dicit, ad discretionem boni & mali.* Hebr. 5: 14. Unde illo principio semel admisso nullus est errandi finis, nulloque repagulo lubricus hominis intellectus reprimi aut coerceri poterit.

IX. Quin & retorqueri in adversarios potest privatus hic spiritus: quum enim illi suum urgent, nos nostrum ipsis opponere possumus spiri-

tum, qui omnes ipſorum afflatus & enthuſiaſmos inſanos & improbos eſſe clamat; & cum S. Scripturam tollant, unicam ſpirituum dijudicandorum normam & regulam, non habent quo ſpiritus examinare, vel ſuum alteri præferre queant.

X. Prodigioſum autem eſt, quod pro ſuâ ſententiâ afferunt, verbum Dei eſſe ipſum Deum, adeoque eſſe infinitum & ſpirituale, quodque nullis verbis includi, aut ſcripturis & characteribus exprimi poſſit. S. Scripturam autem vocant verbum atramentarium, inanem thecam &c. Non enim verbum Dei eſt ipſa divina eſſentia, ſed Dei loquentis fermo: nec litteræ & characteres proprie iſtud verbum efficiunt, ſed ſenſus iis expreſſus, & veritas ac ſapientia iis contenta. 1. Theſſ. 2: 13. Neque etiam ſcriptione & chartâ illud polluitur ac prophanatur, cum illa non verbum Dei ipſum ſint, ſed ejus externum vehiculum tantum, & via, qua promulgatur.

Eorum ob-
jectiones.

XI. Adducunt autem pro cauſâ ſuâ Scripturæ quædam loca. 1. *Erunt omnes docti a Deo.* Joh. 6: 45. Verum etiam illi, qui externo verbi miniſterio docentur, à Deo docentur: licet enim *Paulus plantet, Apollo riget, Deus interim incrementum dat* &c. 1. Cor. 3: 5-9. Docti autem à Deo dicimur, cum doctrina illa, quæ externè ſonat in verbo, per Sp. S. cordibus noſtris inſcribitur. *Ipsi namque divinitus docti eſtis, ut diligatis aliū alios.* 1. Theſſ. 4: 9.

XII. Atque idem docent 2. promiſſiones, *Indam legem meam menti eorum & cordi eorum inſcribam eam, & ero eis Deus, & ipſi erunt mihi populus: cognoscent me a minimo eorum uſque ad maximum.* Jer. 31: 33, 34. Hebr. 8: 8-12. Ibi enim, cum Deus promittit ſe *inſcripturum legem cordibus noſtris*, non internum aliquod verbum, diverſum ab externo, promittit (lex enim, quam Deus cordi inſcribit, verbo externo continetur) ſed uberiorem gratiam Sp. S. ſub N. T. quæ cum externo verbi miniſterio optimè conſiſtit. *Hæc ſcripſi vobis de iis qui ſeducunt vos. Sea unctio, quam vos accepſtis ab eo, manet in vobis: nec neceſſe habetis ut quiſquam doceat vos* &c. 1. Joh. 2: 20, 26, 27. Unde & Chriſtus & Apoſtoli etiam verbo externo docuerunt.

XIII. 3. Adſerunt dictum Chriſti Luc. 17: 20. ubi *regnum Dei* dicitur *intus in illis eſſe, nec venire μετὰ ᾠδῆς καὶ ᾠγῆς*. Verum 1. Etsi regnum Dei cum *ᾠδῆς καὶ ᾠγῆς* obſervatione & pompâ externâ venire non debebat, tamen Chriſtus viſibiliter appariturus erat, & civitatibus Judæ verba Dei locuturus; quod & factum eſt. 2. Atque *ἐντὸς ὑμῶν* non de

cor-

4 and so signified by Us, Our Heirs & Successors, under Our or Their Sign
11 Manual or Signet; or by Order in Our or Their Privy Council, unto the
9 Gov for the Term being, then such & so many of them as shall be so Dis-
11 -allowed & Rejected, shall thenceforth Grow & Determine, and become
11 utterly Void & of none Effect. Provided always, That in Cases, We,
11 Our Heirs or Successors, shall not within the Term of three Years after
11 the Passing of such Orders, Laws, Statutes or Ordinances, as
11 aforesaid, signify Our or Their Disallowance of the same, then the said
11 Orders, Laws, Statutes or Ordinances, shall be & continue in full Force
11 & Effect, according to the true Intention & Meaning of the same, until
11 the Expiration thereof, or that the same shall be Repealed, by the
11 Good Authority of Our said Province for the Term being.

Thus far the Charter. But We have Reason to believe, that many
of the Laws of this Province have never been presented according
to the Directions given in the Charter. ^(It is humbly conceived) Otherwise they would
most certainly have been immediately Disallowed. As We
hope these two Laws will be; the Church people throughout
the whole Country bring in the utmost Consternation at
them. One of the Rev^d Mr Miller's Hearers & Communicants,
who lives about eleven Miles from the Church at Braintree, had
three Warrants served upon him, on Friday the 29th of this Instant,
and was there brought down to Boston to be committed to the
common Gaol; and the Constable threatens to bring the father
of the same ~~them~~ down next Tuesday, in Order for Com-
mitment. They threaten the Church men all over the Country,
affirming themselves to be as firmly Established as the Church
is

is in England; and that We are now the Disputants here.
And tho' they boast that they have now fully Effect'ed all that
was to have been done by the Synod; yet the Remembrance
of your Lordship's reasonable & happy Interposition, in pro-
-curing that never-to-be-forgotten Letter from their Excellencies
the Lord Justices, gives the Churchmen good ground for Hopes,
that the Independents will as soon find themselves mistaken
in this Case likewise; and that they will not be permitted to
sateiate themselves, & glut their Eyes with seeing the Church
fall a Sacrifice, to upbraid the Manes of their deposed
Synod.

May it please your Lordship, I am

with the utmost Sincerity & Respect of your Lordship's

obedient Son & very much devoted, very humble Servant

Boston ~~Mass~~ New-England
March 31. 1728.

To
J^r Chubbey

To the Right Reverend Father in God
Edmund, Lord Bp of London.

cordibus Judæorum intelligi debet, quippe illi non habebant verbum Dei in sese manens; sed notatur, jam in medio eorum versari Messiam, & advenisse regnum Dei, quamvis istud non crederent, & externam pompam ac *ἡδονήν* quærent.

XIV. 4. 2. Cor. 3: 6. *Littera occidit, Sp. vivificat.* Resp. Per litteram non intelligi omne verbum externum, sed Legem tantum, oppositè ad Euangelium, quatenus Sp. S. destituta est, ita enim tantum occidere nata est; sicut verbum gratiæ, Sp. S. animatum, vivificat. 1. Cor. 3: 5.

XV. 5. Act. 2: 17, 18. *Somnia & visiones locum habitura* in N. T. astruunt. Resp. Vocabulis illis, ex œconomia Vet. T. desumptis, revelatio & illuminatio uberior sub N. T. quæ verbo externo & Sp. S. ope fit, intelligitur; sicut & cultus Dei spiritualis sub N. T. externo cultu V. T. adumbratur. *Nam ab ortu solis usque ad occasum ejus, magnum erit nomen meum in gentibus, & in omni loco suffimentum asferetur nomini meo & munus purum.* Mal. 1: 11.

XVI. 6. Pro sp. privato urgent illud, *Spiritus spiritui nostro contestatur* &c. Rom. 8: 16. Verum ibi intelligitur Spiritus in verbo & Scripturis loquens, qui nostro spiritui gratiam & amorem Dei testetur & obsignet. *Et ego dixeram: quomodo ponam te in filiis! & dabo tibi terram desideratam. Et dicebam: Pater mi, nomines me.* Jer. 3: 19. Similiter 1. Joh. 5: 6. cum dicitur *Spiritus est, qui testificatur spiritum veritatem esse,* sensus Apostoli est, Sp. qui in nobis est, nimirum Spiritus fidei, *testatur de spiritu,* qui est in Scripturis, & obsignat in cordibus nostris veritatem, quam in Scripturis legimus. Ita ut testificatio Spiritus Dei ad spiritum nostrum cum verbo Dei conjungenda sit. *Unctio enim quam vos accepistis ab eo, manet in vobis: eadem unctio docet vos de omnibus, & sicut docuit vos, manebitis in eo* &c. 1. Joh. 2: 26, 28.

XVII. Atque ita expulso verbo illo enthusiastico privato, singulis fidelibus communi, perlustremus nunc aliud verbum, papisticum, etiam enthusiasticum, sed Papæ peculiare, quod nimirum in *traditionibus* consistit.

XVIII. *Traditionis* nomen generale est, notans omnem doctrinam, quid illæ sive scriptam, sive non scriptam: unde Paulus. *Retinete traditam doctrinam quam edoceti estis, & per sermonem & per epistolam nostram.* 2. Theff. 2: 15. Speciatim pro scriptâ doctrinâ accipitur. Hinc Mosi à Jehova injungitur *scribere hoc memoriale in libro.* Exod. 17: 14. *Audivimus, -- Jesum ipsum Nazaranum mutanturum ritus, quos tradidit nobis Moses.* Act.

De traditionibus Pontificiorum.

ipsis sunt.

6: 14. *Ego accepi à Domino, quod tradidi vobis.* 1. Cor. 11: 23. Strictiori autem modo traditiones hic à Pontificiis accipiuntur, pro doctrinâ non scriptâ: non quod nusquam scripta sit, sed juxta Bellarminum, quod non à primo auctore scripta sit, aut quod in nullo libro Apostolico scripta inveniatur.

quam varia:

XIX. Dividuntur autem illæ ipsis, cum ratione *auctorum*, tum ratione *materiae*. Priori modo quædam sunt *divina*, quædam *Apostolica*, quædam *Ecclesiastica*, illæ à Christo ipso sunt acceptæ; istæ ab Apostolis institutæ; hæ vero sunt consuetudines antiquæ, vel à Prælatiis, vel à populo introductæ & paulatim vim legis adeptæ.

XX. Quoad *materiam* distribuuntur in eas quæ sunt de *fide*, & de *moribus* seu *ritibus*; item in *perpetuas* & *temporarias*; denique in *necessarias* & *liberas*.

quoloco
ipsis habeantur.

XXI. Atque ita verbum Dei universum Scripturis contineri negant, sed præcipuam ejus partem traditionibus ferè assignant. Illas autem quidam eorum Scripturæ æquant absolutè, alii cum distinctione, quidam etiam præferunt & multis modis præponunt. Quæ omnia dolosè ita legit & confirmat Concil. Trid. *ut pari pietatis affectu libros Scripturæ S. & sine scripto traditiones suscipiendas ac venerandas esse jubeat.*

Quid de
illis statuendum sit.

XXII. Nostros quod attinet, distinguunt illi inter *res*, quæ traduntur, & *modum* eas tradendi. Res vel necessariae sunt, vel adiphoræ & politia ecclesiasticae tantum: priores omnes in Scripturâ continentur; prohibetur enim quilibet *addere ad verbum Jehovæ, vel detrachere de eo quicquam.* Deut. 4: 2. *Anathema esto, si quis aliud, vel angelus è celo, evangelizet, præter id quod evangelizatum est.* Gal. 1: 8. quæ posterioris generis sunt, in libertate ecclesiæ sunt positæ: juxta illud Apostoli, *Omnia decenter & ordine fiant.* 1. Cor. 14: 40. Ratio, seu modus rerum tradendarum, vel est per *Scripturam*, vel per *vivam vocem* in quotidiano ministerio. Et hoc modo traditionem admittimus, quatenus sub eâ non solum ordinarias conciones & catecheses, verum etiam Scripturam ipsam comprehendimus.

XXIII. Distinguendum etiam est inter traditionem, ut dici solet, *auctoritativam*, quæ ex speciali revelatione Dei dependet, & *testimonialem* seu *experimentalem*, quæ sensuum testimonio & traditione nititur. Priorem urgent Judæi & Pontificii; nos autem posteriorem admittimus. Non ergo cum Sadducæis, ut & Socinianis, traditionem & catechesin omnem rejicimus; non potest enim Scriptura in mundo esse sine vivâ traditione,

primò virorum $\theta\epsilon\omicron\tau\tau\epsilon\upsilon\sigma\tau\omicron\upsilon$, deinde posterorum *credentium*. Traditionem ergo de Scripturâ admittimus, sed talem quæ à Scripturâ dependeat, & extra eam nihil contineat.

XXIV. Distingendum etiam est inter traditiones *dogmaticas*, fidei ac morum, & inter traditiones *historicas*, aut etiam *rituales*. De hisce ultimis nulli movemus controversiam, modo Scripturæ non repugnent, & libertati Christianæ non obsint.

XXV. Præverunt autem in traditionibus cudendis Judæi. Hinc duplex apud eos erat Lex, *scripta & oralis*: hujus duas constituebant partes, 1. *præcepta* à sapientibus imposita, quæ erant sepimentum legis. 2. $\psi\omicron\tau\tau\epsilon\upsilon\sigma\tau\omicron\upsilon$ *interpretationem* legis scriptæ, quam quasi ex ore Dei acceptam venerabantur.

Traditionarii primi ludai.

x confu lib 7: (cap.) 54-55. 64.

XXVI. Originem ejus tribuebant Mofi, qui illam in monte Sinai acceptam tradidit Josuæ, hic LXX senioribus, hi Prophetis, Prophetæ Synogogæ magnæ, & ita porrò; donec tandem conscripta, & in Talmud, tanquam pandectas, relata est. Varia etiam $\delta\epsilon\upsilon\tau\epsilon\tau\alpha\iota\sigma\tau\omicron\upsilon\upsilon$ genera habebant, Rabbiniis adscriptarum, secundum quas Scripturas cabbalisticè, juxta mysteria litterarum & syllabarum, exponebant.

XXVII. Erat autem hoc Satanæ artificium, ut per legem hanc Judæos à lege Dei & scripti verbi scrutatione averteret. Unde factum, ut vera Scripturæ interpretatio neglecta, & antiqua patrum catechesis de Messîâ, & justitiâ ac regno Dei, quæ *clavis cognitionis* erat, Luc. 11: 52. occultata & mutilata sit; & falsæ interpretationes præceptorum Dei sint introductæ. Matth. 5. & 23. Capp.

XXVIII. Fatemur quidem, apud Judæos obtinere debuisse catechesin, & $\delta\delta\delta\delta\delta\delta$ doctrinæ prophetarum & seniorum, quam male damnasse videntur Sadducæi; & seniores populo præcepta disciplinæ imponere potuisse: jubentur enim turba & discipuli *servare & facere omnia quæ Scribæ & Pharizai dixerunt ut servant*. Matth. 23: 2, 3. Verum omnia ad legem Mosis erant exigenda, & ex eâ demonstranda: sicut eo nomine Christus Pharisæos objurgat, quod *transgrederebantur mandatum Dei per traditionem suam*. Matth. 15: 3. & perversè errabant Judæi, cum putabant synedrium non posse errare, & interpretationem ac $\psi\omicron\tau\tau\epsilon\upsilon\sigma\tau\omicron\upsilon$ legis, quam dabant, propter ipsorum auctoritatem recipendam esse.

XXIX. Hisce autem traditionibus opponit Apostolus $\gamma\gamma\alpha\phi\omega\ \theta\epsilon\omicron\tau\tau\epsilon\upsilon\sigma\tau\omicron\upsilon$ 2. Tim. 3: 16. Et nullas traditiones Patriarchales, Mosâicas, vel Propheticas dari Scriptura aperte docet, ubi Mosem & Prophetas pro scriptis eorum

eorum duntaxat fumit. *Habent Moſem & Prophetas.* Luc. 16: 29. Et *exorſus à Moſe & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis quæ de ſe ſcripta erant.* Ibid. 24: 27. *Si crederetis Moſi, crederetis mihi, nam ille de me ſcripſit: quod ſi ſcriptis illius non creditis, quomodo verbis meis credetis?* Joh. 5: 46. *Euangelium quod ante promiſerat per Prophetas ſuos in Scripturis Sanctis.* Rom. 1: 2.

Et exinde
Pontificii.

XXX. Pharifæorum genuini filii & progenies ſunt Pontificii, qui eodem modo in Scripturam N. T. ac illi in Scripturas V. T. traditiones introduxerunt: quæ in N. T. eo magis rejiciendæ ſunt, cum nunc clavis cognitionis, id eſt, doctrina de Chriſto, juſtitia & regno Dei, olim per catecheſes tradita, quæque ſeniores myſteria & ænigmata Moſis ac Prophetarum populo referare & familiarius exponere debebant, jam ſcriptis Apoſtolicis clarè infera, & omnibus communis ſit reddita. *Nam erunt omnes docti à Deo.* Joh. 6: 45. *Et unctio, quam vos accepiftis ab eo, manet in vobis, nec neceſſe habetis ut quiſquam doceat vos &c.* 1. Joh. 2: 27.

Quorum
traditiones
refuſan-
tur; cum
Scriptura
dictis,

XXXI. Haſce autem traditiones non ſcriptas evertunt 1. illa quæ ſuperiori capite pro perfectione Scripturæ allata ſunt; in ſpecie hæc ſequentia: *Ne addite ad verbum illud quod ego Jehova præcipio vobis, neque detrahite de eo &c.* Deut. 4: 2. *Neque facitote ſecundum omnia, quæ nos hic facimus hodie.* Ibid. 12: 8. *Quin imò etiamſi nos, aut Angelus è cælo euangelizet vobis præter id quod vobis euangelizatum eſt, Anathema eſto.* Gal. 1: 8. *Sacræ litteræ hominem ſapientem reddere poſſunt ad ſalutem per fidem, quæ eſt in Chriſto Jeſu; & tota Scriptura divinitus eſt inſpirata, & utilis ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad diſciplinam in juſtitia: Ut perfectus ſit homo Dei ad omne opus bonum perfecte inſtructus.* 2. Tim. 3: 15-18. quibus præterea addi poſſunt dicta. *Edixi filiis illorum in deſerto, in ſtatutis patrum veſtrarum ne ambuletis, & jura illorum ne obſervetis, neque ſtercoreis diis illorum vos polluatis: ego ſum Jehova Deus veſter, in ſtatutis meis ambulate, & jura mea obſervate ac facite ipſa.* Ezech. 20: 18, 19. *Ut qui ſciatis, vos non corruptibilibus rebus eſſe redemptos ex vanâ illâ veſtra converſatione, à patribus traditâ.* 1. Pet. 1: 18.

XXXII. 2. Imprimis contra illas facit locus Matth. 15: 6, 8, 9. ubi traditiones, tanquam imperfectæ & fermentum habentes, rejiciuntur: utpote quæ clavem cognitionis abſconderent, de juſtitia Dei non rectè docerent, Matth. 5. & graviora legis facerent omitti ac hypocriſim inducerent: quod eſt fermentum doctrinæ Pharifæorum & Sadduceorum. Matth. 16: 12. *Quare vos tranſgredimini mandatum Dei per traditiones veſtras?*

Ibid.

Ibid. 15:3. quæ eadem etiam Pontificiorum traditionibus conveniunt.

XXXIII. Nec excipere licet, damnari solum traditiones Scripturæ adversas, non alias: Christus enim non solum eas carpit, quæ fidei adversabantur, verum etiam quasque observationes, quibus conscientiæ gravabantur, qualis erat lotio manuum ante cibum, propter conscientiam & religionem, quasi ad purificationem animæ hoc faceret: & Apostolus Col. 2: 20-23. condemnat etiam, ut traditiones humanas, res quæ habebant speciem sapientiæ, in cultu voluntario, & humilitate, & carnis maceratione, tantum abest, ut illæ tantum rejiciantur, quæ legi contrariæ sunt. Tales autem sunt pleræque Papistarum observationes & ritus; præterquam quod & multæ directè sacræ Scripturæ adversentur.

XXXIV. 3. Adversantur speciatim traditiones promissionibus de statu N. T. *Omnes filii tui edocti erunt à Jehova.* Esai. 54:13. *Indam legem meam menti eorum & cordi eorum inscribam eam* &c. Jer. 31: 33. Quæ docent, legem Dei sub N. T. palam & publice, remoto velo, quasi in medio positum iri, ut nulli doctori, qui peculiare verbum adferat, aut velatum aliquod exponat & publicet, locus futurus sit. *Vos autem ne vocamini Rabbi, unus est enim Doctor vester, nempe Christus, omnes autem vos fratres estis.* Matth. 23: 8, 10. *Non enim alia scribimus vobis, quam quæ legistis, aut etiam agnoscitis.* 2. Cor. 1: 12, 13. *Attende lectioni, exhortationi, doctrinæ.* 1. Tim. 4: 13. Quæ planè tollunt traditiones unius hominis pectori inclusas, qui solus eas eruere & fidelibus imponere possit.

XXXV. 4. Et cur eas Deus scripto consignari non iussit? Nulla enim est ^{tum ratio-} ratio, cur unam verbi sui partem scripto, alteram vivo sermone propagari ^{nibus.} voluerit. Et male omnino Ecclesiæ suæ consulisset, tam necessariam sacræ doctrinæ partem incertæ hominum traditioni committendo. Nulla enim est traditio, quæ lapsu temporis corrumpi non possit: quod in promissione primævâ, quæ cito inter Adami posteros corrupta fuit, apparuit; & similiter in catechesi Prophetarum, quæ licet iis tradita, qui in cathedrâ Mosis sedebant, quæ particulares promissiones habebat, tamen adulterata & propemodum extincta fuit. Cumque in una gente, quæ uni templo & cathedrâ affixa erat, hoc acciderit, quid de Ecclesiâ N. T. inter tot gentes dispersâ, existimandum?

XXXVI. 5. Unde vero discrimen istud hauserunt, quod traditiones alias divinas, alias Apostolicas, quasdam etiam Ecclesiasticas faciunt? & cum eandem traditionem alii Apostolicam velint, alii tantum ab Ecclesiâ manare contendunt, quis dissensum hunc componet? & cum multæ

olim falsæ traditiones in Ecclesiâ suppositæ sint, (jam enim sæculo v. falsi quidam Concilii Nicæni Canones ab Ecclesiæ Romanæ legatis producti leguntur) quis veras & germanas à spuris discernet? & quo *κειμήλιον*? cum ad Scripturas eas examinari nolint: & quis nos certos faciet, eas incorruptas ad nos pervenisse?

XXXVII. 6. Quæcunque autem adversarii hic regulas tradunt, recidunt eæ omnes ad auctoritatem & testimonium Ecclesiæ; verum hæc ipsa auctoritas Ecclesiæ vel maximè in quæstione est: deinde constat diversas olim Ecclesias, etiam Apostolicas, circa traditiones jam olim dissensisse, ut ex controversiâ de Paschate patet. Et quid si vel universa Ecclesia, inde à primis sæculis, in traditionem aliquam consenserit, an non in errorem consentire omnes potuissent? non enim majus privilegium Ecclesia Christiana habet, quam olim Judaica habuit.

XXXVIII. 7. Neque etiam dantur dogmata alia necessaria extra Scripturam, ut traditionibus opus sit. Pontificii quidem assignant traditiones tum de Scripturâ ipsâ, tum de aliis rebus. At vero traditiones de Scripturâ non concludunt dari traditiones extra Scripturam, de quibus solum quæstio est. Et traditio hæc de Scripturâ est tantum sensata, testimonialis, & experimentalis, quâ libri hi continuo Ecclesiæ usu commendati & ad posteros propagati sunt; quam admittimus, verba enim Dei semper in ore Ecclesiæ esse debuerat: non vero revelata & auctoritativa, ut verbum Dei ab eâ dependeat.

XXXIX. 8. Quantum ad res alias, eæ vel in S. Scriptura continentur, ut pædobaptismus, personarum in essentiâ divinâ trinitas, Patris & Filii *ἰσοουσία*, Sacramentorum doctrina & numerus: vel non tam dogmata sunt, quam dogmatum appendices, ut quæ de perpetuâ virginitate Mariæ, etiam post partum, de remedio pro peccato originali pro foeminis in V. T. & masculis ante octavum diem morientibus, quærunt: quamvis hæc ipsa sufficienter scripturis comprehendantur, & magis ex eâ quam ex traditione consent; nam & beata virgo ut solius Christi mater in facris litteris occurrit, & pertinet hoc judicium ad honorem virgini *θεοτόκου* debitum: & cum circumcisio semini Abrahami data esset, sub eo etiam foeminæ censebantur, & masculis circumcisis universa familia circumcisa habebatur: quod autem de masculis ante acceptum sacramentum morientibus urgent, errore nititur de necessitate & efficacîâ sacramentorum, ex opere operato, de quo postea: vel denique prorsus in Scripturam incurrunt, ut missa, sanctorum cultus, purgatorium, sacramenta spuria,

spuria, &c. Quamquam ad hos ipsos errores tuendos traditiones ab ipsis inventæ sunt.

XL. Objiciunt autem Pontificii pro traditionibus suis verba Pauli, *Adversariorum obiectamenta.* *Sicut tradidi vobis, traditiones retinete.* 1. Cor. II: 2, 23, 34. *Tenete traditiones.* 2. Theff. 2: 15. Resp. 1. Nihil hic occurrit nisi vox *tradidimus*, quæ quæcumque traditionem, sive voce, sive scripto, denotat, unde & duplicem hunc modum Apostolus in loco ad Theffal. distinguit, *per sermonem & epistolam.* Vid. 1. Cor. 15: 3. *Tradidi vobis.* 2. Neque etiam dicimus, omnia Christianæ fidei capita duabus illis ad Theffal. epistolis contineri; unde Apostolus illis adjungere potuit vivam & oralem suam doctrinam, qua universum Euangelium illis prædicaverat. 3. In loco vero 1. Cor. II: 23. expresse agitur de traditione scriptâ; versu autem 2. & 34. de ritualibus quibusdam agit, quæ ut singula descripta sint necesse non est, cum generali hac regula comprehendantur, *Omnia decenter & ordine fiant.* 1. Cor. 14: 40.

XL I. Objic. etiam Joh. 16: 12. *Multa habeo vobis dicenda &c.* Qui *Ioh. 16: 12.* locus etiam olim ab hæreticis pro erroribus & traditionibus suis sæpe adoptatus est. Verum ad summum hinc colligitur, Apostolos quædam ante acceptum spiritum ignorasse, quæ tamen postea edocti sunt, & de iis quoque Ecclesiam instruxerunt. Neque adeo de necessariis religionis capitibus hæc intelligi debent (illa enim nescivisse Apostolos dici vix potest, *Christus enim omnia, quæ audivit à Patre suo, nota fecit iis*, scil. Apostolis. Joh. 15: 15.) quam quidem de singularibus quibusdam mysteriis, utpote de vocatione gentium, ortu apostasiæ, & aliis ad statum Ecclesiæ N. T. pertinentibus accipi possunt.

XL II. Patres quidem traditionum sæpe mentionem faciunt. *Quomodo eas uerim Patres.* Verum 1. illa quæ Scripturis continentur; sæpe traditiones appellant; & nunquam traditiones Scripturæ opponunt, cum omne judicium ex Scripturâ ferant. 2. Sæpe etiam per traditiones intelligunt ritus & cærimonias Ecclesiæ, de quibus nulla est controversia, 3. & hæreticis quidem, contra fidem & fundamentum disputantibus, sæpe opposuerunt *præscriptionem*; quia circa fundamentum nihil novi in Ecclesiâ audiri debebat, quod non antea ab Apostolis traditum & à fidelibus receptum esset; juxta illud, *Indam leges meas in mentem eorum, & in corda eorum inscribam eas --- & non docebit quisque proximum suum, & quisque fratrem suum.* Jer. 31: 33. & Hebr. 8: 10. Atque adeo meritò non præscriptionem solum, sed & *interpretationem Scripturæ secundum sensum catholicum* urgebant,

bant, hoc est, secundum regulam fidei, & promissionem illam, *Spiritus meus qui est in te, & verba mea, quæ posui in ore tuo, non recedent ex ore tuo, aut ex ore seminis tui, aut ex ore seminis seminis tui, ait Jehova, ex hoc tempore usque in seculum.* Esai. 59: 21. quæ regula ad omnes ab Apostolis pervenerat. Unde Paulus: *nolite esse prudentes apud vosmet ipsos.* Rom. 12: 16. *Fundamentum aliud nemo potest statuere præter id quod positum est, quod est Iesus Christus.* 1. Cor. 3: 12.

Et quomodo inde captata à Sanaa ecclesiæ eas introducendi.

XLIII. Hanc autem occasionem arripuit Satanæ, & traditiones ac hominum doctrinas inde occultè promovit, & humanum nomen in Ecclesiam invexit. Nam 1. sedes Episcopales crevit, & Ecclesiæ Romanæ, in qua incorruptior fides permanerat, magnam dignitatem conciliavit. 2. Interea primaria quædam doctrinæ capita negligentius tractabantur, & Doctoribus dicta quædam ambigua & periculosa excidebant, ex. gr. de merito & libero arbitrio. 3. Delatum est summum de religione iudicium cathedræ alicui, vel concilio multitudinis illius, quæ Ecclesia dicitur. 4. Quæ auctoritas in immensum crevit, ita ut opiniones illius multitudinis pro dogmatis & explicatione fidei haberentur. 5. Unde factum ut tandem traditiones illius Ecclesiæ divinis scriptis æquipararentur: quod in concilio Tridentino perfectum est.

Et per quos.

XLIV. Primi autem in Vet. Ecclesiâ traditiones jactare ceperunt hæretici, prætextu verborum *Christi, Adhuc multa habeo quæ vobis dicam* &c. Joh. 16: 12. & Pauli, *Sapientiam loquimur inter perfectos, non autem huius seculi sapientiam, sed latentem in mysterio.* 1. Cor. 2: 6. *Serua depositum, & aversare oppositiones falso nominata scientiæ.* 1. Tim. 6: 20. Imo & viventibus Apostolis eas jam fingeant impostores. Monebat enim jam tum Paulus suos: *Ne cito à mente dimoveamini, neque turbemini, neque per spiritum, neque per sermonem, neque per epistolam tanquam per nos scriptam.* 2. Thess. 2: 2. Ac primus post eorum excessum eas produxit Papias, & multos eo prætextu in errorem induxit. Secuti sunt deinde Marcion, Montanus, Proicmeus, Audiani &c. quin & Clemens Alexandrinus multa inconcinnæ, & Origenes multa venenata ex iis protulit & Ecclesiæ obrufit. Nec aliter quoque Muhammed Alcoranum suum confarcinavit, quam conquisitis undique fabulis & narrationibus apocryphis.

Conclusio contra eas

XLV. Nos autem omnes illas Ecclesiæ Romanæ traditiones rejicimus, tanquam *χρεισμα* Bestiæ, juxta quod *omnes accipiunt characterem in manu sua dextra, aut in frontibus suis.* Apoc. 13: 16. & 20: 4. Cum solum

solum verbum Dei scriptum *pro frontali inter oculos nostros & signo in manibus nostris sufficiat.* Deut. 6: 8. & 11: 18. & *pro monumento inter oculos nostros, ut sit doctrina Jehova in ore nostro.* Exod. 13: 9. Traditionum vero dubia sit origo, incerta auctoritas, perplexus sensus, contrarietas frequens, moles immensa, impossibilisque eas internoscendi ratio.

C A P U T X.

De Perspicuitate sacra Scripturæ.

I. T Scripturæ integer nobis constaret fructus, non solum *Ex Scri-* divinam & perfectam illam esse oportuit, verum etiam *ptura per-* *claram & perspicuam*: quæ altera ejus perfectionis pars est, ut *fectione* *fluit ejus* nimirum non solum non *muta*, verum etiam non *ambigua* sit. *PERSPICUITAS.*

II. Cum duplici hominum genere hic nobis res est, *Pontificiis* nempe & *Pelagianis*: quorum illi, ut Ecclesiæ auctoritatem & infallibilitatem exaggerent, & verbo non scripto locum faciant, Scripturam non omnia necessaria continere, quæque continet obscure tradere urgent; ita ut ejus sensus nulli certo notus sit, nisi aut Pontifici Romano, aut Ecclesiæ in concilio congregato. *Quomodo in controversiam tracta: à Pontificiis,*

III. Hi sub gratiæ universalis prætextu, cujus vim in externâ verbi propositione & sensus ejus intelligentiâ potissimum ponunt, talem Scripturæ perspicuitatem attribuunt, qua lucida sit non solum in sese, verum etiam respectu nostri & omnium, qui ad eam legendam & percipiendam animum & operam adhibent. *& Pelagianis.*

IV. Nos verò, ut medium inter duo hæc extrema teneamus cursum, præmittimus, dupliciter quæri posse de Scripturæ perspicuitate vel obscuritate, nempe vel à parte rei, vel à parte legentium. Non enim omnis Scripturæ claritas relativa est, respectu auditoris vel lectoris, ut quibusdam videtur: nam sicut sol se seipso, hæctenus saltem clarus est, ut videri possit, sive homo eum videat, sive non: sic etiam Scriptura, licet actu non sit perspicua nisi relata ad intelligentem, hæctenus tamen in seipsa clara dici potest, quatenus ex se talis naturæ est, ut à subjecto capaci intelligi possit. Duplici autem modo Scriptura clara vel obscura dici potest, seu ratione mysteriorum, quæ in ea traduntur, seu ratione ipsius traditionis. Illo

modo nihil omnino Scripturâ obscurius esse potest, cum illius mysteria omnem rationem & captum superent. Traditionis vero respectu dicimus Scripturam ita perspicuam esse, ut ea quæ in ipsa traduntur, ex illa ipsa sufficienter intelligi possint.

V. Quod ita tamen intelligimus, 1. ut non negemus, non paucos in S. Scripturâ occurrere locos obscurissimos. 2. sed eam in rebus ad salutem necessariis perspicuam dicimus, 3. atque eas res, prout in universo Scripturæ corpore occurrunt, consideramus, non vero prout his vel illis locis aliquanto forte obscurius proponuntur. 4. idque si adhibeatur sufficiens attentio & diligentia. 5. si deponantur præjudicia, 6. si adfit illuminatio Sp. S. vel *erudiens* solum, ad doctrinam, vel *sanctificans* etiam, ad salutem. 7. Denique talem eam esse asserimus pro variâ Ecclesiæ ætate: sicut illa enim tempore, ita etiam profectu crescit; unde illa perspicue nunc traduntur, quæ olim in V. T. patribus latebant: *Tu vero, Daniel, occlude hac verba, & obsigna hunc librum ad tempus determinatum usque; percurrent enim multi, & augebitur cognitio.* Dan. 12: 4, 9. *Loquimur sapientiam Dei in mysterio, hoc est, occultam illam, quam præfinierat Deus ante sæcula ad gloriam nostram.* 1. Cor. 2: 7. *Mihi data est hac gratia in lucem proferendi omnibus, quæ sit communio mysterii, quod erat absconditum à sæculis in Deo.* Eph. 3: 9. &

VI. Atque ita perspicuam esse Scripturam patet, 1. ex S. Scripturæ testimoniis. *Testimonium Jehovæ est certum, sapientem faciens fatuum.* Unde *lucerna* appellatur, Psal. 19: 8. *Lucerna pedi meo sunt verba tua.* Psal. 119: 105. Et *lucerna splendens in obscuro loco*, 2. Pet. 1: 19. *qua lucerna accenditur, & imponitur candelabro, & splendet omnibus qui sunt in domo.* Matth. 5: 15. Speciatim de Veteri Test. *Indam legem meam menti eorum, & cordi eorum inscribam eam.* Jer. 31: 33. *Præceptum hoc non occultum est à te, neque longinquum.* Deut. 30: 11. coll. cum Rom. 10: 6, 7, 8. *Ne dicas in corde tuo, quis ascendet in cælum? --- prope te verbum est, in ore tuo, & in corde tuo.* Multo magis ergo doctrina Evangelii & N. T. clara erit, tantâ luce per Christum & Evangelium jam diffusâ. *In ipso enim vita erat, & vita erat lux illa hominum* Joh. 1: 4. & 5: 9. Quare Paulus & Barnabas dicunt, *eum esse constitutum, ut sit lux gentium.* Act. 13: 47. & Paulus dicit se esse missum, *Ut aperiat oculos gentium, & convertat eos à tenebris ad lucem.* Ibid. 26: 18. *Commendans se ipsum declaratione veritatis apud omnem conscientiam hominum. Quod si opertum est Evangelium nostrum, iis qui pereunt opertum est.* 2. Cor. 4: 2, 3.

Quæ probatur.

I. ex Scriptura ipsius testimoniis.

Gratia enim nunc manifesta facta est per adventum Christi, qui vitam & incorruptibilitatem in lucem produxit per Evangelium. 2. Tim. 1: 10. *Et illuxit illa gratia Dei salutaris quibusvis hominibus.* Tit. 2: 11.

VII. Excip. adversarii, agi istis locis vel tantum de parte aliqua Scripturæ, nempe decalogi, qui naturaliter notus est, ut in Psalmis: vel de verbo Dei, non quatenus scriptum est, sed quatenus est in ore Ecclesiæ: vel denique Scripturas dici lucidas, non quod facile intelligantur, sed quod intellectæ mentem illustrent. Resp. 1. Agi in Psal. 19. & 119. de doctrina gratiæ, cujus folius est animum recreare, & gaudio perfundere: & Petrus non decalogum solum, sed universum sermonem propheticum lucernam appellat. *Habemus (inquit) firmissimum illum sermonem propheticum, quem benefacitis quod attenditis, velut lucernam splendens in obscuro loco, usque dum dies illuxerit, & lucifer exoriatur in cordibus vestris.* 2. Pet. 1: 19. 2. & de verbo scripto agitur; nam David expresse legem Dei, nimirum à Mose descriptam. Deut. 31: 9. quamque etiam reges, insidentes solio regni sui, in libro describere debebant. Deut. 17: 18. lucem appellat: unde & elogia illa alibi Scripturis tribuuntur. *Quæcumque ante scripta sunt, ad nostram doctrinam ante scripta sunt, ut per tolerantiam & consolationem scripturarum spem habeamus.* Rom. 15: 4. *Hæc scripta sunt, ut credatis Jesum esse Christum, Filium illum Dei, & ut credentes vitam habeatis per nomen ejus.* Joh. 20: 31. *Sacræ literæ nos possunt sapientes reddere ad salutem per fidem, quæ est in Christo Jesu.* 2. Tim. 3: 15. 3. denique non solum lucida, sed & illuminare, & sapientiam imperito dare Scriptura dicitur; ita ut simul formaliter & effectivè lucida sit, utpote quæ radios spargit instar solis, vel luminis, & in ipsis tenebris lucet, & potenter vel invitis oculis sese ingerit.

VIII. 2. Patet hæc S. Scripturæ perspicuitas etiam ex fine & scopo 2. ex scopo
ejus. *Quæcumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per Scripturæ.
patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus.* Rom. 15: 4. *Hæc scripta sunt ut credentes vitam habeatis.* Joh. 20: 31. Jam vero Deo denegari non potest quod non denegatur homini sapienti, nempe scribere tam clare ac intelligibiliter, ac requiritur ad scopum ejus.

IX. 3. Cum ergo Scriptura à Patre luminum profecta sit, de quo di- 3. ex as-
ci nequit quod clarè loqui vel non potuerit, vel non voluerit; cumque tore ejus.
sit canon, & formula cognitionis & pietatis, & revelatio justitiæ Dei, perspicuam illam esse oportet.

X. Et vero multiplex quoque perspicuitatis hujus ratio est. 1. Quod Cujus per-
nihil spicui. atis

*multiplex
est ratio.*

nullum ejus dictum pro falsa sententiâ allegari possit sine violentia, quæ à vigili conscientia deprehendi non possit. 2. Quod continet certam veritatis analogiam & *conformitatem fidei*. Rom. 12 : 6. *Nullum enim mendacium est ex veritate*. 1. Joh. 2 : 21. 3. Quod continet *clavem cognitionis*, nimirum Christum Dominum & justitiam ejus, Luc. 11 : 52. *Nam testimonium Jesu, est spiritus prophetia*. Apoc. 19 : 10. In quo capite omnes promissiones Dei omnesque typi concentrantur. 4. Quod doctrina respicientiæ & officiorum perfectissimè in toto Scripturæ corpore tradita sit. 5. Quod prophetiæ rerum futurarum seriem signantes ordine sapientissimo expositæ sunt. 6. Quod formula illa fidei & charitatis non semel in Scripturâ occurrat, sed sæpissimè repetita cum novâ semper luce & sapientiâ; quodque nihil obscurius dicatur, quod non clarius & apertius alibi exprimitur. 7. Quod Scriptura utatur stylo & verbis Deo ac rebus, quas tractat, dignissimis. 8. Quod in historiis, chronologiis & genealogiis scopus earum semper attingatur & exponatur, etsi multæ earum circumstantiæ implicatiores sint.

*Quibus
obscura sit
Scriptura.*

X I. Si vero Scriptura obscura est, talis est tantum homini natura cæco & indurato, præcipuè ubi accedit judicium divinum. *Occalluerunt mentes illorum : nam ad hunc usque diem, cum legitur Moses, velamen cordi eorum impostum est*. 2. Cor. 3 : 13-15. Præcipuè autem ita excæcantur illi, qui verbum Dei audiverunt & rejecerunt. *Audite indefinenter, at ne intelligatis, & videte indefinenter, neque cognoscatis : pinguescat cor populi istius, & aures ejus ingravescant, oculi ejus conniveant, ne videat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, seque convertat, & sanitas obveniat ei*. Esai. 6 : 9, 10. *Fieri non potest, si prolabantur, ut denuo renoventur ad respicientiam, ut qui rursus crucifigant sibi Filium Dei, & ignominia exponant &c.* Hebr. 6 : 6, 7, 8.

*Objectiones
in contra-
rium, &
fontes solu-
tionum.*

X II. Objectiones contrarias quod attinet, fundamenta solutionis earum sunt in sequentibus observationibus, seu distinctionibus. 1. Aliud est agere de hominum defectibus, ignorantia, malitiâ &c. aliud conqueri de Scripturæ obscuritate. 2. Aliud est in genere & indefinitè allegare Scripturæ obscuritatem, aliud eam probare in rebus necessariis. 3. Aliud est sermonem Scripturæ esse obscurum vel propter *vocum* ipsarum, vel propter *rerum*, ad quas significandas adhibentur, obscuritatem; quæ ultima obscuritas non male vocari potest obscuritas *veri sensus*, sicuti prior *obscuritas literalis* sensus est. In Scripturâ non adeo occurrit obscuritas prior, sed magis posterior, & plerumque non tam verba Scripturæ obscura sunt,

sunt, quam res illius. Et obscuritatis verborum Scripturæ quidem varia causa est: res verò ejus obscuræ sunt; sive quia illæ remotiores sunt à principiis naturæ; sive etiam à principiis Scripturæ, h. e. rebus illis quæ in Scripturâ apertè traduntur & intellectu faciles sunt; sive quia remotæ sunt ab agendi rationibus nobis usitatis. In prioribus generibus obscuritatis origo est ab intelligendi difficultate: in posteriori genere difficultas à voluntate proficiscitur.

XIII. 4. Res item necessariæ diversimode considerari debent, secundum diversam Ecclesiæ ætatem & statum, sive sub V. sive sub N. T. obscura potuerunt tunc esse, quæ nunc maximè clara sunt.

XIV. 5. Aliud est res ad salutem necessarias in se ipsis esse sublimes, aliud eas accommodatè ad captum nostrum in Scripturâ proponi; si non ad plenam istarum rerum scientiam, saltem quantum ad fidem sufficit.

XV. 6. Nec excludimus à Scripturæ intelligentia omnem laborem &c. qui neque prudenti lectioni scriptorum humanorum denegari solet; neque etiam publicum verbi ministerium; solummodo tribunal infallibile Ecclesiæ excludimus, sine quo nullus Scripturæ sensus certus hauriri possit; cum illum hauriamus per media legitima ex ipsa Scripturæ collatione & lumine ejus proprio. *Legebant legem Dei explanatè: & exponendo sensum dabant intelligentiam per Scripturam ipsam.* Neh. 8: 9. *Quotidie examnantes Scripturas, an hac ita se haberent.* Act. 17: 11.

XVI. 7. Nedum ut illam perspicuam dicamus cum exclusione auxilii Sp. S. & consequenter precum ac piorum motuum cordis. Cum sine hisce verba, sententiæ & consequentiæ Scripturæ intelligi quidem possint, non vero ad salutem ipsa credi, aut per eam quis converti & sanctificari possit. Atque hanc vivam & experimentalem cognitionem legis petit Propheta David, dicens: *Revela oculos meos, ut cernam mirabilia ex lege tua.* Psal. 119: 18.

XVII. Quod autem obijciunt, multa in S. Scripturâ occurrere, quæ sibi videantur contraria, multa ambigua, imperfecta, præpostera, tropicâ & figurata: ea adhibito studio non difficulter intelligi & explicari possunt; & in talibus locis vel ea quæ ad salutem necessaria sunt non occurrunt, vel etiam alibi in locis clarioribus eadem occurrunt. Nullibi autem monemur difficultates hæc aut defectus humanos superare per infallibilem Ecclesiæ auctoritatem, & nullibi ad præensum istud tribunal relegamur; hoc enim esset scrutationem verbi divini mutare in scrutationem verbi humani, & loco spiritualis infantia introducere servitutem & stupiditatem, contra dictum Pauli: *Ne estote pueri prudentia, sed malitia infan-*

tes, prudentia vero adulti estote. 1. Cor. 14: 20.

XVIII. Præcipuè obijci solet ex loco 2. Pet. 3: 16. in epistolis Pauli esse *διονόητά πνα* nonnulla difficilia intellectu, qua indocti parumque stabiles detorquent. R. I. Concesso, hæc de Pauli epistolis, non vero de rebus ipsis in iis contentis, accipienda esse, cum hæc *διονόητα πνα* quadam duntaxat sint, sequitur reliqua esse *ευνόητα*, adeoque perspicua. 2. Emphasis est in voce *ερεβλῆσιν*, à tortura defumta, per quam Scripturæ vis fit: unde sequitur, illam cæteroquin nisi detorqueatur, perspicuam esse.

Non ta-
men lumi-
ni naturali
perspicua
est Scri-
ptura.

XIX. Ita Scripturæ perspicuitate adstructà contra Pontificios, non tamen asserimus illam omnibus promiscuè tam claram esse, ac Pelagiani, Sociniani & Remonstrantes volunt: qui ad ejus intelligentiam nullum aliud requirunt lumen, quam rectæ rationis, aut saltem istius gratiæ universalis, quæ omnibus hominibus communis est, aut si Sp. S. gratiam requirant, hoc tantum ideo volunt, ut per eam expeditius & facilius Scripturam intelligamus.

quousque
ill. homini
naturali
perspicua
sit.

XX. Fatemur nos fundamentalia ab unoquoque intelligi posse theoreticè, h. e. juxta sensum grammaticum, non verò practicè, h. e. cum assensu & fidei obsequio. Intelligi potest ab irrogenito sensus *litteralis*, non vero *spiritualis*; verba ejus, non vero *res* & *mysteria*.

X XI. Aliud nimirum est quærere de Scripturæ *intelligentiâ*, aliud de *fide* & assensu. *Intelligentiam* Scripturæ quod attinet, quædam in verbo Dei tam clarè propofita sunt, ut ab omnibus, qui sine præjudiciis ea legunt, intelligi possint: alia vero, non propter modum proponendi, sed rerum ipsarum naturam, tam obscura sunt, ut non sine explicatione, sive Sp. S. illuminatione intelligi possint.

XXII. Ut verò non solum in intellectu homo vincatur de verbi divini veritate, verum etiam ea quæ intelligit credat, amet, velit & perficiat, non tantum opus est illuminatione intellectus, verum etiam infusione caritatis, & collatione bonæ voluntatis. Verbum prædicatum dare interdum potest sui notitiam, Spiritus vero Dei solus bonam voluntatem: & aliud est, Deum manifestari nobis in intellectu, aliud eum manifestari in conscientiâ & corde. *In quibus Deus hujus sæculi excacavit mentes, ne irradiet eos illustratio Evangelii gloriæ Christi. --- Deus, qui dixit, ut è tenebris lux splenderet, is est qui splenduit in cordibus nostris.* 2. Cor. 4: 4, 6. Sed hæc præcipuè ad doctrinam gratiæ spectant.

1. Cor.
2: 14.

XXIII. Tota autem hæc res conficitur Cap. 1. Cor. 2. Per totum, præcipuè autem *ὁς 14.* ubi dicitur, *hominem animale non recipere ea quæ sunt*

sunt Spiritus Dei; stultitia enim illi sunt: & non potest cognoscere, quia spiritualiter discernuntur. Ubi 1. ψυχὸς ἀνθρώπου non exprimit certam speciem hominis naturalis, hominem nimirum qui *animus*, h. e. affectus humanos sequitur, ut Erasmus; sed simpliciter hominem irregnitum, & qualis sine Spiritu Dei est, seu in quo sola naturalis & animalis anima dominatur. Est enim corpus animale, & est corpus spirituale: at spirituale non est prius sed animale, deinde spirituale. Vide 1. Cor. 15: 44, 46. Qualis appellatur caro; siquidem quod ex carne genitum est, caro est. Joh. 3: 5, 6. Spiritum non habens, Jud. 5: 19. qui ideo naturalis benè vertitur, quum naturâ omnis homo talis sit, & natura in tali dominetur: licet cæteroquin vox ψυχὸς naturam non diceret: 2. dicitur, illum ea que sunt Sp. Dei non recipere: quod intelligendum de intelligentiâ cum assensu & fide conjuncta, hoc est, de approbatione & assensu, quod ratio ad dita suadet. Nam 3. & δεξτεῖ, ὅτι μοῖα αὐτῶ ἐστὶν non recipit, quia stultitia illi sunt. 4. Quin & alterum adjungitur, non potest cognoscere, quia spiritualiter discernuntur, h. e. sine Sp. Dei non examinantur & expenduntur. Nam sensus carnis inimicitia in Deum est. Rom. 8: 7. Sed unctio docet vos de omnibus. 1. Joh. 2: 27.

CAPUT XI.

De Scripturæ Usu & Lectione.

I. Um Scriptura ita perspicua sit, utilis est ad doctrinam, re-
dargutionem, correctionem, disciplinam in justitiâ; ut homo
Dei sit ad omne bonum opus exaptatus. 2. Tim. 3: 16, 17. Scripturæ
utilitas &
usus.
Alios Scripturæ usus, ut nempe per tolerantiam & consolati-
onem scripturarum spem habeamus, vide Rom. 15: 4. & Act. 18: 24, 25.
ubi Apollus, potens in Scripturis, initiatus via Domini & fervens spiritu, lo-
quebatur & docebat diligenter ea que sunt Domini.

II. Ad hosce autem usus percipiendos, necessaria est Scripturæ lectio, illius
omnibus præscripta, cum in Vct. tum in N. T. In V. T. universo populo LECTIO
injungitur. Erunt verba ista, que ego præcipio tibi, in corde tuo (ait Jehova) præcepta
eaque acutè ingeres filiis tuis, ac loquèris de iis, cum sedes domi tue &c. omnibus
Deut. 6: 6, 7. speciatim autem regi, Deut. 17: 18, 19. ubi præcipitur, ut in V. T.
rex exemplar legis sibi describat: sicut etiam legibus Judæorum quilibet

de populo exemplar legis propriâ manu descriptum habere tenebatur, juxta Deut. 31: 19. ut illi id explicant; & si vulgaris aliquis Israëlita litteras nesciret, per alium hoc sibi præstari curare tenebatur. Quod quanto studio ad superstitionem usque ab iis fiat, ex auctoribus constat.

Et in N.
T.

III. Idemque præceptum in N. T. factum apparet, ex verbis Abrahæ. *Habent Moſen & Prophetas: audiant eos.* Luc. 16: 29. Ideo etiam à puero sacras literas Timotheus novisse dicitur. 2. Tim. 3: 15. Et Eunuchus *sedens in curru, legebat Eſaiam Prophetam.* Act. 8: 28. Hinc etiam *generosiores prædicantur Beroënſes iis qui erant Theſſalonica; quum quotidie examinarent Scripturas, an hæc ita se haberent.* Ibid. 17: 11. Imò Paulus precatur, *ut sermo Christi habitet copiose in fidelibus, cum omni sapientia, docendo & admonendo sese invicem mutuo &c.* Col. 3: 16. *Scrutamini Scripturas.* Joh. 5: 39. Quo postremo loco Christus non solum morem istum Judæorum indicat, sed & toto contextu eum probat ac commendat.

Quam et
Scriptura
elogia ar-
guunt,

IV. Quod etiam evincunt Scripturæ elogia. Cum fons omnis consolationis esse dicatur. *Ut per consolationem Scripturarum spem habeamus.* Rom. 15: 4. & testamentum Dei, instrumentum connubii spiritualis, medicina animæ, pabulum vitæ, gl. dius spiritualis, &c. insigniatur.

Et conti-
nua populi
Dei praxis.

V. Unde & hæc continua populi Dei fuit praxis. Apud Judæos obtinebat lectio legis septennalis: *a fine enim septem annorum stato tempore anno intermissionis præcipitur à Mose sacerdotibus, ut legant legem hanc coram toto Israël.* Deut. 31: 10, 11, 12. Sabbatica in Synagogis. *Moses enim in Synagogis per singula Sabbathata legebatur.* Act. 15: 21. quem morem etiamnum observant, certo & præfixo tempore legis lectionem perfectiones jugiter absolventes.

VI. Apud Christianos veteres idem obtinuit; ut ex homiliis & scriptis Patrum apparet: qui omnes lectionem Scripturæ toti populo commendant.

VII. Similiterque sequentibus sæculis hic populi Christiani usus fuit: testantibus, & ad id studium fideles exhortantibus, Gregorio Magno, Damasceno, Beda, Theophylacto, qui sæculo XI floruit; denique Bernardo, qui sæculo XII vixit.

Qua variis
artibus ac
gradibus
imminuta,
& tandem
jublata est.

VIII. Deinceps autem variis artibus & quasi gradibus sacrae lectionis usus imminutus est, & tandem evuluit. Prima infractio facta est per theologiam Scholasticam, per quam Patrum dicta, Pontificum decreta & philosophorum placita Scripturæ adjuncta sunt; & per has tenebras lux illa paulatim oppressa est, quamvis melioris genii viris reclamantibus.

IX. Secunda Scripturæ oppugnationis facta fuit per revelationes singulares, modo his, modo illis factas; speciatim circa statum mortuorum & purgatorium, sæculo XII & seqq.

X. Succellit tertia, magis tamen conatu, quam successu, per novum illud Euangelium, Sp.S. seu æternum dictum, circa annum MDCLVI.

XI. Quarta clades ipsi illata fuit per Legendas sanctorum, quæ populo Scripturæ loco obtrusæ, quin & illi prælatæ fuere.

XII. Quintum & ultimum vulnus Scripturæ illatum est per canones Concilii Tridentini, & decreta Pontificum, Cæsarumque edicta inde consecuta; quibus plebs Christiana, tanquam porci & canes, à sacro illo pabulo abacta fuit, multaque contumeliosa in S. Scriptionam publicè jactata & defensa fuerunt.

XIII. Tantæ autem tyrannidis invidia fraude ac dolo obtegenda erat. *licet dolo*
Unde in catalogo librorum prohibitorum canone IV. Scriptionis usus *recta,*
mittitur iis, qui ejus rei facultatem ab ordinario obtinuerunt: quæ regula tamen ita explicatur in indice Sixti Quinti & Clementis Octavi, ut omnibus Episcopis, Inquisitoribus &c. omnis potestas facultatem illam concedendi adempta pronuncietur: sub Bibliis sacris etiam eorum summaris & compendiis comprehensis.

XIV. Prætextus obtenditur, ne vulgus imperitum in hæreses prolatur. Sed vanus: nam è contrario Scripturæ ad formandos mores & fidem per se conducunt. *Doctrina Jehovæ est integra, restituens animam. testimonium Jehovæ verax, sapientiam afferens imperito. Mandata Jehovæ sunt recta, latificantia animum.* Psal. 19: 8, 9. Nec hæreseos periculum tam à populo, quam à litteratis & perversè doctis imminet. Et cur imagines potius à conspectu plebis non remouent, quæ earum aspectu & cultu in gravissimam idololatriam, vel ipsis adversariis fatentibus, incidit? quod etiam de Scripturæ obscuritate causantur, supra explicatum est. Sed vera causa cur sacros codices vulgi manibus eripiant, hæc unica est, ne ipsorum hæreses nimirum à populo Christiano deprehendantur.

XV. Alia autem nobis mens est, qui Scriptionam populo commendamus, & legendi methodum singulis pro captu præscribimus, adjunctis ante omnia precibus ad lumen cælestis sollicitandum. Neque ideo publicos cœtus, aut verbi ministerium destruimus, cum aliter doceat Scriptiona sacra, *non deserendas nempe esse congregationes,* Hebr. 10: 25. & subordinata se invicem non tollant.

C A P U T XII.

De Scripturæ Interpretatione.

Scriptura
INTER-
PRETA-
TIO.

I. Equitur Scripturæ Interpretatio, quæ perspicuitatem ejus in usum vertit. Hæc autem duplex est, una, quæ rem ipsam spectat, & vocatur *explicatio*; altera, quæ verba spectat, & dicitur *verso*. Circa priorem videndus primo Script. *sensus*, inde eum interpretandi *potestas, norma, via, latitudo, præsupposita & modus*.

II. Est autem Scripturæ sensus id, quod Scriptura significat singulis locis, sive sensus sit *litteralis*, sive *mysticus*. *Litteralis*, alias historicus dictus, est, qui oritur ex verbis Scripturæ, proprie vel figuratè sumptis.

Scriptura
SENSUS
quod duplex.

III. Aliud autem hic est sensus *litteralis*, aliud *verus*. Veri Scripturæ sensus hæc est proprietas & prærogativa supra scripta humana, quod omnis ejus verus, sensus, h. e. quem auctor intendit, sit quoque veritas, id est, quod semper veritatem contineat. Sicut etiam ex adverso omnis veritas in S. Scriptura est verus ejus sensus: omnis enim & quilibet sensus verus qui ex verbis Scripturæ legitimè elicitur, est verus auctoris ejus, Sp. S., sensus, quem ille in animo habuit.

IV. Sensus spiritualis seu *mysticus* est, quem non voces primò & proximè significant, sed res vocibus significatæ: qui à scholasticis distinguitur in *allegoricum*, ubi sensus litteralis transfertur ad significationem rei spiritualis in N. T. juxta illud Paulinum, ubi *per duos illos filios Abrahami, unum ex ancilla, unum ex libera, aliud quid figuratur; nam hæc sunt duo illa testamenta*. Gal. 4: 24. *tropologicum*, cum sit translatio ad mores. *Propter nos enim illud de non obligando ore bovi trituranti scriptum est, quod sub spe debeat is, qui arat, arare &c.* I. Cor. 9: 9, 10. & *anagogicum*, cum verba transferuntur ad significandam vitam æternam. Psal. 95: 11. *Furavi eos non ingressuros in requiem meam.* conf. Hebr. 4: 9. *Reliquus est ergo aliquis sabbatismus populo Dei.*

ejus abusus.

V. Verum distinctio hæc nova est; cum apud veteres promiscuus harum vocum fuerit usus: sensus autem hosce tuentur Pontificii, ut ita dogmata quædam sua asserant, quæ bonâ ex parte sensuum horum beneficio probant.

unde ortus.

VI. Origo hujus abusus Judæis debetur; qui triplici vocabulo Scripturæ

pturæ sensus exprimunt. 1. est *אָדוּרְאָ* *auditus*: 2. *אֲשֶׁר* *simplicitas*: 3. *אֲשֶׁר* *inquisitio*. Illo notatur sensus litteralis; isto sensus quem proprie & simpliciter intendit Sp. S.; hoc, sensus allegoricus, quem præter Sp. S. mentem sensui litterali affingunt Rabbini.

VII. Atque hunc expositionis modum etiam secutus est Philo Judæus, & inter Christianos Origines: à quo derivatum hoc cacoëthes Pontificis placuit. Nos paucis aphorismis, quid de hisce tenendum sit, explicabimus.

VIII. 1. In omni Scripturæ loco est sensus aliquis litteralis, sive proprius, sive figuratus.

IX. 2. Sensus cujusque loci litteralis unicus tantum est: alioquin enim universus Scripturæ sensus & explicatio foret incerta, ambigua, & prorsus nulla.

X. 3. In typis quidem alius est sensus verborum, alius sensus typorum; sed unicus tamen tantum est litteræ sensus: alter autem sensus non est Scripturæ verborum, sed rerum ipsarum, quæ verbis illis significatæ sunt; unde sensus mysticus tum oritur. Unus ergo tantum est sensus, sed duæ sunt unius sensus partes.

XI. 4. Alii sensus, qui primi sensus sunt consequentiæ, non faciunt sensum peculiarem, sed illius applicationem tantum ad usum: quod variis modis fieri potest, sive per tropologiam, sive per allegoriam, sive per doctrinam, &c. quamvis allegorica & anagogica applicatio incertior & rarior sit.

XII. Uno ergo verbo: litteræ sensus tantum unicus est, sive simplex, ut in historiis & prophetiis; sive compositus, ut in typis: applicatio autem ejus diversa est, per usus nimirum theoreticos & practicos; quo allegoria, anagogia, & tropologia spectant.

XIII. 5. Sensus mysticus non invenitur in omni Scripturæ loco: sed tunc tantum admittendus est, ubi Sp. S. occasionem & fundamentum ejus præbet; quod certis gnorismatis dignosci potest.

XIV. 6. Ubi sensus litteralis & mysticus concurrunt, mysticus nobilior est, & magis intenditur à Sp. S. quam litteralis: uti videre est in illo Mosis: *Ne capistrato bovem iriurantem*. Deut. 25:4. & Pauli: *Non obligabis os bovi iriuranti: Num boves curæ sunt Deo? propter nos enim hoc scriptum est* &c. 1. Cor. 9:9, 10. Quo similitudo sagittarum Jonathanis 1. Sam. 20. à Theologis referri solet.

XV. 7. Sensus Scripturæ, cum litteralis, tum mysticus, constans semper

quid de
sensu Scri-
pturæ sta-
tuendum

per est. Ut impudentissimè Pontificii Scripturam naso cereo affimilent.

XVI. 8. Ex sensu etiam mystico argumenta efficacia ad probandas res fidei defumi possunt: quod negant Sociniani, ne nimirum ex Veteri Test. religio Christiana probari posse videatur. Universè ergo sumtum dictum illud, Theologia Symbolica non est argumentativa, falsum est: cum etiam figuræ, typi, & paræmiæ V. T. doceant. Ut apparet in duobus filiis Abrahami; *per quos aliud figuratur* &c. Gal. 4: 24. in matrimonio: *cujus mysterium magnum est; loquendo autem de Christo & Ecclesia.* Ephes. 5: 32. & in aquis diluvii: quarum antitypus *Baptismus nos servat per resurrectionem Christi.* 1. Pet. 3: 21. Valet autem effatum illud tantum in allegoriis & paræmiis, humano ingenio ad fidem vel mores translatis.

Scripturam interpretandi POTESTAS & judicandi de eâ ratio quotuplex.

XVII. Sequitur *potestas* Scripturam interpretandi. quæ ita dividi solet, ut sit vel *publica*, vel *privata*: *publica*, ad quam pertinet judicium decisionis; estque vel *summa*, qualis est principis in republ. qui judicat judicio absoluto; vel *ministerialis*, qualis est judicium delegatorum sub principe.

XVIII. *Summa* est penes Deum in Scripturâ loquentem. Ejus enim est legem interpretari, qui eam condidit.

XIX. *Ministerialis publica* Ecclesiæ tribui solet, quatenus in ea est donum prophetandi & docendi. *Propheta autem duo aut tres loquantur, & alii dijudicent.* 1. Cor. 14: 29. *Labia Sacerdotis observabunt scientiam, & lex requiretur ex ore ipsius.* Mal. 2: 7. & Doctores ac ministri in eam rem constituti sunt. *Dedit alios quidem Apostolos, alios vero Prophetas, alios autem Evangelistas, alios autem Pastores & Doctores.* Eph. 4: 11, 12. *Visum quoque est Apostolis & Presbyteris cum tota Ecclesia electos ex se viros mittere.* Act. 15: 22. Atque hoc judicium *definitivum* dici solet.

XX. *Privata* interpretandi potestas est, qua unusquisque fidelis Scripturæ mentem investigare, atque ad propriæ conscientiæ directionem, eam dijudicare tenetur. *Cavete vero vobis à pseudo-prophetis.* Matth. 7: 15. *Cumque sitas oves emisit Pastor, antegreditur eas, & oves eum sequuntur, quia norunt vocem ejus. Alienum nequaquam sequenter, sed fugient ab eo, quia non norunt vocem alienorum.* Joh. 10: 3-5. *Ne cuius spiritui credite, sed probate spiritus, num ex Deo sint.* 1. Joh. 4: 1. *Beroenses generosiores erant Thessalonicensibus, ut qui receperint sermonem cum omni alacritate, quotidie scrutantes Scripturas, an hæc ita se haberent.* Act. 17: 11. Et hoc judi-

judicium *discretivum* appellari solet; cujus instrumentum est recta ratio; principium revelatio, seu lumen Sp.S. norma autem verbum Dei. Et illud quidem judicium discretionis cuique fideli, respectu sui ipsius, reliquis omnibus judiciis anteponendum est, imo illud revera unicus est Scripturæ in terris interpres.

XXI. Aliter hic instituunt Pontificii. Qui hisce non contenti, judicium in ecclesiâ, tanquam in civitate mundanâ, exigunt visibile, imo prætorium, authenticum & infallibile, astringens & subjiciens sibi ipsas conscientias; quodque fiat, juxta ipsorum distinctionem, non more *doctoris*, sed more *judicis*, ita ut plebs Christiana, sine examine, istud recipere & sese Ecclesiæ subjicere debeat.

Quale iudicium instituant Pontificii.

f. 547
117-122

XXII. Rogati autem quid per *Ecclesiam* intelligant, fatentur, se non intelligere *Ecclesiam ovium*, sed *pastorum*: neque hos rursus omnes sumunt, sed recurrunt ad *Ecclesiam suam representativam*, h. e. Episcopos & Prælatos in *concilio* congregatos: cumque etiam concilia errare possint, nisi à *Pontifice* approbentur, in illum tandem omnia resolvuntur.

XXIII. Nos autem etsi in Repub. & in foro externo summum aliquem ac visibilem judicem, cujus sententiæ planè acquiescendum sit, requiri concedamus, tamen in Ecclesia & in foro interiori conscientiæ talem non admittimus: dispar enim prorsus est ratio Reip. ac conscientiæ; cum fides non cogatur, atque nulli humano principatui subsit: & in repub. sufficiat judex politicus, qui peremptorie sententiam ferat; judicii vero Ecclesiastici diversa sit ratio; utpote quod ex hypothesi etiam infallibile esse debet, cum ab eo dependeat conscientiarum securitas & animarum salus: qualis infallibilitas in nullo hominum iudicio reperitur.

quod rejicitur.

XXIV. 1. Et nullibi Deus aspectabile aliquod tribunal, quo omnes in religione controversiæ terminarentur, in verbo suo erexit: imo frustra hoc in terris nos expectare monet Apostolus, docens, *semper oportere hæreses esse*, 1. Cor. 11: 19. Et *mittet illis Deus efficaciam deceptionis, ut credant mendacio*. 2. Thess. 2: 11. Atque ex quo ipsi homines talem summum fidei judicem sibi imposuerunt, gravissimæ sunt ortæ controversiæ, de hoc ipso etiam iudice, de illius sede & tribunali, de infallibilitate ipsius, &c. quæ nullo modo finiri, nec ab ipso illo iudice decidi potuere.

et refutatur.

XXV. 2. Quin & humanum nomen hoc pacto in Ecclesiam introducit, & conscientia, quæ soli Deo subiecta esse debet, hominibus errori obnoxia, eorumque dictatis ac placitis sacrilego ausu obstringitur.

utpote
quod non
fuit sub
V. T.

XXVI. 3. Neque in Vet. T. ubi tamen Deus cathedram aliquam & visibilem in ecclesiâ sedem dedicaverat, & certis personis ac locis omne sacrorum ministerium adstrinxerat, talis absolutus & infallibilis religionis iudex comparet. Nam & Moses, qui etiam extraordinario prophetæ munere fungebatur, nihilominus in controversiis oborientibus Dei oraculum consulebat: & sacerdotum Levit. collegium, etsi summa auctoritate pollebat cum etiam confessus supremi membra ferè essent, & magistratus gererent, ita ut eorum iudicio sub pœnâ capitis standum fuerit, de quo Moses: *Si occulta erit res in iudicio, adhibis sacerdotes Leviticos, vel summum iudicem, ut consulas eos; & non recedes ab eâ sententiâ quam indicaverint tibi.* Deut. 17: 8-12. & Christus præcipit suis: *In cathedrâ Moysi sedent Scribæ & Pharisei: omnia ergo quæ dixerint vobis ut servetis, servate & facite.* Matth. 23: 2, 3. tamen 1. adstringebantur verbis legis. *Ex præstituto legis, quam docuerint te, & secundum iudicium illud, quod dixerint tibi, facito: ne recedito ab eâ sententiâ &c.* Deut. 17: 11. *Nam labia Sacerdotis servabunt scientiam, & legem requirent ex ore ejus.* Mal. 2: 5-8. ut hæc populi sub eorum pædagogia subjectio merè sub lege fuerit, non sub hominibus. 2. Neque infallibiles erant: quod fati ex prophetarum concionibus & ex historiâ Euangelicâ apparet; nam & de sectis ipsorum ac diffidiis constat, & Messiam ipsum ab illis reprobatum ac condemnatum legimus. Unde Christus Mosem quidem & legem vult audiri ex ore ipsorum, juxta promissionem Judæ factam, *non desistet legislator, seu doctor, è medio pedum ejus, usque dum venerit Silo.* Gen. 49: 10. ita tamen, ut cavere etiam jubeat a fermento Phariseorum, Matth. 16: 12. 3. Denique iis ipsis locis, quæ pro istius cathedræ auctoritate adferuntur, ut Deut. 17. & Matth. 23. non tam de controversiis religionis, quam de quibuslibet causis, de quibus homines inter se in iudicio contendebant, agitur; ita ut hæc cathedra non merè doctrinalis, sed potius legislativa fuerit. Unde & publicum istud Judæorum consilium, & summus iste confessus non solum Sacerdotibus, sed & delectis ex singulis tribubus iudicibus constabat; & ne ipse quidem Pontifex Maximus hujus senatus erat membrum, nisi sapientiâ insignis esset: ut frustra ad Papam & summum aliquod in Ecclesiâ religionis tribunal hæc adducantur.

multò mi-
nus sub N.

XXVII. 4. Multo enim minus post adventum Christi & sub statu N. Test. talis cathedra obtinet. Cathedra enim Mosaica eversa est à Christo, & est non ens; qualis etiam est illa Cathedra Petri vel Pauli: nec Ecclesia amplius legiflatores habet, cum Deus solus sit *Judex*, solus sit

fit *Legislator*, & solus fit *Rex*. *Jes.* 33: 22.

XXVIII. Neque verendum, Deum absque visibili aliquo iudice non satis religioni & Ecclesiæ suæ prospexisse. Sufficiens enim ipsi prospexit per verbum suum, ac ministerium ejus publicum. Nec refert, de hoc ipso verbo lites moveri, quæ sine externo iudice terminari non possint; atque eos, qui illud tractant, fallibiles esse, imò sæpenumero falli. Hoc enim fidelium attentionem & animadversionem excitat, sine qua fides omnis vana, & tantum mera opinio est. Unde Scripturas scrutari & ad verba Dei animadvertere singuli jubentur. Et quamvis omnes de religione controversæ, pro vitæ hujus statu, non profus finiri possint, cum *semper oporteat hereses esse*, *I. Cor. II: 19.* & multa adhuc in obscuro lateant, eo tamen deveniri potest, ut ea quæ ad salutem necessaria sunt enucleentur & in liquido ponantur.

XXIX. Ita evicto non dari iudicem talem infallibilem, ultrò patet, illum non quærendum esse, nec in *Ecclesiâ*, nec in illius doctoribus aut *Patribus*, nec in *Conciliis*, neque denique in *Pontifice Romano*: de quibus inter se disputant Pontificii, & alter quidem alterius opinionem solide evertit, suam autem non probat: specialius autem de iis agetur suis locis.

Vt penes nullum cœrum istud iudicium sit: nec ecclesiasticum;

XXX. Nec solum *Ecclesiam* falsam, seu Pontificiam, atque *Doctorum* ejus chorum, vel Antichristiana *Concilia*, aut denique omnium compendium & Bestiæ imaginem, *Papam*, à summo religionis arbitrio excludimus; verum etiam nec ipsi *Ecclesiæ veræ*, aut ejus pastoribus in *Synodis* coactis supremum controversiarum iudicium adscribimus, sed subordinatum & ministeriale tantum, quatenus sententiam suam ex Scripturâ deducunt & demonstrant; atque adeo nullum illi in Ecclesia iudicium conscientias cum auctoritate obligans habent; ne quidem in foro externo: verum ea tantummodo iis reverentia debetur, quæ innitur scientiæ & pietati eorum, non vero auctoritati.

XXXI. Neque etiam *Magistratus* sententia lex fidei esse potest. Potest ille iudicare quæ religio Reip. conducat, & aliter sententibus propter religionem molestiam creare; nulli vero ex subjectis sententiam suam tanquam legem in conscientiâ recipiendam præscribere potest.

nec politicum;

XXXII. Ita ergo nullum humanum nomen controversiarum iudicium auctoritativum habet. Sed & rigide loquendo ne quidem Scriptura ipsa propriè est controversiarum iudex; quippe quæ, sine interno Sp. S. lumine, inefficax & quasi muta est; & cum ab omnibus non recipiatur,

nec ipsa Scriptura tam iudex est quam norma.

corum respectu inutilis est; cum tamen iudex sine potestate atque auctoritate esse non possit. Illa ergo potius norma & regula est, quam fidelis, accedente luce Spiritus, in corde suo accensa, semper ob oculos habet, & proprio iudicio subsequitur.

XXXIII. Atque non alius nobis in terra controversiarum iudex est, præter illam lucem internam, seu iudicium illud discretionis, quo singuli fideles donati sunt. Hinc Paulus: *Ut intelligentibus loquor, iudicate vos quod dico.* 1. Cor. 10: 15. *Omnia explorat: quod bonum fuerit, retinete.* 1. Theff. 5: 21. & Johannes: *Probate spiritus an ex Deo sint.* 1. Joh. 4: 1. Ita ut in foro interno summa regula & lex sit verbum Dei, summus autem iudex dictamen intellectus & conscientiae, fidei luce illustratum.

XXXIV. Male ergo Pontificii Doctoribus solis iudicium hoc discretivum asserunt. Cum præcipue Doctorum gratia, tum intra, tum extra Ecclesiam, à quorum seductione cavere sibi debent, lumen hoc discretionis fidelibus tribuatur.

XXXV. Nec obstat, quod error illi iudicio subesse possit; hoc enim iudicii humani infirmitati imputandum est: neque tamen idcirco iudicandi potestate excidit fidelis; quamvis enim nullus fidelis iudex sit *ἐναμάριστος*, iudex tamen semper in propria conscientia manet.

XXXVI. Neque etiam inde confusio vel discordiae nascentur, si unicuique iudicium de religione relinquatur: verum enim id foret, si cuique fidei tribueretur iudicium publicum, quo alios iudicare, ipsisque regulas præscribere possit; sed hic de iudicio privato agimus, quo quisque in privatum suum usum & in propriam salutem res fidei discernere debet.

XXXVII. Neque etiam objici nobis potest locus Apostoli, 2. Pet. 1: 20. *prophetiam Scriptura non esse idias ἐπιλύσεως*, adeoque non privatae singulorum fidelium interpretationis. Præterquam enim quod *ἐπιλύσις* hic significet prophetarum loquelam, qua ora resolvunt ad enunciandum ea quæ à Deo acceperant; ut hic origo oraculorum prophetica, non verò interpretatio Scripturæ ab Apostolo exponatur: quemadmodum & loco *ἐπιλύσεως, ἐπιλύσεως*, h. e. *impetus & instinctus* in quibusdam codicibus legitur; ut sensus Apostoli sit, prophetias non ex proprio impulsu vel ingenio dictatas esse: servatâ tamen ordinariâ lectione, *ἰδία ἐπιλύσις* non est Petro privatum studium vel labor interpretandi Scripturam; sed est talis interpretatio, quæ fit ex proprio cerebro, non animadversâ scripturarum analogiâ. Atque adeo privata expositio & *ἐπιλύσις* non est opponenda expositioni certorum hominum & doctorum, quasi illis solis ea competeret, ut Ponti-

fici

fici volunt: nam expositio ea certorum hominum in cathedra sedentium & proprio motu sese loqui pronunciantium, vel maximè est hæc *ἰδίᾳ ἐπιλυσις* *ἡραφῶν*, quam Apostolus hic proscrit, cum fiat à spiritu privato, qui non loquitur omnibus, nec in univèrsam Ecclesiæ corpus effusus est.

XXXVIII. Cum verò rerum sacrarum iudicium fidei lumine præcipue constare dixerimus, operæ pretium erit, quis *rationis* circa Scripturam sacra, m seu mysteria religionis sit *usus*, breviter simul attexere. Nimirum sicut in iis quæ ex *naturalibus scientiis* cognoscuntur ratio se habet non solum ut instrumentum cognoscens, verum etiam ut principium & argumentum cognitionis: ita in iis quæ supra rationem sunt & ex *revelatione* solum cognoscuntur, ratio instrumenti locum tantum implet, cum cognitio illa omni ex parte fidei sit. Si verò res ita revelatione cognoscitur, ut postquam revelata est, ratione naturali quoque demonstrari possit, tum mixtæ naturæ est, quia fide & ratione simul cognoscitur.

RATIO
quomodo
ad res re-
velatas se
habeat.

XXXIX. Porro quatenus *res fidei* testimonio Dei nituntur, quod fide recipitur, hætenus ratio instrumenti vices solum sustinet: quatenus autem examinamus rationes propter quas Deus fide dignus est, nosque eam illi deferimus, hætenus ratio iterum principii & argumenti vices tenet.

XL. Ita etiam revelatio divina, quatenus nobis per *sermonem* Scripturæ & signa illa externa innotescit, vocum in Scripturâ adhibitarum significata, nec non cognitionem rerum illarum quæ vocibus istis significantur, hoc est, naturales nostras ideas & notiones quas de rebus habemus, præsupponit: harum ergo vocum & rerum significatio non est petenda ex Scripturâ, sed ex ratione, eaque principii locum in iis habet: adeo ut de rebus iis propriè iudicet ratio; de vocibus & oratione usus: ut autem utroque rectè utamur facit Spiritus. Ubi verò voces illæ Scripturæ peculiare sunt, tum illarum interpretatio ex Scriptura quoque petenda est. Quod & fieret, si Deus novas nobis revelaret ideas: circa istas enim ratio solum concurreret ut facultas & instrumentum ad ideas istas intelligendas & percipiendas.

XLI. Quamvis autem in ordinariâ revelatione idearum nobis jam notæ præsupponantur, illarumque cognitio ad rationem pertineat; tamen conjunctio earum à sola revelatione est, quam ratio solum per modum instrumenti ex verbo Dei percipit: ita ut iudicium de idearum illarum supernaturali conjunctione non pendeat ex natura, sed ex revelatione, adeoque non rationis, sed fidei sit. Ita ex. gr. quid Deus, quid homo sit, ex naturalibus ideis notum est. Illas autem naturas in *ἡρανδρώσῳ* conjungen-

das esse ratio ex Scriptura solum percipit; adeoque iudicium illius conjunctionis non rationis, sed fidei est.

Varius illi-
us circa
eas usus:
instrumen-
talis,

XLII. In universum ergo usus rationis circa res fidei est vel *instrumentalis*, vel *principalis*. *Instrumentalis* quadruplex est. Primus est, quod percipiat res fidei per verbum Dei & sermonem ejus nobis revelatas.

XLIII. Secundus est, quod ratio mysteria theologica *illustret*, eò comportatis omnibus quæ à ratione præstari possunt.

XLIV. Tertius est, quod conferat ratio Scripturæ loca, & religionis capita inter sese, doctrinasque falsas cum verâ: in quâ collatione emicat maxime discretionis iudicium. *Omnia explorate, & quod bonum fuerit, retinete.* 1. Thess. 5: 21. *Probate spiritus an ex Deo sint.* 1. Joh. 4: 1.

XLV. Quartus est, quod ratio *consequentias* rerumque consecutiones ex Scripturâ inferat, cum ad veritatem astruendam, tum ad falsitatem destruendam. *Ego sum Deus Abrahami, &c. non est Deus mortuorum, sed viventium.* Matth. 22: 31, 32. *Si non est resurrectio mortuorum, Christus quoque non est excitatus.* 1. Cor. 15: 12, 13. *Quis est mendax, nisi qui negat Jesum esse Christum?* 1. Joh. 2: 22. *Quarum consequentiarum usum tollere velle circa sacra, est hominem exuere.*

XLVI. Cum autem ratio instrumentaliter duntaxat concurrat ad consequentias istas eliciendas & cognoscendas, patet consequentiarum illarum certitudinem non in humanam rationem, sed in divinam revelationem refundi; ita ut consequentia illa, seu legitima mediæ cum extremis dispositio sit fidei duntaxat motivum & instrumentum, non vero credendi principium: non enim propter rationem, sed per rationem credimus.

XLVII. Ita etiam rationis est iudicare de vi istarum consequentiarum: quamvis non sit ejus iudicare de ipsis fidei dogmatis. Quo facit discrimen ab Augustino indicatum, inter *veritatem connexionum* & *veritatem ipsarum sententiarum*; quarum illa rationis, hæc verò fidei iudicio subest.

principa-
lis.

XLVIII. Præter hosce usus ministeriales ratio insuper usum *principalem* habet, in quo se habet per modum principii, quando nempe circa sacra *arguit*: tum enim non per modum organi, quo, sed per modum mediæ & argumenti, ex quo Theologus arguit, concurrat; quando nimirum ratio ex proprio thesauro argumenta pro fide promit; sive agat pro principiiis, ostendendo eorum credibilitatem, iis qui illam non agnoscunt, & refutando argutias in contrarium à perversâ ratione prolatas; sive agat ex principiiis, producendo argumenta ex naturâ, ad conclusiones theo-

theologicas five probandas, five confirmandas. Ita ut eadem conclusio quatenus ex Scripturâ probatur, fide, quatenus autem ex ratione demonstratur, scientiâ apprehendatur. In hisce autem ratio non est theologiæ ancilla, ut vulgo loquuntur, non magis quam theologia philosophiæ ancilla est. Sunt enim duæ scientiæ sibi invicem non subordinatæ, sed coordinatæ, cum diversa habeant; principia sed se invicem pariter consulunt, seu consilium præbent, & lumen sibi invicem affundunt.

XLIX. Non ergo ratio seu Philosophia Scripturæ est interpres, sed fides, seu ratio efficaci Sp. S. operatione illuminata, hoc est, præjudiciis suis aliisque vitiis liberata, ut lumen quod in Scriptura radiat videre, atque ita secundum Scripturam judicare possit. Maximè enim justum & rationale est, ut revelatione divinâ perceptâ ratio se ipsam abneget revelationique cedat, & ita fidei vincendam se tradat. Si vero revelatio obscura ac incerta sit, neque ex ea res decidi queat, tum ultrò patet ex ratione judicandum esse: quæ tum judicis vices sustinebit, sed *particularis*, in isto casu duntaxat, non vero *universalis* & in omni casu, ut quorundam est sententia.

Non ergo ratio Scripturæ interpres est.

L. Et ita legitimo rationis circa sacra usu asserto, patet rejiciendos esse ad extrema utrimque vergentes adversarios, cum qui rationi nimis derogant, tum qui nimium illi in sacris tribuunt. Prius committunt hodierni Pontificii, Anabaptistæ & nonnulli Lutherani. De Pontificiis jam vidimus. Anabaptistæ nolunt ratione utendum ad fidei mysteria cognoscenda; nescientes distinguere inter rationem ut instrumentum, & ut argumentum seu principium. Lutherani quidam volunt Theologiam, propter inusitatas quasdam circa Deum & sacramenta propositiones, regulas logicas transcendere. Verum etsi propriè tales propositiones ad Logicam referri nequeunt, analogicè tamen ad eam reduci possunt: nihil enim ratio nostra concipit nisi sub notione aliquâ, quarum usus est in Logicâ.

Redargutio eorum qui circa usum rationis in defectu peccant.

LI. Hi autem omnes rationi adeo infesti sunt, quia errores suos ab eâ convelli vident. Nos vero rationem verbo Dei non opponimus, sed cum eo componimus: lumen enim lumini non est contrarium, nec verum vero, adeoque nec lumen revelationis lumen rationis exstinguit. Veritas enim omnis ubicunque doceatur, Dei est. Ratio ergò Theologiæ quidem cedit, & hujus quam illius ampliores sunt limites; non tamen illi adversatur: & quamvis laboret ratio multis defectibus, illi tamen non debent cum ratione confundi, nec philosophiæ ipsi imputandum est illud quod

ψυδονίμω Philosophiæ tribuit Apostolus Col. 2: 8.

Et qui in
excessu.

LII. In excessu Sociniani eorumque affectæ rationi nimium deferunt, cum ab illâ ut iudice & normâ mysteria fidei pendere velint. Prætexunt equidem, quod non opponant rationem Scripturæ, uti hoc iis imponitur, sed hoc solum se asserere dicunt, quod ubi controversia est de Scripturæ sensu, nec ille fati patet, tum rationis esse de eo iudicare, & operam dare ne contra ipsam quicquam statuatur. Hoc autem quamvis licitum esse fateamur circa dubia & obscura Scripturæ dicta, tamen Sociniani duplici nomine hîc impingunt. 1. quod locis Scripturæ claris & perspicuis argumenta à ratione & absurdo ex eâ, licet è longinquo petito, opponant, adeoque Scripturam manifestam ad rationem detorqueant. 2. quod loco rationis rectæ corruptam & pessimis ratiocinationibus instructam supponant, eaque utantur.

LIII. Ratio autem religionis norma esse non potest. Si enim consideretur quæ corrupta, non solum est infra fidem, sed & contra eam, cum cœca & fidei inimica sit. *Nam sensus carnis inimicitia in Deum est, legi enim Dei non subicitur. Nam ne potest quidem.* Rom. 8: 7. *Animalis homo non est capax eorum que sunt Spiritus Dei: sunt enim ei stultitia.* 1. Cor. 2: 14. *Caro quippe & sanguis nobis ea non potest retegere.* Matth. 16: 17, 24. & *Christus crucifixus Judæis quidem offendiculum, Græcis vero stultitia. Et vocati non sunt multi sapientes secundum carnem.* 1. Cor. 1: 23. & 26. & *occultare solet Deus mysteria sua sapientibus & intelligentibus.* Matth. 11: 26.

LIV. Nec juvat rationi sanæ officium hoc tribuere. Talis enim in homine corrupto non datur: nec in homine integro ipsa potuisset esse norma mysteriorum supernaturalium: neque ubi nunc per Sp. S. emendatur, iudicandum est juxta ipsam, sed juxta principium primum, quod ratio illuminata jam admittit, nempe Scripturam.

Interpre-
rationis
Scriptura
NORMA.

LV. Hactenus de Scripturarum interprete. *Norma autem unica & primaria istius interpretationis, ut jam diximus, est Scriptura. Ad legem, & testimonium &c.* Esai. 8: 20. *Habent Mosem & Prophetas.* Luc. 16: 29. Quod olim Optatus Milevitanus scite demonstravit per testamentum Patris, post illius mortem ab hæredibus consulendum, ad litium omnium circa hæreditatem decisionem. Lib. 5. advers. Parmenian.

Cui inter-
cedunt
Pontificii.

LVI. Male ergo Pontificii Scripturam controversiarum regulam esse negant, sed eam utile tantum ad fidem fovendam commonitorium, & ad summum regulam partialem, eamque mutam & ambiguam in multis, statuunt.

LVII. Ve-

LVII. Verum certam eam ac minimè ambiguum fidei regulam ac normam esse patet; tum de V. Test. & scriptis Mosis, qui *in universà domo Dei*, usque ad ultima ejus tempora, *fidelis servus fuisse* perhibetur, Num. 12: 7. Hebr. 3: 5. ita ut extra ejus verba nihil unquam in Ecclesià audiri debuerit; sicut & Paulus *ne quicquam dixit extra ea, que Moses & Propheta futura prædixerant.* Act. 26: 22. *Et sit mihi* (inquit Deus) *hoc ipsum Canticum loco testis contra filios Israël.* Deut. 31: 19. *Recordamini legis Mosis, servi mei* &c. Mal. 4: 4. tum etiam præcipuè de N. T. ubi *Lex Dei in medio ponenda* promittitur, Jer. 31: 33. ita ut verba fundamenti ac Fœderis Dei, & veluti *clavis omnium cognitionis*, Luc. 11: 52. & *analogia fidei*, quæ *mensura est prophetiæ*, Rom. 12: 6. publice jam extent: adeo ut fideles jam *omnia norint*, 1. Joh. 2: 20, 21. omnesque Ecclesiæ filii, *Dei ipsius discipuli* dicantur, Esai. 54: 13. remotis quibusvis doctoribus, peculiare verbum habentibus. *Vos autem ne vocamini Rabbi, unus est enim Doctor vester, nempe Christus.* Matth. 23: 8, 10. *Perstate & tenete traditam doctrinam quam edocti estis, sive per me, sive per epistolam meam.* 2. Theff. 2: 15.

LVIII. Fraudulenter etiam iidem Pontificii, ut & Sociniani, hic distinguunt inter normam & judicem supremum; Scripturam quidem concedentes esse normam, sed ita ut pro summo iudice vel Ecclesiam, vel rationem humanam habere videantur: cum tamen normam hac Scripturam suppositam, iudex hic non alius sit quam Deus ipse in Scripturam loquens, & per illam fidelium intellectum illuminans. *Vivus est enim sermo Dei & efficax, -- & dijudicans cogitationes & conceptiones cordis.* Hebr. 4: 12.

& Sociniani.

LIX. Viæ veræ interpretationis hæ sunt. 1. abnegatio propriæ sapientiæ. *Fiduciam habe in Jehova ex toto animo tuo: intelligentia verò tuæ ne inniuor.* Prov. 3: 5. *Nulla prophetia Scripturæ est propria explicatio.* *Non enim libitu hominis allata est olim prophetia* &c. 2. Pet. 1: 20, 21. 2. Preces ad Deum. *Quisquis enim petit, accipit, & qui querit, invenit, & pulsanti aperitur.* Matth. 7: 7, 8. 3. Sincera pietas & humilitas. *Arcanum Jehovæ revelatur timentibus ipsum, & fœdus ejus est, ut illud notum faciat eis.* Psal. 25: 14. 4. Scripturæ lectio & scrutatio, & aliarum ejus partium collatio. *Scrutamini Scripturas.* Joh. 5: 39. *Levitæ legebant legem Dei explanatè, & exponendo sensum, dabant intelligentiam per Scripturam ipsam.* Nch. 8: 9. *Quotidie examinantes scripturas, an hæc ita se habent.* Act. 17: 11. Quo pertinet fontium inspectio, scopi consideratio, circumstantiarum observatio, attentio ad usum & significationem verbo-

Interpretationis Scripturæ veræ V. 1. E.

rum & phrasium (Deus enim humano more nobiscum locutus est in Scripturâ) antecedentia & consequentia, historiam temporis, loca parallela; denique revocatio omnium *ad analogiam fidei*. Rom. 12: 6.

quas inter-
vertunt
Pontificii.

LX. Absurde autem Pontificii pro interpretationis regulis & viis imprimis adferunt praxin & traditionem Ecclesiæ, consensum Patrum, & Conciliorum decreta: quæ libertati fidelium repugnant: contra illud Pauli: *Non quod dominemur vestræ fidei, sed quod administri simus gaudii vestri*. 2. Cor. I. 24.

et Ana-
baptista.

LXI. Et ab alterâ parte damnandi quoque sunt Anabaptistæ, protervè rejicientes in explicandâ Scripturâ omne litterarum ac sæcularis eruditionis præsidium.

Interpre-
tationis
Scripturæ
L A T I -
T U D O .
Cujus re-
gula, ver-
ba Scri-
pturæ hoc
omne si-
gnificare
quod signi-
ficare pos-
sunt.

LXII. Quæcunque autem interpretatio genuinis hisce viis deprehenditur, & verborum pondus, phrasios usitatam rationem, ἀκολουθίαν rerum & analogiam Scripturæ observat, de ea dubitari non potest, quin recta & germana expositio & ipsa Sp. S. δόξα ἁλυσίς sit. Est enim hæc certissima & maximi usus in explicandâ Scripturâ regula, verba Scripturæ (intelligimus autem verba textus originalis ἑρπνεύσα, atque ea non separatim sumta, sed prout in contextu integro occurrunt) hoc omne significare, quod significare possunt.

LXIII. Verba enim Sp. S. semper in omni latitudine ac potentiâ suâ sumenda esse patet; tum ex operum Dei magnitudine ac majestate, quæ nimis sublimia cogitari nunquam possunt: ita ut vcrendum non sit, ne nimis magnificè de Deo sentiamus, si plenam verborum δύναμιν sequamur; tum ex Dei ipsius natura & proprietatibus, qui cum sapientissimus sit, in tradenda Scripturâ verbis usus est procul dubio aptissimis & convenientissimis; neque enim putandum est Deum inanes logos fundere (quod ne prudentes quidem inter homines faciunt) & pompâ ac magnificentiâ sermonis Ecclesiæ suæ illudere voluisse, ita ut verba ejus in exiliori semper sensu intelligi debeant, quam sonus & vis earum requirit. Sic enim verba non forent Deo digna. Atque adeo statuendum est, quicquid in potestate verborum Scripturæ est, id eam actu significare, nec extenuandos unquam esse sensus Sp. S. cum & Apostolus 1. Cor. 14: 11. τὴν δύναμιν τῆς φωνῆς appellet ejus significationem, per quam nobis fit vocis δῆλωσις.

LXIV. Atque hujus regulæ usus apparet in controversiis cum hæreticis, qui omnes plenam verborum Scripturæ significationem restringere & extenuare solent. Ita Judæi enervarunt vaticinia de Messîâ ejusque regno, illa in tenuiori sensu aliis quibusdam applicantes. Sic & Sociniani ple-

plenitudinem sensuum Scripturæ de mysterio Trinitatis & Deitatis Christi extenuant, & Remonstrantes idem faciunt circa operationem gratiæ & Sp. S. in nobis; & similiter alii. Ita ut perniciosissimum sit hoc dictum, verba quidem Scripturæ hoc vel illud significare posse, non tamen sequi, ideo & actu hoc significare.

LXV. Præterea censendum est, verbis Scripturæ significari & comprehendendi quicquid bonâ consequentiâ ex illis sequitur. Cum enim Dei sermo sit sapientissimus, convenienter semper loqui existimandus est, atque etiam illa dicere voluisse, quæ naturali rerum ac veritatum nexu ex dictis ejus consequuntur, quæque homines prudenter & sapienter ex dictis ejus intelligere possunt. Hoc enim negare foret *abnegare vim omnem & sapientiam Scripturæ*. 2. Tim. 3: 5. illamque *tanquam cadaver sine spiritu & vita* abjicere. Apoc. 11: 8. & contra *imagini Bestiæ spiritum dare*. Apoc. 13: 15.

*Quod etiam
pertinet
CONSE-
QUEN-
TIÆ ex
verbis
Scripturæ
deductæ.*

LXVI. Hinc Scripturarum meditatio: *Qui de lege ejus meditabitur interdum ac noctu*. Psal. 1: 2. scrutatio: *Scrutamini Scripturas*. Joh. 5: 39. collatio: *Spiritualia cum iis que spiritualia sunt conjungentes*. 1. Cor. 2: 13. atque omnium quæ ex eâ dicuntur exploratio: *Omnia explorate, & quod bonum fuerit, retinete*. 1. Thess. 5: 21. nobis injunguntur; & docemur *αεφθεύειν κατ' ἀναλογίαν τῆς πίστεως*, Rom. 12: 6. quod sine ratiocinatione & consequentiarum usu fieri non potest. Sed & generali regula eum confirmat Apostolus, 1. Joh. 2: 21. ubi fidelibus attentionem & considerationem commendans, *nullum mendacium ex veritate esse* addit. Itaque etiam exemplo suo Christus ac Apostoli præiverunt. Christus enim resurrectionem mortuorum probat ex illo dicto Dei: *Ego sum Deus Abraham &c*. Matth. 22: 31. & Apostolus Petrus resurrectionem Christi ex verbis Davidis Psal. 16: 10. infert: *Præsciens locutus est David de resurrectione Christi, non derelictam esse apud inferos animam ejus, neque carnem ejus sensisse corruptionem*. Act. 2: 31.

LXVII. Errant ergo Anabaptistæ, qui, ut litterarum plerumque rudes sunt, quod per consequentiam ex verbis Dei elicitur verbum Dei non esse contendunt.

*Quas male
rejecerunt
Anabapti-
stæ.*

LXVIII. Et male etiam Sociniani consequentias rejiciunt in dogmatibus necessariis, quamvis in docendo & refutando eas admittant.

Sociniani.

LXIX. Ita & Pontificii errant; docentes quædam quæ per consequentiam è Scripturâ educuntur verbum Dei propriè non esse.

Pontificii.

LXX. Pejus autem est quod Veronistæ in Gallia urgent, nimirum

Veronistæ.

et novi
methodi-
stæ.

ut omnia quæ in religione asserimus totidem verbis in Scripturâ reperiri ostendamus. Nec melius procedit *μεθοδικία* Walenburgiana, quæ hoc fatagit, ne ea quæ ex Scripturis per necessariam consequentiam conficiuntur, videantur revelata esse ad fidem.

LXXI. Frustra autem occlamare solent, fidem non esse discursum: nam similiter fides non est auditus, nec lectio &c. & tamen fides est ex auditu, lectione, & ita etiam ex *λογισμῶν*, seu discursu. Atque adeo consequentiæ ex principiis fidei deductæ etiam fidei sunt, licet rationis sit eas consequentias animadvertere & deducere.

qui frustra
defectus
consequen-
tiarum
præten-
dunt.

LXXII. Præcipuè autem prætendunt defectus, quos in consequentiis nostris sese reperire autumant: ac primò obijciunt, non alia quam privatâ auctoritate à nobis consequentias istas necti, contra dictum, *Non voluntate hominis allata est aliquando prophetia, sed à Spiritu Sancto acti, locuti sunt Sancti illi Dei homines.* 2. Pet. 1: 21. Resp. verbo Dei in medio omnium posito, peculiari auctoritate ac potestate ad id legendum & interpretandum opus non esse, sufficere enim mandatum ac promissionem Dei ad omnes, præsertim in N. T. De loco autem Petri jam ante responsum est, interpretationem nimirum privatam, quæ hic proscribitur, non esse interpretationem hominis privati, sed eam, quæ ex proprio ingenio extra Scripturas fingitur, sive ea sit hominis privati, sive in publico munere constituti.

LXXIII. Pergunt: nullam ex nostris consequentiis in Scripturis inveniri, licet ibi legantur variæ Scripturæ per Scripturam explicationes, ut Gen. 15: 6. 22: 10. conf. Jac. 2: 21-24. neque etiam Scripturam judicare de consequentiarum nostrarum bonitate. Resp. Non opus esse Scripturæ interpretationes omnes formaliter in ipsâ Scripturâ occurrere; sic enim actum esset de omni Scripturæ interpretatione, cum sufficiat rem ipsam ex Scripturâ elici, & verborum ac sensuum potestate & consequentiâ comprehendendi. Deinde etiam, non Scripturæ, sed rationis propriè est de veritatum connexionibus judicare; & quorumvis hominum, ipsorumque adeo adversariorum, contra quos agimus, conscientia hoc officium est.

LXXIV. Porro obijciunt: rationem posse errare in deducendis consequentiis; ergo eas conclusiones non posse esse fidei. Resp. 1. Consequentia, quam ratio nostra format, non facit aliquid esse fidei, sed ostendit illud tantum; de fide autem aliquid est, quia nititur divina revelatione, quod per consequentiam solum ostenditur. 2. & quamvis in eo

errare ratio possit, non tamen hoc consequentiæ veritatem magis tollit, quam omnis sensuum & rationis certitudo neganda est, quia errare etiam in iis possumus: nam ubi iis benè utimur, errare in illis non possumus, propter veracitatem Dei: atque idem quoque locum habet in consequentiis deducendis, ad quas formandas non opus est ut nos infallibiles simus, verum sufficit quod illæ secundum infallibiles regulas à nobis institutæ sunt; quod an factum sit examinare ejus est, qui illas in dubium trahit.

LXXV. Objiçient etiam: cum altera præmissarum in consequentiis sit solius rationis, ex eo capite conclusionem errori debere esse obnoxiam. Resp. Falsum, præmissam rationi innixam errori esse obnoxiam, cum quod ratio dicat ejusdem veritatis ac certitudinis sit, ac alia aliter à Deo revelata. Et Scriptura ipsa tales consequentias probat, ubi vel major propositio, ut *Ego sum Deus Abraham &c. Deus non est Deus mortuorum, sed viventium.* Matth. 22: 32. Marc. 12: 26, 27. vel minor solius rationis est: ut quando *Apollos, potens in Scripturis, diligenter docebat ea quæ sunt Domini*; adeoque ex V. T. probabat Jesum esse Christum. Act. 18: 24, 25. & Johannes Bapt. revelatum sibi dicebat: *Super quem videris Spiritum descendantem ac manentem, hic est qui baptizat Sp. Sancto. Ego igitur vidi & testor hunc esse Filium illum Dei.* & Christus: *Ite & renunciate Johanni quæ auditis & videtis.* Joh. 1: 33. Eadem autem utrobique mentis operatio est, undecunque præmissæ deducantur; cum ejus solummodo sit propositiones disponere, & veritatum nexum ostendere.

LXXVI. Quamvis autem Scriptura sola sufficiens fidei norma & principium sit, hoc tamen ita intelligendum est, ut ea præsupponat multas veritates, quas ipsa non docet vel explorat; quibus tamen egemus, tanquam instrumentis & mediis ad Scripturam & veritates in ea contentas intelligendas.

LXXVII. Cum enim Deus nobis loquatur ut creaturis rationalibus, præsupponit in nobis *sensus nostros*, quibus verbum Dei apprehendimus, præcipuè visum & auditum: deinde etiam *intellectum & judicium*, & in iis notiones communes sive ideas simplices; cum sine illis Scripturæ sensus percipi non possit. Porro, ne Scriptura nobis sit barbara, requirit *cognitionem significationis terminorum*, seu τῆς δυνάμεως τῆς φωνῆς, I. Cor. 14: 11. Præterea præsupponit rationem & *viam sensum illum* investigandi & eruendi, qualis obtinet in omni veritatis investigatione, per disciplinas humanas; atque hic non minimum obtinent locum consequentiæ. Requiritur etiam ulterius *multarum aliarum rerum cognitio*, quæ quo

quis instructior ad S. Scripturam accedit, eo altius in ejus sensum ac sapientiam penetrabit: imo nulla est *ars* vel *disciplina*, quæ hic suum usum non præstet. Denique ut Scriptura fidem in nobis gignat, non solum nuda veritatis per hæc vias perceptio, verum etiam ejus *amor* & *obedientia* adesse debet.

*Contra
novos metho-
distas.*

LXXVIII. Perverse ergo Methodistæ sola & nuda Scripturæ verba adferri petunt, omnem argumentationem aliasque eruendæ veritatis vias excludentes: cum Scripturæ perfectio solum excludat alia omnia principia ejusdem generis, ex. gr. verbum non scriptum, traditiones & praxin Ecclesiæ, decreta Pontificum & Conciliorum, non vero illas, quas jam diximus, veritatis inveniendæ vias & instrumenta.

*Rectus
scripturam
interpretandi
modus,
per ipsos
Scripturæ
terminos.*

LXXIX. Hoc tamen observandum est in adhibendis hæc viis, ut in Scripturâ interpretandâ rectum observemus *modum*, & quantum fieri potest, ipsis Scripturæ terminis utamur: nulla enim vocabula sensum Sp. S. commodius expriment, quam ea quæ ipse in eam rem elegit, & suo ore consecravit. Qua in re Apostoli nobis præverunt, qui, licet ipsi *θεόπωνεσοι*, easdem tamen plerumque phrasés, quibus Moses & Prophetæ usi fuerunt, adhibuerunt. Hinc Paulus: *Loquimur sermones, quos docet Spiritus Sanctus*. 1. Cor. 2: 13. Item: *Ne quis falso ratiocinando vos fallat in perditionem*. Col. 2: 4. *Si quis diversam docet doctrinam, neque accedit sanis sermonibus Domini nostri J. Christi*. 1. Tim. 6: 3. *Si quis loquitur, loquatur ut eloquia Dei*. 1. Pet. 4: 11. Atque hoc vel maximè ad concordiam & consensum opinionum facit, si ii, qui idem sentiunt, idem quoque loquantur.

XXC. Præcipuè autem talibus verbis & modis loquendi utendum est in Theologia didacticâ. *Assuetus sermonibus fidei & bonæ doctrinæ*. 1. Tim. 4: 6. Atque ubi necessitatis causâ, propter adversarios, alii nunquam termini adhibendi sunt, cavendum est, ne isti sint tales, qui revelationi divinæ aliquid addant, vel demant, vel sensum ejus pervertant. *In vanum fecit stylus falsitatis, Scribæ pudore affecti sunt, sapientes consternati sunt & capti*. Jer. 8: 8.

XXCI. Quem in finem maximè cavendum. 1. ne definitiones & distinctiones rerum naturalium applicentur rebus divinis, in quibus locum non habent. 2. ne phrasés & voces sint ambiguæ & dubiæ. 3. ne sint difficiliore & obscuriore quam res ipsæ, aut termini quibus Scriptura in iisdem rebus utitur. *Aversare profanas vocum inanitates*. 1. Tim. 6: 20. 4. ne phrasibus Scripturæ unquam præferantur. 5. ne unquam pro

norma aliis obrudantur, quamvis vel optimæ essent. Atque hæc quidem omnia contra Theologiam Scholasticam meritò observanda veniunt.

CAPUT XIII.

De sacra Scripturæ Versione.

I. Uppositâ Scripturæ *perspicuitate*, eamque consequente *Interpretatione*, necessario sequitur ejus è lingua authentica in linguas vernaculas *Translatio*.

Scriptura
TRANS-
LATIO.

II. Scripturæ lingua authentica, quoad V. T. Hebræa est, paucis exceptis apud Daniele, Jeremiam & Ezram, quæ Chaldæa sunt. Novi T. lingua authentica Græca est: quo spectare videtur nationum distinctio in *Judeos & Græcos*. Rom. 1: 16. & 2: 10.

Lingua S.
Scriptura
originalis.

III. Ideo Novum T. Græcè conscriptum est. Cum enim Judæorum natio repudianda, & extra Ecclesiæ pomeria ableganda foret, incongruum videbatur novum gentium populum prisco illo sermone affari; sed electa est ea lingua, quæ, cum longe lateque in mundo floreret, & jam ad Judæos ipsos pervassisset, nascenti Euangelio commeatum & quasi curium præberet.

IV. In hisce ergo linguis Scriptura solum authentica est, tum quasi *res enunciatas*, tum quoad *modum enunciandi*: versiones autem fideles authenticæ sunt priori modo, non vero secundo. Vel potius triplex verbi Dei, prout extrinsecus proponitur, discrimen observari potest. 1. ut aliquid sit verbum Dei secundum *rem*, seu sententiam. 2. secundum *rem & voces*. 3. secundum *rem, voces & idioma*. Primo modo verbum Dei est, quicquid ex eo rectè docetur: secundo modo id sunt fideles Scripturæ versiones: tertio modo soli codices Hebræi & Græci V. & N. T. qui verbum Dei sunt in summo gradu.

Et inde
ejus au-
thentia.

V. Ut autem textus ille authenticus sui usum omnibus præbere possit, Scripturæ in alias linguas versione opus est: nam & ipse Deus familiari linguâ populo suo locutus est: cumque ea in communi usu jam esse desierit, & tamen Deus ad gentes etiam verbum suum miserit, idque omnibus obvium ac expositum esse velit; in vulgares linguas illud converti omnino necesse est. *Sermo Christi inhabitet in vobis copiosè cum omni sapientiâ*. Col. 3: 16. *Convertam ad populos labium purum, ut nuncupent omnes nomen Jehova*. Zeph. 3: 9.

Transla-
tionis Scri-
ptura ne-
cessitas.

VI. Et

*Qualis fi-
dei idiotarum
in
Scriptura
versionibus
certitudo
sit.*

VI. Quamvis autem hinc magna ex parte fideles Deum tantum per interpretem loquentem audiant, non tamen ab humanâ fide omnis ipsorum religio ac fides dependet. Nam 1. hoc est tantum externum hominum ministerium, quod ipsi verbi Dei substantiæ, cui proprie fides nostra innitur, divinam suam vim auferre non potest; illa enim in omnibus versionibus manet. 2. De fidei veritate singulis fidelibus constare potest, non certitudine solum humana, quæ ex versionum omnium in veritatibus fundamentalibus consensu ac linguarum & doctrinæ adminiculis colligitur; verum etiam certitudine divinâ, ex ipsa veritatum ac dogmatum divinitate, & nativâ ista luce, quæ in ipsis etiam versionibus splendet.

*Versioni
Scriptura
male in-
tercedunt
Pontificii.*

VII. Gravissimè ergo divinæ huic voluntati intercedunt Pontificii, qui vulgares Scripturæ versiones vel in universum damnant, vel specie tenus tantum concedunt: contra Vet. Ecclesiæ exempla, quæ tanto cum veræ religionis fructu faciendis Scripturæ versionibus incubuit: quarum præcipuas suis locis perlustrabimus.

Handwritten text, possibly a signature or name, in brown ink, located near the top center of the page. The text is faint and difficult to decipher, but appears to consist of several characters and a flourish.

9 for Mornai 79 vrs. vel. Spangere Loncio
78.14:0. Caffin.

LOCUS SECUNDUS
D E D E O.

C A P U T X I V.

De Existentiâ Dei.

I.

Actenus Theologiæ principium, nempe Scriptura S. Sequitur nunc, ut ea quæ in Scriptura S. continentur, sive *sensus* ejus, hoc est, ipsam Theologiam, universamque ejus rationem, consideremus. Cum vero ea dependeat unice à cognitione *Dei*, quam enarrat Theologia, quæque Scripturæ argumentum & scopus est, *Hæc enim est vita æterna, ut te cognoscant verum Deum, & quem misisti. Jesum Christum*, Joh. 17: 3. de hac primo agendum, indeque ad Oeconomiam divinorum operum, speciatim circa salutem humanam, descendendum est.

*Theologia
objectum
primarium
est notitiæ
DEI di-
vinorum-
que OPE-
RUM.*

II. Consideratur autem Deus Opt. Max. vel *ἰσχυρός*, sive in *naturâ* suâ divinâ, vel *ὑποστατικός*, sive in *personis*, in quibus ea inesse atque existere intelligitur. In priori consideratione occurrit 1. quæstio an sit, sive *quod sit* Deus. 2. *quid sit*.

*In Deo co-
gnoscenda,
cum essen-
tia, tum
persona.*

III. Cumque omnis notitia de Deo vel ex *naturâ*, vel ex Scriptura sive *revelatione* pcti possit; cognitio Dei naturalis rursus in duplici discrimine est: dividitur enim ea in *innatam*, atque *acquistam*; de quibus, quamvis alterius cæteroquin disciplinæ sint, Scriptura variis in locis agit, dum ex hominis penetralibus & mundi conditu atque ornatu ad Deum conditorem assurgere nos docet.

*Essentia
Dei noti-
tia est, cum
innata,
tum ac-
quisita.*

IV. Præsupponit enim acquisita semper *innatam* nostris mentibus Dei notitiam, neque sine eâ ex quocunque rerum creaturarum contemplatu vel levissima numinis suspicio oboriri nobis potuisset; imo ne vel minimam quidem de eo cogitationem animo formare atque comprehendere possemus.

V. Dicitur ea de Deo cogitatio Philosophis *idea Dei*, vulgato & vero istius vocabuli usu, cum *idea* à Græco *εἰδὲν* deducta proprie notet

*utriusque
funda-
mentum*

est IDEA Dei. *speciem & imaginem, five formam rei in intellectu. Cicero in Academ. quæst. visa dixit. Vulgo autem notio & conceptus appellatur. Cumque ea in mente proprie existat, nihilque nisi pura cogitatio de re aliqua sit, spiritualis omnino est, & longe à phantasmate vel imaginatione differt.*

que in homine datur. VI. Dari in nobis istiusmodi ideam non solum nos ipsi nobis conscii sumus, eamque frequenter in animo nostro experimur; sed & ex qualicumque de Deo cogitatione, imo vel ipsa dubitatione atque negatione, ea necessario evincitur: in omni enim cogitatione aliquid concipiendum animo est, quod illius subjectum sit; atque adeo, nisi nomen Deus inanis & bruta vox sit, quæ præter literarum atque vocabuli sonum nihil intellectui repræsentet, & nisi statuere velimus nos cum de Deo cogitamus, de nihilo prorsus vel de re aliqua incognita cogitare, agnoscendum omnino est; eam cogitationem ideam atque imaginem aliquam sui, hoc est, entis perfectissimi notionem in animo nostro relinquere, cum per illam ens perfectissimum omnes intelligamus. Quæ Dei notio pertinet ad *τὸ πρῶτον τῶν θεῶν*, quod in hominibus manifestum esse testatur Apostolus Rom. 1: 19.

Existentiam Dei infert. VII. Ex hac autem ideâ Dei colligitur ejus *existentia*; cum à *priori*, quia talem dicit essentiam quæ continet simul existentiam: tum à *posteriori*; partim quia idea illa causam requirit; partim quia nos ideam illam habentes non nisi à Deo esse possumus.

cum à priori. VIII. Primo igitur à *priori* hæc idea demonstrat Deum; quia quodcumque clarè & distinctè percipitur in idea alicujus rei contineri, illud verè de eâ affirmari potest: atque existere necessariò in idea entis infinite perfecti clare & distinctè percipitur contineri. Imo tam clarè & necessario, ac in conceptu vallis conceptus montis, vel in conceptu corporis ejus extensio & divisibilitas includitur; & quemadmodum trianguli natura distinctè concipi non potest, quin ille intelligatur habere tres angulos, quique æquales sint duobus rectis; similiter in conceptu Dei ejus existentia comprehenditur. Non quod cogitatio mea hoc efficiat, & rem pro lubitu fingat, sed quia natura Dei & res ipsa ad hoc cogitandum me determinet.

IX. Neque id sequitur ex hypothesi: nempe posito ente aliquo, quod omnes perfectiones infinite complecteretur, tum illam etiam perfectionem ei concedendam, quod necessario existeret. Non enim mihi liberum est illam hypothesin ponere vel non ponere, sed quoties de Deo cogito, ejus essentiam non aliter quam necessario jamque actu existentem concipere

pere possum, quia existentia de naturâ & essentia ejus est, ut absque ea ne quidem intelligi possit. Neque vero ullo modo ea ut possibilis unquam concipi, & quasi ex hypothefi, ut res aliqua alia quam fingimus, pro arbitrio poni & rursus removeri potest; cum ea, si jam actu non sit, jam ne quidem unquam esse possit; & proinde ne quidem ut possibilis ad existendum concipi poterit: atque adeo ens hoc perfectissimum necessario cogitari debet cum cogitatione impossibilis existentiae, hoc est, cum notione summæ imperfectionis & nihili: quod implicat. Si ergo idea entis summè perfecti non est res ficta, ut centauri, hippogryphis &c. sed res vera & positiva, quæque adeo in omnibus hominibus reperitur, & ubique eadem est, quamque nos ipsi semper eodem modo cogitando nobis objicimus; certissimâ ratione inde concluditur, ens istud actu existere, cum aliter ne vel concipi quidem possit.

X. A *posteriori* similiter ex ea concluditur Dei existentia, quia hæc ^{idea} *causam* aliquam requirit: non enim à nobis ipsis effecta est, cum immutabilis sit, & in omnibus hominibus eadem reperiatur, neque ullam in eam potestatem habeamus, ut eam pro arbitrio fingere vel refingere, aut ullo modo immutare, vel etiam negare possimus: atque adeo aliunde eam impressam, & velut scintillam ab æternâ illa luce derivatam esse constat. *In ipso vita est, & vita lux hominum.* Joh. 1: 4. *In lumine tuo videmus lumen.* Psal. 36: 10.

XI. Apparet hoc amplius, quia idea hæc, quoad esse suum repræsentativum, sive *vicarium*, tantum perfectionis seu realitatis objectivæ in se se continet, ut à nobis, qui finiti sumus, non magis eam mutuari possimus, quam elaboratissimum signum vel tabula ab imperitissima manu proficisci, vel quicquam à nihilo prodire potest; nihil enim in nobis est, ad quod eam exprimere vel effingere possemus: & tamen necesse est perfectiones istas, quas in ea contemplamur, habere causam aliquam exemplarem & objectum actu existens, quod vel formaliter vel eminenter eas omnes in se contineat; nisi perfectissimam illam ideam vel ex toto vel ex parte nihil pro objecto habere dicamus: quod implicat.

XII. Neque etiam aliunde ea nobis immitti potuit: non per *sensus*; cum illi nihil nisi motus quosdam corporeos, nullam autem alicujus rei ideam, nobis imprimere possint, sed ideas innatas occasione istorum motuum tantum excitare apti sint; neque etiam illa quæ in sensus incurrunt ideam illam vel secundum se totam, cum infinita sit, vel secundum partes, cum iis careat, in se comprehendunt: ita ut à creaturis desumpta non sit:

neque per *revelationem externam*, vel institutionem aliorum; nam eadem redibit quæstio; unde nempe priores illi eam ideam hauserint: & cum omnis revelatio externa fiat vel per visum vel auditum, eadem ejus erit ratio quæ externorum sensuum, neque ea quicquam in animo nostro producet, nisi prius rerum ipsarum ideæ nobis innatæ & insitæ fuerint: neque etiam per *ratiocinationem*: nam & illa similiter non producit ideas ulla, verum præsupponit eas; tum autem circa illas porro occupatur, easque explicatiores & clariores reddit.

XIII. Unde sequitur, nos eam immediatè à solo Deo habere, per revelationem internam, qua intellectum nostrum illustravit, eamque ideam, tanquam notam & signum aliquod artificis, operi suo præstantissimo impressit.

XIV. Quæ omnia fortius stringunt, quod nos ipsos, qui ideam illam habemus, à nobis ipsis non esse deprehendimus: per ideam enim hanc multas perfectiones agnoscimus, quas nobis deesse intelligimus; quas tamen nobis ipsis dedissemus, si à nobis ipsis potuissemus existere: aut potius eo ipso quo à nobis essemus, eas simul haberemus.

quo etiam
spectat
dictamen
conscientiæ.

XV. Hic ergo nobilissimus est Deum cognoscendi modus, ex intimâ mentis nostræ naturâ haustus: qui hoc quoque peculiare habet, quod per eum non solum cognoscimus quod sit Deus, verum etiam, quantum ejus capaces sumus, quid sit. Atque hoc argumentum omnium primigenium est, cum omnis alia Deum cognoscendi ratio, atque ipsum illud *dictamen conscientiæ*, & naturæ ipsius instinctus, qui tam potentem numinis metum nobis imprimit, hoc argumentum præsupponant, & idea hæc Dei dictaminis & instinctus illius causa sit: nam ex sensu illo simplici ac idea numinis, quam primo omnium in me deprehendo, resultat potens ille conscientiæ practicæ de Deo assensus; quæ duo in illo conscientiæ dictamine involvuntur. *Fus quippe Dei gentilibus cognitum est.* Rom. 1: 32. utpote qui *ostendunt opus legis in cordibus suis inscriptum, una testimonium reddente ipsorum conscientiæ.* Ibid. 2: 14, 15.

Notitia Dei
acquisita.

XVI. Sequitur notitia Dei *acquisita* ex creaturis; de qua Job. 12: 7, 8, 9. *Interroga jumenta & docebunt te, & volatile cælorum, & tibi indicabit, vel loquere terræ, & docebit te, & narrabunt tibi pisces maris.* Psal. 8. & 19. *Attollite in sublime oculos vestros, & videte quis creaverit ista, producens numero suo exercitum ipsorum.* Esai. 40: 26. *Qui non passus est se esse expertem testimonii, dans nobis pluvias & tempora fructifera.* Act. 14. 17. *Ut cum quærent, si fortè palpando eum invenirent; quanquam*

non longè abest ab unoquoque nostrum. Ibid. 17: 27. *Ipsius invisibilia jam inde a condito mundo ex iis qua fecit mente animadversa pervidentur, æterna videlicet ejus tum potentia, tum divinitas.* Rom. 1: 20. Argumenta autem ea suppeditant partim *naturalia*, partim *moralia*.

XVII. Ad *naturalia* pertinet præcipuè mundi hujus omniumque rerum ortus: quæ nec à se ipsis esse, neque infinito causarum nexu coaluisse potuerunt, cum intellectus noster interminabilem istum causarum ordinem non seriat; & res ipsa manifesto aversetur, cum eadem illæ res, postquam ortæ sunt, adhuc singulis momentis conservari atque veluti reproduci debeant; quæ conservatio cum non nisi ab ente sufficientissimo & infinito peragi possit, præsens aliquod numen continuò ostendit. *Ipse omnibus vitam & halitum & omnia dat, & ex uno sanguine omne genus humanum condidit, definitis statim temporibus, & positis terminis habitationis eorum. --- In ipso enim vivimus, & movemur, & sumus.* Act. 17: 25, 26, 27, 28. Unde exceptio omnis hominum profanorum, quasi propter solam intellectus nostri defatigationem infinitam rerum seriem comprehendere non queamus, plane excluditur.

XVIII. Imo verò ente isto summo atque perfectissimo sublato nihil unquam in rerum natura fuisset possibile: ipsum enim istud ens non nisi æternum & necessarium, non vero ut possibile concipi potest: quin & sine eo nihil à non esse ad esse transire potuisset; cum in nullius rei essentia, solo illo ente excepto, necessaria existentia involvatur: adeoque sine eo nihil unquam factum fuisset, aut fieri potuisset.

XIX. Illustratur hoc argumentum non parum considerato pulcherrimo rerum creaturarum ordine ac ornatu, & partium omnium veluti in dulcissimâ harmoniâ concentu: quæ non nisi à sapientissimo artifice prodire potuerunt.

XX. Argumenta *moralia* defumuntur à naturali sensu numinis, turpis & honesti discrimine, omnium hominum atque ætæ tum consensu; imo vel à scædissimâ gentium idololatria, quæ ipsa clarissimè testatur humanum genus Deo carere nec posse, nec velle; ab impulsibus heroïcis, futurorum vaticiniis, miraculis, aliisque operibus magnificis, quibus sese Deus præsentis numine adesse, atque rebus humanis intervenire sæpe testatus est.

XXI. Præter hanc autem naturæ disciplinam, sanctiori quodam ritu sese Deus manifestavit in Ecclesiâ suâ, in qua sæpius sollemni modo apparuit, & quantum humanis oculis fas est, se videndum præbuit, & palam locutus est, & cum hominibus fœdus fecit: ita ut & verbum, & populus,

ac regnum ejus adhuc in mundo sint, & semper fuerint.

XXII. Quæ apparitio atque numinis sui manifestatio, cum Deo, qui humanum genus condidit, idque summoperè diligit, non indigna sit; imo cum vel maximè ipsum deceat, homini, quem ad imaginem suam creaverat, & ad sese adducere statuerat, se veluti offerre atque ei occurrere, eumque de cælo affari, & sanctissimis modis regere: tum vel imprimis homini, in tantâ naturalis cognitionis corruptione, & maligna ac dubia ista luce, per quam ad Deum appropinquare amplius non poterat, prorsus necessaria erat. *Lux ista in tenebris lucet.* Joh. 1: 5. *Ipsius enim invisibilia, æterna videlicet ejus tum potentia, tum divinitas ex creatione mundi perspiciuntur: ad hoc ut sint inexcusabiles, propterea quod cum Deum norint, tamen ut Deum non glorificaverunt, neque gratias ei egerunt: sed vani facti sunt in ratiocinationibus suis, & obtenebratum est insipiens cor eorum.* Rom. 1: 20, 21. *Fide animadvertimus verbo Dei compacta esse sæcula, ut quæ cernimus, non ex apparentibus facta sint.* Hebr. 11: 3.

Adversarii
notitia Dei
naturalis.

XXIII. Notitiæ huic oblectantur Socinus, Ostorodus, Vorstius, magnâque ex parte Remonstrantes quidam, omnem Dei notitiam naturalem, cum innatam, tum acquisitam, tollentes, & fide sola cognosci Deum, ex loco ad Hebr. 11: 6. *Fieri non potest, ut sine fide quisquam ei placeat: nam qui accedit ad Deum, hunc credere oportet esse Deum,* statuentes. Quæ opinio omnes homines verbo Dei & fide carentes facit atheos, & religionem omnem homini naturali adimit, & reliquias imaginis Dei in homine, atque adeo ipsius animæ immortalitatem, non obscure tollit. Aliter docetur Rom. 1: 18-21. *Id quod de Deo cognosci potest, manifestum est in ipsis. Deus enim iis manifestum fecit &c. Ut quærerent dominum, si forte palpando invenirent eum: non longe enim abest ab unoquoque nostrum.* Act. 17: 27.

An dentur
ATHEI.

XXIV. Atque hac quidem ratione nemo hominum *athens* & absque Deo est, qui tam potenter ubivis sese inculcat & offert, ut ab omnibus videri & tantum non palpari possit. Neque hoc sensu gentiles *ἀθεοί ἐν τῷ κόσμῳ* dicuntur Eph. 2: 12. quasi omni Dei notitia caruissent, sed quatenus sine Deo *fœderato* erant, ut ex antecedentibus manifestum est. Neque etiam hic obstant exempla quorundam, qui malis affectibus & præjudiciis excecati, erroris diuturnitate tandem omnem Dei sensum in sese extinxerunt, atque eo usque impietatis pervenerunt, ut omni prorsus animi luce extincta revera persuasum haberent, & corde sentirent, non esse Deum. Quales etiam specuativè atheos existere posse non absurdum est

est, juxta dicta: *Quorum conscientia cauterio resecta est.* 1. Tim. 4: 2. *Qui posteaquam dedoluerunt, sese dederunt protervia, ad certatim parandam omnem impuritatem.* Eph. 4: 19. & de facto quoque extitisse satis videtur probabile: licet plerique eorum magis practicè, quam speculativè, & potius ore & opere, quam corde sint athei; de quibus agitur Psal. 10: 4. *Improbis in altitudine nasi sui non curat: sine Deo sunt omnes cogitationes ipsius.* Item. *Dixit nebulo in corde suo, non est Deus.* Ibid. 14: 1, 2. & 53: 2. Conf. Psal. 36: 2. *Non est pavor Dei ex opposito oculorum ejus.* Imò dixerunt Deo: *recede a nobis, & scientiam viarum tuarum non volumus.* Job. 21: 14. Et sponste illud latet ipsis, *cælos jam exstitisse per Dei sermonem* &c. 2. Pet. 3: 5. Numerus tamen eorum perrarus omni ævo, & opinione vulgari minor fuit: quique tales fuerunt, plerumque perditissimi fuerunt, quibusquæ expediret non esse Deum; cum, quò quisque omni atate fuit probior, eò diligentius notitiam Dei custodiverit. Verum inde non magis conficitur notitiam hanc de Deo nobis innatam non esse, quam reliquas veritates de officiis, de honesto & bono, quæ similiter à talibus opprimuntur, homini non esse à naturâ infitas, quas tamen omnes recto rationis usu adhibito ex sese elicere ac deprehendere potuissent: atque eo quoque modo notitia de Deo naturalis est, non quod actu semper omnibus præsens sit, sed quod potentiam omnes habeant eam eliciendi, ac plerique quoque actu eam eliciant.

XXV. Atheismus autem quod spectat, nulla opinio illo magis execranda atque magis perniciofa est: nihil enim aliud est quam rationis ejuratio & humanitatis abnegatio. Cum enim Dei conditoris cognitio unica humanæ naturæ præ reliquis creaturis sit perfectio atque humani generis veluti nobilitas & spes; cumque religio, qualiscunque ea sit, honestatem saltem aliquam & ordinem in mundo fervet; hæc omnia tollit atheismus, & ad omnia scelera viam aperit. Unde atheismus non est professio aliqua, sive secta, quæ ad certa munia sectatores suos devincit; sed, cum in mero derisu numinis atque religionis omnis consistat, nec ipsæ sectam facere, nec cum aliis coire potest, cum nulla hominum societas sine sensu alicujus numinis consistere ullo modo possit.

XXXI. Causæ atheismi non in uno aliquo homine tanquam in capite sectæ quærendæ sunt, sed latent in ipsa naturæ humanæ indole; & conferunt huc, in intellectu ignorantia naturalis, falsa principia & præcipuè corporeitatis de Deo conceptus; in voluntate profanitas & scelera omnia, præsertim contemptus verbi divini, atque animus male sibi conscius; religio

*Atheismi
abominatio.*

illius causæ

gio corrupta superstitionibus & idololatria, quæque tota in externis est, divisiones circa eam, scandala sacerdotum; levis porro ingenii cultus & philosophiæ quasi degustatio; atque secula eruditiora cum pace conjuncta; prava denique atheorum consortia contagio nocentia. *Beatus enim vir, qui non ambulat in viâ peccatorum.* &c. Psal. I: I. *An sociabitur tibi thronus nequitie; qui fingit erumnam præter statutum?* Ibid. 94: 20.

*An de Deo
dubitare
liceat?*

XXVII. Atque ex hisce jam liquet, rectene de Deo dubitari possit, an sit? & quamnam dubitatio hic sit licita. Nunquam enim homini, qui intelligit se esse creaturam Dei, & propter conditorem suum esse factum, ambigere licet an ille sit, & in re ista sanctissima ac gravissima fluctuari, atque hinc inde animum volvere, cum tales cogitationes non nisi stultissimæ esse possint. Ille tamen qui audit de Deo, non oscitanter id accipere atque animo admittere debet, re ipsa non satis consideratâ, atque intellectâ, imo forte ne inspectâ quidem, sicut in aliis rebus persæpe fieri solet: sed rem hanc longe sanctiorem habere, & cum magni adeo momenti sit, non nisi firmissimis & immotis rationibus eam animo admittere oportet; ne forte eam, tanquam vulgarem aliquam auditionem, sine ullo judicio, accepisse, atque adeo illud quod nescimus adorasse ac coluisse deprehendatur. Adeoque temetipsum examinare & dubitare licet, an satis firmis & idoneis de causis veritati tam necessariæ ac pretiosæ assensus sis: quæ non tam de Deo, quam de nobis ac scientia nostra dubitatio est.

C A P U T X V.

De Aseitate, Primitate & Unitate Dei.

*Deus à
SEIPSO
est.*

I. Um autem Deus ita necessario & per se existat, etiam à se est; quod omnium eorum quæ in Deo cognoscimus, maxime admirabile & incomprehensibile est.

*Et quidem
positive.*

II. Est verò à se ipso, non tantum negativè, verum etiam maxime positivè. Quamvis enim proprie sui causa esse non possit, illud tamen quod nullam causam habeat, neque ea indigeat, non à nihilo, sed à summa essentiæ ejus perfectione & omnisufficientia profluit. Cumque ratio existentia ejus maxime positiva sit, etiam à se ipso positive esse dicendus est.

III. Fluit

III. Fluit hinc ejus *Primitas*, seu, ut ita loqui liceat, *Principitas*. Cum enim à se ipso sit, omnibus causis externis caret, atque adeo primus est. Vide Esai. 43: 10. & 41: 4. & 44: 6. & 48: 12. *Ego ipse sum primus, etiam sum ultimus*. Utpote qui non dependet aliunde, & à quo omnia alia dependent.

Est omnium PRIMUS.

IV. Sequitur ex eadem Dei necessariâ existentia & aseitate ejus quodque *Unitas*, seu *Unicitas*; per quam ita unus est, ut sit solus & *μωαδιδός*. De quo vide Deut. 4: 35. & 6: 4. *Audi Israël, Jehova Deus noster Jehova unus est*. Unde veri Dei epithetum est *בדד badad, solus*. Deut. 32: 12. vid. & 32: 39. Jes. 37: 16. & 43: 10, 11, 12. *Ego, ego, sum Jehova, & nullus est præter me Servator*. Unde nullum novit præter se, Esai. 44: 8. & 45: 5. Hof. 13: 4. 1. Cor. 8: 4, 5, 6. *Nobis tamen unus est Deus, Pater ille à quo omnia*. Conf. Joh. 17: 3. Eph. 4: 6.

Et UNICUS.

quod probatur: ex Scriptura,

V. Ex ratione hoc etiam liquet. Cum enim Dei nomine intelligamus ens primum atque summum, quodque idem sit perfectissimum, atque à quo alia omnia entia dependere, i. e. produci, conservare atque gubernari necesse habeant, facile patet id unicum esse oportere; quippe quod par habere non possit, cum alia omnia entia extra ipsum ab ipso dependere debeant: namque aliter semper cogitari posset ens aliquod perfectius, quod æquale sibi non haberet, quodque etiam omnes perfectiones alterius istius Dei in se ipso solum possideret, atque à quo ille etiam dependeret.

et ratione.

VI. Adeoque alter iste Deus vel dependeret à priori isto Deo, vel non. Si prius, tum ipse non foret Deus. Si posterius, tum nec prior ille foret Deus. Tum si plures dii essent, vel essent perfectione æquales, vel inæquales. si æquales essent, tum neuter esset summus, quia summum est id quod omnibus aliis entibus majus est: si inæquales essent, tum iste qui minor esset, Deus dici non posset, cum ad Dei naturam requiratur ut sit summus. Pariter implicat, duos dari omnipotentes, duos summè intelligentes, eosque summâ ac liberrimâ voluntate pariter præditos: ut plures dii dari non possint nisi imperfecti; atque adeo hinc necessario sequitur, Deum unicum tantum existere.

VII. Cujus unitatis repræsentatio quædam est in creato rerum universo. plures enim mundos & plures rerum universitates esse, contradictionem implicat. Atque sic unicum universum unicum suum refert opificem; qui sic unicus est formaliter, ut eminenter sit omnia.

VIII. Non repugnat autem unitati Dei personarum Trinitas: cum personæ divinæ proprie non sint plures res, seu plura entia realiter (strictè

Cui non repugnat

SS. *Trinitas.* loquendo) à se invicem distincta, seu diversas essentias habentia; verum illæ unicam & eandem divinam essentiam indivisim participant.

Sed i polytheismus. IX. Repugnat vero illi 1. *Polytheismus* gentilium. Cum enim tres sint antiquissimæ de Deo sententiæ: *ἀναρχία*, *πολυαρχία* & *μοναρχία*: nos rejectis duabus, quæ in eandem impietatem conspirant, solum monarchiam, seu unius Dei principatum colimus; ut rectè Nazianzenus.

X. Quamvis autem ethnici plures finxerunt deos, non tamen habuerunt ideam plurium entium summè perfectorum; nam hoc impossibile est. Sed singulis potius diis proprias quasi perfectiones atque singularia officia demandarunt, & alium belli Deum, alium artium præsidem, alios mundi, maris ac terræ dominos finxerunt; atque adeo non tam plures deos, quam divinos, ut de Platone Ficinus, conceperunt. De hisce aurea vide apud doctiss. Seldenum in prolegom. libr. de diis Syris.

Cujus causa, XI. Causa erroris fuit, quod ad ideam & naturam entis summè perfecti non satis attenderunt; quam ex perverso isto conceptu pluribus attribui posse putarunt. Neque enim requirit illa plurium deorum idea causam extra nos, vel plures deos actu existentes; nihil enim in eâ est, quod vires nostras excedat, præter ideam Dei: cui ideam pluralitatis tantum adfinxerunt, & ideam numeri cum illâ ideâ per errorem conjunxerunt.

Et occasiones, XII. Occasiones polytheismi, inter alias, fuerunt, cum nominum divinorum in communibus linguis multitudo; tum attributorum, & præcipuè operum Dei, varietas atque copia, quibus hominum ingenia ad plures deos cogitandos sensim inducta tot ac tantas perfectiones in pluribus potius discretas, quam in uno copulatas quærere maluerunt.

ac miseris. XIII. Nos præ ethnicis nobis merito gratulamur, quod unicam agnoscamus Deum, nec pluribus dominis inservire opus habeamus; quod ne quidem fieri posse Salvator noster affirmat. *Nemo potest duobus dominis servire* &c. Matth. 6: 24. Atque hinc illi animi fluctuantis æstus atque angores, quos in ethnicis sæpe deprehendimus, dum dubitant cui Deo sacra facere, cui vota potissimum nuncupare, & quem invocare deberent.

II. Idololatria. XIV. Repugnat unitati Dei 2. *Idololatria* omnis, seu theoretica, seu practica, quæ plures semper Deos facit.

III. Manichæismus. XV. 3. *Manichæismus*, de duobus principiis, uno boni, altero mali; qui error antiquissimus fuit, utpote à duplici rerum genere, nimirum bono & malo, malè considerato natus.

De more Zeyna lake et optima agit & inq. d. 4. 1. 625

XVI. 4. *Socinianorum* impietas, plures deos essentiâ inter se diversos ponentium, dum *Christum* Deum factum docent, & inter Deum summum & Deum qui est sub summo distinguunt. A quâ impietate non longe abest *Episcopius*, qui personarum Trinitatem cum essentiâ divinâ subordinatione concepit: cum tamen & Scripturâ & rationi repugnet concipere Deum aliquem subordinatum, & non summum.

IV. *Socinianismus*.

C A P U T X V I:

De Nominibus Dei.

I. Ost Dei existentiam sequitur ejus *divinitas*, cognoscenda **NOMINA** tum ex *nominibus*, quibus se manifestavit; tum ex *naturâ* **Dei** ejus.

II. Nomen Dei in Scripturâ significat id omne quod de Deo cognosci ac prædicari potest; & tum Deum ipsum, tum omnia ipsius attributa comprehendit. Unde & veteribus attributa Dei nomina ejus dicta: quæ enim attributa dicimus, cum ad Deum referuntur cui conveniunt, ea nomina illius respectu nostri, quatenus nos in Dei cognitionem introducunt, appellantur. Nos vero distinctè de utrisque agemus.

III. Et nomine quidem propriè Deus non eget, cum unicus, & solus, & ineffabilis sit. Gen. 32: 29. Jud. 13: 18. *Ecquid interrogas de nomine meo?* respectu nostri tamen, ut & à nobis cognoscatur, & ab aliis rebus discernatur, recte nomen ipsi tribuitur. Estque illud Ecclesiæ vel præcipuum decus, quod in eâ Deus verus sese nomine suo revelaverit.

Quomodo ipsi conveniant.

IV. Cum autem nomina divina, quæ in Scripturâ Vet. T. occurrunt, vel ab essentiâ ejus petita sint, ut *Jehova*, *Ehjah*, *Jah*, quibus respondet nomen *Κυριος*: vel à fortitudine, ut *El*: vel à cultu aut adjuratione, ut *Elohim*: vel à sufficientiâ aut omnipotentiâ, ut *Schaddai*: vel à dominio ejus, ut *Adonai*: vel ab excelitate, ut *Eljon*: vel ab exercitibus ejus, ut *Zebaoth*; omnium præcipuum & summum est nomen *Jehova*, quod ab *יהוה* vel *יהוה* esse, *existere*, deductum, cum essentiam, tum essentiatorem, à quo omnia sunt, significat.

Quam varia sint.

V. Nomen hoc proprium est, non appellativum. Exod. 6: 3. Jef. 42: 8. *Ego sum Jehova, hoc est nomen meum*: unde absolute **יהוה** *nomen*, dicitur; Judæis **יהוה** *nomen substantiæ*, **יהוה** *nomen*

Nomen
JEHOVA.

proprium, & *הַפְּרוֹשׁ יְיָ* / quod alii *nomen explicatum*, *expositum*, alii *nomen separatum* & *singulare reddunt*.

Lectio ejus. VI. De lectione ejus variae sunt sententiae. Quidam *Jahve*, vel *Jahave*, ut Samaritani; alii *Fao*, ut Graeci veteres; alii *Jova*; alii *Jehova*, vel *Jehovi*; quidam *Jebeve*, *Jehve* vel *Fihve* pronunciant. Josephus *יווא* per quatuor vocales legit. Cum verò jam olim Judaei per religionem à pronunciatione hujus nominis abstinuerint, perdita & incognita, aut saltem incerta multis videtur vetus & genuina ejus lectio.

*Non per
ADONAI
efferen-
dum.*

VII. Unde & hodie puncta vocalia nominis *Adonai* habere multis argumentis suadere student, & per nomen istud efferri debere contendunt. Sicut ab eadem Masoretharum audaciâ profectum videtur, quod puncta nominis *Elohim* alicubi huic nomini supposita sunt; ut vulgo receptam lectionis *Adonai* consuetudinem hoc quoque modo firmarent.

VIII. Cum autem multis in locis sit *emphasis* in nomine *Jehova*, quæ cum nomine *Adonai* consistere non potest, vid. Exod. 6: 1, 2. Psal. 83: 19. Esai. 42: 8. atque ipsius linguae mos & genius pronunciationem istius nominis fatis commodè ferant, cum alia nomina ex eo composita legantur, ut *Jehonathan*, *Jehochanan*; non temere ista lectio repudianda est. Saltem per *Adonai* nomen illud pronunciarî nequit Deut. 32: 6. ubi *הַלִּיתִיהָ*.

*Cumque
olim usur-
patum
fuerit,*

IX. Atque extra dubium est, tempore *Mosis* nominis hujus pronunciationem non solum in sacris, & in sollempni istâ benedictione, Num. 6: 23. fuisse usurpatam, sed & publice fuisse notam & pervulgatam. *Exsecrans nomen illud -- nomen Jehova.* Levit. 24: 11, 16. imo apud vicinas gentes ejus famam dimanasse, uti apparet ex vidua Sarphathana, Eliæ dicente: *Ut vivit Jehova Deus tuus.* 1. Reg. 17: 12. *Extranensis qui venerit è terra longinqua propter nomen tuum.* 2. Chron. 6: 32. qui etiam ad idola sua sacrum istud nomen nefarie traduxerunt: cujus rei non obscura vestigia in nominibus *Fao*, *Favo*, *Fovis* (qui antiquis nominativus fuit) *Ἰακχ* & *Ἰάβακχ*, quæ *Bacchi* nomina, ut & *Fani* & *Diana* appellationibus, supersunt.

*male dein-
ceps pro in-
effabili ha-
bitum est.*

X. Cum autem Deus non initio tantum isto nomine cognosci, Exod. 3: 14. verum illud tanquam perpetuum *sui memoriale* extare apud suos voluerit, Hof. 12: 6. male Judaei illud *ἀνεκφάνητον* & ineffabile dixerunt; quod ex religione primum ortum, cum in hoc nomine primarium religionis mysterium agnoscerent, in superstitionem tandem vertit: unde ejus usus extra sacras actiones fuit vetitus, & tandem in desuetudi-

nem ac oblivionem venit. Rectius autem ἀπρητον dictum fuit, quia Græcis literis exprimi non poterat.

XI. Denotat illud nomen 1. *eum qui est*, Exod. 3: 14. יהוה *sum*, *Quid notet hoc nomen.*
 vel *ero*. 2. *qui est quod est*, יהוה אשר אהיה / *sum qui sum*, hoc est, simplex & immutabilis. 3. *Qui fiet quod est*, vel *quis fit quod est*: ut notet eum, qui virtutes & promissiones suas ipso opere & facto demonstrat, juxta formulam, *fiam tibi in Deum*; ut ita repræsentetur ille, qui nobis fit Deus, & quidem Deus redemptor, justificator, sanctificator, & salvator, nimirum in Filio. Unde & ille peculiariter operibus istis gratiæ *nomen Dei notificasse* dicitur. Joh. 17: 26. Et hoc pacto nimirum nomen hoc nondum innotuerat patribus, qui tamen literas & prononciationem ejus non ignorabant; sed vera vis & effectus ejus nominis *Abrahami* posteris sub N. T. demum servabatur.

XII. Ex quibus prorsus liquet, nomen hoc soli Deo con- *Soli Deo venire.* Psal. 83: 19. *Te, cui soli nomen est Jehova, excelsum esse proprium supra universam terram.* Hof. 12: 5. *Jehova est memoriale ejus.* vid. Esai. 42: 8. *Ego sum Jehova, illud est nomen meum, & gloriam meam alteri non dabo.* Unde ne quidem figuratâ acceptione aut catachresi seu ironiâ creaturis tributum unquam, neque etiam Num. 10: 35. legimus; etsi interdum in compositione earum nomina ingrediatur, & de iis prædicetur, ut in nominibus יְהוָה שְׁמֵי, *templum Jehovæ*; quo pertinet etiam altaris, Exod. 17: 15. יהוה נסי / & novæ urbis apud Ezechielem, cap. 48: 35. יהוה שכה appellatio. א. ל. 83. 1. 3.

XIII. Perverse igitur hoc negant *Sociniani*; ne videlicet Angelum, *Quod malè negatur à Socinianis.*
 qui in Vet. T. *Jehova* dicitur, verum Deum agnoscere cogantur. Impium autem & sacrilegum est, quod excipiunt, angelos summum istud nomen tanquam legatos Dei & quasi nomine Dei loquentes usurpasse; cum nec prophetæ nec angeli isto honore sese unquam dignati sint, Apoc. 19: 10. atque ubi id fit, semper unicus idemque ille angelus assertor loquatur. Quod autem de *Christo* dicunt, eum *Jehovam* appellari, quia promissiones Dei implet, lubentes accipimus; cum enim ille *Jehova* sit qui suas virtutes & promissiones implet, atque illud fit quod est, jam inde *Christi* Deitas vel maximè manifesta est, quod in eo solo omnes Dei promissiones & virtutes, atque univèrsa vis sacrosancti istius nominis impleatur. *Quotquot enim sunt promissiones Dei, in ipso sunt etiam, & in ipso sunt Amen.* 2. Cor. 1: 20. Conf. Jes. 45: 25. *In Jehova justificabuntur; & jactabit se omne semen Israël.* Jer. 23: 6. *Hoc ejus nomen, Jehova justitiæ nostræ.*

E H J E. XIV. Alterum Dei nomen essentialia est אלהים / Exod. 3: 13, 14. quod cum ejusdem originis sit cum nomine *Iehova*, ab eo parum, imo vix differt.

J A H. XV. Tertium est nomen יהוה / quod cum nomine *Iehova* sæpe conjungitur, Psal. 130: 1, 2, 3. Jes. 12: 2. & 26: 4. Derivari autem videtur à verbo יהוה / ut nomen hoc notet *decentiam*, seu cum qui pollet summa decentia; quod maxime convenit Nov. T. & *Christo*. *Decebat enim eum* &c. Hebr. 2: 10. *Talis nos decebat Pontifex* &c. Ibid. 7: 26.

XVI. Nomina, quæ Deum ab operibus vel proprietatibus describunt, sunt אלהים אדני שדי אל / & duo epitheta זבאת עליון /

ELOHIM. XVII. Nomen אלהים / vel ab Arabico אלה coluit, quasi σέβασμα numen colendum, seu venerandum; vel ab Hebraico אלה juravit, vel adjuratio, deductum, maxime Deo tribuitur, ubi respicitur ad ipsius fœdus cum homine, & ubi fidei nostræ, per quam Deo juranti adstipulamur, fit professio. *Dixit ipsi Elohim --- statuam fœdus meum inter me & te.* &c. Gen. 17: 3, 7. *Ad ineundum fœdus Iehovæ Elohim tui --- ut statuatur te hodie sibi in populum, & ipse sit tibi in Deum.* Deut. 29: 12, 13.

XVIII. Est in eo enallage numeri pluralis pro singulari; quæ etiam usurpatur, ubi tantum de unicâ S. S. Trinitatis personâ sermo est. *Solium tuum, ô Deus, in seculum --- Unxit te, ô Deus, Deus tuus.* Psal. 45: 7, 8. *Et salvos faciam eos in Domino Deo ipsorum.* Hof. 1: 7: *Principem se gessit cum Deo.* Ibid. 12: 3. nisi potius ratione dignitatis hoc fieri velimus, ut unus Deus אלהים *du* plurali voce nuncupetur; sicut Dei sapientia הכמות sapientiæ dicitur. Prov. 1: 20. & 9: 1. Similia exempla videre licet Gen. 40: 1. Jes. 19: 4. quò tamen locus Job. 40: 15. non pertinet.

XIX. Cumque hoc nomen non appellativum, sed Deo proprium sit, non nisi analogicè hominibus & angelis tribuitur, quia illis nimirum ad tempus populus Dei subiectus fuit tanquam θεοῖς λειτουργοῖς, 1. Cor. 8: 6. Psal. 82: 6. Conf. Joh. 10: 34, 35. *Scriptum est in lege vestra. Ego dixi, Dii estis.* & Psal. 8: 6. *Fecisti eum inferiorem paululum infra Deum.* conf. Hebr. 2: 7. *Minuisti eum breve quiddam præ angelis* &c. μινυκτωσ autem & εἰγονικτωσ etiam diis alienis attribuitur. *Non erunt tibi dii alii præ facie meâ.* Exod. 20: 3. Sic *Dagoni* tribuitur. Jud. 16: 23. & Vitulo aureo. Exod. 32: 4. quia illi vero Deo substituebantur; ubi & similis enallage numeri observatur.

XX. Nomen **אל** ab **אל** robore deductum, proprie *δυνασὴν* dicit. Psal. 22: 2. & primario ac ἀντονομαστικῶς Deo convenit. *Magnificabit se super omnem Deum fortem, etiam supra Deum fortissimum omnium.* Dan. 11: 36. appellativè etiam angelis & hominibus tribuitur. Exod. 15: 11. & *κατὰ μίμησιν* ac *συγχώρησιν* idolis. Esai. 44: 10. Mal. 2: 11.

XXI. Nomen **שדי** quidam à **שרר** *vastare*; alii à **י**, quasi **שדי** *ὁ ἰσχυρὸς*, vel *ἀντίρρητος*, derivant: alii ab *Arabico Scadda*, robore deducunt; unde *Scadid* robustus, & **שדי** Dei nomen, *ὁ παντοκράτωρ*. Affine est Græcorum *Δις*, in cuius locum successit *Ζεύς*, *Διὸς*.

XXII. Nomen **אדני** formæ pluralis anomalæ, (cujus & singulari occurrit Mal. 1: 6. Deut. 10: 17.) cum kametz inter nomina Dei propria est, & notat dominium ejus, quo omnia sibi subijcit, & maxime quo peculium à se emtum habet: ita ut singulari modo Redemptoris sit nomen. Hinc apud gentiles Veneris amasius, *Adonis*, & Liber Pater, *Edoneus*, & Sol Phœnicibus, *Adon*, *Adonis*, *Adoneus*, appellabuntur.

XXIII. Vox **צבאות** cum voce *Iehova*, vel *Elohim*, vel cum utroque simul conjuncta, significat *Iehovam* esse veluti exercitus populi sui, vel eum esse Deum exercitus habentem: atque inde non obscura appellatio *Iovis* *Σαβαζίας*.

XXIV. Similiter nomen **עליון** *excelsus*, magis epitheton, quam proprie nomen Dei sonat; quod tamen ethnici quoque imitati sunt in *ἑλίου*; quo nomine sol colebatur: quod tantundem esse videtur ac *Eljon*; nisi forte id nomen sit ab **אל** /

XXV. In libris Nov. Test. occurrunt præcipue nomina *θεὸς* & *κύριος*.

XXVI. *Θεὸς* nomen Dei essentiale & proprium est, quod ipsam naturam & essentiam Dei notat; cum extra hoc Græcis nullum aliud sit nomen, quod Deo adeo immediate convenit, ejusque essentiam proximè exprimit. Unde creaturis non nisi in significato diminuto & æquivoco tribuitur, & plerumque cum termino restringente, ex. gr. *Deus hujus mundi* &c. 2. Cor. 4: 4. aut tali formà & schemate orationis, ut manifesta appareat ironia aut catachresis.

XXVII. Ut impiè *Sociniani*, qui nomen hoc officium solum & potentiam ac dignitatem denotare volunt, hinc jam statuunt multos esse veros deos; quasi ex Paulo: *Et si sint qui dicantur dii, & in cælo & in terrâ: sicut sunt dii multi, & domini multi.* 1. Cor. 8: 5. speciatim duos, unum

æternum à se ipſo Deum, Patrem, alium à patre factum in N. Teſt. Chriſtum.

XXVIII. Et frivola proſus eorum diſtinctio eſt, vocabulum iſtud cum articulo, vel etiam ubi ſubjectum orationis eſt, verum Deum denotare; ubi vero prædicatum eſt, vel ſine articulo uſurpatur, non item: præterquam enim quod etiam de Chriſto ſubjectivè & cum articulo uſurpatur, pluribus aliis modis hæc eorum criſis ac obſervatio redargui poteſt.

ΚΥΡΙΟΣ. XXIX. Alterum nomen in libris N. T. frequens eſt κύριος, à voce κύριος, *auctoritas, dignitas*: quo vocabulo S. Scriptores nomen *Iehova* plerumque reddunt, quia illud per יהוה enunciabatur; præcipuè autem Chriſto tribuitur reſpectu dominii atque *peculii*, quod ſibi peculiariter *sanguine ſuo acquiſivit*. Act. 20: 28.

C A P U T X V I I.

De Spiritualitate & Inviſibilitate Dei.

NATU-
RA Dei.

I. **D**ivinitatem plenius exhibet ipſa Dei *natura*, vel eſſentia, & eſſentiales proprietates, quarum complexus divinam naturam nobis ob oculos ponit. Vox illa Deo tribuitur. *Serviebatis iis, qui natura non ſunt dii*. Gal. 4:8. ut & voces ſynonymæ, *forma Dei*. Phil. 2: 6. *verus Deus*. Joh. 17: 3. 1. Joh. 5: 20. *vivus & verus Deus*. 1. Theſſ. 1: 9.

Definitio
ejus.

II. Quamquam autem perfectâ definitione quid ſit Deus exprimi nequeat, quia genus ſeſe ſuperius propriè non habet; cum tamen detur conceptus aliquis communis quo Deum & creaturas apprehendimus, videlicet entis (non enim eſt nominis tantum diſtinctio, cum illud in Deum & creaturas diſtinguimus) rectè iſtud pro genere, analogico ſaltem ſumi, atque inde definitio aliqua ſummi entis formari poteſt.

III. Definitor ergo ſimpliciſſimè: ens infinitum, ſeu perfectiſſimum; vel etiam: Spiritus infinitus, à ſe ipſo vivens, Pater, Filius, & Sp. Sanctus. Unde duplex ſeſe pandit Dei conſideratio, unicæ nimirum eſſentiæ, & Trinitatis perſonarum.

Quis eſt

IV. Spiritus cum dicitur, apparet ipſum ſubſtantiam eſſe, & quidem

a list also 339.

dem spiritualem; atque omnem corporis conceptum ab ipso removen-
 dum esse, cum sit mens infinita, cujus naturam constituit perfectissima
 & purissima intellectio, cui omnes cogitationes simul & semel unico actu
 præsententur. Ita ut spiritualitas ejus non tantum negativè, verum etiam
 positivè concipi debeat. Unde *Pater spirituum* dicitur. Hebr. 12:
 9. *Cujus genus sumus. Non debemus cogitare auro & argento &c. Numen
 esse simile.* Act. 17: 28, 29. *Mutarunt gloriam incorruptibilis Dei in effor-
 matam imaginem corruptibilis hominis &c.* Rom. 1: 23. *Cui (quæso) assimi-
 labitis eum, & quid similitudinis ordinabitur ei?* Esai. 40: 18, 25. *Spiritus car-
 nem & ossa non habet.* Luc. 24: 39. *Cavete animabus vestris, quia non vidi-
 stis ullam similitudinem, quo die allocutus vos est Iehova in Horeb.* Deut. 4: 15.

SPIRI-
TUS.

V. Quod etiam ex ratione patet: cum omne corpus eo ipso quod ex-
 tensum est, partes habeat, sit compositum, divisibile, imperfectum, mu-
 tationi obnoxium, brutum denique & inert, ac interno agendi & cogitan-
 di principio destitutum: quæ omnia vel maximè naturæ perfectissimi hu-
 jus entis repugnant.

VI. Non repugnat autem huic spiritualitati Dei, membra ipsi in Script.
 passim attribui; cum ea dicta & facta Dei infirmitati nostræ sæpe accom-
 modet, non aliter quam si Deus homo esset: atque hinc orta figura illa in
 sacris literis, quæ ἰσχυροποιήσθαι dici solet, qua Deus loquitur per
 σοφίαν, βραχίον, ut Græci Patres inquirunt, ad nos: vel, ut Hebræi / כדרך
 בני אדם / *secundum viam filiorum hominis*, vel כלשון
 בני אדם / *secundum linguam filiorum hominis*. Inde Deo membra &
 affectus corporei adscripti leguntur; illa יצר' אנושות מופיעות; hi יצר' אנו-
 שות מופיעות: utraque autem ἰσχυροποιήσθαι exponenda; ut intelligantur istis
 loquendi modis Deo tribui perfectiones attributis & operationibus istis
 humanis analogæ, & quarum energia in membrorum istorum usu conspi-
 citur. Atque hinc illa membra Deo tantum tribuuntur, quæ actionum
 nobilissimarum in homine sunt vel principia vel instrumenta, ut cor, pe-
 des, manus, brachium &c. non autem ea, quæ infirmitatis vel imperfe-
 ctionis alicujus in homine indicia sunt, veluti humeri, vel membra alitura
 aut generationi infervientia.

Quomodo
membra
ipsi tri-
buantur.

VII. Pessimè ergo Anthropomorphitæ, seu Anthropomorphiani
 (quos Epiphanius humaniformianos appellat; quorum parens Audæus,
 monachali stupore hæreticus) Deum concipiebant compositum ex re
 intellectuali & materiali; facientes Deum hominiformem, ac humanos
 Deo artus affingentes, dum imperitè figuratas S. Scripturæ locutiones pro-

Contra
Anthropo-
morphitas.

præ explicabant. Quem errorem tantis animis monachi quidam urgebant, ut Theophilum Alexandriae Episcopum, quod illum publico scripto refutasset, ad necem quærent : qui illis obviam factus, & verbis Jacobi ad Esavum Gen. 33: 10. *Sic vos vidi tanquam faciem Dei*, utens, placatores eos habuit, quum pro inficitia illud ita acciperent quasi faciem Dei humanæ similem crederet Theophilus.

VIII. Quamvis verò non tam crasse, ac ab Audianis, à plerisque hic peccetur, quotuscumque tamen est, qui non nescio quid extensi in conceptu Dei implicet? à vulgo, quoad actum exercitum id fieri, etsi in actu signato id neget, experientia docet: atque de multis eruditis etiam id verendum est, illis, qui diuturno usu mentem assuefecerunt ad bene distinguendam naturam corporis à naturâ spiritus, exceptis.

IX. Male etiam Deo corpus adscripsit Vorstius, Tertulliani auctoritate nixus, statuens Deum suo modo esse corporeum, esse in eo quasi materiam & formam; nec aliter spiritum dici, quam aut spiritus animales, aut aër & ventus spiritus dicuntur, & solum crassam molem ac corpulentiam eo vocabulo ab ipso removeri.

X. Sicut & minus rectè Episcopus, postquam affirmavit spiritualitatem Dei esse creditu necessariam, sufficere tamen ad illum conceptum putat, si crassas illas de Deo cogitationes removeamus, nec ipsi certam aliquam formam ac figuram attribuamus.

Deus IN-
VISIBI-
LIS.

XI. Spiritualitatem Dei sequitur ejus *Invisibilitas*, qua nulli externo oculorum conspectui, nec in se, nec in imaginis alicujus specie, patet. *Regi aeterno, invisibili &c. sit honor & gloria.* 1. Tim. 1: 17. *Non posses videre faciem meam &c.* Exod. 33: 20, 23. *Vocem verborum audivistis, at similitudinem nullam vidistis.* Deut. 4: 12, 15. Quo veluti emblemate ac signo, cognitionis Dei intellectualis altitudo & viarum ejus τὸ ἀνεξέρευνητον καὶ ἀνεξήγητον ob oculos ponitur.

Quomodo
tamen vi-
sus dicatur.

XII. Omnis autem visio Dei, quæ sanctis hominibus ac Prophetis in Scripturâ nonnunquam tribuitur, vel in futura vita fidelibus promittitur, vel denique de Angelis in cælo affirmatur, non est essentia divina; sed vel symboli alicujus, quo Deus præsentiam suam testabatur; vel ὁρατὸν εἰκονοματὸν, quomodo Deus in Christo visus; vel tantum cognitionem fidei notat; vel etiam familiarem Dei notitiam & veluti fruitionem exprimit, qualis illa quæ in cælis erit; vel denique angelorum coram Deo continuam veluti apparitionem, ad jussa & imperia ejus accipienda, significat.

conf. 634 p. 11. 12.

XIII. Male ergo Sociniani nos in vita futura Dei Patris faciem oculis nostris visuros statuunt; qui etiam Vorstii error est, præsupponentes Deum habere corpus: à quibus etiam non multum abeunt Anabaptistarum nonnulli.

C A P U T X V I I I .

De Infinitate & perfectione Dei.

I. St autem Deus Spiritus ab aliis spiritibus longe diversus, cum fit mens infinita & perfectissima.

II. *Infinitatem* Dei quod spectat, concipi Deus videtur posse, vel simpliciter quoad essentiam, vel quoad attributa. INFINITAS Dei.
 Priori modo, nec finitus Deus proprie videtur concipi, nec infinitus, sicut nec reliquarum rerum essentia. Verum essentia ejus considerata in ordine ad quædam attributa, quæ quantitatis terminos admittunt, infinita dicitur, ut in ordine ad tempus æterna, ad locum immensa, ad virtutem omnipotens: attributa vero Dei reliqua, ex. gr. intellectus, voluntas, potentia, in se nec finita nec infinita videntur, sed tantum in ordine ad objecta, ad quæ referuntur, infinita dicuntur, cum ab iis nullo modo limitari aut circumscribi possint. Attamen cum ipsæ rerum essentia finitæ aut infinitæ etiam dici possint, cumque potentia quævis vel attributa relativa, quæ in ordine ad objecta finita vel infinita dicuntur, talia etiam in se dici possint, nulla ob stare videtur ratio, cur non etiam infinitas essentia & attributis Dei in sese conveniat.

III. Et Deum quidem, invito quamvis vocabulo, positivè ac propriè & in sese infinitum intelligimus: non negative tantum, aut privativè, vel comparativè & secundum quid, sive solo respectu ad nos; quod Vorstius voluit. Æque enim respectu nostri infinitus foret ex. gr. numerus arena ac stellarum.

IV. Cum hac infinitate Dei serè coincidit ejus *perfectio*, quæ summa PERFECTIONE ejus. est, ac Deo absolutè convenit; cum nihil perfectionis absolutæ, sive realitatis, ipsi desit. Unde & idea Dei ipsum nobis tanquam ens perfectissimum repræsentat. *Si justificatus es, quid dabis ei aut quid de manu tuâ accipiet?* Job. 35: 7. *Mirabilia Dei perfecti scientiis.* Ibid. 37: 15. *Ejote perfecti, ut pater vester, qui est in cælis, perfectus est.* Matth. 5: ult. *Pro-*

funditas divitiarum &c. nam ex eo, & per eum, & in ipsum sunt omnia.
Rom. 11: 35, 36.

V. Cum vero perfectiones aliquæ sint simpliciter tales, aliæ vero infirmitatem aliquam & imperfectionem in creaturis præsupponant; priores quidem formaliter in Deo esse intelliguntur, reliquæ vero eminenter, hoc est, tanquam in causa prima, quæ superiore aliquo modo eas in sese complectatur, & unde omnes eæ perfectiones ad creaturas descendant. *Omnis donatio bona, & omne integrum donum est superne, a Patre luminum.* Jac. 1: 17.

VI. Quod autem gentes, quæ Deum etiam agnoscebant substantiam summè perfectam, nihilominus ligna & lapides, res imperfectissimas, pro diis habuerunt, id ex superstitione factum, quod rebus istis visibilibus numen aliquod præfens esse, atque inhabitare crediderint, quod illinc favorem & gratiam in cultores suos diffunderet. Error itaque & scæda superstitio, non clara & distincta perceptio, id eos facere iussit, evenitque iis circa cultum ejus quod naturâ non est Deus, quod multis aliis evenit, sed minori noxa, cum nomen accidentis applicant conceptui substantiæ, & conceptum spiritus qualitati corporis, gravitati scilicet; aut conceptum nihili, corpori, v. gr. spatii imaginariis, aut potius conceptum corporis nihilo.

C A P U T X I X.

De Attributis Dei in genere.

ATTRIBUTA
DEI.

Perfectio hæc essentiæ divinæ potissimum conspicitur in ejus attributis & proprietatibus; quarum complexus perfectissimam Dei essentiã nobis repræsentat.

II. Cum enim substantia, quæ est res per se existens, mentem nostram per sese non afficiat, opus est ut nobis manifestetur per attributum aliquod; quæ quo plura nobis innotescunt, eo perfectius, substantiam cognoscimus. Unde Deus est ens maximè cognoscibile, cum plura de eo cognoscantur attributa quam de ullâ aliâ re: etiamsi illa notitia Dei non ideo sit adæquata aut comprehensiva; quæ ne de minimâ quidem re datur.

III. At-

III. *Attributa dicimus proprietates & perfectiones illas, quas mens nostra in perfectissima Dei idea comprehendendi videt; dumque eam unico conspectu exhaurire non potest, per varios & inadæquatos conceptus ipsi attribuit. Ideoque nullam illi inferunt compositionem aut variationem; non enim modos, accidentia, aut qualitates, sed attributa vocamus. Sicut extensio est attributum corporis, cogitatio attributum mentis; quæ affectiones in istarum rerum ideis proximè continentur, nec ab illis ullo modo differunt: ita in idea entis summè perfecti continetur justitia, veritas, clementia &c. quæ ideo de Deo etiam prædicantur, ipsique attribuuntur, non virtualiter tantum & eminenter, sed etiam formaliter & in propriâ suâ naturâ.* *Quid sint.*

IV. *Nostro autem concipiendi modo insunt ea Deo, quasi in esse secundo, dum essentiam Dei primo veluti conceptu apprehendimus, non tanquam attributum sed tanquam cæterorum attributorum radicem & fontem, quæ inde veluti oriuntur. Inde tamen non magis divelluntur attributa Dei ab ejus essentiâ, quam ex. gr. extensio à substantiâ corporeâ. Ut pulchre Maimonides Moreh lib. I. c. 57. dicat: Deum esse, scilicet existentem, sed non per existentiam: & vivere, sed non per vitam: & potentem esse, sed non per potentiam: & scire, sed non per scientiam; sed omnia in unum redire significatum, in quo nulla est multiplicitas.* *Quomodo Deo insint.*

V. *Attributis Dei analogum quid habent Judæi Cabbalisticæ, ponentes אצילות emanationes quasdam divinas, quo in ordine decem ספירות numerationes recensent, quasi luces & proprietates essentia divina, quas tamen neque Deum, neque creaturas, sed essentia Dei emanationes esse volunt, ad instar radiorum è corpore solis prodeuntium.* *Secundum Iudæos.*

VI. *Judæos imitantur hac in parte quidam Sophistæ. Scotus enim distinctionem ponit formalem, qua attributa in Deo ex natura rei distinguuntur; neque tamen realiter, sed per distinctas rationes formales & objectivas à parte rei diversas: quam distinctionem ut explicent multum laborant Scotistæ. Verum si non sit realis, ut vult Scotus, tum nec formalis erit, scilicet à parte rei; hæc enim non nisi realis esse potest, ubi nempe non per differentes in nobis conceptus fit, sed per actualiter differentes in re ipsa objectivas formalitates.* *Scotistas.*

VII. *Sociniani (quibus nimium in Apologiâ accedunt Remonstrantes) volunt attributa Deo inesse ut accidentia & qualitates, & sic differre; quin & ea medium quid sive tertium volunt esse inter Deum & creaturas, sive sint Dei facultates quibus agit, sive actiones, sive qualitates ejus, ut* *& Socinians.*

loquuntur; quo in numero ponunt ipsum Spiritum S. quem non esse Deum ipsum, sed aliquid ab eo diversum, seu tertium inter Deum & creaturam, & veluti attributum ejus, statuunt.

Non differunt ab essentia Dei realiter;

VIII. Cum autem omnis rerum distinctio triplex sit, maxima, media, & minima, *realis* nimirum, *modalis* & *rationis*, attributa Dei *realiter* à Deo non differunt, neque ab essentia ejus quid diversum sunt. Cum enim essentia Dei omnem perfectionem possibilem includat, non possum per ullam mentis operationem aliquod Dei attributum ab eo distinguere, quin statim idea Dei mihi pereat: neque enim possum verum de Deo conceptum formare, in quo Deus intelligatur ex. gr. sine justitia, clementiâ & misericordiâ esse; sicut verum hominis conceptum formare possum, qui tamen non sit justus, clemens &c.

IX. Similiter cum nec ex. gr. justitiam Dei cogitare possim, quæ sine clementia & misericordiâ in Deo sit, quod tamen in creatura mihi proclive est; patet attributa Dei neque etiam inter se realiter distingui.

nec modaliter;

X. Neque etiam *modaliter* ab essentia Dei differunt; sic enim in eâ daretur variatio, imperfectio, alteratio & varia modificatio: quæ idea Dei repugnant.

sed solâ ratione.

XI. Sola ergo *ratione* differunt, quatenus nimirum per mentis abstractionem attributum aliquod Dei possum considerare non considerata essentia divina, vel unum etiam attributum non considerato altero, ex. gr. justitiam Dei non consideratâ ejus misericordia & vice versa. Non quod considerem essentiam Dei existere posse sine illis, aut unum eorum posse esse sine altero, sic enim protinus ideam Dei corrumperem, atque ea mihi periret; sed per præcisionem mentis simplicem & abstractivam ea tantum separo, atque unum considero non considerato alio.

Illius distinctionis fundamentum.

XII. Fundamentum hujus distinctionis est partim in nobis, partim extra nos: in nobis, imperfectio intellectus creati non valentis adæquatè Deum ejusque perfectionem concipere: extra nos, tum essentiæ divinæ immensitas, quæ illa, quæ in creaturis dispersa & divisa conspiciamus, infinita sua perfectione complectitur; tum objectorum, effectuum atque operationum divinarum diversitas.

XIII. Hinc ea diversis conceptibus formalibus concipimus, quibus à parte rei respondent diversi conceptus objectivi; qui licet actu in Deo sint indivisi, eminenter tamen & virtualiter distincti sunt. Unde etiam attributa Dei definitione differunt, quatenus nimirum habent diversas formalitates, dum intellectus ad aliam rationem formalem attendit in conceptu unius attributi, quam alterius.

XIV. Non

XIV. Non ergo error est in intellectu, dum illud quod simplex est tanquam multa distincta attributa concipit, sed imperfectio tantum, quæ diversis inadæquatis conceptibus illud apprehendit, quod nec uno adæquato conceptu exhaurire, nec uno obtuitu adsequi potest.

XV. Cæteroquin cum attributa Dei sint simplicissimus actus, hinc ea nullam imparitatem, multo minus contrarietatem admittunt: quanquam si objecta spectes, alia est ratio justitiæ, alia misericordiæ Dei, & rursus hujus dispar ratio ante vel post adventum Christi. Quæ contra Socinianos observanda.

XVI. Distribuuntur attributa Dei variè; in propria & metaphorica, *Distributio eorum.* positiva & negativa, absoluta & relativa; & vulgata imprimis distinctione, in incommunicabilia & communicabilia: qualia tamen valde impropiè quædam in Deo ponuntur; cum attributa Dei sint ejus idiomata & proprietates, quæ communicari nullo modo possunt; neque enim scientia Dei ex.gr. cum scientiâ humanâ magis convenit, quam forte canis, signum cœlestis, cum cane, qui est animal latrans. Nihilominus cum formalis aliquis conceptus formari possit in quo attributa Dei communicabilia conveniunt cum analogis creaturarum proprietatibus, incommunicabilia non item; inde in eo accuratissima ratio communicabilitatis aut incommunicabilitatis attributorum Dei constituitur. Cæteroquin si de aliquo eorum in creaturis utcunque vestigio & similitudine communicabilitatem hanc accipias, jam communicabilia erunt omnia, cum omnium quædam in creaturis similitudo reperiatur.

XVII. Cum vero attributa Dei interna propriè duo tantum sint, intellectus & voluntas; reliqua verò sint tantum denominationes externæ, relationes, aut negationes, quæ ad essentiam Dei internam propriè non spectant, sed ei tantum tribuuntur in ordine ad hominem, aut alias res externas: commodus ea tractandi ordo erit, si primo agamus de internis, veris & absolutis Dei attributis; deinceps autem de externis & relativis. Atque ita attributa Dei alia sunt, quæ *actuosam ejus essentiam* explicant, alia vero quæ nihil actionis, sed ejus *modum existendi* & relationem ad res alias exponunt. Prioris generis sunt *Vita, Intelligentia, Voluntas, Omnipotentia* Dei &c. Posterioris generis sunt *Æternitas, Omnipræsentia, Immutabilitas & Simplicitas* ejus.

CAPUT XX.

De VITA DEI.

Dei VI-
TA.

I. Um essentia Dei spiritualis summè actuosa, atque purus actus sit, primum quod in Deo occurrit attributum internum ejus, *vita* est; unde ejus cognomen antiquissimum & in populo Dei frequentatum *Deus vivens*. Vide Gen. 16: 14. Deut. 32: 40. Esai. 37: 17. Dan. 4: 34. Jos. 3: 10. Psal. 84: 3. Jer. 2: 13. & 5: 2. Matth. 16: 16. qua ratione ab idolis distinguitur. Jer. 10: 10. ubi cum de idolis actum esset, mox subjungitur: *Jehova verò Deus verus est, Deus vivens, & rex sempiternus*. Act. 14: 14, 15. *Ut à vanis istis rebus convertatis vos ad Deum illum vivum, qui fecit cælum & terram &c.*

Quid ea
sit?

II. Cum vitæ nomen maximè ambiguum sit, Dei vita rectissimè describitur, quod sit essentia Dei, quatenus actuosa est: re ipsa tamen ea nihil aliud est, quam ejus intelligere, velle, diligere, gaudere &c. sicut substantiæ spiritualis vita tota in cogitatione consistit, quod nimirum sint substantiæ ex sese actuosæ, omnis generis cogitationes in sese excitantes.

Discrimen
ejus à no-
stra vita.

III. Differt hæc vita Dei à nostrâ multis modis: nam 1. vitam creaturarum ferè instar actus secundi concipimus, cum vita Dei sit de ipsius essentiâ. 2. nos vitam aliunde haurimus, Deus à nullo. 3. Vita nostra fluxa & evanida est, Dei æterna & permanens. 4. Vita nostra successiva est, nunquam enim spiritus finitus simul omnes cogitationes suas, quarum capax est, habere, atque adeo totam vitam suam simul possidere potest: cum vero Deus sit immutabilis cogitandi actus, simul omnia possidens sine ullo defectu, hinc habet interminabilem vitæ totam simul & perfectam possessionem, quæ absoluta & vera immortalitas est.

Consistit
eam in in-
tellectu &
voluntate.

IV. Cum autem cogitationes omnes duum generum sint, atque adeo vita intellectualis partim in intellectu, partim in voluntate consistat: vita quoque Dei concipitur ut gemina illa facultate prædita. Sicut ideo Scriptura nominat *τὸ νοῦν*, mentem seu intellectum Domini, Rom. 11: 34. & deinde voluntatem, *τὸ θέλημα* & θεῶν. 1. Pet. 3: 17.

V. Sicut autem intellectum vocamus, quando mens nostra alicujus rei ideam in sese habet; voluntatem, cum præter illam ideam in rem istam ulte-

ulterius fertur, sive ut veram, sive ut bonam: similiter Deus per intellectum suum apprehendit omnia, & per voluntatem in res apprehensas veluti tendit.

VI. Cum vero idea omnis quæ in Deo est, à sola ipsius voluntate sit, non videtur intellectus Dei prior concipiendus esse, sed potius ejus voluntas. Voluntate enim sua Deus vult se ipsum & in se alias res: cujus volitionis suæ quatenus Deus concipitur conscius, adeoque sic habet ideam sui ipsius & in se rerum omnium, eatenus intellectus ejus concipitur. Sane de voluntate & intellectu Dei prout versantur circa creaturas, manifestum est præcedere voluntatem ejus. Ne tamen consuetum ordinem sollicitemus, nos intellectum Dei præmittimus: ita tamen, ut ubi opus erit, voluntatem ejus præsupponamus. *Illorum ordo.*

C A P U T XXI.

De Intellectu & Scientiâ Dei.

I. **E**st ergo Deus ens summè intelligens: unde scientia seu SCIEN- omniscientia ei convenit, atque אל דעת *Deus scientiarum* TIA Dei. appellatur. 1. Sam. 2: 3. & *intelligentia ejus dicitur non esse numerus.* Psal. 147: 5. Vide & Psal. 94: 9. *An plantans aurem non audiet? an formans oculum non aspiciet?* & 139: 2. *Tu cognoscis sedere meum & surgere meum; & intelligis cogitationem meam è longinquo.* Hebr. 4: 13. *Non est ulla res creata, que non manifesta sit in conspectu ejus; imò omnia sunt nuda & patentia oculis ejus.* 1. Joh. 3: 20. *Major est Deus corde nostro, & novit omnia.*

II. Scientiæ hujus consideranda 1. modus. 2. objecta. 3. ordo circa illa.

III. *Modum* ejus quod spectat, non est ea in Deo per modum habitus, sed tanquam actus simplicissimus. Unde unico, simplicissimo, semperque eodem & præsentissimo actu omnia intelligit, & veluti unico aspectu & intuitu omnia lustrat & emittitur, inque eo obtutu semper veluti hæret. Est enim unica & simplicissima in Deo idea, quæ est idea sui ipsius, adeoque ipsa Dei essentia, in qua Deus omnia videt & contemplatur. Et hoc modo intelligendum est quod vulgo dicitur, Deum omnia intelligere per essentiam. Cum contra mens nostra modo hanc rem, *Illius modus.*

modo aliam, & rursus eandem rem modo clarè, modò obscurè intelligat, & rerum attributa modo componat, modo dividat, & continuo proficiat, ac raro multa, nunquam omnia apprehendat: quæ cuncta à Deo removenda sunt.

IV. Cum ergo mentis nostræ operationes vulgo tres recenseantur, apprehensio simplex, affirmatio vel negatio, & discursus: hic quidem in Deo non est, cum omnis discursus ignorantiam adjunctam habeat, & à cognito ad incognitum procedat; affirmatio autem & negatio in ipso à simplici intuitu non differt: ita ut scientia Dei tantum sit noëtica, & nihil aliud in Deo dicat quam simplicissimam ejus essentiam cum objecti intelligibilis connotatione.

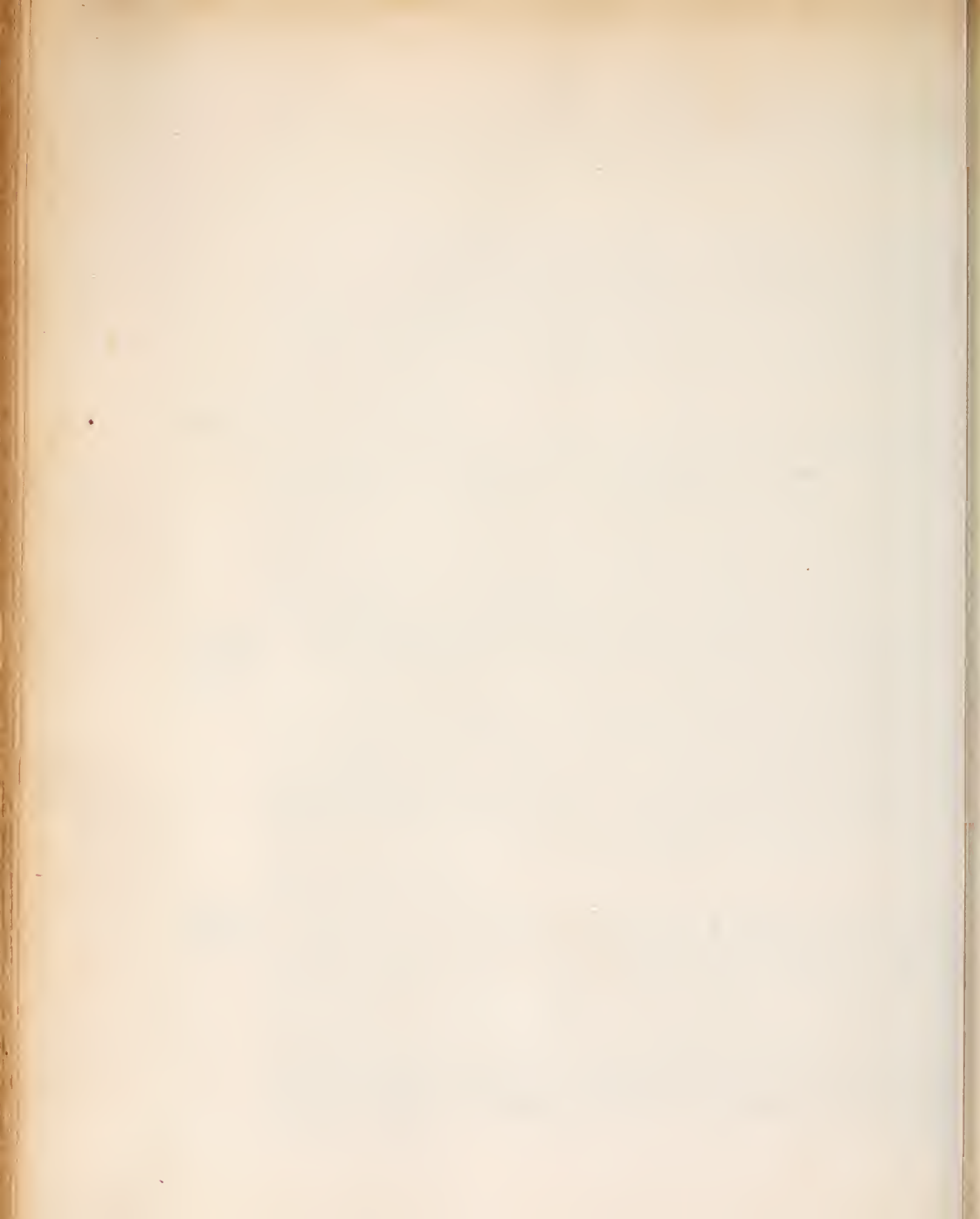
Objectum. V. *Objectum* scientiæ divinæ est omne scibile, aut quicquid intelligibile est, sive id sit Deus ipse, sive alia omnia extra Deum. Quamquam propriè loquendo, res ipsæ extra Deum scientiæ ejus objectum non sint, nec eam terminare possint, sicut in scientiâ nostrâ fieri solet: cum Deus omnia, etiam quæ extra se sunt, videat in unicâ & perfectissimâ idèâ suâ, à qua res omnes extra Deum & naturam & essentiam & determinationem suam habent; ut propriè objectum scientiæ Dei non sint creaturæ extra Deum, sed Deus ipse & essentia ejus, à qua omnia alia pendent.

*Cognoscit
Deus se-
ipsum.*

VI. Cognoscit ergo & intuetur Deus *se ipsum*, tum secundum naturam suam, tum secundum omnes perfectiones & proprietates suas. *Deum nemo vidit unquam: Filius unigenitus, qui est in sinu Patris, illum nobis exposuit.* Joh. 1: 18. *Nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem quisquam novit nisi Filius &c.* Matth. 11: 27. *Ita etiam ea quæ sunt Dei nemo novit nisi Spiritus Dei.* 1. Cor. 2: 10. 11. Atque ita cognoscit decreta sua; itemque actiones omnes externas, quas decreto suo convenienter operatur. *Nota sunt Deo ab omni ævo omnia opera sua.* Act. 15: 18. Simulque etiam res omnes, quæ per actiones illas fiunt, illarumque tum naturam, tum operationes.

*Res omnes
extra se.*

VII. *Res omnes* novit, etiam minimas. vide Psal. 56: 9. *Vagationes meas in numerato habes &c.* Psal. 147: 5. *Intelligentiæ ejus non est numerus.* Matth. 10: 29. *nonne duo passeruli? &c.* Hebr. 4: 13. *Nec est ulla res, quæ non manifesta sit ipsi; omnia nuda sunt &c.* Matth. 6: 26: *Intuemini in volucres cæli, nonne Pater vester alit eas? &c.* Ibid. 30. *Herbam agri, quæ hodie extat, & cras in clubanum immittitur, Deus circumvestit.* utpote quæ singulis momentis à Deo conservari opus habeant. Speciatim hominum consilia, dicta, facta, eorumque cogitationes atque actio-

actiones intimè cognitæ habet. *Homo spectat ad oculos, sed Jehova spectat ad cor.* 1. Sam. 16: 7. *Tu enim nosti solus animum omnium filiorum hominis.* 1. Reg. 8: 39. *Infernus & perditio coram Jehova; quanto magis corda hominum.* Prov. 15: 11. *An plantator auris non audiat?* Pſal. 94: 9.

VIII. Atque hoc modo etiam *entia rationis* novit: non quasi ipse istis *Entia rationis.* modis cogitandi indigeat, sed quatenus mentem humanam, ejuſque actiones & motus omnes novit.

IX. Similiter & *peccata*, cum per se revera nihil sint, sed tantum mentis humanæ defectus atque aberrationes, extra eam non intelliguntur. Atque inde peccatorum etiam notitia Deo adſcribitur. *Proſpectat super filios hominum, ad videndum, an sint intelligentes. Unusquisque recessit &c.* Pſal. 14: 2, 3. *Nec iniquitas eorum abscondita est à facie mea* (inquit Jehova) Jer. 16: 17. *Quum videret Jehova, augeſcere malitiam hominis in terra.* Gen. 6: 5. *Non completa est iniquitas Emoraorum adhuc.* Ibid. 15: 16. *Vidi populum, & ecce populus durus cervice est &c.* Exod. 32: 7, 8, 9. Cum enim Deus habeat ideam sui ipsius perfectissimam, ex opposito etiam ideam nihili habet, quâ omnes perfectiones negantur.

X. Quin etiam *possibilia*, quæ neque sunt, neque fuerunt, cognoscit. *Possibilia non fuerunt.* Ut de Tyriis, Sidoniis & Sodomitis: *Si ipsis editæ fuissent virtutes, quæ in Chorazin &c. cum sacco & cinere respiciissent.* Matth. 13: 22: 23. Novit enim suam potentiam: sicut etiam ex possibiliū oppositione & termino impossibilia novit. *Non injustus est Deus, ut obliviscatur operis vestri &c.* Hebr. 6: 10. *Deus se ipsum negare non potest.* 2. Tim. 2: 13.

XI. Neque tamén inde res illæ possibiles à Deo cognoscuntur tanquam infinitæ numero: ipsæ enim, cum ex hypothesi æternâ serie sibi invicem successuræ forent, ita ut nunquam earum postrema existeret, actu infinitæ nunquam esse, atque adeo nec sic cognosci possunt. Quod ad esse autem earum cognitum, ex nostra suppositione, in mente Dei, tot ex iis cognoscit, sive species, sive partes, quot vult, cum ex voluntate ejus pendeant; semper vero finitas: quamvis & his aliæ, sed & eæ similiter finitæ, perpetuo succedere possent, quas itidem Deus cognoscit; manente potentia Dei semper inexhaustâ, & in infinitum imitabili, quam Deus plenissimè cognoscit scientiâ actu infinitâ, quamvis ipsa possibilia potentiâ tantum infinita existant. Quæ tamen omnia ex nostro considerandi modo tantum dicuntur. Cum enim Deus non aliter velle aut operari possit quam ab æterno voluit, inde reipsa nullæ res possibiles dantur, nisi nostro conside-

24. 3. 25. 26. 27. 28. 29.

randi modo, quatenus possibile dicimus id, quod consideramus, non habito respectu ad decretum seu voluntatem Dei.

*Futura
contingen-
tia.*

XII. Ita etiam futura *contingentia* cognitioni Dei non sunt subtrahenda, cum per eorum prædictionem infallibilem contra quævis dæmonum prætensa oracula & divinationes triumphet. *Proponant & indicent nobis ea quæ obventura sunt; & sciemus novissimum eorum. Annunciate futura, & sciemus deos vos esse.* Esai. 41: 22, 23. atque evincunt eam omnes prophetiæ, quibus plena est S. Scriptura. *Ut quod quadringentos annos peregrinum esset futurum semen Abrahami in terra sibi non propria &c.* Gen. 15: 13. *De fornicatione populi Dei, secuturi deos alienigenarum.* Deut. 31: 16. *quod Filius hominis vadit, sicut scriptum est de eo.* Matth. 26: 24. *de Judâ Iscariotâ, quod proditurus esset Christum.* Joh. 6: 71. *Qui edit mecum panem, sustulit adversus me calcem suam.* Ibid. 13: 18. *quod non essent frangenda Christi ossa.* Ibid. 19: 36. Et de omnibus rebus dicitur: *Nota enim Deo sunt ab omni ævo omnia opera sua &c.* Ut furor sit in Socino illam in dubium revocare; quem infecutus fuit Vorstius: quo audaciæ ne gentiles quidem proruperunt.

XIII. Remonstrantes etsi eo venire nondum ausi sint, ne tamen futurorum scientiam Deo relinquendo libertati humanæ præjudicarent (nam hæc origo impii illius dogmatis) & Deum peccati auctorem facerent, fundamentum illius scientiæ quæsi verunt in *scientiâ mediâ*, ex quâ Deus omnia præscit ante decretum suum: fatum eâ viâ evadere conantes qua illud fortius adstringunt, & juxta quam omnia Socini argumenta plenum robur contra ipsos obtinent.

XIV. Quæcunque autem hujus erroris facies arripiatur, absurda est. Socinianorum error, qui planè idem fuit cum illo Aristotelis & Ciceronis, quo res futuras contingentes in se non scibiles, adeoque non nisi conjecturâ sciri ponunt, ipsa est impietas. Ipsas autem sciri à Deo, quia eas videt ut certo futuras, & ad unum determinatas ex se ipsis & suâ naturâ, ante omne decretum Dei, ut Jesuitæ & Remonstrantes volunt, merum est figmentum, quo idea rerum Deo extrinsecus advenire, adeoque ab ipso independens ponitur, ut Dei decretum & permisso supervacua, imo ridicula sit. Superest ergo ut rerum contingentium futuritio veritatem & scientiam suam accipiat à Dei decreto & voluntate.

XV. Frustra verò prætexunt, scientiæ Dei hoc pacto nihil detrahi, cum futura contingentia non sint scibilia, neque habeant in sese determinatam veritatem: contrarium enim verum est, & voluntas Dei futuritionem isto-

rum determinavit, atque adeo de iis, ut adhuc futuris, dantur propositiones determinatè veræ; nam quod actu postea fieri videmus, id antequam fieret verè futurum erat, & determinatam futuritionis veritatem habuit, atque adeo verè futurum prædicari poterat.

XVI. Quanquam non assentimur Chrysippeo argumento, ex *enunciationis*, ut loquebatur, *definitione* desumpto, juxta quam ab æterno, non consideratâ Dei voluntate vel decreto ullo, verum erat de quacunque re dicere, *aut erit, aut non erit*. Unde fatum inferebat. Sed hoc ex merâ Logices imperitiâ est. Cum enim axiomatis disjuncti partes sint oppositæ, utraque quidem simul vera esse & existere non potest, sed alterutra tantum; non tamen inde sequitur, partes ejus singulatim quoque necessarias esse. Et ratio est, quam logici dant, quia disjunctionis necessitas pendet ex necessaria partium oppositione, non autem ex hujus vel illius partis necessariâ veritate. Partium nimirum singularum necessitas non à se ipsâ, sed à solâ Dei voluntate, quæ omnis ordinis, veritatis & bonitatis causa est, pendet.

XVII. Media ergo hic ineunda via est, ne aut contingentiam adstruamus adversus Dei præscientiam, aut fatalem rerum invehamus necessitatem, quæ omnem contingentiam excludit. Deus enim certum præstituit ordinem causarum, à quibus pendet actus specificatio; qui tamen pro ratione causarum secundarum liberè & contingenter sæpe existit. Quod scholæ ita enuntiant, ut contingentia & libertati repugnet necessitas naturalis, interna, absoluta, antecedens & consequentis; non autem hypothetica, externa, secundum quid, consequens & consequentia.

XVIII. Objectum scientiæ divinæ excipit *ordo* illius, unde fluit scientiæ divinæ divisio, non in re ipsa, sed conceptu nostro duntaxat.

XIX. Ita duplex Deo tribuitur scientia, una necessaria, naturalis, seu *simplicis intelligentiæ*, quæ concipitur antecedere omne decretum Dei, & ex solâ naturâ ejus pendere, prout intuetur potentiam suam absolutam, quatenus extenditur ad omnia possibilis. Atque adeo reipsâ non differt à scientiâ attributi potentiæ divinæ, sed nostro tantum concipiendi modo.

*Scientia
divina or-
do.*

*Scientia
simplicis
intelligentiæ.*

XX. Fundamentum ergo istius scientiæ, seu radix possibilitatis rerum, est Dei potentia inseparabiliter juncta cum ejus sapientiâ. Et ita objectum illius scientiæ sunt res possibilis in aliquo ordine possibili positæ. Atque adeo decretum Dei non tam ordinaret res, quam ordines rerum possibilis per Dei potentiam & sapientiam, è statu possibilitatis traderet in statum

futuritionis. Verum cum, accuratè loquendo, radix possibilitatis rerum non tam sit potentia, quam voluntas Dei, à quâ dependet omne possibile; non aliud potest hujus scientiæ poni fundamentum, quam voluntas Dei: adeoque reapse scientia hæc omne Dei decretum antecedens non datur.

XXI. Quod autem à quibusdam ponitur decretum Dei circa possibilia quæ nunquam sunt futura; supervacuum est: cum hæc possibilia ex hypothesi ordinaria hujus scientiæ commodius ponantur objecta scientiæ simplicis intelligentiæ, cum relatione ad Dei sapientiam & potentiam. Imo potius, cum talia possibilia nunquam futura non dentur, nisi tantum nostro considerandi modo, ut § 11. ostensum est; frustra decretum divinum circa ea ponitur. *cf. l. 1. c. 37. s. 19.*

Visionis.

XXII. Altera scientia appellatur libera, *visionis* & intuitiva; poniturque esse earum rerum, quas Deus ex decreto suo novit gloriam suam illustrare posse, adeoque decretum Dei præsupponit & sequitur.

XXIII. Oritur hæc divisio ex diverso respectu idearum divinarum, seu potius ideæ divinx, prout nempe consideratur, vel ut antecedens decretum divinx voluntatis, & exhibens rerum quidditatem possibilem, vel ut consequens voluntatem ejus, & repræsentans easdem res ut actu futuras. *Anima advertit ad omnia hominum opera. Psal. 33: 15. Ex quo disposui populum æternum, ut futura & que eventura sunt indicentur illis. Esai. 44: 7.*

XXIV. Sed, ut jam dictum, accuratè rem considerando, non datur scientia rerum in Deo prior ipsius decreto & voluntate; cum à voluntate Dei sint non solum res ipsæ, sed & omnes rerum essentiæ, conceptus, veritates & possibilitas, prout à nobis illa concipitur. Non solum enim naturæ rerum ut existant à Deo liberè ordinantur, verum etiam earum ordo possibilis liberè à Deo constituitur. Licet ergo scientia possibilem concipi posset præcedere scientiam rerum futurarum, nulla tamen potest concipi præcedere omnem voluntatem Dei, cum intercedere saltem debeat illa voluntas Dei, quâ rerum possibilem conceptus & ordinem voluisse concipitur. Verum cum eo ipso quod Deus ex voluntate sua res concipit, non solum possibles sint, verum etiam futuræ, imo cum nihil aliud possibile sit, nisi quod futurum est; clarum est, omnem rerum possibilitatem æquè ac futuritionem à voluntate Dei dependere, adeoque omnem scientiam Dei visionis esse.

Media.

XXV. Præter hæc autem tertium scientiæ genus excogitaverunt Jesuitæ, quam *mediam* appellaverunt: per quam Deus ante decretum voluntatis suæ ex hypothesi novisse fingitur eventus contingenter futuros, si creatura

cf. J. 1. xi.

cf. 13. 14.

tura rationalis cum his vel illis conditionibus & circumstantiis ponatur, quamvis etiam illæ conditiones nunquam futuræ sint. Quod ipsorum figmentum avidè susceptum est à Socinianis, Arminianorum plerisque, & aliis.

XXVI. Verum hæc non scientia, sed opinio & conjectura est; cujus certitudo nulla est, cum præsupponat objectum quod non est certum, nec per determinationem divinam, nec per humanam, adeoque nec scibile, futura nimirum conditionata, de quibus Deus nihil, ex hypothesi, decrevisse ponitur. Cum vero jam probatum dederimus, nihil esse, sive futurum, sive possibile, nisi dependenter à decreto & voluntate Dei; imo omnia ita ab eâ pendere, ut aliter fieri non possint, neque ab æterno potuerint, adeoque nihil esse in statu possibilitatis, nisi quod futurum est, clarum hinc est, citra voluntatem Dei nihil quocunque modo futurum esse aut fuisse: ut vel hinc scientia hæc media longè adhuc fortius refutetur.

XXVII. Grave etiam est, quod hominem ita vel faciant, vel præsupponant, in actionibus suis independentem à Deo; præsertim in conversione, aliisque gratiæ operibus, cum citra decretum Dei aliquid futurum ponatur.

XXVIII. Atque amplius, cum nullam doceant causam, quæ res hæc contingentes determinet, oportet eos absolutam rerum ab æterno necessitatem introducere, per quam res istæ determinatè futuræ & eventuræ sint; quæ cum extra hominem Deumque sit, utrumque ligat, adeoque non homo solum, quod in nobis injustè culpant, sed & Deus ipse æterno & insolubili fato subiectus erit. Nam dicere, nos ignorare modum causamque unde rerum illarum futuritio dependeat, non est modestiæ, neque adeo satisfacit. Qui enim negant causam futuritionis rerum esse voluntatem Dei, illi aliam ejus causam statuere coguntur, adeoque & eam scire debent: quam & dare solent, à voluntate nostrâ eam deducendo; quod quam absurdum sit, jam dictum est.

XXIX. Quæ autem Scripturæ vel exempla, vel loca huc adferunt, in quibus futura aliqua sub conditione enunciantur, ea 1. ad scientiam visionis & decretum Dei pertinent, per quod non solum res actu futuras, verum etiam rerum omnium, seu futurarum, seu possibilium, ordo, nexus, dependentia & necessitas, seu absoluta, seu conditionata, ab æterno ponitur. 2. speciatim vel est in iis significatio ejus quod ex divino decreto & ordinatione consequitur; quin potius non tam prædictio rei futuræ, quam

of. l. 1. c. 32. 22. 41. 44
14. 45. 31. 33.

indicatio præsentis; qualis est 1. Sam. 23: 11, 12. de molimine Kehilæorum Davidem traditurorum, si ibi subsisteret, & *Saulis, Kehilam* proposito suo jam *descendentis*. vel 3. est indicatio ejus quod Deus circa certas personas operaturus fuisset, si cum œconomia temporum id convenisset: quod tamen ipsum improprie sumendum, & scopus talium considerandus imprimis est; qui non est, rem hanc vel illam, sub hac vel illa conditione; determinatè futuram dicere, sed potius odiosâ comparatione hominum ingratitude & pertinaciam exaggerare: quo pertinet quod Christus de Tyro, Sidone & Sodomitis se converfuris dixit, Matth. 11: 22, 23. & Deus de *populis ignoto sermone utentibus*, Prophetæ, *si ad eos mitteretur, auscultaturis*, Ezech. 3: 6. & simili locutione Christus: *Quod si hi silent, lapides clamabunt*. Luc. 19: 40. ubi non considerandum, quomodo lapides loqui possint dici, vel Tyrii aliive se convertere, quam scopus Dei Christique loquentis unice considerandus, eique inhærendum. Paral. 1. 2: 10.

SAPIENTIA Dei. XXX. Scientiam Dei sequitur ejus *Sapientia*: quæ augustius quid sonat, quâque novit Deus quibus rationibus in explicatione operum ac consiliorum suorum gloriam suam maximè illustraturus sit, quæque convenienter ab ipso ad eam illustrandam fieri, vocari aut permitti possint, quæque adeo ea quæ constituit certum habent eventum. *Fam tum videbat eam & recensebat eam: comparabat eam, etiamque per vestigabat eam*. Job. 28: 27. Et quamvis Deus nullo modo à fine & mediis dependeat, adeoque nullam decreti sui habeat causam, ejus tamen illi semper constat ratio, licet illa nobis occultissima sit. *O profundas divitias, tum sapientie, tum cognitionis Dei! Quis enim cognovit mentem Domini? aut quis ei fuit à consilio?* Rom. 11: 33, 34. Unde Deus non solum sapiens, sed & *solus sapiens* appellatur. Rom. 16: 27. 1. Tim. 1. 17.

CAPUT XXII.

De VOLUNTATE DEI.

VOLUNTAS Dei.

Intellectum Dei sequitur necessariò, si non præcedat, ejus voluntas, de quâ Scriptura: *Deus noster in cælis est, quicquid placet facit*. Psal. 115: 10. *Consilium meum stabit, & omne beneplacitum meum faciam*. Esai. 46: 10. *Per voluntatem*

omnia sunt & creata sunt. Apoc. 4: 11. *Voluntati ejus quis ob-*
stistit? Rom. 9: 19. Sicut enim Deus sese intelligit, ita non potest
 non se ipsum amare: neque ea re ipsa quid diversum ab intellectu
 ejus est.

II. Cum enim ne in homine quidem facultates eæ re ipsa distinguantur, sed in se mutuò intimè immeent, quum nihil intelligamus nisi simul aliquid velimus, imo sæpissime nisi quia aliquid volumus, multo minus in Deo hæc diversa sunt: verum cum idea Dei non adveniat ipsi ab objectis, sed contra objecta determinantur ab intellectu, aut potius à voluntate Dei; manifestum est, intellectum Dei, quo res creatas intelligit, & voluntatem & potentiam ejus, qua ipsas determinat, unum idemque esse.

Qua non est distincta ab ejus intellectu.

III. Cumque in Deo omnia sint per modum actus, atque adeo ipse fit actus purissimus, semper exercitus, semper volens, voluntas ejus non per modum facultatis concipienda est, sed est ipsa ejus essentia, ad modum vitalis operationis concepta, instarque actus volendi essentialis. A deo ut, quamvis liberrima sit Dei voluntas, non tamen suspendere possit actum volendi, ita ut cesset velle.

Et purissimus est in Deo actus.

IV. Voluntas ergo proprie unica est in Deo volitio, æterna, simplicissima & immutabilis, per quam vult seipsum ut summum & infinitum bonum, & ad se ipsum omnia alia. Atque hic ejus modus est; ut nempe sit in Deo unicus tantum ac individuus, liber, efficax, æternus ac perpetuus volendi actus.

V. Quanquam enim ratione concipimus varios voluntatis divinæ actus, eosque nostro conceptu distinguimus, revera tamen unico & simplicissimo volendi actu Deus omnia comprehendit, sicut unico intuitu omnia videt & intelligit. Eodem voluntatis actu vult ex. gr. mundum creare & perdere; & discrimen omne à parte rerum & nostrorum ad eas conceptuum est. Similiter quoque multum in Deo differunt, de ipso dicere, ipsum *aliter velle*, & *velle aliter*; quorum posterius, non autem prius, Deo adscribendum est: potuit nimirum Deus velle aliter, non vero aliter velle; h. e. alia potuit Deus velle, non alio actu. Quod tamen ipsum solum concipimus, non attendendo ad actum præsentem voluntatis Dei; eo enim posito ne quidem alia velle Deus potuit.

adeoque unicus.

VI. Libera etiam est voluntas Dei. *An non licet mihi quod volo facere in meis rebus?* Matth. 20: 15. Licet enim, posito æterno actu voluntatis Dei, necessaria sit Dei scientia & operatio, ut ne quidem aliter velle possit Deus, nihilominus libera est, quatenus non tantum Deus non sentit se ab

Est ea maxime libera.

aliâ vi externa determinari, sed etiam revera non determinatur, aut determinatus est, sed à se ipso solo; quæ est summa libertas.

& indifferens.

VII. Est ergo libertas in voluntate Dei summâ, cum ea à nulla alia re dependeat, atque maximè indifferens sit. Quæ indifferentia sicut in creaturis, quibus ordo præscriptus est, maximum indicium est imperfectionis; ita in Deo, qui est ens independens, maximum perfectionis est argumentum.

VIII. Est vero ea tantum respectu effectuum & operum Dei: quæ tamen omnia, licet inter se multum diversa & contraria, per unicum eundemque voluntatis actum producuntur; aliter ac in homine, ubi pro varietate effectuum diversi voluntatis actus requiruntur.

IX. Non autem indifferens concipi debet voluntas Dei respectu Dei ipsius, adeoque earum veritatum, quæ attributum aliquod Dei involvunt. Deus enim se ipsum abnegare non potest. Sed tantum respectu earum rerum, quæ nullum Dei attributum involvunt, quæque adeo quamvis nunc necessariæ sint, Deum non determinarunt.

X. Ita Deus totam naturam liberè instituit: atque ita forte fieri potuit, ut ex. gr. bister non facerent sex, quamvis nos non tantum id non comprehendere, sed ne quidem ullum conceptum formare possimus, quomodo se res aliter habere possit, quia nempe Deus nobis dedit lumen intellectus finitum & rebus ut jam sunt accommodatum: at comprehensio istius veritatis lumen & intellectionem infinitam requirit: quia illa res non in naturâ ejusque principiis fundata est, sed naturam excedit, & in ipsâ incomprehensibili & infinita Dei naturâ suum fundamentum habet. Apprehendimus tamen & scimus rem ita se habere: quia cum omnia ea, quæ in creaturis sunt, nullam naturæ aut essentiæ cum Deo cognationem habeant, liquido hinc sequitur, omnes creaturas, quâ ad existentiam, quâ ad naturam & essentiam earum, liberè à Deo creatas & ordinatas esse.

& æterna.

XI. Æterna etiam est voluntas Dei. *Dominus acquisivit me, Sapientiam, ante opera sua.* Prov. 8: 22. *Fam tum videbat eam, & recensēbat eam.* Job. 28: 27. *Sicut nos elegit in ipso ante jactum mundi fundamentum &c.* Eph. 1: 4. æque ac ipsa Dei essentia æterna est. Ut impiè Vorstius voluerit decretum Dei de omnibus rebus æternum non esse, sed ipsum multa demum in tempore velle quæ antea non voluit.

& efficax.

XII. Est eadem etiam summè efficax. *Deus noster in cælis est, quicquid placet facit.* Psal. 115: 3. *Qui agit omnia ex consilio voluntatis suæ.* Eph. 1: 11. Ut male voluntatem quandam inefficacem & resistibilem quidam

in Deo ponant. *Ejus voluntati quis obstitit?* Rom. 9: 19. *Ejus consilium stabit, & omnem voluntatem suam faciet* Esai. 46: 10.

XIII. Inde voluntas Dei est prima causa rerum. *Quia tu condidisti omnia; & per voluntatem tuam sunt & creata sunt.* Apoc. 4: 11. Ita ut ab ea non solum res ipsæ, verum etiam omnis rei modus, nexus, veritas, ordo, lex, bonitas, & quicquid omnino in rebus concipi potest, dependat. Neque ulla ejus causa propriè dicta datur, quamvis sæpe occulta ejus detur ratio: neque ulla objecti bonitas eam movere vel ei præstrui potest. *Cujus vult miseretur, quem autem vult, indurat.* Rom. 9: 18. Circa quod caput Pelagiani impeerunt.

Ita ut sit prima causa rerum.

XIV. Quamvis autem Deus ita absolutè omnia velit, & liberrima ejus voluntas à nullâ conditione externâ dependeat, adeoque nulla decreta conditionata in Deo fingi possint; nihilominus ea exitum seu effectum sæpe non habet, nisi interveniente actione causæ secundæ, & in moralibus hominis arbitrio & voluntate: hinc enim certæ quædam relationes inter Deum & creaturam rationalem oriuntur, ad quas certi quidam effectus morales necessario consequuntur. Ita sanctitas creaturæ liberæ est fundamentum relationis illius inter Deum & creaturam liberam, ut Deus erga illam depromat omnia illa, quæ ab amore ejus erga creaturam sanctam separari non possunt. Ex adverso peccatum creaturæ fundamentum est relationis illius inter Deum & creaturam peccatricem, qua Deus manente illo fundamento erga eam depromit omnia illa, quæ cum odio illius creaturæ conjuncta sunt; qualia tum Deus juxta æternum suum decretum confert. Quibus male intellectis quidam Deo imperitè adscribere affectus & passiones, amorem & odium, velleitates quoque & desideria, quia nimirum fundamentum istarum relationum aliquando mutatur.

Et quidem omnia absolute vult.

XV. Denique voluntas Dei immutabilis est. *Ego Jehova non mutor.* Mal. 3: 6. *Non mentietur & non pœnitebit eum; quia non homo est.* 1. Sam. 15: 29. *Consilium Jehovæ in seculum consistit.* Psal. 33: 11. Idem enim semper, & eodem modo vult. Atque hæc ejus voluntas semper impletur: nam etsi aberrare creaturæ interdum videantur à regulis ipsis positis, tamen consilium suum Deus semper exequitur. Neque hinc ullo modo tollitur rerum contingentia, cum voluntas Dei potius radix sit omnis contingentiæ & libertatis in rebus creatis; quia nempe ea ad tales effectus tales causas ordinavit: imo ne quidem ulla in creaturis libertas concipi posset, nisi Deus ipse foret ens liberrimum & absolutè summum.

Est etiam immutabilis.

OBJE-
CTUM
divine vo-
luntatis :
quod est,
tum Deus;
tum crea-
tura.

XVI. Sequitur considerandum voluntatis divinæ objectum : quod est tum Deus, tum quicquid à Deo est. Primarium & adæquatum est Deus ipse. Nihil enim vult Deus nisi propter seipsum. *Omnia operatus est Jehovah propter se.* Prov. 16: 4. *Nam ex eo, & per eum, & in ipsum sunt omnia.* Rom. 11: 36.

XVII. *Secundarium* voluntatis divinæ objectum sunt omnia quæ Deus facit, aut fecit, h. e. res omnes, seu omne quod verum & bonum est. Non vult ergo malitiam peccati, quia non est res.

Quomodo
versetur
circa pec-
catum.

XVIII. Cumque in omnibus voluntatis operationibus elicitis reperitur libertas, & quia libere ac sponte agimus, inde in animo exoriri soleat delectatio ac gaudium, dolor autem & tristitia in eo consistat, quod multa contra voluntatem patimur; Deum quod attinet, ipsi nihil evenire quod ipsi ingratum sit, ipsumque ex adverso quicquid vult efficere, in aperto est. Quod ad peccata autem attinet, non potest quidem Deus iis delectari atque ea approbare; contra autem sanctitate atque justitia suâ non potest sese non oblectare, atque eas summopere amplecti & velle, ac creaturæ rationali proponere earumque iussa ei præcipere: verum tamen hinc non inferitur, cum destinare ac velle ut sanctitatis illius placita actu præstentur ab omnibus creaturis rationalibus; multo minus velleitas aut desiderium aliquod illam in iis operandi tribuenda ipsi sunt. Aliud enim est, delectari rebus ipsis ab homine præstitis, idque testari mandatis & promissis; aliud velle & approbare istas res non solum tanquam res bonas, verum etiam velle ut actu præstentur & impleantur ab hominibus: quæ longè diversa sunt.

Voluntatis
Dei divi-
sio: ut sit

XIX. Cumque ita Dei voluntas de omnibus omnino rebus sine exceptione statuerit, in rebus volitis ordo quidam concipitur, cujus respectu voluntas Dei, quæ unica in sese est, variè distinguitur, prout variè circa objecta operatur, vel operando, vel approbando opera sua, vel mandando & promittendo, vel prohibendo & comminando: unde alia voluntas Dei *efficiens*, alia *approbans* opera sua, tum generatim omnia in aliis creaturis, tum speciatim moralia in rationalibus creaturis, dicitur. *Deus operatur in vobis & velle & perficere.* Phil. 2: 13. *An ullo pacto delector morte improbi?* Ezech. 18: 23. alia *occulta*, alia *revelata*. *Quæ abscondita fuerant Jehovah Deo nostro, & quæ revelata sunt nobis & filiis nostris.* Deut. 29: 29. quæ tamen una eademque voluntas Dei est, ex parte occulta, ex parte revelata. *Statim dicitur Jacobo & Israëlî, quid paraverit Deus.* Num. 23: 23. *Secretum Jehovah est timentibus ipsum.* Psal. 25: 14

efficiens &
approbans.
occulta &
revelata.

Quam

Quam occultam Dei sapientiam (quam prafinierat Deus ante facula) nemo principum faculi hujus cognovit --- nobis autem Deus revelavit per Spiritum suum. I. Cor. 2: 8-10. alia beneplaciti, alia signi: quæ tamen commodius diceretur signum voluntatis approbantis, quam ipsa voluntas Dei. beneplaciti
& signi.

XX. Cum tamen omnis voluntas *signi* voluntatem aliquam Dei sibi respondentem habeat, ut ex. gr. quod vetat peccatum, testatur Deum illud odisse; inde quoque ea voluntas *beneplaciti* appellari potest: quamvis non respectu ejus, quod nos primo adpectu inde concipimus, verum respectu ejus quod Deus revera vult: adeo ut hæc non opponenda, sed sibi mutuo supponenda sint; quanquam voluntas beneplaciti latius plerumque pateat, & rarius sese verbis declarare soleat, sed potius rebus ipsis sese cognoscendam præbeat.

XXI. Commodius tamen voluntas Dei dividitur in voluntatem *εὐδοκίας & εὐαγγελίας*: illa est voluntas beneplaciti & decreti. *Etiam Pater, quia ita placuit tibi.* Matth. 11:26. hæc est complacentiæ seu approbationis circa officia hominum, juxta mandata Dei præstita. *Quæ sit voluntas Dei bona illa accepta ac perfecta.* Rom. 12: 2. *Probantes quid sit acceptum Domino.* Eph. 5: 10. Illa voluntas *ordinans & decernens*, hæc *jubens & præcipiens* ab aliis appellatur. *εὐδοκίας
& εὐαγγελίας.*

XXII. Neque ulla inter duas hæc voluntates est repugnantia, sed sola diversitas in objectis; quæ non eadem sunt in voluntate signi & beneplaciti: præcipuè cum mandata Dei non absolutè, sed comparate cum finibus suis semper spectanda sint. Atque sic voluntas Dei ab omni calumnia absolvetur, neque sibi unquam contraria apparebit: contra ac Lutherani cavillantur, ac si diversas in Deo voluntates poneremus.

XXIII. Voluntas beneplaciti Scholasticis dividitur in *antecedentem & consequentem*: quæ distinctio Damasceno debetur; apud quem I. 2. *εὐδοκ. τῆς ὁρθο. πίστεως* mentio fit *ἡλιμωπης αἰρηγυμένων & ἱπομένων*: nisi quod ante eum Chrysofostomus distinxerit inter voluntatem primam & secundam. Avidè eam acceperunt hodierni Novatores omnes, dum antecedentem voluntatem volunt esse; quæ Deus omnium salutem desiderat, omnibusque media salutis largitur, nihil tamen statuens, donec videat plures mediis istis abusuros; unde tum consequente voluntate statuit plurimos damnare. *Antecedens
& consequens.*

XXIV. Verum hæc multiplicem imperfectionem in Deo ponunt, ejusque vel scientiæ vel potentiæ magnoperè derogant, dum quædam voluit quæ nec scivit, nec consequi potuit; voluntatemque Dei ad actus

creaturæ mutabilem, iisque posteriorem faciunt: cum tamen ea semper antecedit actus humanos, eosque regat. *Si Dominus voluerit & vivamus, faciemus hoc, aut illud.* Jac. 4: 15. etiamsi Deus multa velit, quæ tamen consequi non voluit nisi ex actu creaturæ antecedente.

CAPUT XXIII.

De Attributis divinæ voluntatis, quæ affectus vocantur.

Attributa
voluntatis
Dei.

I. oluntas divina, cum eminenter contineat omnes proprietates humanæ voluntatis, variis insignitur nominibus in Scripturâ, quæ vel *affectuum* vel *virtutum* titulo nobis occurrunt. Quæ tamen non sunt attributa Dei interna, ut ipsa voluntas Dei; sed relativa solum, creaturas spectantia.

AFFE-
CTUS
quomodo
Deo tri-
buuntur.

II. Affectus in Deo non designant passiones vel commotiones, nec concipiendi sunt veluti diversæ voluntates in Deo, quæ aliquam mutationem in eo inferunt, ut ex. gr. ira & misericordia, sed sunt actus ejusdem voluntatis, & notant tantum diversas ejus *σχίσεις* & relationes, quæ diversum quæque habent fundamentum (veluti ex. gr. iræ divinæ fundamentum est peccatum, & sic in cæteris) unde tum fluunt certæ Dei relationes ad hominem, & actiones circa eum, quæ tale fundamentum & relationem sequi solent, & tamen nihil mutationis in Deo inferunt. Unde etiam Deo non tribuuntur nisi in ordine ad res extra Deum, non vero in ordine ad Deum ipsum.

III. Ut male Sociniani, quicquid aliquando tergiverferentur, revera affectus Deo tribuant, & voluntatis sive commotiones, sive actus, etiam vehementiores, quibus voluntas Dei ardentius in objectum suum fertur, vel ab eo refugit, & prorsus commovetur, ad similitudinem nimirum affectuum humanorum.

IV. Nos Deo actum quidem tribuimus, qui est purissimus, sed non motum: affectus vero non nisi per *ἀνεργασίας*, non ad similitudinem quandam *affectus* in nobis, quod adversarii volunt, sed *affectus*.

V. Affectus enim illi multiplicem in Deo imperfectionem dicerent: ut 1. imperfectam volitionem, 2. dependentiam ab eo à quo oriuntur,

tur, & à quo quis afficitur. 3. impotentiam : sæpe enim inefficaces sunt, & superantur aut evanescunt, ubi iis non satisfit. 4. mutationem multiplicem, & quidem satis ignobilem mutationis speciem, à qua *passiones* denominantur. Quæ omnia Deo indecora sunt. *Apuđ quem non est transmutatio, aut conversionis obumbratio.* Jac. 1: 17. 5. Denique summæ ejus beatitudini repugnant, quæ nulla boni accessione augeri, nec ullo mali sensu contingi ac violari, multo minus omnibus affectuum modis ac veluti formis circumagi potest.

VI. Nec satisfaciunt adverfarii, dum quicquid imperfectionis in affectibus sit, Deum iis minimè lædi, sed ab immensa bonorum in ipso copia eam absorberi; imo vel maximè ipsi adverfa, pro summâ ipsius sapientiæ ac potentia, in bonum converti, affirmant. Argumenta enim hæc sunt quibus homines, dum ipforum animi quies affectuum æstibus conturbatur, solaremur, non autem Deum. Quicquid enim sit, dum adverfa ipsi accidunt, eumque movent, ingrata esse non desinunt, nec sine pugna ac certamine ab immensa felicitatis magnitudine ea tandem opprimi ac obrui possunt; ut saltem aliqua displicentia, lucta & veluti animi æstus ac angor in Deo aliquanto tempore esse debeant, quæ ipsius pacem turbent, donec nempe tempesta illa, inducto sereno & placido statu, iterum discutatur.

VII. Cum vero in hominibus locum habeant *sæpe* primitivæ *passiones*, *Eorum op-*
Admiratio, Amor, Odium, Cupiditas, Latitia, Meror, ad quas aliæ redi- *do.*
 guntur, quæ cum iis conjunctæ sunt, aut ex eis oriuntur; eundem quoque ordinem in passionibus divinis, ita dictis, quantum licebit, servabimus.

DE ADMIRATIONE DEI.

VIII. Hic affectus cum in homine oriatur, ubi quid insolitum ipsi oc- *ADMI-*
 currit, quod admiratur, atque eo percellitur, in Deo locum non habet; *RATIO.*
 cum vel à sapiente suo eum abesse velint Philosophi: in Christo homine tamen bis notatur; semel qua fidem, Matth. 8: 10. semel qua infidelitatem, Marc. 6: 6. admiratus legitur.

DE AMORE & ODIIO DEI.

IX. Cum vero objectum nobis obversatur ut bonum, h. e. nobis con- *AMOR*
 veniens, amorem excitat, quo conamur nos illi conjungere & unire; *Dei.*
 cum ut malum & noxium, ad odium nos stimulat, quo nitimur nos se-
 parare ab eo. Atque sic Deo quoque amor attribuitur respectu creaturæ,

in quam veluti fertur tanquam in rem suam, ac eo modo sibi similem, cuique ipse sese veluti unire eique benefacere vult, & quidem pro diversitate objectorum diversis modis & gradibus: actus autem ipse divinæ voluntatis unicus & simplicissimus est; qui amor dicitur, quatenus notat certam Dei ad creaturam relationem & respectum, ex quo sequitur effectus beneficentiæ Dei erga ipsam.

*benevolen-
tia & a-
micitia.*

X. Cumque amor in homine sit vel *benevolentia*, vel *amicitia*, vel *devotionis*, pro diversa rei amatæ apud amantem existimatione & pretio; in Deo amor erga nos distingui solet in amorem *benevolentia* & *amicitia*: qui aliis *antecedens* & *consequens* dicitur.

*Bonitas
Dei.*

XI. Priori respectu Deo *bonitas* & benignitas attribuitur, per quam propensus est ad bonum suum communicandum creaturis suis omnibus, nulla adhuc ratione virtutis aut obedientiæ habitâ. Unde & simpliciter *bonus* dicitur. Matth. 19: 17. & *charitas* 1. Joh. 4: 8. *Ita dilexit Deus mundum* &c. Joh. 3: 16. *Quam charitatem erga nos Deus commendat.* Rom. 5: 8. *Apparuit bonitas & amor J. Christi erga homines.* Tit. 3: 4.

XII. *Amor amicitia* est, quo Deus fertur in creaturam justam & sibi placentem, qua talem. *Fieri non potest ut sine fide quisquam ei placeat* &c. Hebr. 11: 6. atque ejus effectus est communio bonorum ipsius, quæ æterna & perpetua, pro ratione fœderis sui, hominibus largitur.

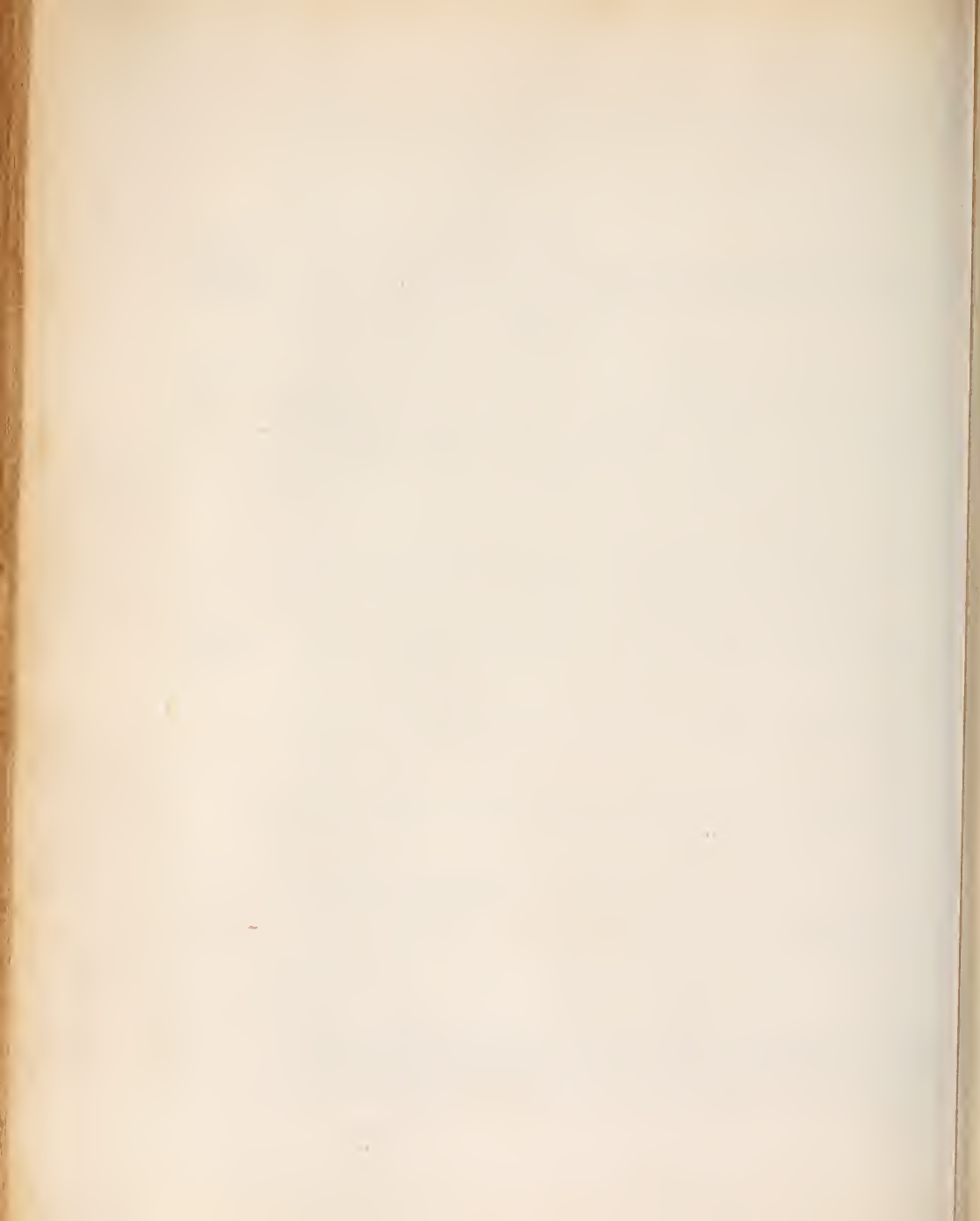
*Gratia
eius.*

XIII. Sub aliâ consideratione amor & bonitas Dei appellatur *gratia*, quatenus se exerit citra omne creaturarum meritum, & est intentum studium ei beneficiendi. *Quod si per gratiam, non jam ex operibus.* Rom. 11: 6. *Gratia estis servati* &c. *idque non ex vobis. Dei donum est.* Eph. 2: 8, 9.

XIV. Estque vel *generalis* erga omnes creaturas. *Bonus est Jehova omnibus, & miserationes ejus super omnia opera ejus.* Psal. 145: 9. vel *specialis* erga electos. Noach *invenit gratiam in oculos Jehovæ.* Gen. 6: 8. Maria *gratiam invenit apud Deum.* Luc. 1: 30. quæ in Deo studium nos glorificandi significat. Rom. 8: 29, 30.

XV. Quamvis vero ea proprie in ipso Deo sit. *Qua nos gratis efficit sibi gratos* &c. Eph. 1: 6. tamen metonymicè sæpe ipsa Dei dona hoc vocabulo veniunt. *Nam ex ipsius plenitudine accepimus omnes gratiam pro gratia.* Joh. 1: 16. *Per quem accepimus gratiam & Apostolatam.* Rom. 1: 5. quo sensu Scholastici distinguunt inter gratiam *gratum facientem* & gratiam *gratis datam*: prior electis in Christo solum tribuitur; posterior continet charismata quæ reprobis & electis communia sunt.

XVI. *Pes-*

XVI. Pessime autem distinguunt Jesuitæ & Remonstrantes in gratiam *sufficientem* & *efficacem* : cum nulla sit sufficiens nisi eadem sit efficax, nam gratiæ sufficienti nihil amplius superaddi potest : unde nec ipsi hoc definire possunt quid auxilium Dei efficax priori gratiæ superaddat, tandemque eo redeunt, ut omnia in humanæ voluntatis arbitrio ejusque recto usu ponant ; ut suo loco videbitur.

XVII. Amori oppositum est *Odiu*m ; qui est affectus displicentiæ & separationis à personâ dissimili & ingrata : estque in Deo nihil aliud quam *Odiu*m *Dei*. improbatio peccati, illiusque puniendi voluntas ; seu est relatio Dei ad peccatorem cum effectu punitionis propter peccatum ipsius, quia id est deviatio ab ordine quem Deus præscripsit : quam consequitur separatio creaturæ à Deo, omnibusque bonis ejus : cum enim ea ob peccatum creatori difformis & dissimilis facta sit, ille cum eâ communionem habere amplius non potest.

XVIII. Cumque objectum odii duplex sit, vel peccator, vel ejus iniquitas & peccatum ipsum, Deus non solum peccatum, sed & peccatorem odit, cumque proprie punit ex irâ, ut ipsi male sit, ita ut peccatoris malum ipsum respiciat, veluti solutionem debiti. Longe aliter ac in hominibus fit : illi enim jus pœnarum proprie dictum non habent, nec ideo jus habent proximum propriè odio prosequendi. Odisse peccatum ipsis quidem fas est, estque id nihil aliud quam judicare actum quandam moralem vitiosum esse & à Deo puniendum ; peccatorem autem odisse ipsis nefas. Inde justitia humana non intendit malum proximi, quo tamen odium suâ naturâ tendit, neque judex terrenus est vindex mali moralis, hoc enim solius Dei est, sed tantum correctionem, aut exemplum, aut aliud quid quod pertinet ad bonum civitatis, spectat, ad quod per accidens malum peccatoris sequitur, cui dum pœnam infligit, simul tamen ei condonare eum que amare ac bonum ejus quærere debet.

D E I R A D E I.

XIX. Species odii vel averfionis est *ira*, quæ est cupiditas repellendi *Ira* *Dei*. res noxias, & propriè tendit in personas ipsas quæ nobis nocuerunt, vel nocere conatæ sunt.

XX. Atque ea Deo quoque passim attribuitur. *Osculamini filium, ne forte irascatur*. Psal. 2: 12. *Ne in excandescencia tua corripias me*. Ibid. 6: 1. *Ne accensus ira Jehova Deus tuus in te, perdat te è superficie terre*. Deut. 6: 15. non quidem cum isto motu animi, qualis in hominibus ap-

2f. 62 + 819. 48. 24.

parct, sed quatenus voluntatem peccatum vindicandi & peccatorem affligendi dicit: qui *Zelus* in Scripturâ appellatur, quatenus nimirum Deus veluti cum flagrantia afferit rem sibi longe charissimam à peccatore laesam, nomen & gloriam suam. Unde Deus in gravibus peccatis præcipuè exardescere dicitur: & quidem idololatriæ potissimum respectu zelus illi tribui solet: quod Majemonides non rectè de irâ Dei simpliciter dictâ observavit; cum illa etiam respectu aliorum peccatorum Deo attribuat; ut propter ipsum *tentantes* Israëlitas, Psal. 78: 18, 19. propter rebellionem Corachi, Dathanis & Abirami, super quos *ira fervor egressus est à facie Jehovæ*. Num. 16: 46. circa viduarum & orphanorum oppressionem; propter quam *irascitur* nasus Dei. Exod. 22: 24. in incredulos: *Qui enim non credit Filio, ira Dei manet super ipsum*. Joh. 3: 36. imò *manifestatur de cælo ira Dei adversus omnem impietatem, & injustitiam*. Rom. 1: 18.

XXI. Iræ ergo divinæ objectum propriè est homo nocens, & proxima ejus causa peccatum. Mala autem illa quæ piis, aut etiam creaturis innocentibus, eveniunt, iræ nomine non veniunt, nec ex ea à Deo immittuntur. Longe enim abest à Deo *ut mori faciat justum cum injusto*. Gen. 18: 25. nisi per vocabuli catachresin aliquando iræ Dei hic mentio fiat: nempe sicut & patri ira erga filios suos adscribitur; non enim semper ira ex odio, sed & sæpe ex amore nascitur.

XXII. Propriè autem ea in impios fertur, qui & filii iræ appellantur: unde eos non solum mala temporalia, sed præcipuè æterna manent. Quamvis enim Deus multis modis justitiam suam in hac vitâ ostendat, in illis omnibus tamen *nondum cognoscitur vis iræ Dei*. Psal. 90: 11. quæ revelabitur potissimum ultimo die. *Ipse tibi thesaurum recondis iræ in diem iræ & revelationis justi judicii Dei*. Rom. 2: 5.

DE DESIDERIO & AVERSIONE DEI.

DESIDERIUM & AVERSIO DEI. XXIII. Bonum, quatenus consideratur ut acquirendum in futurum, cupiditatem excitat, quæ *desiderium* appellatur; cui, respectu mali futuri vel imminentis, opponitur fuga vel *aversio* ejus.

XXIV. In Deo sicut datur plenissima fruitio boni & complacentia in eo, sic ejus quasi absentis cupiditas & desiderium, multo minus aversio, & horror ille à malo, quasi jam jam imminente, in ipso non datur; quippe quæ cum entis beatissimi naturâ non conveniunt.

XXV. Solet tamen Deo in Scripturâ desiderium attribui, respectu hominis, utpote in bonum ejus tendens, quatenus *conversionem*, rem sibi gra-

gratissimam, & salutem ac beatitudinem ejus æternam quasi desiderat; ut & fuga & averfio, qua à malo feu periculo ejus averfus est: hinc Deus peccata, itemque perditionem & exitium creaturæ istius nobiliffimæ averfari & odiffe dicitur.

DE SPE DEI, EJUSQUE OPPOSITIS.

XXVI. Ex desiderio, fi bonum illud in quod ferimur acquifitu facile appareat, oritur *spes*, fi difficile, *timor*: fpei autem fummus gradus vocatur *fiducia*; ficut extremus metus tandem fit *desperatio*.

XXVII. Quæ omnia etiam Deo *ἀσθενοπαθεῖς* in Scriptura tribuuntur. *Spes, quum expectaret Dei patientia in diebus Noæ &c.* 1. Pet. 3: 20. *Et expectavit palmitem facere uvas.* Esai. 5: 2. *Tres anni sunt, ex quo venio querens fructum in ea vinea & non invenio &c.* Luc. 13: 6-10. In quibus locis tamen *expectationis* vox est, quæ cum valde improprie Deo tribuenda fit, potius ea ad patientiam Dei referenda est. *Metus* duntaxat semel de Deo occurrit, nempe ubi Deus dicit, *Exterminabo eos, nisi indignationem inimici timerem.* Deut. 32: 26, 27. Cui metui conjuncta est cura, mala ea quæ metuuntur, prævertendi. *Ne forte homo nunc manum suam mittat, & sumat de arbore vitæ &c.* Gen. 3: 22. Ad quem affectum etiam pertinet *Zelotypia*, quæ est metus amittendæ rei chariffimæ & pretiosiffimæ, quæ Deo, qui gloriam suam unicè charam habet, passim adfcribitur. *Ego sum Deus fortis, Zelotes.* Exod. 20: 5. *Zelus Jehovæ Zebaoth hoc faciet.* Esai. 9: 7. & 37: 32. *Desperationis* autem vox Deo quidem non tribuitur, sed analogum ejus. vide Esai. 5: 4. *Quid faciam ultra vinea mea?* Jer. 2: 21. *Plantavi te vitem generosam: & quomodo conversa es mihi, declinantes rami vitis aliena?* Prov. 1: 21-26. *Usque quo simplices diligetis simplicitatem, derisores derisionem? --- Ego quoque in calamitate vestra ridebo.*

DE GAUDIO & TRISTITIA DEI.

XXVIII. Bonum consideratum ut præfens, & ad nos spectans, *gaudium* excitat, malum *tristitiam*. Prius Deo tribuitur, vel respectu ejus quod fieri ab hominibus desideravit: ut in *Abele*, qui per fidem majoris pretii sacrificium Deo offerens quam Cain, testimonium a Deo de donis suis obtinuit. Hebr. 11: 4. ita in holocausto Noachi odoratus est Jehova odorem quietis. Gen. 8: 21. cui *audire præ sacrificio bonum, intendere præ adipe arietum &c.* 1. Sam. 15: 22, 23. *Victimis laudis & beneficentiae delectatur*

tur Deus. Hebr. 13: 15, 16. Ita erit gaudium in cælo super uno peccatore majus, quam &c. Luc. 15: 7, 10. vel respectu bonorum, quæ ipse iis præstat. *Reversurus est ad gaudendum super te in bonum, quemadmodum gavisus est super patres tuos.* Deut. 30: 8, 9. *Vocaberis delicia mea -- quia delectabitur Jehova te.* Esai. 62: 5. *Gaudebo super eos, eis benefaciendo.* Jer. 32: 41. Posterius displicentiam in Deo notat rei alicujus veluti ingrata ac molestæ. *Pœnituit Jehovam, quod fecisset hominem, & doluit apud animam suam.* Gen. 6: 6. *Et affecerunt dolore Spiritum sanctitatis ejus.* Esai. 63: 10. *Quoties eum exacerbarunt in deserto? dolore affecerunt eum in solitudine?* Psal. 78: 40.

XXIX. Sicut autem datur in homine lætitia purè intellectualis, quæ est jucunda commotio in animâ excitata à semet ipsâ, ob possessionem boni, quod sibi ut suum propriè repræsentat; sic multo magis hæc in Deo analogice locum habet.

DE IRRISIONE & MISERICORDIA DEI.

XXX. Lætitia considerata prout respicit bonum aliorum, si digni sunt, lætitia nuda est; si indigni nobis appareant, *invidia* est, quæ tristitiæ species est. Ubi vero malum aliorum respicimus, si digni appareant, *irrisio* lætitiæ nostram comitatur, quæ est species lætitiæ mixtæ cum odio mali, quod tamen gaudemus hære in iis qui eo digni sunt; si indigni videantur, *commiseratio* excitatur, quæ etiam tristitiæ species est.

XXXI. *Invidia* in Deo locum non habet. *An oculus tuus malus est, quia ego bonus sum?* Matth. 20: 15.

IRRISIO
DEI.

XXXII. *Irrisio* ipsi tribuitur Prov. 1: 26. & speciatim duo peccatorum genera Deus irridet, superbos & idololatrias. De illis est Psal. 2: 4. Esai. 14. ubi de rege Babylonis. Gen. 3. ubi de Adamo. de his vide Jud. 10: 14. Jer. 2: 28. Esai. 47: 13. Hof. 13: 10. Sapius tamen Deus talibus irasci dicitur, quam eos irridere: imo irrisio ejus in ira fit. *Habitans in cælis ridebit; Dominus in furore subsannabit eos.* Psal. 2: 4, 5.

MISE-
RICOR-
DIA
ejus.

XXXIII. *Misericordia*, seu commiseratio, est tristitiæ species, amor mixta, erga illos quos mali quid pati videmus, quos eos indignos judicamus. Qui ut non solum debilium, sed & generosiorum animarum affectus est, qui, cum supra malum sint, aliis tamen benè volunt; ita & Deo maxime convenit, ipsique tribuitur Exod. 34: 6. non quidem per modum affectus, sed quatenus revera succurrit misero: ita ut ea in maximâ emphasi sua nihil aliud notet, quam actuosam restaurationem hominis miseri in Mediatore.

XXXIV. Et-

XXXIV. Etsi enim ea interdum generaliter fumitur pro omni Dei benignitate. *Quam pretiosa misericordia tua Deus!* Psal. 36: 8. *Miserationes ejus super omnia opera ejus.* Ibid. 145: 9. propriè tamen erga electos locum habet. *Deus, qui dives est misericordia, propter multam charitatem, qua dilexit nos.* Eph. 2: 4, 8. *Ex multa sua misericordia regenuit nos in spem vivam.* 1. Pet. 1: 3. *Nunc estis misericordiam consecuti.* Ibid. 2: 10. & quidem meritum omne hominis excludit. *Præstitutum Dei quod est secundum electionem, non ex operibus, sed ex vocante.* Rom. 9: 11. *Ut notas faceret divitias gloriæ suæ erga vasa misericordiæ.* vs 23. unde exercitium ejus summè liberum est. *Itaque cujus vult, miseretur.* Rom. 9: 18.

XXXV. Corruerunt eam Sociniani, dum eam Deo essentialem negant, ne videlicet & justitiam Deo essentialem aut necessariam statuere cogantur; neque eam etiam ad omnia peccata, præcipuè eorum qui in extremis positi ad Deum sese convertunt, extendi volunt.

DE ACQUIESCENTIA & POENITENTIA DEI.

XXXVI. Alia quoque lætitiæ species est, orta ex consideratione causæ boni, tam præsentis, quam præteriti. Ubi nimirum boni quid à nobis præstitum, inde oritur satisfactio seu *acquiescentia* in se ipso; quæ omnium aliarum passionum & lætitiarum dulcissima est, quia causa ejus non aliunde quam à nobis pendet: cum è contrario malum præstitum *pœnitentiam* excitet; quæ tristitiæ species & omnium passionum amarissima est, quia ejus causa non aliunde quam à nobis est.

XXXVII. Deo *acquiescentia* maximè competit, ut dein in beatitudine ejus videbimus.

XXXVIII. *Pœnitentia* autem proprie Deo convenire non potest. *Non vir Deus, ut mentiatur, & filius hominis, ut pœniteat eum: an ipse dixit & non faciet?* Num. 23: 19. nisi in Deo stultitiam & defectum ingenii ponamus, vel etiam impotentiam: ex duobus enim istis *pœnitentia* solum exoritur. Verum metaphoricè & improprie ea ipsi tribuitur. *Et pœnituit Jehovam quod fecisset hominem in terra, & doluit apud animam suam, & dixit Jehova Delebo hominem quem creavi, quia pœnitet me quod feci eum.* Gen. 6: 6-9. *Pœnitet me* (inquit Jehova) *quod constituerim Saul in Regem.* 1. Sam. 15: 11. non in affectu, sed in effectu, & cum respectu ad externa Dei opera, quatenus ea præter omnem expectationem mutantur, atque ea Deus facit, quæ homines *pœnitentes* faciunt. Et quidem no-

DEI AC-
QUIE-
SCENTIAPOENI-
TENTIA.

tandum est, nunquam in Scripturâ Deo poenitentiam adscribi, nisi in rebus homines concernentibus; ut ita homo potius ad poenitentiam invitetur, dum ea Deo hominis respectu tribuitur. *Si convertatur gens illa à malo suo, contra quam locutus fuero, poenitebit quoque me ejus mali quod cogitaveram facere ei.* Jer. 18: 8.

XXXIX. Sunt tamen etiam quædam opera Dei, in quibus ne quidem poenitentia metaphorica locum habet, nimirum charismata ex fœdere gratiæ profluentia; quæ planè sunt ἀμεταμέλητα. Rom. 11: 29.

DE GLORIA DEI.

GLORIA. XL. Si denique bonum, quod in nobis est, referatur ad opinionem quam alii de eo concipere possunt, excitat in nobis *gloriam*, sicut malum *pudorem*; quæ gloria est species lætitiæ fundata super amore sui ipsius, atque oritur ex opinione aut spe conceptâ laudis apud alios obtinendæ. Atque hæc Deo quoque competit; nimirum tum interior illa gloria, quæ in se & attributis suis gloriosus fuit ab æterno; tum exterior, quæ à creaturis, & in ipsis, in tempore glorificatur; juxta illud Pauli: *Sive editis, sive bibitis, sive quid facitis, in gloriam Dei facite.* 1. Cor. 10: 31. *Ego Jehovah: hoc nomen meum, & gloriam meam alteri non dabo.* Esai. 42: 8.

CAPUT XXIV.

De attributis voluntatis divine, quæ virtutes vocantur.

VIRTUTES Dei.

Rater hosce affectus analogicè *virtutes* etiam quædam Deo tribuuntur, quarum vis est in directione affectuum, & speciatim in iræ moderatione.

II. Tribuitur autem virtus Deo non sub ratione habitus, quæ humanæ virtutis ratio est, sed quatenus notat perfectionem eam, quæ est in habitu, & promptitudinem agendi; cum cæteroquin ab essentia Dei virtutes ejus non differant.

III. Similiter, etsi inter homines, quandiu viatores sunt, magnitudo virtutis à molestiâ & lucta, quam exantlare necessè habent, peti soleat, tamen hoc ipsi virtuti accidentale est: neque enim in homine integro ea lucta fuit,

ne-

neque etiam minor ejus perfectio foret, qui divinâ quâdam luce plenissime perfusus, promissimâ voluntate, sine ullo magnopere certamine & pugnâ, omnes virtutis numeros completeret: atque adeo multo id minus in Deo locum habet, qui summâ cum pace & voluptate ubique sanctissimum & perfectissimum sese præbet: neque eo definit & misericors & longanimis esse, eo quod nullus in ipso ad sæviendum stimulus sit, cum quo pugnare necesse habeat, sed potius eo major & perfectior est ejus misericordia.

IV. Sic etiam virtutes illæ, quæ ex occasione peccati & imperfectionis in homine sunt, ut ex. gr. pudor, Deo non conveniant.

V. Sunt tamen in Deo virtutes quædam, quæ ut *primæ*, quædam quæ ut *secundæ* concipiuntur. Ex. gr. bonitas, sanctitas, virtutes primæ sunt; misericordia autem & justitia vindicatrix inter secundas recensentur, cum in actu exercito non sint nisi præsupposito peccato.

VI. Virtus ea, quæ in affectuum omnium directione versatur, *justitia* JUSTITIA *ejus.* appellatur.

VII. Verum ea in Deo ad placita humana exigi non debet; undè in Deo nec commutativa, nec distributiva justitia, more humano, locum habet. *Quis prior dedit ei, & reddetur ei?* Rom. 1:1: 35. Imo ubi consideramus nos à Deo ex nihilo creatos, non difficulter intelligimus, nos ne quidem nostros, absque Dei injuriâ, dici posse; & per consequens nullam propriè inter Deum creatorem & nos creaturas dari aut intercedere posse justitiam. Ut Deus duntaxat pro singulari bonitate suâ justitiam inter sese & nos homines constituerit. *Non enim injustus est Deus, ut obliviscatur operis vestri, & laboriosæ charitatis, quam exhibuistis ipsius nomini.* Hebr. 6: 10. *Reposita est mihi justitiæ corona, quam reddit mihi Dominus, justus ille judex.* 2. Tim. 4: 8.

VIII. Ponitur ea in Deo vulgo duplex; *universalis*, quæ nihil aliud dicit quam sanctissimum istum divinarum virtutum complexum, ac veluti *distributio illius.* chorum, quæ in omnibus dictis ac factis ejus, tum in omni mundi hunc regendi ratione elucet; ita ut nihil agat nisi quod rectissimum sit. *Rupis illius opus est perfectum, omnes enim vie illius sunt jus.* Deut. 32: 4. *Bonus & rectus est Jehova.* Psal. 25: 8. *Justus est Jehova, & justitiam diligit.* Ibid. 11: 8. & *particularis*, quæ propius spectat id quod al. cri convenit, & ex lege veluti debetur, quæque in præmiorum ac pœnarum æquabili distributione consistit.

IX. Commode vero hæc distribuitur in *punitivam & arbitrariam.*

X. Ut.

Jus Dei. X. Ut autem justitia hæc punitiva intelligatur, considerandum est tum jus Dei, tum etiam *sanctitas* ejus, ex qua ea proxime fluit.

XI. *Jus* est id quod cuique competit: cumque omnis juris constitutio propriè versetur inter res voluntate præditas, res autem liberæ sint vel Deus, vel creatura, hinc duplex jus exoritur, *divinum & humanum*.

XII. *Jus divinum* est quod Deo competit. *Date Deo quæ Dei sunt.* Luc. 20:25. *Qui post Dei jus cognitum &c.* Rom. 1:32. Cum enim summus omnium rerum sit dominus, necesse est ut ab eo omnia dependeant, non solum omnes res existentes, sed & omnis ordo, veritas, lex, omne bonum, sanctum, justum. Atque illa Dei sufficientia & in omnes creaturas potentia, jus & fundamentum imperii divini constituit. *Ad emulationem provocamus Deum? Num eo validiores sumus?* I. Cor. 10:22.

XIII. Absolutum autem illud dominium temperare voluit Deus fecdere gratiofo, quo ipsum non ut dominum, sed ut patrem revereamur; ex quo fecdere ac jure inde orto non potest homo *frustra querere Deum*. Esai. 45:19.

hominis.

XIV. Huc etiam pertinet *jus hominis*, quod Deus in hoc temperato suo dominio observat; quod exigit ut Deus id circa hominem faciat, quod perfectione, bonitate & promissione suâ dignum est. Ita creaturam rationalem immerentem æternis cruciatibus addicere non potest; sic enim odisse posset hominem innocentem, quod contra ejus justitiam est: neque etiam hominem ad simpliciter impossibile obligare potest; sic enim postularet ab homine quod sibi non debetur: denique nihil contra rationem & æquitatem, quam ipse determinavit, de creatura rationali statuere potest. Etsi enim quavis creaturâ longe sit superior, tamen nihil Deo tribuendum est, nisi quod ex jure illo supremo agnito, cujus principia etiam humanæ naturæ impressa extant, quæque inter homines omnis juris & æqui fundamenta sunt, ipsi competere intelligitur. Unde nihil periculosius in religione doceri potest, quam dicere multa à Deo fieri posse, in quibus tamen ratio humana nullam æquitatem agnoscere potest; hoc enim pacto omnis cultus rationalis subvertitur: cum è contra Scriptura infinitis locis æquitatem Deo tribuat, vel iniquitatem ab ipso removeat, juxta legem ac rationes æquitatis naturalis ac humanæ. *Non cum Domino Deo nostro iniquitas & assumptio facierum, & acceptio muneris.* 2. Chron. 19:7. *Num incredulitas eorum fidem Dei inanem reddet? Absit; imò esto Deus verax.* Rom. 3:3, 4. *Quid igitur dicemus? Num injustitia est apud Deum? Absit.* Ibid. 9:13, 14. *Non injustus est Deus &c.* Hebr. 6:10.

XV. Si-

XV. Sicut autem Deus ita summè justus est, ita etiam justissimæ voluntatis ipsius beneplacitum *sanctitas* ejus est. Quæ in eo consistit, quod actiones ipsius exactè cum ejus voluntate conveniunt : quæ voluntas ejus omnis sanctitatis regula est. Quemadmodum ergo ex voluntatis suæ beneplacito constituit & præscripsit homini ordinem suum particularem, approbando bonum & improbando malum; ita homo ad illam normam divinæ voluntatis se componere debet : quarum prior divina, posterior autem humana sanctitas est. *Eritis sancti, sicut sanctus ego.* Levit. 11: 46. *Sicut is qui vos vocavit sanctus est, ipsi quoque sancti in omni conversatione reddamini.* 1. Pet. 1: 15. Per hanc sanctitatem sine ullo mali aut labis contagio est, instar purissimæ lucis, quæ tenebras non habet. 1. Joh. 1: 5. & opera tenebrarum arguit & ostendit. *Hæc est autem condemnatio, quod lux venit in mundum, sed dilexerunt homines potius tenebras quam lucem, quia sunt eorum opera mala.* Joh. 3: 19, 20. *Quæ est communio luci cum tenebris?* 2. Cor. 6: 14.

SANCTI-
TAS Dei.

XVI. Non autem ea sanctitas Dei unquam prætextu libertatis ejus violanda est in iis, quæ ex ipsâ & imagine Dei naturaliter fluunt. Unde non videtur cum sanctitate ejus convenire contrarium præcipere, ut aliis, ita præsertim 1. 2. & 3. præceptis decalogi. Sic enim posset odium sui & blasphemiam præcipere, seque ut odio dignum creaturæ proponere, & sese odio habentem amare & beare, contraque creaturam sese amantem & desiderantem abjicere & æternum cruciari. quæ nefanda sunt.

XVII. A qua sanctitate ejus fluit ejus *veritas*: quæ tum Deo convenit in se ipso, utpote qui *verus Deus* est. Joh. 17: 3. 1. Joh. 5: 20. 1. Thess. 1: 9. tum in omnibus ejus operibus, revelationibus ac dictis ejus apparet; ubi fides ac veracitas appellatur. *Fidelis Deus.* 2. Cor. 1: 18. *Esse Deus verus, omnis verò homo mendax.* Rom. 3: 4. præcipuè in promissionibus ejus. *Spem vitæ æternæ promisit Deus ille ævidens, mentiri nescius:* & comminationibus. *Ne fallamini. Deus non irridetur: quicquid enim seminaverit homo, hoc & metet.* Gal. 6: 7, 8. tum in factis ejus; ubi *rectitudo* & *veritas* dicitur. *Rupis illius opus est perfectum, omnes enim viæ illius sunt justæ.* Deut. 32: 4. *Rectum est verbum Dei, & omne opus ejus in fide.* Psal. 33: 4. Atque hæc Dei veritas omnis quoque veritatis origo & causa in creaturis est. Ab ideâ enim illa Dei & summa ejus voluntate, qua rerum naturas & essentias tales vel tales esse voluit, talesque intelligit, nihil potuit deflectere.

VERI-
TAS Dei.

XVIII. Hinc impossibile est Deum esse deceptorem: cumque nobis facultatem dederit verum à falso dignoscendi, atque præterea nos ita con-

diderit, ut clarè ac distinctè perceptis non possimus non assentiri, neque assensum nostrum ullo modo sustinere, non magis ac si quis apertis oculis lumen solis accipiat, cujus radios excutere non potest; clarum est, cum hoc facimus, in eo nos non falli, nec falli etiam posse; nam sic à Deo ipso, qui nos ita condidit, falleremur: atque adeo quicquid nos clarè & distinctè percipimus, illud omnino verum est.

XIX. Cum autem simul habeamus facultatem non assentiendi iis quæ obscura & dubia sunt, clarum pariter est, nos posse cavere ne unquam erremus, si modo assensum abstinamus ab iis quæ non clarè & distinctè percipimus. Cum autem erramus, illa jam nostra culpa est, per quam facultate à Deo nobis datâ non recte utimur.

Justitia

*Dei puni-
tiva*

XX. Atque ex summo isto Dei jure & imperio, ac perpetuo ejus comite, sanctitate & veritate, si peccatum perpetratum sit, sequitur *justitia Dei punitiva*: quæ est constans voluntas divina puniendi peccatum; & ejus effectus, *pœna. Iustum est apud Deum, ut rependat afflictiones affligentibus vos.* 2. Thess. 1: 6. *Pro duritia tua thesaurizas tibi iram, in diem ire & patefactionis justi judicii Dei, qui unicuique reddet secundum opera ipsius.* Rom. 2: 5. *Et ipse judicabit orbem in justitia, jus dicet populis in relictudinibus.* Psal. 9: 9. 98: 9. *Qui insidebat equo albo, vocabatur fidelis & verax, & iuste judicat.* Apoc. 19: 11.

*Qua ratio-
ne pœnam
infligat.*

XXI. Infligitur autem hæc pœna, non tantum propter damnum illatum, vel ad defensionem propriam; neque etiam correctionem peccatorum vel aliorum exemplum proprie tantum spectat; quæ omnia in pœnis humanis obtinent: sed respicit ipsam peccati vitiositatem & noxam, quam vindicat, & expiat pro demerito, & tristi isto malo turpe veluti compensat.

XXII. Unde ea demum propriè locum habebit post hanc vitam in ultimo judicio, ubi, cessante œconomicâ mundi hujus gubernatione, nulla amplius correctio vel emendatio, nec aliorum exemplum, nec injuriæ propulsatio, locum habebit; sed omnis pœna solum pertinebit ad satisfaciendum justitiæ divinæ, quæ exæquabit pœnam delicto, & peccatorem, justo judicio, omnibus malis, quæ commeruit, mactabit & onerabit. Unde ille dies per excellentiam *dies judicii & damnationis* appellatur. Matth. 10: 15. 2. Pet. 2: 9. & 3: 7.

*Etamque
æternam.*

XXIII. Ubi & pœna ea æterna erit, cum status viatorum tum cessaturus, & Deus personam judicis assumpturus sit; ad sententiam in peccatores obduratos atque obstinatos ferendam, cujus effectus durabit in æternum. Cum enim Deus per sanctitatem suam sese necessario separet à peccatore;

peccator autem à Deo segregatus ad eum accedere, & communionem sui cum Deo instaurare non possit, verum in æternum peccare pergat, necessario quoque in æternum ab eo separatus, & iustitiæ ejus vindicæ subjectus manere debet, ex qua eluctari nunquam poterit, cum idoneam satisfactionem præstare nunquam ipse possit. *Ubi vermis eorum non interit, & ignis non extinguitur.* Marc. 9: 43. *Confici in ignem illum æternum.* Matth. 18: 8. *Qui pœnam pendent æterni exitii, a facie Domini, & gloria virium ipsius.* 2. Thess. 1: 9. ita tamen, ut diversi pœnarum gradus pro delicti gravitate locum habeant; quæ tamen à ratione humana definiri aut determinari nullo modo possunt.

XXIV. Atque hinc patet discrimen inter *justitiam humanam & divinam*: etsi enim homines etiam ex justitia puniant, tamen illi proprie *damnum* tantum per peccatorem illatum considerant (sive illud sequatur ex naturâ ipsius delicti, quale est ex. gr. latrocinium, sive metuatur ex ratione gubernationis divinæ, quæ judicum negligentiam sæpe severiter castigare solet) non autem peccatum ipsum in proximo propriè puniunt, quatenus nempe malitia & vitiositas est in ejus actione (hoc enim propriè est, peccatum punire) neque etiam punitio eorum à sanctitate ullâ aut dominio proficiscitur, aut ex jure judicandi & vindicandi peccatum naturaliter nobis in proximum competente; hoc enim Deus nulli homini in proximum commisit, & id ad ipsius Dei summum judicium, in quem unice peccatur, solum pertinet: sic enim fas non esset ipsis vel ullum peccatum impunitum dimittere, multo minus, quod sæpe fieri necesse est, gravissimos peccatores summis in repub. honoribus fungi permittere. Verum homines tantum propter bonum sui, & reipub. cui cavere debent, pœnas inferunt, vel ad statuendum exemplum, vel ad corrigendos ipsos peccatores, vel ad propulsandam eorum injuriam ab aliis: unde pœnas, non pro magnitudine malitiæ & vitiositatis, quæ in delicto est, sed pro ratione damni, quo istud sua natura aptum est hominum societates afficere, intendere vel remittere, sæpe etiam, ubi securitati reipub. satis cautum est, prorsus intermittere solent; quod in Dei judicio nefas foret. Atque ita origo & fundamentum pœnarum humanarum propriè est ex defensione & conservatione sui, tam in statu naturali, quam civili: cum pœna divina in ipsam peccati vitiositatem feratur.

XXV. Inde Deus nomini suo adscripsit *לֹא יִקַּח לֵאמֹר אֲנִי אֲדֹנָי* *Asserta justitia hujus necessitas.*
Exod. 34: 7. hoc est, quod *non dimittet impunitum qui nomen suum in vanum tulit.* Exod. 20: 7. quodque peccatori non sit *similis*, nec eum ad

communione sui admittere possit, Psal. 50: 21. quod nihil aliud foret quam se *ipsum abnegare*, 2. Tim. 2: 13. & attestari abnegationi nominis sui, quæ in omni peccato est. Econtra, cum non possit non esse exemplar creaturæ ad imaginem suam conditæ, sanctitatem suam testari debet, eamque peccatori declarare, ut ille sanctitatem Dei & odium ejus erga peccatum clarè perspiciat & pervideat.

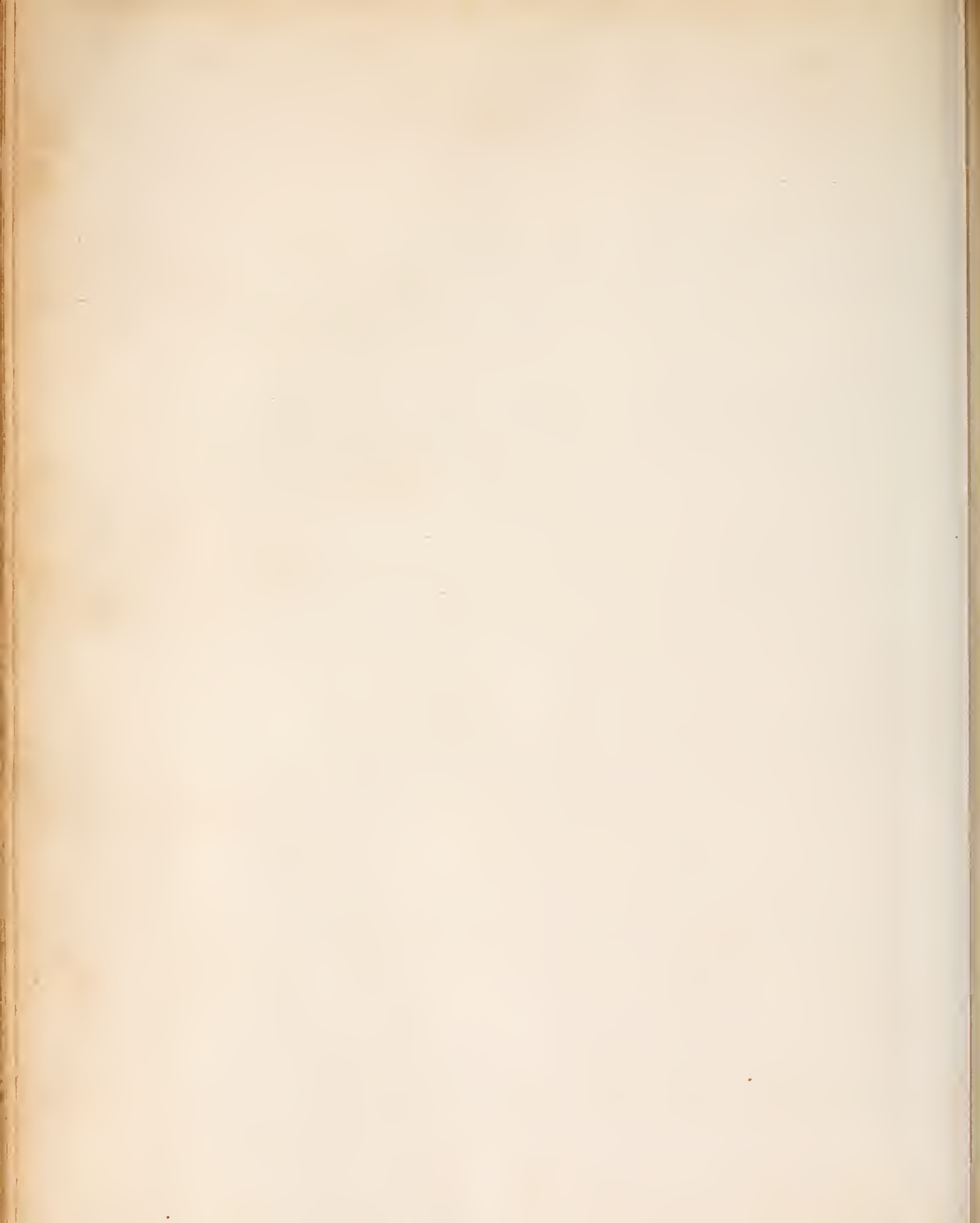
XXVI. Unde ad peccatum Dei *zelus exardescere*, & *instar ignis omnia consumere*. Exod. 20: 5. Hebr. 12: 29. atque *odium* ejus se exerere & ostendere dicitur. *Odisti omnes qui operam dant iniquitati. Vrum sanguinum & doli abominabitur Jehova* Psal. 5: 6, 7. *Purior es oculis, quam ut aspicias malum, & intueri molestiam non potes*. Hab. 1: 13. Unde & peculiari indigitamento & emphasi *Deus vindictæ* appellatur. Psal. 94: 1. *Ultror, & dixit*, 1. Theff. 4: 6. *cujus solius est vindictæ*. Hebr. 10: 30. Quod & peccatoris *conscientia*, & occulti illi laniatus ac verbera, quæ sceleratos homines exagitant, testantur.

XXVII. Quin *universa Christianorum religio* & cultus justitiam hanc punitivam infert, atque illi fundamento unice innititur, cum omnis ille sacrificiorum apparatus & pecudum laniæ in Veteri Test., quibus vera expiatio olim futura promittebatur; tum præcipuè ipsa Filii Dei mors & dirissimi cruciatus: quæ omnia frustra fuissent, si peccatum impunitum maneret; ita enim Christus frustra fuisset mortuus. Gal. 2: 21.

An ex natura Dei profluens, an ex ejus voluntate?

XXVIII. Disquiri vero solet, inter ipsos quoque orthodoxos Theologos, an necessitas illa justitiæ Dei punitivæ fluat ex ipsa Dei natura, cui repugnat peccatori similem esse & ab eo se non separare; an vero ex divina duntaxat constitutione & ex rerum præscripto ordine? Durum videtur, Deum ex naturæ necessitate agere circa ullam rem quæ extra ipsum est; cum *omnia operetur secundum consilium voluntatis suæ*. Eph. 1: 11. Præcipuè cum ad firmitatem & immobilitatem justitiæ divinæ punitivæ, & per consequens ad necessitatem satisfactionis Christi peccatori testandam sufficiat, si ex immutabili ordine à Deo constituto illam profluere appareat. Unde Deo quoque nulla cum peccatore est communio aut similitudo. Quæ etiam non esset, etiamsi peccatori resipiscenti sine pœnarum infictione Deus peccatum remittere posse statueretur. Peccator enim cui resipiscentiam largitur Deus, jam emendatus est, & per resipiscentiam Deo iterum similis fit, imaginemque ejus redintegrat: ut nulla videatur esse cum natura Dei repugnantia, si cum tali peccatore communionem habeat. Ita ut sententiæ hæc, si ipsa vera non sit, saltem sine veritatis & pietatis dispendio

spendio ab Orthodoxis quibusdam, cæteroquin eadem contra heterodoxos sentientibus, defendi possit.

XXIX. Vitanda autem hic *duo extrema* sunt. Ab *unâ parte*, ne pute-
mus, Deum *creaturam rationalem innocentem* æternis cruciatibus affligere
posse. Quod & Scripturæ & rationi adversum est, cum justitia Dei pu-
nitiva nil nisi peccatum puniat; & creatura innocens, quæque Deum quæ-
rit, id frustra facere, atque sancta ista desideria vana, & stulta, & irrita esse
non possint. Ab *aliâ parte* eorum error, qui per *acceptilationem* nos ju-
stificari posse contendunt. Cum enim quodlibet peccatum nos æternæ
pœnæ reos faciat, prorsus implicat, alicui vitam æternam, quæ tantum
perfectæ obedientiæ præmium est, propter opera imperfecta largiri.

XXX. Longius abeunt *Sociniani* & *Judæi*, qui justitiam & judicium
Dei subsannant: dum Deum odisse quidem peccatum, sed non necessario
id punire volunt; quæ contradictoria sunt: dum in Deum peccari ut
in privatum contendunt, qui videlicet judicium non habeat, & cujus san-
ctitas non exigat ut judicet; quod de Deo cogitare impium est: dum eam
in Deo sanctitatem negant, quæ faciat ut peccator prorsus alienus sit à vitâ
Dei: dum non tam peccatum, quam quidem perseverantiam & contu-
maciam in peccato punibilem statuunt, ut alicubi Socinus; quæ se mutuo
jugulant: atque adeo dum, ordine rerum jam constituto, absque ulla sa-
tisfactione Deum peccata remittere posse, imo revera remittere, statuunt.
Ita nimirum illi glorificant Deum, & de sanctitate ejus judicant. Nec
longe abeunt *Remonstrantes*, dum justitiam Christi non adeo proprie
esse justitiam nostram contendunt, ac quidem fidem nostram, quam ad
justitiam imputari, proque eâ à Deo accipi volunt; contra dictum Apo-
stoli: *Comperiar in eo, non habens meam justitiam, sed eam, quæ per fidem
est Christi, id est, justitiam, quæ est ex Deo per fidem*. Phil. 3; 9. Pontifici-
um autem ab alia parte non quidem justitiam Dei negant, sed eam non satis re-
ctè intelligunt, dum aliud sacrificium præter Christi domini ponunt, at-
que alia merita & satisfactiones redemptioni ejus adjungunt.

XXXI. Alia justitia Dei, ut ita quodammodo appelletur, est *arbitra-*
ria, sive *Oeconomica*, quâ Deus in mundi hujus gubernatione utitur, ubi
frequenter judicia sua exercet; quibus tam bonos quam malos involvi si-
nit, non adeo ut malum morale, quod in peccato est, vindicet, quam in
generis humani correctionem, & exemplum, ne illud vitiatorum pondere
pessum eat, & pulcherrima hæc hominum societas mutuis flagitiis dissol-
vatur ac pereat. Atque huc pertinent calamitates, quæ integris populis.

Veritatis
hujus ex-
trema.
f. 14:

f. P. 1: P. 44. 1. 8.
Dei arbitria.

immitti solent. *Sic ait Jehova: ecce me contra te exerturum gladius meum è vaginâ suâ, ut excindam ex te justum & improbum.* Ezech. 21:3. ac præcipue castigationes piorum præ improbis, Psal. 73. Job. 21. & peculiaris eorum gubernatio in N. T. ubi pleraque aspera & adversa ipsi prædicta sunt. *Omnes qui volunt piè vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur.* 2. Tim. 3: 12. *Oportet enim per multas oppressiones nos ingredi in regnum cælorum.* Act. 14: 22. Atque hæc justitia ac vindicta Dei longe differt ab illa quæ erit in ultimo judicio, ubi Deus unicuique reddet secundum opera sua. *Et juste judicaturus est orbem terrarum.* Act. 17: 31. *Pro duritia tua thesaurizas tibi ipsi iram, in diem iræ, & paterfactionis justii judicii Dei.* Rom. 2: 5.

XXXII. Talis justitiæ ratio est, ubi Deus peccata peccatis punit: item, ubi innocentes, sed partem alicujus societatis constituentes, associat pœnis totius societatis: item, cum ejusdem societatis peccatores & propter sua & propter parentum peccata simul punit: item, ubi posterius per accidens pœnæ parentum sunt participes: & rursus, cum proximi rei alicujus iisdem cum illo implicantur malis, ut ita majori metu à malo deterreantur.

Discrimen
ejus à pu-
nitiva.

XXXIII. Et discrimen inter utramque justitiæ speciem apparet. Nam I. arbitraria justitia sæpe gravissimos peccatores impunitos dimittit, & minores, imo sibi maximè dilectos, graviter castigat, ut convertantur, atque ita pœnam futuram effugiant; at justitia Dei punitiva nec bonum nec malum futurum spectat, nec Dei arbitrio, aut occultis divinæ providentiæ regulis, ex Dei beneplacito instituitur, nititur, sed Dei sanctitate, & ordine semel à Deo præscripto, adeoque pœnarum gradus gradibus vitiositatis attemperat. Unde sub Vet. & N. T. æquales gradus pœnarum peccatis sunt propositi. 2. pœna justitiæ Dei punitivæ consistere non potest cum amore Dei, sed semper cum odio ejus qui punitur conjuncta est; pœna autem justitiæ arbitrariæ, seu divinæ, seu humanæ, amori opposita non est, & ideo ea non est propriè vindicta, vel iræ effectus, nec caritati repugnat.

MANSUE-
TUDO
& LONGI-
GANI-
MITAS
Dei.

XXXIV. *Virtutes ira & pœnarum in Deo moderatrices, ἡμεσότης, μακροθυμία, ἀνοχία, mansuetudinis, longanimitatis & tolerantie vocabulis in Scripturâ exprimentur.* Rom. 2: 4. & 3: 26. Ibid. 9: 22. 2. Pet. 3: 9. *Per illam non libenter punit. Irascetur ad faciendum opus suum, extraneum opus suum: & ad operandam operationem suam, alienam operationem suam.* Esai. 28: 21. raro summo jure utitur in pœnis inferendis. *Non secundum peccata nostra fecit nobis, neque secundum iniquitates nostras*

Stras retribuit nobis. Pſal. 103: 10. & facilis eſt ad ignoſcendum. *Conver-*
retur gens ipſa à malo ſuo, & pœnitebit me ſuper malo quod cogitavi facere
ei. Jer. 18: 7. *Ædificabo vos, & non deſtruam, plantabo vos, & non evel-*
lam, quia pœnitet me mali quod feci vobis. Ibid. 42: 10. Per has etiam tar-

duſ eſt ad puniendum, pœnam promeritam diu ſuſpēdit, & peccatores
 ad reſiſcentiam variis beneficiis provocat. *An divitias benignitatis ejuſ*
& tolerantia contemniſ, ignorans benignitatem Dei te ad reſiſcentiam du-
cere? Rom. 2: 4. quod Scriptura appellat *ὀπιεθεῖν*, Act. 17: 30. *πυεῖν*
 & *ἀνίκαρ*. Rom. 3: 25.

XXXV. Neque enim juſtitia Dei benignitati aut patientiæ ejuſ adverſa
 eſt, qua poteſt tolerare peccatorem, & ei inſuper benefacere, quæ *πλείους*
perfectio ejuſ dicitur. Matth. 5: 45, 48. neque enim quamvis neceſſario
 puniat, ideo neceſſario punit quantum poteſt, & ſtatim atque poteſt, ne-
 que in ipſo ſemper peccatore pœnas exercet; cum hæc variis modis fieri
 poſſint.

XXXVI. *Severitas* autem qua Deus in hoſ aut illoſ peccatores ſubito
 animadvertit, etſi ita videatur, non tamen repugnat manſuetudini Dei;
 nam vel antea pro longanimitate ſua eoſ diu toleravit, & ad pœnitentiã
 invitavit; vel ſi ad primum aliquod delictum ejuſ ira exardeſcat, in cauſa
 eſt, aut quod ingenti beneficio à Deo affecti antea fuere; ut in uxore Lothi.
 Gen. 19: 26. in filiis Aaronis, Levit. 10: 3. aut quod peccatum eorum
 facile evitabile, & peſſimi præterea exempli fuerit; ut in illo Sabbati viola-
 tore, Num. 15: 32, 35. & adultera, Num. 5: 15. aut quod peccatum ſin-
 gulariter grave fuerit propter temporis circumſtantiam & primum exem-
 plum; ut in Anania & Zaphira, Act. 5: 1. &c. & illis qui inter Corin-
 thioſ S. Euchariftiam corruperant, 1. Cor. 10: 30.

C A P U T X X V.

De Omnipotentia Dei.

I. **I**ntellectum & voluntatem Dei excipit ejuſ *potentia*, qua o-
 peratur omnia in omnibus, & facit quicquid vult. *Qui*
agit omnia ex conſilio voluntatis ſuæ. Eph. 1: 11. *Ex eo, &*
per ipſum, & in ipſum ſunt omnia. Rom. 11: 36.

II. Eſt

*Quia acti-
va est.*

II. Est potentia Dei omnis activa. *Qui summa cum exuperantia potest omnia facere supra ea quæ petimus aut cogitamus, pro vi illa agente in nobis.* Eph. 3: 20. passiva enim, qualiscunque ea dicatur, à Deo removenda est, neque sine summa imperfectione ac mutatione ei attribui potest. Atque adeo generatio passiva dicta in Filio, & spiratio in Sp. S. non impotentiam aliquam, aut passionem, sed summam potius potentiam & perfectionem dicunt.

*Non dif-
fert ab es-
sentiâ Dei.*

III. Non differt ea propriè ab essentiâ Dei, quæ ipsa nihil nisi purissimus actus est; solum denominationem quandam externam, & relationem ad effectum reale ei addit. Unde revera in Deo idem sunt, intelligere, velle & operari; nec per illud operari aliud in Deo notatur, quam ipse Dei intellectus & voluntas, prout in rebus creandis, conservandis, gubernandis efficaciter sese exerunt.

*Aut vo-
luntate
ejus.*

IV. Hinc ipsa voluntas Dei ipsissima Dei potentia & rerum omnium principium est. Voluntas enim Dei potentia ejus dicitur, quatenus nondum per illam res est producta, sed producetur. Sic enim relata res ad voluntatem Dei dicitur posse produci, & sic voluntas Dei ut potentia consideratur. *Nam ejus voluntati quis obstitit?* Rom. 9: 19. atque ad eam res omnes factæ referuntur. *Quia ipse precipit, & sunt creata.* Psal. 148: 5. *Quia tu creasti omnia, & propter voluntatem tuam sunt, & creata sunt.* Apoc. 4: 11. Creatio enim nihil aliud dicit quam efficacem illam voluntatem Dei, quæ ab æterno fuit, additâ tantum nova relatione ad res factas, sive coexistentiam objecti, quod voluntas illa ab æterno in tempore exiturum voluit. Discrimen autem voluntatis & potentiæ divinæ à nobis ortum est. Quia enim nos per aliam in nobis voluntatem res volumus, ac eandem effcimus, ad Deum isto conceptu pergentes, ea quoque jam in ipso imprudentes distinguimus & discernimus; cum tamen in eo illa idem sint.

*Est illa
omnipoten-
tia.*

V. Rectè autem Deo tribuitur omnipotentia, qua potens est effcere omnia quæ vult aut velle possit. *Nonne tu ipse Deus in cælis, & in manu tua fortiundo, & potentia, ac nemo tibi potest obistere?* 2. Chron. 20: 6. *Apud Deum non erit impossibile ullum verbum.* Luc. 1: 37. *Pro vi illa effcace, qua potest subjicere sibi omnia.* Phil. 3: 21. Estque ea prorsus invicta, utpote cui nihil obistere queat; & infinita, quia nihil limitatum includit divina essentia, adeoque nec ejus potentia: quæ neque quoad gradus, quos in illa quasi concipimus, neque quoad agendi efficaciam, intendi potest, adeoque verè infinita est.

*& infini-
ta.*

f. 33/31

VI. Nihil ergo magis absurdum, quam omnipotentiam Dei, quæ nihil aliud est quam summa & absolutissima ipsius voluntas & imperium, creaturis posse communicari; quod de humana Christi naturâ fingere videntur Lutherani: ineptius autem Sociniani, qui Christum statuunt *ψιλὸν ἀνθρώπον*, & tamen independentem agentem, & rursus nihil agentem nisi quod Deus vult: quæ sibi mutuo contradicunt; sic enim voluntas ejus dependebit à voluntate Patris, adeoque nec independentem ageret.

Adversariorum circa eam errores.

VII. Male iidem potentiam Dei infinitam esse, & infinito modo à potentia creaturæ differre negant: sicut & Vorstius eam tantum respectu nostri infinitam appellari voluit.

VIII. Objectum hujus potentia est omne quod possibile est, quodque esse potest ad gloriam Dei & perfectionem ejus testandam, adcoque quicquid Deus velle potuit. *Pater mi, si possibile est, abeat à me poculum istud; verum tamen non ut ego volo, sed ut tu.* Matth. 26: 39. Solum autem id quod impossibile dicitur, hoc est, quod nec existere, nec ad gloriam Dei referri potest, sive quod sub voluntatem Dei cadere non potest, ei repugnat.

Objectum illius.

IX. Sicut autem causa, cur aliquid sit possibile, non est in ipsâ re, quasi illa potentiam Dei præcederet (male enim quidam res alias suâ naturâ citra decretum Dei possibles, alias impossibles, alias necessarias faciunt; cum omnia à decreto Dei absolutè dependeant, non solum rerum existentia, sed & universa earum natura & essentia; nec quicquam necessarium, imo ne possibile quidem sit citra Dei voluntatem, vel potentiam, quæ eadem cum eo est) ita etiam cur aliquid impossibile sit, causa est non in ipsâ re (cum impossibile mera sit negatio) sed in ipsâ Dei potentia, quia nempe Deus illud non potest velle aut facere; quod tamen non potest, non propter potentia defectum, sed abundantiam ejus. Unde potentissime talia non posse dicitur. Ut merus sit vocabuli & non posse abusus.

Radix possibilitatis & impossibilitatis rerum.

X. Ita ut hic omnia dependeant à solo Dei decreto & voluntate, non solum rerum existentia, sed & universus earum conceptus, omnisque ratio essentia earum. Quamvis ergo quædam necessaria videantur respectu decreti divini duntaxat, ex. gr. *non esse frangenda ossa* Christi. Joh. 19: 36. alia vero necessaria videantur in se, ut ex. gr. tres angulos trianguli æquales esse debere duobus rectis; hæc tamen non impediunt quin omnia necessaria sint respectu divini decreti tantum: quodque aliter nobis videatur, ex ignorantia nostra est: si nempe homines clare totum naturæ ordinem intelligerent, omnia æque necessaria reperirent ac illa quæ in Ma-

Vi & necessitatis & contingentia earum.

thesi tractantur: quia vero huc usque non penetramus, ideo quædam à nobis possibilis, vel indifferentia, non vero necessaria judicantur. Quocirca dicendum est, vel quod Deus nihil possit, quia omnia revera necessaria sunt; vel quod Deus omnia possit, & quod necessitas, quam in rebus reperimus, à solo Dei decreto provenierit.

XI. Si autem Deus res aliter fore decrevisset, & illa quæ jam vera sunt falsa esse fecisset, procul dubio etiam alium nobis formasset intellectum, & alias dedisset rerum ideas, quibus res omnes, earumque veritatem, non ut nunc sunt, sed prout tunc à Deo constitutæ fuissent, comprehendissemus. Nam cum tota rerum natura non sit nisi unicum ens, adeoque homo sit pars naturæ, quæ cum cæteris cohærere debet, sequitur necessario ex simplicitate decreti divini, quod si Deus res alio modo creasset, aliasque earum essentias & notiones formasset, illum simul etiam intellectum nostrum ita efformaturum, iisque rerum ideis instructurum fuisse, ut res omnes rite, prout eæ à Deo creatæ fuissent, capere & intelligere potuisset.

XII. Cum vero nihil futurum sit, neque ex decreto Dei possit fieri, præterquam id quod actu futurum est, sequitur inde, possibilitatem ut & contingentiam non esse rerum affectiones, sed intellectus nostri defectus. Rem enim possibilem vocamus cujus causam efficientem quidem intelligimus, an vero illa ad futuritionem determinata sit ignoramus: ubi verò simpliciter ad talis rei essentiam, non verò causam ejus attendimus, contingentem eam vocamus. Hæc autem nihil reale, sed tantum perceptionis nostræ defectus sunt. Quantum enim ad naturam ipsam & rerum à Deo dependentiam attinet, nihil in rebus ipsis possibile aut contingens est; cum nihil possibile sit nisi quod vi decreti Dei fieri potest; qualia quæ non sunt, ne contingentia quidem dici possunt.

Distinctio
potentia
Dei, in
absolutam
& ordi-
natam:

XIII. Unde liquet quid statuendum sit de distinctione omnipotentia divina in *absolutam* & *ordinatam*, seu actualem. Priorem enim ita appellamus, cum solam Dei omnipotentiam, non attendentes ad decreta ejus, consideramus; quia nimirum Deus potens est jubere & vocare omnia, quæ gloriam ejus illustrare possunt. *Dico vobis, Deum posse etiam ex lapidibus istis excitare liberos Abrahami.* Matth. 3: 9. *An putas me non posse precari patrem meum, qui huc sistat mihi plures quam duodecim legiones Angelorum?* Ibid. 26: 53. *Ordinata* vero dicitur, cum respicimus ejus decreta; estque *actualis*, quia nimirum non solum potest facere, sed & reipsâ actualiter facit quicquid vult. *Et Deus noster in cælis est, omnia, quæ voluit, fecit.* Psal. 115: 3. & 136: 6. *Ipse enim omnia agit ex consilio voluntatis suæ.* Eph. 1: 11.

XIV. Est-

XIV. Estque ea cum *ordinaria*, in continua rerum administratione, *Ordinariam & extraordinariam.* tum *extraordinaria*, in miraculorum patratione: quæ tamen posterior censeretur non debet major priori; cum potius majus videatur esse miraculum, quod Deus in mundum eodem semper atque immutabili ordine gubernat, quam si leges naturæ sæpe turbaret & interrumperet, vel propter stultitiam hominum abrogaret.

XV. Neque etiam potentia Dei extraordinaria in eo differt ab ordinariâ, quod naturas rerum inmutet, & id verum esse faciat quod antea verum non erat, aut non verum quod antea verum erat; neque enim potentia extraordinaria aliud quicquam in rebus ponit quam ordinaria (ut, obique enim eadem potentia est) sed diversimodè illa appellatur, quod Deus modo per naturam aliquid exequatur, modo immediatè ipse idem præstet. Aut potius Deus ordinariâ potentiâ operatur secundum leges naturæ nobis notas; extraordinariâ vero secundum eas quæ nobis notæ non sunt.

XVI. Malè autem calumniantur nos Lutherani, quasi non simpliciter crederemus Dei omnipotentiam, quia non agnoscimus, ex. gr. unum corpus posse esse in duobus locis. Tales enim Deus creavit rerum essentias, talesque earum ideas nobis indidit, ut id ad contradictoria pertinere intelligamus. Neque extra voluntatem Dei ex ipsius omnipotentia quicquam credi aut statui debet. Si enim ideo aliquid credendum sit, quia Deus facere id potest, vicissim credendum istud non est, quia Deus etiam facere potest ut res ista non sit, vel aliter sit. Quo animadverso transubstantiationis & consubstantiationis monstra cadunt.

XVII. Et hæc potentia Dei est, per quam exercitio *Potestas Dei.* potentie divinæ contradici nec potest, nec debet: estque τὸ ἀντιθέσθον voluntatis ejus, fundans jus & justitiam Dei ad extra; ut ab eo omne jus dependeat.

XVIII. Atque hæc potestas divina, temperato jure ipsius per sædus & pactum, quod cum humano genere gratiosè iniit, fundat *adorabilitatem* ejus, Joh. 4: 24. Hebr. 12: 9. ut ea sit attributum relativum, cujus ratio formalis est majestas Dei, in summa naturæ & attributorum ejus perfectione intellecta.

CAPUT XXVI.

De Omnipræsentia Dei.

Atributa
Dei rela-
tiva.

I. Actenus attributa Dei interna, quæ actuofam ejus effentiam continent: fequuntur nunc externa & relativa, quæ modum existentia ejus exponunt: vel prout effentia Dei refertur ad alia; ut quoad locum, *omnipræsentia*; quoad durationem, *aternitas*: vel prout attributa Dei inter fe conferuntur; ut ex omnium arctiffimâ conjunctione & individua unitate oritur Dei *simplicitas*; & ex perfectiffimâ eorum poffeffione ejus *immutabilitas*; & ex hifce omnibus denique æterna ejus *gloria* & *beatitudo*.

OMNI-
PRÆSEN-
TIA Dei.

II. Refpectu loci Deus *immensus* & *omnipræsens* dicitur. *Cælum ipfum folium mecum est, & terra fcabellum pedum meorum.* Efaï. 66: 1. *An Deus è propinquo fum ego, dictum Jehovah? ac non Deus è longinquo? an non cælos & terram ego impleo?* Jer. 23: 23, 24. *Non longe abeft ab unoquoque noftrum.* Act. 17: 27. *Quo ibo à Spiritu tuo? & quo à facie tua fugiam? Si ascendero cælos, ibi tu; & ftratum fecero infernum, ecce tu.* Pfal. 139: 7, 9. *Ecce, cæli & cæli cælorum non continent te: quanto minus domus hac quam edificavi?* 1. Reg. 8: 27. Unde & ipfe petra & *Wp* habitaculum dicitur, Pfal. 90: 1. Hoc attributum ab infinitate ejus differt, quod infinitas Deo abfolutè tribuitur, quatenus ad ejus effentiam, qua infinite perfectus eft, refpicimus; immenfitas vero tantum refpectively ipfi attribui folet, quatenus refpicimus ad hoc quod nullum detur ens quo perfectio Dei terminari vel mefurari poffit; adeoque multo magis quod omnis materia dimensionis fit expers. Quam Dei immenfitatem non rectè multi cum ejus infinitate confundunt, imo quod pejus eft, per immenfitatem Deo quafi quantitatem aliquam tribuunt, juxta quam ubique præfens fit, & à nullo fpatio mefurabilis.

III. Ubique autem effe Deus, rigide loquendo, non rectè dicitur; cum non fit ubique, qui propriè non eft in ubi, feu in loco; fpiritus enim non rectè in loco effe dicitur, utpote qui ab eo contineri nequit: potius ergo omnipræsens dicitur, cum præfentia fit τῶν ᾠδῶν π, & abfentia opponatur. Unde & Deo tribuitur, *non longè abeffe ab unoquoque noftrum.* Act. 17: 27.

IV. Omni-

IV. Omnipræsentia ergo cum relativa sit, propriè res creatas respicit; adeoque ante eas conditas Deus nulli rei propriè præsens, adeoque nec alicubi fuit.

V. Nec juvat *spatia quædam imaginaria* ante mundum conditum concipere, in quibus Deus quasi extiterit. Nam 1. cum ante mundum nihil fuerit præter Deum, etiam nihil ante mundum concipiendum est, adeoque nec spatium imaginarium. 2. spatia illa imaginaria actu sunt nihil; sive *spatiosum nihil*, ut Augustinus ea vocat: atqui Deus non potest esse in nihilo; non magis quam in chimæra, centauro & aliis figmentis. 3. neque ad concipiendum inextensum, quale est Deus, opus est concipi extensum quid, quale est spatium imaginarium; cum illa duo nullam habeant convenientiam, 4. neque spatium differt realiter à corpore. Corpore ergo non existente, non debet concipi existere spatium. 5. multo minus imaginario adscribenda sunt attributa realia, ut extensio, distantia &c. illa enim à substantia reipsa non differunt, sed tantum conceptu nostro. 6. præterquam quod etiam spatia hæc ad immensitatem Dei concipiendam non juvant, sed potius obstant; cum nescio quem conceptum corporcitatæ & extensionis inferant, & Deo, quem isti spatio extenso quasi commensurari volunt, affingant.

Quæ non concipienda per spatia imaginaria.

VI. Cum ergo essentia Dei ante mundi conditum non fuerit extensa, nec ulli spatio imaginario quasi coextensa, cum id non detur, dici non potest eum extensionem acquisivisse per mundi creationem; adeoque Deus per essentia suæ extensionem mundum replere dici non potest. Non enim per essentia extensionem & quasi diffusionem, sed simplicissimo & potentissimo cogitandi actu, quo immediatè omnia creat, conservat & gubernat, quique ab essentia ejus non differt, mundo essentialiter & intimè præsens est. Sicuti non alio modo spiritus dici possunt esse in loco, quam per modum operationis in illis rebus, quibus præsentés esse dicuntur.

Sed per intimam Dei operationem in omnibus rebus.

VII. Ut male Vorstius Deum verè in loco (quem per spatium definit) existere voluerit; ut &, Deo coëxstitisse ab æterno immensum spatium increatum, quod pro natura suæ modo occupaverit, & in æternum occupaturus sit. Idem enim ille Deo attribuebat quantitatem aliquam (quia in Scripturâ respectu substantia suæ magnus dicitur) & corpus, ipsumque reverâ finitum & cœlo inclusum latitare docebat.

VIII. Rebus autem creatis Deus præsens esse dicitur, vulgato versiculo, tribus modis, *enter*, *præsentèr* & ubique *potenter*: quod ita explicatur, ut primo modo Deus præsens sit per essentiam, quæ omnibus rebus inti-

mè conjuncta est; secundo modo omnibus rebus præsens sit, quia omnia scit & cognoscit ut præsentia; tertio vero modo, quia ad omnia operatio & potentia ejus pertingit.

*Qua ipsam
Dei essen-
tiam in-
fert.*

IX. Primus autem ille modus præsentia divinae (de quo præcipuè controversia est) patet 1. ex locis Scripturæ supra citatis, præcipuè 1. Reg. 8: 27. *Ecce, cæli & cæli cælorum non continent te; quanto minus domus hæc quam edificavi.* Act. 17: 27. *Non longè abest ab unoquoque nostrum.* & Jer. 23: 24. *Nonne cælos & terram ego impleo?* 2. Ex rerum creaturarum conditione, quæ cum ne momento quidem existere possint, nisi continuo divina virtute veluti reproducantur, ea reproductio sine Dei essentiâ ne concipi quidem potest. 3. specialius ex Dei inhabitatione in fidelibus. *Adeum veniemus* (Pater & ego) & *apud eum habitabimus.* Joh. 14: 23. 4. Præcipuè ex inhabitatione naturæ divinæ in Christi naturâ humanâ, tanquam in templo, quod præsentî numine suo & ipsâ Deitatis essentiâ, augustissimo modo, continuo implevit.

X. Imo nisi præsentiam Dei per modum corporeæ præsentia concipiamus, Deumque à se ipso & suis attributis quid diversum statuamus, ne cogitari quidem potest, quomodo Deus non ipse immediatè per naturam & essentiâ suam, sed solâ aliquâ potentiâ aut virtute à se distinctâ omnibus rebus præsens sit. Ut etiam minus commode triplex ille modus præsentia divinae vulgo distinguatur; cum ille non nisi unicus & simplicissimus sit, nimirum per infinitam essentiâ & naturam suam.

*nôn tamen
per mo-
dum ex-
tensionis,
sed opera-
tionis; in
qua essen-
tia spiri-
tus omnis
constitit.*

XI. Reipsa autem impossibile est explicare modum quo Deus est ubique; cum intima Dei natura, modusque operandi, quo solo concipi potest creaturis esse præsens, captum nostrum longissimè superet, nobisque incomprehensibilis sit. Hoc unum saltem apertum est, omnipræsentiam Dei non esse concipiendam per modum alicujus extensionis, & quasi diffusionis essentiæ divinæ per omnia; sic enim Deus instar corporis conciperetur: sed potius ea intelligenda est more spirituum, qui cum non aliter præsentem cogitari possint, quam per operationes suas, cum citra operationem nullum respectum ad spatium aut corpora habeant; pariter Deus efficacissimâ voluntatis suæ in rebus omnibus operatione, qua eas continuo conservat, & intimè veluti fovet, iis præsens adesse intelligitur: quæ simul ipsius essentiæ divinæ, quæ à voluntate & potentia ejus diversa non est, præsentiam necessario infert. Ita præclare & ad rem præsentem appositè Augustinus Epist. 57. ad Dardanum monet, *in eo quod dicitur Deus ubique diffusus, carnali resistendum esse cogitationi, & mentem a corporis sensibus*

bus avocandam, ne quasi spatiosa magnitudine opinemur Deum per cuncta diffundi, sicut fumus, aut humor, aut aër, aut lux ista diffunditur (omnis enim hu uscemodi magnitudo minor est in sui parte, quam in toto) sed ita potius, sicut est magna sapientia etiam in homine cuius corpus est parvum: aut sicut ex omni parte sani dicimur secundum modum præsentis in corpore sanitate &c. Unde in fine Epistolæ concludit: Quando Deum ubique præsentem, & non spatis distantibus, quasi aliqua mole, vel distensione diffusum, sed ubique totum cogitare te attendis, averte mentem ab omnibus imaginibus corporum, quas humana cogitatio volvere consuevit. Non enim sic sapientia, seu iustitia, non sic denique charitas cogitatur, de qua scriptum est: Deus charitas est.

XII. Est ergo omnipræsentia Dei nihil aliud, quam denominatio extrinseca, nata ex operatione Dei, quâ in omnibus rebus corporeis operatur, & propter illam operationem iis præsens esse dicitur. Quemadmodum itaque Deo tribuitur creatio à creationis actione, cum ante creator dici non potuerit; sic immensitas ante creationem corporum Deo attribui non potest. Denotat enim tantum respectum inter corpus, & Dei operationem in illo corpore. Sublato autem corpore, Deus equidem spiritibus esset præsens, sicut & nunc iis præsens est, cum in iis operetur, & rectè omnipræsentia, non vero ubiquitas ei attribui potuisset; quia non fuisset ubi, neque ubique. Et cum spatia imaginaria nihil sint, & Deus in iis non operetur, etiam Deus iis præsens non est. Fundamentum ergò omnipræsentia divina est summa illa eminentia Dei, quâ omnes res corporales & spirituales ab ipso dependent, tam in initio suæ existentia, quam in duratione, tam quoad substantiam, quam quoad operationes.

XIII. Ex perverso autem conceptu præsentia divina, ad modum nimirum præsentia corporum, quasi Deus partes, vel imaginarias, vel potentiales haberet, secundum quas rebus sit veluti coextensus, oriuntur ista adversariorum contra omnipræsentiam Dei objectiones: Deum nimirum simul eidem rei æqualem & inæqualem fore, dum totus existit in re minimâ atque in re maximâ; & totum supra, totumque rursus infra eandem rem fore; imo, cum infinitus & immensus sit, totum tamen fore in minimo pulvisculo: rursusque res ipsas maximè inæquales & distitas, inter se tamen æquales & unitas fore in tertio illo, nempe indivisibili essentia Dei. In his objectamentis enim partim non distinguitur essentia divina, quæ indivisibilis semperque tota & perfecta est, ab ejus cum rebus coexistentia & operatione, quæ varia est pro diversitate rerum quibus Deus

Difficultates adversus eam sublata.

coëxistit, queque una re non terminatur aut exhauritur, sed omnibus rebus æque adest, singulis autem pro diverso ipsarum modo & statu: partim ipsa Dei, coëxistentia perverse more substantiæ corporeæ & extensæ concipitur, & ipsa Dei essentia rebus quasi coextendi, & ab iis mensurari, terminari, & quasi comprehendi fingitur.

*Tollunt
eam Soci-
niani.*

XIV. Perverse igitur Sociniani Deum in cœlo essentiâ suâ præsentem esse, reliquis autem creaturis solum per potentiam & operationem suam adesse statuunt; per quam non intelligunt attributum aliquod Dei, sed effectum & operationem potentiæ ipsius, ab essentia ejus diversam.

*Vr &
Vorstius,
aliique.*

XV. Idem docuit Vorstius, Deum nimirum substantialiter non esse in re qualibet, verum in cœlo tantum, in terra autem virtualiter solum. Cum quo paria hic faciunt Anabaptistæ quidam ex secta Flandrica; ut & Remonstrantium nonnulli, quamvis rectè de hisce locutus sit Arminius. Nec satisfacit Episcopus, dum omnipræsentiam Dei ad salutem quidem creditu necessariam statuit, verum sufficere ut de potentiâ & scientiâ Dei eam intelligamus; & licet Dei essentiam in cœlo collocemus, modo eum tamen inde prospicere in terras & rebus humanis intervenire credamus: quæ cum naturæ Dei spiritali & perfectissimæ repugnent, repudianda sunt.

XVI. Non est autem hic quæstio & dissensus de modo solum omnipræsentia Dei, qui dolus adversariorum est, ac si rem ipsam concederent, de modo autem solo disceptarent, quem humana mens capere non possit. Agitur enim de præsentia divinæ *re*, non de *modo*; & sicut cum ipsi Deum in cœlo, tanquam in speculâ, collocant, rem, non modum, in eo considerant; ita hic quæritur, an Deus itidem in terris sit? hoc est, de re ipsa, non de modo aliquo præsentia divinæ quæritur. Dum autem illi Deum essentiâ suâ à terrâ reverâ abesse, & in solo cœlo degere credunt, in ipso atheismi præcipitio consistunt, juxta ejus characterem: *Dicunt, non est Jehova videns nos, dereliquit Jehova terram.* Ezech. 8: 12. & 9: 9.

*Origo er-
roris illius.*

XVII. Origo erroris est conceptus corporeitatis in Deo. Unde & Vorstius non veritus est Deo quasi corpus adscribere. Hinc & iste ejus metus, quo veretur Deum sordibus terrestribus contaminatum iri, si ubique terrarum præsens statuatur: quasi nimirum spirituum præsentia, ut corporum, à circumjacentibus corporibus afficeretur; cum tamen spiritus nullam ad corpora relationem habeant, nisi duntaxat quatenus in iis operantur: ut frustra ille metus sit; secus enim non tantum terrâ, aquâ & igni, sed & cœlis ipsis Deus interdicendus esset, juxta il-

lud Job. 15: 15. *Et cæli non sunt mundi in oculis ejus.*

XVIII. Nec juvat eum tacitus ille naturæ impulsus & motus, quo Deum implorantes manus ad sidera tendimus. Hoc enim gestu summi numinis majestatem & gloriam, & supra omnia quæ ubivis sunt altitudinem, Gentiles innuerunt: fideles autem præterquam quod cælum intueantur tanquam thronum cælestis Patris sui, ubi se ipsum gloriosum exhibet & adorantibus offert, etiam rerum cælestium studium hoc pacto fovere voluerunt, ut inde excitaremur ad quærendam habitationem nostram & bona in cælo nobis præparata. *Meliorē expetunt Patriam, hoc est, cælestem. Quapropter non erubescit ipse Deus vocari Deus eorum: paraverat enim eis urbem.* Hebr. 11: 16. & specialiter ut in N. T. doceremur expectare adventum alterum Jesu Christi, Servatoris nostri, & adventantem quotidie prospicere, utpote quorum πολιτευμα in cælis est. Phil. 3: 20.

XIX. Male quoque Pontificii & rigidiores Lutherani omnipræsentiæ Dei creaturæ communicabilem statuunt: neque etiam satis recte possibilem creaturæ ubiquitas ab aliis defenditur; quod dum de ipso universo tandem intelligunt, in ineptum & tautologum sensum hæc subtilitas exit.

C A P U T X X V I I.

De Æternitate Dei.

I. **R**espectu temporis seu durationis Deus æternus est, quia nec ÆTER- principium, nec finem habet existentia. NITAS *Jehova sæculi.* Esai. 40: 28. *Ecce Deus, magnus est (neque scimus) numerus annorum ejus.* Job. 36: 26. *Quum nondum montes formati essent, inde à sæculo & usque in sæculum tu Deus.* Psal. 90: 2. *Per generationem æternam sunt anni tui, antequam terram fundasses &c. Anni tui non absolvuntur.* Ibid. 102: 25, 26, 27. *Æterna ejus tum potentia, tum divinitas.* Rom. 1: 20. *ex imperio æterni Dei.* Ibid. 16: 26. *Qui (Christus) per Spiritum æternum se obtulit.* Hebr. 9: 14. *Sine patre, sine matre, sine genere, nec initium dierum, neque vitæ finem habens.* Ibid. 7: 3. *Qui solus habet immortalitatem.* 1. Tim. 6: 16. *Qui est, qui erat, & qui venturus est.* Apoc. 1: 4. & 4: 8. & 11: 17.

II. Quod inde etiam liquet, quia Deus est ens summè perfectum;

unde necessariò, atque adeo ab æterno, existit. Constat enim perfectius esse quod à se existit, quam quod ab alio est: quod autem à se est, semper & necessario est. Si enim aliquando non existisset, nulla causa id potuisset producere. Atque adeo nisi Deus ab æterno esset, ne quidem esset. Non enim esset qui eum producere posset; & à se ipso produci non posset, dum antea ipse non esset.

Qua concipienda sine duratione successiva.

III. Sicut autem omnipræsentia à Deo removet omne *ubi*, ita æternitas ab eo removet *quando*; quod Deo non competit, sicut nec successiva duratio, quæ quantitatem quandam & existentia continuationem & veluti extensionem dicit, & non nisi cum respectu ad motum concipitur, quo res illæ existentes mensurari atque ei veluti coëxtendi solent.

IV. Male ergo Deum concipiunt, qui putant eum diutius durasse nunc, quam principio mundi; quasi Deus continuo à se ipso crearetur & reproduceretur: vel qui eum cum futurâ existentia concipiunt. Tales enim perperam distinguunt essentiam Dei ab ejus existentia, ut in creaturis, & æternitatem ejus concipere conantur sine consideratione divinæ essentia, ac si ea quid esset præter eam: cumque duratio omnis sit affectio existentia rerum, non verò earum essentia; in Deo autem existentia non differat ab ejus essentia, sequitur, perverso conceptu Deo durationem successivam & existentia fluxum attribui.

V. Duratio tamen, quatenus simpliciter sequitur existentiam, & quatenus quicquid permanet & non interit durare dicitur, hoc sensu Deo quoque tribui posse videtur. Vere enim permanet duratque, & quidem verius quam ulla res creata, seu successiva, cui vix momentanea permanentia & continuatio in eodem esse, adscribi potest.

VI. *Duratio* autem qualis in creaturis vulgo concipitur, cum existentia continuatione & successione, & *tempus*, quod nihil aliud est quam collatio durationis rei cum duratione rerum illarum, quæ certum & determinatum motum habent, cum Dei perfectione nullo modo congruit. Nam existentia actu infinita eodem modo illi competit ac actu infinitus intellectus: quæ infinita existentia cum semper actu præsens sit, atque adeo sine ullo motu aut successione aut innovatione concipi debeat, æternitas vocatur: quam non male Boëtius definivit, interminabilem vitæ totam simul & perfectam possessionem.

VII. Male ergo Sociniani in æternitate Dei propriè partes earumque successionem ponunt; quin & tempus æternum esse volunt & increatum præter Deum. Sicut & Vorstius infinitum tempus, non interruptâ successione,

cessione, Deo attribuit. Respuit enim illa summa Dei perfectio, quæ Deo ab æterno seipsum perfectissimè & simul possedit; nec quicquam in summa illa perfectione vel præteritum vel tanquam futurum concipi potest, sine illius læsione & diminutione; atque ipse Deus adhuc quotidie eò perfectior erit, quo diutius durare statuatur.

VIII. Adscribit quidem Scriptura Deo annos & dies, Psal. 90:4. 2. Pet. 3:8. verum annos & dies, qui nec numerantur, adeoque momentis numerabilibus non constant, nec finiuntur; unde Dan. 7:9. *עתיק יומין* *permanens dierum*, *μὴ παλαιόμενος*, Esai. 23:18. dicitur. Quod in Deo vitæ perpetuitatem, sed immutabilem & successione carentem, notat.

IX. Quamvis autem æternitas ita sit indivisibilis, recte tamen intelligendum est, quod dicitur eam omnia temporum discrimina complecti tanquam punctum aliquod. Illud enim verum est de existentia Dei ante mundum conditum, cum nullus motus, adeoque nullum tempus esset; unde tota Dei existentia instar puncti ita consideratur. Post mundum autem conditum æternitas eatenus complectitur omnia rerum discrimina, quatenus iis coexistit per durationem connotativam & relativam. Sicut ita hodie coexistit tempori præsentī, non vero futuro. Unde nulla Deo adscribitur successio, sed denominatio duntaxat à tempore successivo, cui Deus coexistit.

X. Permanens ergo Dei existentia, seu potius essentia, etsi successiva non sit, neque partes habeat, rebus tamen successivis coexistere potest, & per eas quasi mensurari: ita ut per coexistentiam Dei ad res successivas (quibus singulis suo ordine, & quasi per partes, prout nimirum illæ existent secundum omnia temporum discrimina, coexistit) eò in ordine ipsi partes quodam modo assignari possint, sicut omnibus rebus permanentibus, quæ esse successivum cæteroquin non habent. Ita ex. gr. non coexistit Deus hodie dici crastinæ: & rursus existentia Dei cum tempore mensurari cœpit. Quod tantum novum respectum & relationem rerum ad existentiam Dei infert, quæ illæ æternitati coexistunt, vel ad existunt potius.

XI. Nec inde ullo modo sequitur, Deum ex. gr. die crastinâ incepturum esse, eodem modo ut ipse dies crastinus. Futura enim alicujus rei coexistentia cum motu futuro non ideo rem illam ipsam futuram esse quoad existentiam dicit; sed tantum coexistentiam ejus futuram, & novam relationem & denominationem futuram indicat, sine ullâ ipsius rei mutatione vel successione, utpote quæ ipsa extra omnia temporum discrimina est, neque ideo brevius vel longius durare dici potest.

*Æternitas
soli Deo
propria.*

XII. Estque æternitas hæc attributum soli Deo proprium, ut nulli alii creaturæ adscribatur, vel adscribi possit. Hinc etiam Scriptura æternitatem Dei exprimit istis phrasibus, quæ Deum ponunt ante mundum conditum. *Ante ullum tempus: ante principium, ante primordia terræ.* Prov. 8:22,23. *Ante jacta mundi fundamenta.* 1. Pet. 1:20. quod esse non posset, si mundus, similiter ac Deus, æternus foret. Et si vel mundus ab æterno à Deo produci potuisset, alterius tamen plane generis æternitas hæc mundi, ac illa Dei est, fuisset.

XIII. Ut male Sociniani Deo aliquid coæternum ponant, materiam nimirum primam informem, quæ ante conditum mundi fuerit; itemque cælum tertium, domicilium Dei, quod increatum statuunt.

C A P U T XXVIII.

De Simplicitate & Immutabilitate Dei.

*SIMPLI- I.
CITAS
Dei.*

Ultimum Dei attributum, ex omnium unione fluens, est simplicitas ejus; quæ omnium attributorum Dei arctissimum nexum, & individua[m] unitatem & identitatem dicit; unde illa nec separationem nec mutationem ullam pati possunt. Exod. 3: 14. *Ero qui ero.* Quod & Scriptura innuit, ubi attributa Dei de ipso non solum in concreto, verum etiam in abstracto enunciat. Amos 4: 2. Psal. 89: 36. conf. Hebr. 6: 13. Joh. 14: 6. 1. Joh. 1: 5. & 4: 8.

II. Cum enim Deus sit actus purissimus & infinitus, omnem, etiam minimam, compositionem respuit, nec ulla attributorum ejus cogitari potest divisio: unaquæque enim ejus perfectio à reliquis separata, vel separabilis, hoc ipso non omnem perfectionem possideret, atque adeo ad Deum, ens perfectissimum, constituendum insufficiens foret; nisi ens summe perfectum constare velimus ex partibus veluti, quæ singulæ sunt imperfectæ.

*quæ omni-
moda est.*

III. Neque solum comparatè & respectu aliarum rerum Deus simplex dicitur, cum nulla res creata sit quin multiplici compositione atque imperfectione laboret; nulla enim purus actus est, nec perfectiones illas omnes in se comprehendit quarum nexus simplicitatem facit: verum simpliciter & absolutè simplicissimus est, ut nulla omnino in eo compositio-

locum habeat; non *Logica*, ex genere & differentia, propriè sic dictis; nec *Physica*, ex materia & forma, aut partibus quantitativis, aut ex subiecto & accidente; nec *Metaphysica*, ex actu & potentia, ex essentia & existentia, aut ex natura & supposito.

IV. Vel simplicius: cum in rerum natura nihil detur, nisi substantiæ earumque modi, & ex eorum unione omnis oriatur compositio, Deus neutro istorum modorum componitur. Nec enim plures in Deo substantias ponere licet, nisi plures Deos fingas: nec partes diversæ in eo ponendæ sunt; nam sive finitas eas, sive infinitas dicas, utrumque repugnabit; & in easdem partes, ex quibus composita foret, divinam essentiam resolvi posse, atque adeo corruptibilem esse, consequetur: neque etiam modi ulli in Deo sunt, cum Deus per essentiam suam possideat & habeat omnia, adeoque modos vel modificationem essentiæ suæ non admittat.

V. Non tollit tamen illa simplicitas Dei diversas relationes & respectus in eo, tum respectu hominis, tum respectu sui ipsius: relationes enim non superaddunt novam perfectionem essentiæ, sed habitudinem tantum essentiæ ad alia important.

Non tamen eam tollunt varia divinam essentiam, substantiam, aut operationem concipiendæ rationes.

VI. Nec repugnat ei distinctio inter essentiam Dei & ejus attributa: est enim ea solius rationis, nec proprie in Deo esse, sed ratione fingi concipitur, ut res eo facilius intelligatur; adeoque illa simplicitatem Dei non tollit, cum essentia Dei, sine attributis ejus ne concipi quidem possit, adeoque ea non accidentaliter, sed essentialiter ipsi insint.

VII. Nec etiam obest ipsa attributorum divinorum multitudo: cum illorum omnia individua complexio ipsam constituat simplicitatem.

VIII. Neque eam tollit personarum Trinitas: cum enim Deus actu æterno talis fuerit, atque ipsæ illæ personæ & inter se & ab essentia Dei sint inseparabiles, compositionem & separabilitatem in eo inferre non possunt.

IX. Actiones Dei cum immanentes, tum transeuntes, magis ab eo sunt, quam in eo: speciatim immanentes quod spectat, ad quas decreta Dei referuntur, non insunt ipsi per modum alicujus variationis, vel diversæ modificationis, sed Deus in iis agit per suam essentiam, per modum vitalis principii consideratam; ita ut ex ab ipso Deo non differant, qui unico & æterno actu omnia peragit. Quanquam etiam agnoscendum est, modos agendi & operandi in Deo esse omnes infinitos, & ideo suâ naturâ à nobis incomprehensibiles, adeoque nos perfectum conceptum de iis formare non posse: ut frustra laborent, qui modos illos distinctè exprimere atque

enodare sese posse confidunt, & quomodo illi modi operandi in Deo sint, & nullam ibi compositionem aut mutationem inferant plenè explicare.

Negata à Vorstio aliisque.

X. Erroneè & perversè ergo Vorstius, qui in thesibus suis de simplicitate Dei benè locutus erat, in notis ad disput. 3. personam exuens, negat essentiam Dei esse omnimodo simplicem, statuens quicquid in Deo est non esse Deum, atque in eo modos & accidentia admittens.

XI. Hunc imitati Remonstrantes totam hanc quæstionem metaphysicam vocant, & ne jota quidem de simplicitate Dei in Scriptura occurrere volunt, atque adeo leviter hac disputatione defunguntur, nec satis integrè & castè eam tractant, nec omnem prorsus compositionem à Deo remouent: cum tamen plus quam unum jota de simplicitate Dei in Scripturâ occurrat; ubi nempe multiplicitas de Deo negatur, vel summa ejus unitas asseritur, quæ etiam sinceram & perfectam operum atque attributorum Dei unitatem & immutabilitatem dicit; omnisque adeo mutabilitas & compositio ab eo removetur; atque ipse dicitur perpetuo esse, & futurus esse qui est, solus nimirum Jehova. Exod. 3: 14.

IMMUTABILITAS
Dei.

XII. Ex horum omnium attributorum arctissima & simplicissima conjunctione porro resultat *immutabilitas* Dei, per quam omnia attributa & perfectiones suas perfectissimo modo possidet, ut nec melius, neque aliter sese habere, adeoque nullam variationem recipere possit. *Ego Jehova non mutor.* Mal. 3: 6. *Apud quem non est transmutatio, aut conversionis obumbratio.* Jac. 1: 17. *Regi aeterno, incorruptibili &c.* 1. Tim. 1: 17.

XIII. Unde omnis prorsus mutatio & mutabilitas à Deo removenda est; quippe quæ semper aliquam imperfectionem infert, vel præteritam, si mutatione illâ perfectior status acquiratur, vel futuram, si deterior: neque ulla res beatissimæ ac perfectissimæ essentia: magis adversa est, quam illam mutationibus obnoxiam esse, easque vel aliunde pati, vel à se ipsa, ac si ea in sese non omni modo beata & contenta foret.

Quæ omnimoda est.

XIV. Cumque omne quod mutatur, vel quoad essentiam immutetur, ut esse desinat & in nihilum redigatur; vel in partes, ex quibus compositum est, rursus resolvatur; vel denique secundum accidentia sive modos & formas certas, quibus essentia ejus determinatur, immutationem atque innovationem patiatur; nulla horum mutationum species in Deo locum habet. Non prima, quia Deus per essentiam suam existit necessario: nec etiam reliquæ, quia propter simplicitatem suam partes & modos omnes respuit, atque essentiam possidet maxime actualem, & talem

cujus perfectiones omnes, cogitationes omnes, actusque omnes simul & semel existunt, semperque ipsi præsentes sunt; ut in ipso mutatio, sive aliter & alio modo esse, aliufve modus existendi, aliive actus, ne cogitari quidem possint. Cum quicquid in Deo est, vel esse potest, sit ipsi semper præsens & maximè necessarium, nec in ejus essentia aliquid, tanquam sic vel sic esse posse, vel tanquam futurum, concipi possit, quandoquidem omnia actu ipso ibi jam sint & existant.

XV. Ita nulla omnino in ipsum cadit mutatio, nec quoad essentiam, quod ex Anabaptistis quidam statuunt, dum Filium Dei in carnem esse mutatum volunt; nec quoad existentiam; nec quoad accidentia vel modos; nec quoad cognitionem; nec denique quoad voluntatem & decreta: unico enim & æterno actu omnia voluit; nec voluit nisi optima, & quicquid voluit eo ipso optimum esse effecit. Ut male Vorstius cum suis, mutationem in Deo secundum voluntatem & consilium locum habere posse, docuerit, contra dictum Num. 23: 19. *Deus fortis non est homo qui mentitur, aut filius hominis quem pœniteat: an ipse dixerit, & non faciet?* Esai. 46: 10. *Consilium meum stabit, & omne beneplacitum meum facturus sum.* Hebr. 6: 17, 18. *Deus volens ostendere immutabilitatem consilii sui, fidejussit jurejurando: ut per duas res immutabiles, in quibus fieri non potest ut mentitus sit Deus, validam consolationem habeamus.*

C A P U T X X I X.

De Gloria & Beatitudine Dei.

I. Tque ex omnibus hisce attributis & perfectionibus Dei GLORIA resultat summa ejus gloria & majestas, quam tum in se ipso Dei. ab æterno possidet, tum in tempore in creaturis & operibus suis ostendit & exeruit; quæ omnia pariter, atque uno veluti ore, ipsi gloriam & immortales laudes perhibent. *Ego sum Jehova, illud est nomen meum, gloriam meam alteri non dabo.* Esai. 42: 8. *Omnia in gloriam Dei facite.* 1. Cor. 10: 31.

II. Quam necessario nexu consequitur summa & perfectissima ipsius BEATI-beatitudo, dum omnia in se ipso possidet, seque ipso fruitur perfectissimi-TUDO ejus. mè, nullius indigus, omnis boni compos, in quo plenissimè ac- qui-

quiescit. Unde *beatus* appellatur, 1. Tim. 1:11. & 6:15. quatenus nimirum se ipsum, suamque sufficientiam, & perfectiones & virtutes cognoscit, amat, atque omnibus operibus suis delectatur; utpote cum omnia agat ex beneplacito voluntatis suæ, neque ab alio ingrati vel acerbi quicquam pati, vel aliunde ipsi tale quid accidere possit.

*Et inde
nostra.*

III. Alia vero est creaturæ intelligentis beatitudo, quæ extra se illam quærit, & in Deo solo tandem quiescit. Unde fides nostra firmum habet fundamentum, quia nititur Deo, omnis perfectionis, beatitudinis & gloriæ possessore & auctore.

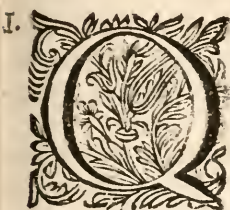
De ^{Præfationem} causa Dei ^{hujus} mysterij ^{vide} in ^{Heid} as
pag. 78.

LOCUS TERTIUS

De S. S. TRINITATE.

CAPUT XXX.

De S. S. Trinitate & Personarum Distinctione.

I. Uicquid de unicâ, spirituali & immensa Dei essentia concipimus, non dat nobis plenam Dei ideam & verum ejus conceptum, nisi quis ille D^eus sit sciamus, eumque speciali aliquâ notâ & caractere à falsis diis distinguamus.

Quis sit
Deus

II. Ubi nobis occurrit augustum illud S. S. Trinitatis mysterium. Cujus summa est, unicam esse

dicit my-
sterium

S. S. I RI-
NITA-
TIS.

Vocabula
hic us-
tata.

divinam naturam & essentiam, tribus personis communem, quæ per incommunicabiles proprietates sunt à sese invicem distinctæ.

III. Ut autem ritè hoc mysterium capiamus, præmittenda sunt vocabula quædam & notiones, quibus in hoc argumento uti solemus. *Natura, Existentia, Substantia, Subsistentia, Persona* &c.

IV. *Natura seu essentia*, rei quidditatem notat, atque de Deo rectè usurpatur. vide Gal. 4: 8. *ignorantes Deum, serviebatis iis, qui non naturâ sunt dii.* Nec abludit Hebræum יהוה à שׁי quod τὴν ἕντας ἐσίωσεν, seu

Natura,
seu essen-
tia.

ἐπιπαύειν *existentiam* (Macrobii vox. *existentiam* Scholæ dicunt) notat. Cum ipso est יהוה עו *robur & res.* Job. 12: 16. atque illud quoque dicit ipsum nomen *Jehova.* Occurrit quoque θεϊότης *divinitas*, Rom. 1: 20. & μορφὴ τῆς θεῆς *forma Dei*, Phil. 2: 6. quæ æquivalent.

V. *Existentia* non modus rei, sed actus est; & proprietantum substantiarum est: cum accidens non habeat existentiam distinctam ab existentia substantiæ suæ.

Existen-
tia.

VI. *Substantia* præter essentiam quoque subsistentiam dicit, atque definitur, ens per se subsistens: quod propriè est ita existere, ut nullâ aliâ re ad existendum, præter Deum, indigeat.

Substan-
tia.

VII. Atque adeo *subsistentia* modus substantiæ est, qui tamen nihil positivi substantiæ singulari superaddit, nec ab ea distinguitur; quo

subsisten-
tia.

illa proprie ac per se existit, ultimoque completa est: nisi accedat ordinatio ad aliam substantiam, sive divina, sive humana, per quam ita cum illâ conjungatur, ut actiones & passiones utriusque toti composito, communi nomine appellato, attribuantur.

VIII. Falsum enim est, subsistentiam consistere in incommunicabilitate, cum omni rei creatæ ulterior ordinatio ad aliam rem, adeoque communicabilitas accedere possit: consistit autem ea in incommunicatione, seu quod non ordinetur una res ad aliam, ut cum eâ unum totum constituat.

IX. Cum vero duo sint substantiarum genera, unum intellectualium, aliud materialium; ex usu materiales appellantur supposita, intellectuales autem separatim existentes personæ: ita tamen ut propriè loquendo eadem sit subsistentia in rebus materialibus, quæ in intellectualibus, quamvis nomine diverso exprimatur.

Persona.

X. *Persona* ergo, quâ voce, à scenâ primitus translata, in sacris primus usus est Tertullianus, nihil aliud significat quam substantiam quæ non est unita alii. Ita ut personalitas solum negationem unionis dicat.

XI. Græcis autem vox *ὑπόστασις* circa hoc mysterium usurpata est in concilio Niceno, imo & ante, in elenchum *ψιλῆς ὀνόματι* Sabellii; atque alterum vocabulum *ὑποστάσις*, quod in Symbolo Athanasii occurrit, præeunte Scripturâ, Hebr. 1: 3. ubi Christus dicitur *ἡ ἀπόστασις τοῦ χαρακτὸς τῆς ὑποστάσεως* *character subsistentiæ* Patris, q. d. imago sic Patrem exprimens, quemadmodum id quod in cerâ est, exprimit formam, quæ in sigillo est. Ut morose nimis Mennonitæ aliique hanc vocem refugiant. Quanquam de nomine nulla erit difficultas, modo quis divinis personis ea tribuat, quæ Scriptura de iis pronunciat, nempe talia prædicata, qualia personis tribui solent, prout à rebus & actionibus vulgo distinguuntur: qualia in specie non tantum Patri, verum & Filio, & Sp. S. in Scripturis diserte attribuantur.

XII. In scholis autem personæ hæ divinæ in abstracto notant in essentiâ divinâ subsistentias quasdam, proprietatibus incommunicabilibus distinctas; in concreto autem, substantias seu supposita incommunicabiliter distincta. Præter subsistentiam enim considerandæ sunt proprietates personales, quas concipere possumus tanquam fundamentum trium quas dicimus personarum: estque illud spectandum tanquam analogum quid essentiis diversis, quæ alias fundamentum sunt diversarum personarum in humanis.

XIII. In

XIII. In singulis ergo personis consideranda essentia communis, & mo- *modi sub-*
 dus subsistendi proprius. Modus Patris, quod subsistat habeatque essentiam *sistendi.*
 paternè; filii, filialiter; Sp. S., processionaliter. Quorum modorum, se-
 cundum quadruplicem in summâ simplicitate virtutem, quadruplex est
 munus. 1. constituere personas ipsas, ut per modos subsistendi. 2. easdem
 referre ad se invicem, per relationes mutuas. 3. atque distinguere, qua-
 tenus proprietates sunt singulis peculiares. 4. tandem indicare & notifi-
 care personas, per rationes quasdam characteristicas.

XIV. Hæ personæ in essentiâ divinâ tres sunt, cum tribus hisce quic- *Persona-*
 quid nomine personæ exprimi solet, quam disertissimè in Scripturâ tribua- *rum divi-*
 tur. Essentia autem unica est. Unde mysterio huic exprimendo commo- *narum*
 distillimum est nomen Trinitas: quod quantum ad rem ipsam *Trinitas.*
τριάδος est. *Tres sunt qui restantur in cælo, Pater, Sermo & Spiritus Sanctus; & hi*
tres unum sunt. h. e. unam habent *θεότητα* & *θεϊότητα*, sive *θεϊάω φύσιν*,
 I. Joh. 5:7. ut male Pontificii ex traditione illud accedant.

XV. Tribus autem hisce personis eadem numero essentia communis *in eadem*
 est; non quidem ut species individuis, aut substantia secunda primis, nec *essentia.*
 ut accidens subjectis, nec ut causa effectis, nec ut totum partibus, nec de-
 nique ut res rebus, sed ut res suis modis qui sunt in re, seu ut natura singu-
 laris suis suppositis, in quibus varios consequitur subsistendi modos. Ita
 ut subsistentia vel modus subsistendi trinus optimè conveniat cum sub-
 stantiæ divinæ unitate: neque ubi præter substantiam concipimus alium
 subsistendi modum, inde ulla substantiæ multiplicitas sequitur, cum ea
 unica & eadem in tribus personis singulariter existat.

XVI. Quod autem essentia divina diversis personis communis est, non
 propriè ex infinitate, vel aliqua alia Dei perfectione nobis cognitâ fluit;
 cum hæc non magis ad trinitatem, quam ad personarum in Deo infinitu-
 m numerum stabiliendum facerent. Solummodo vero credendum est
 ita esse, quia ita nobis revelatum est; quamvis quo modo aut cur ita sit,
 intelligere nequeamus. Ut perperam ab adversariis inferatur, nisi unicam
 personam in Deo statuamus, infinitas fore statuendas.

XVII. Distinguuntur hæ personæ, cum ab essentiâ, tum à se *Persona-*
 invicem. *rum divi-*

XVIII. Ab essentia quidem multi eas distinguunt ratione ratioci- *narum*
 natâ; cum nihil in Deo concipi possit quod non sit ipse Deus, quodque *distinctio.*
 salvâ ejus infinitâ essentiâ de eâ negari possit. *ab essentia:*

XIX. Cum autem eadem distinctio inter attributa Dei & essentiam *an moda-*
lis?

locum habeat, alii modalem distinctionem hic statuunt; qualis nimirum est inter modum & substantiam quam modificat.

Quomodo?

XX. Verum modus propriè Deo tribui non potest, sicut rebus creatis, quæ, cum finitæ sint, diversimodè affici, atque modos, plus quam ratione ab ipsis distinctos, admittere possint. At Deus, qui est ens infinitum, atque omnia per suam essentiam possidet, & infinito modo comprehendit, ita modificari nequit, cum nihil extra ejus essentiam, vel quod ab ipsâ aliquo modo diversum sit, ipsi attribui possit.

XXI. Nisi forte modum latè sumere velis, ut notet omne quod alicui attribuitur (sicut & sic attributa Deo tribuuntur) & sic imperfectiorem in Deo non notabit, cum divinæ essentiæ immutabiliter inest, atque per analogiam quandam id vocabulum ad Deum transferetur. Balbutimus hic enim, & terminos, qui de creaturis proprie usurpantur, rebus divinis applicamus, quia non habemus aliam linguam. Atque hoc ipsum etiam à Scripturâ fit.

XXII. Hoc ergo unum solum de S. Trinitate concipi potest, Deum se revelasse, ut unum essentia, ita tamen ut in eâ essentiâ sint quædam, quæ non sunt diversa nomina, nec attributa, nec denominationes, sed alio quodam modo differant: quo autem modo, comprehendere non possumus, nec ejus rei conceptum formare; adeoque hic subsistendum. Et præstitisset omnes Christianos hic substituisse, cum nec revelatio, nec ratio plura de eo doceant, sicut in aliis dogmatis, ubi seu revelatio, seu ratio distinctè de iis multa docent: quod hic non fit, ubi rem totam intelligere non possumus. Et quamvis tutissimum sit loqui Scripturæ verbis, tamen & hæc ipsa dicenda sunt à nobis non plenè intelligi.

Distinctio personarum inter se:

(ubi vitandus 1. Sabellianismus.)

XXIII. Inter personas ipsas major videtur esse distinctio: circa quam duplex vitandus est scopulus: 1. Sabellianismus, unicam tantum statuens personam, quæ propter diversos effectus aut respectus modo Pater, modo Filius, modo Sp. S. appelletur; sicut propter diversa effecta uni Deo diversa attribuantur attributa. Qui nuper etiam Serveti fuit error. Verum diversæ personarum notiones, utpote Patris, Filii: *Dominus dixit ad me; Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Psal. 2: 7. Dei, Sermonis: *In principio erat Sermo; & Sermo erat apud Deum; & Deus erat Sermo. Hic erat in principio apud Deum.* Joh. 1: 1, 2. trium testium: *Tres sunt qui testantur in celo, Pater, Sermo & Spiritus Sanctus; & hi tres unum sunt.* 1. Joh. 5: 7. & quæ singulis earum attribuantur proprietates & opera, longe aliud quam trinominem duntaxat unitatem efferunt. Unde &

Chri-

Christus ipse de Patre manifestè loquens: *Alius, inquit, est, qui testatur de me.* Joh. 5: 32. & de Sp. S. *Ego rogabo Patrem, & alium paracletum (advocatum) dabit vobis.* Joh. 14: 16.

XXIV. 2. Tritheismus Peratarum, Philoponi, Valentini Gentilis, & 2. Tritheismus similiū, quasi in divinis tres forent spiritus æterni, essentiali numero inter sese differentes.

XXV. Quibusdam ergo personæ distinguuntur à se invicem realiter, non strictè, quasi in Deo sint res & res, sed latius, quatenus ea distinctio non pendet à conceptu nostro, neque ficta, aut à nihilo est.

XXVI. Cum autem hæc latiori sensu realis distinctio vocetur, alii commodius sibi loqui videntur, si statuunt inter personas distinctionem modalem, cum per modos existendi incommunicabiles ipsæ personæ constituentur.

XXVII. Verum cum nulla in rebus creatis, à quibus distinctionum harum genera desumuntur similis sit distinctio, qualis hæc inter personas divinas est, præstaret forte abstinere ab istis distinctionum modis, atque nec realem, nec modalem, nec rationis, vel alio vocabulo eam appellare: sed potius simpliciter dicere, Filium distingui à Patre, ut genitus à gignente, imago ab exemplari suo, productus à producente. vide Hebr. 1: 3. ubi Filius dicitur *fulgor gloriae & character substantiæ* Patris. & Col. 1: 15. *imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ.* & Spiritum S. ut spiratus à spirante, & procedens ab eo à quo procedit. *Quum autem venerit paracletus ille, quem ego vobis mittam à Patre; Spiritus ille veritatis, qui à Patre procedit, exit; ille testabitur de me.* Joh. 15: 26. rejectis & repudiatis vulgariū distinctionum formulis; cum qualis quantaque sit hic distinctio personarum, cum inter se, tum ab essentiâ divinâ, forte à nobis concipi aut exprimi non possit. Distinctionem aliquam esse novimus, quia Scriptura eam indicat, dum tres nominat, Patrem, Filium & Sp. S. Cum vero nusquam explicet, qualis illa distinctio sit, capi ea à nobis non potest. Sufficit ergo hic scire, intercedere distinctionem aliquam, licet qualis vel quanta ea sit ignoremus. Neque Veteres eo minus ac nos hic sapuerunt, licet ii recentes nostras distinctionum formulas ignorârunt. Cum ergo in specie nullum distinctionis genus huic mysterio applicare possimus, commodissimè fortassis distinctionem hanc generali vocabulo, quo tamen eam ab omnibus aliis sejungimus, *personalem* appellabimus.

XXVIII. Constituuntur autem hæc personæ per proprietates suas personales, quæ hic considerantur non in esse suo denominativo & relativo, sed

est in proprietatibus personalibus:

quas per-
peram per-
fectiones
proprie
appelles.

sed in suo fundamento, operationibus nimirum Dei ad intra, quæ respiciunt personas ipsas S. S. Trinitatis, quæque adeo fundamentum quasi sunt & ratio, cur personæ singulæ tali & tali modo *ἰσοπέγους* subsistant.

XXIX. Non sunt autem illæ proprietates perfectiones propriè appellandæ; neque adeo hinc una persona, ob peculiarem, quam possidet, proprietatem personalem, perfectior alterâ statuenda. Cum enim omnis perfectio vel sit absolutè ac simpliciter talis, vel in suo genere tantum; primi generis perfectiones non personis, sed essentia divina propriè conveniunt, adeoque omnibus personis æqualiter adfunt: posterioris autem generis (si modo perfectiones eas vocare velis, quod non nisi tenui admodum sensu fieri potest) tantum relativæ sint, quæ ita singulis personis conveniunt ut in aliis personis perfectiones ponant correlatas; ut tantæ perfectionis sit esse ex. gr. Filium aut Sp. sanctum, quantæ esse Patrem. Præterquam quod in iis, quæ diversa ac distincta sunt, non procedat, quod carere re aliqua, quæ alii adsit, sit imperfectio. Sic enim oculus habet quod auris non habet, & vice versâ; est tamen æque perfecta auris in suo genere ac oculus. Denique esse Patrem, esse Filium, esse Sp. S. hoc omne perfectio est unius Dei.

Ex quibus
omne per-
sonarum
discrimen.

XXX. Atque hinc varium personarum discrimen profluit. 1. *ordinis*, juxta quem Pater prima est persona, Filius secunda, Sp. S. tertia. vide Matth. 3: 16, 17. ubi Pater è cælis Jesum appellat *Filium suum dilectum*, & *Spiritus S. tanquam columba descendit & venit super ipsum*. & 28: 19. jubentur fideles *baptisari in nomen Patris, & Filii & Spiritus Sancti*. 1. Joh. 5: 7. *Tres sunt qui testantur in cælo, Pater, sermo & Spiritus S.* Crasse autem nimis Episcopus hinc etiam dignitatis ac potestatis prærogativam in Patrè intulit, & personas in S. Trinitate non coordinatas, sed subordinatas esse, atque inæqualibus veluti portionibus divinitatem possidere disseruit. 2. *quoad modum operandi*, cum Pater à sese, Filius à Patre, Sp. S. ab utroque agat. *Quum venit plenitudo temporis, emisit Deus Filium suum, nascentem ex muliere*. Gal. 4: 4. *Sed paracletus, Spiritus ille sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille docebit vos omnia & faciet vos recordari omnium, quæ dixi vobis*. Joh. 14: 26. *Quum autem venerit paracletus ille, quem ego mittam vobis à Patre, Spiritus ille veritatis, qui à Patre procedit, ille testabitur de me*. Joh. 15: 26. 3. Unde & discrimen aliquod emergit in operationibus *ad extra*, juxta quas Patri creatio, Filio redemptio, Sp. S. sanctificatio attribuitur; ut infra videbimus.

CAPUT XXXI.

De Personis divinis in specie.

I. Um juxta actiones illas ad intra Deus considerari possit, *Nota characteristica trium Personarum.* vel ut producens (dicitur venia verbo) solum, vel ut producens & productus simul, vel ut productus tantum; hæ tres veluti notæ characteristicae sunt, quæ tres personas in Deitate constituunt.

II. *Patris* proprietas personalis, atque actus ejus veluti notionalis est generatio seu gignere. *Dominus dixit ad me; Filius meus es tu: ego hodie genui te.* Psal. 2: 7. *Intuiti sumus gloriam ejus, gloriam ut unigeniti à Patre.* Joh. 1: 14. *Ita Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut quisquis credit in ipsum, non pereat.* Ibid. 3: 16. Unde ipse $\alpha\gamma\alpha\gamma\epsilon\lambda\omicron\varsigma$, $\alpha\omega\theta\epsilon\phi\upsilon\omicron\varsigma$ & $\alpha\gamma\iota\omicron\upsilon\mu\epsilon\tau\omicron$ dicitur; non solum essentia, sed & personæ respectu. PATRIS.

III. *Secunda persona* proprietas est gigni à Patre, atque per actum istum æternum eandem cum Patre essentiam indivisibiliter possidere. FILII.

IV. Unde nomen *Filii* communiter in N. foederis libris ipsi attribuitur: quod ex Vet. T. repetitum, ubi aliquoties occurrit, ut 2. Sam. 7: 14. *Ego ero ipsi Pater, & illud (semen) erit mihi Filius.* Psal. 2: 7. & v. 12. *Exosculamini Filium.* Prov. 30: 4. *Et quod nomen Filii ipsius?* Ezech. 21: 10. *Virga Filii mei gladius spernens omnem arborem.* Quo & spectat quod בְּסֵן dicitur, qui in sinu est, Prov. 8: 30. conf. Joh. 1: 18. $\delta\ \alpha\upsilon\tau\omicron\varsigma\ \epsilon\iota\varsigma\ \tau\omicron\ \kappa\acute{\alpha}\lambda\upsilon\pi\omicron\upsilon\tau\omicron\ \tau\omicron\ \pi\alpha\tau\epsilon\rho\varsigma$, *qui est in sinu Patris.* Quod nomen ipsi in maxima emphasi ac plenâ virtute vocabuli convenit, Rom. 1: 4. $\epsilon\upsilon\ \delta\upsilon\upsilon\alpha\mu\epsilon\iota$ (scil. $\tau\omicron\ \phi\alpha\upsilon\eta\varsigma$ 1. Cor. 14: 11.) *in potentiâ omni & valore, quantum potest hoc nomen significare (ut non minus significet, quam quod notat filius, quando homo filius hominis dicitur) & ut $\alpha\lambda\epsilon\phi\omicron\gamma\omicron\upsilon\omega\tau\epsilon\gamma\omicron\ \epsilon\upsilon\omicron\mu\alpha$ præcellentius nomen.* Hebr. 1: 4. *Ideo etiam, quod nascitur Sanctum, vocabitur Filius Dei.* Luc. 1: 35. *Quod nomen ipsi in maxima emphasi convenit.*

V. Tales enim filiationis tituli hic occurrunt, qui nulli creaturæ aptari possunt. Dicitur enim 1. *Genitus à Deo,* Psal. 2: 7. quod Christo applicatur Act. 4: 25, 26. & Hebr. 1: 5. *Cui enim dixit unquam angelorum, Filius meus es tu: ego hodie genui te?* 2. *Unigenitus,* $\mu\omicron\gamma\omicron\gamma\epsilon\gamma\eta\varsigma$, Joh. 1: 14. & v. 18. *unde dicitur 1. Genitus à Deo. 2. Unigenitus.*

& v. 18. *Deum nemo vidit unquam: unigenitus Filius, qui est in gremio Patris, ille edisseruit.* & 3:16. item v. 18. *Qui non credit, jam judicatus est: quod non credidit in nomen unigeniti Filii Dei.* unde & ὁ ἕως ἄνωγης dicitur is, super quo confosso flebunt Hierosolymis Zach. 12: 10. *Et plangent super illo, ut planctum super unigenito.* confer Amos 8: 10. *Et faciam illud velut luctum unigeniti, & extremum ejus ut diem amarum.*

Eodem modo ut Hebr. 11: 17. vox illa Isaaco attribuitur, ubi Abraham obtulisse dicitur τὸν μονογενῆ, *unigenitum.* 3. *Primogenitus, πρωτότοκος.* Quum autem rursus introducit primogenitum in orbem habitabilem, dicit: & adorent eum omnes angeli Dei. Hebr. 1: 6. & πρωτότοκος πένθης κτίσας *primogenitus omnis creatura.* Col. 1: 15. ut omnis creatura ab ipso, ut genito, distinguatur, & ipse cognoscatur ante omnes creaturas fuisse, atque adeo ante omnes filios, qui sunt creaturæ per ipsum & ad ipsum condita. vid. v. 16, 17. unde πρωτότοκος quidem dicitur sed non πρωτόκτιστος, & Apoc. 3: 14. ἀρχὴ τῆς κτίσεως τῆς ἡσὺς *principium conditionis Dei;* non principium passivum, sed activum, quod in principio, ἐκ ἀρχῆς, omnia condidit: aut simplicius, *princeps conditionis Dei.* Conf. Col. 1: 18.

4. Proprius Dei Filius. *Qui quidem proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum.* Rom. 8: 32. in oppositione illorum, qui prædestinantur ad adoptionem. *Prædestinans nos ad adoptionem filiorum per Jesum Christum sibi, secundum beneplacitum voluntatis suæ.* Eph. 1: 5. Sicut & Christus Deum vocat Patrem proprium; quod Judæi intelligebant inferre ἰσοότητος: illud autem Christus non negat, sed multis argumentis adstruit. *Judæi igitur propterea magis quærebant eum interficere, quod non solum solveret Sabbatum, sed & Patrem proprium diceret Deum, æqualem se faciens Deo.* Respondit igitur Jesus & dixit ipsis, *amen, amen dico vobis, non potest Filius facere a semet ipso quicquam, nisi quid viderit Patrem facientem. quæ enim ille facit, hæc & Filius similiter facit.*

5. absolute Filius. Joh. 5: 18, 19. 5. tandem & absolute Filius Dei dicitur. Marc. 1: 1. *Principium Evangelii Jesu Christi, Filii Dei.* Matth. 16: 16. *Tu es Christus, Filius Dei viventis.* Marc. 14: 61, 62. *Rursum Pontifex maximus eum interrogavit, & dixit ei, Tunc es ille Christus, Filius illius benedicti Dei? Jesus autem dixit, ego sum.* 2. Pet. 1: 17. Matth. 3: 17. *Et ecce vox cælestis dicens: hic Filius meus, dilectus ille, in quo acquiesco.* quæ omnia singulare quid & omni creatura majus de Christo enunciant.

Quomodo Pater

VI. Cum autem producens necessario distinguatur à producto, patet essentiam propriè nec producere nec produci, licet ea per generationem com-

communicetur, sed personas. Atque adeo Pater principium est, non quidem ^{principium}essentiale, sed consubstantiale, personæ, ratione ordinis & originis ^{fit Filii.} in Filio. Ita tamen ut ratione essentiaë Filius æque ac Pater principii expertus sit, & genitori suo coæternus.

VII. Genitus autem Pater personam Filii de substantiâ suâ (non enim ^{quomodo eum.}ex nihilo gigni potuit) quam Filio generationis modo arcano & ineffabili ^{generavit.}communicavit, juxta Joh. 5: 26. *Sicut Pater vitam habet in se ipso, sic & dedit Filio vitam habere in se ipso.* & Joh. 6: 57. *Et ego vivo propter Patrem.* Unde non genitus est alius Deus absolutè, sed alia tantum in Deitate persona; idque actu naturali, necessario & simpliciter æterno.

VIII. Est enim generatio hæc planè supernaturalis, sine ulla mutatione ^{qualis hæc}aut imperfectione, quâ Pater Filium suum genuit, non extra se, sed intra ^{fit genera-}se, essentiam ipsi tribuendo, non specie tantum, sed numero eandem; idque non alienatione, sed communicatione. Joh. 10: 30. *Ego & Pater unum sumus.* & 14: 10. *Non credis, quod ego sum in Patre, & Pater in me sit? Verba quæ ego loquor vobis, à me ipso non loquor. Pater verò, qui in me manet, ipse facit opera.*

IX. Unde Veteres quatuor vocabulis generationis hujus arcanum expresserunt. quod nempe ea facta sit. 1. ἀνεγλήπτως incomprehensibiliter: quo trahabant locum Esai. 53: 8. *Generationem ejus quis enarraturus est?* 2. ἀχρότως sine temporis vicissitudine: juxta Psal. 2: 7. *Hodie genui te.* conf. Joh. 8: 58. *Dixit ipsis Jesus: amen, amen dico vobis: antequam Abraham existeret, ego sum.* item Prov. 8: 22, 23. *Jehova habuit me (genitam. vide v. 24.) principium viae suæ, ante molitiones suas, sive decreta sua, pridem, à seculo uncta sum, à capite, à principiis terræ.* Unde Filius Patri est coæternus. Mich. 5: 1. *Et egressiones ejus de ante, à diebus sæculi.* Col. 1: 17. *Estque ipse ante omnia, & omnia consistunt per eum.* 3. ἀχωρίτως inseparabiliter. Joh. 1: 1. *In principio erat sermo; & sermo ille erat apud Deum.* & 14: 10, 11. *Non credis, quod ego sum in Patre, & Pater in me sit? Verba, quæ ego loquor vobis, à me ipso non loquor. Pater verò qui in me manet, ipse facit opera. Credite mihi, quòd ego in Patre, & Pater in me sit; si non creditis mihi dicenti, quod ego sum in Patre, & Pater in me, propter opera ipsa credite mihi.* 4. ἀπαθῶς sine passione aut mutatione nullâ, nec in Patre, nec in Filio: cum ipsum generari nullam imperfectionem dicat, sed potius perfectissima sit omnis perfectionis receptio.

X. Enervant atque inane reddunt hoc mysterium adversarii, dum ^{Quam e-}filia- ^{nervant}

adversarii.

filiationem hanc leviter adeo explicant, ut nomen istud, vi omni atque potestate suâ exutum, non nisi in tropo ac tenui quodam sensu Servatori tribuant.

Judæi.

XI. Præivere hâc in causâ *Judæi*, tempore Christi; qui Messiam quidem filium Dei agnoscebant. Matth. 26: 63. *Respondens Pontifex maximus dixit ei, adjuro te per Deum viventem, ut dicas nobis, an tu sis Christus ille, Filius Dei.* ex Psal. 2: 12. *Exosculamini Filium.* & 89: 27. *Ipsè vocabit me, Pater meus es tu, Deus meus, & rupes salutis meæ.* sed adoptivum duntaxat. cui opponitur confessio Apostolorum, Matth. 16: 16. *Tu es Christus, Filius ille Dei viventis.*

Ebionia.

XII. Atque ex eo fonte sua hauserat *Ebion*, cui Christus erat $\psi\iota\lambda\delta\varsigma$. *Ariani.* $\alpha\iota\theta\epsilon\omega\pi\omicron\varsigma$: quem secutus *Arius*, eum produxit $\epsilon\kappa\ \tau\acute{\omega}\nu\ \epsilon\kappa\ \epsilon\upsilon\pi\omega\upsilon$: cujus blasphemiam ita interpolavit *Photinus*, ut Ario ne quidem Christum ante mundum conditum fuisse largiri voluerit, verum ante nativitatem ex Maria cum nulla prorsus ratione exititisse impiè docuerit. Quæ per omnia hodie *Socini* & discipulorum ejus, doctrina est.

Sociniani.

horum blasphemiam circa Filium Dei.

XIII. Volunt enim illi Christum Jesum ejusdem prorsus ordinis & naturæ esse cum aliis hominibus, qui itidem filii Dei appellantur; verum peculiari quâdam ratione, & propter singularem præ-eminentiam, hoc nomen ipsi attribui; atque adeo esse eum Filium Dei *proprium*, non quatenus ea appellatio adoptivo, sed alieno opponitur, & eximium quid dicit; & *quasi unigenitum*. quo adducunt locum Joh. 1: 14. *Intuiti sumus gloriam ejus, gloriam* $\acute{\omega}\varsigma\ \mu\omicron\upsilon\omicron\gamma\epsilon\gamma\epsilon\kappa\ \tau\omicron\upsilon\ \pi\alpha\tau\epsilon\acute{\rho}\varsigma$, *ut unigeniti à Patre.* cum illud $\acute{\omega}\varsigma$ ibi non assimilativum, sed expressivum sit, ut & Luc. 22: 44. *fictus est sudor ejus* $\acute{\omega}\varsigma\ \tau\omicron\iota\ \theta\epsilon\acute{\rho}\mu\omicron\beta\omicron\iota\ \acute{\alpha}\iota\upsilon\alpha\tau\omicron\varsigma$. Similis est usus particulae ? apud Hebræos. Vide Zach. 12: 8. & sæpius; ut sensus sit, apud Deum Christum eo esse loco, quo solent unigeniti esse apud parentes, dilectissimus nimirum, ut Isaacus, qui respectu matris fuit unigenitus, Gen. 22: 2. *Accipe filium tuum, unicum tuum, quem diligis, Isaacum.* Sicut & Salomo dicit se fuisse ? ? *reverum & unicum.* tanquam unigenitum habitum, filiis matris suæ, ? ? ?

& specialem filiationis ejus rationem.

XIV. In specie vero filiationis ejus præ reliquis creaturis causas tradunt, *dilectionem Patris*, ex cujus singulari amore creatus est, *conceptionem miraculosam* ex Sp. S. & *sanctificationem ac missionem* ejus in mundum, tum etiam *resurrectionem* ejus, ac denique *exaltationem* ad dextram Dei: cum tamen ante hæc omnia jam Filius Dei fuerit, atque hoc nomine in S.S. litteris, sine ullo ad ea respectu, appelletur. vid. Jes. 9: 5. ubi Filius

nobis datus, appellatur *Deus victor, Pater æternitatis*. Gal. 4: 4. *Emisit Deus Filium suum, nascentem ex muliere*. Joh. 3: 16. *Ita Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret*. v. 34. *Quem misit Deus, verba Dei loquitur. non enim ex mensura dat Deus Spiritum*. v. 35. *Pater diligit Filium & omnia dedit in manum ejus*. Col. 1: 15. *Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creature*. Hebr. 1: 3. *Qui cum esset effulgentia gloriæ & character subsistentiæ ejus, & ferret omnia verbo potentiæ suæ, per se ipsum purgatione facta peccatorum nostrorum, consedit ad dextram magnitudinis in altis*. Phil. 2: 6. *Qui quum esset in forma Dei, non raptum duxit esse instar Dei: sed se ipsum exinanivit*.

XV. Non enim propter *nativitatem* ex virgine, sed propter æternam ex Deo patre generationem, naturalis Dei filius est; cum *nativitas* ejus ex virgine ne quidem angelis eum superiorem faciat. Hebr. 2: 6, 7. *Minorem cum fecisti paulisper angelis*. quibus tamen ut Filius Dei longe præfertur. Hebr. 1: 4. *Tanto major factus Angelis, quanto excellentius præ illis hæreditavit nomen*.

Qua re-
danguum-
117.

XVI. Neque Luc. 1: 35. *Spiritus S. veniet super te, & virtus Altissimi inumbrabit te: idè etiam, quod nascitur Sanctum, vocabitur Filius Dei* (licet hac auctoritate adversarii se tueantur) Christus Dei Filius propter *nativitatem* ex virgine appellandus dicitur, sed propter *ἐπιλευσην* Sp. Sancti: quæ *ἐπιλευσην* divinitatis, atque ejus veluti descensus, non alterius quam ipsius divinæ personæ Filii est, qui in isto corpore, quod è virgine fabricaverat, tanquam in templo habitare decreverat. vid. Zach. 6: 12: 13. *Et dices ad illum, dicendo: Sic dixit Jehova Deus exercituum, dicendo: Ecce vir, Germen nomen ejus est, & de subter se germinabit: & edificabit templum Jehova. & ipse edificabit templum Jehova, & ipse accipiet majestatem, & considebit & dominabitur in throno ejus*. Hebr. 3: 6. *Ampliore enim gloria hic præ Mose dignus est habitus, quanto amplio rem honorem habet domo qui paravit illam*. v. 6. *Christus autem, tanquam Filius super domum suam, cujus domus sumus nos*.

XVII. Reliqua similiter, quæ addunt adversarii, filiationem ejus à posteriori monstrant & ostendunt, non faciunt, vel præcipua ejus causa sunt. Non Filius Dei est, quia ad tale munus *sanctificatus* est. Joh. 10: 35, 36. *Si illos dixit Deos, ad quos verbum Dei factum est, & non potest solvi Scriptura: quem Pater sanctificavit & misit in mundum, vos dicitis, blasphemias: quia dixi, Filius Dei sum?* alias enim filiationis rationes ibi affert, quod *nimirum cum Patre unum sit*, v. 30. *quodque eadem cum ipso opera*

faciat. v. 37. *Si non facio opera Patris mei, ne credite mihi.* v. 38. *Si autem facio, ut mihi non credatis, saltem operibus credite: ut cognoscatis & credatis, quod in me Pater & ego in ipso.* Imo ne ad munus quidem mediatorium admitti potuisset, nisi Filius Dei fuisset; ut inde solum velut à posteriori Filius Dei esse demonstraretur. Nec quia dilectus est, ideo Filius est. Matth. 3: 17. Sed vero quia Filius est, ideo dilectus est, ut verborum series docet. Atque similiter *resurrectio* atque *exaltatio* ejus plenissimè eum Filium & Dominum, coram universo mundo demonstrant: ut Act. 2: 36. *Quod Deus ipsum fecerit Dominum & Christum.* & 13: 32, 33. *Et nos vobis evangelizamus eam promissionem quæ Patribus facta est, quod Deus eam impleverit filiis eorum nobis, ἀντιστοιχίας Ἰησοῦν suscitans Jesum, quemadmodum & in Psalmo secundo scriptum est, Filius meus es tu; ego hodie genui te, καὶ ἡ Παύλων ea tantum de ipso dicantur.*

Remonstrantes.

XVIII. Conveniunt in eo cum Socinianis *Remonstrantes*, quod quatuor istas causas filiationis probent; sed in hoc discrepant, quod aliam etiam causam videantur agnoscere, nempe Christi à Patre generationem; quamvis non ideo eum ὁμοῦσιον velint, sed cum dignitate, tum potestate differentem à Patre, eique non collateralem vel coordinatum, aut consubstantialem, sed potius subordinatum. Episc. Instit. Theol. lib. IV. c. 35.

Adversariorum adversus hanc Filiationem argutia: ex vatione.

XIX. Quæ autem adversus divinam hanc Filii generationem ab adversariis adferuntur, meræ argutiæ sunt, & humanæ ratiunculæ, intermixtis in speciem quibusdam malè consutis S.S. litterarum sententiis, quibus summum & præcipuum hoc Christianæ fidei sacramentum temerare, Deumque ipsum & divina in ordinem redigere nefario ausu moliantur.

XX. Quale est, dum ex æterna & arcana hac generatione vel *mutationem*, vel *imperfectiorem*, vel naturæ atque temporis *prioritatem* in divinis inferunt: quin imo, si Deo placet, Filium, si Patri ὁμοῦσιον sit, *sui ipsius fore Filium*; & plura ejusdem commatis cavillantur. Quæ jam pleraque discussa sunt. Est enim generatio hæc alterius prorsus ordinis, & in æternâ ejusdem essentiæ communicatione, sine ulla alienatione, vel levissimâ *mutatione*, consistit. Nec major *perfectio* est in Patre, ex. gr. generare, quam in Filio generari, hoc est, omnium divinarum perfectionum æterno actu participem existere; omnisque in personarum hisce proprietatibus & notationibus perfectio (si modo perfectio ea propriè appellanda est) correlatam simul perfectionem in aliis personis statuit; eaque omnis in divini essentiâ tandem terminatur: *cujus unius hæc summa & præcipua eminentia.*

tia est, quod in tribus personis, & terno quasi subsistendi modo subsistat. Imo ne in humanis quidem semper temporis *prioritas* in causis & principiis, respectu eorum quæ ab iis producuntur, locum habet; quod in anima nostra respectu cogitationum illius videmus. Cui productioni illa quæ in divinis est, si quæ ejus imago in creaturis detur, proximè accedit. Neque tandem *Filius sui ipsius Filius* dici potest, si meminerimus eum non essentia, sed personæ esse Filium, non essentiatum, sed genitum: nec in divinis hoc absurdum est, personam aliquam gigni, & essentiam non gigni, cum omnis hæc generatio ejusdem numero essentia communicatione peragatur.

XXI. Ex Scripturâ itidem quæ adducunt, quibus Filium Patre minore, imo in rerum creaturarum ordine atque serie ponere satagunt, jejuna & valde exilia sunt, & à corpore suo plerumque divulsa atque lacerata, quo solo aliquam speciem habent; cum, si in universum doctrina Christiana spectetur, atque ea tota in divina suâ specie animo objiciatur, hoc de Filio Dei, ejusque æquali cum Patre essentia & potestate mysterium, totius salutaris doctrinæ caput, atque pulcherrimi istius corporis unica compages & sacratissimum vinculum censi debeat.

XXII. Tale est quod urget, *Filio datum esse à Patre habere vitam in se ipso*, ex Joh. 5: 26. quod tamen respectu arcane illius generationis dicitur, quâ Filius eandem Patris vitam & essentiam perfectissimo modo possidet: non enim vitam adeptus est ut effectum aliquod à causa superiore; imo ne illa quidem ipsa vita diversa est à vitâ Patris. Unde & *potentia vite indissolubilis* illi tribuitur: Hebr. 7: 16.

XXIII. Similiter Hebr. 5: 8. *Quantumvis esset Filius, didicit ex iis qua passus est, obedientiam.* ita *obediisse* Patri dicitur, ut tamen ipsius æqualitas non obscurè asseratur; deque eo ut paradoxum aliquod pronuncietur, quod, cum talis esset, *Filius* ipsi æqualis, *ὁ υἱὸς ὅτι ἦν ἰσὺς ἁρῶν*, & cum *non duceret raptum esse instar Dei*. Phil. 2: 6. Patri tamen *obediverit*; quod ineptum foret de eo dicere, si Filius non cœqualis intelligatur; ille enim Patri de jure obedientiam debet.

XXIV. Denique cum Col. 1: 15. *πρωτόγενος* πλάσις κτίσεως appellatur, non creaturis, tanquam ejusdem ordinis, accensetur, sed iis opponitur, i. e. genitus, non creatus, & genitus ante omnes creaturas, ut æterna & immutabilis Dei imago, omniumque quæ condita sunt dominus & hæres; quæ vocis primogeniti vis & efficacia est.

XXV. Sequitur *persona tertia*, Spiritus S. Quæ vox propriè statum SPIRITUS S.

Vocis illius
vantis ac-
ceptio.

notat. Τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ *ventus quò vult spirat.* Joh. 3: 8. *Et fecit Deus transire ventum* ^Π *supra terram & defecerunt aquae.* Gen. 8: 1. substantiam nimirum quæ spirat, aut spiratur, vel ipsam aliquando spirationem. Metaphorice pro substantia spiritali usurpatur, videl. pro animâ hominis. *Et redit pulvis in terram, ut fuerat, & spiritus redit ad Deum, qui dedit eum.* Eccl. 12: 7. *Pater, in manus tuas depono spiritum meum.* Luc. 23: 46. vel pro angelis. *Et quoad angelos quidem dicit: qui facit angelos suos ventos & ministros suos ignis flammam.* Hebr. 1: 7. *Nonne omnes sunt δευτεροκλή πνεύματι ministratorii spiritus?* Ibid. v. 14.

XXVI. In divinis autem vel essentialiter sumitur, pro spiritali Dei essentia. *Spiritus est Deus.* Joh. 4: 24. *Deus manifestatus in carne, justificatus in spiritu.* 1. Tim. 3: 16. vel personaliter, pro tertiâ S. S. Trinitatis personâ. *Baptizantes eos in nomen Patris, & Filii, & Spiritus sancti.* Matth. 28: 19. denique etiam pro donis Sp. S. *Et erit post illa, effundam spiritum meum in omnem carnem.* Joel. 2: 28. quod citat Petrus Act. 2: 17.

XXVII. Est autem hoc nobis revelatum, esse in divinis personam aliquam, juxta cum Patre & Filio verè subsistentem, atque ab iis proprio caractere & notâ distinctam, quæ appellatur Sp. S.

Ostenditur
Sp. S. esse
personam.

XXXVIII. Eum esse personam verè subsistentem, quod hic maximè in controversiam venit, hinc constat. 1. quod Scriptura eum cum Patre ac Filio sæpius conjungat, & nullo observato discrimine pariter de illis agat & loquatur, eosque pari loco & ordine habeat: quod in Christianorum initiatione in *baptismo* illustri modo apparet, ubi sacra ista actio æque in nomen Spiritus S. ac Patris atque Filii peragitur. Matth. 28: 19. Manifestum autem est, in rei, quæ persona non est, nomen universam fideli-um Eccl. baptisari atque sacro ritu inaugurari non posse. 2. Accedit, quod ipsi tribuantur omnia personis propria, attributa nimirum & proprietates. *Omnia hæc operatur unus & idem Spiritus, distribuens unicuique, prout vult.* ubi notare licet voluntatem & actionem ut personæ. 1. Cor. 12: 11. *operationes omnis generis. Spiritus omnia scrutatur, etiam profunditates Dei.* ubi τὸ ἐρευνᾶν significat perfectam cognitionem: ut Job. 28: 27. *Scrutatus est eam sapientiam, h. e. intimè cognovit.* Joh. 14: 26. *Spiritus ille sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille docebit vos omnia. & 15: 26. Quum autem venerit Paracletus ille, quem ego mittam vobis à Patre, Spiritus ille veritatis, qui a Patre procedit, ille testabitur de me.* Rom. 8: 16. *Ipse Spiritus contestificatur spiritui nostro, nos esse Filios*

Filios Dei. v. 26. *Similiter verò & Spiritus opitulatur infirmitatibus nostris. Nam quid oremus, quemadmodum oportet, nescimus: sed ipse Spiritus interpellat pro nobis gemitibus, qui sermone non explicantur.* 1. Joh. 5: 7. *Tres sunt qui testantur in cælo, Pater, Sermo & Spiritus sanctus; & hi tres unum sunt.* Act. 13: 2. *Dixit Spiritus sanctus, separate mihi Barnabam & Saulum ad opus ad quod eos vocavi.* 2. Pet. 1: 21. *Non enim voluntate hominis lata est unquam Prophetia; sed Spiritus sancto aucti locuti sunt sancti Dei homines, atque etiam apparitiones in symbolis corporeis, aliorumque suppositorum assumptiones; quod solum à re quæ ipsa per se subsistit, fieri potest.* Matth. 3: 16. Luc. 3: 22. *Spiritus sanctus σπυριτωσ̄ ἁγίω corporea specie descendit in Jesum ut columba.* 3. Denique quod à donis, quæ etiam spiritus nomine sæpe veniunt, Spiritus S. eorum auctor, apertè distinguatur. 1. Cor. 12: 11. *Omnia hæc agit unus ille & idem Spiritus, distribuens privatim illa singulis sicut vult.*

XXIX. Violentum autem prorsus est, per *profopopœam* hæc omnia explicare: per nullam enim *profopopœam*, qualiscunque ea sit, rei, quæ persona non est, talia attribui possunt, qualia Spiritui S. Scriptura attribuit. Nunquam etiam solent accidentia cum suis subjectis, vel res inanimæ cum animatis pari passu conjungi, & similia de iis prædicari, & per diversas rursus actiones eadem à se invicem distingui; quod circa Sp. Sanctum & Patrem hic tam crebro fit. Sed & Scriptura hic diserte utitur enallage generis, & neutro πρὸς ἄνδρα adjungit masculinum ἐκεῖνος, ut personam exprimat. Joh. 16: 13. *Quum autem venerit ἐκεῖνος, τὸ πρὸς ἄνδρα ἁγίον, ille, Spiritus veritatis, ducet vos in omnem illam veritatem.* Eph. 1: 13, 14. *In quo etiam credentes obsequati estis Spiritu promissionis sancto, ὃς ἐστὶν ἀρραβὼν qui est arrhabo hereditatis nostre.*

XXX. Neque solum persona est, verum ea à Patre & Filio distincta. *eamque à Patre & Filio distinctam.* Unde in Scriptura alius dicitur. Joh. 14: 16. *Et ego rogabo Patrem, & alium paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in seculum.* Zach. 9: 12. *מְבַרְכֵינוּ* *Indicem alterum restituo tibi. conf. v. 9. Ecce Rex tuus venit tibi.* Et Patris ac Filii Spiritus appellatur. Gal. 4: 6. *Quia verò estis filii, emisit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra, qui clamat, Abba, Pater.* Rom. 8: 14. *Quicumque enim Spiritu Dei aguntur, hi sunt filii Dei.* Ab iisque, veluti *missus ab iis*, distinguitur. Joh. 15: 26. & 14: 16.

XXXI. Impiè ergo *Pneumatomachi* cum *virtutem Dei esse dicunt, non distinctam à Patre personam; quorum Patriarchæ fuere Judæi, qui vel* *Quibus ad-versus* ma-

*et Pneu-
matoma-
chi.*

Judæi.

*Macedo-
niani.*

Sociniani.

*Qui Sp. S.
varie di-
scerpunt.*

magnifica quædam Dei dona, vel motus heroicos, non-nunquam etiam divinæ majestatis in templo præsentiam, quam שכינה appellat, spiritus nomine accipiunt; aliquando etiam eum infimo inter prophetiæ gradus loco ac numero ponunt; unde Hagiographos, quos appellant, scriptores à Sp. S. actos fatentur, pro prophetis autem non habent: quos secuti fuerunt in Veteri olim Ecclesiâ *Macedoniani* hæretici, & hodie infamata Arianorum & Macedonianorum propago, *Sociniani*.

XXXII. Variant autem hæretici in exprimendo quid sit Spiritus S. dum eum nonnunquam Deo assignant, atque eo nomine ipsius Dei attributum aliquod seu *virtutem* intelligunt; aliquando eum afflatum, & quasi *medium quid inter Deum & hominem*, seu inter potentiam Dei & effectus manifestiores esse volunt; tandem illum in ipso *homine* ponunt, & spirituales animi dotes, fidem, spem, charitatem, vel etiam insignius aliquod Dei donum, præsertim vim miracula patrandi, spiritum appellant; denique, manifesta nimis catachresi, ipsum *Euangelium*, & *spem vitæ æternæ* in eo revelatam Sp. Sanctum vocant, quia nimirum sanctificandi vim habent: atque ita spiritum nobis dant, qui ante ascensionem Christi non extiterit, & sine quo Vct. T. Patres fideles esse potuerunt.

*quod re-
selliunt.*

XXXIII. Scriptura autem Spiritum *alium* dicit esse à Patre, quod de *virtute* aliquâ Patris dici non potest, quæ à Patre diversa esse nequit; atque ipsi potius Spiritui virtutem & potentiam adscribit. Multo minus *qualitas* vel accidens aliquod in Deo poni debet, vel *intermedium* aliquod, nescio quid, inter Deum & creaturam effingi, quod nec Deus, nec creatura sit, & res aliqua increata sit, & Spiritus appelletur. Nec denique ille cum *spe*, vel fide, aliisque qualitatibus in homine debet confundi; quas tamen animi dotes homines excutere possint. Egregium scilicet Spiritum, qui tam potens sit, ut eum homines non admittere, & admissum vel uno peccato extinguere possint! & præclarum Dei donum, cujus ortus, status & occasus à liberrimo hominis arbitrio unice dependeat! ut male Sociniani *spem certam* vitæ æternæ appellent, cum spes ista sæpe fallere, atque ea aliquando nihil falsius atque fallacius esse possit.

*Sp. S. pro-
cessio.*

XXXIV. Tribuitur autem Sp. sancto ἐκπόρευσις *processio*; quæ à generatione Filii distinguitur, cujus tamen distinctionis modum nos nec capere, nec explicare possumus; quanquam hæc per modum intellectiois, illa per modum dilectionis, seu volitionis; ut Spiritus à Patre & Filio ut amor eorum mutuus procedat, declarari, licet non satis convenienter, soleat.

Hartnitz prof. 24. Jan. 1860. F. 2°

XXXV. Certum tamen est duo ista vel maximè distingui; unde Spir. ^{à Patre &} S. semper *procedere*, nunquam autem *genitus* à Patre dicitur: sicuti neque ejus imago unquam appellatur. Cumque principium Filii sit Pater solus, principium Sp. S. est Filius cum Patre, unicâ tamen spiratione, utpote ^{ἰσοθέσις}, Sp. Sanctum producentes: Filius enim sicuti à Patre existit, ita nihil sine Patre facit vel operatur. *Non potest Filius facere à semetipso quicquam, nisi quid viderit Patrem facientem. quæ enim ille facit, hæc & Filius similiter facit.* Joh. 5: 19. quod similitudine imaginis in speculo adumbrari solet, quæ faciem hominis, quam intuetur, omnesque ejus actiones & motus unicè imitatur, neque aliud quicquam facit.

XXXVI. Est autem hic imprimis celebris illa quæstio, *an Spir. S. inter Græcos & Latinos procedat à Patre Filioque?* quæ olim mota inter Græcos & Latinos in schisma tandem erupit, atque illos etiamnum utcunque à sensu Reformatæ Ecclesiæ diffinet.

XXXVII. Occasio ejus primitus fuit, quod in recitatione symboli Constantinopolitani, A. C. 381. ubi ad articulum de Sp. S. hæc verba tantum audiebantur, ^{τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον}, Latini addiderint, ex Patre *Filioque*: quod eo magis doluit Græcis, quod Latina Ecclesia non modo publicos Ecclesiæ Canones atque communes orthodoxæ fidei formulas privato consilio immutare ac violare fuerat ausa; sed & in fidei arbitram supra reliquas se efferre, quin imo Scripturam ipsam, ex qua verba Symboli desumpta erant: *Quum autem venerit Paraclætus ille, quem ego mittam vobis à Patre.* Joh. 15: 26. emendare videbatur.

XXXVIII. Accedentibus porro aliis causis, quæ Græcos supercilii Romani impatientes male urebant, illi in alia omnia vergere, & tandem prorsus negare Sp. S. à Filio, tanquam origine ^{ἰσοσθένως}, procedere; quam Theophylacti sententiam A. C. 1071. reliqui porro amplexi sunt.

XXXIX. Nec sanatum illud schisma in concilio Florentino, A. C. 1438. ubi statutum Sp. S. à Patre & Filio æternaliter, tanquam ab uno principio, atque unicâ spiratione, procedere; sed potius auctum fuit: præsertim cum Latini dogma illud, quod ante istud concilium nondum necessarium statuerant, jam post illud, quod nimirum res à Papa nunc definita foret, pro articulo fidei necessario urgere, & Græcis eo nomine obtrudere cœperunt.

XL. Ut utrumque hic peccatum sit: à Latinis quidem, quod temere Oecumenici Concilii Symbolo quædam addiderint, atque Ecclesiæ suæ & Romani Pontificis auctoritate (præsertim post concilium Florentinum)

Græcos prægravare, iisque hunc articulum tanquam creditu necessarium veluti imponere annisi sint. A Græcis autem, quod dogmati huic & in S. literis non obscure tradito, & à vetustioribus Græcæ Ecclesiæ Patribus agnito, nec ab ipsis, quoad rem ipsam, magnopere repudiato (Spiritus enim Sanctum non tantum Patris, sed & Filii esse Spiritum fatebantur) solâ Romani nominis invidiâ ducti præfractè nimis obluçati fuerint; cum tamen Ecclesiæ liceat vocabulis Scripturæ sensum explicantibus, quibusque nihil periculi subsit, uti, & veritates in Scriptura traditas exponere.

ex Scribitura
ra asserta.

XLI. Spiritus S. autem in Scripturis 1. non solum Patris, sed & Filii Spiritus appellatur. Cum enim Christus dicat: *Omnia quæ habet Pater, mea sunt*, Joh. 16: 15. & *omnia tua mea sunt*, Joh. 17: 10. sequitur, Spiritum Patris esse etiam Spiritum Filii. Atque hinc sicut *Spiritus Patris* dicitur, ita quoque *Spiritus Christi*. Rom. 8: 9. *Si verò quis Spiritum Christi non habet, hic non est ipsius*. Phil. 1: 19. *Novi enim, quod hoc mihi eveniet ad salutem per vestram petitionem, & supplicationem Spiritus Jesu Christi*. Et *Spiritus Filii*. Gal. 4: 6. *Quia vero estis Filii, emisit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra, qui clamat Abba Pater*. Et *Spiritus oris ejus*. 2. Thess. 2: 8. *Quem (Antichristum) Dominus consumet Spiritu oris sui & abolebit illucente adventu suo*. quæ non alio quam originis respectu possunt intelligi. 2. atque dicitur *Filius operari per Sp. S. eumque mittere*. Joh. 15: 26. & 16: 7. *Si non abeam, Paracletus ille non veniet ad vos. Si autem proficiscar, mittam eum ad vos. ac effundere*. Act. 2: 33. *Dextrâ igitur Dei exaltatus, cum promissionem Spiritus Sancti accepisset à Patre, effudit hoc quod nunc vos videtis & auditis*. 3. quod ipsum etiam adumbravit adhibito externo operationis symbolo. Joh. 20: 22. *Et quum hæc dixisset, afflavit eos: & dixit eis, accipite Spiritum Sanctum*. Non possunt autem dona Sp. Sancti à Christo dependere, nisi ipse Sp. respectu originis à Filio procederet. 4. unde & *Spiritus accipit de eo quod est Filii. Ille me glorificabit; quia ex meo accipiet, & renunciabit vobis*. 5. Quin & *Pater illum mittit in nomine Filii*. Joh. 14: 26. Sicut & rursus *Filius illum à Patre mittit*, Joh. 15: 26. ut ab utroque simili ratione procedere intelligatur.

XLII. Nec est quod Græci verbis Christi Joh. 15: 26. *Quum venerit Paracletus ille, quem ego vobis mittam à Patre, Spiritus ille veritatis, & qui à Patre exit, qui quasi in procinctu stat, ut à Patre mittatur, ille restabitur de me, sese inhærere jactent*: non enim loqui-

loquitur ibi Christus primariò de *ἡσυχία καὶ ἰδιότητι* Sp. Sancti, sed de ejus datione, ejusque egressu ad homines: adeoque non de *ἐκπορεύσει φωνῆς*, sed de *ἰκνησιμότητι* illa propriè agunt; non de egressu ejus aeterno, sed de temporali ejus effusione in N. T. Nam cum Christus venisset in mundum, hoc illud tempus erat, ut etiam Sp. S. à Patre egrederetur: quem se missurum Christus spondet. Unde & *Spiritus veritatis* h. e. conveniens veritati & exhibitioni promissionum in Christo, appellatur: nam & antea fuit etiam Spiritus verax; hic autem majus quid promittitur.

XLIII. Si verò Græci hoc tantum velint, ut quidam eorum sensum produnt, procedere Spiritum à Patre per Filium, non adeo absurdi erunt; cum Pater omnia per Filium operetur, atque ita etiam Spiritus à Patre per Filium procedere, idoneo sensu dici possit: nec amplius de re, sed de verbis omnis controversia ac lis erit.

XLIV. Hæc autem personarum distinctio essentia divinae unitatem non tollit, cum eadem numero omnium sit essentia & natura, eaque unica & individua, quæ in tribus personis, veluti triplici subsistendi modo, existit.

XLV. Vetus Ecclesia in concilio Nicæno ad hanc unitatem exprimentam usa est vocabulo *ὁμοουσία*. Quod ex Eusebii Nicomedienensis Episcopi, Ariani, epistola excerptum, quamvis & nonnullis retro scriptoribus usitatum fuerit, ita Patribus placuit, ut in usum Ecclesiæ traductum, & pro certissima orthodoxiæ tessera habitum, & in quatuor antiquissimis symbolis, Antiochæno, A. C. 272. Nicæno, A. C. 325. Constantinopolitano, A. C. 381. & Athanasiano, A. C. 340. veluti consignatum fuerit. Præsertim cum ex S. S. literis deductum illarum sensum clarissimè redderet, atque adversariis, qui loco *ὁμοουσία* suum illud *ὁμοιόσιον* substituebant, detegendis apprimè inferviret.

XLVI. Infert autem hæc consubstantialitas æqualitatem ut essentia, ita durationis, majestatis, cæterarumque proprietatum essentialium, nec non honoris & gloriæ: quorum omnium fundamentum est essentia identitas. *Sicut enim Pater vitam habet in se ipso, sic dedit & Filio habere vitam in se ipso.* Joh. 5: 26. *Quum esset in formâ Dei, non duxit raptum patrem esse Deo.* Phil. 2: 6.

XLVII. Consequitur eam divina *ἑμπειχώρησις* ac *immutatio*, & personarum in eadem essentia veluti amplexus mutuus, quo una est in alia, atque hæc vicissim in altera, inconfusis tamen singularum proprietatibus; atque omnes unico velut intuitu comprehenduntur, & in externis operi-

bus se ostendunt, Pater in Filio, Filius in Patre, & uterque in Sp. S. atque hic rursus in utroque: ferè uti exemplar in imagine suâ existit, atque inventibus sese offert.

Fidei huius
necessitas.

XLVIII. Atque hoc est sublime illud sacræ Trinitatis mysterium, cuius cognitio & confessio ad salutem est necessaria. *Nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem quisquam novit nisi Filius.* Matth. 11: 27. *Quisquis negat Filium, nec Patrem habet.* 1. Joh. 2: 23. ergo qui agnoscit Filium, etiam Patrem habet. vide & Joh. 17: 3. *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te, solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum.* Gal. 1: 8. *Sed & si nos, aut Angelus ex cælo annunciet vobis præter id, quod vobis annuntiavimus, anathema sit.* 1. Joh. 4: 3. *Et omnis Spiritus, qui non confitetur, Jesum esse Christum, qui in carne venit, ex Deo non est.* 2. Joh. 7: 9, 10, 11. *Quicumque transgreditur & non manet in doctrina Christi, Deum non habet. qui manet in doctrina Christi, is & Patrem & Filium habet. Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, ne recipiatis illum domum, & ave ipsi ne dicete. Nam, qui dicit ipsi, ave, communicat operibus ipsius malis.* Ut male Remonstrantes, Sociniani adblandientes, dogmatis hujus necessitatem elevent, atque Anti-trinitariis anathema dicere recusent.

C A P U T X X X I I I .

De S. S. Trinitatis Demonstratione.

S. S. Trinitatis
probatio.

non insi-
stenda ex
ratione:

I. Idem hujus mysterii quod attinet, nonnulli argumentis ex naturâ & ratione adductis comprobare illud saterunt: qualia sunt 1. ex communi ratione *boni*: omne videl. bonum esse sui communicativum, quod Deo, qui ab æterno extiterit, summèque bonus fuerit, competere non possit modo perfectissimo, nisi ipsam essentiam suam ab æterno alteri communicaverit: & rursus, nullius boni sine socio jucundam esse possessionem; adeoque Deo ab æterno adjungendas personas æquales & socias. 2. *ex intellectu Dei*: omne enim ens intelligens ideam aliquam in mente habere, cujus sibi conscium est, & præterea voluntatem, quæ mentis & cogitationis veluti latio est in rem intellectam: sic in mente divina ideam illam, cum perfectissima sit & omnia repræsentet, esse Verbum sive Filium Dei; alterum vero infiniti
istius

istius intellectus modum, nimirum voluntatém, seu tendentiam in sese ut unicum bonum, esse Sp. Sanctum: qui conceptus ipsis simplicior videtur, quam Trinitatem concipere per tres modos subsistendi, cum eadem res pluribus modis, illorum iudicio, subsistere non possit, quum essentia, existentia, subsistentia &c. inter sese non differant. 3. atque fortius adhuc urgent ex *Dei potentia*: non enim eam otiosam ab æterno debere statui; cumque omni rei aliqua productio, sive activa, sive passiva, conveniat, eam Deo etiam, tribuendam esse, eamque perfectissimam & æternam; cumque ea in mundi extra Deum creatione terminari non possit, utpote quæ nec perfectissima, nec æterna sit, alterius & perfectioris generis eam debere esse, qualis demum est ubi productum ipsum & perfectissimum, & producenti coæternum, atque adeo ipsi Deo coæquale est.

II. Verum hæc argumenta vim nonnullam ad suadendum, ad probandum & persuadendum nullam habent. Atque ejusdem generis sunt illæ *similitudines* quæ desumuntur ab animâ humanâ, Sole, Iride, Triangulo, Sphæra, Fonte; præsertim autem à Luce, cui Deus in sacris litteris sapius assimilatur: cumque tria in hoc universo corpora eadem luce condecorentur, sol, qui lucem emittit, ut fons ejus; cælum, quod eam transmittit, solemque nobis ostendit; & terra, quæ à cælo soleque pariter colustrata lumen remittit; non absurdam S. S. Trinitatis imaginem in eâ extare volunt.

III. Pariter incerta sunt, quæ ex Gentilium scriptis, Platonis imprimis & Platonicorum (ut de Pseudo-Trismegisto & fabulosis Sibyllarum foliis nihil dicam) huc adferuntur. Quæ, si quid certi habeant, ex Judæis eorumque sacris libris hausta sunt; ut non naturæ, sed traditioni ex revelatione adscribenda veniant.

I V. Unica ergo eaque certa sanctissimi hujus dogmatis probatio ex revelatione petenda est: unde eam Ecclesia à primis suis incunabilis hausit.

V. Ut enim *Angelos* præteream, qui Deo tam prope adsunt, & adorandæ Trinitati æternas laudes canunt, Jes. 6. Vix dubitandum, *Adam* in ipso nascentis Ecclesiæ exordio hoc mysterium cognovisse: cum vel imprimis ad integritatem ipsius pertineret rectas de Deo ejusque cultu sententias habere, easque posteris tradere; cumque crebræ ipsi contingerent revelationes, & Filius Dei in sacramento arboris vitæ ipsi proponeretur, & procul dubio ipsi quoque innotuerint ea quæ deinceps Patriarchis, forte ex ipsius traditione, de Deo nota fuerunt.

Et inde
porro Ve-
terum Ec-
clesiæ.

VI. Similiter *Patriarchis*, atque univerſe *Veterum Eccleſiæ*, illud ignotum fuiſſe non potuit, cum relictis tenebris ſuis mundo Deus ipſos ſolos luce ſua dignaretur; & tum in Patrum familiis, tum in Tabernaculo, atque utroque Templo, verbo, apparitionibus & perpetuis miraculis ſeſe Jehovah, Creatorem, Redemptorem & Sanctificatorem Eccleſiæ ſuæ oſtenderet; & vel præſens, vel per Prophetas populum ſuum de cultu ſuo edoceret.

VII. Neque Chriſtus alium Deum, ac diverſum ab illo, quem ut Deum Patrum ſuorum venerabantur, Judæis annunciavit: nunquam enim hoc illi vel Apoſtolis ejus objectum fuit: qui tamen Triuno hoc nomine diſcipulos ſuos obſignari, atque in fidem ejus adigi voluit. Et Paulus pariter, Triunius Dei præco, non alium quam *Patrium Deum colere, atque omnibus qua in Lege ac Prophetis ſcripta ſunt, ſeſe aſſentiri* ſancè affirmat. Act. 24: 14.

VIII. Unde conſtat eodem modo ſeſe Deum ſub V. T. revelafſe, neque myſterium hoc Judæis proſus incognitum fuiſſe: imo credibile eſt Iſraëliitarum Eccleſiam, melioribus ſuis temporibus, longe ſancèius atque reverentius illud habuiſſe, quam poſtea Gentium Eccleſia; quæ indecoris ſuper hoc capite certaminibus exercita ſancèitatem ejus non uno modo pollui ac violari paſſa eſt.

Quod ap-
paret ex
Scriptura
V. T.

IX. Sed & manifeſta fatiſ in Vet. T. codice occurrunt teſtimonia ac documenta, fidei S. S. Trinitatis adſtruendæ ac ſtatuminandæ.

X. Omittimus argumentum, quod ex voce Elohim, in plurali numero Deo attributa, ejuſque inuſitata cum verbis & affixis conſtructione, quidam deſumunt; quod infirmius videtur: cum 1. idem nomen, pari ſtructurâ, etiam aliis rebus ſingularibus, ut inter alia Dagoni: *Dedit Deus noſter* וַתֵּן אֱלֹהִים לְדָגוֹן Jud. 16: 23, 24. homini, Exod. 4: 16. וַתֵּן אֱלֹהִים לְיִשְׂרָאֵל in Deum &c. attribuatur. 2. quin & de unica perſonâ divinitatis in plurali uſurpetur. Pſal. 45: 8. *Propterea unxit te* אֱלֹהִים אֱלֹהִים דָּ אֱלֹהִים, *Deus, Deus tuus oleo alacritatis*. 3. Et ſi vis vocabuli valeret, non magis plures perſonas quam plures Deos, imo hoc potius, inferret. 4. Neque etiam ab iſta anomaliâ linguæ Hebrææ genius adeo, abhorreat, cum id etiam in aliis vocabulis, præfertim dominium denotantibus, obſervetur: ut in voce *Behalim*. Exod. 21: 29. וְהָיָה בְּבָלִי Et *admonitus eſt Dominus ejus*. Eſai. 1: 3. *Novit aſinus præſepe* בְּעֵלָיו *domini ſui*. *Adonim*. Gen. 40: 1. *Peccarunt pincerna regis Egypti & piſtor* לְאֲדֹנָיָם *domino ſuo*. & 42: 30. *Loquutus eſt vir,* אֲדֹנָי *dominus terræ, nobiſcum dura*. Quæ vox pariter Deo tri-

tribuitur. Deut. 10: 17. Ubi appellatur יְהוָה יְהוָה dominus domino-
rum. vide etiam Mal. 1: 6. Si אני יְהוָה dominus ego, ubi timor meus?
ut alia nomina pluralia prætermittam, quæ similiter cum singulari-
bus construuntur. vide Joel. 1: 20. בְּהֵמוֹת שָׂדֵה תִּצְרֶינָה pecudes agri glo-
citant.

XI. Fortius urgent 1. illa loca, ubi Deus ad se ipsum, vel de se ipso in plurali loquitur, ut Gen. 1: 26. *Faciamus hominem ad imaginem nostram.* Gen. 3: 22. *Ecce homo factus est ut unus ex nobis.* Gen. 11: 7. *Descendamus & confundamus linguam eorum.* Quibus in locis veteres Judei singulare quid animadverterunt, atque Deum cum domo iudicii, h. e. sanctæ Trinitatis concilio egisse dicunt. Non ferendi enim recentiores, qui Deum familiam cœlestem, id est, angelos, vel cœlum ac terram, ac elementa denique ipsa allocutum, vel denique more ac stylo magnatum usum cavillantur. Cum enim homo creandus, vel idem cum universo mundo iudicandus foret, creaturæ nullæ in divini operis consortium accipi potuerunt. Nec stylus ille, quem magnatum dicunt, Scripturis familiaris est, & ab Hebrææ linguæ proprietate abhorret: neque etiam mos iste in Oriente istis temporibus obtinebat, sed postea demum in Occidente usurpari cœptus est: neque denique ipsa illa phrasis & loquendi forma, quam Reges usurpant, per omnia nostræ similis est; non enim dicunt, nos Caroli ex. gr. vel nos Reges mandamus, qualis hæc, de qua agimus, loquendi ratio est; sed nos Rex Galliæ, ex. gr. jubemus &c. Similia loca sunt Hof. 12: 4, 5. *In viribus suis tanquam dux exercitus certavit cum Deo. Et certavit cum angelo, & obtinuit; ploravit & supplicavit ei: Bethel invenit ipsum, & ibi loquebatur עִמִּי nobiscum.* Esai. 6: 8. *Et audivi vocem Domini dicentis: quem mittam? & quis ibit nobis?* conf. v. 9, 11.

XII. 2. Illa loca, in quibus Dominus de Domino loquitur, aut à Domino distinguitur; aut Deus Deo, & Dominus Domino, tanquam persona personæ opponitur. Gen. 19: 24. *Et Jehova pluit in Sodomam sulphur & ignem à Jehova ex cælo.* Exod. 34: 5. *Et descendit Jehova in nube, & constitit cum ipso ibi, & pronuntiavit nomen Jehovæ.* 2. Sam. 12: 24, 25. *Et vocavit nomen ejus (David) Salomoh, & Dominus diligebat eum.* Et misit per manum Nathanis Prophete & vocavit nomen ejus Fedidjah propter Jehovam. Psal. 45: 8. *Propterea unxit te, ô Deus, Deus tuus oleo alacritatis ultra consortes tuos.* quod citat Paulus Hebr. 1: 8: 9. Psal. 110: 1. *Dixit Dominus Domino meo; sede ad dexteram meam.* conf. Matth.

Idque ex variis locorum classibus; in quibus sum de pluralitate personarum agitur.

Matth. 22: 43, 44. Dan. 9: 17. *At nunc exaudi, Deus noster, orationem servi tui & supplicationes ejus, propter Dominum.* Hof. 1: 7. *Et domum Jude miserabor, & salvabo ipsos in Jehovah Deo ipsorum.* Efai. 6: 8. modò citatum.

XIII. 3. Loca illa, in quibus nomen Dei in eadem sententia tribus distinctis vicibus repetitur: quæ certe tautologia censeretur nequit. Vide Num. 6: 24-26. *Benedicat Jehovah. Faciem lucere faciat Jehovah. Tollat faciem suam Jehovah ad te.* Deut. 6: 4. *Jehovah, Deus noster, Jehovah est unus.* Exod. 3: 15. *Deus Patrum vestrorum, Deus Abrahami, Deus Isaaci, Deus Jacobi misit me ad vos.* Jos. 22: 22. *Omnipotens, Deus, Jehovah, omnipotens, Deus, Jehovah, ipse novit, & Israël ipse sciat, si rebellione aut pravaricatione in Jehovaham, ne servato nos hodie.* Psal. 67: 6, 7, 8. *Confitebuntur, te populi, ô Deus. Benedicat nobis Deus, Deus noster. Benedicat nobis Deus, & timebunt eum omnes fines terra.* Dan. 9: 19. *Domine audi, Domine condona, Domine attende & fac, ne tardes propter te, Deus mi.* Efai. 6: 3. *Sanctus, Sanctus, Sanctus, Jehovah Deus exercituum.* & 33: 22. *Jehova est judex noster, Jehovah legislator noster, Jehovah est Rex noster; is salvat nos.* Zach. 1: 3. *Sic dixit Jehovah Deus exercituum; revertimini ad me; ait Jehovah Deus exercituum; & revertar ad vos: ait Jehovah Deus exercituum.*

XIV. 4. Nec rejicienda illustris illa apparitio trium virorum Abrahamo facta. Gen. 18. & 19. quæ ex analogia mysterii S. S. Trinitatis uniformiter explicanda est, cum & honor, & nomen, & opera Deo propria ipsis attribuantur.

XV. 5. Sed omne dubium superant testimonia illa, in quibus diferta & expressa Filii & Sp. Sancti reperitur mentio. Sicut nominatenus tres personæ exprimuntur Psal. 33: 6. *In verbo Domini cæli facti sunt, & in Spiritu oris ejus omnes exercitus illorum.*

rum speci-
ciatum de
Filio.

XVI. De Filio Dei sermo est Psal. 2: 7. *Tu es Filius meus.* coll. Hebr. 1: 7. Zach. 3: 8, 9, 10. ubi vocatur *Servus Dei, & Germen & Lapis in quem sunt septem oculi.* Prov. 8: 22, 23, 24. dicitur. *Principium via Dei, unctus à saculo, genitus antequam montes figerentur.* & 30: 4. *Et quod nomen Filii ejus?* Psal. 45: & 110. coll. Matth. 22.

XVII. Nec alius intelligitur per *Angelum* istum, cujus crebræ adeo atque illustres occurrunt in V. T. apparitiones fidelibus factæ: ut Hagaræ, quæ etiam *nominavit nomen Jehovah qui secum loquebatur.* *Tu es Deus visionis.* Gen. 16: 7, 10, 13. Abrahamo. Gen. 22: 11, 12. Jacobo. Gen.

Gen. 28: 13. & 31: 11, 13. conf. v. 31. & 32: 24, 28. conf. v. 30. Hof. 12: 4, 5. & Gen. 48: 15, 16. ubi appellat eum *angelum* ^{ἄγγελον} *assertiorem*. Mofi Exod. 3: 2, 4, 6. &c. Bileamo. Num. 22: 22. conf. 28. Josuæ 5: 13, 14, 15. dictus ibi *princeps exercitus Jehova*. Gideoni. Jud. 6: 11, 14. conf. v. 6. Zach. 1: 19, 20. & 2: 3, 4, 5. idem *Angelus* dicitur, & *Jehova*. Ac præsertim augustissima illa apparitio in monte Sinai in ferenda lege, & sollemni fœdere cum Israële faciendo. Exod. 20. conf. Act. 7: 38. ubi Moses dicitur fuisse *in Ecclesiâ in deserto, cum Angelo qui loquebatur ipsi in monte Sinai*. Similiter montem Sinai *stillsse a facie Dei, qui ascendit in altum & captivam egit captivitatem*, narrat Psalmus 68: 8, 9, 19. & ejus *vocem tunc movisse terram*, Epist. ad Hebr. 12: 26. Sicut & idem Euangelium prædicavit, sed non ut angelus, verum ut *primogenitus Patris*. Joh. 1: 14. quæ Euangelii supra Legem prærogativa est, *λαλεῖν δὲ κενεῖ* dici per Dominum. Hebr. 2: 2, 3, 4. neque enim, ut ait Apost. v. 5. *habitabilis futura itidem Angelis subjecta est, sed ipsi soli*.

XVIII. Appellatur autem in apparitionibus illis *Angelus Jehova*. Exod. 3: 2, 4, 6. *In cujus medio est nomen Dei*. Exod. 23: 21. h. e. quicquid Deus est & nominatur, universa ipsius gloria ac majestas. *Angelus faciei*, h. e. qui faciem Dei videt, & in quo Deus videtur. Jes. 63: 9. *Facies mea ibit*. Exod. 33: 14. quippe expressissima Patris *imago* ac *exemplar*. Hebr. 1: 3. *Princeps exercituum Jehova*. Jos. 5: 14. *Angelus assertor*. Gen. 48: 16. Et in legislatione, *Rex populi sui*. Deut. 33: 2-6. *Dilectus Jehova*. v. 12. *Habitans rubum*. v. 16. conf. Exod. 3: 2. atque Mal. 3: 1, 5. *Angelus Fœderis*, in quo Fœdus gratiæ nobiscum inivit Deus, quique est *ἀπόστολος ὁμολογίας ἡμῶν, legatus astipulationis nostræ*. Hebr. 3: 1. missus à Deo, qui fidem à nobis stipuletur, & cui per fidem adstipulari atque adjungi possimus, ut in ipso salvi evadamus. Quæ omnia sublimiora sunt, quam ut in creatur aliquem Dei angelum ac legatum convenient: cum ille Dei nomen, honorem, & gloriam sine infindo piaculo assumere non possit. *Ego sum Jehovah, hoc est nomen meum, & gloriam meam alii (diverso) non dabo*. Esai. 42: 8. Præterquam quod ex ipsa Judæorum hypothefi Deus Mofi sine interventu Angeli internuntii locutus sit.

XIX. Similiter *Spiritus S.* fit mentio in ipso creationis initio. *Spiritus & de Sp. Dei ferebatur super aquis*. Gen. 1: 2. non enim illa appellatio vel aëri, vel *Sancto*. vento eo in loco competit, quæ nondum erant, neque Augusto adeo *Spiritus Dei* nomine venire possunt. Ita *Spiritu oris Dei facti sunt*

omnes cœlorum exercitus. Psal. 33: 6. *Dominus misit me, & Spiritus ejus; five malis, & Spiritum ejus.* Esai. 48: 16. *Et cœpit Spiritus Jehovæ pulsare eum.* Jud. 23: 25. *Spiritus Domini locutus est ad me, & verbum ejus est in lingua mea. Dixit Deus Israël, de me locuta est rupes Israël.* 2. Sam. 23: 2, 3. *Angelus faciei ipsius servabat ipsos. dolore affecterunt Spiritum Sanctum ejus. Ubi, qui posuit in medium ipsius Spiritum Sanctum suum? Spiritus Jehovæ faciebat ipsum acquiescere.* Esai. 63: 9, 10, 11, 14. *Quiescet super ipso Spiritus Jehovæ.* Esai. 11: 2. *Spiritus Domini Jehovæ super me est.* Esai. 61: 1. *Ego vobiscum sum, ait Jehovæ, cum Verbo, quod promisi vobis, & Spiritus meus stat in medio vestri.* Hagg. 2: 4, 5.

XX. Atque hæc luculenta fatis sunt in V. Fœdere divinæ Trinitatis testimonia, ex quibus non sacerdotes solum, sed & reliquus fidelium populus, quantum nempe istis temporibus fas erat, Deum in adoranda ista luce adire, ac ritè colere atque venerari poterat.

Clarius
autem id
apparet ex
Scriptura
N. T.

speci- tim
ex Matth.
3: 16, 17.

Matth.
28: 19.

XXI. In N. autem T. Deus propius Ecclesiæ sese ostendit, & trinum suum numen clarius explicuit, atque ejus in terris veluti spectaculum & imaginem in baptismo Salvatoris exhibuit. *Spiritu Dei descendente instar columbæ, Patre autem ex cœlis proclamante, hic est Filius meus dilectus ille.* Matth. 3: 16, 17. unde illud Veterum: *abi ad Iordanem, Ariane &c.* Atque omnes deinceps fideles in ternum hoc nomen initiari, atque hoc veluti sacro sigillo universum Christianum populum obsignari jussit. *Baptisantes eos in nomen Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.* Matth. 28: 19.

XXII. Manifestum autem est nullius nisi Dei nomen in sacro isto ritu usurpari posse, cum iste solum assertor populi sui sit; atque hic rursus in nullius, nisi Dei solius nomen atque cultum sollempni modo sacrari possit. *An in nomen Pauli baptisati estis?* 1. Cor. 1: 13. Neque enim, quod adversarii frustra urgent: *Et omnes in Mosen baptisati sunt in nube & mari.* 1. Cor. 10: 2. *Israëlitæ in nomine Mosis baptisati leguntur, sed in Mosem, h. e. juxta Syrum & Arabem, per manum & ministerium Mosis, vel in doctrinam atque fœdus, cujus testis, interpres atque legatus Moses fuerat. Similiterque qui in baptisma Johannis baptisati leguntur. Act. 19: 3. non in nomen ipsius, quod factum nefas atque sacrilegum, sed in doctrinam, quam prædicabat, adaçti, atque in auspiciis ejus sacris aquis abluti sunt.*

1. Joh. 5:
7.

XXIII. Sed & iidem testes, qui in terrâ se ostenderant, in cœlo rursus producuntur & disertis verbis tres numerantur. *Tres sunt qui testantur in cœlo, Pater, Sermo & Spiritus Sanctus; & hi tres unum sunt.* 1. Joh. 5: 7.

ne quis forte ibi angelos vel alios testes creatos intelligat, qui quidem innumerabiles forent, & quorum testimonium in re tanta etiam accipi non posset; cum hic de testimonio infallibili & divino: *Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus est.* v. 9. agatur. Atque hi tres unum esse dicuntur: quod ne quidem de necessariâ testimonii & consensus unitate intelligi potest, nisi pariter & essentia inter testes istos identitas atque unitas reperiatur. Quicquid enim est non Deus, cum mutabile atque fallibile sit, ac deficere atque aliud velle possit, ejus testimonium divinum, ac cum Deo unum dici non potest.

XXIV. Neque obstat, quod locus hic in quibusdam codicibus non exstet, uti nec apud Syrum atque Arabem Interpretes, atque in aliis paulum immutatus legatur: cum in plerisque, iisque probatissimis codicibus reperiatur, ac jam antiquitus à Cypriano aliisque ante Arii tempora lectus sit, atque Apostolici sermonis nexus atque filum manifesto eum postulet. Unde nec Antitrinitarii, in versione suâ Germanicâ Racovienti, A. C. 1630. eum expungere ausi fuère; qui veritatis quidam triumphus est. Corruptus autem & inductus in quibusdam codicibus videtur, non quidem ab Arianis; neque enim codices Ecclesiae atque orthodoxorum in ipsorum potestate erant, in quorum nonnullis tamen jam illo tempore locus hic vel profus desiderabatur, vel vitiosus extabat, ut in codice Athanasii atque aliorum; neque ab orthodoxis hoc ipsis objectum legimus: sed potius ab anterioribus hæreticis, quales fuère Artemon, Theodorus coriarius, eorumque discipuli, qui sub Commodò, Pertinace & Severo imperatoribus sese Scripturas corrigere gloriabantur.

XXV. Similiter trium personarum distincta mentio occurrit, & nominetenus illæ exprimuntur. *Et ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis.* Joh. 14: 16. *Quum autem venerit Paracletus ille, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritus veritatis, qui à Patre exit, ille testabitur de me.* Joh. 15: 26. *Nemo in Spiritu Dei loquens, dicit Jesum anathema, & nemo potest dicere Jesum Dominum, nisi in Spiritu Sancto.* 1. Cor. 12: 3. *Gratia Domini Jesu Christi, & amor Dei, & communio Spiritus Sancti sit cum omnibus vobis,* 2. Cor. 13: 13. *Quia vero estis Filii, emisit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra, qui clamat, Abba, Pater.* Gal. 4: 6. *Per ipsum (Christum Jesum) habemus utrique accessum in uno Spiritu ad Patrem.* Eph. 2: 18. *Flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, ut det vobis potentia corroborari per Spiritum suum in interiorem hominem.* Eph. 3: 14, 16. *Electis secundum præagnitionem Dei Patris,*

aliisque locis.

in sanctificatione Spiritus, ad obedientiam & aspersonem sanguinis Iesæ Christi. 1. Petr. 1, 2. Salvavit nos Deus per lavacrum regenerationis, & renovationem Spiritus Sancti, quem effudit super nos copiose per Iesum Christum, Servatorem nostrum. Tit. 3: 5, 6. Pax vobis ab eo qui est, & erat, & venit: & à septem spiritibus qui sunt coram throno ejus, & à Iesu Christo, teste illo fideli, qui fecit nos reges & sacerdotes Deo & Patri suo. Apoc. 1: 4, 5, 6. eademque, ne quis forte τριάντων Sabellii Trinitatem cogitet, inter sese comparantur, & distinctæ singulis operationes attribuuntur.

CAPUT XXXIII.

De DEITATE FILII.

S. S. Trinitatis probatio ex Deitate Filii & Sp. S.

qua quadruplici argumentorum genere evidetur.

Et primo quidem Filii.

1. ex divinis Nominibus.

in V. T.

I. Mnem autem pertinaciam vincit, quod à Deitate Filii & Spir. S. argumentum ducitur. Si enim illi sunt verus Deus, jam manifesto in unica ac individuâ Dei essentia tres personæ agnosci debent, aut fatendum erit, tres revera esse Deos; quod dictu impium est.

II. Quadruplici autem argumentorum seriè tum Filii, tum Sp. S. Deitas probari solet; quibus omnia comprehenduntur quæ in Deo sunt, ut cui omnia illa ac singula conveniunt, ille eo ipso necessario Deus sit agnoscendus.

III. Ac Filii quidem Deitas (de Patre enim res extra controversiam est) probatur 1. ex divinis Nominibus, quæ illi sensu proprio, & singularibus cum epithetis, & divinis prorsus elogiis attribuuntur. Ut imprimis sacratissimum istud nomen *Jehova*. *Regem Iehovam Deum exercituum viderunt oculi mei*. Esai. 6: 5. *Esaiam verò tunc vidisse gloriam Christi & de eo locutum esse*, affirmat Johannes c. 12: 40, 41. & Num. 21: 5, 6. ubi dicitur *Iehova* immisisse serpentes ignitos in populum locutum adversus Deum & Mosen. Israëlitæ etiam dicuntur tentasse *Jehovam*: Num. 14: 22. Psal. 95: 9. & *inobedientes fuisse* angelo faciei Dei. Esai. 63: 10. at hoc Paulus Christo tribuit. 1. Cor. 10: 9. *Neque tentemus Christum, ut & quidam eorum tentarunt, & à serpentibus perierunt*. Ita Psal. 102: 17, 26, 27. *Quum Iehova apparuerit cum gloria sua. ante terram fundasti, & opus manuum tuarum est cælum; illa peribunt & tu permanebis.*

quæ.

quæ ad Christum refert Paulus, Hebr. 1: 10. Sic Psal. 68: 19. de *Deo*, *cujus currus sunt myriades, millium iteratorum*, dicitur: *Ascendisti in altum, egisti prædam, accepisti dona in hominibus.* quod Paulus de Christo dictum testatur. Eph. 4: 8, 9. item Genes. 16: 7, 13. & 18: 1. aliisque locis, ubi Angeli istius apparitiones recensentur. & apertissime Jer. 23: 5, 6. *Et hoc nomen ejus, quo appellabunt (imperfonaliter) ipsum (semen Davidis) Jehova justitia nostra.* De Messia enim ibi agi univèrsa loci series atque appellatio *germinis*, ac *Regis*, tum beneficiorum ejus commemoratio evincit. Cui similis est locus Jer. 33: 16. יהוה אֱשֶׁר יִקְרָא לָהּ *Et hoc est, quo vocabunt ipsam (Hierosolymam:) Jehova justitia nostra.* Ubi quidem affixum scemineum לָהּ occurrit, quod ad Jerusalem refertur, sed eodem prorsus sensu: non enim urbs ipsa eo nomine appellanda foret; sed vel *symboli* loco hoc de eâ usurpandum erat, Messiam, de quo proximè isto loco actum, esse Jehovam justitiam nostram; ut Ezech. cap. 48: v. 35. *Jehova ibi*, ut urbs vel Ecclesia illa à Messia fuerit denominanda: hæc enim est veri Israël's & Hierosolymæ professio & gloriatio, gloriari in Jehova justitia sua. Vel etiam ita reddenda hæc sententia; ejus, qui urbem istam vocabit, nomen fore, Jehova justitia nostra. *Et hic, qui vocabit eam: Jehova justitia nostra.* ut de solo Messia hæc dicantur: cui tam apertè hic titulus tribuitur Jer. 23: 5, 6. cum quo hic locus per omnia similis est.

IV. Ita etiam appellatur *Elohim*. Psal. 45: 7. *Solium tuum, ô Deus, in saculum* & v. 8. *propterea unxit te, אֱלֹהִים, ô Deus, Deus tuus.* ubi *θεοσφώνουα* est ad Regem Messiam; univèrsus enim ille Psalmus ad eum dirigitur. vide v. 2, 3, 4, 5, 6, 9, 18. vel Judæis testibus. Item *Deus אֱלֹהִים* dicitur *egressus coram populo suo, & à facie Dei cæli dicunt stille.* rursus. *pluviam liberalem agitas, ô Deus. Currus Dei sunt myriades. ascendisti in altum. Benedictus sit Dominus. Omnipotens est salus nostra.* Psal. 68: 8, 9, 10, 19, 20. *Deus in medio deorum judicat.* Psal. 82: 1. אֱלֹהִים גְּבוּר. Esai. 9: 5. *Reliquum Jacobi convertetur ad Deum victorem.* Esai. 10: 21. *Adonai: Dominus ad dextram tuam deflavit in die iræ suæ reges.* Psal. 110: 5. *Dominus dat dictum.* Psal. 68: 12. *Vidi Dominum sedentem in throno celso.* Esai. 6: 1. *Dominus ille. Et derepente veniet ad templum suum Dominus ille.* Mal. 3: 1. *Coram Domino terrere, ô Terra, coram Deo Jacobi.* Psal. 114: 7. *Dominus Davidis.* Psal. 110: 1. conf. Matth. 22: 43. suntque hæc præcipua Messia; elogia, quod sit Deus Israël's, Deus Zebaoth, Jehova &c. quæ toto Vet. T. occurrunt.

V. Atque in N. T. *Deus* appellatur; tum subjectivè. *Sermo erat Deus.* in N. T.

Joh. 1:1. Conf. Ioh. 4:24. Hebr. 11:10. *Deus Ecclesiam proprio sanguine acquisivit.* Act. 20:28. *Deus manifestatus est in carne.* 1. Tim. 3:16. *Et dixit* (Thomas) *Domine mi, & Deus mi.* Joh. 20:28. quo in loco non Thomas admirandum exclamat, & rei quasi novitate percussus parum sancto ritu Deum Patrem appellat, quod parum piè Apostolo adversarii affingunt; sed manifesto Jesum, in cujus amplexu rucbat, compellat, atque his ipsi verbis fidei suæ confessionem edit, ut ex v. seq. ex Christi verbis patet: tum attributivè. Rom. 9:5. *Ex quibus est Christus, quod ad carnem attinet, qui est supra omnes Deus benedictus in secula.* Ubi non est apostrophe ad Patrem, sed *θεολογία* ista ad Christum omnino pertinet: quod præcedentia arguunt, & limitatio ibi facta, quod sit ex patribus τὸ κατὰ οὐρανὸν, cui mox subjicitur, ὁ ἰσὶ &c. eum nempe nihilominus pariter esse Deum. Eodem modo ut Rom. 1:3, 4. *Qui exiit ex semine Davidis secundum carnem; qui definitus est Filius Dei in potentia secundum Spiritum sanctitatis.* Ita *Deus & Servator* dicitur. Tit. 2:13. *Dominus & Servator.* 2. Pet. 1:1, 11. & 2:20. & 3:2. item Jud. v. 4. *Verus Deus & vita aeterna.* 1. Joh. 5:20. conf. Joh. 17:3. *Hec est vita aeterna, ut te cognoscant solum, verum Deum & quem misisti Iesum Christum.* Dominus. Psal. 110:1. conf. Math. 22:43, 44. κείνῳ. Luc. 1:16, 17. Ubi angelus de Johanne Baptista: *Et multos filiorum Israel convertet ad Dominum Deum ipsorum. Et ipse præcedet ante illum in spiritu & virtute Elie.* Cum Baptista ante Christum præcesserit, & ad Christum converterit Filios Israël. & 2:11. *Hodie vobis natus est Servator, qui est Christus, Dominus.* cui respondet nomen Jehova. *In deserto vacuam facite viam Iehovæ.* Esai. 40:3. *Mitto vobis Eliam Prophetam, antequam veniat dies Iehovæ magnus ille & terribilis.* Mal. 4:5. *Dominus dominantium.* Apoc. 17:14. & 19:16. *Dominus glorie.* 1. Cor. 2:8. cui respondet *Rex gloriæ*, cujus nomen est Jehova. Psal. 24:7, 8, 9, 10.

VI. Quo etiam pertinet, quod ipsi *forma Dei* adscribitur. *Qui quum esset in forma Dei, non raptum duxit esse instar Dei.* Phil. 2:6. quod Sociniani tenuiter, ut solent, de gloria miraculorum explicant, quam videlicet in passione Christus deposuerit: cum ipso tamen exinanitionis suæ tempore, quo formam Dei quasi deposuit, ac humilitatis velo majestatem obtexit, maximè miraculis claruerit; ut hæc longe aliud dicant: neque enim miraculorum potestas, qua & alii pollebant, *forma Dei* vel *μορφή θεῶν* appellari meretur; sed eodem modo hic *forma Dei* dicitur, ut mox *forma servi*, quam deinceps Christum assumpsisse Apostolus docet: quo ipso supponit,

ponit, eum jam ante extitisse, atque aliam formam, Dei nempe formam, habuisse, atque Deum fuisse. Hæc enim illa in Christo fuit exinanitio; cum creaturæ, ita à Deo conditæ, exinanitio non sit, vel hominis, vel servi formam assumere. Hic autem scopus Apostoli est ostendere, quo se demiserit Christus, & ex quo fastigio descenderit; eum nempe, dissimulatâ majestate sua, in contemtissimi hominis atque servi formâ sese mundo ostendisse, cum antea in forma Dei existeret, inque divino isto decore & fulgore in terris potuisset apparere, & palam fateri Deum; quod alii, verbi gr. Antichristus, qui sacrilego ausu potestatem divinæ æmulam sibi vendicavit, non sine raptu, ac injuria, atque horrenda in Deum contumelia facere potuerunt. Sed & forma illa Dei de *æqualitate* ac paritate cum Deo eodem commate explicatur, quod de non Deo sine sacrilegio dici non potest; cum Deus sanctè affirmet, *se solum esse Deum fortem, & neminem sibi esse parem*. Esai. 46: 9. & 2. Sam. 7: 22. Dicere autem, Christum Deo æqualem esse ex participatione, & propter dona quædam eximia ac divina, est in re sanctissimâ ludere, ac perinde est, ac si eum inæqualitate ipsa Deo æqualem dicas, & cum longe inferior sit, tamen ei esse parem.

VII. Neque minoris emphasis est, quod Col. 2: 9. *Omni plenitudo Deitatis in Christo corporaliter inhabitare* dicitur. Quem locum pari arte emasculant adversarii, dum hunc ejus sensum reddunt, quicquid ad verum Dei cultum requiritur, plenissime & sine ullis umbris ac nebulis, in sanctissima Christi doctrinâ reperiri. Quæ meræ præstigiæ sunt, per *Deitatem* divinum cultum, per *Christum* Christi doctrinam intelligere, ac similiter reliquarum vocum vim frangere; cum non de doctrina Christi, sed de persona ejus agi, sequens versus manifestò ostendat: *Et in eo estis completi, qui est caput &c.*

VIII. Huc faciunt etiam loca, quæ docent, Filium per omnia & in omnibus æqualem adeoque *ὁμοῖον* esse Patri. *Judei querebant interficere Iesum quod Patrem proprium diceret Deum, æqualem se faciens Deo*. Ioh. 5: 18. *Pater meus, qui dedit mihi, major omnibus est: & nemo potest rapere ex manu Patris mei. Ego & Pater unum sumus*. Ioh. 10: 29, 30. *Creditis in Deum, etiam in me creditis*. Ioh. 14: 1. *Si cognovissetis me, etiam Patrem cognovissetis; & à modo cognovistis eum & vidistis eum*. v. 7. *Qui videt me, videt Patrem: & quomodo tu dicis: ostende nobis Patrem? v. 9. Non credis quod ego in Patre, & Pater in me sit? verba, quæ ego loquor vobis, à me ipso non loquor: Pater verò, qui in me manet, ipse facit opera*. v. 10. *Omnia quæ habet Pater, mea sunt*. c. 16: 15. *Et mea omnia tua sunt*,

& tua mea, & glorificatus sum in eis. c. 17: 10. Tres sunt qui testantur in cælo, Pater, Sermo & Spiritus S.; & hi tres unum sunt. 1. Ioh. 5: 7.

11. Ex
divinis
attributis.

qualia
sunt di-
vinitus ejus
Spiritus.

IX. Ad secundam argumentorum classem pertinent attributa divina, quæ Filio tribuuntur: qualia sunt, *Spiritualis ac simplicissima essentia, ejuſque immutabilitas. Illa peribunt, & tu permanebis. Illa mutabuntur, sed tu idem es.* Psal. 102: 27, 28. confer Hebr. 1: 12. *ὁ δὲ αὐτὸς εἶ.* Per Spiritum æternum Christus se ipsum obtulit immaculatum Deo. Hebr. 9: 14. *Qui definitè notatus est Filius Dei in potentiâ, secundum Spiritum sanctitatis.* Rom. 1: 4. Quem locum perperam accipias de Spiritu sanctificationis, per quem Christus videlicet sanctificatus, atque inunctus, atque isto demum pacto Dei Filius fuerit. Longe enim alia ratione est Dei Filius, uti supra ostensum. Nec quod à Spiritu sacratuſ & in mundum editus fuerit: opponitur enim hic manifestò Spiritus sanctitatis nativitati ejus ex semine Davidis; in quo tamen miraculoso ortu magna pars sanctificationis hujus confisteret, utpote præcipuo Spiritus hujus opere: sed Filius Dei declaratus dicitur secundum divinam suam naturam, quæ hic *πνεῦμα ἁγιοσύνης* Spiritus sanctitatis appellatur, sæpiusque isto vocabulo venit. ut Christus cognoscens Spiritu suo eos ita ratiocinari apud se. Marc. 2: 8. *Christus justificatus est in Spiritu.* 1. Tim. 3: 16. *Vivificatus est in Spiritu. In quo abiens iis spiritibus qui in carcere sunt predicavit.* 1. Pet. 3: 19. atque hoc in loco præsertim sine articulo occurrit; & adeo distinctè τὸ κατὰ σάρκα & τὸ κατὰ πνεῦμα ἁγιοσύνης consideratur, atque ea in Christo distinguuntur, & ex æquo sibi mutuo opponuntur.

Æterni-
tas.

X. *Æternitas. Hodie genui te.* Psal. 2: 7. *Iehova habuit me initium via sua ante molitiones suas à tunc.* Prov. 8: 22. *In principio erat sermo.* Joh. 1: 1. *Nec initium dierum nec finem vitæ habens.* Hebr. 7: 3. Factus sacerdos *κατὰ δόναμιον ζωῆς ἀκαταλύτης* secundum potentiam vitæ indissolubilis. v. 16. & propterea dicitur *manere in æternum.* v. 24. & se obtulisse Spiritu æterno. c. 9: 14. *Iesus Christus heri & hodie idem est; & in secula.* c. 13: 8. *Egressiones ejus ab ante sunt, à diebus sæculi.* Mich. 5: 1. *Est principium & finis, qui est, qui erat, & qui venit.* Apoc. 1: 8. & 11: 17. *qui est ante omnia.* Col. 1: 17. *Pater æternitatis.* Esai. 9: 5. Et Christus de se ipso Joh. 8: 58. *Priusquam Abrahamus existeret ego sum.* Quod non nisi de divina ejus natura intelligi potest. Meræ enim sunt tenebræ quas hic spargunt adversarii, dum explicant, priusquam Abraham fiat, scilicet Abraham, h. e. Pater multarum gentium, ego eram, vel sum, Messias: quæ non simplex & nativa, sed, quales pleræque adversariorum, ex ingenio im-

improbe effecta explicatio est, nec ad præsentem locum quicquam faciens : agebatur enim an Christus verè potuerit dicere , Abrahamum diem suum vidisse ; quod Judæi, in ista ætate, de Christo negabant; Christus autem affirmabat : ut de existentia Christi jam ante Abrahamum actum fuerit. Neque etiam de Christo quærebat qualis vel quis esset, sed quando fuisset : nec de futuro, sed de præterito tempore tota erat disputatio.

XI. *Immensitas seu Omnipræsentia. Sermo erat apud Deum. Joh. 1:1. Omnipræ-*
In mundo erat lux, & mundus per eam factus est. v. 10. Talis nos decebat sentia.

Pontifex, altior cælis factus. Hebr. 7: 26. Quis ascendit cælum & descendit ? quis collegit ventum in sinum suum ? quis constrinxit aquas in toga ? quis constituit fines terræ ? quid nomen ejus, & quid nomen Filii ejus, ut id noris ? Prov. 30: 4. Quis mensus est pugillo suo aquas ? & cælum spithama aptavit ? & mensuravit orientali pulverem terræ ? & appendit in libellâ montes & colles in bilance ? Esai. 40: 12. Cælum est thronus meus, & terra scabellum pedum meorum : quæ est domus quam ædificabitis mihi ? & quis locus requies mea ? c. 66: 1. Ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi. Matth. 28: 20. Vos ex iis, quæ infra sunt, estis : ego ex iis, quæ supra sunt, sum. vos ex hoc mundo estis : ego non sum ex hoc mundo. Joh. 8: 23. vide & Eph. 4: 9, 10. Quod ascendit, quid est, nisi quod & descendit ? qui descendit, ipse est & qui ascendit supra omnes cælos, ut impleret omnia. Joh. 3: 13. Nullus enim ascendit in cælum, nisi qui descendit è cælo, nimirum Filius hominis qui est in cælo. Ubi, quamvis in hunc mundum descenderit, tamen in cælo esse Christus dicitur : quod, pro more, tenui sensu explicant adversarii per cælestia cogitare. Sed quid descendere de cælo, quod hoc versu itidem de Christo dicitur, an contrarium forte significabit ? Clarum autem est, ascendere in cælum, descendere è cælo, de persona Christi in Scripturis solum dici, & tum de ejus in terram adventu, tum de locali ejus in cælos adscensione debere intelligi. Eph. 4: 9. unde Socinus maluit reddere, qui erat in cælo, quod iterum suo sensu intelligit ; cum tamen in textu sit, ὁ ὢν ἐν τῷ ἐξοῦῳ, ut cap. 1: 18. ὁ ὢν, qui est in sinu Patris.

XII. *Sapientia & omniscentia. Unde ipsa Sapientia dicitur. Prov. 8: Omnis-*
& 9. Justificatur sapientia à Filiis suis. Matth. 11: 19. Propterea Sapientia entia.

Dei dicit : mitto vos Prophetas & Apostolos. Luc. 11: 49. coll. Matth. 23: 34. Ego ad vos mitto, inquit Christus, Prophetas & sapientes. Vocatis Christus est Dei sapientia. 1. Cor. 1: 24. Super quo, ut capite & fonte, est spiritus sapientiæ & prudentiæ ; qui non secundum visum oculorum judicat ; qui

odoratur timorem Domini. Esai. 11: 2, 3. Qui cognoscit Patrem. Matth. 11: 27. & cogitationes hominum. Matth. 9: 4. & Joh. 2: 24, 25. qui novit omnia. Joh. 21: 17. qui vidit, quæ testatur. Ioh. 3: 11, 32. qui videt quæ Pater facit. Ioh. 5: 19, 20. Coram cujus oculis nihil est occultum. Hebr. 4: 13. qui denique scrutari renes & corda dicitur. Apoc. 2: 23. qui ipsius Dei character est. 1. Reg. 8: 39. Jer. 17: 9, 10. unde Prophetæ, quamvis, à Spiritu Dei admoniti, cogitationes atque intima cordium aliquando intellexerint, nunquam tamen ea scrutari ac perquirere dicti sunt.

Sanctitas.

XIII. Sanctitatis divinæ perfectio. Sanctus, Sanctus, Sanctus, Jehovah Deus exercituum. Esai. 6: 3. confer. Joh. 12: 41. Hæc dixit Esaias cum videret gloriam ejus, & loquutus est de ipso. Septimana septuaginta decisa sunt -- ad unguendum sanctum sanctorum. Dan. 9: 24. Pater eum sanctificavit & misit in mundum. Joh. 10: 36. Desinitus est Filius Dei in potentia secundum Spiritum sanctitatis. Rom. 1: 4. Qui sanctificat, & qui sanctificantur, ex uno omnes. Hebr. 2: 11. Et erit Jehova in sanctuarium. Esai. 8: 14.

Omnipotencia.

XIV. Denique potentia. Facit omnia similiter ac Pater quæ videt Patrem facientem; & ut Pater ita Filius vivificat quos vult. Joh. 5: 19, 20, 21. Potest sibi subjicere omnia. Phil. 3: 21. Fert omnia verbo potentia suæ. Hebr. 1: 3. & παντακρατωρ omnipotens ille dicitur. Apoc. 1: 8. Vitam æternam do eis, & non rapiet quis eas ex manu mea. Pater & ego unum sumus. Joh. 10: 28. Quo referenda est ἐξουσία, potestas, quam Christus habet in cælo & in terrâ. Matth. 28: 18. Dignus est agnus mactatus ut accipiat potentiam. Apoc. 5: 12. Quiescet super ipso Spiritus consilii & roboris. Esai. 11: 2.

XV. Imperceptibilia autem & pugnancia loquuntur adversarii, cum potestatem hanc in Christo independentem faciunt in exercitio, & tamen à Patre donatam, atque sic rursus dependentem. Potestatem enim independentem solus Deus tanquam proprium decus suum possidet, neque eam non-Deo largitur: similiter Christus non ut vicarius ac legatus Dei, sed ut Deus ipse & verus peculii sui Dominus omnem potestatem in populum suum exercet. Tit. 2: 14. Purgavit sibi populum peculiarem. Psal. 2: 8. Dabo gentes hereditatem tuam. Nec dependentiam, sed unitatem cum Patre habet, eamque non voluntatis solum, sed & potentia, ut ista loca disertè tradunt, & maximè essentia, quæ cæteri consensus causa est: cum alioqui quicquid creatum, & à Deo diversum est, deficere atque aliud velle possit. Qualis naturæ unitas etiam Joh. 17: 21. Ut omnes unum sint, quem

ad-

admodum tu, Pater, in me, & ego in te: ut & ipsi in nobis unum sint, intelligi debet: ubi Patrem rogat Christus, ut sicuti una est natura Patris & Filii, illius unitatis atque mysticæ communionis, quatenus nimirum id fas est, etiam fideles in hâc vitâ participes evadant; quod etiam impletur, quando Pater & Filius spiritali modo in iis inhabitant. Tenue enim nimis est unitatem illam de animorum mutuo consensu & concordia intelligere; quo sensu Christus exauditus non fuisset, cum innumeræ adhuc vigeant contentiones, atque hoc perpetuum Ecclesiæ in terris factum sit.

XVI. Nec potestati huic adversatur, quod sceptrum veluti positurus, atque regnum Patri traditurus dicatur. *Deinde erit finis cum tradiderit regnum Deo & Patri.* 1. Cor. 15: 24. Hoc enim non faciet nisi regno pacato, & debellatis extinctisque hostibus, cum Ecclesiam suam triumphali veluti in curru cælo invehet, atque victricem Patri sistet; quæ non minuendæ, sed extollendæ ejus potentiæ faciunt. Neque hic regni ejus finis, sed beatioris status auspiciū erit. Sic enim non incongruè per regnum Ecclesia Catholica toto orbe ex mediis hostibus collecta & redempta intelligitur: quam Christus Patri tradet, h. e. cælo ostantem inferet, & ad Patrem suum adducet. Conf. Eph. 5: 27. *Ut sisteret eam sibi gloriosam, Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut quicquam talium, sed ut sit sancta & sine vitio.*

XVII. Sequuntur tertio opera divina, quæ Filio tribuuntur, cum natura, tum gratiæ: ut creatio. *In verbo Domini cæli facti sunt* Psal. 33: 6. *Quum firmaret cælos, ibi ego eram, quum delinearet circumulum super facie abyssi; quum firmaret atberem sursum; quum invalescerent fontes abyssi; quum poneret mari modum & delinearet fundamenta terræ; & eram apud ipsum in sinu, & eram delicia quotidiæ, ludens coram ipso omni tempore, ludens in frugifera terræ ipsius, & delicia mea cum filiis hominis.* &c. Prov. 8: 27-31. *Dic oppidis Judæ; ecce Deus vester! ecce Dominus Iehovah cum fortitudine veniet --- ut Pastor gregem suum pascet --- quis mensus est pugillo suo aquas? & cælum spithamâ aptavit? & mensuravit trientali pulverem terræ? & appendit in libella montes & colles in balance? Esai. 40: 9-12. *Iubilemus Domino; clangamus Petræ salutis nostræ --- in cujus manu sunt pervestigations terræ, & altissima montium ipsius sunt. cujus est mare & ipse fecit illud, & cujus manus aridam formarunt --- ingeniculemus coram Domino factore nostro, nam ipse est Deus noster, & nos populus pastus ejus & oves manus ejus.* Psal. 95: 1-7. vid. & Ioh. 1: 3.*

conf. 82/20

III. Ex
divinis
operibus:qualia
sunt, crea-
tio rerum

&c.

Col. 1: 16, 17. & mundi creati *conservatio* ac *gubernatio*. *Pater meus huc usque operatur: & ego operor.* Joh. 5: 17. *Et omnia in ipso vivunt subsistunt,* Col. 1: 17. *Fert omnia verbo potentiae suae.* Hebr. 1: 3.

Joh. 1: 3.

XVIII. Frustra autem laborant adversarii primarium illum locum Johannis c. 1: 3. *Omnia per hunc facta sunt, & absque eo factum est nihil quod factum sit,* nobis eripere, atque perverse eum de creatione secundâ, & mundo per Evangelium renovato, interpretantur. Egerat enim Evangelista de æternâ Filii apud Patrem præsentia, antequam quicquam fieret vel existeret. Hinc in principio rerum, & ante mundi ortum ipsum introducit, & disertè *omnia* per ipsum facta testatur; & postea demum de primo Evangelii præconio, & Christi in carne apparitione agit, quando in mundum à se factum descendit; *qui tamen non agnovit ipsum,* v. 10. quod quidem nullo modo de mundo à Christo renovato accipi potest.

Col. 1: 16.

XIX. Gemellus prorsus huic locus est Col. 1: 16. ubi *per Christum condita dicuntur omnia, quæ in cælis sunt, & quæ in terris, visibilia & invisibilia, sive throni, sive dominationes* &c. quæ verba illustriora sunt, quam ut corruptorem stilum admittant; nisi etiam novam creationem in cælis atque angelorum reformationem somnient, quod aliquando audent, & post Christi ascensionem mutatas Angelorum in cælo dignitates hauriantur, ut nunc Christo subjecti sint, qui antea solius Patris imperio suberant; ne Smalcii commentum addam, dæmones quoque ipsos per Christum factos esse novam creaturam. Hæc nempe sunt acuta illa & felicia hominum istorum interpretamenta. Agit Apostolus autem ibi de *πάντα κτίσει*, v. 15. quo nomine ipsa Angelorum substantia, quæ etiam inter res conditas est, continetur. Quanquam vel ipsa hæc secunda mundi creatio, quam hic perpetuo oggerunt adversarii, fatis illustre divinitatis Christi argumentum sit; cum illa creaturæ alicujus opus & gloria esse non possit; nisi, pro more suo, rursus jejunè nimis hæc omnia capiant. Quale est, dum ad Hebr. 1: 3. ubi Christus *omnia verbo suo potente,* tum jussionis, tum intercessionis suæ, *sustinere* dicitur, electorum conservationem, non per verbum potentiae, sed per verbum Evangelii & promissa vitæ æternæ (quæ tamen & alius quispiam promulgare potuisset) intelligunt. Hæc videlicet est potens illa conservatio, quam Apostolus appellat, quæ sæpe irrita & sine fructu esse possit, cum in externâ operâ & ministerio solum consistat.

Hebr. 1: 3.

XX. Atque hæc jam altera ipsorum exceptio est: Christum in utraque creatione, & primâ & secundâ, ac toto salutis nostræ negotio, instrumenti solum

solum vicem sustinere, ideoque dici per ipsum omnia condita. *Omnia di avrē per ipsum, καὶ ἡς avrōv & ad ipsum condita sunt.* Col. 1: 16. Non evincit autem hoc particula *per*, non magis quam cum de Patre ipso usurpatur. *Ex ipso καὶ di avrē & per ipsum & ad ipsum sunt omnia.* Rom. 11: 36. Conf. Hebr. 2: 10. 1. Cor. 8: 6. Gal. 1: 1. ubi αἰε de causa principali immediata accipitur: ut & particula ? Num. 36: 2. Psal. 18: 30. 60: 14. Esai. 26: 13. Tūm in textu etiam est εἰ avrā, similiter ut Act. 17: 28. εἰ avrā in eo, vivimus, & movemur, & sumus. Ac talia etiam de Christo in opere creationis prædicantur, quæ instrumento non conveniunt; appellatur enim *sapientia* Patris, nec aliter in eo opere intervenisse dicitur, Prov. 8. & dicitur *finis* creationis, *propter quem omnia sunt.* Col. 1: 16. quæ de instrumento mero dici non possunt. Similiter quæ in secunda creatione ipsi attribuuntur, longe augustiora sunt, veluti cum *princeps* & *causa* salutis appellatur, & summum illud nomen esse dicitur, in quo solo salutem sperare liceat. *Et consummatus factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æterna.* Hebr. 5: 9. *Hunc principem & Salvatorem exaltavit Deus dextra sua.* Act. 5: 31. *Decebat ipsum, multis Filiis in gloriam introductis, principem salutis ipsorum per passiones consummare.* Hebr. 2: 10. Denique ne quidem instrumento in hisce semper locus est; nec in primâ creatione, veluti primæ rerum materiæ, angeli aut animæ rationalis; nec in secundâ, veluti in effusione S. Spir. in fideles: quæ nihilominus Christo tribuuntur: ut sublimius quid de ipso in patratione divinorum operum cogitare necesse sit.

XXI. Similiter opus gratiæ & redemptionis ipsi adscribitur. *Qui creaverunt te, habent te in matrimonio: Jehova Deus exercituum nomen ejus est: & vindex tuus sanctus Israël, Deus totius terre vocabitur.* Esai. 54: 5. *Ego pro iis rogo; non pro mundo rogo, sed pro iis quos dedisti mihi. Et mea omnia tua sunt, & tua mea, & glorificatus sum in eis.* Joh. 17: 9, 10. Omnesque ejus partēs: *Sponsio. In tantum melioris Testamenti extitit Sponsor Jesus.* Hebr. 7: 22. *Electio. Angeli colligent electos ejus ex quatuor ventis.* Matth. 24: 31. *Deus elegit nos in ipso.* Eph. 1: 4. *Ego novi quos elegi.* Joh. 13: 18. *Benedictio. Non dimittam nisi benedicas mihi.* Gen. 32: 26. *Sanctificatio. In qua voluntate sanctificati sumus, per oblationem corporis Christi semel factam.* Hebr. 10: 10. *Justificatio. In cognitione sui justificabit justus servus meus multos.* Esai. 53: 11. *Peccatorum remissio. Filius hominis in terra potestatem habet remittendi peccata.* Matth. 9: 6.

XXII. Quo pertinent *miracula* ipsius. Matth. 8:2,3,8,13. Marc. 5:30. Matth. 15:28. quorum patratorum potestatem aliis quoque concessit. Matth. 10:8. Marc. 6:7. & 16:17,18. præsertim quæ circa se ipsum patravit, præcipue in corporis sui resurrectione. *Solvite templum hoc, & intra tres dies excitabo illud.* Joh. 2:19. & 10:18. *Potestatem habeo ponendi animam, & potestatem habeo recipiendi eam.* Quæ dum Sociniani non propriè ab ipso, cum mera creatura esset, patrata esse asserere audent, apertè Judaifant. Et tandem quæcunque deinceps circa Ecclesiam suam egit; in qua palam vitæ æternæ verba prolocutus est, fata ejus ad ultima usque tempora difertissimis oraculis exposuit, Spir. S. effudit, Ministros instituit, Sacramenta dedit; fideles potenter vocat, convertit, ab omni labe & exitio custodit, mortuos denique vivificabit, & vitâ ac gloriâ in æternum beabit & coronabit.

IV. Ex honore divi-
no.

XXIII. Tandem argumentamur *ab honore & cultu*, qui Christo attribuitur. Summa enim majestas & gloria à Patre ipsi collata legitur. *Pater diligit Filium, & omnia dedit in manu ejus.* Joh. 3:35. *Pater diligit Filium, & omnia monstrat ipsi quæ ipse facit.* c. 5:20. *Neque Pater judicat quenkumque, sed judicium omne, vel totum, dedit Filio.* v. 22. *Ut omnes honorent Filium, quemadmodum honorant Patrem. qui non honorat Filium, non honorat Patrem qui eum misit.* v. 23. *Ego non quero gloriam meam. Est, qui querit & judicat.* c. 8:50. *Si illos dixit Deos, ad quos verbum Dei factum est; & non potest solvi Scriptura; quem Pater sanctificavit & misit in mundum, vos dicitis, blasphemus: quia dixi, Filius Dei sum?* c. 10:35,36. *Pater, glorifica nomen tuum. Venit vox è cælo: & glorificavi & denuo glorificabo.* c. 12:28. *Ille (Spiritus) me glorificabit.* c. 16:14. *Glorifica Filium tuum, ut & Filius te glorificet.* c. 17:1. *Et nunc glorifica me tu, Pater, apud te, gloria, quam habebam, antequam mundus esset, apud te.* v. 5. *Quamobrem & Deus ipsum superexaltavit, & in gratiâ donavit ei nomen, quod supra omne nomen est: ut in nomine Jesu omne genua steterit, & omnis lingua profiteatur, quòd Dominus sit Iesus Christus, ad gloriam Dei Patris.* Phil. 2:9,10,11. unde & *Dominus & Rex gloriæ* appellatur. 1. Cor. 2:8. Psal. 24:7-10. Atque adeo inter *creaturas* adorant eum ipsi Angeli, & principes populi. *Tanto major factus Angelis, quanto excellentius præ illis hereditavit nomen. Quum autem rursus introducit primogenitum in orbem habitabilem, dicit: & adorent eum omnes Angeli Dei.* Hebr. 1:4,6. *Est in dextra Dei, ἰσχυρότερον ἀντὶ ἀγγέλων, καὶ ἰερωτέρων, καὶ δυνάμεων.* 1. Pet. 3:22. Joh. 10:35,36. *Servite Domino in timore. Exosculamini Filium.* Psal. 2:11,12. *Ego dixeram vos estis Dii. Sed ut homo*

moriemini. Surge, Deus, judica terram. Nam tu hereditatem cernes in omnibus gentibus. Psal. 82: 6, 7, 8. atque universa in cælo & terra Ecclesia ipsi preces, laudes, omnemque cultum offert. *Dignus est agnus ut accipiat potentiam, & vires, & honorem, & gloriam, & benedictionem. Et omnis creatura, audivi dicentes, sedenti in throno & agno, benedictio, & honor, & gloria; & ceciderunt illi viginti quatuor Presbyteri, & adorarunt viventem in sacula saculorum.* Apoc. 5: 12, 13, 14. *Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis.* c. 22: 21. *Ut omnes honorent Filium.* Joh. 5: 23. *Adorant eum* Apostoli Luc. 24: 52. *Stephanus* Act. 7: 59. *Cum omnibus qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi in omni loco.* 1. Cor. 1: 2. *Saulus habebat potestatem vincendi omnes qui invocabant nomen Christi.* Act. 9: 14. *Persequere pacem cum illis qui invocant Dominum ex puro corde.* 2. Tim. 2: 22. *Gratia vobis ab eo qui est, & erat, & venit: & à septem spiritibus, & à Jesu Christo, teste illo fideli.* Apoc. 1: 4, 5. *Gratia Domini Jesu Christi, & amor Dei, & communio Spiritus S. sit cum omnibus vobis.* 2. Cor. 13: 13. & singuli denique fideles in sacrum ipsius nomen baptifantur. Matth. 28: 19. & domus ipsius appellantur. Hebr. 3: 6. Apoc. 21: 22. eorumque amor: *Qui diligit patrem aut matrem super me, non est me dignus.* Matth. 10: 37. *Si quis non diligit Dominum Jesum Christum, sit anathema.* 1. Cor. 16: 22. fides: *Omnis qui credit in eum, non perit, sed habet vitam æternam.* Joh. 3: 15, 16. *Quin lucem habetis, credite in lucem, ut Filii lucis statis.* c. 12: 36. *Creditis in eum, & in me creditis.* c. 14: 1. spes: *Erit radix Jesse, & qui exsurgit, ut sit princeps gentium: in eum gentes sperabunt.* Rom. 15: 12. omnisque pius ac religiosus animæ affectus in Christum unice dirigitur. Quali honore hominem ullum dignari nefas est, cum *maledictum* eum Propheta pronunciet, *qui fiduciam habet in homine.* Jer. 17: 5. Ubi frustra arguantur adversarii, in talem solum Prophetæ verba & diras competere, qui ita fidit in homine, ut recedat à Jehova, quod in iis qui in Christo confidunt, non habeat locum: cum hoc ipsum divinus vates addat; eum, qui in nudo homine confidit, qui fragilis *caro* est, qualis istis hominibus Christus ante sessionem ad dextram Patris erat, recedere à Jehova, quia Deus rivalem ferre non potest, *à Jehova autem recedit animus ejus;* sicut contra v. 7. benedictum pronunciat illum, *qui fiduciam habet in Jehova,* inque eo solo recumbit.

XXIV. Conjungitur hæc adoratio Filii cum adoratione Patris & Sp. S. in augustissimo illo Trinitario, Esai. 6. & Apoc. 4. *Sanctus, Sanctus &c.*

Quem.

Quem hymnum Seraphicum Vetus Ecclesia, præsertim Constantinopolitana, veluti miraculo acceptum, ac ab angelis puerum in templo edoctum celebri in usu, ac summâ in veneratione habuit; atque sacro isto carmine individuae Trinitatis fidem contra hæreticorum fraudes & perfidiam constantissimè professæ est.

XXV. Atque in ejusdem fidei testimonium atque tesseram preces ac hymnos suos doxologiâ hac claudere soliti erant Veteres: *Gloria Patri, Filio, & Spiritui S.*; sicut erat in principio, & nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen. Quam ab Arianis corruptam in hæc verba, *tibi Patri gloria, & honor, per Filium tuum unigenitum*, quo secundas tantum partes Filio tribuebant, Orthodoxi inviolatam servabant, & in cœtibus ac conventibus sacris ac conciliis, tanquam publicam Ecclesiæ vocem constanter ingeminabant.

XXVI. Est autem una & indivisa trium personarum adoratio, ut ex Matth. 28: 19. 2. Cor. 13: 13. similibusque locis apparet; neque supplicationem uni personæ factam ad aliam iterari necesse est; sed cum Patre, in suo mediatoris nomine, simul invocatur Filius, qui simul etiam exaudit. *Et quod petiveritis in nomine meo, hoc faciam: ut glorificetur Pater in Filio.* Joh. 14: 13. nec separatus est Sp. S. qui utriusque ineffabilis est communio. Atque adeo licet pleræque orationes ad Patrem dirigantur, non tamen cæteræ personæ excluduntur, sed potius includuntur, cum Pater adiri non possit sine Filio, & hi duo non sint sine spiritu suo, per quem nos ipsi quoque Filii Dei facti sumus in Filio. *Accepistis Spiritum adoptionis, in quo clamamus, Abba, Pater.* Rom. 8: 15.

Quem vā-
riè detor-
quent So-
ciniani.

XXVII. Fœdè autem hæc detorquent Sociniani, quique inter eos *invocantes* dicuntur. Non enim inter se conveniunt in maximo hoc Christianæ religionis capite, atque eo impietatis quidam inter eos processere, ut Christum ne adorandum quidem censeant; quales Franciscus Davidis, Christianus Francus, & alii: cæteri autem non meliori auspicio Salvatorêm, ut *ψιλὸν ἀγθρωπον*, tamen summo honore coli atque invocari debere contendunt, quatenus nimirum ipse salvator atque mediator est; atque adeo præter unum naturâ Deum, qui in Vet. T. colebatur, nunc in N. T. etiam alium, qui natura non sit Deus, adorari debere docent; atque hoc vel maximum Christianæ fidei mysterium esse volunt, duos habere Deos, unum summum, qui est Pater, alium inferiorem, qui est Filius; qui quidem mera creatura est, & ante nativitatem Virgine ne quidem fuerit, sed à Patre, propter summa & divina planè in ipsum collata dōna in istud cul-

culmen jam evectus fit, ut divisum cum Patre imperium & cultum obtineat.

XXVIII. Ita hi homines creaturæ apotheosim moliri audent, & novum in cœlum sebasima ac numen invehunt, quod vetus fidelium Ecclesia ignoravit. Hoc enim manifestè fatentur: unde cum urgentur locis: *Audi Israël, Jehovah, Deus noster, est unus.* Deut. 6: 4. *Et cecidi coram pedibus ejus ut adorarem eum: & dicit mihi, vide ne feceris. Conseruus tuus sum. Deum adora.* Apoc. 19: 20. & 22: 9. improbè sub cultu Mosaico hoc obtinuisse excipiunt, nunc vero, præter Jehovah, Deum Israël, novum Deum Ecclesiæ datum ac monstratum esse, Christum nempe Servatorem. Verum si Novi T. tempora non spectet lex ista Mosis, de adorando solo Deo Israël, qui solus Jehova & verus Deus est, immerito legem illam repetit & urget Christus, nec ad populum Christianum pertinet verbum illud, Matth. 4: 10. *Dominum Deum tuum adorabis, & ei soli servies:* & non satis rectè Paulus creaturam non posse divino cultu affici docet. Eos enim *qui coluerunt & servierunt rei creatæ præter creatorem, dicit commutasse veritatem Dei cum mendacio.* Rom. 1: 25. & frustra idem confirmat, atque ad ultima Ecclesiæ tempora applicat Angelus, *volans in medio cœli, qui habebat Evangelium æternum, dicens voce magna: Timete Deum, & date ei gloriam, & adorate eum, qui fecit cœlum & terram.* Apoc. 14: 6, 7. & similiter Apoc. 15: 1, 3. Imo ipse Christus, si verbum hoc mutasset atque honorem istum rapuisset, jam legem Mosis solvisset, & tanquam Apostata à lege justè occisus fuisset. Deut. 13: 5.

XXIX. Non obtinet autem duplex adoratio, *superior & inferior*, quam introducunt, non magis quam Pontificiorum idololatrarum distinctio inter *δουλείαν, ὑπερδουλείαν & λατρείαν*: cum cultus religiosus sit tantum unicus, nec ut Deus coli, & tali animi motu adiri possit, quem tamen habeas pro non Deo, qui que non sit nisi Deus metaphoricus & nuncupativus, & Dei tantum legatus: quo nomine etiam Muhammedani Prophetam suum in precibus atque hymnis suis cum Deo, quem adorant, conjungunt; ut hic Socinianorum cultus Turcicæ Muhammedis sui venerationi non absimilis sit.

XXX. Atque ejusdem commatis est eorum distinctio inter *adorationem*, quæ in pio ac maximè religioso animi affectu ac subjectione consistat, quam soli Deo Patri vendicant; & *invocationem*, quæ sit minor quidam cultus, ac solum benignitatis atque opis alterius imploratio, quam

Duplex
eorum
adoratio.

Distinctio
inter adorationem
& invocationem.

Christo attribuunt, idque respectu eorum tantummodo, ad quæ largienda potestatem à Deo consecutus sit. Unde non ab omnibus promiscuè, sed in Ecclesiâ solum, atque à fidelibus invocari eum posse contendunt, idque in terris tantum; non enim æternum fore illum honorem, sed postea deposito regno exregem eum futurum: atque ita in privatum ordinem eum rursus redigunt, & in omnem æternitatem Deo pariter subiectum inter reliquos fideles, ordine solum primum, collocant. Quanquam alii hæc paulo aliter explicant. Sicut etiam ipsum non semper istum honorem habuisse statuunt, sed post exaltationem, ob potestatem mediatoriâ, quam tum accepit, demum illum nactum esse; quo referunt dicta: *Quamobrem & Deus eum superexaltavit, & in gratia donavit ei nomen, quod supra omne nomen est.* Philip. 2: 9. *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.* Matth. 28: 18. & præsertim Joh. 16: 24. *Huc usque non petivistis quicquam in nomine meo: petite & accipietis; ut letitia vestra sit completa;* ubi petere in nomine Christi explicant petere in potestate Christi, atque eâ unicè confisum.

XXXI. Verum Christo summus honor debetur, & summa adoratio. *Et adorent eum omnes Angeli Dei.* Hebr. 1: 6. *Ut concupiscat Rex pulchritudinem tuam. Nam ille est Dominus tuus. & adora ipsum.* Psal. 45: 12. & nulla parte inferior honore Patris, cum pari majestate præditus sit. *Et sedeo cum Patre meo in throno ejus.* Apoc. 3. 21. imo ipse Pater sine Filio ne adorari quidem possit. Neque post ascensionem in cælum demum hunc honorem adeptus est, instar factitii alicujus numinis, quod, dum terras habitavit, cæli nondum honore mortales dignati sint: neque hoc loco illo Johannis evincitur: nam *nomen Christi* non de potestate, quam videlicet tum primum adepturus foret, sed de persona potestate ista prædita accipiendum est, ut Act. 3: 16. *Hunc quem videtis & novistis, firmavit nomen ejus,* h. e. ipse nominatus & invocatus auctor sanationis. Sic Matth. 28: 19. *Baptisantes eos in nomen Patris & Filii & Spiritus S.* & ita in nomine Filii, id est, intercedente invocationi nostræ persona Filii Dei, invocandus est Deus, semperque ita adoratus fuit. Neque enim hoc negat hoc in loco Christus, dum dicit: *Huc usque nihil petivistis in nomine meo* &c. sed vel statum Ecclesiæ Veteris, quæ de longinquo stans per interventum sacerdotii carnalis Deum hæctenus venerata fuerat, & in spe redemptoris futuri tantum adoraverat, cum Nova, quæ sine isto circuito in fide Servatoris, quem jam præsentem conspexerat, Deum familiaris auditura foret, componit: vel discipulorum nimium terrenos affectus ca-

stigmat,

stigmat, qui Christum in corpore præsentem, & familiarius inter eos conversantem, nondum adeo precibus ambire, nec in ejus nomine Patrem rogare adsueverant; verum postea absentem frequentiori cultu profecuturi, & jam cælo regnantem perpetuis precibus sollicitaturi erant, atque in ipsius fide atque nomine summâ cum libertate omnia à Patre postulaturi & accepturi. Similis commatis est, quod Christum, uti in tempore factum Deum, ita postea finito regimine è fastigio isto rursus removendum docent; cum regnum ipsius æternum sit futurum, atque victis hostibus & triumphato mundo tum verò è folio suo non descendet, sed tum demum verè Rex ac Dominus futurus est; pacatumque reget Patriis virtutibus orbem. Luc. 1: 33. *Et regnabit in domum Jacobi in sæcula & regni ejus non erit finis.*

XXXII. Sed considerandum propius est, quod adorationis Christi, unicum fundamentum statuunt potestatem ejus mediatoriam, & gloriam illam supremam, quam post exaltationem suam adeptus sit. Phil. 2: 9. Matth. 28: 18. Unde nata inter ipsos etiam Orthodoxos quæstio de causâ adorabilitatis Christi, an ea foret sola ipsius Deitas, an vero etiam munus mediatorium.

Fundamentum adorationis eorum, potestas Christi mediatoris.

XXXIII. Quanquam autem munus mediatorium numen atque majestatem veri Dei includat, atque ad nomen ac *ἰσοχῆρ* ejus pertineat, neque meræ creaturæ ac non Deo attribui possit, non magis quam mundi hujus creatio, atque in res creatas supremum imperium; ut, qui mediator atque mundi redemptor est, etiam eo ipso necessario sit adorandus: tamen ratio formalis religiosi cultus, & fundamentum quare Christus objectum fidei & spei nostræ sit, est hoc unicum, quod persona divina sit, atque verus Deus, nullo autem modo objectum ejus est natura humana.

XXXIV. Et Phil. 2: 9. *donatur* quidem Christo novus honor (quod *Phil. 2: 9.* verbum *ἰσαρίστη* innuit) quem tanquam mercedem obedientiæ suæ à Patre acceperit; sed ille in eo consistit, quod, remoto humilitatis velo, nunc plenissimè in carne Christi se exerat divina majestas, atque in eâ palam se ostendat, & tanquam in augustissimo templo adoretur. Sicut autem olim typicum templum non fuit adoratum una cum Deo in eo inhabitante, ita nunc quidem adoramus Filium Dei in carne, non vero *τὸ λῆμμα* quod assumsit, nec carnem in qua habitat. Et v. 10. similiter summam & propriam mediatoris gloriam exprimit Apostolus per *nomen* quod *supra omne nomen est, quod in nomine Jesu omne genu se flectit*: sed illa majestas non realiter, sed modaliter distincta est à majestate & gloriâ

absolutè suprema & purè divina; adeoque non ita mediatoris est propria, ut dicat cultum quandam & honorem peculiarem, qui in re non sit idem cum cultu, qui Patri & Spiritui S. debetur; sed est idem ille cultus atque eadem gloria, quæ Christo ab æterno cum Patre & Sp. S. communis fuit, quæ hic non primum ipsi datur, sed post humilem in terris statum, laboribus omnibus peractis, de novo ipsi asseritur atque vindicatur.

Quod ar-
reptum à
Remon-
strantibus.

XXXV. Nimis avidè autem Socinianorum hoc commentum arripuère Remonstrantes, interque eos Episcopius, qui docet Filium non proponi ut objectum fidei cum Patre secundum essentiam divinam, quam cum Patre communem habeat, verum eo potius respectu, quatenus in carne manifestatus, per mortem ac passionem suam eam dignitatem acquisivit, ut in eum tanquam in unicum mediatorem inter Deum & homines æque credere debeamus, ac in Patrem, atque utrumque simili honore ac cultu prosequi. *Hæc est vita æterna; ut cognoscant te solum verum Deum & quem misisti Jesum Christum. Joh. 17: 3. Hæc scripta sunt, ut credatis quod Jesus sit Christus Filius Dei, & ut credentes vitam habeatis in nomine ejus. c. 20: 31. conf. Phil. 2: 5-11.* Ut Christum ex dignitate à Patre ipsi collata, etiam qua creatura atque homo est, ac remoto æternæ deitatis respectu, proprio cultu atque adoratione prosequendum esse statuant; imo vix de alia invocatione Christi loquantur, quam quæ ipsi ut mediatori h. e. juxta ipsos, etiam ut creaturæ glorificatæ convenit; atque adeo à cultu divino irrefragabile ad probandam æternam Filii Deitatem argumentum peti non posse judicent, Apol. c. 3. quippe qui non Christum solum, sed & angelos, sic volente Deo, sub V. T. adoratos statuant, quod tamen sub N. T. non licuerit.

XXXVI. Verum hæc omnia ex Socini lacunis hausta sunt, qui Christum similiter objectum fidei atque cultus nostri statuit, non quia unus cum Patre Deus sit, sed ut manifestatus est in carne. Atque ex ea hypothese jam duplex divini cultus objectum exoritur, Deus Pater, & Christus ut mediator & homo; duplex dignitas, ex qua alicui cultus divinus debetur, una quæ Deo ut Deo naturâ convenit, alia quæ homini à Deo communicatur & donatur; pariterque duplex divinitas, quarum una Deo Patri naturâ competit, altera autem sub meritum cadit & per opus acquiri potest.

XXXVII. Concipi autem nequit, quomodo istam dignitatem Christo à Patre in tempore collatam dicant: hoc enim vel secundum divinam naturam ejus, vel secundum humanam intelligendum est. Non secundum

illam

illam, nam hoc pacto istum honorem jam ab æterno possedit: neque etiam secundum humanam naturam, nam sic jussisset Deus ut coleremus *τῷ κτίστῳ ὡς τὸν κτίστωτα*, Rom. 1: 25. quæ mera idololatria est.

XXXVIII. Multo minus passione atque obedientiâ suâ eam promeruit. Quo pacto enim talis dignitas in quæstum venire queat, & quæ proportio inter opus creaturæ & talem remunerationem? certè Deo similem esse raptus dici nequit. Et quomodo Christus id promeruisse dici potest, quod ipsi jam ante ut Filio Dei & Deo naturâ competeat? nisi rursus humanæ naturæ istud divini honoris fastigium acquisitum dicas: quod nihil aliud est, quam eam in idolum erigere. Et quid si non ad plenum obedivisset Christus (nam eum potuisse peccare, & in ipso opere redemptionis deficere adversarii statuunt) anne tum Christo, ut inobedienti servo nullus honor divinus competiisset, qui tamen naturâ Deus erat? certè mediatoris præmio caruisset.

XXXIX. Verum Scriptura longè aliud adorationis Christi fundamentum statuit, quam passionis atque obedientiæ ipsius meritum, nempe unitatem ejus cum Patre. *Neque enim Pater judicat quemquam, sed judicium omne dedit Filio. ut omnes honorent Filium, quemadmodum honorant Patrem. qui non honorat Filium, non honorat Patrem, qui eum misit. Amen, amen dico vobis, qui audit sermonem meum & credit ei, qui misit me, habet vitam æternam.* Joh. 5: 22, 23, 24. *Ego & Pater unum sumus. sustulerunt igitur rursus lapides Judæi ut lapidarent eum.* c. 10: 30, 31. *Si non facio opera Patris mei, ne credatis mihi.* v. 37. unde cum Patre tanquam objectum cultus atque fidei nostræ pariter conjungitur. *Creditis in Deum, & in me creditis.* Joh. 14: 1. *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum & quem misisti Jesum Christum.* c. 17: 3. Et ne per mortem atque resurrectionem ipsum dignitatem istam acquisivisse existimemus, jam ante mortem ac passionem ea ipsi attribuitur. Joh. 14: 1. *Qui credit in Filium, habet vitam æternam. qui autem non obedit Filio, non videbit vitam.* c. 3: 36. *Credo, Domine. succurre incredulitati meæ.* Marc. 9: 24. *Respondens Simon Petrus dixit, tu es Christus Filius Dei vivi.* Matth. 16: 16. *Cui angelorum unquam dixit: Tu es Filius meus? Quum autem rursus introducit primogenitum in orbem habitabilem, dicit: & adorent eum omnes Angeli Dei.* Hebr. 1: 5, 6. Neque per anticipationem, ante mortem, Christo iste honor exhiberi poterat, hoc videlicet nomine quod eum sibi acquisiturus foret: hoc enim contra rei naturam est, mercedem ex debito alicui persolvere, antequam opus præstitum sit;

præsertim cum juxta adversariorum sententiam, Christus potuerit non obedire, atque opus imperfectum deferere.

XL. Et quod præterea addunt, honorem istum Filio, qua diximus ratione, attributum eundem esse cum illo honore, quo honoramus Patrem, id vero intelligi non potest. Honor enim, qui Patri competit, talis est, ut nulli debeatur nisi qui naturâ verus & æternus Deus est, ut ipse Pater, qui que adeo omniscius est, & renum atque cordium scrutator, & omnipotens, & omniprensens; nam hæc convenire debent in eum, quem cum fiducia exauditionis invocaturi sumus. Talis autem non potest esse ille honor, quem adversarii Christo, ut mediatori atque homini, in tempore, tanquam præstitæ obedientiæ mercedem, tribuunt, nisi pariter, cum Ubiquitistis, divina attributa ipsi donata statuunt. Quod quum non faciant, & tamen Christum ut hominem glorificatum summo honore colunt, revera non Deum colunt, & *serviunt iis qui natura Deus non sunt*, Gal. 4: 8. adeoque nihil nisi idolum cerebri sui adorant.

XLI. Quod excipiunt, committi idololatriam, non cum aliquid præter Deum divino cultu afficimus, sed tum demum, cum ex proprio arbitrio & lubitu, atque ex præpostero & adultero animi motu, sine ullo Dei mandato, imo contra voluntatem ejus, huic vel illi rei divinitatem quandam affingimus, atque summo honore illam colimus; istud consistere nullo modo potest: nam mandatum istud Dei, quod fingunt, pro fundamento suo habere deberet, vel *sôlam Dei voluntatem & imperium*, vel *aliquam præterea creaturæ istius excellentiam & dignitatem*. Sed neutrum dici potest: cum, si sola Dei voluntas sufficeret, vel si talis in Deo voluntas esse posset, jam omne genus creaturæ, etiam inanimes, aurum, argentum puta, quin vel lutum ipsum, ex isto fundamento divino honore affici posset, si modo Deus juberet; qui istud etiam jubere posset: quod dictum infandum est, nec sine horrore intelligi potest, religiosi nempè precibus ambire & sacro cultu venerari creaturas, quæ, non dico divinæ, sed ne humanæ quidem rationis capaces sunt, & ne adorantem quidem audire aut intelligere possunt. Neque etiam tale mandatum Dei creaturæ ipsius excellentiâ niti potest, cum ad cultum religiosum fundandum non quælibet, sed summa excellentia requiratur, atque honor ille divina attributa præsupponat; quæ cum in creaturas cadere nequeant, neque eadem pro objecto adorationis à Deo poni possunt.

XLII. Voluntatem autem Dei verbo ejus expressam quod attinet, occurrit illa Jes. 42: 8. *Ego Jehovah, hoc est, nomen meum, gloriam me-*

am alii non dabo, nec laudes meas sculptilibus.

XLIII. Quod ajunt, honorem Dei non vulgari vel alienari, cum aliquem ex Dei præscripto isto honore afficimus; nam istud Dei solius causa fieri; & quia ipse illum cultum jubet ac petit, atque per illum gloriosus esse vult, omnem tandem honorem in Deo ipso terminari: istud verò rursus est Sociniano commento evadere, atque eo tandem venire, ut solus Pater primario, directè & propriè adorandus statuatur, Christus vero solum indirectè & cum respectu ad Patrem: quæ indirecta & impropria invocatio, præterquam quod summo Christi honori derogat, quid rei sit intelligi nequit, cum fundamentum invocationis unicè sit infinita aliqua essentia & potentia, cui soli ea debetur, ut nulli minus principaliter, vel indirectè, vel simili aliquo extenuato sensu ea attribui possit: neque indirectè & minus principaliter, sed directè & propriè Christus in Scripturis invocatur, cum ab ipso petimus, ut fidem nobis augeat, Sp. suum largiatur, regnum suum venire faciat, spiritum nostrum suscipiat &c.

XLIV. Cum autem Remonstrantes ita luctentur contra adorationem Filii, ut & Spir. Sancti, sicut infra ostendetur, eosque summo illo cultu & honore, quo Pater adoratur, invocari non posse statuunt, Socinianismum, quo universam Theologiam suam adeo indignè corruperunt, manifestè nimis produnt: nec Filium aut Spir. S. ejusdem cum Patre Deitatis habent: atque adeo S.S. Trinitatem reipsâ negant & evertunt.

XLV. Atque ex hisce omnibus jam patet, Christum verè & propriè Deum esse; quod etiam apertè professus est, contra ac adversarii excipiunt, quoties sibi opera Patris adscripsit, seque Deo æqualem dixit, atque palam sese pro Filio Dei gessit: non enim sine causa sese *Filium Dei* potius quam disertè Deum appellavit, tum ut à Patre se distingueret, tum ne unus putaretur ex illis Elohim, atque Diis λεγόμενοις, de quibus Psal. 82. sed ut summum sese esse Deum, atque illum Dei Filium, de quo in V. T. tam crebro agitur, ostenderet.

XLVI. Nec obstant objectamenta illorum: quod nimirum Christus *omnia à Patre habeat*, atque hic ipse *honus ipsi à Patre datus* dicatur. *Omne* *judicium dedit Filio. dedit etiam Filio habere vitam in se. & potestatem de-* *dit ipsi & judicium faciendi, quia Filius hominis est.* Joh. 5: 22-27. Hæc enim dicunt personarum ordinem in eadem tamen essentia & deitate, & quæ à Patre habet, vel per æternam generationem ab eo possidet, unde pariter cum ipso Deus est; vel per gratiam unionis in tempore, & qua *γεννη-* *σθαι*; vel denique quæ ratione officii accepit: quæ tamen ipsa, cum sum-

Objectio-
nes contra
Deitatem
Filii Dei.
Iob. 5:
22-27.

mam dignitatem atque divinas planè dotes involvant, sine æterna Deitate accipere non potuisset; ut hæc rursus eandem in Christo deitatem præsupponant. Similiter, quod *Patrem sese majorem dicit.* Joh. 14: 28. non naturæ, sed officii, atque humilis illius status, quo sese exinaniverat, respectu intelligendum est: loquitur enim ibi ut sacerdos jam ad aram stans, jamque moriturus, & procuratâ hominum salute coram Patre appariturus; à quo eorum, quæ in terris ipsius jussu atque nomine gesserat, approbatio & consummatio expectanda foret. Rursus etiam officium suum considerat atque Patris legatum sese profitetur, cum dicit Joh. 12: 44. *Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me:* atque verbis illis, fidem in sese non debere esse separatum quid à fide mittentis, docet. Quo & pertinet quod Petrus in I. epist. cathol. c. I. v. 21. habet: *Per ipsum nos credere in Deum:* non enim ibi subordinatur Patri, aut contra distinguitur, ut diversum fidei objectum, sed tum ordo personarum, tum officium Christi attenditur. Quod autem ipse Servator dixit Matth. 20: 23. *Non est meum dare vobis, sedere ad dextram Patris;* non Christi potestatem spectat, neque ea negatur: nam jam antea discipulis eandem dignitatem promiserat. *Vos qui sequuti estis me, quum sederit Filius hominis in throno gloriæ suæ, sedebitis etiam in thronis duodecim, judicantes duodecim tribus Israël.* Matth. 19: 28. sed eos respicit quibus hoc dandum erat, quique nesciebant quid peterent, & nondum peractâ pugná triumphos cogitabant: non enim dicit, non est *meum*, sed *Patris*; sed satis clarè, *non est meum dare vobis, sed iis quibus à Patre præparatum est,* atque eo modo atque ordine quo Pater præparaverat.

An Filius
sit æv-
nūs?

XLVII. Quæri hic etiam solet, *an Filius sit* *ἀὐτὸς ὁ θεός.* quod Valentinus Gentilis contra Calvinum negabat, Patrem essentiatorem, Filium essentiatum vocans; sicut & Bellarminus, aliiſque Pontificii eo nomine Calvinum exagitant, & novam Auto-theanorum hæresin fingunt, quamvis ab ea ipse Bellarminus alibi nos liberet. Quæ controversia deinceps inter Gomarum & Arminium quoque mota est, & inde ad hujus successores transit.

XLVIII. Cum autem Filius eandem essentiam habeat quam Pater, quæ prorsus à se ipsâ est, nec ab alio esse potest, quæque nec genita, nec creata, nec ullo modo producta est; cumque ipse sit solus ille & verus Deus, & *ἀὐτὸς ὁ θεός, ipse Deus,* *הוּא הָאֱלֹהִים* Deut. 4: 35, 39. Esai. 45: 18. hoc quidem respectu meritò dicitur *ἀὐτὸς ὁ θεός,* hoc est, per se ac verè Deus: quanquam personæ respectu, & quatenus Filius est, atque isto subsistendi modo,

modo, eam à Patre habeat, non quidem ab eo progenitam, sic enim ab essentiâ Patris diversa foret, sed arcano modo communicatam, atque adeo eandem cum essentiâ Patris. Est ergo *ἀυτοθς* ratione essentiæ, non ratione personæ; *ἀυτοθς* non *ἀυτο-υις*. Nec tamen ideo sunt tres *ἀυτοθς*, sicut neque tres *ἰμθς*, sed tres *ἀυθς* & *ἰμθς* θς, h. e. tres qui sunt *ἀυθς* & *ἰμθς*.

XLIX. Atque hæstenus veram Filii deitatem vidimus: quam Sociniani, Judæos secuti, qui hæc in parte à fide Patrum defecerunt, apertis verbis negant & oppugnant; Christo solum divinitatem quandam attribuentes, eamque longè alterius generis: unde ipsum *Deum metaphoricum*, & *Deum quandam* blasphemi homines appellare non erubescunt.

Filii deitæterni quomodo Sociniani negent.

L. Sic autem illi instituunt: posse esse multos veros Deos: *Et si sunt dicti Dii, sive in cælo, sive in terra, quemadmodum sunt dii multi & Domini multi.* I. Cor. 8: 5. & nobis quidem esse duos Deos, unum æternum, qui quæ à se ipso sit, Patrem videlicet; alterum à Patre factum in Novo Testamento Christum, unum scilicet senem, juvenem alterum. Quod adeo urget Socinus, ut istud summum religionis mysterium statuat, & qui non agnoscit duos Deos, eum Christiano nomine indignum putet.

Et qualem ipsi divinitatem attribuant.

LI. Et Christum quod attinet, non tam deitatem, *θεότητα*, quam divinitatem, *θειότητα*, veluti Divo alicui ex hominibus facto, ipsi attribuant: quam in ipso collocant, tum *ante nativitatem*, non quidem quod tunc extiterit, docent enim ipsum ante ortum ex Maria matre revera nihil fuisse, verum ob æternum Dei consilium, quo ad hanc dignitatem atque gloriam jam tum designatus fuerit. *Præcognitus ante foundationem mundi.* I. Petr. 1: 20. idque longe alio modo ac fideles, quos contingenter tantum prædestinatos ajunt, Christum autem infallibiliter & necessario: tum *post nativitatem*; partim ob *conceptionem miraculosam*, qua non à Deo creatus, ut Angeli, sed ab ipso veluti genitus fuerit; partim ob *excellens munus*, quod veluti legatus Dei in terris gesserit; tum potissimum, & novo ac potiore jure, post *exaltationem*, ratione *muneris regii*, quod summo cum imperio exercet, dum Ecclesiam suam, omniaque quæ ad eam pertinent, potestate & voluntate independente solus regit & perficit.

LII. Quid aliud autem hoc pacto quam factum Deum, atque fictitium aliquod numen invehunt, atque scdissimâ idololatriâ Christianam religionem contaminant? Quicquid enim contendant, & quantamcun-

*qua refis-
zaiur.*

que deitatem Christo adscribant, mera fraus sunt omnia, nec ultra humanam naturam ascendunt, omnemque divinitatem in donis ac accidentibus quibusdam constituunt, quæ præstantiam quidem dicunt, nullo autem modo divinitatem; nisi simili modo etiam alios adhuc homines, vel etiam sese ipsos, ob singulares quasdam dotes, pariter evehi in Deos atque ita appellari posse concedant: prout ipsorum Theologia multos veros Deos admittit.

LIII. Verum merus hic est vocabuli abusus. Atque hæc in parte adversarii nostris contingit, quod etiam aliis persæpe evenire videmus, quod longe aliter de re judicent ac loquantur, quam ipsi eam percipiunt ac intelligunt. Conceptus enim atque idea Dei, cum de eo serio cogitamus, tot atque tantas exprimit perfectiones, ut eæ in hominem cadere non possint, manente ideâ atque conceptu hominis. Habet enim Deus propriam atque definitam naturam ac conceptum, æquè atque aliæ res; similiterque homo: neque eorum naturæ vel conceptus alterius rei natura vel conceptus esse possunt. Non magis ac ex. gr. conceptus auri luto convenire potest. Cum ergo illi Deum appellant, quem pro vero ac mero homine habent, quid aliud quam rerum naturas atque ideas confundunt, aut saltem aliter loquuntur quam ipsi rem capiunt? qui enim homo est, Deus propriè esse vel appellari non potest, non magis quam aurum potest esse lutum, manente utriusque, tum auri, tum luti conceptu.

LIV. In eo autem errant, quod hominem Deo summè carum, & per quem Deus multa bona hominibus distribuit, quique juxta ipsos Deo adeo sit unitus, ut quicquid ille habet, atque ipsa ejus omnipotentia, ipsi in obeundo munere suo ad nutum veluti famuletur atque præsto sit, cuique ipsa adeo ejus gloria ac honor communicata sint, Deum appellent, & quidem Deum verum; cum tamen ab altera parte concedere cogantur, ipsum nihil operari, nihilque possidere quod ratione naturali Deo proprium esse, atque ad ideam ac conceptum ejus pertinere novimus; quæ *ἀδύναται* sunt. Si enim eum, utcunque homo sit, tamen propriâ vi divina opera exequi putant; jam perfectiones in Christo adeo augment, ut in humanam naturam eæ cadere non possint, atque adeo re ipsâ divinam naturam in Christo ponunt, etsi id verbis negent, & Dei atque creaturæ ideam rursus confundunt.

LV. Atque hoc jam inter ipsos & nos discrimen est: An Christus in se ipso illa omnia revera possideat quæ Pater habet, ut idem natura Deus; sicut nos docemus: an vero ipsi, ut creaturæ à Deo summo opere dilectæ,

omnia

omnia ista decora aliunde attributa sint, atque inde verus Deus appellari & divino honore affici possit; quod illi statuunt.

LVI. Atque hic quidem gravissimæ idololatriæ rei sunt, dum eum, quem naturâ merum hominem fatentur, neque pro creatore cœli ac terræ habent, Deum faciunt, ac pro Deo colunt; atque, nefando commento, duos Deos introducunt, & unum quidem altero majorem: quod ipsi ideæ atque conceptui summi numinis repugnat, qui prorsus corrumpitur & perit, ubi quis Deus altero minor introducitur; non minus quam conceptus spiritus disperiret, si duos spiritus quis introducere vellet, quorum unus magis foret spiritus quam alius: quod & de aliis rerum naturis intelligendum est.

LVII. Et vero operæ pretium foret ex ipsis intelligere, ubi in Scripturis distinctionem Dei summi & subordinati legerint, præsertim cum omnia fundamentalia in Scripturâ claris verbis contineri adeo contendant. Nam quod 1. Cor. 8: 5. dicuntur esse *multi Dii ac Domini*, ex eodem verfu intelligendum est, & *ἄλλοι θεοὶ καὶ κύριοι* repetendum *Dii λεγόμενοι*. Neque Christus in isto ordine ponitur, neque *θεὸς λεγόμενος* & Deus nuncupativus est, sed Deorum nuncupativorum dominus, conditor, iudex & destructor. Psal. 82. *Et adorarunt ipsum omnes dii*. Psal. 97: 7. quod Paulus citat Hebr. 1: 6. Ita ut figmentum hoc sit antichristianismo pejus, cum pro mediatoribus secundariis & capitibus vicariis subordinati & vicarii Dii introducuntur.

LVIII. Inania autem sunt quæ deitatis in ipso ponunt argumenta & causas. Neque enim *ante natiuitatem*, ob quodcunque Dei de ipso consilium, Deus dici potuit, cum iuxta eos tum nondum extiterit, ac ne homo quidem fuerit. Neque ortus *ac natiuitas* ex homine, utcunque miraculo facta, eum Deum facit; non magis quam Adamum ortus ejus ex terrâ virgine: neque enim corporis Christi formatio ex matre virgine mirabilis Dei opus fuit, quam primi hominis productio ex pulvere. Neque *munus propheticum*, quod solum ipsi in terris largiuntur ipsum magis Deum constituit, quam Mosem & alios prophetas, qui similem Dei apud homines legationem gesserunt. Neque denique exaltatio ipsius atque *munus regium*, quod summa cum potestate in cœlis gerit, hoc dignitatis fastigium ipsi confert: præterquam enim quod hoc pacto deitatem, quæ obedientiâ hominis acquisita sit, quæque sub meritum cadit, inferant, quæ illa deitas atque potestas est, quæ ad V.T. fideles, iuxta ipsos, pertinere nullo modo potest, cum ad eorum salutem nihil contulerit, atque adeo iis Deus

non sit? quæque ne adhuc quidem ad omnes pertinet, cum Christus nondum hostes omnes pedibus suis subjecerit, & in Ecclesiâ solum regnet: quam denique una cum regno post ultimum diem rursus deponet, in omnem porro æternitatem ex-Rex & subiectus unius Patris cum reliquis fidelibus futurus.

LIX. Ita mirabilem nobis Deum effingunt, & fictum prorsus numen: quod cum antea nihil fuerit, in terris cum Christo cæperit, in morte rursus cum eo evanuerit, deinceps vero post resurrectionem excellentiori modo reproductum atque restitutum fuerit, idque non in æternum, sed ad annorum pauca millia, donec Patri regnum tradet. Sic nempe ludunt in re hâc sanctissimâ: dum Christum ex nihilo factum hominem docent, ex homine Deum, rursus ipsum factum nihil in morte, atque inde reproductum & factum iterum hominem, atque ex homine rursus & excellentiori modo Deum, verum eum rursus mortalem, quippe non perpetuum, sed ad tempus, donec videlicet cum imperio erit, & assertis fidelibus ac pacato orbe regnum Patri tradet, cujus legatus solum in hisce terris fuerat.

CAPUT XXXIV.

De DEITATE SPIRITUS S.

Deitas Sp. I.
S. eodem
modo as-
serta.

OST Filium sequitur consideratio Sp. Sancti, cujus deitas eâdem argumentorum serie evincitur.

1. Ex di-
vinis no-
minibus.

II. Tribuuntur enim ipsi I. nomina divina. *Jehova. Dixit Jehovah: audite audiendo* &c. Esai. 6:9. quod Spiritum Sanctum dixisse per Esaiam Prophetam affirmat Paulus Act. 28:25, 26. Israëlitas tentasse Jehovah in deserto in Massa & Meriba legitur Exod. 17:1, 7. coll. Psal. 95:7, 8. quod ad Spiritum Sanctum refertur Epist. ad Hebr. 3:7, 9. & 4:3, 7, 8. Quod semel in anno sacerdos summus intraret non sine sanguine in secundum tabernaculum, eo Spiritus Sanctus quid significabat. Hebr. 9:7, 8. præscripserat autem id Jehova Levit. 16:2. Attestatur autem nobis & Spiritus S. postquam enim prædixisset, hoc est Testamentum &c. Hebr. 10:15, 16. conf. Jerem. 31:31. Ecce dies veniunt, ait Jehova, & pangam cum domo Israël fœdus novum &c. Dei. Act. 5:3, 4. ubi Ananias, cum mentiretur Spiritui S. quem & fallere & tentare volebat, Deo men-

titus dicitur : neque id simpliciter, sed & oppositè ad creaturas, non homini sed Deo. item Dei Israël. Spiritus Domini locutus est ad me, & verbum ejus est in lingua mea. dixit Deus Israël, de me locutus est Deus Israël : Erit dominans &c. 2. Sam. 23: 2, 3. Ita benedictus Dominus Deus Israël locutus est per os sanctorum, qui a seculo fuerunt, prophetarum suorum, ut canit Zacharias Luc. 1: 68, 70. at Petrus docet, actos à Spiritu Sancto locutos esse sanctos Dei homines. 2. Epist. 1: 21. Item Domini. 2. Cor. 3: 17. Dominus vero Spiritus ille est : ubi vox *ὁ* est, quæ nomini tetragrammato respondet. Quin ipsa vox Spiritus Domini Deo tam intimum ac proprium notat, quam homini est suus spiritus. Quis hominum novit ea quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? sic & ea quæ Dei sunt nemo novit, nisi, spiritus Dei. 1. Cor. 2: 11. Ita & verum Deum ipsum esse constat, quod solus annumeratur Patri & Filio in sacris literis. Gratia Christi, amor Dei, & Communio Spiritus S. conjunguntur 2. Cor. 13: 13. Tres sunt qui restantur in cælo, Pater, Sermo & Spiritus S. 1. Joh. 5: 7.

III. 2. *Attributa divina.* Omnipresentia. Psal. 139: 7. Quo ibo à Spiritu tuo? Si ascendam cælos, illic es; & sternam mihi in inferno, ecce te. Omniscientia. Joh. 16: 13. Spiritus ille veritatis dux vie vobis erit in omnem veritatem. 1. Cor. 2: 10, 11. ubi scrutari profunditates Dei dicitur: quod per metonymiam antecedentis pro consequenti significat eas exactè habere cognitatas. conf. Psal. 7: 10. Jer. 17: 10, 11. ubi Deus explorare renes & corda dicitur. neque enim explicandum hoc est per Rom. 8: 27. Ille vero qui scrutatur corda, novit studium Spiritus; quod eas homines perscrutari faciat: cum consilia Dei hominibus sint *ἀνεξερεύνητα* Rom. 11: 32. *Eternitas*: cum Spiritus sit, qui in Deo est. 1. Cor. 2: 11. quique à Deo *ἐκπορεύεται* emanat. Joh. 15: 26. *Sanctitas.* Dolore affecterunt Spiritum Sanctum ipsius. Ubi, qui posuit in medium ipsius Spiritum Sanctum suum? Esai. 63: 10, 11. Liberrima denique voluntas & omnipotentia. 1. Cor. 12: 8, 9, 11. Omnia hæc agit unus ille & idem Spiritus, distribuens privatim illa singulis sicut vult. Luc. 11: 20. Si digito Dei ejicio demonia, conf. Matth. 12: 28. Si in Spiritu Dei ejicio demonia, pervenit ad vos regnum Dei.

IV. 3. *Opera*, cum naturæ, tum gratiæ. *Creatio.* Spiritus Dei ferebatur super aquas. Gen. 1: 2. In Spiritu oris Domini facti sunt omnis cælorum exercitus. Psal. 33: 6. *Christi unctio & missio.* Spiritus Domini Jehova super me est, quia unxit Jehova me ad Evangelium nuntiandum mansuetis &c. Esai. 61: 1, 2. quem textum explicavit Christus Luc. 4: 18.

11. Ex divinis attributis.

111. Ex divinis operibus.

Miraculorum patratio. Si in Spiritu Dei ejicio demonia. Matth. 12: 28. Et repleti sunt omnes Spiritu Sancto, cœperuntque loqui aliis linguis, prout Spiritus ille dabat eis effari. Act. 2: 4. Non enim aunderem loqui quicquam eorum, quæ non effecit Christus per me, ad obedientiam gentium, sermone & opere, in potentia signorum & prodigiorum, in potentia Spiritus Dei. Rom. 15: 18, 19. Distinctiones donorum sunt, sed idem Spiritus: per quem eundem Spiritum alii datur donum sanationum, alii vero operatio virtutum, prophetia, discretio spirituum, genera linguarum, interpretatio linguarum. Omnia vero hæc operatur unus & idem Spiritus, distribuens unicuique prout vult. 1. Cor. 12: 4-11. Illuminatio. Spiritus veritatis, qui à Patre procedit, ille testabitur de me. Joh. 14: 26. imò ducet vos in omnem veritatem. non enim loquitur à se ipso, sed, quacunque audiverit, loquetur, & venientia sive futura renunciabit vobis. c. 16: 13. Missio prophetarum. Dixit Spiritus Sanctus, separate mihi Barnabam & Saulum ad opus ad quod eos vocavi. Act. 13: 2. Benè Spiritus Sanctus loquutus est per Esaiam Prophetam patribus nostris. Act. 28: 25. & ministrorum. Attendite ad gregem, in quo vos Spiritus S. constituit Episcopos. Act. 20: 28. Operationes in Ecclesia. 1. Cor. 12: 9. Regeneratio. Nisi quis regenitus sit ex aqua & Spiritu, non potest intrare in regnum Dei. Joh. 3: 5. Iustificatio. Iustificati estis in nomine Domini Jesu & in Spiritu Dei nostri. 1. Cor. 6: 11. Resuscitatio. Vivificabit mortalia corpora vestra per Spiritum suum in vobis habitantem. Rom. 8: 11. Glorificatio. Ne contristate Spiritum Sanctum Dei, quo obsignati estis ad diem redemptionis. Eph. 4: 30.

IV. Ex
honore
divino.

V. Denique 4. honor atque cultus divinus: dum universa Ecclesia in nomine ipsius baptisatur. Matth. 28: 19. quæ prima Christiani hominis initiatio & consecratio est: & singuli fideles templum ipsius appellantur, atque ipsius esse dicuntur, qui in ipsis habitat. 1. Cor. 3: 16. & 6: 19, 20. Est autem templum domus soli Deo & perenni cultui ipsius sacra. Et Paulus ipsum manifestò adorat, dum fidelibus communionem cum isto Spiritu apprecatur. 2. Cor. 13: 13. Non enim passiva illa communio est, sed activa, adeoque invocatur Spiritus, ut sese fidelibus communicet atque fruendum præbeat: pari nempe modo, ut à Filio gratiam, à Patre amorem Corinthiis apprecatur, ita à Spiritu S. communionem & gratiæ Filii & dilectionis Patris petit. Simile adorationis exemplum est Apoc. 1: 4, 5. Gratia vobis & pax --- à septem spiritibus, qui in conspectu throni ejus sunt. qui septem Spiritus nunquam Deum adorant, cum quatuor animalibus & 24 senioribus, c. 4: 5. & 5: 6. verum ipsi juxta cum Patre ado-

etc. Werte in Symbol

adorantur, & ab illo distinguuntur : *ישׁוֹ דְּאֵלִים* &c. Inepta enim est adverbiorum exceptio, ab Apostolo per septem Spiritus non personam intelligi, sed modum & medium exprimi, quo gratiam & pacem à Patre proficisci vult: similiter enim ut de Patre & Filio, ita & de septem Spiritibus præpositio *דְּאֵלִים* usurpatur, distinctoque ab utroque loco nominantur. Vide & Matth. 9: 38. *Rogate Dominum messis, ut emittat operarios in messem suam.* coll. Act. 13: 1-4. ubi *Spiritus Sanctus* dicit, *Separate mihi Barnabam & Saulum;* qui & *emissi* dicuntur à *Spiritu Sancto*. Esai. 6: 3. cum Act. 28: 25. & Psal. 95: 7, 8, 9. cum Hebr. 3: 7. supra vidimus. Act. 1: 16. *Oportuit impleri Scripturam hanc, quam prædixit Spiritus Sanctus per os Davidis de Juda &c.* confer. Act. 4: 24, 25. *Domine, tu es Deus ille, qui fecisti cælum ac terram --- qui per os Davidis pueri tui dixisti, cur fremuerunt gentes &c.* Quo exemplo & vetus Ecclesia continuo ipsum invocavit, hymno de Sp. S. fatente Cassandro. Quin & peccata, contumeliæ ac blasphemiarum in Sp. S. committuntur: *Omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus: blasphemia vero in Spiritum non remittetur hominibus. Et quisquis loquutus fuerit adversus Filium hominis, remittetur ei: quisquis autem fuerit loquutus adversus Spiritum Sanctum, non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro.* Matth. 12: 31, 32. *Quanto putatis, deterius mereri judicabitur supplicium, --- qui Spiritum gratia contumeliâ affecerit?* Hebr. 10: 29. *Dolore affecerunt Spiritum Sanctum ipsius.* Esai. 63: 10. confer Num. 14: 13, 14. ubi *Moses* eum appellat *Jehovam*.

VI. Ut inique nimis Remonstrantes, de adoratione Sp. Sancti ne holum quidem in S. Scripturâ occurrere criminentur, neque ejus vel præceptum vel exemplum extare, atque adeo inde argumentum pro deitate ejus duci non posse asserant: nam & præcepta & exempla cultus ejus vidimus, quæ Ecclesiæ fidei & praxi firmandæ sufficient. Quamquam causa sit, cur parcius de ejus adoratione loqui Scriptura soleat. Officium enim peculiare Spiritus est, quod tanquam paracletus & causæ nostræ susceptor, precum nostrarum atque omnis pii affectus auctor sit, easque potius dictet & formet, quam accipiat vel terminet, ac potius invocet, h. e. invocare nos faciat & doceat, quam invocetur atque adoretur. *Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in sæcula.* Joh. 14: 16. *Paracletus, Spiritus ille Sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille docebit vos omnia.* v. 26. *Quum autem venerit Paracletus ille, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritus ille veritatis, qui à Patre procedit, ille testabitur*

Cum adorationis ejus in Scriptura occurrant, cum præcepta, tum exempla.

licet parcius; & cur?

de me. c. 15: 26. Si non abeam, Paracletus ille non veniet ad vos. Si autem proficiscar, mittam eum ad vos. c. 16: 7. Acceperitis Spiritum adoptionis; in quo clamamus, Abba, Pater. Rom. 8: 15. Spiritus opitulatur infirmitatibus nostris, & ipse Spiritus interpellat pro nobis, gemitibus qui sermone non explicantur. v. 26. Quia estis filii, emisit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra, qui clamat, Abba, Pater. Gal. 4: 6. Atque inde est, quod cum Patre & Filio communionem habere dicimur, 1. Joh. 1: 3. non item cum Sp. S. cum ipse nempe potius communionis illius vinculum atque intima causa sit: quodque fideles esse vel manere dicuntur in Patre, vel in Christo: quæ phrasis itidem de Sp. S. non adeo occurrit, cum ipse potius maneat atque habitet in nobis. vide 1. Joh. 2: 20: 27. ubi dicitur, fideles habere unctionem à Sancto, & unctionem quam ab eo acceperunt (h. e. Spiritum gratiæ à Christo datum) manere in ipsis. Atque hæc quoque causa est, cur in Apostolicis salutationibus plerunque omittatur; præsertim cum ipse & donum, & gratia, & pax illa sit, quam Apostoli Ecclesiis præcantur, atque isto in ordine veniat.

V: & cur
parcius de
Sp. S. lo-
quatur
Scriptura.

VII. Atque adeo rarius de Sp. loquitur Scriptura, tum quod ipse ille sit qui ibi continuò loquitur, atque adeo hoc ipso se fatis ostendat; tum quod internis præcipuè operationibus ipsis fidelium animis se ingerat atque intimè offerat; tum præsertim ob peculiarem œconomiam atque gubernationem Dei, quam in Ecclesia servat; cujus tres veluti sunt periodi, vel עולמים, sæcula, in quibus singulis singulæ Trinitatis personæ præcipuè apparuerunt. Prima Patris, in quâ se Filius fidelibus ostendit ut Angelum, ut Pater agnosceretur; altera Filii; postrema Spiritus Sancti; quod erit sæculum sæculorum, cum Sp. S. erit omnia in omnibus. Unde & Sp. mentio omittitur. Joh. 17: 3. *Hac est vita aeterna, ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.* & Matth. 11: 27. *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo. & nemo cognoscit Filium, nisi Pater; neque Patrem quis cognoscit, nisi Filius, & cui voluerit Filius revelare.* ubi de iis, qui tum publicè testabantur agitur, Patre nimirum & Filio. Nec dum enim testabatur Spiritus: cæteroquin eum non excludi, ex 1. Cor. 2: 10, 11. *Nobis verò Deus revelavit per Spiritum suum; Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunditates Dei. quis enim novit hominum ea quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Sic ea quæ sunt Dei, nemo novit nisi Spiritus Dei, fatis manifestum est.*

Proton p[re]sencos antite[m]itatorozā
libero arbitrio et gratia d[omi]n[is]m[en]t[is]
Acidam de causa dei pag. 74.

C A P U T X X X V.

Hereticorum circa S. S. Trinitatem errores.

I. Um autem S. S. Trinitas purgatissimis tantum mentibus *S. S. Trinitatis adversarii.* appareat, non mirum est eam non infidelibus solum, sed & plurimis aliis hæreticis veluti scopulum, tot ingeniorum naufragiis infamem, omni tempore fuisse.

II. Et maximè quidem eà offensi fuère Judæi, hæreticorum Patriarchæ, è quibus *Judæi.* exivit cogitans contra *Jekovam* malum. Nah. I: II. qui relictâ veterum Patrum catechesi, quos huic mysterio initiatos fuisse constat, dum Christianos putant tres Deos habere, seque solos Dei monarchiam colere, recitato identidem symbolo suo Deut. 6: 4. *Audi Israël, Jekova, Deus noster, Jekovah unus est,* veluti quotidiano carmine contra hanc fidem sese muniunt.

III. Apud Christianos qui hoc dogma oppugnarunt varii fuère: atque *Inter Christianos olim quadruplici classe.* hi quidem in veteri Ecclesiâ, ut de Manichæorum duobus principiis, & portentosis Æonum Syzygiis, de Valentinianorum atque Gnosticorum ingenio, deque Montani paraceto, quem Sp. Sancto opponēbat, taceam, *quadruplici* agmine contra sacratissimam hanc veritatem & Christianæ fidei veluti arcem incessère.

IV. Prima acies fuit *Ebionitarum, Cerinthianorum, Carpocratianorum & Nicolaitarum,* qui Christi divinitatem negarunt. quo in agmine etiam fuit *Theodotus* coriarius, & post illum *Artemon,* & 60 post annis *Paulus Samosatenus,* ab Antiocheno concilio sede suâ motus; & post eum *Photinus,* à synodo Syrmienſi pariter damnatus. *I. Eorum qui Christi divinitatem negabant.*

V. Secunda acies fuit *Patri-passianorum:* cujus duces fuère Praxeas, Tertulliano refutatus, Hermogenes, Noëtus, Sabellius, qui expunctis personis earumque discrimine, non aliam quam trinominem Trinitatem intellexère. *II. Eorum qui personarum discrimen tollebant.*

VI. Tertiam ductavit *Arius,* Alexandrinæ Ecclesiæ Presbyter, qui Trinitatem concessit, sed valde imparem, & Filio quidem minorem quandam deitatem, & aliam à Patre essentiam, Spiritui S. autem creaturæ nomen adscripsit; damnatus autem fuit in celebri concilio Nicæno, quod œcumenicum primum fuit. Atque post illud in diversum abière hæretici. *III. Eorum qui Filii divinitatem diminu-*

runt, ut
Arius ejus-
que affecta.

tici: *quidam* enim cum Ario Filium Patri verbo quidem ὁμοιόθεν re ipsa autem per omnia dissimilem, quippe creatum & ex non-entibus factum dixere, qui inde Exoucontiani, & à sectæ auctoribus Anomæi, Acaciani, Ursaciani, Eudoxiani, Aëtiani atque Eunomiani appellati fuere: atque cum his idem planè sentit *Erasmus Johannis*, qui cum Socino super hoc argumento biduum palam disputavit; idemque fere sentire videtur *Episcopus*, qui Christum, Filium Dei, ante nativitatem suam ex Mariâ extitisse, & ante alia à Patre conditum docet, non tamen ejusdem cum Patre essentiæ, sed ipsum Patri subordinatum dicit: qui merus Arianismus est; nisi ad Semiarianos eum potius referre velis. Nam *alii* inter ipsos Filium quidem Patri per omnia similem docuerunt, & æternum, atque ex substantiâ ejus genitum, non tamen consubstantialem, nam hanc vocem prorsus formidabant; qui inde *Semi-Ariani* dicti, & formulam suam in concilio Constantinopolitano, Seleuciensi, Syrmienfi (ubi cum Orthodoxis conspirabant contra Photinum, tum primum hæresin suam disseminantem) denique & Nicæno Thraciæ, similitudine nominis similes, quasi Nicænæ fidei adhærerent, procluserunt, & vocabulorum errore ac mendaciis incautos deceperunt; donec fraude compertâ omnes isti errores ab orthodoxis in crebris conventibus anathemate percussi, & ab Ecclesiâ exulare jussi sunt.

VII. Atque inter ipsos quoque Orthodoxos non-nulla tum dissensio fuit circa voces & modos loquendi. Cum enim Græci tres *hypostases* in divinis confiterentur, Latini nescio quomodo hoc refugiebant, venenum in istâ voce suspicantes, cum hypostasim pro essentiâ & substantiâ fumerent; atque adeo, ne cum Arianis sentirent, non tres hypostases, sed potius tres personas dicebant: similiterque Græci, Sabellianorum metu, unam Trinitatis hypostasim fateri formidabant. Donec lis in Synodo Alexandrinâ, A. C. 362. composita est: à quo tempore Græci tres personas, & Latini tres hypostases eodem sensu nuncupabant: recentiores tamen Latini, ambiguitatis vitandæ causâ, loco trium substantiarum tres substantias dixerunt; quæ vox jam ab Ambrosio usurpata fuit.

IV. *Pneumatoma-*
chorum.

VIII. Quartam aciem instruebant *Pneumatomachi*, auctore *Macedonio*, Episcopo Constantinopolitano A. C. 360. qui partem Arianæ impietatis repudiabat, de Filio, partem autem amplectebatur, de Spiritu S. quem similiter creaturam esse asserbat.

Hos omnes
imitatis

IX. Atque omnes istos hæreticorum errores imitatus & supergréssus est deinceps *Muhammed*, celeberrimus impostor, A. C. 620. imperante

Hera-

Heraclio, qui pariter in essentiâ divinâ unam solum personam, & in Christi personâ unam tantum essentiâ & naturam agnovit. *Muham-med.*

X. Præterito autem sæculo sepultas jam hæreses ex orco revocavit *Mi-chaël Servetus*, Hispanus, quem secuti *Valentinus Genilis*, *Georgius Blaudrata*, *Franciscus Davidis*, *Faustus Socinus*, aliique ex isto grege, qui in negandâ divinitate Christi conspirantes, in cultu atque adoratione ejus non leviter dissenferunt: Spiritus vero non divinitatem solum, sed & personam abnegarunt; ac S. S. Trinitatis dogma tartareo ore afflare ac infandis blasphemis obruere pro ludo habent, quin & Sathanæ atque Antichristi commentum vocant, atque à prodromis ejus Christiano populo obtrusum, Tertulliano præsertim, qui ex Montani spiritu & fanaticarum mulierum prophetiâ illud hauserit, atque Athanasio, qui ex odio in Arium novum dogma procuderit, quod Nicænæ synodo omnem suam auctoritatem debeat, ut Christus anno 327. demum Deus factus sit, & Sp. Sanctus A. C. 340. & plura alia calumniantur. Cum tamen veteris Ecclesiæ historia contrarium testetur, atque ante Nicænâ synodum Arii dogma non communis Ecclesiæ fides fuerit, nec ab ejus doctoribus usquam tradita, sed vero Ebionitarum similiumque hæreticorum sententia, qui publicâ Ecclesiæ voce damnati in angulis atque circulis apud gregales suos hæc videlicet arcana edisseriebant.

XI. Socinianos non longo intervallo sequuntur plurimi *Anabaptistæ*; sed qui ipsi non satis inter se concordēs longè imperitiū hoc argumentum tractarunt: alii enim tres esse divinas essentiâs, quarum una tantum in cœlis existat, dum reliquæ in terris sunt; alii ejusdem essentiâs tria tantum diversa esse nomina dixerunt; quidam etiam naturam Dei non essentiâ, sed sapientiam & bonitatem ejus esse asseruerunt; aliisque sententiarum non satis inter sese cohærentium ambagibus atque prodigiis sese aliosque intricarunt, atque ipsi, dum incultius in rebus adeo sublimibus & loqui & sentire amant, teterrimarum interim hæresum spoliū fuere. *Vt & Anabaptistæ.*

XII. Quamvis autem varia adeo hæreseos hujus conspiciatur facies, & non uno vultu sese ostendat, revera tamen in eandem omnes impietatem conspirant; & Valentini Æones, Sabellii trinominis unitas, Arii creatura, per quam Deus omnia condiderit, Samosatani, Photini ac Socini homo deificatus, alternantia sunt unius veritatis adulteria: neque longè adeo discrepant Arius & Photinus, cum uterque Christum rem creatam esse contendat; quæ & Socini sententia est: atque adeo omnis Arianus proposito est Photinianus; quamvis propter aperta nimis Scripturæ dicta non

ausit palam istud fateri, sed paulo aliter rem instituat: atque inde dogma ipforum quoque plausibilis est, & plures semper fuere Ariani quam Photiniani.

*Communis
omnium
causa.*

XIII. Est autem unica atque eadem in omnibus erroris causa *Pelagianismus*: supposita enim arbitrii libertate, & salutis causa in hominem potissimum translata, tollitur una potens Christi redemptio, & Spiritus S. efficacis operatio, adeoque nec pro Deo illos habere opus est.

*Et contra
veritatem
sophismata:
ex Scripturis.*

XIV. Operæ pretium vero erit, præter ea quæ suis locis contra singulas hujus veritatis partes ab adversariis objecta vidimus, argumenta quædam ipforum, quibus in hac causâ utuntur, paucis delibare: pugnant autem tum Scripturis, tum ratione.

Deus. 6:4.

XV. Ex Vet. T. objectant sollemne illud Deut. 6: 4. *Audi Israël, Jehovah, Deus noster, Jehovah unus est*: quo quidem loco divinæ essentiae unitas & singularitas, explosâ gentilium Deorum turbâ, docetur, non autem ab ejus participatione personæ *ἑσῶται* excluduntur. (Vide Job. 9: 8. *Qui extendit cælum solus, & calcatur celsa maris.* Êsai. 44: 6. *Sic ait Jehovah, Rex Israël & vindex ejus Jehovah Deus exercituum: ego primus, & præter me non est Deus.*) Verum eæ potius includuntur: agitur enim de Jehova; cujus nominis mensura unicâ operatione ac beneficio, ac ne simplici quidem personâ expleri nequit: dicit enim eum qui fit quod est, non creando solum, sed & redimendo & regenerando, quique adeo & homo debuit fieri, ac universum salutis opus peragere. Atque ille Jehova, qui tam variè se ostendit & manifestat, tamen Jehova unus est: sic enim melius hæc conveniunt, quam si de simplici personâ id intelligas, eique determinationem unitatis addas; quod & inane & insulsum foret, & ferè ejusdem generis, ac si dicas, David rex noster David unus est. Credimus ergo Deum esse unum & simplicem; sed etiam credimus, Deum posse fieri redemptorem & justitiam hominis peccatoris. *Vindicavit Jehovah Jacobum, & in Israël condecorabit se.* Êsai. 44: 23. Et sicut credimus non obstare divinæ unitati & simplicitati, quod habet Spiritum, qui mittitur à Deo, & habet voluntatem & potentiam & nomen idem cum Deo; ita etiam credimus cum unitate ac simplicitate ejus non pugnare, quod habeat Filium, qui est gloria Patris, & unum cum Patre, & eandem voluntatem, gratiam, dominium, potentiam & nomen habet; cui dedit regnum, & cujus nos hæredes ac peculium sumus, quique per Spiritum suum, quem mittit, nos sibi unit.

Job. 17:3.

XVI. Ex Nov. Test. potissimum urgent locum Joh. 17: 3. *Hæc est*

vita

vita æterna, ut te cognoscant illum solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum. Verum iis verbis à Deitate non excluditur Christus; neque enim dicitur *ἵνα γνώσκωσι σε μόνον τὸν ἀληθεῖν Θεον*, sed *τὸν μόνον ἀληθεῖν* ut articulus *τὸν μόνον* præponatur, atque adeo illa restrictio non subiectum, sed prædicatum orationis determinet. Est enim Pater ille solus verus Deus (quanquam non solus, sed unà cum Filio & Sp. S.) exclusis falsis quibuscunque Diis ac idolis, non autem Filio suo: non enim magis sine Filio existere posset, quam sine sapientiâ ac imagine suâ. Imo manifestè hoc ipso loco Filius cum Patre in salutis nostræ negotio conjungitur, atque in utriusque cognitione vita æterna consistere dicitur; ut non minor honor Filio quam Patri tribuatur.

XVII. Addunt similiter alia loca, in quibus dicitur nobis esse *unus Deus Pater omnium, ex quo omnia; sicut & unus Dominus, per quem omnia; quique est Mediator omnium.* 1. Cor. 8: 4-6. Eph. 4: 6. 1. Tim. 2: 5.

Verum iis aliisque, quæ nonnunquam adducuntur locis, vox Deus non sumitur communiter, sed strictè & specialiter pro illâ personâ Patris, qui ibi etiam peculiariter describitur. Unde tamen nullo modo sequitur vocem Deus latius non patere, nec alias personas similiter unum & summum illum Deum dici non posse; quanquam istis locis talibus epithetis fingetur, ut de Patre solo intelligi possit. Veluti si poëta ponatur pro Homero, non inde tamen sequeretur solum Homerum poëtam dici posse. Contra autem iisdem locis Filius cum Patre conjungitur: & sicut Pater appellatur unus ille Deus, ex quo omnia, quæ primæ personæ descriptio est; ita Filius pariter appellatur unus ille Dominus, per quem omnia, quod non minoris dignitatis est. Ita ut personæ hic peculiari suo charactere distinguantur, & uterque, & Deus, & Dominus noster, agnoscat. In loco autem 1. Tim. 2: 5. *Unus enim est Deus, unus etiam Mediator Dei & hominum, homo Christus Jesus*, specialius non de unitate Dei absolutâ & essentiæ, sed de unitate respectivâ & fœderali agitur. Deum nempe, sublato nunc omni discrimine, non alium gentibus quam Judæis esse, & eundem se omnibus ostendere, & totâ terrâ unum ejus nomen esse. Zach. 14: 9. unde hic locus manifestè desumptus est. Quin, si accuratius hunc locum examines, per *unum illum Deum* non Pater, sed ipse Christus intelligitur, qui solus est Rex ille super totam terram, cujus unius nomen nunc toto mundo celebratur, & in quo solo salus existit. *Et non est in alio salus: non enim est aliud nomen sub cælo datum in hominibus, in quo nos oporteat salvari.* Act. 4: 12. quique est *unus ille Deus, atque unus ille*

Mediator Dei & hominum, homo nempe Iesus Christus. Atque ejusdem commatis errorem etiam in aliis locis committunt, ut in hisce: Subintrarunt homines impii, qui solum herum Deum & Dominum nostrum Iesum Christum negant. Jud. v. 4. Solia posita sunt, & permanens diebus consedit, cujus vestitus erat instar nivis candidus &c. Dan. 7: 9. Regi autem saeculorum incorruptibili invisibili, soli sapienti Deo honor & gloria. 1. Tim. 1. 17. in quibus similiter non de Patre, sed de Filio agitur.

Alia quas ex Scriptura nesciunt difficultates.

XVIII. Potissimum autem errant adversarii, & rationis suæ intemperiem & abusum in perscrutando hoc mysterio produnt, quod Filii atque Spiritus S. proprietates personales, atque operationes perfectissimas, quæ deitatem ipsorum validissimè adstruunt, quæque Deo prorsus sunt dignæ, atque non Deo convenire non possunt, veluti deitati ipsorum adversas identidem objiciunt. Ex. gr. quod Filius appelletur *Filius Dei, Imago Dei, primogenitus omnis creatura, Mediator, summus Sacerdos, equalis Deo, sanctificatus à Patre, faciens ejus placitum, nihil faciens à se ipso, videns omnia que facit Pater*, quippe eorum intimè conscius, atque ea omnia similiter, h. e. eadem voluntate & potentiâ faciens, non faciens voluntatem suam, non quærens gloriam suam, non glorificans se ipsum, solus non existens, sciens unde veniat, & quo vadat, & similia: similiterque quod Spiritus S. dicatur *procedere, mitti, habitare in fidelibus, scrutari omnia, non à se ipso loqui, ex iis que Christi sunt accipere*: quæ omnia supra creaturæ modum sunt, & Paracleti officium potentissimè exprimunt.

XIX. Pari modo fallunt, cum quæ de Christo alterius naturæ respectu dicuntur, simpliciter accipiunt, atque eo prætextu vel summas perfectiones de eo negant: ut *quod extremi judicii tempus ignoret, quod non sit credendum in eum, sed in Patrem, quod ipse non sit dare sedere ad dextram Dei*; quod tamen petitorum istorum respectu solum dixit: vel rursus summas imperfectiones ipsi ut Deo adscribunt, ut *mori, resuscitari &c.* & quod attributa quædam mixta, quæ utriusque naturæ respectu ipsi conveniunt, quæque pro diverso sensu & divinas perfectiones & humanam imperfectionem dicunt, malignè nimis confundunt & pervertunt: ut ex. gr. *esse missum in mundum, accipere mandata, omnia à Deo ipsi data esse, ipsum resurrexisse, esse Dei, Deum esse ipsius caput*, & similia. Atque hisce observatis, difficultates, quas ex sacris litteris adversarii nesciunt, facile dissolvi possunt.

Sophismata eorum ex ratione.

XX. Verum rationem potius jactant, atque in eo campo impotenter exultant. Sed dum profanè nimis eâ abutuntur, & ad cœlestem hanc lucem illa

illa solâ duce accedere & infirmos oculos attollere non verentur, omnium eorum fulgor in fumum & meras tenebras abiit, quibus tamen se involvunt, & stellis nebulam spargere candidis improbè audent. Et revera, ac si de nugis quibusdam scholasticis ageretur, identidem collectiones quasdam logicas, ac scholare murmur, & vix in pueris ferendas nœnias acciunt, & non ferendo in rebus tam sacris ausu, syllogismis quibusdam Christi Dei solium tentare ac sceptrum ejus laceffere non formidant : quælia sunt trita ista, *unum non posse esse tria : quæ conveniunt in uno tertio, ea & convenire inter se*, similesque quædam ipsorum conclusiones, non satis ex arte factæ, & infana sophismata, tot ingeniorum labor, quas veluti ignis sui scintillas ac faculas jactant, quibus sese ipsos infelicissimè amburunt, juxta illud Esai. 50 : 11. *Ecce omnes vos ardetis igne, accingitis vos scintillis ; ite in luce ignis vestri, & in scintillis, quas accendistis. à manu mea exstint hoc vobis : in cruciatum decumbetis.*

XXI. Nos autem ad argutias eorum breviter respondemus, male inferri ex orthodoxa fide, *simul fore unum & tres Deos* : nam hoc quidem sequeretur, si tres personæ realiter inter sese forent distinctæ, quarum unaquæque foret summus Deus ; in divinis vero eadem numero in omnibus à nobis statuitur essentia. Neque etiam sequitur, *divinam essentiam fore simul unam rem & plures*, si res nempe accipiatur pro essentia, quæ hic unica est ; si vero latius istud vocabulum sumas pro modo ac relatione substantiali, nulla contradictio est, unam essentiam absolutam habere tres modos substantiales. Pariter peccat illatio, *essentiam divinam fore plura numero, cum pluribus communicetur* ; hoc enim solum locum habet in iis, quæ pluribus cum sui divisione atque multiplicatione communicantur. Atque ejusdem sophisticæ est, *quamlibet personam singularem fore trinam, cum qualibet persona sit Deus ille summus, qui trinus est.* Habet enim quidem unaquælibet persona totam essentiam divinam, non tamen eam habet omni & quovis subsistendi modo, sed proprio tantum, & peculiari caractere signatam. Axioma denique, *quæ conveniunt in eodem tertio, ea & inter se conveniunt*, limites suos habet, atque intelligendum est, eatenus illa tantum inter se convenire, quatenus in isto tertio conveniunt : atque adeo si extrema cum illo tertio adæquatè & omni modo conveniunt, similiter ea & inter sese prorsus conveniunt ; si vero aliquo solum modo cum illo tertio conveniunt, isto etiam modo inter se conveniunt : quod hic fit, cum personæ in communi atque eadem numero essentiâ conveniant, singulæ autem inter sese proprietatibus personalibus diversæ sint.

XXII. Peccant etiam contra leges dialecticas *sylogismi* eorum *expositorii*, quos vocant, cum medius terminus ibi non sit incommunicabilis; nam essentia divina, licet naturâ suâ sit singularissima, in prædicatione tamen de personis ad modum universalis sese habet: atque adeo non sequitur: *Essentia divina est Pater; Essentia divina est Filius; ergo Filius est Pater*: aliud enim sonat essentia divina in majori, aliud in minori, atque adeo præter vitium ostensum etiam quatuor ibi termini reperiuntur. Quæ etiam fraus est hujus collectionis: *Pater est verus Deus; Filius non est Pater; ergo non est verus Deus*: præter vitium enim formæ syllogisticæ, *verus Deus* in majori sumitur restrictè, in conclusione vero latè & communius. Idem fucus est, cum inferunt: *Pater est verus Deus, Filius est verus Deus, Spiritus S. est verus Deus. At Pater, Filius & Sp.S. sunt tres. Ergo tres sunt veri dii*. Peccat enim conclusio; nam inferendum foret ex antecedenti, non, *tres sunt veri dii, sed, tres sunt, qui sunt verus Deus*: & ita verissima est illatio: cum illi omnes ita sint verus Deus, ut tamen essentia divina non multiplicetur (veluti in humanis, ubi Jacobus, Petrus, Johannes, tres numero distinctos homines efficiunt,) sed eadem numero maneat. Neque plus denique efficiunt, cum hoc enthymema torquent: *Persona est substantia individua intelligens: Ergo, ubi plures personæ, ibi plures quoque substantiæ sunt*. Etsi enim unaquæque persona sit substantia, non tamen quot personæ tot numero substantiæ sunt; hoc enim, ut jam ostensum est, in divinis fallit.

XXIII. Atque hæc sunt illa videlicet arma & tormenta, quibus illi homines S. S. Trinitatem de throno deturbare connisi sunt; quod titanico profusus fastu in libri cujusdam in Transsylvania editi titulo præscripserunt: cum tamen tantum ludicra quædam tela jactent, verborum nimirum laqueos & præstigias, & indignas viris argutias, quibus arcem ipsam divinitatis invadentes sacratissimæ huic veritati, quæ non nisi purgatis mentibus sese offert, tantum non stuprum inferre immaniter ausi sunt.

Nec veritati S. S. Trinitatis obstat mysterii sublimitas.

XXIV. Reliqua autem ipsorum argumenta fere desumpta sunt à rebus naturalibus & finitis, ad quarum naturam mysterium hoc exigere, atque consequentiis & absurdis gravare, ac contradictiones in eo ostendere nituntur; aut etiam à quibusdam nostrorum conceptibus parum accuratis, & modis loquendi, quibus vix ullus sensus aut notio subest, quæ fidei catholicæ imputari non debent. Agnoscendum enim est in hac re Christianæ fidei mysterium, in quo explicando ipsis Scripturæ verbis aut æquivalentibus contenti esse debemus, nec ullum iis conceptum, qui pariter re-

velatus non fit, superaddere, vel infinitis speculationibus & consequentiis nos dare; sed omnis inventio humana procul ab eo mysterio arcenda est: cum absurdum fit, velle de re consequentias formare, quam ex parte & confusè tantum cognoscas. Certum enim est, nobis naturâ inditam non esse S. S. Trinitatis ideam, & novam planè naturam à Deo nobis manifestari, unius nempè & trium in unâ essentiâ, quæ cum iis quas cognoscimus nullam cognationem habeat; ita ut de eâ tales conceptus formandi non sint, quales de aliis naturis lumine naturali nobis notis formamus, neque ex isto capite mysterium hoc examinandum vel etiam negandum sit.

XXV. Neque etiam movere nos debet difficultas, quod intellectus ^{aut ejus} ^{difficultas.} humanus divinam unitatem cum Trinitate conciliare nequeat; atque adeo cum Dei unitas in Scripturis testatissima sit, illam potius sacrosanctè tuendam, quam cum ejus labe ac periculo ex obscuris quibusdam S. litterarum sententiis Trinitatem inferendam. Nam & testimonia de S. S. Trinitate adeo clara ac frequentia sunt, ut ante ostendimus, ut nullo prætextu ea effugere liceat. Nec valida satis causa est, quod intellectus noster mysteria ista non capiat: quis enim infiniti entis naturam perferuari valeat? *Quis ascendit in cælum & descendit? quis collegit ventum in sinum suum? quis constrinxit aquas in roga? quis constituit fines terræ? quid nomen ejus, & quid nomen Filii ejus, ut id noris?* Prov. 30:4. *Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus.* 1. Cor. 13:9. quis non ad lucem istam cæcutiat? quis vel opera ejus, quæ ipsi sentimus & quorum conscii sumus, comprehendit? An non in solâ Dei in nobis operatione cum arbitrii libertate concilianda, ferè ad desperationem adigitur humana ratio? & in quo Theologiæ capite ea non laborat? tum etiam Trinitas non solum conferenda est cum unitate Dei, cum qua tamen optimè consistit, sed & cum aliis ejus perfectionibus, cum æternâ ejus sapientiâ & potentia, & universo salutis nostræ negotio, quod sine trium personarum œconomiâ expediri nequit. Ut præteream, nos haud paulo rectius in divina essentia diversas personas concipere posse, quam illi Deum cum accidentibus vel veris, vel analogis, cum partibus quasi & adjunctis, & attributis inter sese distinctis, imo adversis, nobis exhibent.

XXVI. Sed neque repugant ratiõni unum diverso respectu posse esse ^{Quod nec} ^{vera ratio-} ^{tioni repu-} ^{gant.} trinum: quod vel unico exemplo *extensi* patet, in quo est longum, latum & profundum; quæ inter sese adeo unita sunt, ut trinum istud in uno, & unum in trino existere dici possit; in longo nempè latum, in lato

longum, & in profundo utrunque : neque ibi unum est extra aliud, quamvis etiam unum non sit aliud. Et sicut longum, latum & profundum, sunt verè extensa, non tamèn ideo tria extensa, sed unum ; & sicut essentia extensi tota est in longo, & non minus tota in lato & profundo : ita hæc imago & umbra quædam sunt ejus quod in divinis reperitur ; quâ eo magis uti liceat, quod Scriptura ipsa longitudinis, latitudinis & profunditatis vocibus & similitudine, ubi de spiritualibus Dei operationibus agit, utatur : *In charitate radicati & fundati, ut valeatis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo & longitudo & profunditas & altitudo : & cognoscere eam, quæ cognitionem excedit, charitatem Christi.* Eph. 3: 18, 19. *Numquid per investigationem Dei assequeris ? an usque ad finem omnipotentis pertinges ? altitudine cæli quid facies ? profundius inferno quid nosces ? Longior terra est mensura ejus, & latior mari.* Job. 11: 7, 8, 9. atque natura hæc inferior Dei ac essentiæ ejus aliquo modo speculum sit. Quod in mundo atque universo hoc, inque ejus indefinitâ longitudine, latitudine & profunditate (*Si mensurabuntur cæli supernè, & pervestigabuntur fundamenta terræ infra.* Jer. 31: 37.) clarius patet, utpote quod Dei opus est : indefinita enim & indeterminabilis ibi est longitudo & latitudo & profunditas ; atque eadem, si mundus infinitus poneretur, essent ibi infinita, nec tamen tria infinita & extensa, sed unum tantum, quod æqualis & indefinitæ, vel infinitæ etiam est longitudinis, latitudinis & profunditatis ; similiter ut in personis divinis, infinito Patre, Filio & Sp. S. non tria sunt infinita, sed unum solum ens infinitum.

XXVII. Atque etiam, si infinitus foret sol, & infinita nostra mens, concipi similiter illa non possent sine operationibus & productionibus suis infinitis, quarum tamen una produceretur interveniente altera. Et sunt hæc quidem, fatemur, non nisi attributa quædam, quæ proclive est plura in uno concipere ; non vero personæ subsistentes. Verum nulla ratio est, cur in divinis illud de personis intelligi non possit, cum Deo perfectissima quæque tribuenda sint, atque ubi in ipso ponuntur productiones, ut sapientiæ, imaginis, spiritus &c. eadem simul perfectissimæ intelligendæ sunt : ut Sermo, Imago, Spiritus Dei, non minus æterna & substantialia sint quam ipse Deus ; unde ipsorum subsistentia in unitate Dei & personalitas ultro resultant. Præsertim cum non rectè supponeretur, personas perfectius quid esse quam sunt attributa : sed quod hisce convenire concipimus, id in illis quoque nullam repugnantiam dicere, inde aliquo modo colligere possumus.

XXVIII. Multo minus *personarum* nomen quenquam absterre debet: cum de Filio & Spiritu Dei similiter loquatur Scriptura ac de Patre, quam personam esse nemo negat, & eodem prorsus modo, sicut vulgo omnes de personis loqui solemus, quas ab aliis rebus & attributis & actionibus distinguimus.

XXIX. Atque hinc jam patet, quam verè Arianae hæreseos nos infimulent quidam ex Pontificiis, incommoda quædam nostrorum dicta accusantes, & pessimos istos homines è nostro sinu prodiisse criminantes: cum Gribaldus, Gentilis, Blandrata, aliique nebulones, non nostri fuerint; sed cum à Pontificiis ad nostros transiissent, & impietatem ex Scholasticorum, quorum ossa impuri hi canes perpetuo obrodebant, nec barbaras & insanas eorum locutiones & quæstiones concoquere fatis poterant, lacunis haustram prodidissent, à nostris primum detecti, & tanquam sanctissimæ religionis purgamenta ab Ecclesiæ liminibus ejecti, & nostrorum scriptis potentissimè expugnati sunt: ut Socini stercore ac sordes, & impiæ Racoviensium argutiæ, quæ tanto prius cum plausu se efferebant, jam dudum fœtere cœperint, neque ullis, nisi quibus mens læva fuerit, placere jam amplius possint.

C A P U T XXXVI.

De Oeconomia trium Personarum, illarumque secundum eam attributis & operibus.

I. Um Trinitatis mysterium salutis nostræ unicè inserviat, atque ea sine trium personarum Oeconomiam & operationibus expediri ac procurari non potuerit, de eo etiam, ut præcipuo mysterii hujus scopo ac fine, paucis videndum.

S.S. Personarum
OECONOMIA.

II. Est autem una personarum essentia, & dignitas, & operatio, ac similiter unus & indivisus totius Trinitatis cultus, sive nominetur Pater, sive Filius, sive Spir. S. sive Deus absolutè.

In qua est
unitas
essentia &
cultus.

III. Ordinis tamen primatus quidam est: qui Patri tribuitur, tum relate ad alias personas, atque operationes internas; quo respectu ipse, omnis originis ac principii expers, fons Deitatis ab orthodoxis appellatur; atque antonomasticè Deus dicitur. Deum nemo vidit unquam: unigeni-

Distinctio
autem ordinis.

rus Filius, qui est in gremio Patris, ille edisseruit. Joh. 1: 18. Ita Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret. c. 3: 16. Filius autem ac Spiritus S. Filius & Spiritus Dei appellantur. Nobis unus Deus Pater, ex quo omnia, & nos ad ipsum; & unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. 1. Cor. 8: 6. Distinctiones donorum sunt, sed idem Spiritus. & distinctiones ministeriorum sunt, sed idem Dominus. & distinctiones operationum sunt, sed idem est Deus, qui operatur omnia in omnibus. 1. Cor. 12: 4, 5, 6. Unum corpus & unus Spiritus, unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus & Pater omnium, qui est super omnibus & per omnes & in omnibus vobis. Eph. 4: 4, 5, 6. tum ad externa opera & cultum: unde etiam est, quod in precibus Deum Patrem plerunque salutamus, non solum essentialiter, sed & personaliter eo vocabulo sumto, & ad personam Patris appropriato, quod ipsi ut personæ primæ conveniat prima creationis & adoptionis auctoritas: sicut & in symbolo in ordine ad reliquas personas ipsi divina attributa, & proprietates, & opus omnipotentiae in creatione cæli & terræ attribuitur. Cum autem hæc ordinis solum distinctio sit, nullam personarum præ-eminentiam, aut primatum, vel majoritatem ullo modo infert.

IV. Consideranda vero earum est personarum divinarum in operibus, quæ omnibus ex æquo communia sunt, cum *cooperatio*, tum distinctus singularum *cooperandi modus*.

Vnde Personarum datur circa opera ad extra cooperatio.

V. Est *cooperatio* quidem earum circa omnes operationes ad extra est. *Pater meus usque adhuc operatur, & ego operor. Joh. 5: 17. Non potest Filius facere à semet ipso quicquam, nisi quid viderit Patrem facientem. quæ enim ille facit, hæc & Filius similiter facit. v. 19. Spiritus vos ducet in omnem illam veritatem (non enim loquetur à semet-ipso, sed quæcumque audiverit, loquetur) & ventura annuntiabit vobis. ille me glorificabit, quia ex meo accipiet, & renunciabit vobis. c. 16: 13, 14. estque ea individua & indivisa, unde unaquæque persona totius operis immediata & perfecta causa est, cum unica & eadem totius Trinitatis potentia & operatio sit. Quin & in ipsis Christi operibus theandricis divina operatio totius trinitatis operatio fuit, & Patri æque & Sp. S. ac Filio attribuitur. Joh. 5: 19. Non credis, quod ego sum in Patre, & Pater in me sit? verba, quæ ego loquor vobis, à me ipso non loquor. Pater verò, qui in me manet, ipse facit opera. c. 14: 10. Si in Spiritu Dei ejicio demonia, utique pervenit ad vos regnum Dei. Matth. 12: 28. ut male hæretici quidam singulis personis seorsim proprias suas operationes adscriperint: illa autem quo-*

rundam distinctio, qua Pater ad extra operari dicitur mediatè per Filium & Sp. S. Filius mediatè per Sp. S. & Spiritus S. immediatè per se, de modo agendi tantum intelligenda est: cæteroquin si de essentiali operandi virtute intelligeretur, proba non esset; illa enim cum una, & simplex, & immediata semper sit, pro diversis personis simul mediatè & immediatè agere non potest.

VI. Neque obstat, quod externa quædam opera quibusdam personis *etiam in operibus personarum œconomis.* peculiariter approprientur, vel earundem in visibilibus quibusdam signis peculiaris apparitio, vel etiam ad nos adventus & in carne manifestatio mereatur. Opus enim nihilominus, per quod ex. gr. illa persona venit vel manifestatur, est semper totius Trinitatis, quæ in eo inseparabiliter præfens est, quanquam hæc vel illa persona peculiarem in eo modum habeat, nec universa Trinitas eo modo in carne visa sit, ut ex. gr. Filius.

VII. Est enim in illa cooperatione *modus cooperandi* in personis paululum diversus, sive potius distinctus; idque juxta diversum modum subsistendi, qui singulis proprius est, quem proximè consequitur modus agendi.

VIII. Atque adeo distinctus est in singulis cooperandi modus. 1. propter *agendi ordinem*: cujus respectu prioritas Patri tribuitur, quemadmodum & in subsistendo, ut Pater agat à se, per Filium & Sp. S.; sicut Filii operandi modus est à Patre, per Sp. S.; Spiritus autem operandi modus à Patre & Filio per sese. Atque hinc Patri rerum adscribitur inchoatio, Filio continuatio, Sp. S. consummatio & perfectio, h. e. creatio, redemptio, & regeneratio. Sic Pater dicitur *Dominus cæli & terra.* Matth. 11:25. & Christus qui *descendit & ascendit, alios quidem dedit Apostolos, alios Evangelistas, alios verò Pastores & Doctores.* Eph. 4: 11. & *Salvavit nos Deus per lavacrum regenerationis, & renovationem Spiritus Sancti.* Tit. 3: 5. *Distinctiones donorum sunt, sed idem Spiritus.* 1. Cor. 12: 4. nempe propter similitudinem quandam interni istius operandi modi, atque singularum personarum in humanæ salutis dispensatione peculiarem respectum & ordinem. 2. propter *terminum actionis*, & certæ personæ, cujus operatio in aliquo opere potissimum elucet, peculiarem ad illud habitudinem: sicut eo pacto incarnatio ad Filium refertur; licet enim illud opus effectivè totius sit Trinitatis, terminativè tamen Filii duntaxat est. 3. quibus quidam addunt, ob proximum *immediatumque agendi principium*: quo pacto sanctificatio ad Sp. S. refertur.

IX. Neque hæc imperfectionem in divinis dicunt, cum contra per-

fectissima Trinitatis ratio hoc postulet, ut Pater omnia per Filium, neque sine eo quicquam agat, & interveniente denique Spiritu suo omnia potentissimè perficiat. Atque hoc ordine ista sese habent, ut propter æqualem personarum cooperationem earum tamen nulla sequatur confusio; sicut etiam ex diverso earum cooperandi ordine nulla earum sequitur separatio.

Sicut & singulis peculiares tribuuntur actiones.

Ut Patri Creatio.

X. Atque ut jam singularum personarum actiones, quæ peculiariter ipsis tribuuntur, lustremus: *Patri*, ut primæ personæ, primum tribuitur opus, nempe *Creationis*, quâ in Filio, ut Verbo suo, vocavit omnia. *Credidit Abraham Deo, qui vivificat mortuos, & vocat, quæ non sunt, tanquam sint.* Rom. 4: 17. *Omnia per ipsum facta sunt; & sine ipso factum est nec unum, quod factum est.* Joh. 1: 3. *Omnia per ipsum & ad ipsum condita sunt.* Col. 1: 16. Ac deinde etiam universi operis *redemptionis* initium & gubernatio: idque tum propter æternum ipsius decretum & testamentum, quod respectu Filii & electorum fecit. *Ego Testamento vobis do, quemadmodum Pater mihi testamento dedit regnum.* Luc. 22: 29. *Qua in re abundantius volens Deus demonstrare hæredibus promissionis immutabilitatem consilii sui, intercessit jurejurando.* Hebr. 6: 17. tum quatenus in tempore peculiariter omne hoc negotium dispensavit, & Filium in mundum misit. *Non enim misit Deus Filium suum in mundum, ut judicaret mundum, sed ut salvaretur mundus per ipsum.* Joh. 3: 17. aptato ipsi corpore. *Intrans in mundum dicit. Sacrificium & oblationem non voluisti; corpus autem aptasti mihi.* Hebr. 10: 5. in mortem tradidit. *Ita enim dilexit Deus mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam.* Joh. 3: 16. mundumque sibi *in Christo reconciliavit.* *Enim eum qui non novit peccatum, pro nobis peccatum fecit; ut nos fieremus justitia Dei in ipso.* 2. Cor. 5: 19, 21. quippe qui in salutis nostræ œconomia personam judicis propriè exprefferit, qui peccatum damnare ejusque accusationem tollere solus poterat; unde etiam justificatio illi magis tribuitur, cum Filio & Spir. S. intercessio potissimum conveniat.

Filio Redemptionis.

XI. *Filio* in œconomia operum speciatim attribuitur operis redemptionis peractio; utpote qui solus Mediatorem, Sponsorem & Sacerdotem egerit, & in carne venerit, ac sacrificio pro humano genere peracto in cælos rursus redierit, & hæreditatem postulaverit, & potestatem omnem in cælo & terrâ acceperit, atque mundi etiam judex constitutus sit, & Ecclesiæ suæ in æternum rex futurus sit: unde quæcunque in Scriptura de Jehova

Deo & Sancto Israël's, Assertore ac Vindice populi sui, Salvatore ac Justitia ejus, & unicâ salutis Rupe, in quo tuto gloriari liceat, Angelo testamenti vel Fœderis &c. dicuntur, de Filio speciatim intelligenda sunt..

XII. Qui peculiariter quoque vocatur in Scriptura, cum Chaldæo interprete, *Verbum* seu *Λόγος*. Non tam, quia respectu originis procedit à Patre, tanquam mentis & intellectus ejus imago; sicut verbum internum imago quædam & fœtus nostræ mentis est: quam potius 1. quia Deus in eo locutus est, & consilia sua formavit ab æterno; atque per eum æterno jussu & nutu quasi omnia condidit. quo sensu Parœmiastes illum *Sapientiam* Patris vocavit. Prov. 8: 12. 2. rursus quia omnia, quæ unquam ad gloriam suam & spem nostram promisit & dixit, ea in ipso, & de ipso, & per ipsum, dicta sunt. Hebr. 10: 7. Psal. 40: 8. Unde ille *loquens* dicitur. Esai. 52: 6. 3. tandem quia sicut verbum & sermo mentis est interpres, ille etiam Deum & divina nobis, cum dictis, tum factis & operibus suis edisseruit, atque omnia in ecclesiâ suâ locutus est.

XIII. Similiter *Spiritui S.* quo ad ordinem agendi tribuitur rerum consummatio; cum in *creatione*: ubi *Spiritus Dei ferebatur super aquis*. Gen. 1: 2. nempe in mundi exordio indigestæ huic moli veluti incubabat, potenti atque vivifico motu rerum omnium femina in istum, qui postea secutus est, ordinem ac ornatum disponens atque animans; tum in *redemptione* (idem enim qui rerum conditor est, noster quoque Paracletus & intercessor est. *Similiter verò & Spiritus opitulatur infirmitatibus nostris; & interpellat pro nobis, gemitibus, qui sermone non explicantur. ille verò, qui scrutatur corda, novit studium Spiritus: quia secundum Deum interpellat pro sanctis.* Rom. 8: 26, 27.) atque creatione secundâ, & hominum ac totius mundi innovatione. *Et dabo vobis cor novum, & Spiritum novum dabo in medio vestri: & auferam cor illud lapideum ex carne vestra, & dabo vobis cor carneum.* Ezech. 36: 26. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non potest intrare in regnum Dei. quod ex carne natum est, caro est; & quod ex spiritu natum est Spiritus est.* Joh. 3: 5, 6. Ita ut quicquid uspiam pii ac sancti est, atque omnia quæ in Ecclesiâ ac regno Christi geruntur, huic Spiritui accepta ferenda sint. Quin omnia, quæ in creaturis egregia sunt, cunctæque ipsorum dotes, ingenium, sapientia &c. illa omnia operatur idem Spiritus. *Et tu dices omnibus sapientibus corde, quos implevi spiritu sapientie, ut faciant vestes Aharoni &c.* Exod. 28: 3. *Et implevi eum spiritu Dei, in sapientia & in prudentia, & in omni opere, sive re faciunda.* cap. 31: 3.

*Spiritui S.
rerum
Consum-
matio*

XIV. Et sicut à Patre & Filio operatur, atque fidelibus eorum voluntatis & amoris veluti arrhabo ac sponfor atque obses est, ita in istâ œconomîâ *mitti* dicitur à Patre & Filio. *Dominus misit me & Spiritum suum.* Esai. 48: 16. *Et ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in sæculum, Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere.* Joh. 14: 16, 17. à Patre quidem, ut Deitatis prima persona est; à Filio vero, non solum ut Deus, verum etiam ut Mediator est, h. e. ut Deus-homo, qui hoc suo merito impetravit.

XV. Speciatim autem mittitur in Nov. Test. quando missus est ut Spiritus adoptionis filiorum. *Subjectus fuit legi Filius Dei, ut eos qui sub lege erant, emtos liberaret: ut adoptionem filiorum acciperemus. quia vero estis Filii, emisit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra, qui clamat, Abba, Pater.* Gal. 4: 5, 6. ad lætitiâ & gloriationem in animis fidelium creandam, qualis nempe beatissimo isti tempori, procuratâ jam salute & expuncto mundi reatu, conveniebat, talemque affectum & fiduciam in iis generandam, qualis filiis jam consummatis & in paternâ domo summâ cum libertate versantibus competebat. Unde nobis non amplius ut Spiritus servitutis, qualem in Vet. Fœderis Patribus se exhibuit, sed ut Spiritus filiationis datus dicitur. *Non accepistis Spiritum servitutis rursus ad metum; sed accepistis Spiritum adoptionis; in quo clamamus, Abba, Pater.* Rom. 8: 15. Atque hoc respectu antea ne quidem fuisse dicitur. *Hoc dicebat de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Nondum enim erat Spiritus Sanctus; quia Jesus nondum erat glorificatus.* Joh. 7: 39. cum isto nempe modo in fidelibus in hac terrâ vulgo non operaretur; sed in N. T. effundendus demum erat. *Et Spiritum meum dabo in medio vestri, & faciam, ut in statutis meis ambuletis, & judicia mea observetis & faciatis.* Ezech. 36: 27. *Et dabo Spiritum meum in vobis, & vivetis, & constituam vos in terra vestra. & cognoscetis, quod ego locutus sum, & fecerim: ait Jehovah.* c. 37: 14. *Ego vobiscum sum, ait Jehovah, cum Verbo, quod promisi vobis, cum exiretis ex Aegypto; & Spiritus meus stat in medio vestri.* Hagg. 2: 4, 5, 6. nempe paratus se effundere in omnem carnem. quod impletum est Act. cap. 2. atque illustriori modo tum, cum etiam in gentes effusus est. *Comederunt, scilicet gentes (& adorarunt) omnia opima terræ. coram ipso curvantur omnes descendentes pulverem; & est, qui animam suam non divificavit.* Psal. 22: 30. *Et cum adhuc loqueretur Petrus verba hæc, illapsus est Spiritus Sanctus in omnes qui audiebant hunc sermonem.* Actor. 10: 44. qua effusione Christus unctus, & publicè ut Chri-

Christus ac Dominus de cœlo monstratus ac veluti inauguratus est. *Dextra igitur Dei exaltatus, cum promissionem Spiritus Sancti accepisset à Patre, effudit hoc quod nunc videtis & auditis. Certo igitur sciat tota domus Israël, quod Dominum & Christum eum Deus fecerit. Act. 2: 33, 36. Uti in Oeconomîâ N. T. illud latius exhibebitur. Unxit eum Deus Spiritu & potentiâ. Act. 10: 38.*

XVI. Est ergo ille perpetuus Ecclesiæ custos & rector, ac veluti Spiritus ejus, quo animante ea vivit, atque sancta ac egregia omnia perficit, & sanctissimis institutis impio huic orbi, in quo peregrina degit, veluti accensâ de cœlo face, præluceat: estque individuus ejus in terris hisce comes ac dux, & Paracletus ac advocatus, cum apud Deum, religiosos motus atque affectus in fidelibus ciendo, & tenerum balbumque ipsorum os figurando, præcesque ipsis veluti præformando. Rom. 8: 26, 27. tum Dei apud homines. Joh. 14. & 15. & 16. quibus divini amoris sigillum ac pignus est. *Ne contristate Spiritum Sanctum Dei, quo obsignati estis ad diem redemptionis. Eph. 4: 30. Qui & obsignavit nos, & dedit arrhabonem Spiritus in cordibus nostris. 2. Cor. 1: 22. Ut id faciat Spiritus apud nos, quod Filius apud Deum: sicut enim ille pro nobis intercedit apud Patrem, nobisque ipsius animum & amorem conciliat; ita reconciliatorem & pacem jam factam nobis applicat & suavissime insinuat Spiritus.*

XVII. Quem Spiritum fideles nonnunquam *contristant*. Eph. 4: 30. dum parum reverenter eum habent, ut non possit solitas delicias ipsis facere, atque eos solari & Spiritum lætum atque bonum sese præbere. *Spiritus tuus bonus ducet me in terram planam. Psal. 143: 10. Infideles autem dolore afficiunt, ipsique resistunt. Vos semper Spiritui Sancto ἀπειθε resistitis, ut patres vestri, ita & vos. Act. 7: 51. Et ipsi inobedientes existiterunt, & dolore affecerunt Spiritum Sanctum ipsius, & versus est ipsis in inimicum. Esai. 63: 10. Apostatæ verò blasphemant & singulari modo in eum peccant. Quanto, putatis, deterius supplicium mereri judicabitur, qui Filium Dei conculcaverit, & sanguinem Testamenti pollutum duxerit, in quo Sanctificatus est, & Spiritum gratiæ contumelia affecerit? Hebr. 10: 29. Quisquis fuerit loquutus adversus Spiritum Sanctum, non remittetur ei, neque in hoc saculo, neque in futuro. Matth. 12: 32. Sicut contra nostri officii est, eum glorificare, colere, ipsique collætari, ipsum in omnibus ducem sequi, & nos ipsos in templum ipsi consecrare, ut ita communionem suavitatis plenissimam, sublato omni reatu & effectibus ejus, cum Patre & Filio & Spir. S. habeamus; quæ fidelium in hac vitâ consummatio est:*

est: quem in finem mysterium Trinitatis & admiranda illa personarum Oeconomia nobis revelata sunt.

Ut mysterium S. S. Trinitatis ad praxim maxime faciat.

XVIII. Ut mysterium hoc *usus suos practicos* præcipue etiam habeat: cum Patrem ut Creatorem, Filium ut Redemptorem, Spiritum S. ut Paracletum, atque amoris divini arrhabonem & pignus, dulcissimo affectu suscipimus ac colimus, & in perfectissimâ Trinitate acquiescimus: in quâ fides nostra tantum non gloriatur, de divinâ gratiâ ac benevolentia deque æternâ salute unice secura. Longe aliter ac miseri gentiles, qui in tam immensa Deorum turbâ de eorum amore ac erga sese studio & affectu semper incerti degebant, nullum habentes Deum fœderatum, & cui tanquam fidei creatori animas suas credere poterant, nullam cum eo exercentes communionem, quæ creaturæ intelligentis unicæ deliciæ sunt; unde perpetui terrores, & nunquam securus ac gaudens animus, sed semper pavitans ac trepidus, & de summa rei ac æterno statu suo desperabundus. *Recordamini quod fueritis in tempore illo sine Christo, ab alienati a republica Israël, & hospites testamentorum promissionis, spem non habentes, & sine Deo in mundo.* Eph. 2: 12.

Quæ mejus ad versarii everterunt.

XIX. Unde & Sociniani, mysterium hoc & personarum divinarum operationem negantes, Christianorum spem ac fidem non parum concutiunt; quin omnem ipsorum consolationem tollunt, cum *Christum* solo exemplo Salvatorem faciunt, qui nobis viam salutis monstraverit, non vero ipse nostra salus existat; & *Spiritum S.* pium animi motum & affectum interpretantur, cui tamen resistere possumus, atque eum extinguere, adeoque una cum hoc spiritu perire; & similiter *Patrem*, cum nec ab æterno homines amaverit, aut de æterno eorum statu infallibiliter decreverit, nec in tempore aliter quam per Filium ac per Sp. hunc, eo quo vidimus eos velle modo, operetur, nec in æternum & ad finem denique eos amet, non satis idoneum ac præsentem salutis auctorem faciunt, sed imbecillum prorsus, & consilii atque electionis suæ semper dubium ac incertum, & Deum aliquem instar Jovis Homericæ, ipsos deorum filios ad Trojam laborantes liberare plerunque imparis & invalidi, adversantibus videlicet fati; & tandem *hominem* ipsum præcipuum salutis suæ architectum ac fabrum constituunt. Ita luxato hoc capite omnem religionem veluti emâsculant, & ipsum salutis nostræ opus prorsus evertunt: cum hoc mysterium ritè agnitum, ut Ecclesiæ Catholicæ est vexillum & Orthodoxorum *πικύριον*, ita spei nostræ rupes ac firmamentum sit immobile, sine cujus fide nemo servari potest.

L O C U S Q U A R T U S

De Consilio & Prædestinatione divinis.

C A P U T X X X V I I.

De Consilio & Decreto Dei in genere.

I. **P**ost naturam Dei sequuntur consideranda ejus *opera*: quæ ^{Operum Dei divi-} vel *personalia* sunt, vel *essentialia*: atque hæc rursus dup- ^{so.} plicis generis; *immanentia*, seu *interna*, & *transcendentia*, sive *externa*. Priora nomine consilii & decreti Dei de creaturis veniunt; posteriora sunt Dei in creaturis vel circa illas operationes, & proprie dicta ejus opera: illa æterna sunt, hæc fiunt in tempore. De illis ergo prius nunc agendum.

II. Tribuitur Deo *consilium*. *Qui definiti sumus secundum propositum ejus, qui omnia operatur secundum consilium voluntatis sue.* Eph. 1: ^{CONSI-} 11. *Dicens, Consilium meum stabit, & omne meum beneplacitum faciam.* ^{LIUM} *vocans ab oriente volucrem, à terra longinqua virum consilii mei: Simul loquutus sum, simul adducam illud; formavi, simul faciam illud.* Esai. 46: ^{Dei.} 10, 11. *Hunc definito illo consilio & præcognitione Dei deditum quum accipissetis, manibus sceleratis cruci affixum interemistis.* Act. 2: 23. diciturque Dei *manus & consilium determinare*, quid fieri habeat. ibid. c. 4: 28. *Qua in re abundantius volens Deus demonstrare hæredibus promissionis immutabilitatem consilii sui, intercessit jurejurando.* Hebr. 6: 17. nimirum non ratione inquisitionis vel deliberationis; sed respectu judicii, quo omnia consultò facit, & sapienter ac decorè ordinavit. Quo sensu Deo מוֹדָעוֹת molitio & machinatio adscribitur (ut cum *Jehovah* dicitur habuisse sapientiam *initium vie sue* מִדְּעֵלֶיךָ אֵת מִשְׁלֵיךָ, *ante molitiones suas.* Prov. 8: 22.) in ordine ad opus externum, quod מַשְׁלֵי in Scripturis appellatur. *Et מַשְׁלֵי machinationem Jehova non intuentur, & מַשְׁלֵי opus manuum ejus non vident.* Esai. 5: 12.

III. Vulgo *decretum* Dei appellatur: quæ vox à Vulgato interprete ^{Quod De-} interdum pro divino præcepto, 1. Reg. 8: 61. interdum pro ritibus Mo- ^{cretum di-} saicis, Eph. 2: 15. usurpatur; hîc autem definitam Dei sententiam notat ^{ctur.}

de rebus omnibus pulcherrimo ordine efficiendis & ad finem suum deducendis.

In quo
consi-
deranda.

IV. Cum vero decretum in suo conceptu tria involvat: 1. conceptum rei in mente. 2. voluntatis complacentiam. 3. finem ac scopum propositum: tria hæc in divino decreto quoque consideranda sunt.

1. Divina
mentis
conceptus,
qui idea
dicitur.

V. *Conceptus mentis divina*, qui in decretis ejus intelligitur, nomine *idea* venire solet: sicut in artifice extra se agente ex consilio *idea* præ-existere solet, juxta quam agit; ita in Deo omnium rerum efficiendarum exemplaris est causa, voce illa desumptâ ex loco Exod. 25:40. *Et vide & fac* □□□□□□ *in forma illorum, quæ tibi demonstratur in monte.* conf. Hebr. 8:5. *Oraculo monitus est Moses, quum erecturus esset Tabernaculum, vide, inquit, facito omnia* כַּדְּבָרֵי *secundum exemplar, quod tibi ostensum est in monte.*

Et à Scho-
lasticis
statuitur
ipsa Dei
essentia.

VI. Scholasticis *idea* omnium rerum statuitur ipsa essentia Dei, prout à Deo intelligitur ut imitabilis à creaturis: quod eatenus verum est, quatenus essentia divina continet omnes perfectiones, ut inde Deus omnium creaturarum *ideas* formandi potestatem habeat; ita ut essentia Dei omnium rerum *idea* sit, non ut cognita, quod Scholastici videntur velle; unde & fabulosum Trinitatis speculum excuderunt, in quo ipsi in cælo beati, si Deo placet, rerum omnium imagines & eventum contemplantur; sed potius ut cognoscens, sive potius ut volens; quæ Dei de omnibus rebus possibilibus cognitio, vel volitio, perfectissimum rerum exemplar est.

Quæ ab
essentia
Dei non
differt.

VII. Non ergo *idea* hæc, vel *idea* in Deo, ab essentia ejus revera, vel instar modorum aliquorum distinctæ sunt, quemadmodum eæ, quas homo, dum artificiosè aliquid molitur, in mente sibi præformat; sed sunt ipsa Dei essentia, ratione tantum ab illa distinctæ. Neque eadem aliunde ipsi adveniunt, vel à rebus desumuntur, ut in hominibus fieri solet; sed res potius ipsæ ad eas efformantur & exprimuntur, atque summi istius exemplaris imago & similitudo sunt. Omnia enim prius sunt in mente divina, quam in semet ipsis. Quo solo errores omnes de merito, fide prævisa &c. collabuntur.

Unde *idea*
unica tan-
tum est.

VIII. Unde etiam est unica tantum rerum omnium *idea*; quæ tamen propter varios ad res ideatas respectus varia & multiplex concipitur: atque isto sensu verum est, ideam unius rei non esse ideam alterius; eademque inter sese esse connexas, ac ordinem prioris atque posterioris ad se mutuo habere.

Et quidem

IX. Et quidem tantum omnium in creaturis perfectionum in Deo dantur

dantur ideæ : non vero imperfectionum , qua talium ; quæ ex oppositis perfectionibus à Deo cognoscuntur.

*solarum
perfectio-
num.*

X. *Voluntatis* autem actum , seu complacentiam in Deo quod attinet, illa similiter non instar accidentis alicujus , sed perfectissimo modo in eo concipi , nec ab essentia ejus divelli debet. Sunt enim ibi hæc tria distinguenda : 1. actus voluntatis divinæ , quæ est ipsa Dei essentia , per modum actus vitalis , quæ est intellectio & volitio , considerata , quæque ab eâ ne quicquam differt ; cum Deus in sua ipsius essentia omnia & velit & videat. 2. tendentia & relatio ejus ad extra , sine ulla tamen Dei mutatione , vel essentia ejus perfectione : illa enim nihil nisi externum respectum & relationem ad creaturam , sine ulla internâ vel additione vel alteratione ; Deo superaddit. 3. ipsum objectum & res decreta. Priori modo decretum Dei est necessarium , & æternum , & unicum ; aliter ac in homine , ubi non solum mutabilis est actus secundus , seu tendentia voluntatis ad res objectas , verum etiam ipse actus primus , quatenus in homine est : si vero tendentiam ad objecta respicias , idem decretum Dei , nostro considerandi modo , est liberum & multiplex : ferè instar circuli , cujus centrum unicum est , lineæ autem inde eductæ variæ & sibi mutuo nonnunquam contrariæ.

*2. Volun-
tatis com-
placentia.*

*in qua tria
distin-
guenda.*

XI. Cumque voluntas Dei prima omniam rerum causa sit , hinc sequitur , causam quidem dari posse effectuum divinæ voluntatis , non vero ipsius voluntatis Dei , sive illa sumatur secundum entitatem suam increatam , sive secundum terminationem ad effectus inde profluentes : atque hinc Deus quidem voluit omnia ex causis & propter causas existere , sed ipsum velle Dei non existit ex causis præter ipsum , nec aliunde moveri vel regi potest , cum in Deo dependentia à causis locum non habeat : unde figmenta voluntatis Dei antecedentis & consequentis , & quæcunque in creaturis prævisa , quæ ipsius voluntatem impellant vel moveant , cadunt.

XII. *Finis & scopus* Deo propositus , quatenus ille ipsi tribui potest , est 3. *Finis.* ipsius gloria. *Omnes tractat Jehovab יהוה אלהים ad responsum suum* , cum omnibus agit convenienter , vel ut sibi respondeat omnium exitus , & laudem ejus publicet , *etiam improbum* tractat , parat , format *ad diem mali* . ita illum regit , ut per convenientissimas rationes & occasiones tandem incurrat in suum exitium , q. *καταποσειν* & omnibus modis aptus. Prov. 16: 4. *Definivit nos ad adoptionem filiorum , ad laudem gloria gratiæ suæ.* Eph. 1: 6.

Consilii
divini
PROPRI-
ETATES.
Æternitas

XIII. Consilii divini proprietates sunt. 1. *Æternitas*. Sicut elegit nos in ipso ante foundationem mundi. Eph. 1: 4. Nota & scita, sive iudicata à seculo sunt Deo omnia opera ipsius. Act. 15: 18. *Salvos nos fecit secundum proprium propositum, & gratiam, quæ data est nobis in Christo Jesu* *αὐτὸν ἔχοντες ἀνωρίων* ante tempora secularia. 2. Tim. 1: 9. *Sed loquimur sapientiam Dei in mysterio, quæ recondita fuerat, quam prædefinierat Deus ante secula ad gloriam nostram*. 1. Cor. 2: 7. Consilium enim Dei non differt ab essentia, intellectu, voluntate & sapientia ejus, quæ ab æterno fuerunt. Quod notandum contra Vorstium & Socinum, qui Deo decreta horaria tribuunt, quas ex rerum humanarum occasione vel sumat, vel mutet, ad omnes rerum motus veluti intentus, eosque de cælo continuo observans: contra est Num. 23: 19. *Deus fortis non est homo, qui mentiatur, neque Filius hominis, ut pœniteat eum; num quid ipse dixerit, & non faceret?* similiter *Perpetuitas Israël* (h. e. is, in quo vitam æternam Israël habet) *non mentitur, & non pœnitet eum: non enim homo est, ut pœniteat eum*. 1. Sam. 15: 29. *Non cogitationes meæ sunt cogitationes vestræ, & non viæ vestræ sunt viæ meæ, ait Jehovah*. Esai. 55: 8. Quod autem de cælo res hominum videre & inspectare in S. litteris dicitur, non ad formanda demum vel mutanda pro occasionibus consilia facit; sed id jugem Dei providentiam dicit, & continuam mediocum administrationem, per quæ res jam decreta ad præstitutos fines promoveantur.

Sapientia.

XIV. 2. *Sapientia*; cujus tamen ratio nobis est impervestigabilis. *O altitudo divinarum & sapientiæ & cognitionis Dei! quam imperscrutabilia judicia ejus & impervestigabiles viæ ejus! quis enim cognovit mentem Domini? aut quis consiliarius ejus extitit?* Rom. 11: 33, 34.

Libertas.

XV. 3. *Libertas* summa & independens. *An non habet potestatem figulus luti, ex eadem massâ ut faciat aliud quidem ad honorem vas, aliud verò ad ignominiam?* Rom. 9: 21. *An, ut figulus hic, non potero facere vobis, domus Israël?* ait Jehovah. *Ecce, ut lutum est in manu figuli, sic vos in manu meâ, domus Israël*. Jer. 18: 6. *Etiâ Pater, quia ita placuit tibi*. Matth. 11: 26. Quæ libertas tamen non ipsum decreti divini actum respicit, quasi is indifferens fuisset, ac potuisset non esse; Deus enim sine ullo actu esse non poterat, non magis quam sine voluntate; atque necessarium erat ut aliquid decerneret, saltem hoc, se non velle creaturam producere: verum qua in re illa libertas Dei posita sit, vid. Cap. xxii. §. vi.

Amplitudo.

XVI. 4. *Amplitudo*. Unde omnia ambitu suo complectitur, atque ipsa

conf. 1. 25.

ipsa adeo peccata, quæ Deus saltem permittere decrevit; nam quamvis illud quod permittitur malum sit, permissio tamen & gubernatio ejus bonum quid est. Neque etiam quidquam, vel minimum, existere vel fieri potest, quod non à Deo dependeat, atque ejus nutum observare non debeat; alioquin enim illud ipsum notionem Dei ad se traheret, atque ita vel duo, vel plura principia introducerentur.

XVII. 5. *Immutabilitas. Consilium meum stabit, & omne meum beneplacitum faciam.* Esai. 46: 10. *Ut facerent quæcunque manus tua & consilium tuum prædefinivit ut fierent.* Act. 4: 28. *Consilium Domini, hoc stabit.* Prov. 19: 21. unde decretum Dei summè efficax est. *Deus noster est in cælo. Omnia, quæ voluit, fecit.* Psal. 115: 3. *Omnia, quæ vult, Dominus facit in cælo, & in terra, & omnibus abyssis.* Psal. 135: 6. *Furavit Jehovah Deus exercituum, dicendo: Si non, quemadmodum cogitavi, vel delineaui, ita existit, & quemadmodum consului, illud ipsum stabit vel stat.* Esai. 14: 24. Quæ tamen vis ac efficacia nullam rebus futuris imponit necessitatem, sed eventus tantum certitudinem infert. Imo tantum abest, quod voluntas Dei res omnes durâ ac fatali necessitate constringat, quod ea potius omnis libertatis & contingentia, quæcunque in rebus est, unica causa sit: nam nisi Deus atque supremum aliquod numen foret, & nisi ipse foret agens summum ac liberrimum, ne umbra quidem libertatis in creaturis foret, sed omnia cæcâ necessitate ferrentur, & nulla causa liberè ageret.

XVIII. *Objectum* decreti Dei, si in genere consideretur, tanquam decreto Dei præ-existens, est purum nihil, nec aliud quicquam concipi potest: si vero objectum intelligatur illud, de quo adducendo decretum Dei factum est, tum illud est omne id quod Deus fecit & faciet, sive possibile, sive actuale & futurum, cum à Dei decreto omnes rerum conceptus, sive possibiles, sive futuri, pendeant.

XIX. Quod attinet res possibiles nunquam futuras, ex hypothesi tamen aliqua consecuturas; ille nexus, cum quid positivum sit, non potest à Deo independens esse, atque adeo ab aliquo decreto Dei, in quo continetur, fluit, ac voluntati ejus subest: videt enim Deus, ut est sapientissimus, & approbat omnem veritatem, ex consilio suo profluentem. Atque hinc etiam promissiones vel comminationes conditionatas creaturis proponere potest, utpote verissimas, quamvis forte conditio, ad quam sequuntur sunt, nunquam exitura sit.

XX. Atque consilium hoc in Deo *unicum* tantum est, idque absolute-
Decretum
futurum:

*hoc in Deo
unicum &
absolutum
est.*

lutum : non enim longæ deliberationum moræ, δευτερο φρονιδεις, secundæ ac meliores curæ, aut μεταμέλειαι ac pœnitudines in Deum cadunt : neque rerum momenta denique ac occasiones speculatur, atque ex iis pendet; non enim videt Deus ac consilia agit *ut homo*. Job. 10: 4. Sed ipse sibi tempora creat & format. *O altitudo divitiarum & sapientia & cognitionis Dei!* &c. Rom. 11: 33. *Tunc vidit eam* (sapientiam) & recensuit eam & disposuit & perscrutatus est. Job. 28: 27. *Videre* in possibilitate, est sapientia; *recensere & disponere*, consilii, sive αεθσιτας; *perscrutari & γνώσεσις* scientia sive cognitionis. Ut pessimè Episcopus, post Vorstium, multas & diversas, quin contrarias in Deo ponat volitiones, quarum aliqua certo tempore definant; sive effectus suos jam attigerint, sive potioribus cogitationibus obliterentur.

*licet obje-
ctivè vari-
um.*

XXI. Objectivè tamen & terminativè varia consilia (*Domine confitebor nomen tuum, quia fecisti mirum, נישל. consilia à longinquo, veritatem, fidelitatem.* Esai. 25: 1.) & diversæ cogitationes (*Nam non נחשתהן cogitationes meæ sunt cogitationes vestrae.* Esai. 55: 8.) & מבינין h. e. laborantis atque operi sese accingentis animi molitiones, (*Febra habuit me principium via sua מבינין מבינין ante molitiones suas.* Prov. 8: 22.) Deo attribuuntur, quæ pulcherrimo & sapientissimo ordine inter se cohærent. Quin pro nostro concipiendi modo non solum ordinem in rebus ipsis decretis, sed & in cogitationibus ac molitionibus Dei quasi concipimus; non quod diversi ibi revera actus sint, vel unus altero prior; sed quod ejusdem consilii Dei diversas quasi partes concipimus, & illos debito ordine inter se connectimus, quo omnem Dei sapientiam perfectius lustremus ac exhauriamus. Cumque nec rectum, neque decens Deo sit, unum sine altero discernere, humanum ex. gr. genus, sine ullo consilio sese in ejus conditione glorificandi; sic enim non sapienter, sed frustra illud condidisset: vel etiam finem absque mediis, vel media absque fine; hinc diversas ejusdem decreti partes distinguimus, atque unam quasi cogitationem Dei causam esse alterius dicimus: atque adeo ab una ad aliam argumentari licet, exemplo Apostoli. *Qui proprio Filio non pepercit, quomodo non etiam cum eo omnia nobis gratificabitur?* Rom. 8: 32. item: *Quos prænovit, etiam prædefiniit conformes imaginis Filii sui; quos verò prædefiniit, hos & vocavit; & quos vocavit, hos & justificavit; quos autem justificavit, hos & glorificavit.* ibid. v. 29, 30.

*Qui est fi-
nis & me-*

XXII. Cumque in decretis Dei non alius ordo concipi possit, quam finis & mediæ, hinc ita & concipere & loqui solemus, Deum prius

prius

prius velle finem quam media ad eum, & inter media prius illa quæ finem propius attingunt; atque ista etiam humanæ prudentiæ regula de ipso usurpatur, *quod primum est in intentione, ultimum esse in executione*: quod tamen non de diversis in Deo volitionibus & cogitationibus intelligendum est, quasi alia ibi sit prior, alia posterior, atque una alterius causa sit; sed de re volitâ, ut apud Deum volitio & sapientissima coordinatio sit prioris & posterioris rei, præcipuè mediolorum & finis, quæ aptissimè & liberrimè inter se connexuit, ut tamen nec ipse, nec decretum ejus ab ullâ re, vel conditione, vel mediis pendeat. Unde decretum ejus, sicut unicum est, ita hinc necessario summopere *absolutum* est, quamvis conditionata possit esse executio, & effectus, & prædictio: quæ tamen omnia ex decreto Dei unico & absoluto dependent.

XXIII. Sequuntur nunc adversariorum errores, præcipuè Socinianorum, in quibus reliquorum est compendium, qui Dei consilia ad humani ingenii modulum exigunt, & divitias ac profunditates sapientiæ ac cognitionis ejus improbè, contra Apostoli monitum, perscrutari conantes, vias ac cogitationes ejus non multò sapientiores nobis exhibent quam eæ quæ sunt hominum. Sic autem instituunt.

Adversariorum errores, imprimis SOCINIANORUM.

XXIV. 1. Decretum Dei *ipsis accidens est*: cum tamen sit ipsa sapientia & voluntas Dei, sine quâ nunquam esse potest, quæque ab ejus essentia nec differt, nec etiam differre potest. Atque adeo se ipso & suis divitiis perfectus & beatus est, non perfectione aliunde accedente.

Quibus Dei decretum est accidens.

XXV. 2. Negant *decreta Dei esse æterna*, præter pauca quædam, hæc tria videlicet, de condendo mundo, eoque regendo & conservando, Christo mittendo, & salute danda iis qui ipsius legibus obediunt; reliqua autem, circa hominem præcipuè & res singulares, temporaria esse volunt. Ita Deum ab æterno multarum rerum incogitantem & ignorantem faciunt, ut nec ab æterno quicquam certi apud ipsum fuerit, atque plurimæ & maximæ perfectiones in tempore ipsi demum accesserint: cum tamen *Deo ab omni ævo omnia opera sua cognita* dicantur. Act. 15: 18. tantaque ejus semper fuerit sapientia ac scientia, ut sine flagitio statui non possit, eam in tempore ex quotidianis rerum eventibus incrementum capere posse; quod ab adversariis tamen ex ista hypothefi affirmari debet.

Negans decretorum Dei æternitatem.

XXVI. 3. Distinguunt ea in *absoluta*, ut ex. gr. creare mundum, & ea peram distinguunt in *absoluta* & *conditionata*, qualia præsertim sunt ea, quæ circa hominem ejusque salutem æternam versantur: item in *efficacia* & *peremptoria*, ut quæ sunt prioris generis, atque *inefficacia* & *infirma*, quæ videl. aliqua conditione

Et ea peram distinguunt in absoluta & conditionata.

*tionata,
efficacia &
infirma.*

nituntur, quæ non semper præstetur. Verum hæc in varias Dei perfectiones impingunt. Cum enim sit primus & summus, atque ipse rerum omnium statum atque ordinem supremo arbitrio disponat, atque omnia solus sciscat ac dispenset, ut ab eo solo rerum fata ducantur, hic contra inverso planè ordine à rebus extra sese, præsertim ab incertâ creaturæ voluntate, ipsi non subjectâ, dependere, & tantum non necessitari ponitur: quin & in tempore consilium capere, idemque pro diverso rerum eventu mutare, atque aliter decernere statuitur; ut nihil in ejus consilio mansurum vel fixum sit; neque etiam rerum, quæ ab hominis arbitrio pendent, eventus antequam fiant certo præsciri atque prædici possint. Contra autem omnia apud Deum sunt absoluta & certa. *Omnia, quæ voluit, fecit.* Psal. 115: 3. *Consilium meum stabit, & omnem meam voluntatem faciam.* Esai. 46: 10. *Cognovi, quòd omnia potes; & non est ardua præ te cogitatio.* Job. 42: 2.

*(Remon-
strantium
decretum
conmo-
dum ad
circum-
stantias)*

XXVII. Neque magis congruit Remonstrantium decretum, quod ponunt, *congruum ad circumstantias*; sicut & gratiam & vocationem congruam similiter ponunt: quia nempe Deus præviderit, ad has vel illas circumstantias commodas, hominem sese converfurum, atque hinc decreta sua ordinaverit. Verum illa æquè manebunt incerta: cum quæcunque ponantur circumstantiæ congruæ, illæ tamen necessario hominis voluntatem determinare non queant, salvâ ejus libertate, pro qua adeo pugnant adversarii; unde omnia, ipsumque adeo decretum Dei, manebunt maximè incerta.

*in antecede-
dens &
consequens,
generale
& speciale.*

XXVIII. 4. Pari arte distinguunt decretum Dei in *antecedens & consequens; generale & speciale*: prioris generis est, Ex.gr. omnis qui crediderit, servabitur; alterius, Petrus, quia credidit, servabitur. Verum hæc pariter dolosa sunt. Prius enim decretum, antecedens videl. & generale, nulli usui est, cum illud subsecuturum ponatur aliud & specialius decretum, ad prius illud restringendum & tantum non corrigendum: nec quicquam in rerum naturâ ponit: imo tale ab adversariis ponitur, ut Deo penitus indignum sit: apud illum enim nihil generale, nihil indeterminatum & pendulum est: neque perfectioni ejus convenit, antecedenti & generali decreto, ex.gr. omnibus hominibus ex æquo destinare salutem; quod nunquam eventurum est.

*Hinc de-
creta Dei
mutabilia,
& sibi*

XXIX. Atque juxta hæc omnia decreta Dei sæpe *mutari* ajunt, quin & sibi mutuo nonnunquam *contraria* ponunt: quod sine multiplici imperfectione de Deo affirmari non potest; cum ipse, ut est perfectissimus,

nec

nec ab aliquâ re extra se pati quicquam potest, ita quoque sit immutabilis. *Ego Jehovah* יְהוָה אֱלֹהֵינוּ *non sum diversus factus*, ut veritas mea, ita gratiosa mea voluntas mutata non est. Mal. 3: 6. *Est Pater luminum, apud quem non est ὄψομαχὴ, ἢ τοπιῆς ἀποκρίσιμος.* Jac. 1: 17. *Quod ipsum de decretis ipsius, quæ semper sunt sapientissima, peculiariter affirmatur. Consilium meum stabit, & omnem voluntatem meam faciam.* Esai. 46: 10. *Consilium Domini in æternum constat; cogitationes cordis ejus in ætatem & ætatem.* Psal. 33: 11. *Deus demonstravit heredibus promissionis τὸ ἀμετάθετον ἢ βυλῆς immutabilitatem consilii sui, quum intercessit jurando.* Hebr. 6: 17.

*contraria
statuunt.*

C A P U T XXXVIII.

*De divina Prædestinatione, & speciatim
Electione.*

I. Ecretum Dei in genere consideratum excipit specialior Prædestinatio Prædestinationis: quo nomine venit peculiare Dei consilium circa creaturas rationales. Qui communis omnium errantium fuit scopulus: cum tamen ex hoc capite univèrsa salutis humanæ œconomia & methodus pendeat; ita ut eo malè explicato non parum ea perturbetur, & multiplici errore Christiana religio descædetur; rectè autem explicatum veræ fiduciæ, humilitati & gratitudini generandæ unicè inserviat.

PRÆDE-
STINA-
TIO.

II. Vox Prædestinationis, προορισμῶ, abstractè sumpta est ἀγγελος, *Vocis illius quamvis verbum προορίζειν sit ἄγγελος; quod ab ὀρίζειν deductum notat certum aliquem finem determinare, vel de re aliquâ in ordine ad finem suum antequam existat statuere. Sumit autem Scriptura vocem illam interdum latius, pro decreto providentiæ: Ut facerent quæcumque manus tua & consilium tuum προορίσει prædefiniuit ut fierent.* Act. 4: 28. *Quam sapientiam προορίσειν prædefiniuit Deus ante sæcula ad gloriam nostram.* 1. Cor. 2: 7. interdum strictius pro decreto electionis. *Quos prænovit, καὶ προορίσει etiam prædefiniuit conformes imaginis Filii sui. ἔς δὲ προορίσει quos verò prædefiniuit, hos & vocavit.* Rom. 8: 29, 30. προορίσας ἡμᾶς dum definiuit nos ad adoptionem filiorum. Eph. 1: 5. προορίθει τις

*Vocis illius
accetbio
varia.*

qui definiti sumus secundum propositum ejus, qui omnia operatur secundum consilium voluntatis suae. v. II. Commodè autem medio significatu pro decreto circa creaturas rationales vel salvandas vel damnandas apud Theologos accipitur; ut inde duæ prædestinationis, sive species, sive partes emergant, electio & reprobatio. Appellatur etiam πρόγνωσις Christus definitus est definito consilio καὶ προγνωσὶς τοῦ θεοῦ & præcognitione Dei. Act. 2: 23. Electis καὶ προγνωσὶς secundum præcognitionem Dei Patris. 1. Pet. 1: 2. ἔτι προγνωσὶς quos ante agnovit, etiam ante definiuit. Rom. 8: 29. προσηλωσὶς, propositum. Omnia cooperantur ad bonum illis, qui καὶ προσηλωσὶς secundum propositum vocati sunt. Rom. 8: 28. ubi harum vocum veluti sedes est. Notum fecit nobis arcanum voluntatis suae, secundum beneplacitum suum, ἃν προσηλωσὶς quod proposuerat in sese. Eph. 1: 9. Qui definiti sumus καὶ προσηλωσὶς secundum propositum ejus, qui omnia operatur secundum consilium voluntatis suae. v. II. Secundum propositum seculorum, quod fecit in Christo Jesu Domino nostro. c. 3: 11. ἐνδοκίαν, beneplacitum. Etiam Pater, quia ἔπις ἐγὼ ἐνδοκίαν ἐμὴν ἐπέθεσα σοι ita placuit tibi. Matth. 11: 26. & prædestinati προπεσμένοι, Act. 13: 48. & προεγεγραμμένοι. Jud. v. 4. dicuntur.

Quæ etiam
ad repro-
bationem
pertinet.

III. Licet autem vox Prædestinationis electioni potissimum accom-
modetur, tamen eam ad reprobationem quoque pertinere, cum usus ipsius
vocabuli in Scripturis (*Filius hominis abijt καὶ τὸ ἀποπέμψον, secundum defi-
nitum. Luc. 22: 22. Hunc definito illo consilio & præcognitione Dei dedi-
tum quum accepissetis. Act. 2: 23.*) tum similitum vocum usus, atque adeo
res ipsa evincit. *Non ἔπις posuit nos Deus ad iram, sed ad lucrandum salu-
ti per Dominum nostrum Jesum Christum. 1. Thess. 5: 9. Confiteor tibi
Pater, quod hæc occultaveris à sapientibus & intelligentibus, & revelaveris
ca infantibus. Matth. 11: 25. Deus tulit in multa longanimitate vasa
iræ aptata ad interitum. Rom. 9: 22. inobedientes, ad quod etiam posi-
ti sunt. 1. Petr. 2: 8. Subintrarunt homines impii, qui olim ante scripti
sunt ad hoc iudicium. Jud. v. 4.* Ut non rectè inter Pontificios & Lu-
theranos quidam Prædestinationem de solis electis accipiant; reprobos
autem potius præcitos dicendos velint: quæ controversia olim acriter
agitata fuit in causa Godschalci, sæculo nono, tuente Johanne Eri-
genâ Scoto, in libro de unicâ Prædestinatione, eam electioni tantum
convenire; rectius autem Godschalco ac Lugdunensibus, atque eo-
rum nomine Remigio Episcopo ad reprobationem eam quoque exten-
dentibus.

IV. Similiter non satis rectè quidam ex Pontificiis Prædestinationem volunt tantum esse *intellectus*, non vero *voluntatis*; quod ad reprobationem à Scholasticis præsertim applicatur, qui illam ideo potius appellant præscientiam: cum tamen, si usum vocabuli spectes, *πρόγνωσις*, sive prævisio & præscientia de electione potius usurpetur. vide Rom. 8: 29. *Quos prænovit, etiam prædefiniit*. Ita Petrus scripsit *electis secundum præagnitionem Dei*. 1. Epist. c. 1: 2. sicut & verbum *nosse* pro curare & amare sumitur. *Nam cognovi eum, Abrahamum, ut præcipiat*. q. d. ideo ipsius rationem habui & cum non præterii, sicut multos alios, *ut præcipiat* &c. Gen. 18: 19. *Tantum vos cognovi*, vos aspexi, vestri rationem habui, *ex omnibus familiis terra*. Amos. 3: 2. *Novit Dominus viam justorum*. Psal. 1: 6. *Tunc profiteor eis, nunquam novi vos*. Matth. 7: 23. *In hoc gloriatur, qui gloriatur, animadvertere & nosse me*. Jerem. 9: 23. *Hac est vita æterna, ut cognoscant te*. Joh. 17: 3. *Malum non cognosco*. Psal. 101: 4. Non enim dicit Apostolus, quorum fidem prævidit, ut necesse fuisset, si adversariorum sensum exprimere voluisset, sed de personis, quos prævidit, h. e. ab æterno dilexit: ita ut præcognitio illa & æternus Dei amor sit ratio consequentis decreti, prout in mente divina existit; præsupponit enim illum actum voluntatis, ita ut prædestinatio ipsa propter illam facta sit. Similiter & reprobatio non præscientiam solum & prævisionem aliquam, sed & decretum voluntatis dicit, idque non solum de actionibus, sed & de personis ipsis. vid. Jud. v. 3, 4. ubi *sanctis, quibus fides tradita est, opponuntur homines impii, qui olim ante scripti sunt ad hoc iudicium*. atque hoc sensu etiam *πρόγνωσις* de illis usurpatur. *Hunc definito illo consilio & præcognitione Dei deditum quum accepissetis, manibus sceleratis cruci affixum interemistis*. Act. 2: 23.

V. Est ergo Prædestinatio decretum Dei de speciali gloria suæ manifestatione in creaturarum rationalium statu æterno. *Non posuit nos Deus ad iram, sed ad πρόνοιον σωτηρίας, ad lucrandum salutem, per Dominum nostrum Jesum Christum*. 1. Thess. 5: 9. *Si verò volens Deus ostendere iram, & notam facere potentiam suam, tulit in multa longanimitate vasa iræ aptata ad interitum; & ut notas faceret divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparavit ad gloriam: non habet potestatem?* Rom. 9: 22, 23. estque quasi destinatio mediolorum in ordine ad istum finem.

VI. Eam dari cum Scriptura docet, in genere: *Deo ab ævo cognita sunt omnia opera ipsius*. Act. 15: 18. & in specie ac explicite; *Prædestinans* *Scripturas*

niens nos ad adoptionem filiorum per Jesum Christum sibi, secundum beneplacitum voluntatis sue. Eph. 1: 5. Quos prænovit, etiam prædesinavit conformes imaginis Filii sui ad hoc, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Rom. 8: 29. tum ratio: cum enim Deus sit perfectissimus, idemque summus, & ab alterâ parte creaturæ, earumque actiones, à se ipsis provenire non possint, sed à causa majori pendeant, manifestum est, sapientissimo Dei consilio; cui omnia sunt præsentia, quique omnem æternitatem intuetur & pervidet, omnia ordinata & disposita esse.

Est ea Angelorum & hominum: duabusque partibus constat.

VII. Cum autem creaturæ rationales sint vel angeli, vel homines, ad angelos etiam pertinere prædestinationem liquet ex 1. Tim. 5: 21. ubi Angeli electi dicuntur, Jud. v. 6. ubi agitur de Angelis, qui non servarunt suum principium, & ad judicium magnæ diei vinculis æternis sub tenebris servantur. Prolixius autem Scriptura agit de hominum prædestinatione; quæ duabus quasi partibus constat, electione videlicet & reprobatione.

ELECTIO quo sensu veniat in Scriptura?

VIII. Cum autem electio hæc fiat vel æternâ prædeterminatione, vel actuali vocatione & separatione (Dominus ^{הִבְרִיחַ} separavit pium sibi. Psal. 4: 4.) utroque sensu ista vox in Scripturis occurrit. Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Joh. 15: 16. Quia ex mundo non estis, sed ego vos elegi ex mundo, ideo odit vos mundus. v. 19. Ego novi quos elegi. Joh. 13: 18. Non multos nobiles, sed quæ stulta sunt mundo elegit Deus, ut pudefaciat sapientes &c. 1. Cor. 1: 27, 28. Posteriori modo sumitur à Petro: Electis secundum præagnitionem Dei Patris in sanctificatione Spiritus &c. 1. Epist. 1: 1, 2. Frequentius vero apud Paulum priori modo pro electione æternâ, seu decreto Dei accipitur, ut cum dicit: Sicut elegit nos in ipso ante foundationem mundi. Eph. 1: 4. Scientes, Fratres dilecti, à Deo electionem vestram. 1. Theff. 1: 4. Ut quod secundum electionem est, Dei propositum maneret. Rom. 9: 11. Reliquiæ secundum electionem gratia exstiterunt. c. 11: 5. Quis accusationem intentabit electis Dei? c. 8: 33. Induimini, ut electi Dei, visceribus miserationum. Col. 3: 12. Omnia perfero propter electos, ut & ipsi salutem consequantur. 2. Tim. 2: 10. Paulus Apostolus secundum fidem electorum Dei. Tit. 1: 1. Multi vocati, pauci verò electi. Ita & Matth. 20: 16. 22: 14. Propter electos dies illi ^{αἰὲς αἰώνων} mutilabuntur. Matth. 24: 22. Marc. 13: 20. Non possibile est seduci electos. Matth. 24: 24. Vindicabit Deus electos suos. Luc. 18: 7. Cum agno sunt vocati & electi & fideles. Apoc. 17: 14. Studete firmam facere vocationem & electionem vestram. 2. Petr. 1: 10. Unde & metonymicè electi ^{ἐκλεκτοὶ} appellantur: Electio consecuta est; reliqui verò occalluerunt.

comp. p. 240. 14.

runt. Rom. II. 7. ut male Remonstrantes electionem æternum Dei decretum notare negent.

IX. Definiri potest, quod sit prædestinatio certorum quorundam hominum, ut in iis manifestetur gratia Dei gloriosa. *Sicut elegit nos in ipso ante foundationem mundi, esse nos sanctos & inculpatos coram ipso in charitate, prædefiniens nos ad adoptionem filiorum per Jesum Christum sibi, secundum beneplacitum voluntatis suæ, ad laudem gloriæ gratiæ suæ, qua nos gratia cumulavit in dilecto.* Eph. I: 4, 5, 6. Ejus definitio.

X. Consideranda autem in eâ sunt hæc quatuor. 1. *Actus* in Deo. Consideratur in eâ,
2. *ejus objectum.* 3. *causæ.* 4. *attributa & adjuncta.*

XI. Ante omnia vero removenda est vocis ambiguitas. Quidam enim electionem, & analogicè reprobationem, latius accipiunt, pro omni decreto Dei circa hominem, in ordine ad summum ejus finem: alii strictius eam sumunt pro decreto de hominibus ex communi lapsu erigendis. Priori sensu in electione Dei concipi possunt duo quasi actus, 1. decretum de fine, de manifestandâ videlicet in certis hominibus gloriosâ suâ gratiâ, justitiâ temperatâ. 2. decretum de medio, quo ad finem istum pervenitur: quo pertinent, hominum creatio, permissio lapsus, redemptio per meritum Christi, vocatio efficax, justificatio, sanctificatio, glorificatio; quæ omnia partes sunt unius medii integri seu aggregati, cum vel uno eorum deficiente Deus finem suum non obtineat. Quamvis enim illa inter sese comparata ordinem aliquem & successionem, quin etiam mediiorum ac finis subalterni rationem habeant, respectu tamen actus divini, atque finis ultimi, nempe manifestationis gloriæ Dei, omnia ista media sibi invicem coordinantur, atque tantum unici & completi medii rationem habent; nullum autem eorum, nec tota eorum collectio respectu decreti divini finis notionem accipere ullo modo potest. remotâ vocis ambiguitate,

XII. Atque ita est hic duplex quasi actus, quorum prior exprimitur ACTUS
Prov. 16:4. *Omnes tractat Jehovah ad responsum suum, etiam improbum quasi duo.*
ad diem mali. Item: *Definiti sumus secundum propositum ejus, qui omnia operatur secundum consilium voluntatis suæ.* Eph. I: 11. posterior Rom. 8: 30. *Quos autem prædefiniavit, eos & vocavit; & quos vocavit, eos & justificavit; quos vero justificavit, eos & glorificavit.* 2. Thess. 2: 13. *Nos autem debemus gratias agere Deo semper de vobis, fratres dilecti à Domino, quia legit, sive assumpsit, vos Deus ab initio ad salutem in sanctificatione Spiritus & fide veritatis.* Electio juxta priorem actum notat destinationem certorum hominum ad misericordiam justitiâ temperatam; posteriori

riori modo notat destinationem eorum ad salutem ; quæ plurimum differunt. Itemque prædestinatio , quantum ad primum actum , prout dicit decretum de fine , non propriè actus misericordiæ & justitiæ , sed beneplaciti & libertatis seu independentiæ divini est : aliud enim est destinare ad exercitium justitiæ & misericordiæ , aliud justitiam & misericordiam exercere ; hoc justitiæ & misericordiæ , illud vero beneplaciti & independentiæ divini est : & ita vox miserandi metonymicè pro destinatione ad misericordiam sumitur : *Cujus vult, miseretur; quem autem vult, indurat.* Rom. 9: 18.

Ejus OBJECTUM,

XIII. Atque hinc jam patere quoque potest , quodnam sit prædestinationis , & speciatim electionis , *objectum* : quod *sublapsarii* statuunt esse hominem creatum & lapsum ; *supralapsarii* autem homines creabiles , non quidem omnes , quos pro absolutâ suâ potentiâ creare Deus potest , sed indefinitè isto vocabulo sumto , homines nempe duntaxat creabiles , hos videlicet & illos , pro beneplacito eligentis.

si latiori sensu vocabulum prædestinationis accipiat, est homo creabilis :

XIV. Et quidem ubi prædestinationem accipimus pro omni decreto Dei circa hominem , in ordine ad supremum ejus finem , atque adæquatam ejus objectum quærimus , illud non aliud erit quam homo prædestinabilis ad omnia , homo nempe creabilis , seu possibilis tantum : includit enim hoc decretum ipsam creationem , & reliqua omnia , quæ tanquam media ad supremum istum finem ordinata sunt. Ubi vero strictiori sensu prædestinationem consideramus ad singulos ejus actus , atque eam denominamus à peculiaribus ejus quasi partibus , quas in eâ concipimus , ut ex. gr. cum electionem vocamus voluntatem quosdam salvandi è miseriâ suâ , tum objectum prædestinationis isto sensu illud debet statui , quod est objectum illorum actuum , quodque necesse habemus præsupponere in creaturâ , ut Deus actus istos dignè circa eam exequi , atque etiam discernere possit : & ita objectum electionis , sive voluntatis salvandi , erit homo miser ; sine eo enim electio ista ne quidem concipi potest. Priori autem sensu Apostolum ad Rom. cap. 9. prædestinationis decretum considerare , ex omnibus circumstantiis liquet.

si strictiori, homo miser.

Priori sensu consideratur ad Rom. 9.

Qui præferendus.

XV. Atque etiam commodius ita ordinatur objectum prædestinationis , quam si illud inchoetur à lapsu , ut quidam faciunt ; creationem & lapsum , quia cum electioni , tum reprobationi communes sunt , non tanquam media prædestinationi subordinantes , sed per modum conditionis in objecto requisitæ illi præsupponentes. Verum non satis rectè isti opera Dei ordinant. Nam creatio & lapsus hominis , cum ipsa quoque præ-

prædestinata sint, non potest prædestinatio inde demum inchoari; nisi Deum nullo fine & ferme frustra ista decrevisse, & humanum genus condidisse, & lapsum ejus sivisse dicamus; cui ipse eventus repugnat. Finis autem Deo dignus istorum operum ne cogitari quidem potest, nisi illa ut media partialia, ad summum prædestinationis finem ducentia considerentur, quo etiam manifestò retenderunt. Dicere enim finem creationis atque lapsus fuisse in communi manifestare gloriam Dei & infirmitatem creaturæ, non satisfacit: cum posterius illud non Dei propriè, sed hominis potius finis sit; & communis ille conceptus de illustrandâ Dei gloriâ in genere nimis vagus est, atque Deum æque incertum ponit, nec cum naturâ ejus convenit; cum Deus intenderit specialiter misericordiæ atque justitiæ suæ gloriam exercere, ad quem ipse quoque lapsus specialem respectum atque ordinem habuit; quo in ordine una cum reliquis mediis poni, atque illi fini subordinari debet.

XVI. Neque magni adeo momenti sunt quæ ab adversâ parte produ- *Sublatis eorum, qui aliter statuunt, scrupulis.*
euntur. In peccato quidem concepti erant gemelli isti, quos Apostolus Rom. 9: 11. tanquam prædestinationis typos & exempla producit; verum tales eo loco non considerantur, sed ut *qui necdum boni nec mali quicquam fecissent*; & merum tantum Dei beneplacitum ac propositum *secundum electionem* Apostolus ibi urget. Similiter *vasa iræ & misericordiæ* appellantur; verum etsi ira vel misericordia circa hominem actu exerceri non possit, nisi creatus & lapsus sit, ad misericordiæ tamen & justitiæ Dei gloriam destinari poterat, etsi nondum creatus vel lapsus, nec ut talis consideratus fuerit.

XVII. Atque hætenus quidem discrepant duæ istæ sententiæ, in ordinandis videl. & disponendis decretis Dei, vel ejusdem decreti quasi partibus: cæteroquin neutra pars decretum creationis & permissionis lapsus negat, verum altera illud ad prædestinationem, ut mediiorum ejus partem, altera verò alio pertinere statuit, atque alio tantum ordine digerit. Ita etiam utraque sententia homines Deo prædestinanti objicit tanquam pares & æquales; & ita à Pelagianismo pariter longissimè absunt: estque in hac re summus Orthodoxorum consensus; ut levem, qui apud eos in altissimo hoc doctrinæ capite restat, dissensum, non adeo extollere & criminari Remonstrantes debuerint. *Utriusque sententiæ collatio.*

XVIII. Sequitur Electionis *causa*. Efficiens ejus est Deus, Pater, Filius, & Sp. S. Cum enim consilium hoc gratiæ exercendæ à Deo ab æterno dispositum sit per modum Testamenti seu voluntatis immutabilis, *Electiois causa efficiens.*

& quasi ultimæ, quâ apud se ipsum designavit hæredes justitiæ & regni sui; Testamentum hoc respectu Patris est Electio, respectu Filii Sponsio.

Pater, de qua, ut & de Testamento hoc, suo loco: unde Patri passim tribuitur electio. *Benedictus Deus & Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nobis omni benedictione spiritali in cælestibus in Christo, quemadmodum elegit nos in ipso ante jacta mundi fundamenta* &c. Eph. 1: 3, 4, 5. *Omne, quod dat mihi Pater, Testamento, proposito gratiæ, id ad me veniet.* Joh. 6: 37. *Quemadmodum dedisti ipsi potestatem omnis carnis, ut, quodcumque dedisti ipsi, ei det vitam æternam.* c. 17: 2. ut & Filio. *Ego novi quos elegerim.* Joh. 13: 18. *Non vos me elegistis, sed ego elegeri vos.* c. 15: 16.

Filius, *Ego vos elegeri ex mundo, ideo odit vos mundus.* v. 19. De Sp. S. idem ex oblatione & divinis ejus circa electos operibus colligitur. *In quo etiam credentes oblati estis Spiritu promissionis sancto.* Eph. 1: 13. *Ne contristate Spiritum Sanctum Dei, quo oblati estis ad diem redemptionis.* c. 4.

Sp. S. *Quod genitum est ex Spiritu, spiritus est.* Joh. 3: 6. *Dixit Spiritus Sanctus, separate mihi Barnabam & Saulum ad opus ad quod eos vocavi.* Act. 13: 2. *Sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini Jesu, & in Spiritu Dei nostri.* I. Cor. 6: 11.

Causa ejus impulsiva.

non in homine.

XIX. Causa electionis impulsiva nulla quoque est præter Deum, cum primum Dei opus & voluntatis ipsius actus sit, atque inde alia omnia dependeant ejusque effectus sint. Non enim in homine illa quærenda est, sive dicatur causa, sive ratio, sive conditio, sive qualitas aliqua in homine requisita; sed omnia in solidum divino beneplacito adscribenda sunt. *Confiteor tibi Pater, quod occultaveris hæc à sapientibus & intelligentibus, & revelaveris ea infantibus.* Etiam Pater, quia ita placuit tibi. Matth. 11: 25, 26. *An non licet mihi facere quod volo in meis?* c. 20: 15. Ergo igitur non volentis est, neque currentis, sed gratificantis Dei. *Dicit enim Scriptura Pharaoni: in hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te vim meam, & ut annuncietur nomen meum in universa terra.* Igitur, cui vult, gratiosus est; quem autem vult, indurat. Rom. 9: 16, 17, 18. *An non habet potestatem figulus luti, ex eadem massa ut faciat aliud quidem ad honorem vas, aliud verò ad ignominiam? Si verò volens Deus ostendere iram, & notam facere potentiam suam, tulit in multa longanimitate vasa ire aptata ad interitum; & ut notas faceret divitiis gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ preparavit ad gloriam: non habet potestatem?* ibid. v. 21, 22, 33. *Ne metue parve grex, quia libuit Patri vestro vobis dare regnum.* Luc. 12: 32. Atque hæc Augustini, ac perpetua Ecclesiæ sententia fuit, ostendit.

ostendente id præcipuè Corn. Jansenio, in libro cui titulus, Augustinus: quam secuti sunt Thomas Aquinas, Durandus, ac Dominicani; frustra repugnantibus Jesuitis.

XX. Nihil ergo Deus in electis prævidere potuit, quo moveretur ad eorum electionem, sive id minoris malitiæ, sive cessationis à malo, sive congruentiæ ad auxilium, sive probitatis, sive parvitatæ & humilitatis, sive fidei & bonorum operum, sive quocunque alio boni nomine appelleretur.

XXI. Ac proinde fides & perseverantia non fuit electionis conditio antecedens, sed eam consequens; non illius causa & fundamentum, sed medium duntaxat ex eâ fluens, ad salutem hominum ordinatum; eodemque decreto simul electi sumus ad finem & media eo requisita, ad gloriam & ad gratiam; pariterque ad fidem & perseverantiam. *Quos prænovit, etiam prædefiniit conformes imaginis filii sui, --- quos vero prædefiniit, hos & vocavit, & quos vocavit, hos & justificavit: quos autem justificavit, hos & glorificavit.* Rom. 8: 29, 30. *Elegit vos Deus ab initio ad salutem in sanctificatione spiritus & fide veritatis; ad quod vocavit vos per Evangelium nostrum.* 2. Thess. 2: 13, 14.

XXII. Finis electionis in sua latitudine sumptæ est gloriæ Dei manifestatio, qualem supra indicavimus. Eph. 1: 5, 6. media autem licet in ordine ad hunc finem sibi mutuo non subordinentur, sed coordinentur potius, ut partes unius medii integrales, tamen aliunde non repugnat ea inter sese comparata, mediorum quoque ac finis subalterni rationem induere. Unde de electis non dubitat dicere Apostolus, *iis omnia ad bonum* (h. e. ad salutem) *cooperari.* Rom. 8: 28. *Et ad lucrandum salutis positi* dicimus, 1. Thess. 5: 9. *ad salutem electi.* 2. Thess. 2: 13. *Electi ut essemus sancti & inculpati in conspectu ejus in charitate,* Eph. 1: 4. *& creati in Christo Jesu propter bona opera, quæ ante præparavit Deus, ut in iis ambularemus.* Ibid. c. 2: 10. *Prædefiniit conformes imaginis Filii.* Rom. 8: 29. *Sicut & præagnitio Dei Patris in sanctificatione Spiritus.* 1. Pet. 1: 2. *& finis fidei nostræ salus animarum esse dicitur,* Ibid. v. 9. *uterque autem finis conjungitur.* Rom. 9: 23. *Ut notas faceret divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparavit ad gloriam.*

XXIII. Attributa electionis hujus sunt; quod unica fuit respectu totius Christi mystici, h. e. Christi, & eorum qui sunt in Christo. Secundùm rationem autem distinctè concipimus primùm Christum electum fuisse ut caput, deinde nos ut membra in ipso. *Sicut nos elegit in ipso.* Eph.

ATTRIBUTA
Electionis,
1. quod sit
unic.

Christi & nostri. 1:4. *Qui salvos nos fecit & vocavit vocatione sancta : non secundum opera nostra, sed secundum proprium propositum & gratiam, qua data est nobis in Christo Jesu ante tempora secularia.* 2. Tim. 1:9. *Quos prænovit, etiam prædefiniuit conformes imaginis Filii sui ad hoc, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus.* Rom. 8:29. Consilium enim hoc exercendæ gratiæ à Deo dispositum est, ut diximus, per modum Testamenti; Testamentum autem de hæredibus Dei sine Mediatore & Sponsore Testamenti factum non est, cui primo dispositum est regnum, & in illo ac per illum nobis. *Et ego dispono vobis, sicut Pater mihi disposuit, regnum.* Luc. 22:29. *Porioris Testamenti est Mediator.* Hebr. 8:6. *In tantum melioris Testamenti, & Sponsor extitit Jesus.* Ibid. c. 7:22. *Propter hoc Testamenti Novi Mediator est, ut morte obita, ad redemptionem, qua sub priori Testamento erant, transgressionum, promissionem accipiant vocati a terne hereditatis.* c. 9:15.

non tamen
intuitu
meriti
ejus: ut
Lutherani
volunt.

XXIV. Non quasi meritum Christi sit causa electionis nostræ, quatenus est decretum & actus voluntatis Dei, prout *Lutherani* hæc concipiunt; qui Christum causam electionis ipsius meritoriam statuunt, quam factam volunt intuitu meriti Christi, & propter ipsum: cum non solum actus ille voluntatis Dei nullam causam externam, à qua moveatur, admittat; sed & diserte Christus *datus* dicatur ex *dilectione Dei erga homines*, Joh. 3:16. ut Deus jam ante humanum genus dilexerit, & decretum electionis fecerit, cujus exequendi Christus minister destinatus est, & simul *electus Dei servus*, Esai. 42:1. qui electionem non præcedit ut causa, sed eam consequitur ut simul electus. Atque ita *in ipso electi sumus*, Eph. 1:4. h. e. in ipso benedicendi & servandi, & simul cum ipso, ut primogenito & capite nostro, qui propterea *Princeps salutis nostræ* dicitur Hebr. 2:10. *Præcognitus ante jacta mundi fundamenta.* 1. Pet. 1:20. quique gratiæ ac gloriæ nobis destinatæ causa meritoria est, & salutis nobis conficiendæ summus auctor & arbiter.

Quibus
pejus sen-
tunt Re-
monstran-
tes.

XXV. Pejus autem hæc detorquent Remonstrantes; qui Christum, prout vel fide admittitur, vel infidelitate rejicitur, electionis pariter & reprobationis faciunt fundamentum: cum non solum prædestinatio præcedat destinationem Christi, ut vidimus; sed multo magis hominum in ipsum fidem, quæ pariter prædestinationis hujus fructus & consequens est, & sine ea in homine nec produci nec concipi potuit.

11. quod
dicitur cer-

XXVI. Electio hæc quoque immobilis est, certa, & immutabilis. *Firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc: novit Dominus, qui*

anf. 268. f. x.

qui sui sunt. 2. Tim. 2: 19. unde ἀμεταμέλητον dicitur hoc decretum *iindo e-*
 Dei, h. e. sine poenitentia Dei, etiam metaphoricâ. Αμεταμέλητα & χαρι- *jus objecti-*
 σματα κ̅̅̅ ἢ κλη̅̅̅σις Ἔ θ̅̅̅. Sine poenitentia sunt dona gratia & vocatio Dei. *va,*
 Rom. 11: 29. quo facit similitudo inscriptionis in libro. *Tempore illo*
evadet populus tuus, omnis inventus scriptus in libro. Dan. 12: 1. *Gaudete*
potius quod nomina vestra scripta sunt in cœlis. Luc. 10: 20. *Deleantur*
ex libro viventium & cum justis non scribantur. Psal. 69: 29. *Opitulare*
ipsis --- quorum nomina sunt in libro vite. Phil. 4: 3. *Qui vincit, hic a-*
micietur vestibus albis, & non delebo nomen ejus ex libro vite. Apoc. 3: 5.
Adorabunt eam (bestiam) omnes habitantes in terra; quorum nomina
non erant scripta in libro vite agni. Ibid. c. 13: 8.

XXVII. Unde & electorum numerus certus & determinatus est, nec
 incrementi nec decrementi capax, cujus typus quidam fuit in Israëlita-
 rum recensioe in deserto, quâ iteratò factâ idem utrobique capitum nu-
 merus, cum singulari proportione, repertus fuit. vide Exod. 38: 26. cum
 Num. 1: 46. quam imaginem Sp. S. & usurpat & sequitur, Apoc. 7: 4.
 ut manifestum sit electionem vel salutem nostram non dependere à vo-
 luntate ipsorum hominum, cum ab eorum conspiratione certus ille nu-
 merus, & proportio illius, proficisci non potuerit.

XXVIII. Datur similiter electionis certitudo subjectiva (sicuti illud *Et subj- conf. 278. 202*
 suo loco ostendetur) eaque non conjecturalis, sed firmissima. *Gaudetis* *stiva.*
quod nomina vestra scripta sunt in cœlis. Luc. 10: 20. *Elegit nos in ipso.*
 Eph. 1: 4. ex signis videl. infallibilibus aliisque electionis in nobis effectis,
 qualia sunt vocatio efficax, fides, regeneratio &c. Ut hic analytica metho-
 do procedere oporteat, ab effectis ad decretum ipsum. Causæ enim electio-
 nis in cœlo, signa autem ejus in terrâ quærenda sunt: sicut perversa metho-
 do alii salutis causas in terra, & rursus indicia ac signa ejus in cœlo
 requirunt. Lutherani autem *X conf. 268. 1. 4.* sicut rectè electionis certitudinem tuen-
 tur, ita dum eam à finali electorum perseverantiâ suspendunt, quam
 incertam & dubiam faciunt, nimis manifesto sibi ipsi contradi-
 cunt.

CAPUT XXXIX.

De divinâ Reprobatione.

Electiōni
opponitur
REPRO-
BATIO.

I. **S** Equitur divina reprobatio, quam Scriptura una cum electione repræsentat, eique opponit. *Nonne frater Esavus Jacobo erat? ait Jehovah; & dilexi Jacobum. At Esavum odi. Mal. 1:2,3. Necdum enim natis, quumque non egissent quicquam malum aut bonum (ut, quod secundum electionem est, Dei propositum maneret, non ex operibus, sed ex vocante) dictum est: major serviet minori. Sicut scriptum est Jacobum dilexi, Esavum autem odio habui. Rom. 9: 11, 12, 13. Igitur, cui vult gratus est; quem autem vult, indurat. vide & 22, 23. Electio autem consecuta est; reliqui verò occalluerunt. Rom. 11: 7. Non posuit nos Deus ad iram, sed ad lucrandum salutem. 1. Theff. 5: 9. Qui offendunt ad sermonem non obedientes; ad quod etiam positi sunt. vos autem estis genus electum. 1. Pet. 2: 8, 9.*

II. Ut supervacuum sit quærere, an detur reprobatio? & an in Deo sit consilium non miserendi, sicut in ipso est voluntas miserendi. *Quemadmodum & in Osea dicit: vocabo non populum meum populum meum, & non dilectam dilectam. Rom. 9: 25. conf. Hof. 1: 10. 2: 22. Præterquam enim quod ex electione manifestò ea sequatur, cum illa sine reprobatione reliquorum, qui electi non sunt, intelligi non possit; Deus sine summâ imperfectione sine tali consilio statui non potest: sic enim de maximâ parte humani generis, deque præcipuis suis operibus, deque exercenda justitiâ & iudicio, nihil ab æterno decrevisset, & temporaria tantum ex datis occasionibus consilia fumeret; quod dictu indecens est.*

III. Est autem reprobatio certorum quorundam hominum prædestinatio, ut in iis justitiæ divinæ gloria manifestetur. *Volens Deus ostendere iram, & notam facere potentiam suam, tulit in multa longanimitate vasa iræ aptata ad interitum. Rom. 9: 22. Qui pœnam pendent æterni exitii, à facie Domini & gloria virium ipsius. 2. Theff. 1: 9. Subintrarunt homines impii, olim ante scripti ad hoc iudicium. Jud. v. 4.*

IV. Ad naturam ejus intelligendam considerabimus itidem 1. ejus actus. 2. objectum. 3. causam. 4. attributa seu adjuncta.

Ejus desi-
nitio.

ACTUS

V. Actus hujus decreti, similiter ac in electione vidimus, duplex intelli-

ligi

ligi potest: unus de fine, alter de mediis ad finem istum ducentibus. Prior est, destinatio hominis ad exercitium justitiæ divinæ; ita ut finis Dei propriè non sit perditio creaturæ, sed manifestatio justitiæ Dei, quæ in meritâ creaturæ perditione elucet: alter est, destinatio ejus ad damnationem; quo pertinent & reliqua media justitiæ Dei in reprobis manifestandæ, quæ pleaque sunt negativa, ut non-redemptio. *Sed vos non creditis: non enim estis ex ovibus meis.* Joh. 10: 26. non-vocatio, vel saltem non-efficax vocatio. *Multi sunt vocati, pauci vero electi.* Matth. 20: 16. 22: 14. non-datio fidei. *Propterea non poterant credere, quia rursus dixit Esaias, Excæcavit ipsorum oculos, & obstupescit eorum cor, ut non videant oculis, & animadvertant corde, & convertantur, & sanem eos.* Joh. 12: 39, 40. peccati permissio & derelictio in eo. *Igitur, cui vult graciosus est; quem autem vult, indurat.* Rom. 9: 18. *Et propterea mittet Deus ipsis efficaciam erroris, ut credant mendacio: ut judicentur omnes, qui non crediderunt veritati, sed beneplacitum habuerunt in injustitia.* 2. Thess. 2: 11, 12. & peccatorum non-remissio. *Amen dico vobis, quæcumque ligaveritis in terra, erunt ligata in cælo* Matth. 18: 18. *Quorum peccata retinueritis, retenta sunt.* Joh. 20: 23. quæ tamen omnia per actum voluntatis divinæ positivum decreta sunt.

VI. Atque hinc jam patet similiter, quodnam sit reprobationis objectum. Si enim primum ejus actum intelligas, prædestinationem nempe hominis ad manifestationem justitiæ divinæ, & decretum hoc latissimo sensu accipias, pro toto decreto Dei circa hominem in ordine ad ultimum istum finem, ejus objectum erunt homines creabiles, hoc est, possibiles tantum: sin vero intelligas actum ejus secundum, seu destinationem ad mortem æternam, & decretum hoc cum quibusdam strictius sumas, pro consilio peccatorem in communi lapsu & promeritâ damnatione relinquendi, jam objectum ejus est homo creatus & lapsus. Nos autem priori & latissimo sensu illud potius accipimus: neque tamen alterum illud decretum, quod pro objecto habet hominem lapsum, negamus, sed de mediis tantum esse arbitramur ad finem illum ultimum ducentibus. Non ergo peccatum solum hominem reprobabilem facit, cum & citra illud homo reprobabilis, h. e. ad exercitium justitiæ divinæ destinabilis fuerit, omnesque ab æterno Deo prædestinanti objecti fuere tanquam pares.

VII. Neque tamen omnes homines creabiles adæquatam reprobationis objectum sunt, sed hi & illi, pro beneplacito reprobantis: & quidem multi, tum in sese, tum respectu electorum. *Lata est porta & spatiosa*
viam

OBJE-
CTUM.

via qua adducit in exitium, multique sunt qui introeunt per eam. Matth. 7: 13. Iique præsertim ex sapientibus & potentibus hujus sæculi. Cernitis vocationem vestram, fratres, vos videlicet non esse multos sapientes secundum carnem, non multos potentes, non multos nobiles. Verum que stulta sunt mundo elegit Deus ut pudefaciat sapientes: & que sunt infirma mundi, elegit Deus, ut pudefaciat valida: & que ignobilia sunt in mundo, & pro nihilo habita, elegit Deus, & ea que non sunt, ut ea que sunt aboleat.

I. Cor. 1: 26, 27, 28. Neque illi solum positiva incredulitate Christum rejecturi, ut Remonstrantes ex falsâ hypothesi, qua omnes & singulos jubent credere se à Christo esse redemptos, asserunt; unde & gentilibus in peccatis morientibus non aliam quam pœnam damni decernunt; sed & omnes ex adultis negativè increduli, quanquam nihil unquam de Christo audiverint: hoc enim ipsum de Christo nihil inaudivisse, certissimum reprobationis signum est. *Qui non credit, jam judicatus est, quia non credidit in nomen unigeniti Filii Dei.* Joh. 3: 18. *Qui Filio non obedit, non videbit vitam, sed ira Dei manet in ipso.* v. 36. *Confiteor tibi, Pater, quod hæc occultaveris à sapientibus & intelligentibus.* Matth. 11: 25. *Quemadmodum scriptum est: dedit illis Deus spiritum compunctionis: oculos, ut non videant; & aures, ut non audiant.* Rom. 11: 8. Deus enim in morte æternâ, per peccatum ingressa, summo jure potuisset omnes relinquere, si voluisset, & revera plurimos in eâ reliquit; quod ex locis Joh. 3: 36. *Qui non obedit Filio, ira Dei manet in ipso.* 1. Joh. 2: 9. *Qui fratrem suum odit, in tenebris est usque adhuc.* & 3: 14. *Nos scimus nos transivisse ex morte ad vitam, quia diligimus fratres. qui non diligit fratrem, manet in morte, patet.*

VIII. De infantibus fidelium benè sperandum est. *Sanctificatus est vir infidelis in muliere, & sanctificata est mulier infidelis viro. aliqui liberi vestri impuri essent. Sed sancti sunt.* 1. Cor. 7: 14. h. e. ad ipsos pertinet promissio, Act. 2: 39. quæ Abrahamo edita est, *Ero Deus tuus & feminis tui post te.* Gen. 17: 7. De infidelium autem liberis quanquam nostrum non sit definire, quid Deus pro liberrimâ suâ potestate de iis statuerit, cum tamen talia promissâ de iis non occurrant, atque illi extra fœdus nascantur, & propter peccatum originale Deo reprobabiles sint, atque adeo nullum signum, ex quo eorum electio probabiliter possit colligi, in Scripturâ extet, male Remonstrantes, etsi eos cœlo asserere non audent, propter dictum 1. Cor. 7: 14. tamen nullam eorum reprobationem agnoscunt; peccatum videlicet originis, propter quod reprobabiles sint, negan-

de infantibus quid statuerendum?

gantes ; sed medium potius statum & pœnam damni iis assignant : sicut & alii, cum ex veteribus, tum ex recentioribus, illis cœlum addixere ; contra I. Cor. 7: 14. & Rom. 5: 14. *Sed regnavit mors ab Adamo usque ad Moysen, etiam in eos, qui non peccaverant ad similitudinem transgressionis Adami : qui est typus futuri.*

IX. *Causa* reprobationis efficiens principalis est Deus. *Nec dum enim* Reprobationis
CAUSA
efficiens. *quumque non egissent quicquam malum aut bonum (ut quod secundum electionem est, Dei propositum maneret, non ex operibus, sed ex vocante) dictum est ei : major serviet minori. Sicut scriptum est : Jacobum dilexi, Esavum autem odio habui. Rom. 9: 11, 12, 13. Argentum improbum vocati sunt, quia reproboavit Jehova ipsos. Jer. 6: 30.*

X. Et similiter causa ejus *impulsiva* nulla est præter divinum beneplacitum. *Quem vult indurat. Dices igitur mihi : quid adhuc queritur ? voluntati ejus quis resistit ? Enimvero, ô homo, tu quis es, qui responsas Deo ? Numquid dicit figmentum ei, qui se finxit : quid me fecisti sic ? Aut an non habet potestatem figulus luti, ex eadem massa ut faciat aliud quidem ad honorem vas, aliud verò ad ignominiam ? Rom. 9: 18, 19, 20, 21. Pater, occultasti hæc a sapientibus, quia ita tibi placuit. Matth. 11: 25, 26. & Luc. 10: 21. An non licet mihi facere quod volo in meis ? Matth. 20: 15.* Non autem peccatum propriè ejus causa est : hoc enim negat Apostolus Rom. 9: 11, 12, 13. Atque illud post ipsum hoc decretum demum consequitur ; adeo ut ante illud præsupponi, & à Deo prævideri, & causa ejus esse, non potuerit ; prævisio enim Dei decreto ejus ordine posterior est.

XI. Diversi tamen in hoc decreto Dei actus distingui possunt ; tum actus Dei ut *ἀποκρίσιμος* & *domini*, tum ut *judicis* : tum actus *negativus*, sive præteritio, tum *affirmativus*, vel prædamnatio : tum etiam *absolutus*, tum *comparatus*, respectu hujus potius quam illius : tum denique considerari hic potest actus Dei vel *primus*, destinatio videl. ad exercitium justitiæ, vel *secundus*, destinatio ad damnationem. Et quidem si reprobationem sumas pro actu *primò*, & pro actu Dei ut *summi domini*, hominem ad exercitium justitiæ suæ ordinantis, & in donanda misericordia sua liberrimè eum *prætereuntis*, peccati nulla omnino in eo habetur ratio : si autem eam sumas pro actu *secundo*, pro actu Dei *judicis*, hominem ad damnationem destinantis, pro actu quasi *affirmativo*, & pro prædamnatione, sic adscribenda ea est peccatis : si quidem ea *absolutè* sumatur ; cum Deus neminem damnet, neque etiam damnare decreverit, nisi

peccatorem. *Exsecrati, abite à me in ignem aeternum, esurivi enim & non dedistis mihi quo vescerer* &c. Matth. 25: 41, 42. *Stipendia peccati mors.* Rom. 6: 23. *Deus tulit in multa longanimitate vasa iræ aptata ad interitum.* Rom. 9: 22. *Propter hæc enim venit ira Dei in filios inobedientie.* Eph. 5: 6. Si autem idem ille actus rursus comparatè sumatur, & ratio quærat, cur Deus hunc præ illo reprobârit, nullam habet iterum causam præter merum Dei beneplacitum & iudicium, sine ullâ prævisione, vel incredulitatis, vel peccati, in hoc homine præ alio. >

conf. J. 1: 11, 12.
Finis, gloria Dei.

XII. Causa reprobationis finalis est gloria Dei, in declarandâ potestate suâ ac jure, & liberrima voluntate, ac speciatim justitiâ & irâ suâ, in vindicandis peccatis. *Omnes tractat Jehovah ad responsum, etiam improbum ad diem mali.* Prov. 16: 4. *Dicit enim Scriptura Pharaoni: in hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te vim meam, & ut annuncietur nomen meum in universa terra.* Rom. 9: 17. *Aut an non habet potestatem figulus luti?* &c. v. 21. *Volens Deus ostendere iram, & notam facere potentiam suam, tulit in multa longanimitate vasa iræ aptata ad interitum.* v. 22. *Non licet mihi facere quod volo, in meis?* Matth. 20: 15.

non vero damnatio hominis.

XIII. Ut mera sit adversariorum calumnia, finem nobis reprobationis aut etiam creationis esse hominis damnationem, atque adeo etiam hominem in tempore esse creatum ad damnationem & exitium æternum. Aliter enim loquitur Scriptura, Prov. 16: 4. ac finis illius tantum est ostensio gloriæ divinæ in executione justitiæ suæ, non vero damnatio hominis propter peccata. Nec enim reprobatio propriè est ad damnationem, sed ad gloriæ divinæ demonstrationem, in justâ peccatorum damnatione; creatio autem, peccatorum permissio, atque hominis propter ea damnatio sunt pariter media reprobationis ad finem illum ultimum ducentia: neque etiam creatio ad peccatum & damnationem ordinata esse dici potest, cum illa omnia instar unius medii aggregati consideranda sint, neque medii & finis inter sese rationem habeant, sed omnia illa pariter unicum sint medium ad communem finem deducens.

ATTRIBUTUM
Reprobationis, quod sit immutabile.

XIV. *Attributum* reprobationis est, quod decretum hoc sit *immutabile*; tum ex parte Dei, qui *permanet*, & semper *idem est*. Psal. 102: 27, 28. *Ego Jehovah non sum diversus factus.* Mal. 3: 6. tum ex parte hominum reprobatorum. *Qui non obedit Filio, non videbit vitam, & ira Dei manet in ipso.* Joh. 3: 36. *Ex nobis exierant; sed non erant ex nobis: nam, si fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum; sed ut manifesti fiant; quia non sunt omnes ex nobis.* 1. Joh. 2: 19. Unde & reprobatorum certus & de-

& definitus est numerus, Deo tantum notus. *Et congregabuntur coram eo omnes gentes, & separabit eos, alteros ab alteris, ut pastor separat oves ab hædis.* Matth. 25: 32. *Sed vos non creditis; non enim estis ex ovibus meis.* Joh. 10: 26. vide etiam Rom. 9: 11, 12.

XV. *Signa* autem ejus respectu hominum sunt negatio beneficiorum, quæ electionem necessariò consequuntur, ut vocationis, cum externæ, tum præcipuè internæ, fidei salvificæ &c. contra in peccatis induratio & execratio, denique de misericordiâ divinâ desperatio, & similia; quæ tamen reprobationem non arguunt infallibiliter, nisi ad extremum usque vitæ perdurent. Ut alia hic reprobationis sit ratio ac electionis, cujus quis in hac vitâ prorsus certus esse potest, quod in reprobatione, excepto peccato in Sp. S., locum non habet. Similiter ab alia parte cum eâ consistere possunt dona quædam eximia, ut naturæ lumen, vocatio externa, fides simulata, historica, temporaria & miraculorum. vide Matth. 13: 19. & seqq. ut & *gustus doni cælestis* &c. Hebr. 6: 4, 5.

Ejus signa. in f. 5.

XVI. Atque hæc quidem hujus doctrinæ summa est, quam brevi compendio ex Scriptura, quæ de eâ parcius agit, traditam adversarij infandum in modum, ut duram, crudelem ac Deo indignam, calumniari non desinunt: & reproborem adversus Deum susceptâ causâ, ipsum injustum, tyrannum, acceptorem personarum, peccati auctorem, simulatorem denique immani convitio criminantur: atque doctrinam hanc ut consolationi, pictati, & religioni omni inimicam proscindere non verentur.

Hæc doctrina adversarij calumniis exposita.

XVII. Verum etsi nostrum non sit rationes judicii Dei perscrutari; cum hic obtineat illud Davidis: *Mirabilis est cognitio præ me, sublimis est, non valeo ad ipsam pervenire.* Psal. 139: 6. & v. 14. ubi se *tremendis modis separatum* fatetur; atque modum ostendere quo pacto justitia cum misericordia ejus contemperetur ac conveniat, quæ utraque infinita atque humano intellectui impervia sunt, & ne singula quidem à nobis pervideri possint, multo minus modus ac concursus utriusque; neque etiam Deus hominibus pro sese respondere teneatur; facile tamen est ab istis hominum criminationibus Deum liberare, & rationem humanam insanientem ac obstreperam compefcere.

ab eorum criminationibus vindicatur.

XVIII. Non enim *injustus* est Deus: ut qui neminem damnet, nec ad damnationem ordinet, nisi propter peccatum, ac ante habito respectu ejus; atque sic justitiam suam satis tuetur. Alterius autem generis est reprobatio, sive præordinatio ad exercitium justitiæ suæ, quæ non est actus

Non facit Deum injustum.

judicii, ut damnatio, sed summi dominii Dei, cujus jus Paulus, ut modò vidimus, Rom. 9: 18, 20, 21, 22. abunde contestatur: ut illud nullo modo, ab homine saltem, qui ex nihilo creatus est, quique ita à Deo creatore dependet, ut ne suus quidem propriè dici possit, in controversiam vocari possit; cum inter ipsum & creatorem suum tale juris commercium, quale inter homines sibi mutuo æquales intercedit, locum non habeat.

crudelis em. XIX. Nec *crudelis* est Deus: cum crudelitas oriatur à metu, metus à propriæ imbecillitatis ac alterius potentiae conscientia; quæ in Deo omnipotente, beatissimo, nulliusque egeno locum non habent.

personarum acceptorem, XX. Nec *personarum acceptor*: liberrimè enim dona sua distribuit, nec ullâ re hominum movetur, nec quicquam in iis tanti facit, ut ideo huic præ illo gratiam suam largiatur, sed qualescunque externas prærogativas, qua homines à recti ac justî tramite abduci solent, veluti *stercora* reputat. Phil. 3: 8.

peccati auctorem, XXI. Nec *auctor peccati* est: cum reprobatio ejus causa non sit; quamquam peccati permissionem decreverit, ut justitiam suam in ejus gloriosâ condemnatione ostendat: longè enim illa differunt, peccatum ipsum, & permissio ejus. Et quamquam necessario peccatum atque hominis damnatio ad illud decretum consequantur, illa tamen non nisi interveniente hominis liberâ voluntate & arbitrio, idque ex eodem illo decreto, consequuntur: quod unum ad omnem peccatori excusationem demendam sufficit.

XXII. Nec *simulatorem* agit Deus, reprobis nihilominus gratiam suam ac salutem offerendo: præterquam enim quod eadem difficultas adversarios tangat, quorum reprobi non minus à Deo prævisi ac nostri ab ipso destinati sunt, quibus tamen nihilominus salutis & vitæ promissa offeruntur; valeret hæc objectio, si Deus homines resipiscentes, vel resipiscere conantes, à salute excluderet, eo solo quod æterno decreto ad exitium destinati forent: nunc vero reprobis serio officium eorum proponit, quod facere debent ut vitam habeant, & serio ipsis illam conditionem offert, in quâ cum ipsi deficiant, nullâ equidem simulatione falluntur.

nec querela homini causa est, XXIII. Nec habent quod *querantur* improbi, vel *impotentiam suam* causentur, & immite ac crudele fatum accusent, quod ferreâ veluti vi ipsos constrictos teneat, quo minus officium faciant: valerent enim ista, si vel per subtractionem virium injustè factam, vel per impedimentum actionum externarum, manente nihilominus inclinatione ad ipsos actus, pec-

inf. 122. 17. aus hypo-
t. c. 2. 41. 15. critam.
175. 11. 2. X. 25.
27 l. 10. 44. 14. 15. 3)

peccarent : nunc vero & liberrimè & summa cum delectatione peccant, & naturæ suæ semina sequuntur, ac protervè gratiam Dei conculcant, nec aliter secum sese rem habere velint. Ut, si qua hic querela audiat, illa sit servi istius nequam & *μαμψιγοίης*, qui dicit Domino : *noveram te hominem durum esse, qui metas ubi non servisti, & inde cogas ubi non sparsisti* &c. Matth. 25: 24. cui respondendum est ex Esai. 5: 4. *Quid faciendum amplius vineæ meæ, quod non fecerim in eâ ? quare, expectavi ut faceret uvas & fecit labruscas.*

XXIV. Nec etiam consolationi vel pietati hæc doctrina inimica est : nec consolationi vel pietati inimica. nam contra nihil aliud æque afflictum animum solari potest, quam quod Dei amorem æternum & immutabilem, & decretum ejus de æterno hominum statu certum ac immobile esse cogitemus ; quæ illi omnia versabilia & ab incertâ hominis fide ac perseverantia pendentia statuunt. Atque si quis jam electionis suæ signa in se ipso deprehendat, maxima hinc consolatio oriatur : sin eam non deprehendat, ad salutis suæ studium acuetur ; cui si digno affectu incumbat, ad sensum amoris divini & summam in hac vita consolationem sensim proficiet ; si vero illud negligat, & veluti re desperatâ omnem salutis curam abjiciat, atque illam tanti non ducat, ille vero ne minima quidem consolatione dignus est, atque eâ justissimè carebit.

XXV. Denique si nihilominus dura & humano intellectui gravis videatur hæc doctrina ; hoc ipsum non erroris, sed veritatis in eâ argumentum est, cum eandem invidiam passa sit Apostoli de hoc capite doctrina. *Quid igitur dicemus ? numquid injustitia est apud Deum ? absit. & : Dices igitur mihi : quid adhuc queritur ? Voluntati enim ejus quis resistit ?* Rom. 9: 14, 19. Quam accusationem cum adversariorum doctrina non sustineat, quæ ad captum humanum tanto artificio accomodata est, demto & negato quicquid in hoc fidei capite triste & immobile & humano intellectui ingratum occurreret (quod ipsorum etiam in reliquis fidei capitibus perpetuum studium fuit, unde quicquid in fide mysticum ac sublime erat abnegando religionem tandem omnem corruerunt atque emascularunt) hoc ipsum non levem erroris suspicionem contra ipsos præbet.

C A P U T X L.

De Erroribus circa Prædestinationem.

Huic do-
ctrinae ad-
versantur

(*missis O-
rigenistis*)

Pelagiani.

*Massilien-
ses Semi-
pelagiani.*

*Prædes-
tiniani.*

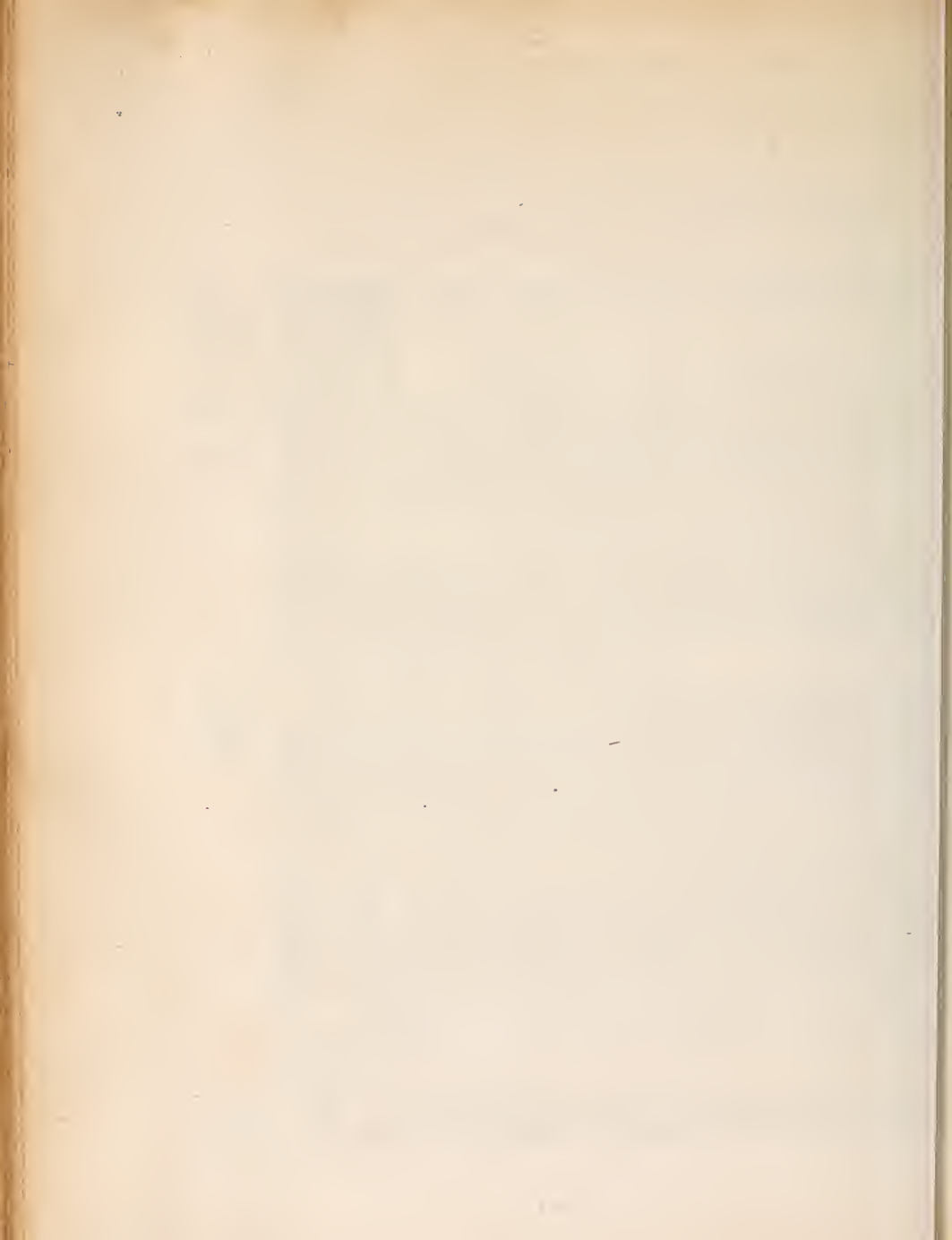

I. Explicatâ Ecclesiæ de æternâ Dei Prædestinatione doctri-
nâ & fide, sequitur præcipuorum circa eam errorum *ἀνι-
σθενή & ἔλεγχος*.

II. Atque inter veteres; ut *Origenistarum* somnia de
animarum antequam corporibus unirentur in cœlo statu & earum demer-
itis vel bonis vel malis, unde earum prædestinatio ad vitam vel mortem
consecuta sit, prætermittam; damnandi ab unâ parte *Pelagius & Pela-
giani*, qui prædestinationem à prævisis hominis meritis & operibus, quæ
per liberum voluntatis suæ usum patraturus erat, suspendebant: quo au-
rigabantur reliquæ eorum hypotheses, in negando peccato originali, simi-
literque efficacîâ gratiæ divinæ, & asserendis naturæ humanæ viribus, ac
perfectiōe hominis in hac vita. Quæ à Pelagio, Cœlestio, Juliano, eo-
rumque sequacibus, asserta, ab Augustino, Prospero, Fulgentio, aliisque
Ecclesiæ doctoribus potenter dejecta sunt.

III. Secuti hos sunt *Massilienses*, Pelagianæ hæreseos tradux, qui,
mutatâ paulisper velificatione, admittebant quidem peccatum originale,
& gratiam Dei; cui saltem initium boni in homine adscribebant; in quo
à Pelagio differebant: tamen Deum, cum in animo haberet universis ho-
minibus sine exceptione gratiam suam & salutem per Christum offerre,
prædestinationem ac electionem ordinasse statuebant, prout prævidebat
hos vel illos credituros, & in bono perseveraturos; continuationem
enim in bono liberi arbitrii viribus, per bonum usum gratiæ, à Deo, in ejus
initio videl. jam datæ, cum Pelagio rursus adscribebant: sicut & par-
vulos hoc pacto prædestinatos volebant ex prævisâ eorum fide vel infide-
litate, si ad idoneam ætatem supervixissent: & ut admonitionibus locus
esset, prædestinatorum numerum augeri & minui posse docebant. Hic
Semi-pelagianismus erat, qui utcunque se tegebat, salutem tamen non ex
salvante, sed ex iis qui salvantur, deducebat; unde ab Ecclesiâ constanter
rejectus est.

IV. Ab altera parte repudiandi sunt *Prædestinati*, seu *Prædestinatiani*,
si modo tales in V. Ecclesiâ unquam fuerint hæretici, statuentes, piè vi-
ven-

ventibus non prodesse bona opera, si ad mortem prædestinati sint; nec improbis obesse flagitiosam vitam, si ad vitam fuerint electi. Meminerunt eorum Gennadius Massiliensis, Hincmarus, Godscalci adversarius, quem istius videl. hæreseos invidiâ pariter gravabant, A. C. 840. Sigbertus Gemblacensis, in Chronico ad A. C. 415. ac nuper in scenam rursus eos produxit Jacobus Sirmundus Jesuita, ex auctore anonymo M.S.S. à se edito.

V. Verum hæreticos tales in Ecclesia nunquam fuisse, sed ipsam Augustini doctrinam ab adversariis, quo eam cum orthodoxis suis sectatoribus odiosam redderent, hoc infami titulo traductam esse, à viris doctissimis, non solum ex nostris, verum ex ipsis quoque Pontificiis, multis argumentis, hic brevitate causa non repetendis, pridem demonstratum est, & simul turpis Sirmundi impostura, qua ementitum auctorem in sua ipsius officina cursum orbi propinare & scruta sua divendere conatus est, in lucem protracta. Ut causam non habuerint Remonstrantes, quod avide adeo calumniam hanc exciperent, nobisque istam videlicet hæresin in veteri Ecclesia damnatam objicerent.

Quales tamen hæretici in Ecclesia non fuerunt.

VI. Sequuti sunt sequioribus sæculis *Scholastici*; quorum alii aperte ad Pelagium deflectunt, prædestinationem ex prævisorum meritorum & bono liberi arbitrii usu suspendentes; alii excogitatis diversarum distinctionum strophis, præsertim inter prædestinationem ad gloriam & ad primam gratiam, quarum priorém operibus, alteram divino beneplacito deputant, verum ita, ut reliqui gratiæ effectus rursus hominis viribus & meritis nitantur, non satis se expediunt.

Scholastici.

conf. p. 22.

VII. In duas autem præcipuè partes ac familias divisi fuère, *Dominicanorum* nempe & *Franciscanorum*; quorum lites & controversias callido consilio præterit *Concilium Tridentinum*, & argumentum hoc generalibus & ambiguis verbis comprehendit. Hodie Pelagianis & Semi-pelagianis accedunt *Scotista* & *Jesuita* plerique, atque istas partes contra *Thomistas*, *Dominicanos* & *Jansenistas* acerrimè tuentur, & de veritate veluti victi, ac ipso Augustino, tantum non damnato, triumphant: sed in glorio triumpho: quemque revera in maximam sui cladem vertere quotidie magis magisque experiuntur.

Et quidem duplici classe.

conf. p. 19.

VIII. Pessimè autem imprimis sentiunt *Sociniani*, qui sic procedunt: *Prædestinationem* primò distinguunt, vel potius divellunt ab electione, & ante mundum conditam factam esse statuunt; atque esse decretum Dei generale, quo statuit credentes & mandatis Evangelicis obtemperantes

Sociniani.

conf. p. 22

sal-

salvare, atque inobedientes damnare, non denotatis tamen certis personis in individuo; quippe cum futurorum præscientiam Deo auferant; ita ut prædestinatio illis sit potius rei, quam personarum, conditionis, quam hominum. *Electionem* autem fieri in tempore volunt, ubi quis videlicet actu credit: quia autem electi deficere possunt, ea ipsis totâ vitâ infirma & conditionalis est; donec Deus aliquos ad finem perseverantes electione demum firmâ & peremptoriâ beet. Prædestinationem, quam sic ab electione distinguunt, à mero Dei beneplacito, talem vitæ donandæ conditionem eligentis; electionem autem à bono liberi arbitrii usu, deducunt. Plura dicere omittimus.

IX. Quæ insana dogmata, è Pelagii lacunis hausta, multa præterea absurda invehunt: ut inter alia electionem quandam *indefinitam*, quæ nihil de personis singulatim statuerit, quod Deus ne quidem potuerit, cum futurorum præscientiâ careat; quaque omnes non magis ad vitam quam ad mortem prædestinati intelliguntur. Contra dictum Eph. 1:4, 5. *Sicut elegit nos in ipso ante foundationem mundi, ut essemus sancti & inculpati in conspectu ejus in charitate; dum definiit nos ad adoptionem filiorum per Jesum Christum ad se, secundum beneplacitum voluntatis suæ.*

X. Pariter inferunt illa electionem *conditionatam* ac mutabilem, quæque, cum ex hominis obedientiâ pendeat, tota *in hominis potestate* sit, qui potius se ipsum eligere & discernere dicendus est, cum in eo prorsus situm sit vel eligi vel non eligi, imò cum pro arbitrio suo Dei electionem refugere & mutare possit: contra dictum Act. 15:18. *Nota à saculo sunt Deo omnia opera ejus.* Ut Deo nihil prorsus relinquatur, quam conditionis istius electio, & viæ ad salutem ducentis manifestatio. Ut decreta temporaria & horaria, atque alia istius sententiæ probra omittam.

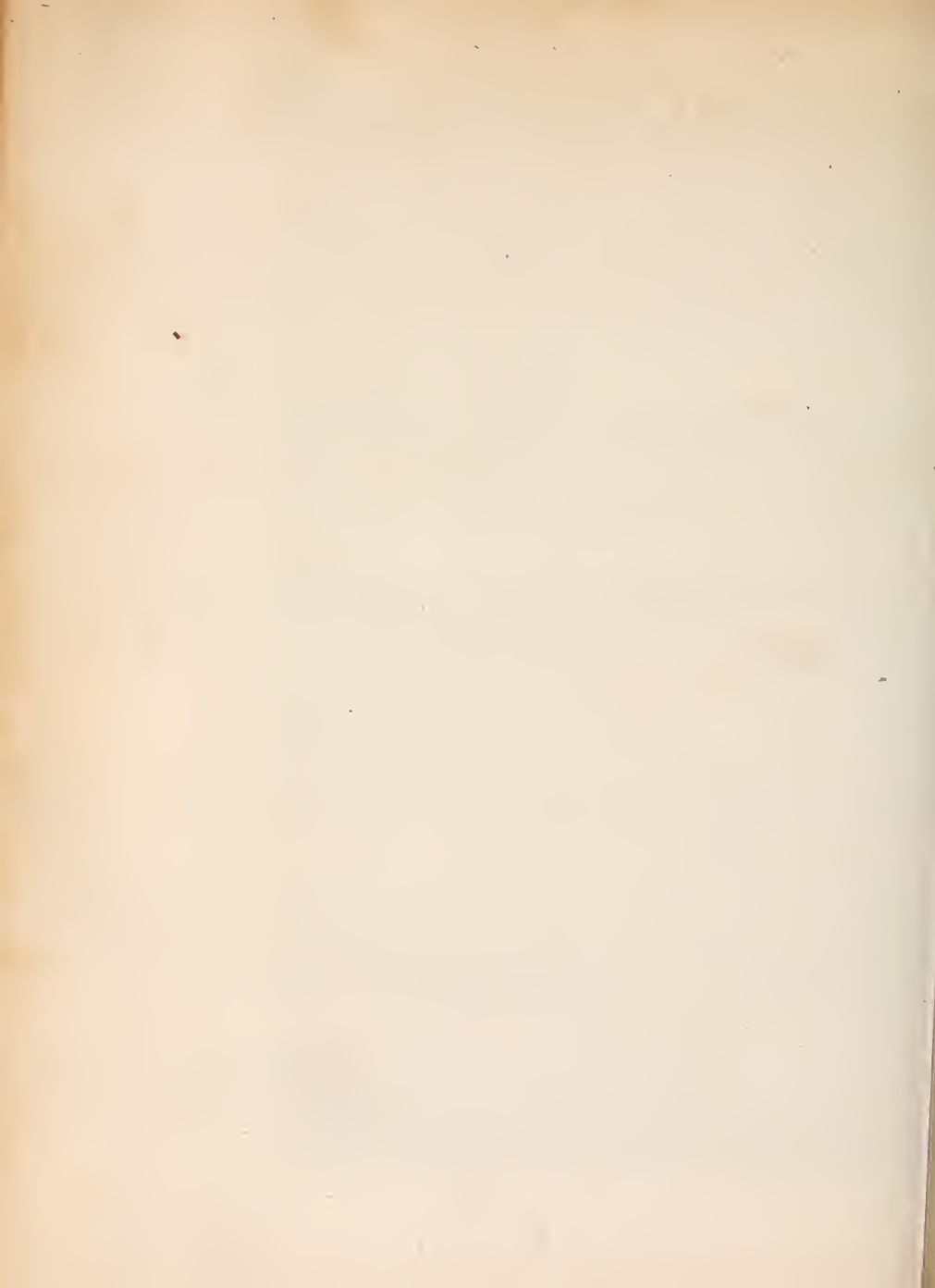
XI. Pariter aberrant *Anabaptiste*, qui illud ex Pelagii scholâ de electione conditionatâ & incerta etiam servant; atque decretum de dandâ certis personis salute non aliter à Deo factum esse, quam intuitu fidei ac perseverantiæ statuunt; electionem autem ipsam, quæ firma & immutabilis sit, in tempore fieri; unde consequenter nullos agnoscunt ad salutem electos nisi adultos, eosque non ante mortem, nullos vero in infantiâ morientes. Atque simili modo de reprobatione quoque sentiunt.

XII. Nec satis recto pede incedunt *Lutherani*; qui pariter suos errores hic habent. *Crassissimi* inter ipsos æternum in Deo consilium de omnium hominum salute per Christum fide apprehendendum atque adeo universalem electionem statuunt; quæ nitatur tribus veluti fundamentis,

Zutherani,
triplice
elasse.

inf. s. 22. 22. Anabapti-
ca.

tis, universali Dei misericordia & amore, universali Christi merito, & universali vocatione : quorum coryphæus fuit *Huberus*. *Crassiores*, ut *Jacobus Andrea*, *Hunnius*, *Mylius* &c. electionem à fide prævisa suspendunt, cum Pontificii aliique urgeant prævisa opera; & mortem Christi omnibus vindicant; atque electionem mutabilem faciunt, volentes numerum electorum augeri & minui posse: cum longè aliter docuerint primi Reformatores usque ad *Egidium Hunnium*, circa A. C. 1580. & *Lutherus* hominem ut nondum lapsum consideraverit, nedum ut fidelem, quod faciunt degeneres ipsius discipuli. *Saniores* nobiscum faciunt, nisi quod nullam reprobationis causam præter peccatum agnoscant; & in ordine potius decretorum, quem non satis benè disponunt, quam in re ipsa impingant.

XIII. Verum multipliciter errant, præsertim priores illi. 1. ponunt falsum fundamentum universalis Dei atque Christi misericordiæ, in vocandis ac salvandis hominibus. 2. cui necessario subjungunt voluntatem antecedentem, qua omnes illos elegerit; cujus voluntatis impletio à voluntate humanâ prorsus suspenditur; & consequentem qua voluit tantum salvare fideles & damnare infideles. 3. perperam decreta ordinant, cum volunt Deum prius decrevisse Filium dare, antequam reprobarerit vel eligeret. 4. Nec recte loquuntur, cum dicunt Deum paratum omnibus, qui verbum audiunt, largiri fidem & Spiritum, nisi ei resistent: ita enim fides ab hominis arbitrio suspenditur, atque homo ipse salutis suæ architectus & faber constituitur; cum ipsi tamen omnia gratiæ tribuant. Semper enim manebit quæstio, quid hominem discernat ab alio, & cur gratiam oblatam accipiat vel repudiet hic magis quam ille. Si homini hæc tribuamus, jam Pelagio accedimus: si Deo, quod & ipsi faciunt, jam electio universalis & voluntas conditionata prorsus concidunt. 5. Nec ipsorum fides prævisa magis stare potest. Nam vel prævidit eam Deus ex nobis orituram, vel à se donandam: prius non admittent adversarii; tum enim homo salutem suam sibi ipsi deberet. *Quis te discernit? quid autem habes quod non receperis? quod si etiam accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* 1. Cor. 4:7. *Gratia salvati estis per fidem. & hoc non ex vobis. Dei donum est.* Eph. 2:8,9. *Deus enim est, qui operatur in vobis & velle & operari, propter beneplacitum.* Phil. 2:13. Si autem posterius, sicuti asserunt, atque hoc à Remonstrantibus sese distinguunt, Deum quidem elegisse hominem ex fide prævisa, sed quam ipse Sp.S. producturus foret, jam sibi obloquuntur: nam hoc pacto electio fidei causa est,

*Variis
rum erro-
res.*

conf. 2). 22.

non vero fides, utcunque prævisa, causa electionis, verum ejus effectus. Si vero electionem secundum præscientiam fidei perseverantis factam dicentes, ut in nupero colloquio Cassellano loquebantur, intelligunt de fide perseverante antecedenter ad ipsam glorificationem, concedi hoc potest; non verò si eam ipsam prædestinationis decretum præcedere velint: cum econtra ex illo fides ipsa, & quicquid in nobis boni est, dependeat. 6. Atque ἀσύνετα præsertim loquuntur, cum ab una parte electionis in fidelium animis certitudinem docent; & nihilominus electorum numerum mutabilem ponunt: quod tamen in colloquio Cassellano mitigare annisi sunt, ubi affirmabant, excidere posse *sanctificatos*, non vero *electos* secundum præscientiam fidei: in quo hæctenus bene, quod amorem Dei & consilium ejus immutabile faciebant; verum male fidem ab electione divellebant, ac si non omnis fides foret electorum, nec omnis perseverans, neque etiam omnes Dei Spiritu sanctificati atque ab eo apprehensi forent electi.

XIV. Verum etsi non leviter in hisce cespitent Lutherani, longè tamen alia erroris ipsorum facies est ac Remonstrantium, quibus sese accenseri quoque non patiuntur. Cum si alicubi in dogmate tam sublimi aberrent, errorem proserpere non sinant; & sicubi ille maximè virus suum exereret, ut in negotio de gratiâ & libero arbitrio, mox obicem illi ponant, atque omnia in solidum gratiæ denuo adscribant. Quamquam hoc ipso tamen sibi ipsis sæpius obloquantur, atque ἀσύνετα doceant; quod in hoc argumento non semel ipsis accidere necesse est.

Arminiani.

XV. Succedunt ultimo loco qui hanc controversiam postremum tantis animis renovarunt, à duce suo *Arminio* dicti *Arminiani*; atque à Remonstrantiâ, seu libello supplice, Ordinibus Hollandiæ A.C. 1610. oblato, cui summam doctrinæ suæ de prædestinatione & capitibus annexis quinque articulis incluserant, *Remonstrantes* appellati. Quorum articulorum hæc erat summa: non posse soli gratiæ acceptam ferri singulorum electionem divinam, donationem Christi in mortem, vocationem ad salutem, & perseverantiam in amore Dei; sed salvandorum ac damnandorum discrimen à libero ac recto usu communis istius gratiæ, quæ etiam aliis non salvandis æque præsto sit, præcipuè pendere.

(Controversia origo)

erroris processus)

XVI. Primarius autem articulus fuit de Prædestinatione; quæ malè intellecta cæteros quoque errores secum traxit. Negatâ enim tali prædestinatione, quæ solius Dei liberrimum opus sit, quæque singulares quosque homines respiciat, eorumque salutem atque omnem ejus ordinem immo-

bili decreto disponat; negatur simul pro certis hominibus Christum in mortem esse traditum, eosque Deo reconciliaſſe; negatur quoque divinæ gratiæ ex æternâ iſta prædeſtinatione efficaciã; atque omnis denique perfeverantia tollitur, & hominis arbitrio iſta omnia tranſcribuntur. Prædeſtinatione verò divinâ rite agnita, reliqua iſta beneficia, tanquam media ex eâ profluentia, ſimul agnoſcuntur.

XVII. Primam autem controverſiam movebant de voce *Electio*nis, an illa ex uſu Scripturæ æternum Dei de gratiæ ſuæ diſpenſatione decretum denotet, an verò actualem ſalvandum in tempore ſegregationem; quod potius volebant Remonſtrantes, quia videl. nullam ponebant electionem peremptoriam, atque ita per electionem ad gratiam nihil aliud quam externam vocationem intelligebant. Quanquam autem actualem ſegregationem illâ voce nonnullis locis denotari agnoſcamus, quibus tamen æterni decreti conſignificatio pariter includitur, at tamen frequentius pro æt. no electionis conſilio illa vox in Scripturis venit; ut ſine omni controverſiâ ex loco Eph. 1: 4. *Sicut nos elegit in ipſo ante fundationem mundi*, apparet: cui ſimiles ſunt alii. *Sic ergo & in hoc tempore reliquæ ſecundum electionem gratiæ exſtiterunt. & Electio conſecuta eſt: reliqui verò occalluerunt.* Rom. 11: 5, 7. *Ut, quod ſecundum electionem eſt, Dei propoſitum maneret.* Rom. 9: 11. *Multi enim ſunt vocati, pauci vero electi.* Matth. 20: 16. & 22: 14. *Vindicabit Deus electos ſuos.* Luc. 18: 7. *Quis accuſationem intentabit Electis Dei?* Rom. 8: 33. *Induimini, ut electi Dei, viſceribus miſerationum.* Col. 3: 12. *Omnia perfero propter electos, ut & ipſi ſalutem conſequantur.* 2. Tim. 2: 10. *Paulus Apoſtolus ſecundum fidem electorum Dei.* Tit. 1: 1. *Cum agnoſunt vocati & electi & fideles.* Apoc. 17: 14. Sicut & voces Synonymæ ἀπολογισμός, ἀπολογία, diſertè præ-exiſtentem & æternam Dei actionem notant.

Controverſia prima de voce Electionis.

conf. l. i. c. 30. 58

XVIII. Maximè autem aberrant circa rem ipſam: ubi præcipuus error eſt; conditionem in homine ad electionem prærequiſitam, & veluti cauſam ejus eſſe fidem, inque eâ perfeverantiam; & ſimiliter reprobationis cauſam unicam eſſe in homine, infidelitatem ejus & perfeverantem contra Euangelium contumaciam.

Aliena de re ipſa ſi- denempe & infidelitate præviſi.

XIX. Atque ex hoc errore reliqui profluxère: hinc enim factum eſt, quod, conceptu admodum vago & indefinito, voluntatem Dei de ſervandis fidelibus, in fide ejuſque obedientiâ perfeverantibus, totum electionis decretum eſſe volunt; & ruruſ voluntatem de infidelibus perfe-

inde reliquorum errorum profluxus.

verantibus sub irâ relinquendis & æternum damnandis, esse totum reprobationis decretum. Quodque electionem & reprobationem statuerunt multiplicern, nec unius generis; aliam *indefinitam* & *generalem*, aliam *definitam* & *particularem*, eamque vel *incompletam* & *non-peremptoriam*, vel *completam* & *peremptoriam*, *revocabilem* vel *irrevocabilem*; *absolutam* aliam, aliam *conditionatam*; aliam *ad gloriam*, aliam *ad gratiam*, aliam *ad salutem*, aliam *ad fidem*. Quod denique subjectum prædestinationis tam arcte circumscribunt, nec ullos prædestinatos agnoscunt, nisi quibus gratia Dei in tempore oblata est; atque adeo infantes, surdos, amentes, rabi-
ans. c. 39. 7. d.
 biosos & plerosque gentiles ab eâ excludant.

XX. Primum autem eorum errorum, & qui reliquorum in hoc argumento caput est, quod attinet, Deum, dicunt, hominem in eligenda considerasse non simpliciter ut hominem, sed ut fidelem; fidem, si non ut causam, saltem ut conditionem prærequisitam, & Deum moventem, considerantes: unde eam electionis fructum, ex ea promanentem, negant esse, sed electioni eam præstruunt; & hanc unicam causam dant, cur Deus hunc præ illo elegerit, quod in hoc præviderit conditionem fidei, in illo non: ut omnia tandem in hominem & fidem ejus prævisam, quam tantopere sonant, recedant: qui merus Pelagianismus est, dum à bono liberi arbitrii usu, quocunque nomine, sive prævisorum operum, ut Pelagius loquebatur, sive fidei, ut Massilienses Semi-pelagiani, hic utantur, omnia tandem suspenduntur.

*Qui re-
darguan-
tur ex
Scriptura.*

XXI. Repugnat vero his erroribus S. Scriptura, quæ longè alium rerum ordinem in divinâ prædestinatione nobis ob oculos ponit, & Deum aliter decernentem & de humano genere liberrimè disponentem introducit. Nam 1. electionis causa ibi nulla alia statuitur, quam Dei propositum, beneplacitum & mera gratia. *Occultasti hæc a sapientibus, & revelasti infantibus; quia ita tibi placuit.* Matth. 11: 25, 26. *Ne metue, parve grex, quoniam pater dicitur tibi, quia beneplacitum est Patri vestri dare vobis regnum.* Luc. 12: 32. *Salvos nos fecit & vocavit vocatione sancta: non secundum opera nostra, sed secundum proprium propositum & gratiam qua nobis data est in Christo Jesu ante tempora secularia.* 2. Tim. 1: 9. *Necdum natis: quumque non essent quicquam malum aut bonum (ut, quod secundum electionem est, Dei propositum maneret, non ex operibus, sed ex vocante) dictum est ei, Rebecca: major serviet minori. Sicut scriptum est Jacobum dilexi, Esauum autem odio habui.* Rom. 9: 11, 12, 13. *Mos enim dicit: (Exod. 33: 19.) Gratius ero, cui gratiosus ero; & miserebor,*
cujus.

ejus miserebor. Ergo igitur non volentis est, neque currentis, sed gratificantis Dei. Ergo igitur, cui vult, gratus est; quem autem vult, indurat. Ibid. v. 15, 16, 18. 2. Atque homini omnis profus dignitas adimitur. *Non in justitia tua & rectitudine cordis tui tu venis ad hereditandum terram eorum &c.* Deut. 9: 5, 6. *Effossio tua & genitura tua ex terra Cananæ est: pater tuus ille Amorrhæus, & mater tua Chittæa.* Ezech. 16: 3. Rom. 9: 11. 3. Quin fides, obedientia, perseverantia, & quicquid in ipso boni est, amore atque electione Dei posteriores, atque ejus fructus dicuntur. *Elegit nos, ut essemus sancti & inculpato in conspectu ejus in charitate; dum definivit nos ad adoptionem filiorum.* Eph. 1: 4, 5. *Quotquot acceperunt eum, dedit eis facultatem, ut filii Dei fierent*, h. e. ut pro filiis Dei se gererent, vel tanquam Filii Dei agerent apud Deum. Joh. 1: 12. *Ipsus enim sumus factura, creati in Christo Jesu propter bona opera, que ante præparavit Deus, ut in eis ambularem.* Eph. 2: 10. *Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet.* Joh. 6: 37. *Sed vos non creditis, non enim estis ex ovibus meis.* Ibid. c. 10: 26. *Paulus Apostolus secundum fidem electorum Dei.* Tit. 1: 1. *Et crediderunt quotquot erant ἁγιοὶ ordinati ad vitam æternam.* Act. 13: 48. *Quos prænovit, etiam prædefinivit conformes imaginis Filii sui ad hoc, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus.* Rom. 8: 29. Exceptiones eorum ad præcipuos horum locorum omittimus.

XXII. Verum obstat etiam universæ religionis analogia; cum talis fit hæc prædestinatio, ut præcipua fidei capita non uno modo infringat, & in Deum hominesque pariter iniqua, ac Deo summopere indigna sit. Electio enim illa, quam adversarii docent, talis est, ut magnam hominum partem excludat, infantes videlicet & immaturâ morte interceptos, de quibus Deus nihil gratiosè decreverit, imo ut ne quidem omnes verè conversos, & in seriâ conversione morientes, qui non aliquandiu perseveraverint, & conversioni suæ supervixerint, admittat. Deinde, ubi jam facta ponitur, perpetuo incerta & mutabilis est, cum à re incertâ & mutabili, fide videlicet & perseverantiâ hominum, dependeat; quod decretis Dei indignum est, & Apostolo contradicit. *Firmum Dei fundamentum stat, habens signaculum hoc: novit Dominus, qui sui sunt.* 2. Tim. 2: 19. *Ut quod secundum electionem est, Dei propositum maneret, non ex operibus, sed ex vocante.* Rom. 9: 11. Imo, cum hominem ad finem usque perseverantem & in fide morientem pro objecto habeat, potius post-destinatio quam præ-destinatio dicenda erit. Denique nihil ex eâ boni ad hominem profluit, nec tam electio, quam per fidem ad Deum acceden-

ex fidei analogia.

tium admissio & acceptio est: ut nihil magni adeo momenti contineat, cur magnifico isto gratiæ nomine venire debeat.

XXIII. Utque Deo hominique non uno modo injuria est, & amorem ac gratiam ejus tollit vel inanem reddit, ita præsertim corrupto hominis statui unicè adblanditur. Quicquid enim de gratia ut auxilio Dei adversarii cavillentur, causa tamen cur communi istâ gratiâ Petrus melius usus fuerit, ex. gr. quam Judas, soli homini deputanda erit. Ut talis electio gravissimum religionis caput de gratiâ Dei vel maximè violet, & corruptæ naturæ mirificè supparasitetur.

XXIV. Et vero ex isto capite venenum traxit universa Remonstrantium Theologia, nec quicquam sani in eâ superesse potest: non enim solum in decretis Dei explicandis hæserunt, in qua sublimi materiâ excusatius peccarent, sed, derivato hinc errore, naturæ corruptionem, Dei gratiam, & quicquid in salutis mysterio præclarum ac masculum est enervarunt: atque ipsum fidei nostræ apicem, justificationem hominis peccatoris coram Deo, quo omnis religio collimat, atque ubi unicè vim suam explicare debet, descædarunt, & simili labe infecerunt; dum objectum electionis ad vitam posuerunt tale, quod necessario infert justificationem, non ex merito Christi imputato, sed ex novæ obedientiæ operibus ad finem usque præstitis; unde Christo in electione talem quoque ordinem assignarunt, qui his erroribus conveniret; nec tam Christum & ejus meritum, quam fidem in Christum & obedientiam in eum, nec tam Dei, ac quidem hominis ipsius opus in electionis ac salutis negotio considerant.

XXV. Perperam autem ordinem executionis cum ordine intentionis confundunt, cum urgent, quales Deus in tempore servat & perdit, tales ab æterno servare vel perdere decrevisse; solos autem in fide perseverantes in tempore servare. Alius enim est ordo executionis, & diversæ ibi causæ intercedere possunt, quæ tamen in ipso decreto Dei locum non habent: quæ non satis distinguunt adversarii; atque hic perpetuus ipsorum in hac materia paralogismus est. Reliquorum errorum secundariorum consutationem nunc missam facimus,

a *Pistia*, occasionally recorded in gentle slopes
attributed to *estegra* et Belcamp. H. C.
Morgan.

LOCUS QUINTUS
De CREATIONE.
CAPUT XLI.

De Creatione in genere.

I. Xposito Dei consilio, quo res omnes ante sæcula sibi objecit easque deformavit, & velut è longinquo in penitissimo sacrario suo adorato numine, progrediendum nunc ad opera ejus externa, & ex ista immensæ æternitatis caligine transeundum ad tempus, atque ad illa quæ Deus secundum consilium suum in tempore facit & operatur; in quibus sese propius mortalium oculis conspiciendum præbuit. *Deus noster in cælo est, quicquid voluit fecit.* Psal. 115: 3. *Omnia operatur secundum consilium voluntatis suæ.* Eph. 1: 11.

OPERUM
DEI EX-
TERNO-
RUM

II. Externa illa opera duo sunt: *Creatio*, & *Providentia* actualis. Primum omnium est creatio; in qua ex æternitate suâ primum prodit Deus, & omnium eorum, quæ ab æterno sapientissimè molitus est, executionem orditur. De qua primo agemus in genere, tum in specie.

Primum
CREA-
TIO.

III. Mundum hunc à Deo conditum esse, cum *Dei*, entis perfectissimi, præter quem nihil esse potest, quod ab ipso non sit & dependeat; quique solus habet existentiam necessariam: tum ipsius *mundi*, qui sese tam posse non esse quam esse, & per se tantum possibilis esse existentiae, atque adeo se ab alio factum & productum esse, proclamat, natura abunde testatur.

Mundum
conditum
esse docet
ratio.

IV. Quod speciatim in præcipuis ejus *partibus* apparet: res enim *corporales*, cum actuositatem nullam habeant, sed ab aliis moveri atque affici debeant, multo minus se ipsas producere potuerunt: res autem *spirituales*, etsi in sese aliquam agendi potentiam deprehendant, nullius tamen creandi potentiae sibi consciae sunt, adeoque nec illam possident; alioquin si eam in sese deprehenderent, omnes illas perfectiones, quas sibi deesse sentiunt, sibi ipsis præcipuè darent, adeoque omnes forent perfectissimæ,

ctissimæ,

ctiffimæ, utpote à nullâ externa causa cohibitæ & limitatæ. Adeo ut hæc ipsa rerum omnium imperfectio alium mundi atque originis nostræ auctorum extra nos, qui singulas creaturas in proprio ordine ac fede in hoc rerum creatarum universo collocavit, singulisque proprias perfectiones dedit, manifestò ostendat.

*Tutius ta-
men fides.*

V. Atque ita ex ipsa ratione mundi hujus creatio non difficulter ostenditur. Tutius tamen & compendiosius eam fides nobis exhibet. *πιστις τοῦ θεοῦ*, fide consideramus aptata esse sæcula verbo Dei &c. Hebr. 11:3. Quamquam enim ex ipsis rebus creatis ea pateat, atque hic articulus ex eorum genere sit, quæ simul sunt *πιστις καὶ ἐπιστημὴ*; attamen *πίστις* & consideratio illa, quæ homini naturali & corrupto defuit, per verbum Dei & fidem ejus in nobis excitatur.

*Quod osten-
dum Phi-
losopho-
rum erro-
res.*

VI. Quod apparuit ex Philosophorum erroribus: quorum alii, magnifici adeo operis admiratione percussi, mundum atque immensum hoc, quod videmus & palpamus, ipsum esse Deum dixerunt, ut *Plinius*: alii etsi auctorem aliquem hujus mundi faterentur, non recte tamen ad eum assurgere valuerunt: sed, cum ex nihilo nihil posse fieri arbitrarentur, isto axiomate decepti, vel mundum hunc æternum esse docuerunt, quæ *Aristotelis* sententia fuit, qui Deum non efficientem, sed finalem mundi causam statuit. Cum autem inde sequeretur, posita hæc mundi dispositione, infinitus atque æternus animarum numerus; *Pythagoras*, istâ difficultate victus, animarum *μικροβίωνων* commentus est, quem plures philosophi secuti sunt: vel contraria via cum *Epicuro* mundum nec æternum, nec eundem semper esse dixerunt, sed eum ex atomis sæpius construxerunt, atque in eandem rursus dissolverunt; & non Deum, sed casum mundi architectum fecerunt; unde neque Dei, neque etiam propriè hominum causa eum factum voluerunt. Cum tamen opus adeo magnum atque elegans longè aliis quam fortunæ manibus extructum esse, vel cœcutienti pateat.

*Quibus
præcipuè
medetur
Verbum
Dei.*

VII. Ex hoc autem labyrintho non datur compendiosior exitus, quam apprehensio filo verbi Dei; quod hac in parte laboranti hominis corrupti rationi succurrit, eamque firmat ac fulcit. Sicuti *Moses* sine ullis ambagibus creati mundi originem atque natales initio sacræ suæ historię pandit, & brevibus verbis infinitas ac molestissimas hominum cogitationes & quæstiones in hac materia præscindit; cujus rudera ac reliquæ quædam in philosophorum atque poëtarum scriptis adhuc hodie extant.

VIII. Creatio in Scripturâ, per verbum **ברא** expressum, notat CREATIO est propriè productionem rei novæ, atque adductionem ejus ex non esse ad esse, idque per meram vocationem & imperium Dei: ut hic omnis alia causa operans præter Deum excludatur; sive ea res ex nihilo, sive ex materia qualicunque facta sit (illud enim non ex vi vocis, sed ex loci & rei circumstantiis judicandum est;) parienim modo & potentiâ utrobique Deus agit, solo nempe jussu ac imperio suo, vocando res quæ non sunt, tanquam forent. Atque ita creatio *vocatio* dicitur. *Credidit Deo, qui vocat, quæ non sint, tanquam sint.* Rom. 4: 17. qua vocatione illud quod Deus vocat, eo ipso præsto est, & ad nutum ejus comparet: & ita creatio tanquam adductio rei per solum Dei imperium passim describitur. *Aptata sunt secula verbo Dei.* Hebr. 11: 3. *Omnia fert verbo potentie sue.* Hebr. 1: 3. *Et dixit Deus, existat lux; & exstitit lux.* Gen. 1: 3. *Ipse dixit, & exstitit: ipse præcepit, & stetit.* Psal. 33: 9. *Non pane solo vivit homo, sed omni eo quod exiit ex ore Domini.* Deut. 8: 3. *Solum loquere verbum,* tantum verbo jube, & *sanabitur puer meus.* Matth. 8: 8. *Qui vocat generationes à capite.* Esai. 41: 4. *Quicquid voluit, fecit.* Psal. 115: 3. *Tu condidisti omnia, & propter voluntatem tuam sunt, & condita sunt.* Apoc. 4: 11.

IX. Solet autem creatio bifariam considerari, *activè* & *passivè*. Priori modo de Deo, posteriore de creaturis usurpatur.

X. *Activè* considerata non differt ab ipsâ Dei essentia, vel volitione ejus. Non enim concipi debet vis aliqua à Deo veluti exire, vel mundus hic creatus esse per virtutem à Deo distinctam: hoc enim cum Dei perfectione atque immutabilitate pugnat; nec concipi posset, qualis hæc vis foret, an finita an infinita, an creata an vero increata? Est autem hæc nihil aliud quam ipsâ Dei essentia, considerata in suâ actuositate æternâ, qua omnia decrevit, voluit & ut in tempore essent effecit: quæ ejus æterna voluntas & efficax jussio est ipsa rerum creatio: neque hic quicquam aliud intervenit vel accedit, sed per eam solam in tempore factus est mundus; ita ut ipsa creatio hoc pacto æterna sit, quatenus ille jussus & illa voluntas Dei æterna sunt; quanquam nihilominus tum demum creatio appelletur, cum consideratur in actuali suâ tendentiâ & relatione ad objecta, seu cum coexistentiâ effectus sui in tempore: & sic creatio formaliter est in tempore, quanquam alioquin re ipsa ab æternâ Dei voluntate, ut vidimus, non differat.

XI. Creatio *passiva* consideratur in creaturis, & per modum mutationis

nis in iis concipitur, quatenus creatura per efficacem Dei voluntatem iussa existere jam existit, & à non esse transit ad esse. Quæ transitio non dicit aliquid diversum ab essentia creaturarum, sed dicit ipsam earum essentiam, in quantum ea dependet in ortu suo à Deo, adjecto ei duntaxat modo considerandi. In Deo autem nulla omnino mutatio est, utpote qui semper manet in statu æternæ suæ immutabilitatis & quietis, & cui ex creatione nihil accedit nisi relatio & denominatio externa, qua ad creaturas à se conditas refertur.

*Mundum
conditum
EX NI-
HILO,
Scriptura
docet.*

XII. Quum ergo creatio per solum Dei iussum & merum vocantis imperium facta sit, non ex aliquâ præjacente materia, sed ex nihilo mundum hunc creatum esse apparet: cum Deus, ut infinitum agens, nulla ad operandum materia vel subjecto indigeat, sed omnipotente iussu ac verbo solo *ea quæ non sunt vocet tanquam sint.* Rom. 4: 17. unde Apostolus, Hebr. 11: 3. mundum dicit compactum & structum *verbo Dei*, ejusque solius efficacia, *μη ἐκ φαινομένων non ex apparentibus*, h. e. Scripturæ phrasi, ex iis quæ non sunt nec existunt, idque *fide percipi*, cum rationi difficile sit eo penetrare.

*Cui non
repugnat
ratio.*

XIII. Quanquam ne eâ quidem invitâ Scriptura hoc doceat: cum quæcunque hic præsupponeretur materia, ea vel creata, vel increata foret; si creata, eadem perpetuo redibit quæstio; increatum autem atque æternum nihil præter Deum ipsum existit. Cum igitur in rerum natura præter Deum & mundum hunc nihil concipi possit; mundus autem hic creatus sit; ex nihilo eum primum produisse necessario consequitur. Atque adeo falsum est, in prima rerum productione, istud axioma, ex nihilo nihil fit, ut non aliter quam ex nihilo fieri potuerint omnia.

*CAUSA
creationis
solum Deus.*

XIV. Causa creationis efficiens est solus Deus, eique soli attribuitur. *Creavit Deus cælum & terram.* Gen. 1: 1. *Auxilium nostrum in nomine Domini, factoris cæli & terræ.* Psal. 124: 8. *Quis mensus est pugillo suo aquas? & cælum spithama aptavit? & mensuravit trienti pulverem terre? & appendit in libellâ montes & colles in balance? Quis aptavit Spiritum Domini? & consiliarius ipsius faciet ipsum gnarum?* Esai. 40: 12, 13. *An non audivisti? Deus sæculi est Jehova, creator finium terræ, non defatigabitur.* v. 28. *Sic dixit Deus potens Jehovah, qui creavit cælos & illos extendit, qui expandit terram & nata ejus, qui dat halitum populo super illa, & spiritum ambulanti in ea. Ego sum Jehovah: hoc est nomen meum: & gloriam meam alteri non dabo & c.* c. 42: 5, 8. *Ego sum Jehova, qui feci omnia; qui tetendi cælos solus, qui expandi terram a me ipso.* c. 44:

24. *Ego Jehova creavi illa, c. 45: 8. Dii, qui cælum & terram non fecerunt, peribunt de terra. At Jehova Deus veritas, qui fecit terram viribus suis, & intelligentia suâ extendit cælum &c. Jer. 10: 11, 12, 13. Ut hinc cadant profana veterum hæreticorum somnia & fabulæ de duobus principiis, deque Angelis mundi conditoribus; à quo commento etiam hodie Judæi & Antitrinitarii non abhorrent. Sicuti olim etiam Ariani & Duliani, mundum à Christo factum esse tanquam Patris instrumento, blasphemabant. Contra est: Et dixit Deus, faciamus hominem in imagine nostra, secundum similitudinem nostram. Gen. 1. 26. Celebrent nomen Domini. nam ipse præcepit & creata sunt. Psal. 148: 5. Qui extendit cælum solus, & calcet celsa maris. Job. 9: 8. Omnes dii gentium sunt res nihili. Sed Dominus cælum fecit. Psal. 96: 5. Ego feci terram, & hominem super illa creavi ego, manus meæ extenderunt cælum, & omnem exercitum illorum imperavi. Esai. 45: 12. Sic ait Jehovah: creator cælorum is est Deus; qui formavit terram & fecit illam &c. Ego Jehova & non est amplius. v. 18. Manus mea fundavit terram, & dextra mea ad palmas extendit cælum. clamabam ego ad illos, stabant pariter. c. 48: 13. Quibus accedunt Remonstrantes quidam, qui virtutem creandi creaturis saltem communicari posse docent: sicut eam sic satis ipsis communicatam esse, in Missæ sacrificio, Pontificii credunt.*

*Creatura
non creat.*

XV. Quanquam autem non facile determinari queat, quid à creatura fieri vel non fieri possit, cum creaturæ vires Deus magis ac magis perpetuo augere queat, neque nos ejus fines ac limites capere possimus, quod in miraculorum patratiōe præsertim observandum est: hoc tamen certum est, creaturæ potentiam, quocunque assurgat, semper fore limitatam & finitam. Atque hæc vera causa est, cur creatura non possit creare; quia scilicet ad creandum, h. e. ad solo nutu ac verbo vocandum ea quæ non sunt tanquam sint, virtus requiritur infinita & omnipotens, quæ in creaturam non cadit.

XVI. Sed & repugnat hic conceptus sibimetipsi. Si enim creaturæ à Deo facultas creandi concessa foret, quodocunque illa creare ponitur, tum vel Deus similiter volet, ut propter voluntatem creaturæ hoc vel illud incipiat esse, atque illi vocanti veluti appareat, & præsto sit; vel quiescet, ac nihil aget, & non volet. Si prius, jam non creatura, sed Deus ipse creabit, cum non ad creaturæ, sed ad Dei ipsius voluntatem & nutum res illa proventura sit: imo ipse potius à creaturâ atque nutu ejus dependebit, cum ad voluntatem atque jussu ejus, quodocunque se exerit, Deus similiter

res illas vocare necessario ponatur. Sin contra Deus quiescat, ac nihil agat, vel non velit, tum nec Deus erit, cum hoc perfectioni ejus repugnet; nec creatio succedet, nec res creata proveniet; cum non volente Deo nihil existat, nec existere possit.

Nec instrumenti in creatione vicem prestat.

XVII. Multo minus creatura aliqua ut creationis causa *instrumentalis* considerari potest. Talis enim causa in creatione locum non habet, cum omne instrumentum materiam & subjectum aliquod requirat, in quod propria sua vi operetur, & agenti principali inserviat: ubi autem nulla materia vel subjectum est, & solo voluntatis imperio res agitur, ibi si quæ causa instrumentalis fingatur, ea in principalem necessario transit, quæ abusu & fraude vocabuli solo nomine instrumentalis est.

Vnde cadunt Pontificiorum figmenta de Sacramentorum operatione & verbis consecrationis.

XVIII. Quæ Pontificiorum figmentis de Sacramentorum operatione ad producendam gratiam & verbis consecrationis in transubstantiatione, applicanda sunt. Quæcunque enim hic fingatur *potentia obedientialis* in creatura ad quemlibet effectum, etiam creationem, vel *elevatio instrumenti*, divina virtute facta, nullus istis vocabulis conceptus subest, & manifesta contradictione laborant; cum talis potentia obedientialis, quam vocant, nihil aliud sit quam mera omnipotentia, quæ in creaturam cadere non potest; neque instrumentum aliquod, quacunque vi adjutum & elevatum, in tali creatione, qualem hic introducunt, locum habere possit.

Causa progumina creationis.

XIX. Causa creationis impulsiva similiter non est quærenda extra Deum; estque sola libera ejus voluntas & bonitas. *Propter voluntatem tuam sunt, & condita sunt.* Apoc. 4: 11. *Et vidit Deus omnia, que fecerat, & ecce erant valde bona.* Gen. 1: 31. *Quum cernerem cælos tuos, opus digitorum tuorum; lunam & stellas, quas disposuisti. Quid est homo, quod memor es ipsius? & filius hominis, quod visitas ipsum?* Psal. 8: 45.

Finis creationis.

XX. Finis creationis est gloria Dei, h. e. manifestatio divinitatis, potentia atque omnium virtutum ejus in creaturis. *Propter eum sunt omnia, & per eum sunt omnia.* Hebr. 2: 10. *Ex ipso & per ipsum & ad ipsum sunt omnia.* Rom. 11: 36. *Jehovah, Domine noster, quam ingens est nomen tuum in tota terrâ! quod est ponere majestatem tuam supra cælos.* Psal. 8: 2, 10. *Cæli enarrant gloriam Dei omnipotentis: & opus manuum ejus indicat expansum.* 19: 1. *Sit gloria Domino in seculum; letatur Dominus in operibus suis.* 104: 31. *Celebrent nomen Domini. nam ipse præcepit & creata sunt.* 148: 5. *Omnes tractat Jehovah ad responsum suum.* Prov. 16: 4. *Dignus es, Domine, accipere gloriam & honorem &*

potens-

potentiam: quia tu condidisti omnia. Apoc. 4: 11. Unde necesse fuit, inter res creatas existere quoque creaturam, quæ capere ac intelligere posset excellentiam atque virtutes Dei, quas in creatione voluit exercere; cuique reliquæ creaturæ testarentur gloriam creatoris, ac laudes ejus enarrarent; quæque creaturis omnibus uti, & Deo ipso, ut vero bono ac fine suo, frui posset. *Tollite sursum oculos vestros & videte: quis creavit hæc? qui educit in numero exercitum illorum: universos nomine citat præ multitudine sufficientiæ & cognitione virium; nullus deest.* Esai. 40: 26. *Nam invisibilia ipsius à creatione mundi, rebus factis animadversa conspiciuntur, ejus tum aterna potentia tum divinitas.* Rom. 1: 20.

XXI. Speciatim autem in magnifico hoc opere ostendere Deus voluit *potentiam*, Rom. 1: 20. & *sapientiam* suam, 1. Cor. 1: 20, 21. quarum illa primum omnium sese prodit, & ubique intuentibus sese offert; hæc vero ultimo loco; cum pars sapientiæ Dei sit sese occultare: ita ut stulta interdum videatur, & humanos oculos variâ suâ luce non oblectet magis quam offendat; in quo tamen ipso magnitudo ejus elucescit. *Videtis vocationem vestram, fratres, quod non multos sapientes secundum carnem, sed stulta mundi elegerit Deus, ut pudeficeret sapientes.* 1. Cor. 1: 26, 27.

XXII. Particularium vero creaturarum fines nec capere nec perscrutari humana ratio valet; nedum ut ita nos ipsos deamemus, ut propter nos solos omnia esse condita velimus: cum vastum ac immensum hoc manuum Dei opus, quod videmus ac stupemus, & quod ne intellectu quidem capere possumus, longè alios ob fines sese conditum esse proclamet, quam unius hominis causa, qui tam exiguam ejus partem videt ac capit, & cui maxima naturæ pars adhuc latet. Quos fines Deus solus novit, ex iisque omnibus tandem summam gloriam suam perficit; ad quam homo quoque omnia referre, atque eo respectu universo hoc mundo aliquo modo quoque uti potest.

XXIII. Adjunctum creationis est tempus: quod in genere exprimit Scriptura, omnia creata dicens in *principio*; quod sicut principium est operum Dei, ita quoque verborum ejus initium est. Novitatem enim mundi omni modo urget Scriptura, atque ראש & רשית, rerum initium & exordium, & קרמי ארץ primordia terræ commemorat. *In principio creavit Deus cælum & terram.* Gen. 1: 1. *Qui vocat aetates ab initio.* Esai. 41: 4. *à saculo uncta sum, à capite, à principis terra. quum nondum essent abyssi, genita sum &c.* Prov. 8: 23, 24. *In principio erat sermo.* Joh. 1: 1. *Glorifica me Pater ea gloria quam habui apud te*

Creationis
ADJUN-
CTUM
tempus.

antequam hic mundus esset. Joh. 17: 5. *Antequam montes gignerentur; & produceres terram & frugiferam, imò à seculo ad sæculum tu es, & Deus omnipotens.* Psal. 90: 2. Sicut ejusdem interitum & finem quoque docet. Quin Judæi tam firmiter eam tenent, contra Sabæorum, quibuscum Abrahamus disputasse fertur, errores, ut eam fere inter articulos fundamentales numerent, & contra sentientes pro hæreticis habeant. Quod enim non-nunquam fabulantur de septem rebus, antequam crearetur mundus, conditis, nimirum lege Mosis, Gehenna, Paradiso, Throno gloriæ, Sanctuario, Resipiscentiâ, & nomine Messix, allegoricè à Magistris exponitur; quorum hoc verbum est: antequam crearetur mundus, erat solus Deus benedictus ac nomen ejus. Ut malè nostro sæculo Vorstius, Aristotelem ac Platonem secutus, materiæ æternitatem docuerit, eamque Deo coævam statuerit.

An mundus potuerit esse ab æterno?

XXIV. Verum alia movetur quæstio: an mundus saltèm ab æterno esse potuerit? Quod Scholastici ingenti dissensu in scholis suis disputant, in Aristotelis sui gratiam, ut ille, si mundus ab æterno esse potuerit, & sola fide ejus ortus ac initium constet, ratione saltèm non aberrasse censeatur, æternum illum statuens. Nos etsi eos qui possibilem mundi æternitatem asserunt, difficulter refelli putemus, iis tamen aggregare nos malumus, qui absque principali tempore condi aliquid potuisse negant.

*Tempus rebus con-
creatum.*

XXV. Una ergò cum mundo creato acceperunt omnia suum *diwua* & *tempus*, quod illis ad mensus est Deus, quodque ipsis veluti concreavit. *Πίστι νοῦμεν κατηρόχ τῆς αἰῶνας ῥήματι θεῷ fide consideramus aptata esse sacula verbo Dei.* Hebr. 11: 3. Inanis enim est Socinianorum argutia, tempus non esse creatum, cum videl. illud vel in tempore foret creatum, quo pacto in infinitum iretur, vel ab æterno: verum tempus non propriè creatum, sed rebus concreatum est, cum sit tantum duratio rei creatæ, imò potius modus cogitandi, quo rei creatæ durationem mensuramus: quales etiam sunt numerus & mensura, quæ quantitatis mensuræ sunt; ut non solum præsupponat res creatas, verum etiam mentem cogitantem atque eas mensurantem. Ita ut ante rerum ortum nullum tempus fuerit, imò ne cogitari quidem possit; cum non magis tempus & durationem sine creaturis existentibus imaginari nobis possimus, quam spatium sine corpore. Unde & in Scriptura à principio, vel à sæculis, ante terram conditam, ante abyssos &c. fuisse, meram æternitatem notat. Psal. 90. Prov. 8. Joh. 1.

An mundus

XXVI. Ad quæstionem, an Deus mundum non potuerit citius crea-

May a 4ta di frivmitant amindim dncasse ultra 700000 annos, 6
ultra 100000 d'gi^{ta} hi fides reges ultra 7000 ann
d'gipto regnasse.

re, quam fecit? si de ætate ipsius mundi id intelligas, equidem indubium illud est. Si verò illud citius condere mundum ad a ternitatem referatur, cum absurdum sit in ea quid citius vel tardius, prius vel posterius concipere, eo sensu Deum citius potuisse condere mundum dici nequit. Quod autem ante tam pauca annorum millia magnificum hoc opus struxerit, nec longioris ævi inducias ipsi indulserit, in eo liberrimam voluntatem ac sapientiam suam ostendit. *Non est vestrum scire tempora aut opportunitates quas Pater posuit in propria potestate.* Act. 1: 7. *Propter voluntatem tuam sunt & condita sunt.* Apoc. 4: 11. *Deus noster in cælo est, quicquid voluit fecit.* Psal. 115: 3.

deus non potest citius creari?

XXVII. Etsi autem ipsum mundi conditi initium atque annus ejus, veluti natalis, exactè inveniri non possit, atque ea res propter molestissimas Chronologorum controversias fere desperata sit; satis tamen è sacro Mosis & Prophetarum calculo constat, mundum non adeo antiquum esse, ut ejus ortus ab immenso sæculorum intervallo repetendus sit, sed esse recentiorum, ut juxta chronologorum communem calculum necdum sex mille annorum ætatem attigerit. Si qui vero populi annales suos ulterius extendant, vel meræ illæ fabulæ sunt, & mentientis famæ ludibria, vel anni mensuri vel quadrimestres, non verò solares, intelliguntur.

Mundi antiquitas.

XXVIII. Quod in specie de tempestate anni, in qua mundus conditus sit, disceptant, an vere, an verò autumno, quod alii malunt, id in genere, respectu universi mundi, frustra quæritur, cum omnia anni tempora juxta varias mundi plagas simul existant. Neque etiam magni adeo usus est, de particulari aliqua regione, vel terrâ Canaan, vel horto Edenis, quæ ipsa loca à se invicem distant, nec sub eodem sidere degunt, illud determinare. Si vero de cæli signo, in quo Sol primum conspectus sit, illa quæstio intelligatur, prout convenientissimum est; communior sententia est autumno mundum conditum esse, sole in librâ versante: quod ex anno Israëlitarum civili, qui & Patriarcharum retro ad primam mundi ætatem usque annus fuit, quique mense Tisri incepit: *Et observa festum messis primitiarum operum tuorum quæ severis in agro, & festum collectionis in exitu anni, quum collegeris opera tua ex agro.* Exod. 23: 16. conf. c. 34: 22. *Et festum septimanarum facies tibi, primitiarum messis triticeæ, & festum collectionis תבואת השבועת* in eunte anno, & ex annis Sabbaticis, qui æquinotio autumnali pariter inchoabantur, non improbabiler colligitur. Atque idem anni tempus respectu paradisi fuisse plerisque videtur, ut pote quod

Qua annæ tempestate mundus conditus sit?

ex arborum foetibus, atque omnis generis fructibus tum maturis, constat.

Res con-
dita, quæ
dicuntur
κόσμος,
MUNDUS,
עולם
איִוָּנִים,

XXIX. Quod ad res conditas attinet, earum uniuersa compages ab ornatu κόσμος & mundi voce exprimitur. Κεκευθμένα δὲ πρὸς τὴν ἀρχὴν κόσμου. *occulta a fundatione mundi.* Matth. 13:35. ὁ κόσμος ὁ μὲν οὖν κόσμος factus est. Joh. 1:10. Hebræis autem עולם, ob durationem, non quidem æternam, sed longam, appellatur: quod Scriptores N. T. imitantur uocabulis αἰών & αἰῶνες. *Messis uerò, συντέλεια ἔστι αἰῶνος consummatio seculi est.* Matth. 13:39. *Sic erit in consummatione seculi huius.* v.40. *Ego uobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem ἔστι αἰῶνος seculi.* Matth. 28:20. *Per quem τὰς αἰῶνας secula fecit.* Hebr. 11:3. *Fide consideramus τὰς αἰῶνας κηρυχθέντες secula esse concinnata uerbo Dei.* Hebr. 1:3.

non eodem
modo crea-
ta.

Quæ non tantum sæculorum seriem, sed & res ipsas, quas sæculis metimur, id est, mundum hunc ipsum, ut est in continuo fluxu, notant. Hæ autem res non eodem modo omnes sunt creatæ. Propriè enim tantum creatum dici potest, quod per se subsistit, & per se concipitur, quodque nulla alia causa præter Deum ad subsistendum indiget, prout soli Deo creatio adscribitur, ut corpus, seu extensum, & Spiritus, seu cogitatio.

XXX. *Accidentia* & modi, quæ præter Deum præsupponunt substantiam creatam, cum ad creationem nulla alia concurrat causa, concreata, siue adcreata sunt, una eademque actione cum substantiâ suâ, quæ sine modis suis, nec esse nec creari poterat. Similiter concreata sunt locus, siue spatium, quod ab extenso siue corpore non differt nisi cogitatione nostra; ut spatium mundo præ-existens aut eo latius patens concipere contradictio fit: & tempus, quod pariter à re durante non distinguitur, sed potius in nobis cogitandi quidam modus est. Idemque de omnibus rerum essentiis, ueritatibus, legibus, ordine, quorum nihil nec actu nec potentia fuit, nisi dependenter à Deo, iudicandum est.

Mundus
UNICUS
est.

XXXI. Atque mundus hic, seu rerum creatarum compages, non nisi unicus est; ac plures mundi, siue successive, siue simul, non nisi ineptissimè cogitari possunt.

Rabbino-
rum com-
mentum
de mundis
successiue
pluribus:

XXXII. Successive plures mundos existere delirarunt cum aliis quibusdam Rabbini, atque ex prima littera Geneseos, quæ secunda alphabeta est, hunc secundum esse mundum, atque secundam semitam, argutantur: quin singulis mille annorum septenariis, qui mundo huic ueluti anni Sabbatici sunt, illum destrui ac rursus innovari fabulantur.

Epicy-
reorum de

XXXIII. Plures autem mundos simul, quin innumeros, inuehebant plurimi inter ueteres, præsertim Epicurus, Metrodorus, ac reliqui ex ista mi-

Contra geminas lineaticas latè diffinita Witz.
pag. 134.

familia Philosophi. Qua in re distinctio adhibenda est. Vel enim de pluribus mundis seu orbibus particularibus terræ, huic nostræ similibus, hoc intelligebant; in quo nulla absurditas vel contradictio est: vel plura universa, ac rerum compages à se invicem separatas ac distinctas concipiebant; qui conceptus absurdus & sibi ipsi repugnans est. Cum enim discreti statuatur isti mundi, sicut Epicurus sua intermundia statuebat, vel aliquid inter illos interjacebit, vel nihil: si nihil, ne quidem discreti erunt; si aliquid, hoc vero ipso erunt continui; corpus enim hoc interjacens veluti communi vinculo compagem istam conjunget, adeoque rursus unum tantum erit universum. Spatium enim imaginarium, quod inter duo ista universa interjungunt, non ex vero est, sed merum phantasma & aberrantis mentis ludibrium.

*quidam
mundi
pluribus*

XXXIV. An vero plures sint mundi particulares, sive corpora, terræ, quam nos incolimus, similia, in quibus aut homines aut aliæ creaturæ viventes degant; & an non reliqui planetæ, qui circa solem feruntur, eisdem cum hoc nostro naturæ sint; ac an non & aliæ stellæ tales orbes secum vehant, qualis hic noster est; an vero in immenso isto cœlorum spatio inanès ferantur; nec temere affirmandum, nec negandum est: cum Dei opera ac fines maximam partem ignoremus, neque nimis tenuiter de illis sentiendum sit. Lunam saltem, quæ propius nobis imminet, terræ nostræ esse persimilem per artificiosa specula jam dudum deprehensum est. Ut hic tantum præjudiciis laboremus, & proprio amore veluti mente capti nos solos Dei delicias putemus, & nostram terram mundi totius angulum amœnissimum, & universæ naturæ compendium, ac solum Deo dignum theatrum statuamus, omniaque unice propter nos & propter illam facta esse temere, & non sine reliquorum operum Dei contemptu, judicemus. Contra homines tamen, aliorum mundorum incolas, hæcenus Scriptura præscribit, quod cum curatè visibilia Dei opera recensent, nusquam aliorum hominum meminit: quin & Deum *ex uno sanguine fecisse πάντες ἕνα ἄνθρωπον totum & omne genus hominum, κατὰ τὴν εἰς πάντας τοὺς αἰῶνες τοῦ κόσμου τῆς γῆς* asserat, Act. 17: 26. Vid. & Esai. 45: 18.

*An plures
mundi sint
particula-
res, ejus-
dem cum
nostro na-
tura?*

XXXV. Quamvis tamen mundus hic unicus sit, nihilominus diver-
sas partes suas habet, ex diverso motu ipsi indito, quo omnia variè ci-
entur, & varia corpora efficiunt, factas & coagmentatas. Ut unum sit
ex partium aggregatione, atque omnium inter se ordine ac fine à sapien-
tissimo conditore constituto.

*Mundi
partes.*

XXXVI. Atque hic repudiandum est istud figmentum veterum, quod

Rejiciuntur

figmen-
tum de
communi
mundi a-
nima &
natura u-
niversali.

nuperus Physicæ ad verbum Dei reformatæ scriptor renovavit, dari mundi, veluti animantis cujusdam, communem quandam animam ac naturam universalem, quæ intima sua præsentia illum totum permeet, & tot corporum partes ac diversas naturas particulares arcano nexu colliget, atque incommoda omnia & adversa potentissimè vel vitet vel tollat. Manifestum enim est, mundum non esse totum animatum, sed per partes quasdam duntaxat, quæ se ultro offerunt & à reliquis diversæ apparent. Nec anima aliqua aut natura spiritualis cogitari potest alia quam intelligens, qualis hominum vel angelorum est, quæ in præcipuis mundi partibus non apparet; unde nec illis spiritus talis communis adscribendus est. Imo ne quidem ulla propriè datur forma materiæ ab ea distincta, ut vulgo concipitur, sed forma cujuslibet rei est ejus essentia; multo minus talis forma universi ab ipso mundo distincta introducenda est. Denique non sine probro & injuria in Deum ipsum ponitur talis anima, quæ toti mundo cunctisque ejus partibus infusa, ac magno se corpore miscens, molem istam continuo agitet, & Dei ipsius vices, cum in primâ rerum productione, instar fabri (hunc enim istum Spiritum volunt esse, de quo Gen. 1:2. *Spiritus Dei ferebatur super aquis.*) tum in quotidiana mundi gubernatione suppleat; Deus enim ipse conditor atque artifex hujus mundi est, solusque omnibus rebus præfens adest, nec tali auxiliari spiritu opus habet. Ut reliqua sententiæ istius incommoda & dedecora præteream: nam spiritum hunc per omnia sparsum pro variis rerum speciebus varium ponunt, imo & animam humanam inde decerptam ajunt, quam gradu duntaxat animis brutorum superiorem statuunt, ita ut spiritus naturalis, vitalis, animalis & mentalis sint idem ille mundi spiritus, puritatis & perfectionis gradu tantum differentes.

Mundi
FINI-
TUDO.

XXXVII. Adjuncta mundi sunt 1. *Finitudo*, quæ variè intelligitur. Aliud est enim infinitum, aliud indefinitum: atque infinitum rursus, aliud est perfectione, ut solus Deus; aliud mole, sive extensione, de quo proprie quaeritur.

que inde
finita.

XXXVIII. Atque hoc sensu, mundum quod attinet, statuendus ille est indefinitus, h. e. talis in quo nos nullos terminos deprehendere ac intellectu concipere possumus. *Si mensurabuntur cæli superne, & peruestigabuntur fundamenta terræ infra; etiam ego rejiciam omne semen Israël.* &c. Jer. 31: 37. quod non ex mentis humanæ imbecillitate vel impotentia proficiscitur, sed ex positivo conceptu, quo talem mundi ideam in nobis experimur, ut nullos in ea terminos nobis imaginari possimus, sed quo-

quocūque mundi sine posito semper ultra tendimus, atque ulteriorem extensionem concipimus: quod & falsus spatii imaginarii extra mundum in infinitum extensi conceptus testatur; cum quocūque spatium concipiatur, illud non nisi ut extensum, ac ut corpus concipi possit. Quæ mundi idea cum non sit orta ex præjudiciis, nec aliunde hausta, necesse est ut à Deo nobis sit indita, & per consequens vera, & naturam ejus representans.

XXXIX. Secundum mundi adjunctum est, *mutabilitas*. *Illa peribunt & tu permanebis, & omnia illa ut vestimentum inveterascent, instar indumenti mutabis illa & mutabuntur.* Psal. 102: 27. *Cœli confligantes solventur, & elementa æstuantia liquefcent, sed cœlos novos ac terram novam secundum promissum ejus expectamus, in quibus justitia habitat.* 2. Pet. 3: 12, 13. Ita tamen ut immutabilis maneat ipsius materia seu substantia, & singulæ ejus partes ex naturæ lege tam diu suam immutabilitatem retineant, donec aliunde de statu suo deturbentur.

XL. Tertium, *bonitas*; quæ singulis ejus partibus communicata est. *Et vidit Deus omnia, quæ fecerat, & ecce erant valde bona.* Gen. 1: 31. *Omnis creatura Dei est bona, & nihil rejiciendum.* 1. Tim. 4: 4. quæque illam earum perfectionem dicit, qua singulæ aptæ sunt ad usum illum, cui à Deo sunt destinatæ; ita ut nihil frustra neque temere creatum sit. *Ex ipso & per ipsum & ad ipsum sunt omnia.* Rom. 11: 36. utcumque sæpe in oculis nostris creaturæ quidem viles ac contemtæ videantur; non enim ex nostro judicio, sed ex creatoris sapientia & totius mundi ordine ac ornatu omnia æstimanda sunt.

XLI. Ad quæstionem, an Deus non potuerit mundum meliorem ac perfectiorem condere, quam cum condidit? Resp. Cum rei bonitas ex solo Dei jussu & ordine æstimanda sit, & non à rebus ipsis, sed à solâ Dei voluntate pendeat, frustra hoc quæri: cum mundus nunc sit perfectissimus & optimus, eo solo quod hoc pacto illum condere Deus voluerit; & si vel alio modo mundum condidisset, vel hoc ipso pacto rursus fuisset optimus, nec melior effici potuisset. In specie vero, mundum ipsum & ejus partes considerando, si partes mundi singulas in sese spectes, procul dubio unaquæque earum pulchrior & ornatior à Deo condita potuisset; si vero eas consideres ut partes mundi, atque ad universi hujus compagem pertinentes, & totum mundum ex dissimilibus partibus constantem, oculis perlustras, dicendum est, eum meliorem à Deo effici non potuisse; cum maximus ejus ornatus & perfectio ex ista partium inæquali perfectione resultet.

CAPUT XLII.

De Operibus Creationis in specie.

Creaturarum
SPECIES.

I. Escendendum nunc ad creaturarum species, quas variè dividunt Judæi & Cabbalistæ: nos Spir. S. divisionem sequemur, qui eas dividit juxta singularia sex dierum opera. Ac de illis prius in genere nonnulla, tum singula in specie videbimus.

Creationem omnem momento peractam quidam censent.

II. Creationem omnem non sex dierum interstitiis, sed unico momento peractam esse, cum veterum multi, tum etiam ex recentioribus quidam opinati sunt; atque in narratione Mosis dies nobis allegoricos confinxerunt, eosque juxta cogitationes angelorum vel hominum distinxerunt: errore ex scriptore Apocrypho, Syracidâ, c. 18. 1. primum accepto, qui Deum omnia *κοινῆ*, quod vulgatus reddidit *simul*, creasse dixit.

Quorum sententia obstat Mosis historia.

III. Obstat autem simplex & historica Mosis narratio, qui sex dies memorat, & singulis diebus proprium opus adscribit; ac primum quidem terram fuisse vacuum & inanem, posteaque aquarum factam separationem dicit, quod verum non fuit, si uno momento consummata fuerunt omnia. Accedit quod eadem res repetatur in quarto præcepto, atque eo exemplo populus ad quietem septimo die agendam moveatur; quod fieri non poterat, si non pariter Deus sex dies in conditione mundi quasi occupatus, septimo die demum quievisset, & Sabbatum agitavisset. Syracides autem, cum omnia *κοινῆ* condita dicit, non de tempore, sed de creaturarum omnium collectione, quæ pariter & communiter à Deo conditæ sunt, intelligendus est. Similis sensus est: *Videt sapientes mori, simul stultum & brutum perire.* Psal. 49: 11.

Quare Deus sex dierum spatio in creando usus fuit?

IV. Isto autem spatio in creando Deus usus fuit; tum ut libertatem suam testaretur; tum ut sapientiam suam in magnifico hoc opere per partes quasi explicaret, & in creaturarum potissimum nexu & ordine maximam partem latentem plenius evolveret; tum ut universum mundum, prout inter ipsas formantis Dei manus versatus est, singulaque ad ejus nutum ac vocantis imperium in hanc mundi scenam prodierunt, suo ordine nobis ob oculos poneret, atque amœnissimo isto spectaculo

nos diutius detineret; denique ut in hoc ab imperfectioribus ad perfectiora progressu imaginem & exemplar consummationis nostræ spiritualis exhiberet. *Deus qui dixit ut è tenebris lux splenderet, is est qui luxit in cordibus nostris ad illustrationem cognitionis gloriae Dei in facie Jesu Christi.* 2. Cor. 4: 6.

V. Dilutum autem est, quod Judæi ex hoc nascentis mundi *ἡσανεργον*, *Judæorum* velut ex themate ejus *γενεῶν*, ætatem ac durationem ejus divinare ausi sunt, atque eam non amplius quam sex mille annorum, ac septimo millennario mundi Sabbatum & finem futurum dixerunt; quia videl. apud Deum *mille anni sunt ut dies besternus.* Psal. 90: 4.

ex hoc de mundi duratione commentum.

VI. Rursus de diebus singulis quæritur, an non saltem singulorum dierum opera unico momento perfecta sint? ad quam quæstionem resp. creationem ipsius universi, sive materiæ ejus, considerando, quæ primo die peracta est, eam omnem necessario unico momento sive spatio brevissimo esse factam; non solum in genere, quia jussui ac voluntati Dei, ubi momento rem apparere jubet, nihil resistere potuerit, atque ad ejus imperium cuncta sine ulla mora adesse debuerint; sed &, quod in specie primo diei peculiare est, quia creatio prima & immediata, cum dicat transitionem à non esse ad esse, necessario momento fiat; nec aliter intelligi queat, cum creatura à non esse ad esse cum aliqua mora transire, & partim esse partim non esse, non possit; denique quod idea corporis & extensi, quam habemus, non patiatur illud per partes creatum esse, cum ejus sit naturæ, ut ne minima quidem materiæ cogitari possit extensio, quin simul major & major, imo ea universa à nobis cogitetur. Quod vero mediatam creationem, & materiæ jam conditæ distinctionem & exornationem spectat, quæ sequentibus diebus facta est, ea non uno momento, sed tractu aliquo & mora, prout Deus jussit, perfecta videtur. Alioquin enim Deus non opus habuisset singulis operibus singulos dies dare, & demum septimo quiescere; cum totidem momentis perficere omnia potuisset, imo revera perfecisset, & non septimo demum die, sed singulis diebus, absoluto istius diei penso, interquievisset.

An singulorum dierum opera unico momento perfecta sint?

VII. Res autem non omnes creatæ sunt eodem modo: quarundam enim rerum individua omnia perpetuo mansura creata sunt, aliarum autem aliqua solum, speciem per propagationem conservatura: alia creata sunt in se ipsis, alia in suis causis; ut meteora, & insecta multa: alia creatione immediata, alia mediata, ex materia jam producta, sed inhabili, cui Deus certam motus quantitatem indidit, quem juxta leges ipsi inditas

Creatura non eodem modo producta.

temperavit & rexit, & præter leges illius, verbo suo ac jussu per immediatam suam operationem & in materiam influxum, sex illis diebus varie determinavit, donec ex rudi & impolitâ istâ massâ, Dei, molem istam variè cientis, manu pulcherrimus hic mundus tunc temporis tandem prodierit, & nunc etiamnum subsistat.

VIII. Ita enim creatio mediata non incongruè concipitur: nec audiendum quorundam cavillum, Deum hoc pacto in tornionem converti; cum longe illustrius hoc Dei opus sit quam mechanici alicujus, ut qui & motum & leges ejus ipse materiæ indiderit, & potentissimè temperaverit, ac ex vasto & informi ejus sinu stupendum adeo opus jussu suo prodire fecerit. Et certe longe concinnius per motum & naturæ leges mundum hunc ordinasse statuitur, quam formis substantialibus, qualitatibus realibus, & similibus fictis entibus ad eum condendum conservandumque eguisse.

IX. Ad perficiendam autem & constituendam hanc mundi molem, tum modus, tum ordo à Deo observatus, considerandus est.

Modus

*constitutio-
nis omni-
um.*

X. Modus constitutionis hæc quatuor continebat: 1. mandatum Dei singulas res producens; *esto lux.* 2. approbationem rei productæ; *vidit Deus lucem esse bonam.* 3. ordinationem singulis rebus usum suum assignantem. 4. sanctionem legis ac ordinis in rebus perpetuo observandi. In quibus omnibus, juxta singulorum ordinem, pariter hæc quatuor Dei attributa elucebant, Dei potentia. *Ipsè dixit & factum est; ipse jussit & stetit.* Psal. 33: 9. Bonitas. *Bonus est Jehova omnibus.* Psal. 145: 9. Sapientia. *Aptavit frugiferam sapientia sua, & intelligentia sua extendit cælum.* Jer. 10: 12. Immutabilitas & constantia. *In ætatem & ætatem est fidelitas tua; fixisti terram & stat.* Ob judicia tua stant hodieque, quia universa sunt servi tui. Psal. 119: 90, 91. *Sic dixit Jehovah, qui dat solem ad lucem diei, leges lune & stellarum ad lucem noctis, qui movet mare, ut fremant undæ ejus, si recedent statuta hæc a conspectu meo, etiam semen Israël cessabunt, ut ne sint gens coram me omnibus diebus.* Jer. 31: 35, 36.

*Opera um
Dei dura-
tio in eo
statu in
quo condi-
ta sunt.*

XI. Atque ut opera Dei primo condita sunt, ita etiam perpetuo manent & perdurant, & juxta primas illas naturæ leges omnia perpetuo fiunt. Indidit enim Deus ab initio mundo huic motum, certis legibus temperatum, rerum omnium artificem ac fabrum, à quo omnis mundi varietas & ornatus est, cum sine eo universa rerum natura iners & bruta jacuisset, nihilque fuisset nisi sola in longum latum & profundum extensio,

tenfio, nihilque vel fentiri vel videri potuiffet: quem motum, licet ab una materiæ parte ad aliam continuo tranfeat, eadem tamen fui quantitate Deus femper confervat, atque omnes res in fuo ftatu, vel motus, vel quietis, perdurare facit, donec externa vi inde depellantur: ut nulla fiat in Dei operibus variatio, nifi quam vel divina revelatio, vel evidens experientia docet; atque adeo pauciffima fiant miracula.

XII. Tribus faltem vicibus legitur mundi ordo atque naturæ ratio (obfcurum quo modo) immutata fuiſſe. Bis in cælo, Joſuæ & Ezechiaë tempore, cum polo erraſſe diem non ſine ſtupore mortales ſenſere. conf. Matt. 27: 45. Semel in terra, tempore diluvii, cum integro anno defolata fuit terra, & ultimo ejus ſemeftri leges nativitatibus & mortibus veluti ſuſpenſæ fuerunt.

Mundi generalis ordo tribus vicibus immutatus.

XIII. Cateroquin una cum creatione & per eam fundata ſunt principia omnium legum. Imo ipſa creatio viſibilis quaſi & loquens rerum lex eſt, ex qua ſola multa rerum leges deduci & explicari poſſunt; ſicut inde eſt prohibitio polygamiaë, Matth. 19: 4, 5, 8. primatus viri, 1. Tim. 2: 12, 13. quod commixtio animalium diverſæ ſpeciei vetita ſit. Gen. 36: 24. Lev. 19: 19. ut & deletio ac extinctio univerſæ alicujus ſpeciei, quod ne quidem Noacho in arca licuit. Ut vel ex ipſis creationis legibus fictitia panis in tranſubſtantiatione annihilatio redarguatur.

in Creatione omnium legum principia fundantur.

XIV. Ordo præterea creationis talis fuit, ut in eâ ſimiliter elucerent varia Dei attributa: præcipuè autem ejus *potentia*, dum magnam creaturarum partem produxit ante ſolem & ſidera, ordinarias inferioris mundi cauſas: *Bonitas*, quod antequam homo conderetur ei domicilium inſtruxit, rebus omnibus ad vitam neceſſariis abundans; & reliquis animantibus pabulum, & herbas, & quicquid tellus ipſis alendis profert, jam ante præparaverit: varia denique ejus *Sapientia*, dum per gradus creaturas produxit, & ſimplicia prius creavit quam compoſita; & inter ſimplicia prius perfectiora, ex. gr. lucem, quam imperfectora; ſicuti in compoſitis rurfus, veluti ducentis naturæ ordine, ab imperfectoribus ad perfectiora progreſſus eſt, à plantis videl. ad animalia, atque hinc tandem ad hominem, operum Dei colophonem & gloriam.

Ordo creationis manifestat Dei potentiam, bonitatem, sapientiam.

XV. Ipſius autem creationis hiſtoria ſimpliciter, & ſine ullo fuco ac pompa, qualem res adeo magna faſtidiret, à Moſe enarratur; ſive ex veteri traditione, ſive ex immediatâ Dei revelatione; idque ſuccincte & breviter, quamvis alioquin ſapientiaë naturalis fuerit conſultiſſimus; quippe *edoctus omnem Egyptiorum ſapientiam, potensque in ſermonibus & operibus.* Act. 7: 22. Satis enim habens mundi origines ex fide tradere,

Creationis simplex & succincta narratio.

ſic

fic ad Ecclesiam transit, quæ mundi hujus gloria; est qui unicus ipsius scopus erat.

DE OPERIBUS PRIMI DIEI.

Opera PRIMI diei, cœlum, terra, lux.
Quidam volumt angelos & materiam mundi creatam esse ante hexa-meron.

XVI. Opera primi diei recensentur tria, cœlum, terra, lux; juxta prima Geneseos verba, *in principio creavit Deus &c.* Quæ tamen non uno modo ab omnibus intelliguntur.

XVII. Quidam angelos, & materiam mundi creatam volunt ante hexa-meron; ita ut aliquot sæculis ante jam angelorum respub. viguerit, dum terra jaceret desolata & inanis, quæ sex illis diebus demum exornata fuerit. Atque ita verba *in principio* non notant ipsis principium primi diei, sed in genere principium creationis, primo autem die lucem solam creatam dicunt; creationis autem ipsius materiæ in hexa-mero Moysis nullam mentionem fieri. Quæ sententia, licet respectu Angelorum etiam quorundam veterum fuit; sicut materiæ æternitatem olim hæretici nonnulli & præsertim Philosophi adstruxerunt; ita à Socinianis potissimum in odium veræ æternitatis Christi tenetur, ut argumentum pro ea, ab existentia ejus ante creationem mundi deductum, enervent.

quod refellitur.

XVIII. Quanquam autem opinio hæc cum fide non pugnaret, modo omnia illa, & cœli & terræ materia, & angeli, à Deo creata ponerentur, licet longo intervallo antequam terra hæc ornatum suum acceperit: quia tamen nulla certa ad eam probandam argumenta producuntur, nulla ratio est cur à communi sententia discedamus. In quem usum enim molis ista tam diu informis & indigesta jacuisset? & quam gloriam Deus ex isto opere habuisset? nisi illam increatam & Deo coæternam dicant, quo collimare Sociniani videntur: & si jam tum motus aliquis rudi isti massæ inditus fuit, certe longe ante, juxta leges ejus, in distincta corpora coiisset, nec sex dierum labore opus fuisset. Verum diserte tradit Scriptura, sex diebus creata, *cœlum, terram*, juxtaque omnia, quæ in illis sunt. *Et absoluta sunt cœlum & terra & omnis exercitus illorum. Et absolvit Deus in die septimo opus quod faciebat, & cessavit die septimo.* Gen. 2: 1, 2. quibus vocibus quicquid uspiam in rerum naturâ est exprimitur. Præsertim cum ante mundum conditum nihil fuerit nisi æternitas, & juxta Scripturæ usum æquipolleant ista, ab æterno esse, & ante jacta mundi fundamenta extitisse. *Antequam montes gignerentur & produceres terram & frugiferam, imò à sæculo ad sæculum tu es, ô Deus omnipotens.* Psal. 90: 2. *Jehova hæ-*

habuit me principium via sua, ante molitiones suas, a tunc. Prov. 8: 22. *Deus potens Jehovah creavit cœlos & illos extendit &c. Ego sum Jehovah: hoc est nomen meum &c.* Esai. 42: 5, 8. *Elegit nos in ipso ante facta mundi fundamenta.* Eph. 1: 4. *Christus agnus inculpatus præcognitus est ante fundationem mundi.* 1. Petr. 1: 20. *Dilexisti me ante fundationem mundi.* Joh. 17: 24. *Nota ἀπ' αἰῶνος à sæculo sunt Deo omnia opera ejus.* Act. 15: 18. ut nisi æternam velint esse istam materiam, in eodem isto principio creatam eam debeant dicere.

XIX. Alii prima ista verba non ad certum aliquem diem referunt, sed pro universæ creationis compendio & summano sumunt, quam Moses deinceps distinctius per suas dies exponat: sed obstant verba proximè sequentia, & terra erat informis &c.

XX. Per cœlum igitur & terram intelligitur universa mundi hujus machina non informis ac ἀμορφος, sicut quidam illud de rudi ac indigesta totius universi materia intelligunt, ac chaos quoddam ex poetarum fabulis introducunt, ex quo mundum hunc temere extruunt; contra omnem Scripturæ auctoritatem: distinguit enim illa jam in ipso rerum initio inter cœlum ac terram, atque in istas veluti partes omnia dividit; atque ordinariò duobis istis vocabulis universum hunc mundum exprimere solet: *Benedictus Abram Deo altissimo, qui paravit sibi cœlum & terram.* Gen. 14: 19. *Sex diebus fecit Jehovah cœlum & terram.* Exod. 20: 11. *Benedictus Dominus Deus Israël, qui fecit cœlum & terram.* 2. Paral. 2: 12. Per cœlum autem designatur totum illud spatium, à terra sursum versus in indefinitum extensum; & per terram orbis hic, in quo degimus, aquis circumfusis, cui ornatus & alia, quæ ad usum ejus spectabant, primo die deerant; quod verbis Moysi *וְהָאָרֶץ וּבְרָא* tantum dicitur.

XXI. Cœlum autem Scriptura in tres partes solet dividere, qui inde & cœli appellantur, nimirum. Aëra: *Aspicite volucres cœli.* Matth. 6: 26. Aëra: *Quum cernerem cœlos tuos, opus digitorum tuorum; lunam & stellas, quas disposuisti.* Psal. 8: 4. denique cœlum summum & gloriosum, quod variis nominibus insignitur. *Cœli cœlorum non sustentant, non faciunt te subsistere, vel continent.* 1. Reg. 8: 27. *Celebrate eum cœli cœlorum.* Psal. 148: 4. *Ecce Domini Dei tui est cœlum, & cœlum cœlorum, terra & omnia que in ea sunt.* Deut. 10: 14. *Paulus raptus fuit usque in tertium cœlum,* 2. Cor. 12: 2. quod *Paradisum* appellat v. 4. *Hodie mecum eris in Paradiso.* Luc. 23: 43. & à Scholasticis empyraum sive igneum dicitur,

Alii prima verba Geneleos ut creationis summarium accipiunt. Cœlum & TERRA.

C OE LI partes tres.

citur, propter summam & fulgentem ejus lucem.

*Tertium
cælum
creatum.*

XXII. Ac tertium hoc cælum similiter creatum, sicut alios cœlos, merito asserimus. *Benedicti vos Domino, qui facit cælum & terram. Cælum, inquam, cælum Domini est, & terram dedit filiis hominum.* Psal. 115: 15, 16. *confer de cælo fecit te audire vocem suam. Jehova ille est Deus in cælis supra.* Deut. 4: 36, 39. *Et tu audies usque ad locum habitationis tuæ, usque ad cælum.* 1. Reg. 8: 30. *In domo Patris mei mansiones multe sunt.* Joh. 14: 2. *Tu fecisti cælum, cælum cœlorum & omnem exercitum illorum.* Neh. 9: 6. *Et absoluta sunt cælum & terra & omnis exercitus illorum.* Gen. 2: 1. *Expectabat eam, quæ fundamenta habet, civitatem, cujus artifex & conditor est Deus.* Hebr. 11: 30. Contra errorem Socinianorum & aliorum, qui illud increatum ac immensum, pulcherrimâ luce perfusum ponunt, veluti æternum Dei habitaculum, juxta 1 Tim. 6: 16. *Lucem habitans inaccessam.*

*quod Sociniani
negant.*

*Ubiquitarii
illud in
corporeum
statuunt.*

XXIII. Ex quo errore alius pullulavit, qui ubiquitariis placuit, cælum illud illocale & incorporeum facientibus, unde supra sphaeras cœlestes corporeum quid esse negant: cum tamen aliter pateat ex variis Scripturæ locis. *Paulus raptus fuit in tertium usque cælum.* 2. Cor. 12: 2. *In domo Patris mei mansiones multe sunt. Si aliter esset, dicerem vobis: proficiscor, ut parem vobis locum. & si profectus fuero, ut parem vobis locum, rursus venio, & assumam vos: ut, ubi ego sum, ibi & vos sitis.* Joh. 14: 2, 3. *Pater, quos dedisti mihi, volo, ut ubi ego sum, etiam illi sint mecum.* Joh. 17: 24. *Video cœlos apertos, & Filium hominis stantem ad dextram Dei.* Act. 7: 56. *Qui descendit, ipse est & is, qui ascendit supra omnes cœlos, ut impleat omnia.* Eph. 4: 10. *Quem oportet cœli capiant usque ad tempora representationis, sive exhibitionis omnium.* Act. 3: 21.

*Ejus natura
nobis
latet.*

XXIV. Qualis autem ejus natura sit, humanis quidem mentibus capere nefas est: in genere saltem novimus, esse habitaculum ac templum Deo dignum, angelorum ac beatarum animarum domicilium augustissimum, & paradysum omnis boni plenissimum. *Quisquis confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo qui est in cælis.* Matth. 10: 32. *Adeste benedicti patris mei, possidete regnum paratum vobis a jacto mundi fundamento.* c. 25: 34. *Qui sunt coram throno Dei, non esurient amplius, neque cadet super eos Sol, neque ullus æstus.* Apoc. 7: 16. *Nosse me facies iter vite, satietatis lætitarum apud faciem tuam, amaranorum quæ sunt in dextra tua perpetuò.* Psal. 16: 11. idemque incorruptibile, Apoc. cap. 21. & 22. ac respectu reliquarum mundi partium veluti immensum.

XXV. Re

XXV. Re ipsa vero à nobis definiti nequit, an cœlum hoc terminum habeat, nec ne; an cœlum sidereum undiquaque ambiat, an vero ex parte; & an totum beatorum habitationi destinatum sit, an vero ex quadam sui parte solum? Atque ex mentis nostræ præjudicio, quæ ab omni indefinito & indeterminato abhorret, & rerum terminos pervidere gestit, ortum est, cœlum hoc ut astrorum ignes & globos undiquaque incingens, atque ultimum deficientis naturæ terminum cogitare.

Indefinitum nobis est.

XXVI. Conditum etiam hoc die videtur cœlum, in quo stellarum orbis volvuntur, una cum cœlo infimo sive aëreo, quæ pariter extensi sive expansi nomine in Scripturis veniunt. *Opus manuum Dei indicat expansionem.* Psal. 19: 1. Gen. 1: 6-8.

Cœlum sidereum & aëreum etiam primi diei opus.

XXVII. An cœlum hoc sidereum terminos habeat, nec ne, æquè ignoramus; cum incertum nobis sit, an cœlo empyræo undique claudatur, an verò aliquâ sui parte super-extet, & in immensum pateat.

Cœli siderei terminos & figuram determinare non possumus.

XXVIII. Multo minus figuram ejus determinare licet, quæ sine terminis ne concipi quidem potest. Cumque præterea materia cœli sit fluida, quæ ab ambiente corpore solum figuretur, ac nobis ignotum sit quodnam corpus cœlum hoc amplexu suo stringat, & an totum, an ex parte solum ambiat, & qualis illud ipsum figuræ sit, impossibile nobis est cœli stellati figuram designare.

XXIX. Alterum primi diei opus est *terra*, quo nomine & aquæ comprehendendi solent. *Sex diebus fecit Dominus cœlum & terram.* Exod. 31: 17. *Tu fecisti cœlum & terram.* 2. Reg. 19: 15. *Manus mea fundavit terram, & dextra mea quasi palmis extendit cœlum.* Esai. 48: 13. Erat autem terra, ut videtur, aquis undique circumfusa hoc die, non vero cum iis confusa, & coeuntibus utriusque elementi particulis veluti mixta ac macerata, verum ita ut in diluvio factum, Gen. 7: 19, 20. & 8: 3, 13, 14. aquis cooperta. Quæ circumfusa aquarum moles *abyssi* nomine intelligitur, Gen. 1: 2. ita ut ista elementa vulgo dicta, terra, aqua & aër, qualis hoc die erat, suis locis super imposita fuerint, & terra intra densissimas tenebras sepulta atque aquis immerfa.

TERRA.

XXX. Errant igitur, qui hic chaos quoddam & confusam rerum omnium molem sibi imaginantur, ex qua tam augustum opus, ac pulcherrimus hic mundus, Dei ac hominum habitaculum, surrexerit. Nunquam enim talis rerum fuit facies, qualem poëtæ confinxerunt, verum longe perfectiora fuerunt Dei opera, & longè augustiora rerum primordia. Neque ex vocibus *תהו ובהו* v. 2. informe istud chaos exstrui

Non fuit primitus chaos.

potest, cum iis vocabulis exprimaturn tantum desolatio & vastitas, qualis est in regionibus habitatoribus destitutis, & ab omni humano cultu vacuis; ita ut terra vacua fuerit incolis suis, herbis, arboribus, ac omni isto ornatu & decore, quod postea accessit. In specie תרוך notat defectum ornatus, ad quem linea adhibetur; כרוך exprimit rem non fundatam cujus fundatio perpendiculo perficitur. *Et tendet super illa קו תרוך lineam vastitatis, וּבְכִי כָרוּךְ & perpendiculum destructionis.* Esai. 34: 11. unde LXX. non male vertunt, ἀέρος καὶ ἀκατασκευάστος.

TENE-
BRÆ.

XXXI. *Tenebrae autem erant super facie abyssi.* v. 2. cum necdum lux esset, qua antiquiores concipiuntur tenebræ, quæ abyssum seu aquas terram obtegentes quasi replebant, idque omni ex parte, tam versus unum hæmiphærium, quam alterum.

Spiritus
Dei incu-
bans a-
quis.

XXXII. *Spiritus Dei ferebatur super aquas.* v. 2. sicut ales super pullos suos sese librat, & nidum suum confovet. *Ut aquila excitat nidum suum, super pullis suis בִּרְחֵי fertur; pandebat alas suas, accipiebat illum, populum suum ferebat ipsum super alâ suâ.* Deut. 32: 11. vox enim כִּרְחַפַּת præsentiam affectuosam & peculiari cura efficacem notat, quæ à créatione non differt. (*Omnia fert Deus verbo potentie sue.* Hebr. 1:3.) nec creaturæ, utpote vento, qui nondum creatus erat, nec fovet, sed potius dissipat, vel igni, vel animæ cuidam mundi, vel angelo denique tribui potest. Neque etiam sufficit, vim & efficaciam Dei in genere intelligere; vis enim illa per vocem *incubandi* potius exprimitur, à qua distinguitur Sp.S. qui ejus principium erat. Ut ad consolationem nostram videamus, mundum & homines esse opus quoque Spiritus Sancti, nos regenerantis & corpora nostra vivificaturi: *Spiritus Dei fecit me, & halitus omnipotentis vivificat me.* Job. 33:4. *In verbo Domini cæli facti sunt, & in Spiritu oris ejus omnis exercitus illorum.* Ps. 33:6. *Et an non unum fecit, quum ipsi superesset Spiritus?* Mal. 2: 15. *Si autem Spiritus ejus, qui suscitavit Jesum à mortuis, habitat in vobis, is, qui excitavit Jesum Christum ex mortuis, vivificabit etiam mortalia corpora vestra per Spiritum suum in vobis habitantem.* Rom. 8: 11. atque illum ipsis rerum primordiis adfuisse, & terram homini condendo, quasi præparavisse: sicut idem & terram & homines eadem gratiâ in fine mundi tandem perfecturus & consummaturus est.

LUX.

XXXIII. Tandem creavit Deus & lucem. *Et dixit Deus: existat Lux: & existit Lux.* v. 3. ita ut triplex jam esset corporum genus, qualia etiam jam nunc in mundo sunt, lucem nempe emittentia, transmittentia, & remittentia, seu opaca.

XXXIV. Fu-

XXXIV. Fuit autem lux illa primigenia non elementum ignis, vulgo dictum, nec accidens sine subiecto, sed materia subtilis copiosissima, vehementer mota, quæ tunc per vices utrumque terræ hæmisphærium illustrabat; postea verò particularum subtiliorum appulsu in centrīs suis aucta, in aëstrorum præcipue autem solis, globum videtur collecta. Fuitque illa lux è nihilo sui producta, solo Dei iubentis verbo & imperio, qui dixit, *ut lux è tenebris resplenderet.* 2. Cor. 4: 6.

XXXV. *Distinxit autem Deus lucem à tenebris,* v. 4. h.e. in una parte abyssi creavit lucem, eamque iussit circumire ad alteram partem, ut ita fieret vespera abeunte luce, & rursus mane illa accedente. Quæ de hinc continuo ordine sibi invicem succedunt, nunquam autem commiscentur. *Adhuc omnibus diebus terra sementis & messis, ---- & dies & nox non cessabunt.* Gen. 8: 22. *Sic dixit Jehova: si non est fœdus meum diei & noctis, definitiones cæli & terra non posui.* Jer. 33: 25. Quod autem lux nominata sit dies, & tenebre nox, v. 5. primum nomen est, quod Deus ulli suorum operum indidisse legitur.

XXXVI. Creata autem est illa lux die primo post tenebras: quod emblemata fuit Christi eodem illo tempore resurgentis, & luce salutiferâ mortales collustrantis. *Deus qui dixit ut lux è tenebris resplenderet, is est qui luxit in cordibus nostris ad radiationem cognitionis gloriæ Dei in facie Christi.* Atque ita factus est vesper, abeunte nempe luce, & factum est mane, accedente rursus luce, *dies unus,* h.e. primus, v. 5. cum ergo prius facta sit lux, & deinde factus sit vesper, cui post noctem successit mane; sequitur diem primum non à tenebris aut vespera, sed ab ipso mane initium sumfisse & in illo rursus finitum. Ita ut non vespera mane prior fuerit, sed mane vesperâ. Lieet in lege secundum rituale nox diem præcesserit, propter mysterium, seu *δύλωσιν πνεύματῶ.*

DE OPERIBUS SECUNDI DIEI.

XXXVII. Opera secundi diei sunt. 1. ordinatio expansi atque ejus SECUNDI
diei opera adaptatio ad separandas aquas à terræ superficie, & divisionem faciendam inter aquas superas & inferas. 2. fundatio ipsius terræ, reliquis aquis in vastos quosdam ejus sinus discedere iussis. *Et dixit Deus sit expansum in medio aquarum, & faciat distinctionem inter aquas & aquas.* Gen. 1: 6. *Ipse supra mare fundavit terram, & supra fluvios firmat illam.* Psal. 24: 2.

EXPAN-
SUM.

XXXVIII. Expansi nomine in latitudine sua intelligitur totum illud spatium, quod à terrestribus globi superficie ad extremum usque cœli aspectabilis terminum extensum est, quod cœlum appellamus. *Et vocavit Deus expansum cœlum.* Gen. 1: 8.

רָקִיעַ

στέγασμα,
Firmamen-
tum.

XXXIX. Hebraicè רָקִיעַ dicitur, ab expansione & explicatione, qualis est in aulao vel conopæo. *Operiens se luce instar toga, extendens cœlum instar cortinae.* Psal. 104: 2. Græci vertunt στέγασμα, Latini Firmamentum, non quasi solidæ foret substantiæ; sed vel respectu nubium, quæ firmamentum & fulcrum sunt vaporum; vel quia aër uniformis & stabilis semper manet, & superas aquas latissimo gremio suo veluti sustinet ac firmat. Ita ut hinc cœlos solidos esse, non autem liquidos & fluidos concludi non possit.

quod se-
cundo die
factum.

XL. Expansum vero secundo hoc die factum, non quoad universam sui latitudinem, hoc enim primi diei fuit opus, sed quoad inferiorem sui partem, quæ aërem extensum usque ad orbitam lunæ, aut circiter, complectitur, accipi debet: factum autem est, tum ratione substantiæ suæ, quatenus inibi aëris formam accepit, tum ratione usus, quatenus divideret aquas superiores ab inferioribus, quod illi ratione imæ suæ partis attribuitur. Triplici enim modo de expanso loquitur S. S. aliquando in sua latitudine id sumit pro cœlo, Gen. 1: 8. aliquando pro parte ejus superiori, ut v. 14, 15, 17. aliquando pro solâ inferiori, ut v. 20. ac juxta hunc sensum aquas superiores & inferiores dividit. v. 6, 7. Quod secundo diei, quo Deus expanso hanc constitutionem dedit, huicque usui illud apravit, peculiariter tribuitur; cum ad foundationem terræ, quæ præcipuum hujus diei fuit opus, hæc aquarum separatio singulariter fecerit: quæ Gen. 2: 6. non incommode per *eductionem vaporum ex terra* explicatur, quos Deus in supera aëris regione in nubes collegerit, atque in vastis istis cœli campis ad terram idoneo tempore irrigandam, agi ac ferri iusserit.

Aqua su-
periores,

XLI. Per aquas igitur superiores non cœlum cristallinum, nec aquæ veræ supra spheram octavam, vel aliæ quædam aquæ supra-cœlestes intelliguntur, sed nubes & vapores in superiori aëris regione, mediâ vulgo dictâ, collectæ. *Contabulans aquis cœnacula sua, ponens nubes vehiculum suum.* Psal. 104: 3. *Constringit aquas in nubibus suis, ita ut non findatur nubes sub ipsis.* Job. 26: 8. *Ponebat tenebras latibulum suum, imò circa se iugurium suum: nimirum obscuritatem aquarum, imò nubes ætheris.* Psal. 18: 12. *Ad vocem dat multitudinem aquæ in cœlis, & ascendere*

dere facit vapores à sine terra: fulgura imbrem facit, & educit ventum ex thesauris suis. Jer. 10: 13. Sicut per aquas inferiores fluvii, lacus, fontes, maria denotantur. Inter quas aquas disternandi usum expansum habuit. Unde & aquæ dicuntur fuisse non supra univcrsum expansum, sed potius desuper ipsi expanso, vel à regione supera expansi.

inferiores.

XLII. Eodem die, quo separatae sunt aquæ superiores ab inferioribus, fundata est quoque terra, per divisionem aquarum inferiorum ab arida. Quod alterum hujus diei opus fuit, quod Gen. 1:9, 10. ante opus tertii diei per *ἐπιξήνω* narratur. Non enim ad tertium, sed ad secundum diem, quæ ibi narrantur pertinent; atque *וַיֵּצֶר* v. 9. reddendum est per *dixerat autem*. Vid. Cl. Voss. de Idol. l. 2. c. 67.

FUNDA-
TIO terra.

XLIII. Quo observato solvitur simul vexata quæstio, cur secunda dies benedictione caruerit, cujus varii varias dederunt causas. Bene autem attendendo patet, diem illum benedictione suâ non caruisse, cum ea illi diserte tribuatur, v. 10. cum ad hunc diem non solum distinctio superiorum ac inferiorum aquarum per expansum pertinuerit, verum etiam separatio inferiorum aquarum à terra. Quod nisi statuatur, tertia dies habebit duplicem benedictionem, secunda autem nullam; quod absurdum est.

XLIV. Facta est autem hæc aquarum à terrâ habitabili separatio per collectionem earum in magnas terræ cavitates, ad hunc usum à Deo preparatas, ita ut ex utroque elemento unus fieret globus. Quod graphicè describit David Psal. 104: 5-9. ubi docet, per *vocem tonitru*, h. e. per vocem & imperium divinum, sive etiam per tonitrua & terræ motus, aquas terram tegentes ab illa fugisse, & in cavitatibus ejus receptas fuisse. Vide & Job. 38: 8. *Et clausit foribus mare, eo erumpente, exeunte ex utero*.

SEPARA-
TIO a-
quarum
à terra.

XLV. Atque ita, discedentibus undique aquis, conspecta est arida, quam Deus terram appellavit. v. 10. atque inter eam & aquas orbem hunc, in quo degimus, veluti æquis partibus divisit. Quæ singularis Dei bonitas fuit, ut hominum & animantium usui cederet terra, ab aquis jam vacua, atque iis intra viscera sua receptis irrigaretur. Unde eas naturali sua sede, ne terrarum orbi nocerent, dimovit, & in quasdam cavitates ac veluti claustra abdidit. Estque hoc non minimum omnipotentia ejus opus, quod illis limitibus immensam istam aquarum molem coërceat, & tenui sabulo insanientis elementi minas & tumorem compeecat: *An me non timebitis? qui posui sabulum terrainum mari, modum seculi,*

opus singu-
laris boni-
tatis,et omni-
potentia.

saeculi, quem non transit: & fatiscunt & non valent; & strepunt fluctus ejus, & non valent; & strepunt fluctus ejus, & non transeunt illum. Jer. 5:22. Et fregi super ipsum mare modum meum, & posui vectem & fores: & dixi; huc usque venies & non addes, & hic metabitur in elatione fluctuum tuorum. Job. 38: 10, 11. *Qui est colligens tanquam acervum aquas maris; ponens in thesauris abyssos.* Psal. 33:7. imo per perennes fontium liquores, quos continuæ sub terram venæ alunt & instaurant, hominibus eas multis modis servire faciat, terramque earum fecundam reddat. Et ne in suo quoque sinu corruptæ aquæ humano generi nocerent, maris falsedine, & continuo motu, à lunæ in angustiori orbis sui femita impulsu factò, sapientissimus mundi conditor providit.

Supra mare & fluvios quomodo fundata terra?

XLVI. Atque ita fundata fuit terra supra mare & fluvios. Psal. 24:2. Mari videlicet atque aquis intra terræ sinus acceptis, ac per specus subterraneos terram subeuntibus, atque veluti ubere suo largos fluminum atque fontium meatus in usum hominum atque animantium suppeditantibus. Ita ut quod terra supra aquas extet, insigne naturæ opus ac beneficium sit, à Dei, humanum genus amantis & curantis, cuique terram hanc in habitaculum concessit, (Deus non in cassum creavit illam, terram, ad habitandum formavit illam. Esai. 45:18.) singulari providentia profectum.

MARE.

XLVII. Congregationem aquarum appellavit Deus maria, v. 10. quo nomine Hebræi omnem aquæ collectionem appellant. Atque omnium aquarum receptaculum & fons est mare illud magnum, seu Oceanus, qui universum terrarum orbem amplexu suo stringit, unde omnes ubique aquæ originem suam habent. Sicuti materiæ subtilissimæ fons & naturalis quasi locus est Sol & reliqua astra, quia ibi maxima ejus copia invenitur. Ac sicut omnis calor & ignis à sole, & similibus principiis petendus est; ita à mari omnis fontium & fluviorum origo est, quorum perpetuitas consistit in perenni aquæ è mari per occultos terræ meatus in fontes & fluvios egressu, atque ejusdem per fluminum in mare sese rursus exonerantium continuos cursus ac lapsus regressu. *Omnes amnes pergunt ad mare; & mare non repletur: ad locum, quo amnes eunt, eò iidem repetunt ire.* Eccles. 1:7. *Adorate eum, qui fecit cælum & terram & mare & fontes aquarum.* Apoc. 14:7.

Terra an sita in medio universi?

XLVIII. Atque ex hac terræ foundatione, illam in medio universi, tanquam centrum ejus, sitam esse, vulgo hominum fides est; ex sensuum præjudicio, quoniam undique cælum supra nos extensum, atque unde-

undiquaque à terrâ pariter distans conspicimus, unde nos in medio mundi degere judicamus. Verum sensus nostri in tam vasta mundi hujus mole nihil de corporum ejus situ nos edocere possunt. Neque ratio id in univcrsum docet; cum enim illa mundi terminos & fines ignoret ac concipere non possit, pariter punctum ejus medium ac centrum assignare non potest.

XLIX. Quod vero planetarum cœlum attinet, centrum ac medium eorum non terram, sed solem esse, nunc Astronomi ferme omnes consentiunt: cum enim circa solem deferantur corpora proxima, Venus & Mercurius, & remotiora, ut Mars, Jupiter & Saturnus, non potest non ab isto cœli torrente in spatio fluido ^{semel} abripi & circumferri (licet in suo cœlo quiescens) terra intermedia, nisi continuo miraculo illam retineri statuamus. Ubi verò solem moveri & terram quiescere dicit Scriptura, tenendum, eam, dum res naturales narrat, sæpe uti phrasibus ex vulgi usibus desumptis, & sermonem adhibere quotidianum, qui ad accuratam rerum veritatem castigatus non est, qualem & sapientissimi adhibere solent. Motus ergo ille ex more communi optice tantum intelligi debet, atque in variatione ^{visus} ac aspectus consistit; quæ cum oriente ac abeunte sole revera fiat, respectu ejus soli non absurde motus, terræ autem quies, adscribitur.

Sol centrum planetarum.

L. Atque ita quidem mundi partes disponendæ videntur, ut ille in tres ingentes plagas, ac veluti cœlos, dividatur. Quorum 1. sit cœlum primum, sive hoc nostrum, in cujus medio sit Sol, circa quem agantur Mercurius, Venus, terra, cum satellite Lunâ, Mars, Jupiter, cum quatuor suis comitibus, & Saturnus. 2. secundum cœlum, in innumerabiles orbes ac vortices divisum, qui circumtorqueantur à stellis fixis. 3. quicquid denique supra duos istos cœlos longè ab aspectu nostro remotum reperitur, pro cœlo tertio habendum est: quod an cum cœlo tertio, ita in Scriptura dicto, h. e. cum cœlo beatorum idem sit, nec ne, quis demonstrat? Quæ corporum mundi œconomia & rerum naturam sequitur, & phœnomenis ac experientiæ satisfacit, & quantum de tam augusto & immenso Dei opere judicare nobis fas est, ad verum proximè accedit; cum quocunque alio modo hic mundus disponatur, variæ difficultates implicentur, & non unum incommodum, in naturæ ac veri investigatione inveniat.

Mundus in tres quæ cœlos divisus.

DE OPERE TERTII DIEI.

LI. Terra ita fundata, ac ab aquis separata; tertio die extus herbis ac

TERTII
arbo-

diei opus : arboribus vestita, interiori autem sinu, ne qua ejus pars inutilis maneret, metallis ac mineralibus imprægnata fuit.

ARBO-
RUM her-
barumque
germina-
rio.

LII. Neque solum frugum ac plantarum femina eo die tellus concepit, cœlesti veluti manu consita, quæ demum tractu aliquo temporis herbascerent, & lata viriditate terram induerent: sed jam hoc ipso die in arbores, frutices, plantasque omnis generis, in paradiso saltem, suppullulavit, quæ nullo fatu prœditæ ad solius Dei imperium provenere. Ita ut hoc die paradisos à Deo plantatus sit. Gen. 2: 8.

ad quam
terra sese
materiali-
ter habuit;

LIII. Nec tamen active, sed passive ac materialiter ad primam plantarum germinationem terra sese habuit: eodem modo ut ad productionem animalium. Quo sensu intelligendum est quod extat Gen. I: II. *Progerminet terra &c.* conf. Gen. 2: 9. Et *germinare fecerat Deus ex terrâ omnem arborem &c.* Quanquam eodem tempore eidem simul indita fuerit vis quædam ac fecunditas, quâ postea ex herbarum omne genus femine easdem producere, ac ubere suo alere ac nutrire possent. I. Cor. 3: 7.

unde crea-
ta sunt
omnes her-
barum ar-
borumque
naturales
species.

LIV. Creatæ autem sunt tunc omnes arborum ac plantarum species naturales. Quæ enim postea agrorum industria invenit, in maritandis arboribus, ac surculorum nodorumque infitionibus, quo silvestres scetus in mitiorem naturam redigere, & ignobilem stipitem generosâ fronde imprægnare norunt, specierum jam creatarum commixtiones, & quoddam veluti naturæ adulterium sunt. Et quod quibusdam videtur, telluris veluti novercæ dorsum non nisi post lapsum spinis ac tribulis inhorruisse, non usque quaquæ verum est; nisi id forte de paradiso, horto amœnissimo, in quo Adam collocatus fuerat, intelligas; ex quo deinde ob peccatum exul, in vicinâ arva, spinis ac noxiis herbis scæta, extrusus est.

Dei in hoc
opere po-
tentia, &
bonitas.

LV. Sicuti autem potentia Dei apparet in maximarum arborum ex parvulo femine procreatione; ita ejusdem bonitas conspicua est, in tot herbarum ac frugum speciebus, quas tellus pleno ubere profert: atque ita quidem, ut cum aliæ herbæ uno loco, aliæ alio lætius proveniant, eæ tamen quæ maximè necessariae sunt, ubivis largo sinu terra producat; aromata autem & pretiosiores herbas non nisi quibusdam locis; his veluti deliciiis, quanquam parcius, mensam suam instruens, & cæteras naturæ dapes veluti condiens: ut Deum magis necessitati quam voluptati hominum consulere intelligamus.

DE OPÈRE QUARTI DIEI.

QUARTE - LVI. Exornata jam terra, futuro hominis domicilio, restabat cœ-
lum,

lum, hæctenus *ἀναστρον*, quod hoc die sibi ornandum, ac variâ luce condecorandum Creator sumsit. v. 14. Atque ita quidem terra ante cœlum cultum ac ornatum suum accepit: ne inferiora hæc à sole astrisque, tanquam suprema aliqua causa, pendere ac regi intelligerentur, atque inde homines idololatriæ causam acciperent; quam ne sic quidem fatis vitaverunt.

diei opus:
STELLÆ
& duobus
luminaria
magna,

LVII. Luminaria illa non è nihilo, sed ex cœlorum materiâ facta sunt: eodem modo ut herbæ, aves, bruta & homo, ex terra & aqua producta sunt. Centra enim vorticum, è quibus sulfura erant astra, Deus materia subtili hoc die replevit, eamque in globos ac magna quædam corpora collegit, quæ solem hunc & reliquas stellas efficerent; quæ corpora Deus *in expanso cœlorum*, veluti in supremâ mundi statione, collocavit, Gen. 1: 17. h. e. non confuso ordine disjecit, sed prudentissimè disposuit, & quendam veluti astrorum chorum instruxit; quæ juxta motus ac vortices suos commodissimo situ sibi invicem contemperavit.

facta è cœlorum materiâ.

LVIII. Astrorum usus quadruplex assignatur. 1. ut varia sua luce diei ac noctis tempora distinguant. *Sint luminaria in expanso cœlorum, ut distinguant inter diem & inter noctem.* Gen. 1: 14. quod splendidum ipsorum ministerium veluti quædam dominatio est. *Luminare magnum fecit in dominationem diei, parvum in dominationem noctis & stellas.* v. 16. quæ inter solem ac lunam divisa, de die soli, de nocte lunæ ac stellis cœssit. *Modum circumavit super faciem aquarum, usque ad consummationem lucis cum tenebris.* Job. 26: 10. *Omnibus diebus terra dies & nox non cessabunt.* Gen. 8: 22. *Sic dixit Jehovah, qui dat solem ad lucem diei, leges luna & stellarum ad lucem noctis.* Jer. 31: 35.

Astrorum usus primus.

LIX. 2. Secundus, ut sint in signa. Quæ triplicia poni solent: naturalia, ut defectuum solis, lunæ, tempestatum, variarumque cœli vicissitudinum: civilia, quæ à naturalibus pendent, ut temporis arandi, navigandi &c. & spiritualia, veluti favoris ac iræ divinæ. *Dixit sol in Gibeon subsiste, & luna in valle Ajalon.* Jos. 10: 12. *Et invocavit Esaias Propheta Dominum, & reduxit umbram iisdem gradibus, quibus descenderat in solarario Achazi decem gradibus.* 2. Reg. 20: 11. *Sol obscurabitur, nec dabit luna splendorem suum, & stelle cadent è cœlo, & potestates cœlorum concutientur.* Matth. 24: 29. *à sexta hora tenebræ factæ super universam terram, usque ad horam nonam.* Matth. 27: 45. *Dabo signa in cœlo & in terra: sanguinem & ignem & palmas fumi. Sol vertetur in tenebras & luna in sanguinem, antequam veniet dies Domini magnus & terribilis.*

Secundus.

Joël. 2: 30, 31. Actor. 2: 19, 20. quorum tamen significatio cum extraordinaria sit, ex peculiari revelatione pendet.

Astrologorum ex astris divinatione repugnat

LX. Ut temere faciant astrologi & mathematici, qui rerum omnium eventus, atque hominum præcipue fata, ex astris, eorumque vel propitio vel infausto positu, deducunt, & cœli veluti consulti eam artem mendacissimè venditant. Repugnat enim divinatio illa & *Scripturae*, & *rationi*, & *experientia*, denique *sibi ipsi non constat*.

Scripturae,

LXI. Scriptura soli Deo, veluti præcipuum ejus decus, futurorum contingentium cognitionem asserit. *Non scit homo, quid futurum sit. nam quum sit, quis indicet ipsi?* Eccl. 8: 7. *Ignoratis quid futurum sit postero die. quæ est enim vita vestra?* &c. Jac. 4: 13-16. Ac quia homo præcipue istum astrorum chorum miratur, & non nisi cum veneratione in cœleste hoc templum tot undique flammis collucens suspicit, Deus quasi præveniendo hominum errori ac idololatriæ, quæ ab ista parte maxime blandiebatur, expressis verbis hunc astrorum metum, & divinantium somnia proscrispit, & à populo suo procul abesse voluit. *Non invenietur in vobis conjector, divinus, & ominum captator & prestigiator.* Deut. 18: 10. *Nam gentes divinatores & conjectores attendunt, non ita permisit vobis Dominus Deus vester. v. 14. Et quomodo dicunt ad vos, consulite engastrimythos & divinos, qui pipiunt & anhelant? An non populus Deum suum consulat?* Esai. 8: 19. *Et evacuabitur Spiritus Egypti in medio ejus; & consilium ejus corrupiam: & consulent idola, & mussitatores & engastrimythos & sciolos.* c. 19: 3. *Consistant age, & salvent te astrologi, aspicientes stellas, notificantes in menses quicquam de iis, quæ evenient tibi.* c. 47: 13. *Fuxta viam gentium ne assuescatis: & ob signa cœlorum ne consternemini, quia consternuntur gentes ob ea.* Jer. 10: 2. *Vos autem ne auscultetis Prophetis vestris & conjectoribus vestris & somniis vestris & auguribus vestris, & magis vestris, qui dicunt ad vos: non servietis Regi Babel.* Jer. 27: 9.

Rationi,

LXII. Atque astra, cum infinitis spatiis à terrâ distent, 1. *vix aliquam in eam operationem* habere possunt: & si quam habent, 2. ea valde generalis est, *non autem particularis* in hunc vel illum ex. gr. regem vel principem potius quam alium. 3. Saltem in hominum mentes ac voluntates non agunt, cum vel ipsum corpus nostrum menti unitum generali isto contactu corporeo non afficiatur. Adhuc minus ex unius hominis horoscopo prædici possunt, quæ non ex unius, sed ex diverforum hominum voluntate ac studiis dependent, qualis fere est universa hominum fortuna. & *vita*.

& vita. 5. Ac majoris adhuc impudentiæ est, non solum hujus vel illius hominis, sed *totius alicujus urbis, nationis* ac regni fata ex sideribus evolvere; quod tamen hi homines audent. 6. Denique cum hominum mala æque ac bona, quin *peccata ac scelera* quæque atrocissima hujus artis mystæ ex cœlo suo ac siderum positu improbè deducant, quid nisi Deum ipsum, naturæ ac siderum creatorem, peccati auctorem faciunt, atque eum impie ipsis sceleribus obtendunt? 7. Saltem *ante lapsum* peccata ac scelera, quin ne calamitates quidem ullæ, locum habuissent, cum tamen ex legibus naturæ idem siderum ac cœli positus & ordo tum fuisset, qui nunc est.

LXIII. Sed experientiæ ac sibi ipsi denique fallacissima hæc ars reputat. Non enim omnes, qui eodem astrorum situ in lucem editi sunt, eandem sortem experiuntur: nec omnes infantes, qui cum sobole aliquâ regiâ eodem temporis puncto toto mundo nascuntur, regali purpura excipiuntur, aut in eadem spes surgunt. Ac quotidie videmus gemellos, unico partu editos, tamen diverso fato nasci, & tota vita contraria studia sectari. Nec evadunt, causam in temporis forte momentum, quod inter amborum ortum intercedit, rejicientes, quo spatio cœli faciem, ob celeritatem suam prorsus immutari, atque aliam rerum seriem volvere contingat. Si enim tam brevibus momentis ista vertantur, quis ipsum temporis punctum, quo nascitur infans, adeo præcisè rimabitur? & cum nemo momento nascatur, imo longo partu matres sæpe crucientur, quodnam potissimum temporis momentum observabitur, ad invenendum talis pueri in cœlo fatum? Et cum gemelli unico fatu fere concipiuntur, saltem hoc ad morum & fortunæ eorum similitudinem magis faciet, quam parvula forte mora, quæ in ortu eorum intercesserit. Et quem colorem dabunt, cur partus potius quam conceptionis tempora observent, nisi quod istam ignorent, atque ideo ad partum & nativitatem confugiant, atque inde demum hominum fata ordiantur, cum tamen jam ante aliquo tempore extiterint?

LXIV. Nec expediunt sese, dum hisce rationibus victi negant sese astra futurorum propriè causas facere, sed signa tantum, ad id instituta; juxta Mosis verbo, *ut sint in signa*. Verum cum signa omnia sint vel naturalia, vel instituta; signa naturalia semper vel causa vel effectus alicujus rei sunt, vel simul cum eâ à superiori causa producuntur; quod hic locum non habet, ipsis jam fatentibus. Signa autem in hunc usum à Deo instituta non sunt, cum Deus potius hoc divinandi genus rejiciat, ut vidimus.

Experientia eò sibi ipsi.

Argumentorum ratione darguuntur.

LXV. Tandem cœli per multa sæcula observatione hanc tandem artem inventam, atque experimentorum fide eam firmari ajunt. Sed æque inepte. Cum astrorum cœlum nondum in hunc diem juxta ipsos orbem suum confecerit, ad quem triginta videl. annorum millibus egeat; adeoque nondum omne cœlum perdidicisse potuerint, cum necdum bis eandem cœli faciem, atque eundem siderum omnium positum viderint. Et quod experimenta ac eventuum fidem memorant, illa, si quandoque contigerint, non vanæ istæ arti, sed vaticinantium solertiæ, consulentium credulitati, fortuitum aliquem casum in rei prædictæ implementum vertenti, dæmonum operæ aut occultæ denique numinis providentiæ, isto ludibrio vanas hominum mentes sæpè permittentis & castigantis, adscribenda sunt. Idem quoque de signis prædictionibusque à Lunæ Solisque Eclipsibus, ut & Cometis vulgò petitis, propter hæc aliaque rationes statuendum est.

*Astrorum
usus ser-
tius.*

LXVI. Tertius stellarum usus est, mensurare tempora & annos. *Existant luminaria in expanso cœlorum ad distinguendum inter diem & noctem & sint in signa & stata tempora, in dies & annos.* Gen. I: 14. Sicut ab illis variæ anni tempestates, messis ac vindemiæ tempora, itemque Festa, Novilunia, Sabbata &c. dependent.

Quartus.

LXVII. Quartus earum usus (à primo non multum discrepans) est, ut tanquam lampades in immensis cœli spatiis suspensæ mortalibus super terram alluceant. *Sintque in luminaria in expanso cœli, ad afferendum lucem super terram,* v. 15. absque quo priores usus locum non haberent.

*Lumina-
ria magna
Sol & Lu-
na.*

LXVIII. Luminaria autem magna vocantur præsertim Sol & Luna, quibus diei atque noctis dominatio contigit, v. 16. Quanquam valde improprie, & non nisi juxta externam apparentiam, Luna isto nomine veniat: cum illa per se non magis *luminare* sit, quam speculum aliquod acceptam lucem repercuciens; atque inter eam & solem non minor sit differentia, quam inter lucentem candelam, & lapidem lumen ejus reflectentem. Multo minus *luminare magnum* oppositè ad reliquæ astra appellari potest, cum illa lunam magnitudine immensum propemodum superent. Ita ut hic Sp.S. sermone populari, & ex vulgi præjudiciis orto utatur. Verum quidem est, lunam operatione in hæc inferiora & usu cæteris cœli luminibus præstare, eamque tanquam noctis reginam reliquum stellarum chorum ducere, ideoque magnum luminare non incommodè appellari. Verum hic ipse ejus usus & hæc in terras operatio rursus vulgi errori innititur, quod mole corporis & lucis magnitudine
reliqua

reliqua astra vincat, atque inde majorem usu terræ præbeat.

LXIX. Quæri etiam à quibusdam solet, an astra animata sint? quod *Astra an animata sint?* creditum pluribus, præsertim Judæis, qui cælo animam rationalem tribuunt, justitiâ & sanctitate præditam. Atque isti opinioni inter Christianos adhæsit olim Origenes; Augustino, etsi non nihil vacillaret, contrarium asserente; quem reliqui Ecclesiæ doctores, atque universa Scholasticorum cohors secuta est. Et revera, cum nullum hujus animæ vestigium nec in natura, nec in Scripturâ extet, & multa absurda ea inferat, cælestia hæc animalia, tanquam intemperantis ingenii nugamenta, rejicienda sunt.

LXX. Nec magis audiendi, qui Aristotelem secuti, Angelos quosdam veluti rectores cælestibus orbibus præfecerunt, qui eos assiduè moveant, & cælestem illum exercitum veluti moderentur. Quod præter Scripturam est, quæ Deo siderum atque cæli productionem, eorumque juxta naturæ leges motum atque ordinem attribuit: nec famulantem aliquem genium Psalmus 19: 6. inducit, qui *solem* veluti è thalamo deducit, sed ipsi soli atque ordini à Deo instituto hæc adscribit. Nec Angeli, nobilissimæ creaturæ, huic ministerio deputandi, & ad perpetuum orbium suorum rotatum, tanquam ad molam, damnandi sunt.

An Angeli orbibus cælestibus præsint?

DE OPERIBUS QUINTI DIEI.

LXXI. Mundo jam constructo atque exornato dandi erant incolæ, QUINTE quorum creationem Deus sequentibus diebus absolvit. Et quinto aquatilia ac aërea, sexto terrestria animalia condidit. *QUINTE diei opera:*

LXXII. Aquatilia producta sunt ex aquis, ubi etiam degunt. *Moventur se aqua motione animæ viventis.* Gen. 1: 20. conf. Gen. 2: 19. *Et formavit Deus ex terra omne animal agri & omnem volucrem cæli.* admista nonnullâ solidioris elementi portione (vide 1. Cor. 15: 39. ubi Paulus carnis hominum, animalium, piscium, volucrum, pariter mentionem facit) sicut & sub nomine reptilis animalis viventis veniunt, Gen. 1: 20. late sumta rependi voce, ut etiam natatum comprehendat. Notat autem verbum *וַיַּבְרָא* effusionem magna copia, & quasi reptificationem. *וַיַּבְרָא & verminabit amnis ranis.* Exod. 8: 23. *Et filii Israel fructificaverunt & verminarunt & multiplicati sunt.* Exod. 1: 7. Sicut piscium fecunditas ferè prodigiosa est. Cum vero hic primum animæ viventis mentio fiat, non obscure inde colligitur, creaturas hæctenus pro-

AQUATILIA,

productas, & speciatim cœlum ac astra, inanimata fuisse.

CETI. LXXIII. Speciatim autem inter pisces, quo etiam Zoophyta aquatilia, conchæ, purpuræ, spongiæ &c. referenda sunt, nominantur תניני *ceti*, v. 21. quæ vox sicut inter terrestria Draconem, (*venenum תנין* *Draconum, vinum eorum.* Deut. 32:33.) ita hic prodigiosæ magnitudinis pisces denotat; è quibus unus est Leviathan. Job. 40. & 41.

Dei in hoc opere potentia & sapientia.

LXXIV. Atque admiranda hic est Dei cum potentia, tum sapientia, qui tam vastæ magnitudinis animalia, ut terrestria longe superent, ex aquis produxit, eaque in mari veluti conclusit, ubi ipsis pastum & cibum præbet, cum non sine hominum ac reliquorum animantium noxa, & terrarum vastitie, in terris degerent, ubi vix integri montes & sylvæ ipsis pascendis sufficerent.

AVES.

LXXV. Piscibus eodem die conjunctæ fuerunt *aves*, quæ non ex aquis, ut male Vulgatus ex Gen. 1: 20. colligit; sed è terrâ formatæ sunt, ut expresse Gen. 2: 19. dictum vidimus.

Benedictio creationi horum addita.

LXXVI. Atque eorum creationi sollemnis approbatio & benedictio adjicitur, eaque non verbalis, sed realis, quæ que etiam ad reliqua animalia, quæ sequenti die creata sunt, extendenda est. Neque ei repugnant animalia quædam fœda ac noxia, atque diræ & obscenæ volucres, cum illa naturalem saltem bonitatem habeant, nec in principio condito homini nociva fuissent. Præscribit autem illa benedictio fabulosis quibusdam avibus, præsertim Phœnici, quæ solitaria in suo genere fingitur.

Dei in ea bonitas.

LXXVII. Ac magnum bonitatis Dei argumentum fuit, quod nullas aves venenatas condiderit, aut vix bestiis venenosis alas concesserit, avertendæ noxæ, ne dum per aëris spatia liberrimè feruntur, humanum genus depopularentur, & contagia sua promiscue nocerent.

DE OPERIBUS SEXTI DIEI.

SEXTI

Diei opera:
BRUTA:

LXXVIII. Sexti diei opera absolvuntur cum brutorum terrestrium, tum hominis ipsius creatione. Brutorum creatio describitur Gen. 1: 24, 25. ubi tria animantium genera recensentur. 1. בהמה i. e. pecus omne & jumentum domesticum & mansuetum. 2. רמש *reptile*, sub quo nomine non solum ἀσώδη, sed etiam βραχύσώδη continentur. 3. חיה quod quodvis ferum & silvestre animal dicit.

juxta speciem suam,

LXXIX. Quod autem hæc animalia juxta speciem suam creasse Deus dicitur, v. 24, 25, id de veris & legitimis speciebus, non de adulteri-

nis

nis & ex commixtione natis intelligendum est. Hujusmodi enim animalia nec sexto die creata sunt, nec facultatem sese multiplicandi habent, atque omnis eorum commixtio populo Dei interdicta fuit. Lev. 19: 19. *Non promiscue coire facies pecus tuum.*

LXXX. Animalia, quæ ex putredine nascuntur, quod attinet, illa vel in suis causis creata sunt, vel etiam in primis individuis: statuta tamen lege, ut post hac utroque modo, cum generatione naturali, tum ex putrefactione progignerentur & verminarent.

LXXXI. Quæ de Salamandra, Pyrausta, Gryphibus, Pegaso, Basilisco, Draconibus alatis & ignivomis, Unicornu, aliisque animantibus prodigiosis, disquiruntur, otiosa pleraque sunt, nec ex Scripturis decidi possunt. Cum nomina animantium Hebraica, sicut etiam herbarum, arborum, gemmarum &c. populis occidentalibus admodum incerta sint. Ut in voce **קַרְנַיִם**, quam LXX & Vulgatus sæpe unicornu reddunt, apparet: ita ut ex Scripturis an unicornu revera detur, constare non possit; præsertim cum, referentibus auctoribus, septem animalium genera sint, extra hanc controversiam sex, quæ uno cornu armata sunt.

LXXXII. Quod sermonis usum animantibus in Paradiso quidam tribuerunt, fabula est ex alloquio serpentis, Gen. 3. & asinæ, Num. 22: 2. *abque sermonis usu.* orta; cum sermonis omnis, sicut & rationis, usus solius hominis prærogativa sit: in quo bestię callidissimæ, quas nunquam ex sese humana verba conari videmus, ab hominum stupidissimis superantur: quod certo argumento est, eas omni ratione ac sensu, sive conscientia, & vel minima cognitionis umbra privari, nihilque nisi motus automaticos à sanguinis & spirituum motu ortos edere.

LXXXIII. Absolutis igitur cæteris mundi partibus, tandem natus est **HOMO**. homo, operum Dei visibilium colophon & ἀκρογωνίον, ac gloria. Creatura videlicet rationalis, quæ Deum intelligere, & operum ejus magnitudinem capere, & conditorem æternis laudibus prosequi poterat. Atque tali creatura in hoc mundo opus erat, cum sine ea Deus frustra omnia condidisset, nec gloriam suam ex rebus conditis accepisset; & cæli ipsi ac universæ creaturæ in vanum *Dei gloriam predicassent*, (Psal. 19: 1.) & montibus tantum ac sylvis, furdisque saxi eam enarrassent, cum creaturæ rationali, ac creaturarum voces intelligenti, eam testari solum queant. Et res quoque ipsa, ac tam præclarum à Deo excitatum opus manifesto eam flagitabant: non enim terra hæc sine colono, ac præstantissimum mundi ædificium sine domino ac rectore relinqui ac feris tantum & volucris

bus habitandum dari poterat, sed sanctiori animali, & Dei curâ ac sex opèrum labore digno, servabatur.

qui postremo loco conditus.

LXXXIV. Estque post omnes creaturas *postremo loco* conditus homo: sive sapientiæ Dei testandæ, quæ justo ordine ab imperfectioribus ad perfectiora procedit: sive bonitati, quæ antequam hominem in mundum veluti theatrum ac templum aliquod introduceret, illud prius omni decore ac ornatu instruxit; ipsique, veluti mundi domino, creaturas omnes in ipso ejus ingressu multo cum honore occurrere jussit, & mundum hunc tanquam palatium bonis omnibus atque copia affluens ipsi præparavit: sive denique Deus, quæ Judæorum quorundam ratio est, cum mundi fundamenta jaceret, à tam stupendi operis molitione humanos oculos avertere voluerit, & ne suo aspectu istud temeraret, atque aliquando forte etiam ejus gloriam sibi usurparet, post omnia jam condita demum hominem creaverit.

cum præ-
tia Dei
ἐγκατέστη

LXXXV. Atque operis hujus excellentiam demonstrat singularis illa creandi ratio, aliter atque in aliis rebus usurpata. Cum enim alia Dei opera solo ejus nutu ac verbo producta sint, *esto lux* &c. in homine creando, veluti majoris industriæ opere, Deus veluti deliberabundus introducitur. *Et dixit Deus faciamus hominem; in imagine nostra secundum similitudinem nostram.* Gen. 1: 26. ut pateat hominem communi S. S. Trinitatis consilio & voluntate creatum esse. Non tamen propriè deliberantis ac incerti animi hæc verba sunt, nam extra dubium erat condito mundo etiam hominem, mundi incolam & Dei operum colophonem, creandum esse; nec dicitur, *faciemusne hominem?* sed, *faciamus*: ut sermo potius sit *καταπέδοντος*, seque ipsum inhortantis, & veluti ad majoris momenti opus excitantis; quo totius Trinitatis in formando homine concursus exprimitur. Quod luculentissimum S. Triados testimonium non frustra in initio verborum Dei occurrit, ac à Mose ex communi Patrum traditione ac catechesi repetitur, ut eandem veteris Ecclesiæ fidem fuisse, atque à primo mundi & Ecclesiæ exordio viguisse cognoscamus.

LXXXVI. Cum vero duabus partibus sibi unitis homo constet, corpore & animâ, distincte utriusque originem, & amborum unionem pandit Moses, docens manu Dei plasmatum, & flatu ejus animatum prodiisse hominem, & è pulvere surrexisse. audax illud naturæ miraculum.

CORPUS
ejus è pul-
vere

LXXXVII. Et *corpus* quidem quod spectat; non immediatè ex nihilo id produxit Deus, sed *efformavit hominem pulverem ex terrâ.* Gen. 2: 7.

ut

ut revera homo nihil aliud sit quam pulvis animatus, vivens, respirans, ambulans, loquens; & corpus ejus tantum pulvis ad habitaculum spiritui præbendum apte temperatus, ejusque veluti domus testacea. Quo & illud facit post lapsum in hominem pronunciatum: *Pulvis es, & in pulverem reverteris.* Gen. 3: 19. Hinc Apostolus, I. Cor. 15: 47. ὁ σπῆρας ὁ ἀδαματῆς ἐκ γῆς, χοῖν, h. e. Tertulliano interprete, *limaceus*: & corpus ejus σῶμα ψυχικὸν *corpus animale*, necdum πνευματικὸν *spirituale*. I. Cor. 15: 44, 45, 46. Non enim mera terra, vel pulvis fuit, sed pulvis humore aliquo aspersus & maceratus: ista enim vocis אדמה significatio est, quæ terram culturæ aptam dicit, עֲרַבְתָּ אֶת־הָאָרֶץ *exercens terram suam, satiabitur pane.* Prov. 12: 11. Unde & primus homo *Adam* appellatus, quo originis suæ admoneretur, *quia ex terra sumtus erat.* Gen. 3: 19.

LXXXVIII. Sicut autem in eo infirmitatis nostræ testimonium est, à Deo formatum, quod homo non ex divite materia, vel pretioso metallo, instar idoli aliqujus in inferiore hoc mundo collocandi, conflatus, sed ex luto compositus sit; ita in eo dignitatis nostræ commendatio est, quod Deus ipse glebam hanc quasi digitis suis comprehendere & tractare dignatus sit, & corpus humanum non simpliciter creaverit, sed instar plastis manu suâ efformaverit & finxerit. Sic enim Moses Deum tanquam generis humani figulum introducit: quo frequentata illa in sacris luti & figuli allegoria spectat. *Va contendenti cum formatore suo, testa cum testis terra, an dicet lutum formatori suo, quid facis?* Esai. 45: 9. *Jehova, Pater noster es tu, nos argilla, & tu formator noster, & opus manus tuæ omnes nos.* c. 64: 8. *An, ut figulus hic, non potero facere vobis, domus Israël? ait Jehova. Ecce, ut lutum est in manu figuli, sic vos in manu mea, domus Israël.* Jer. 18: 6. *An non habet potestatem figulus luti, ex eadem massa ut faciat aliud ad honorem vas, aliud vero ad ignominiam?* Rom. 9: 21. & illa Abrahami ad Deum exomologesis: *Ego pulvis & cinis sum,* Gen. 18: 27. atque illa Jobi: *Memento, quaeso, quod ut lutum feceris me; & in pulverem rediges me.* c. 10: 9. nec non illud Elihu: *Ex luto excisus sum etiam ego.* Job. 33: 6. ut de gentilium testimoniis, & Promethei fabula taceam, qui recentem adhuc tellurem, mistam fluvialibus undis finxit in effigiem moderantum cuncta Deorum. Non alius enim ille quam Deus, humani generis conditor fuit, à providentiâ sic appellatus.

LXXXIX. Corpori huic de humo extracto varium decus Deus circumdedit. Ac externâ quidem figura à reliquis animantibus discrevit, dum illud erectum, & cœlo veluti cognatum, formavit, ut non nisi

extremis pedibus terram contingeret, quo cœlestis originis perpetuo memor, illam non habere, sed calcare jam tum addisceret. Nudum præterea illud esse voluit, nulla naturæ arte munitum & contextum, qualia ferarum terga videmus; ut solâ ratione se censere assuesceret, illamque in consilium adhibere, nec in cultu corporis modum excederet, primæ nuditatis sibi conscius. *Nihil intulimus in mundum: manifestum est, quòd neque efferre quicquam possimus; habentes autem alimenta & tegumenta, his contenti erimus.* 1. Tim. 6:7,8. Et ne oris similitudo confusa omnia redderet, sed ordini ac honestati inter homines locus esset, proprios singulis vultus dedit, in qua varietate creatoris sapientia atque omne naturæ veluti ludentis ingenium mirificè apparèt. Sermonem denique atque linguam, quæ societatis humanæ vinculum ac decus est, ipsis attribuit, atque sicut ratione, ita & oratione omnibus creaturis supereminere iussit.

*asate ac
statura
perfectissima.*

XC. Creatus homo est *etate* illâ, quæ perfectissima est, quæque terrarum domino ac gentis humanæ parenti ac conditori conveniens erat; qualis juvenilis vel virilis est, quæ ætatis flos ac ver dici solet. Atque adeo *statura* Adamo fuit iusta & decens. Cumque recens è manu Dei veniret, & secutorum hominum exemplar foret, insignem corporis habitum ac dignitatem habuisse indubium est. Non tamen cum veterum quibusdam, & præcipuè Talmudicis, ex Adamo Gigas faciendus, vel post eum integri Gigantum populi introducendi sunt.

*Denique
infusa A-
NIMA
vivens
redditum.*

XCI. Ædificato jam corpore, instar statuæ, illud infuso spiritu animatum est, & vivere, ambulare ac loqui cepit. *Et inspiravit in nares ejus halitum seu spiraculum vitarum, & fuit homo in animam viventem.* Gen. 2:7. Ubi voces *נשמה* & *נפש* occurrunt, quarum utraque halitum sive flatum, deinceps vero & animam significat, metonymiâ signi, sive adjuncti, animæ præsentiam haud obscure arguentis.

*Cujus na-
tura in co-
gitatione
consistit:*

XCII. Non enim anima flatus quidam est, vel halitus, multo minus accidens, vel crasis, harmonia, aut motus corporis. Cum sit substantia à corpore distinctissima, spiritus videl. immaterialis ac immortalis, cujus tota natura in cogitatione consistit. Nihil autem naturæ ejus magis repugnat, quam extensio, ejusque affectiones, divisibilitas, figura, & similes: longe enim diversas proprietates anima possidet, ut intelligentiam, voluntatem, judicium, amorem, certitudinem; quæ cum corpore nihil commune habent; nec corporeæ ac extensæ concipi possunt; nisi etiam cogitationes & judicia oblonga, quadrata, rotunda, recta, incurva, stantia, cu-

ban-

bantia, ac mille modis tornata ac figurata somnics, & in re seriâ ludere velis. Cum ergo in toto universo non sint magis diversa attributa quam extensio & cogitatio, non possunt illa eidem subjecto tribui: non magis quam si dicamus unum subjectum duas habere naturas. Ut remoto omni corporeitatis conceptu, quæ omnem animæ nobilitatem perimit, ea in pura intelligentia & cogitatione collocanda sit. Non enim aliud quicquam de eâ concipi vel demonstrari potest. Ac sine illâ rursus anima ne quidem cogitari potest. Ut non opus sit aliud aliquid concipere, quod cogitationi animæ substratum sit; sicut nec extensioni aliquid substernitur, sed illa est ipsa corporis substantia. Hoc enim ex præjudicio nostro est, quo volumus omni attributo substantiali aut substantiæ aliquid substratum esse.

XCIII. Nec inferri potest, cum vox נשמה halitum duntaxat notet, talis animæ rationalis creationem à Mose non memorari. Illâ enim voce, quanquam directè spiritum istum immortalem non designet, etiam animam rationalem comprehendi ac contineri ex totius sententiæ complexione manifestum est. Cum enim reliqua animantia ex terra & aqua, unico veluti jussu, producta sint, hominis vero corpus ex terrâ primo formatum, tum vero infuso halitu à Deo animatum legatur, patet alium longe spiritum homini inditum esse quam bestiis; atque illum non ex materia aliqua, sed ex Dei ipsius immediata operatione processisse manifestum est. Præsertim cum addatur, hominem ad imaginem Dei esse conditum; quod reliquis animantibus non tribuitur.

quæque
sub voce
נשמה
compre-
henditur.

XCIV. Dicitur autem hic halitus נשמת חיים spiraculum vitarum, plur. num. ad denotandum omnem gradum vitæ, quæ ad perfectionem hominis pertinet; non vitam corpoream solum, quæ in motu spirituum & sanguinis consistit, ut Gen. 7:22. ubi exspirasse dicitur omne, in cujus naribus erat halitus spiritus vitarum; verum etiam vitam animæ, seu animam ipsam viventem, rationalem. Duplex enim hæc vita in homine distingui debet. Non enim vitam corpoream anima rationalis accessu suo facit, aut discessu adimit: sed in sanguinis ac spirituum justa figura ac motu ea consistit; quo rite temperato anima in corpus jam vivum succedit, istud gubernatura, & motus ejus moderatura; atque eodem turbato, & partium figura immutata & confusa, ea quasi hospitio suo depulsa ex corpore rursus recedit, illudque velut instrumentum ad operationes suas inidoneum deserit.

Et ab ani-
ma corpo-
ris distin-
cta est.

XCIV. Atque hunc halitum insufflavit Deus homini in nares ejus, & quomodo corpori

*illa homini
in nares
insufflata ?*

corpori jam formato extrinsecus indidit; aliter ac in animantium creatione factum est, quorum animæ simul cum ipsis ex terra & aqua eductæ sunt. Impropiè autem accipiendus est hic *flatus* atque *inspiratio*, pro singulari & immediatâ Dei actione in condenda hominis anima, quam creando, veluti cœlestem auram, *insufflavit* homini, h. e. fecit eum respirare: unde dicitur *halitus esse in naribus ejus*, Esai. 2: 22. Et hoc est *πνεῦμα*, hic *Spiritus*, de quo Jacobus dicit, quod *absque eo corpus mortuum sit*. c. 2: 26. *inspiratio* ergo dicitur hæc *ἐνεργεια*, qua Deus fecit hominem respirare. Inspiratio enim hæc non respectu actionis divinæ, sed ratione effectus & termini appellatur, quatenus Deus hominem jam conditum respirare & vivere fecit: quam corporis vivificationem (cujus signum effectusque erat hæc respiratio) comitata simul est animæ humanæ infusio, quæ sub illo spiraculo vitarum, ut vidimus, comprehenditur. Nam tum factus est homo *in animam viventem*, h. e. animal vivens. unde intelligitur eum tum cœpisse vivere vitâ hominis, nempe ut imaginem Dei.

*Anima
ergo hæc
extrinsecus
advenit.*

XCVI. Atque ex hac animæ creatione apparet, eam non ante, neque extra corpus, quæ Judæorum & inter veteres Origenis sententia fuit, sed una cum corpore creatam esse, tunc quando hæc inspiratio facta fuit. Neque eam ex pulvere ac elementis conflata esse, sed extrinsecus advenisse: quod clare notat antithesis illa, *formavit Deus hominem de pulvere terræ; atque inspiravit ipsi spiraculum vitarum*.

*Et immedie
diè à
Deo crea-
tur.*

XCVII. Quod non de Adamo solo, sed de omnium deinde hominum animabus intelligendum est, quæ à Deo immediatè creantur & corporibus insinuantur. Unde peculiariter *Deus Spirituum omnis carnis*, Num. 16: 22. & c. 27: 16. & *Pater Spirituum* Hebr. 12: 9. appellatur. & Zach. 12: 1. immediatæ cœli & terræ creationi animarum creatio, tanquam ejusdem potentia & excellentia opus adjungitur, & Deo pariter attribuitur: *Dixit Jehovah, qui extendit cœlos & fundat terram, & format spiritum hominis intra ipsum*. quod non de primo solum homine, sed universo humano genere dici ex coll. Esai. 42: 5. *Sic dixit Deus potens, qui creavit cœlos & illos extendit, qui expandit terram & nata ejus, qui dat halitum populo super illa & spiritum ambulantiibus in eâ*, manifestum est. Et clarè imprimis Eccl. 12: 7. *Pulvis redire in terram dicitur, spiritus autem redire ad Deum, qui dederat illum*: ut ex reditu animarum ad Deum peculiaris earum origo, voce dandi expressa, arguatur.

*Ut non sit
ex radice.*

XCVIII. Ut hinc exitus detur ex molestissima quæstione de *animæ origine*, quæ veteres diu multumque fatigavit, quamque Augustinus

Retract. I. I. C. I. testatur *se adhuc non scire* : an ea ex traduce sit, ut Tertuliano, Apollinari, multisque occidentalium placuit ; an vero à Deo creetur, & nascentibus insinuetur, à qua parte sunt Hieronymus, Hilarius, Ambrosius, Chrysofotomus, Theodoretus, Cyrillus, Bernardus, & universa deinde Scholasticorum cohors. Quæ opinio Scripturæ, & primæ creationis historiæ, atque ipsi etiam rationi magis congruit. Illa enim nullam unquam substantiam generari, hoc enim instar creationis foret, veram eam solum immutari, alterari, & in generatione substantiæ tantum diversos modos produci dicit. Qui autem contra animas nostras parentum traduces esse existimant, quæ sententia Luthero, & discipulis ejus, paucisque aliis, allubuit, animæ nobilitatem non parum lædunt ; eique facultatem ac potentiam tribuunt, cujus ipsa sibi non est conscia, quod fieri non potest ; atque inextricabilibus porro difficultatibus sese implicant.

XCIX. Nec rem explicant, cum animam ex anima, veluti lumen de lumine diffundi ajunt. Cum enim in lumine motus corporeus sit, facile concipi potest quomodo particulæ jam motæ alias impellant, & moveri ac ardere faciant ; unde illæ quoque lucem ac calorem spargunt. Non possunt autem hæc in anima, quæ substantia spiritualis est, locum habere. Neque minus homo hominem generat, etsi animam non generet. Generatio enim ad totum hominem refertur, atque ad eam sufficit, ut materia apte disponatur & immutetur, ut illi anima extrinsecus à Deo infundi atque uniri possit. Quomodo vero peccati originalis propagatio sine hac hypothesi defendi atque explicari possit, suo loco videbimus.

C. Sicut autem ita *ἐξ αὐθις* accedit anima, ita, rupto corporis commercio, ab eodem rursus separabilis atque *immortalis* est. Hoc enim & *immortalis est*. primæ creationis ejus historia, & ratio, & Scriptura denique potentissimè evincunt.

CI. Solâ enim Dei actione ac inspiratione creata est anima, sine ulla *quod docet* materia præcedente, à cujus contagio libera corpori jam condito infusa *historia* est. Unde existentia ac natura ejus à corpore distincta clarissimè evincitur. Adeo ut si qua ei conveniret mors, ea simplicis foret annihilationis. *creationis anima,* Cum autem nullam in universa rerum natura substantiam perire vel annihilari videamus, neque ullam ejus rei ideam habeamus ; contra autem juxta naturæ leges unumquodque in suo statu maneat, donec à fortiori inde deturbetur ; anima autem ejus naturæ sit, ut aliunde destrui vel immutari non possit ; patet ex ipso naturæ ordine, quo Deus veluti certissi-

ma voce immutabilem voluntatem suam patefecit, animam nec morti nec corruptioni obnoxiam esse.

*Et simplex
ipſius natura;*

CII. Docet idem animæ ipſius natura simplex ac pura, nullis partibus coalita, quarum diſceſſu veluti diſcerperetur ac interiret; ſed in ſolâ cogitatione conſiſtens, quam cum ſine corpore obire poſſit, & magnam partem obeat, & quidem perfectius extra corpus quam in illo, etiam extra corpus ſubſiſtere poteſt. Ut admirandas ac divinas ipſius dotes, ingenii præfertim vires, religionis ſenſum, & conſcientiæ vim, præteream, quæ illam extra omnem corporis contactum collocant, ſibi que ſufficere ac ſuis divitiis beatam prædicant, & immortalitatis ejus illuſtria ſunt teſtimonia.

*potentiſſimè verò
S. Scriptura auctoritas.*

CIII. Accedit tandem Scripturarum auctoritas. Eſt enim hæc animæ immortalitas religionis omnis ac divini cultus fundamentum plane unicum. *Deus redimet animam meam ex manu inferni; quum aſſumet me.* Pſal. 49: 16. *Redit pulvis ad terram, ut fuerat; & ſpiritus redit ad Deum, qui dedit eum.* Eccleſ. 12: 7. *Jehova, Deus mi, revertatur, quaſo, anima pueri hujus in medium ejus.* 1. Reg. 17: 21. *Et apud inferos ſublatis oculis ſuis, quum eſſet in tormentis, vidit Abrahamum è longinquo, & Lazarum in ſinu ejus.* Luc. 16: 23. *Amen, dico tibi, hodie mecum eris in Paradifo.* Luc. 23: 43. *Pater, in manus tuas depono ſpiritum meum.* v. 46. *Gratum eſt nobis potius abeſſe è corpore, & aſſeſſe apud Dominum.* 2. Cor. 5: 8. *Cupiditatem habens ad diſcedendum & ut ſim cum Chriſto, quod multis partibus melius eſt.* Phil. 1: 23. *in quo, Spiritu, iis qui in carcere ſunt ſpiritibus profectus prædicavit.* 1. Pet. 3: 19. Quibus adde demonſtrationem Chriſti contra Zadducæos: *Ego ſum Deus Abrahami, Iſaaci, & Jacobi; non eſt Deus, Deus mortuorum, ſed viventium.* Matth. 22: 32. confer Exod. 3: 6. *Et dixit: ego ſum Deus Patris tui, Deus Abraham &c.* Item: *Erigam fedus meum inter me & te, ut ſim tibi in Deum & ſemini tuo poſt te.* Gen. 17: 7. & clariffima ejus verba ad Apoſtolos: *Et ne timete vobis ab iis qui trucidant corpus, animam autem non poſſunt trucidare, ſed &c.* Matth. 10: 28. ubi animam & corpus aperte diſtinguit, & hujus vitam tolli poſſe affirmat, illius autem negat.

CII. Atque ita veritati huic tam neceſſariæ ac pretioſæ, in qua humani generis ſummum decus ac nobilitas conſiſtit, quæque omnis conſolationis ac beatitudinis origo ac radix eſt, omnia ſuffragantur; & Scriptura, & ratio, & ipſa anima conditæ hiſtoria. Ut ad certiffimam ejus fidem jam nihil

deſi-

desideretur, nec nisi summa cum impietate ea negari possit. Unde pleræque philosophorum sectæ jam olim eam probare annisæ sunt, etsi in dubia & infirma ista luce magis immortalitatis suspicionem quandam, quam certam fidem habere sese ostenderent, à qua tamen sese depelli non facile patiebantur; adeo ipsi naturæ humanæ hæc veritas adblanditur, & tacitum ejus suffragium habet.

CV. Corpore igitur animæque productis atque unitis, locum habuit illud Gen. 2:7. **ויהי אדם לנפש חיה** *Et factus est homo in animam viventem.* *יש פשוט ויש חיות.* I. Cor. 15:45. seu *animal vivens.* h.e. non amplius erat statua mortua, ut ante, sed persona vivens, movens se, intelligens ac loquens. Atque ita Scriptura corporis animæque unionem exprimit, qua spiritus ille non tantum in hoc corpore hospitatur, illique adest & præest, ut nauta navigio suo; sed arctiori longe unione, qua ita cum illo conjunctus est, ut unum cum illo componat, & corpus illud amplectitur tanquam suum, & tanquam partem essentialem personæ illius, quam cum corpore componit, à qua nulla cogitatione sese separare potest, quamque amat, colit, & curat, & non nisi cum dolore deserit. Unde non solum corpus à mente varie agitur & afficitur, verum & mens ipsa vicissim à corpore patitur, nec intellectu solo illud aliunde lædi vel quoquo modo laborare apprehendit.

CVI. Verba autem illa Gen. 2:7. Chaldæus Paraphrastes, verè quidem, sed non ut *μεταφράζων* transtulit **והוה באדם לרוח ממללא** *Et fuit in Adamo spiritus loquens.* Quo ipso intima hominis natura exprimitur, atque ille ab aliis animalibus discernitur. Individua enim hæc sunt, rationalem esse, & loqui. Quamvis enim animantia quædam easdem, quas nos, voces proferant, unde ea organorum defectu non laborare patet, attamen non sicut nos loquuntur, h.e. sermone externo mentis cogitationes non pingunt & efformant.

CVII. Atque hinc difficilis quæstio exoritur: unde linguæ verborumque copiam habuerit Adamus? *Hebræorum* aliis natura, aliis consensui & instituto, aliis denique solius Dei revelationi ac cœlesti disciplinæ illud adscribentibus. Cum autem nulla lingua homini innata ac naturalis sit, cum verba omnia non natura, sed solo instituto ac pacto significant, ac has vel illas animi cogitationes indicent: cumque in generis humani initio etiam aliorum hominum consensus defuerit: plerique hic ad divinam revelationem confugiunt, Deumque linguæ primigeniæ conditorem introducunt, qui Adamo illam, vel universam, vel quoad præcipua ejus elementa, infuderit.

CVIII. Cum vero non liqueat Deum *externo sono* Adamo præivisse, instarque pædagogi os ejus figurasse; neque etiam de *interno lumine* prorsus constet, quo mentem ejus collustraverit, & memoriæ penum istis verborum vocationumque omnigenarum imaginibus & simulachris, instar artificiosæ tabulæ, veluti peraraverit & impleverit; contra autem pateat, eum adductis ad Adamum animantibus humano more sapientiæ ejus experimentum cepisse, *ut videret quomodo ea appellaturus esset*, Gen. 2: 19. quæ verba saltem arguunt animalium nomina Adamo revelata non fuisse; superest ut naturali ejus intelligendi facultati istam linguam adscribamus, qua sapientissimus mortalium, ut rerum ideas animo comprehensas tenebat, ita eas verborum signis alligare, atque animi sensa effari poterat. Cujus speciem in animalium *ὄνομασθησίου* edidit. Sicut & reliquæ deinceps inter homines linguæ ab hoc fonte originem sumserunt. Atque ita sermonis quoque usus in primo homine naturali ejus intelligendi facultati, peculiari charismate ac sapientiâ adjunctæ, adscribendus venit.

Quo loco
& tempore
homo con-
ditus?

CIX. Similiter de *loco* disquiritur & natali solo, quod conditum hominem primo exceperit: cujus rei ratio cum à Paradisi in mundo situ dependeat, de ea postea videbimus. *Tempus* autem, & dies ejus quasi natalis cum mundi universi natali idem est, cujus characterem loco de creatione paucis attigimus.

Falsa ori-
gines pri-
morum
hominum:

CX. Atque hæc cum fuerit primi hominis origo, sacra & cœlestis, non sine summa humani generis contumelia ac dedecore illi inter veteres philosophati sunt, qui cum Democrito homines, vermiculorum instar, è terris prorepisse; vel cum Epicuro primordialium corpusculorum vario nexu ac temerariis amplexibus compositos dixerunt, illosque adhuc instar fungorum è terrâ enasci, & certo siderum positu animari posse docent, & nobilissimum animal inter sponte nata tantum non ponere non erubescunt. Qui *ἀνθρώπων*, quod pudendum, inter Christianos etiam defensores invenit.

Præcipuè
Præada-
mitarum.

CXI. Nec felicius alii Adamum primum humani generis parentem ac principem negarunt, atque alios ante eum homines, aliumque sæculorum ordinem introduxerunt. Quæ impia nuperi scriptoris assertio vera paganissimi proles & sententiæ de mundi æternitate germanus fœtus est. Contra eam vero universa Scriptura, & tota salutis humanæ œconomia, quæ saltem ad Præadamitarum gentem extendi non potest, manifesto præscribit. Ut non solum novus mundus, sed & nova Ecclesia, novaque salutis adipiscendæ ratio pro novis istis hominibus excogitanda ac effin-
genda

genda veniat; ut *Deus* non amplius *fit unus*, nec *Dominus unus*, nec *fides una*, Gal. 3: 20. Eph. 4: 5. Moses autem, cujus præcipua cura fuit mundi ac Ecclesiæ origines tradere, non solum novorum istorum hominum non meminit, sed & Adamum primum nostri generis parentem memorat. Et ne quis ipsum Adamitarum videlicet solum, quorum ortus Gen. c. 2. describatur, cum de anteriorum hominum creatione cap. 1. agatur, patrem esse cavillentur, illum primo mundi hexaëmero conditum manifesto innuit; unde Judæis, ejus posteris, septimi diei quies perpetuo sacra fuit. Et claris verbis ante Adamum creatum terrarum orbem cultoribus vacuum fuisse narrat: *Et homo non erat ad colendam terram*. Gen. 2: 5. Unde & in N. T. A post. non solum apud Gentiles Athenienses asserit Act. 17: 26. *ex uno sanguine factum esse πάντες ἰσθῶ ἀνθρώπων, ut habitarent ἐπὶ τῆς γῆς*, in omni superficie terra; sed & expressis verbis ad Corinthios, itidem gentiles, scribens Ep. 1. c. 15: 45. Adamum vocat *primum hominem*, *πρόμωτον ἐν ψυχῇ ζωῶν*: primum appellans, qui unquam vitales auras carpsit; ne iterum de Adamitis solum agi existimemus, quorum princeps fuerit: & de novissima resurrectione agens, illi primam istam rerum creationem comparat & opponit, ne de anteriori aliqua creatione, longe ante Adamum facta, cogitemus. Quibus S. Scripturæ testimoniis universæ antiquitatis historia & gentium prope omnium consensus accedit, apud quos hominis primi memoria, etsi variè corrupta, & fabulis inumbrata, non tamen prorsus oblitterata vel deleta fuit; quod à doctis pridem ostensum est.

CXII. Describit Moses deinde *mulieris* creationem, quæ à Deo viro MULIER tradita & in auxilium adjuncta fuit, ad liberorum procreationem, cœconiam, societatem, pietatem, omnemque matrimonii usum, juxta Dei effatum, Gen. 2: 18. *אֵת שֵׁשֶׁת לֹא עָזַר כְּנָגְדוֹ*; quod de conjugii usu nonnulli cum Paraphraste Chaldæo, & A rabe interprete, intelligunt.

CXIII. Fuit autem formata mulier *ex costâ*, sive latere *Adami*, *alto è costa viri*. *sopore obruti*. Gen. 2: 21. ne videl. admirando operi curiosus spectator interesset, vel etiam nudato latere ac ingenti vulnere aperto inamceno nimium visu offenderetur: unde immisso somno à spectaculo isto omnique doloris sensu Deus ipsum avertit, atque evigilanti Evam, tanquam amabilissimam sponsam, ante oculos stetit; quam esse carnem de carne sua, in somno fortasse per ecstasim, divinitus admonitus, pronunciavit. Inde dicitur *mulier esse ex viro*, 1. Cor. 11: 8. atque *ex uno sanguine omne*

humanum genus esse compositum. Act. 17: 26. Atque in eo admiranda Dei sapientia elucet, quod mulierem non ex capite viri, nec ex pedibus ejus fabricaverit; ne vel illa viro imperitare, vel hic eam ut imparem dignari & calcare præsumeret; sed tanquam vitæ sociam ex latere ejus, & loco cordi proximo eduxerit, ut eam tanquam carnem suam amplecti, atque ex sese natam tenerrimè amare non desineret. Sicut etiam ideo mulierem homo ut vidit, mox amavit, & sibi despondit, leges conjugii de individuâ societate & cohabitatione unius viri cum una fœmina, per ipsius os, præscribente Deo: *Ideo relinquet vir patrem suam & matrem suam, & uxori suæ adhaerescet.* Gen. 2: 24. Conf. Matth. 19: 4, 5. *Nonne legistis, quod qui condidit ab initio, marem & fœminam condiderit eos? Et dixit: Propterea relinquet homo patrem & matrem, & adhaerescet uxori suæ, & erunt duo in carnem unam.*

Quo loco

CXIV. Eodem loco, quo creatus fuerat Adamus, productam non esse Evam, sed in Paradiso, probabiliter plane statuit Josephus, Ant. l. 1. 2. Tertull. l. 2. contr. Marc. quod ex ordine narrationis est manifestum.

& tempore?

CXV. *Tempus* quoque creatæ mulieris prima quidem fronte in eundem videtur incidisse diem, quo creatus est vir, Gen. 1: 27. ubi ad finem *Et creavit* dicitur, Deum *hominem, masculum & fœminam, creavisse.* Verum rectius illud per anticipationem intelligitur, ut significetur quid voluerit Deus ut de homine suo tempore fieret; & qualis futurus esset, masculus nempe & fœmina. Non enim uno eademque die hæc peracta esse, historiarum series, & processus in creatione fœminæ observatus satis evincunt. vide Gen. 2: 8, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22. Quæ tam augusta ac varia opera an tam parvo tempore perfecta sint merito dubitare licet. Equidem nulla nos ratio cogit ad istud affirmandum: nec pro magnitudine operum Dei est, illas in tantas angustias cogere, illumque in tanti negotii opere, atque reliquorum omnium capite & fastigio, adeo veluti festinantem inducere.

Iudaorum
figmentum
de hominæ
bicipite.

CXVI. Monstrum autem ex primo homine fecerunt Judæi, atque illud pro operum Dei digno videl. colophone & generis humani principio, invexerunt, qui fabulis suis hominem duplicem & biformem fabricaverunt, androgynum nempe, à fronte marem, à tergo fœminam, cui nascenti binas animas, & corporis omnia membra bina dederunt. Quod commentum ejus vetustatis est, ut etiam apud Platonem legatur. Verum contra Scripturæ auctoritatem, quæ Adamum in Edene solitarium memorat, atque ex illa solitudine occasionem mulieris creandæ sumtam dicit.

CXVII. Im-

CXVII. Impia autem sunt quæ Rabbini fabulantur, Deum ultima diei vespera præventum animalia quædam imperfecta reliquisse, atque hinc Faunos & Satyros exortos. Quæque pari audaciâ nugantur de cæli foramine in Septentrione, veluti imperfecti operis argumento, aperto relicto.

CXVIII. Atque ita absoluto opere suo requievit Deus, non veluti lassus, ac mundi conditi regimen ac conservationem negligens; sed novas rerum species creare, sive vocare ac jubere ulterius desiit; primum mundi Sabbatum acturus, & in mundo à se condito sese glorificaturus. Ut ita exemplo suo doceret, consideranda nobis Dei opera, inque eorum meditatione, ac Dei creatoris glorificatione omnem porro ætatem agendam. Quod erat primævum illud & perpetuum Sabbatum, quod homo unà cum Deo, non per dierum intervalla, sed continuo ac per omnem vitam acturus fuisset.

*aliquæ
eorum im-
pia fabule.*

*Dei post
creationem
universi
quies.*

LOCUS SEXTUS
De PROVIDENTIA DEI

CAPUT XLIII.

De Providentia Dei in genere.

PROVI-
DENTIA
Dei:

I.

Um Deus non sit momentaneus creator, sed opus suum continuo influxu foveat & sustentet, ejusque perpetuam curam gerat; hinc jam emergit actualis ejus *providentiâ*: de qua nunc acturi, videbimus 1. Quod sit providentia divina. 2. Quid ea sit. 3. Qualium rerum sit.

quam va-
riè variè
negans;

II. Negavit providentiam Dei inter veteres philosophos Epicurus, qui omnia casui adscripsit, Deos verò, ne tranquillo ipsorum otio intercederet, introduxit tales, qui nec sibi haberent, nec aliis exhiberent negotium, quique placidæ ac stupentis essent divinitatis. Aristoteles intelligentiis & corporibus cœlestibus inferioris mundi curam attribuit; Deum autem rerum tantum species curare docuit. Stoici melius suo fato, recte accepto, omnia subjecerunt. Plato autem et si primus providentiam nominavit, non tamen ad omnia & singula eam pertingere statuit. Inter Christianos etiam, quamvis omnes eam in genere agnoscant, in specie tamen quoad particulares ejus actus & opera variè impingunt.

Sed asserit
S. Scriptura
ra.

III. Testatur eam clarissime S. Scriptura, quæ cum rerum creatione earum providentiam conjungit. Vid. Psal. 33: 6, 9, 13, 14, 15: *Deus ille qui fecit mundum & omnia quæ in eo sunt, ipse dat omnibus vitam, halitum & omnia. In ipso enim sumus, & movemur, & vivimus.* Act. 17: 24. & seqq. *Potenti suo verbo portat omnia.* Hebr. 1: 3. *Omnia operatur secundum consilium voluntatis suæ.* Eph. 1: 11. quin & integris capitibus eam docet, Job. 38, 39, 40. Capp. Psal. 8, 19. 104, 107. & singulis ferè paginis adstruit.

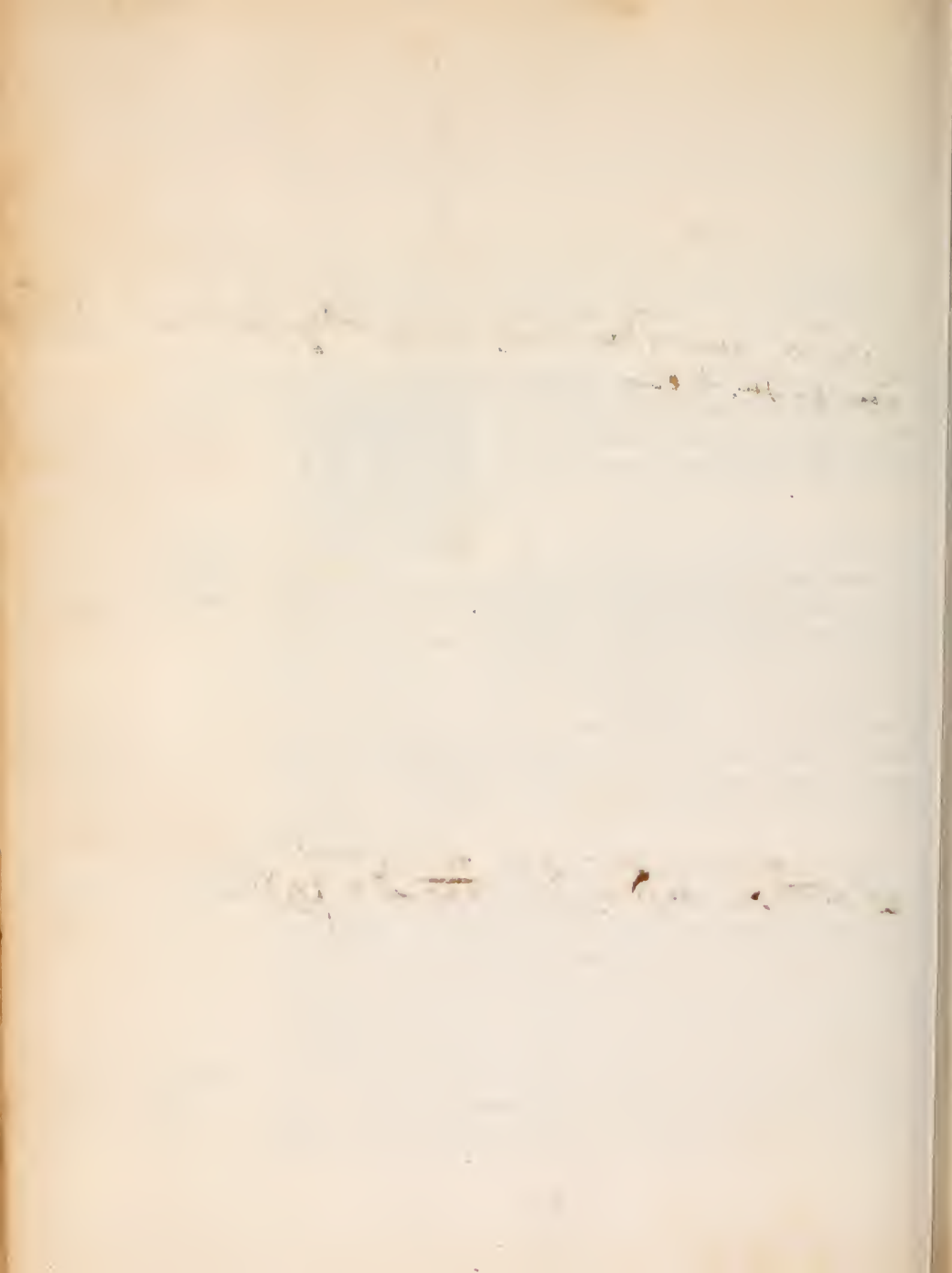
IV. Requirit autem eam, cum ipsius Dei, entis perfectissimi, sapientissimi, optimi ac potentissimi, natura, à quâ si omnia non dependant, ipsa ejus notio & essentia tolletur; tum etiam rerum creaturarum con-
silio,

& ratio.

27. 1. 5. 27.
et 1. 1. 34.

Circa providentiam episcopi objecta varia et Be
camp. H. C. 4. Moznans.

2. Cum etiam prebat S. S. et rationibus item propriis
Dom. 2. Aidam de caa Dei p. 8.

quæ cum ex nihilo productæ sint, & de nihilo tam multum participant, neque à se ipsis vim ullam subsistendi habeant, ne quidem uno momento subsisterent, si non eadem illâ manu, quæ eas formavit, continuo sustentaretur. Et liquidò probat eam sapiens illa rerum omnium gubernatio, quæ à superiori aliquâ causâ & mente procedit, quæ nonnunquam singularibus eventis, veluti cœlesti quadam luce sese prodit, & præsentem Deum testatur: quo ab ipsis Ethnicis referuntur imperiorum revolutiones, futurorum prædictiones, singularia in impios judicia, conscientiæ morsus, alia, quibus Deus sese *ἀμείβετον* testimonii expertem non fuit. Act. 14: 17. Ita ut omnia ex Deo, per ipsum, & in ipsum sint. Rom. 11: 36. & ipse sit α & ω , principium & finis, primus & ultimus. Apoc. 1: 8, 11.

V. Providentia autem hæc, Gr. *πρόνοια*, Hebræis *חֵסֶד* dicta, vocabulo cognitionis ad voluntatem & affectus, atque inde porro ad externum opus translata, est potentissima illa Dei actio, qua creaturis jam existentibus prospicit in omnibus, easque regit, secundum consilium voluntatis suæ. Eph. 1: 11.

Ejus definitio.

VI. Verum natura ejus distinctius apparebit, cum ex actibus, tum ex objecto illius. Actus illius, non in se, sed ratione effectorum & modi considerandi, diversi, tres sunt, conservatio, cooperatio seu concursus, & gubernatio.

ACTUS tres.

VII. Et *conservationem* quidem rerum omnium docet, cum Scriptura S. *Deus qui fecit mundum & omnia in eo, quique cœli & terra Dominus est, nullius indiget, sed ipse omnibus dat vitam, & halitum, & omnia. In ipso vivimus, movemur & sumus.* Act. 17: 24-28. *Tu ille Jehova solus es, tu fecisti cœlos &c. & tu vivificas, conservas, hæc omnia.* Neh. 9: 6. *Hominem & pecus servas, Domine.* Psal. 36: 7. *Omnia ra, fert verbo potentie sue.* Hebr. 1: 3. *Aperis manum tuam, satiantur bono: occultas quidem: faciem tuam, consternantur: auferis spiritum eorum, exspirant, & ad pulverem suum redeunt. At mittis Spiritum tuum, creantur, & innovas faciem terra.* Psal. 104: 28, 29, 30.

CONSERVATIO. quam docet cum s. Scriptu-

tum ratio;

VIII. Cum enim Deus sit ens infinitum, independens & perfectissimum, omnia quæ extra ipsum sunt, utpote ab ipso creata & producta, ab ipso dependere debent: si enim vel uno momento ea per se possent subsistere, eo ipso independentia forent; quæ solius Dei notio est.

de notionibus Dei,

IX. Similiter etiam creaturarum imbecillitas potentem hanc Dei maiestatem, quæ creaturarum sustinentur, & continuo veluti reproducantur, requirit: non enim,

et creaturarum,

14. l. p. 3. 4.

1. A.

enim, si nunc eæ existunt, sequitur eas etiam cras & sequentibus diebus exituras; cum inter partes istas durationis, ac temporis nullus sit nexus. Et verò, si vel uno momento sese conservandi facultate polleant, eo ipso independentes statuentur, atque adeo etiam æternæ.

*maxime
rationabi-
lium.*

X. Atque hoc, ut in omnibus creaturis, ita præcipuè apparet in rationalibus; quæ, cum nobilissimæ atque actuosissimæ sint, vel maximè sese subsisterent, si talis aliqua facultas in creaturis daretur. Verum neque illas potestate sese conservandi pollere, ex imperfectionibus multiplicibus, quibus laborant, apparet. Si enim eæ facultatem tam immensam haberent, ut sibi sufficientes essent ad existendum, utique multo magis sufficerent ad sibi tribuendum perfectiones illas omnes, quas vellent; hoc enim levius est, quam ipsam substantiam, cui eæ perfectiones attribuuntur, conservare. Hoc autem eas non posse, imperfectiones earum testantur. Deinde si ea in nobis facultas foret, mens nostra procul dubio ejus conscia foret, cum eam singulis momentis exercere deberet: nos autem eam in nobis non deprehendimus. Ut manifestum sit nos à causa superiori dependere, atque ab ea conservari.

Quid sit?

XI. Conservationis autem naturam quod attinet, non est illa, sicut etiam creatio, actio aliqua Dei, per modum alicujus fluxus aut virtutis, à Deo distincta, & extra eum transiens. Verum sicut creatio nihil aliud est, quam essentia Dei, apprehensa cum voluntate seu jussione ut res existat, una cum mutatione status inde in re creabili consecuta: ita & conservatio nihil aliud est, quam eadem æterna & efficax Dei jussio, ut creaturæ porro sint, considerata cum coexistentia effectus sui. Neque etiam in creaturâ dicit passionem aut quicquam aliud ab illius essentiâ diversum, sed potius ipsam ejus essentiâ, cum respectu continuæ à Deo dependentiæ.

*A creatio-
ne non re-
aliter, sed
ratione
differt.*

XII. Unde à creatione realiter non differt, sed ratione tantum. Utræque enim dicit eandem Dei voluntatem seu jussione, per quam res existunt, & esse perseverant: atque eundem utraque habet terminum, nempe ipsum esse rerum, ut quod primo producit, & productum continuatur; idque non per actionem seu jussione interruptam, sed continuam, imo eandem.

*Eius mo-
dus.*

XIII. Modum autem quo Deus conservationem hanc peragit, penetrare creaturæ imbecillitas vix permittit, cum operationes entis infiniti à naturâ finitâ plenè percipi non possint. Observare tamen licet creaturarum discrimina; juxta quæ Deus ipsas variè conservat, prout eæ sunt vel sub-

substantiæ, cum intelligentes, tum materiales, vel modi substantiis super-
venientes. Quæ omnia Deus conservat, cum singulatim, tum junctim,
quatenus una res per aliam conservari potest. Quæ particulatim tradere
brevitatis studio omittimus.

XIV. Hæc conservationis efficacia tanta est, ut sine ea omnia mox in *Conser-
vationis effi-
cacia.*
nihilum relaberentur, sicut subtractis columnis ædificium ruit; vel eo-
dem modo, ut influxu solis cessante lux omnis protinus cessaret; vel po-
tius uti cogitationes nostræ, ubi mens nostra ab iis sese avertit, statim
evanescent.

XV. Non ergo Deus in annihilationem tendit actione positivâ, sed
solummodo actionis suæ subtractione, seu negatione: secus enim actione
positivâ Deus in nihilum tenderet, quod absurdum; imo si actione
positiva res aliqua à Deo annihilari deberet, eo ipso annihilari non pos-
set: si enim cessante Dei influxu res adhuc permanere & subsistere posset,
jam ex se ipsâ sufficiens & à Deo independens foret, nec ejus dominio sub-
jaceret.

XVI. Est ergo annihilatio non alio modo concipienda, quam si Deus *Annihila-
tio.*
omnipotenti sua jussione & voluntate juberet, ut res aliqua tantum ad
certum tempus sit; quo elapso res illa tum esse desineret, non per novam
Dei actionem, sed per cessationem actionis prioris, quæ terminum
suum jam attigisset, quaque res jam juberetur non amplius esse.

XVII. Quamvis autem Deus ita facillimè creaturam annihilare pos-
sit, nullam tamen hæcenus annihilavit, imo nullam fortasse annihilatu-
rus videtur unquam, nam tum frustra eam creavisset. Ut vanum sit
querere, an non Deus universum hoc annihilare posset exceptâ solâ terrâ?
& an tum non daretur vacuum? Quid enim hic fieri posset, & quid
tum futurum esset, ignoramus, neque ejus rei ideam ullam habemus: jux-
ta ideas autem rerum, quas nunc habemus, manifestum est id fieri non
posse, quia nos id concipere non possumus nisi errando: Deus autem er-
roris causa esse non potest: atque adeo si tale quidquam facere voluisset,
aliam procul dubio mundi & extensionis ideam nobis dedisset.

XVIII. Secundus actus providentiæ Dei, est cooperatio ejus cum *CON-
CURSUS,
à Durando
negatus,*
omnibus causis secundis, & actionibus earum; qui *concurfus* vulgo appel-
latur. Quem perperam negavit Durandus, non aliter Deum cum creaturis
concurrere faciens, quam ipsas & agendi vim primo iis inditam conser-
vando; quod est creaturam facere à Deo independentem & primam cau-
sam actionum suarum; Deum autem negare principium & finem rerum
omnium.

adstruitur
è Scriptu-
râ.

XIX. Datur ergo hic concursus Dei, seu influxus ejus, non tantum moralis, verum physicus, & maximè positivus, aut potius hyperphysicus; atque immediatus, cum ratione virtutis, tum ratione suppositi; ita ut omnis creaturarum motus à prima causa in particulari dependeat. *Non longe abest ab unoquoque nostrum; in ipso enim vivimus, & movemur, & sumus.* Act. 17: 27, 28. *Deus, omnia nostra opera operatus es nobis.* Esai. 26: 12. *Deus omnia operatur in omnibus.* I Cor. 12: 6. *Ex ipso, per ipsum, in ipsum sunt omnia.* Rom. 11: 36.

Diviso e-
jus apud
Scholasti-
cos.

XX. Dividi ille à Scholasticis solet in simultaneum, quo Deus una cum creaturis in earum actiones influere ponitur, non vero in creaturas ipsas; & prævium, quo præterea in ipsas creaturas influit, eas præmovendo, excitando & prædeterminando, atque ad agendum applicando: qui duo concursus non differunt tempore, sed tantum naturâ & causandi ratione. Priorem concursum tantum agnoscunt Jesuitæ; posteriorem ponunt Dominicaniani, juxta Augustinum & Thomam.

Concursus
simultane-
us rejici-
tur.

XXI. At vero per concursum istum simultaneum Deus non erit principium & finis rerum omnium, sed tantum statuitur causa sociæ creaturarum; quæ ita cum Deo æquantur: & creaturæ hoc pacto se ipsas ad actionem excitabunt & applicabunt, & à Deo erunt independentes; quod absurdissimum est. Ut necessum sit ponere concursum Dei prævium, qui creaturam ad agendum excitet & deducat: imo nullus datur Dei concursus, etsi tempore sit simultaneus, qui natura & causalitate prævius non sit; nunquam enim agit creatura, sive primo actionis suæ momento, sive seqq. quin semper præmoveatur & pendeat à Deo, à quo omnia sua habet, & esse, & operari.

Item con-
cursus in-
differens,
positus in
creatura
potestate.

XXII. Estque hic concursus, seu influxus Dei, non generalis & indifferens, instar solis, qui à quacunque creaturâ determinetur, quod Jesuitæ volunt; sed *prædeterminans*, idque prædeterminatione physica, ut ita loquamur, qua creaturæ potenter excitantur ad agendum per præmotionem præviam, & ad certum objectum applicantur. *Dextrum ei fuit auxilium Hierosolymam, ut poneret arietes, ad aperiendum foramen conquassatione, ad tollendam vocem cum barritu, &c.* Ezech. 21. 22. *Jehova dixit ei, maledic Davidi, ecquis dicat, quare sic facis? 2 Sam. 16: 10.* Secus enim creaturæ se ipsas moverent, & non omni modo à Deo dependerent; quod summæ Dei perfectioni repugnat.

Concursus
vocabulum

XXIII. Sed accuratè loquendo, non tam concursus Dei, vel præcur-
sus, vel prædeterminatio ejus datur, quam quidem Operatio Dei, ut

Scri-

Scriptura loquitur, qua omnia operatur in omnibus. *In ipso vivimus, & nō satis ac-*
movemur, & sumus. Act. 17:28. *Omnia operatur secundum consilium vo-*
luntatis sue. Eph. 1: 11. Nec quicquam isti operationi divinæ magis ad-
 verfum est, quam concursus ille Jesuitarum indifferens, generalis, sub-
 sequens, conditionalis & inefficax; per quem tollitur Dei independentia,
 sapientia, omniscientia, omnipotentia, & gubernatio; & homo ipse causa
 & dominus non tantum actionum suarum, sed & vitæ ac salutis suæ con-
 stituitur.

XXIV. Naturam autem concursus quod attinet, respectu Dei, non
 consistit ille in qualitate quadam, virtute, actione, vel motione aliqua
 creata à Deo in creaturas transeunte: talis enim virtus, aut actio Dei crea-
 ta, à Deo diversa, non datur, nec dari potest, & si vel daretur, ipsa cum fi-
 nita esset, ad agendum concursu divino egeret, atque hic rursus alio, &
 sic in infinitum.

*Concursus
Dei quid
sit?*

XXV. Actio ergo hic concipienda est, qualis in creatione & conserva-
 tione, nimir. jussio æterna, unica & simplicissima, voluntatis Dei, qua effi-
 caciter res omnes vult agere & operari, considerata cum sua tendentia ad
 creaturarum actiones, seu cum coëxistentia effectus sui, h. e. mutatione
 status in creaturis inde exorta.

XXVI. In creaturis autem concursus nihil aliud dicit nisi mutationem
 illam status, seu actiones earum, consideratas cum dependentiâ suâ ab æter-
 nâ hac volitione Dei. Quæ dependentia actionibus creaturæ solummodo
 superaddit modum cogitandi, non realiter diversum ab illâ actione: quoad
 Deum autem & creaturam dicit relationem realem, ex Dei concurrentis
 & actionis creaturæ positione resultantem.

XXVII. Ita ut concursus Dei realiter non differat à creatione & con-
 servatione, non solum respectu Dei, in quo omnia unum sunt, verum
 etiam respectu creaturarum, quæ eâdem Dei actione, seu potius jussione,
 creantur, conservantur & operantur. Quatenus enim esse creaturarum è
 nihilo producitur, jussio illa Dei est creatio; quatenus essentia earum con-
 tinuatur, est conservatio; quatenus vero Deus illam conservat & continuo
 quasi reproducit, cum actione sua, cumque mutuo illo rerum & actionum
 inter se nexu & dependentia, quam Deus inter illas esse voluit, ut unum
 sit per & propter aliud, tum volitio & jussio illa Dei appellatur concu-
 rus. Atque adeo hæc efficacissima Dei conservatio, & continua rerum
 reproductio, una cum actionibus illarum, longè aliud quid est quam de-
 bilis illa conservatio Durandi & sequacium.

*Non differt
realiter à
creatione
& conserva-
tione.*

XXVIII. Cum vero duo sint actionum genera, volitiones & motus, utrobique Deus concursum suum præbet, cum ad actiones naturales & materiales, tum ad liberas & contingentes.

*Concurfus
Dei ad a-
ctiones ma-
teriales.*

XXIX. Ad actiones materiales seu ad motum, Deus concurrat, conservando materiam & motum in eâ; efficiendo nimirum ut eadem motus quantitas in materiâ maneat, quamvis ille sit nunc in his, nunc in aliis corporibus. Cum autem motum aliter determinat Deus, quam juxta ordinarias, aut nobis cognitatas naturæ leges fieri debebat; aut saltem quando nobis incognitum est quomodo actio Dei cum legibus naturæ conveniat, tum ille concursus Dei cum motu, miraculum appellatur. *f. 64. 1. 9.*

& liberas.

XXX. Alterum genus actionis in creaturis est immaterialium, seu cogitationum & volitionum: quas producit Deus, quatenus efficit ut substantia cogitans seu volens porro sit, cum alia atque alia volitione. Sicut autem in rebus materialibus miraculum est, quando Deus extraordinaria aut nobis incognita motus determinatione utitur; ita & in substantiis cogitantibus ad instar miraculi est divina gratia: quæ ab ordinario Dei concursu differt, tum quod indebita sit, tum quod non solum, ut in ordinario concursu, à Deo hic producantur actiones, sed etiam ipsum earum principium & potentia, quæ per peccatum impedita & corrupta erant.

GUBERNATIO.

XXXI. Tertius providentiæ divinæ actus, qui que maximè propriè providentiam Dei notat, est *Gubernatio*, seu deductio rerum omnium ad suos fines; idque non solum per suppeditationem mediolorum ad hoc conducentium, sed potentissimâ & efficaci operatione, ut certo finem suum assequantur. *Omnia, quæ vult, Dominus facit in cælo, & in terra, & omnibus abyssis.* Psal. 135: 6. *Jehova regnat in seculum & perpetuitatem.* Exod. 15: 18. *Furavit Jehovah Deus exercituum, dicendo: Si non, quemadmodum cogitavi, vel delineavi, ita existit, & quemadmodum consului, illud ipsum stabit vel stat.* Esai. 14: 24.

*qua est vel
communis,*

XXXII. Gubernatio ista vel *communis* est, vel *specialis*. Communis est, qua Deus omnia simili modo gubernat. Quo pertinet 1. Lex naturæ, omnium rerum communis. *Numquid per dies tuos jussisti mane se sistere? fecisti, ut sciret aurora locum suum?* Job 38: 12. 2. Inclinatione seu determinatio naturæ, ad agendum juxta legem istam. *Sed homo ad arumnam nascitur; & filii prunæ sublimè volant.* Job. 5: 7. quo etiam refertur instinctus naturalis in brutis. *Abi ad fornicam, ô piger; aspice vias ejus, & sis sapiens.* Prov. 6: 6. *Quatuor ista parva terra sunt; & illa sapientia sunt, apprimè sapientia.* Prov. 30: 24. qui ab ipsâ naturâ non differt, cum

in

in illis nihil reprehendatur, quod per leges mechanicas explicari non possit. 3. Potentia quædam obedientialis, ut vulgo dicitur, qua creaturæ aptæ sunt ad parendum imperio Dei. *Benedicite Domino, omnes exercitus ejus, ministri ejus, facientes voluntatem ejus.* Psal. 103:21.

XXXIII. Specialis gubernatio est, quâ Deus rationales creaturas morali modo gubernat, præscribendo ipsis leges, quas promissis & pœnis sancit. Requirit autem eam singularis creaturarum rationalium conditio, quæ cum liberæ sint, consilio & libertati congruenter gubernandæ sunt. *vel specialis, quæ fit morali modo;*

XXXIV. Gubernationis hujus hoc proprium est, quod Deus bonum & malum, sub ratione premii & pœnæ, creaturæ intelligenti non destinet, nisi sub conditione officii adimplendi vel negligendi.

XXXV. Præstatio autem conditionis hujus rationem non habet mediâ à Deo absolutè destinati, ac creaturæ confertæ; non enim à Deo propriè, sed ab homine ea præstatur, interveniente Dei grâtiâ: verum potius rationem habet causæ moralis, ab homine profecta; sicut ex. gr. preces sunt causa moralis impetrati beneficii.

XXXVI. Absolvitur moralis hæc gubernatio docendo & implendo. Docendo gubernat Deus, partim legem ferendo, partim eam sanciendo. Lex fertur præcipiendo & prohibendo. Sancitur promittendo & comminando. Implendo autem gubernat Deus præstando illa quæ docuit. *ac docendo & implendo absolvi-
vitur.*

XXXVII. Atque ex speciali illa gubernatione creaturarum rationalium fluit fœdus istud, quod est inter Deum & creaturas rationales: quod fœdus est quasi contractus quidam Dei cum creaturâ, quo Deus præcipit, promittit, minatur & implet; creatura autem Deo stipulanti suum promittit obsequium. *Hoc die Dominus Deus tuus præcipit tibi facere statuta & judicia hæc. --- Dominum jussisti dicere hodie, quod factus sis tibi in Deum, & quod ambules in viis ipsius Et Dominus jussit te dicere hodie, quod factus sis ipsi in populum peculii &c.* Deut. 26: 16, 17, 18. Ita ut ad gubernationem hanc pertineat generalis natura fœderis. *Vnde fluit fœdus inter Deum & creaturas rationales.*

XXXVIII. Vi istius fœderis creaturæ rationalis moralia opera semper respectum habent ad felicitatem, ut præmium, vel infelicitatem, ut vindictam: atque hinc etiam exoritur vis & ratio conscientiæ, vel accusantis, vel excusantis: quæ est judicium rationalis creaturæ de se ipsa, prout subicitur legi ac fœderi Dei. *Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, contestificante ipsorum conscientia, & inter se invicem cogitationibus accusantibus, vel etiam defendentibus.* Rom. 2: 15.

De Providentia Dei in specie.

Providentia divina
OBJECTUM,
Omnia, etiam minima.

Explicatis hisce providentiæ divinæ actibus, sequitur nunc consideratio objectorum ejus, quæ videnda sunt tum in genere, tum quoad præcipuas illorum species.

II. Atque in genere quidem S. Scriptura pronuntiat, divinam providentiam versari circa omnia & singula, etiam minima quæque. *Intueamini volucres cæli, non enim serunt, neque metunt, neque cogunt in horrea, sed Pater ille vester cælestis alit eas. Ac de vestitu quid solliciti estis? discite quomodo lilia agrorum auferant: non fatigantur neque nent.* Matth. 6: 26, 28. *Nonne duo passeruli assario vaneunt, & unus ex eis non cadet in terram sine Patre vestro?* c. 10: 29. *Oculi omnium in te sperant, & tu das ipsis cibum suum in tempore suo; aperiens manus tuas & satians omne vivens benevolentia.* Psal. 145: 15, 16. *Leones juvenes rugientes ad prædam, & ut quarant à Deo cibum suum.* Psal. 104: 21. *Ex pulvere terra pediculos produxit.* Exod. 8: 16, 17. *Locustas fecit ascendere super terram Ægyptiorum, ut absumerent omnem herbam ejus terræ.* c. 10: 12. *Hæ dicuntur exercitus ejus numerosus & robustus, faciens verbum ejus.* Joël. 2: 11.

quod etiam docet recta ratio.

III. Atque hoc etiam recta ratio docet. Nisi enim aliquid à Deo statuere velimus independens, ac per consequens infinitum, necesse est omnia Deo subdere, usque ad minutissima quæque, cum illa etiam entitatem & motus operationesque suas habeant. Imo quo viliora & debiliora statuentur in semet ipsis, eo magis Dei gubernatione & sustentatione indigebunt.

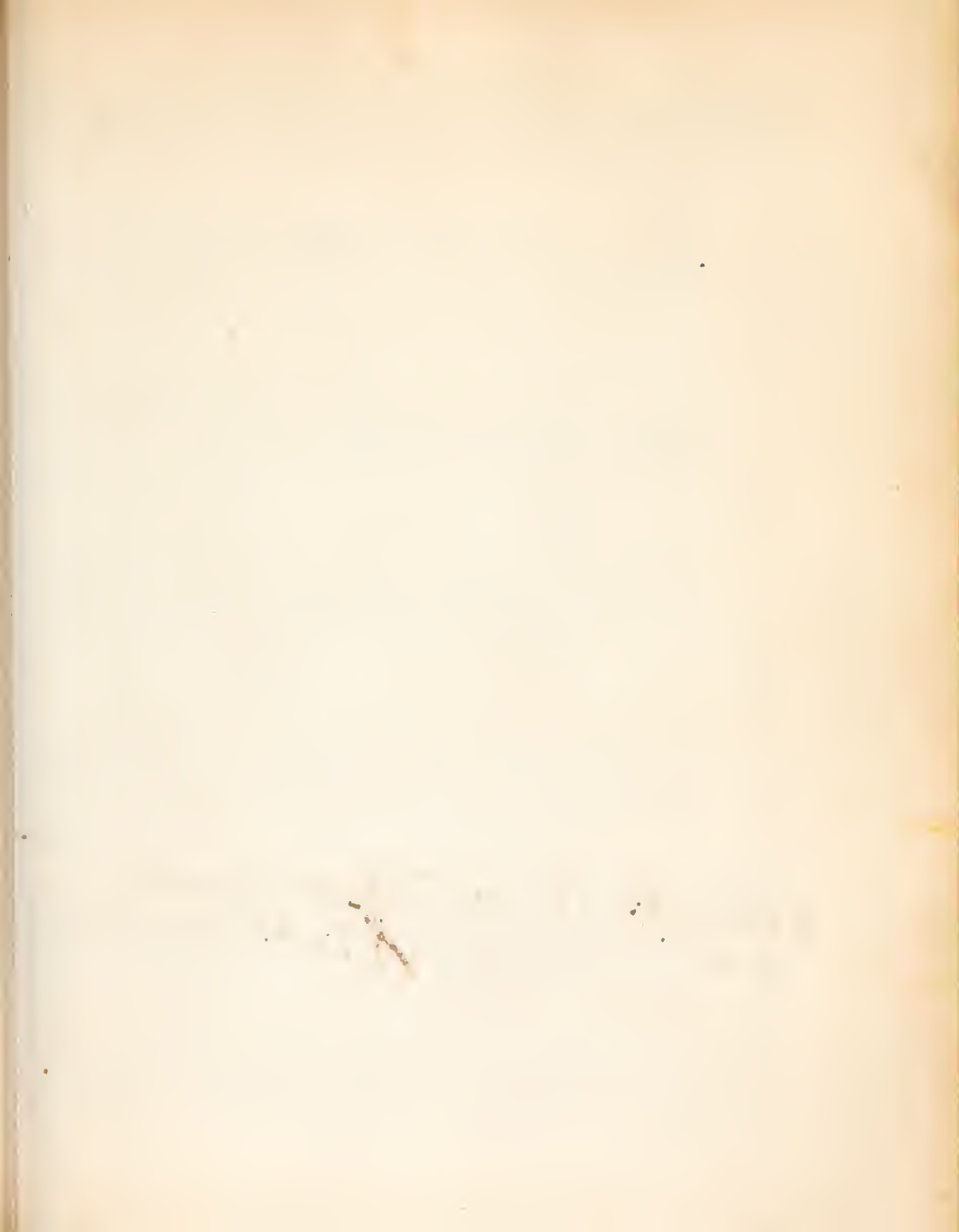
IV. Est ergo ea causa omnium rerum universalis, quatenus omnia ejus directioni subjiciuntur: & simul particularis, quatenus omnis realitas, quæ in effectis est, licet causis secundis etiam adscribatur, à Deo tamen solo immediatè proficiscitur. Quoad providentiæ divinæ autem effectus rectè Deus dicitur majorem curam gerere hominum, quam brutorum, & inter homines, fidelium, quam reliquorum. *Spem habemus in Deo vivo, qui est salvator omnium hominum, maxime fidelium.* 1 Tim. 4: 10.

Omnes etiam rerum species.

V. Res autem omnes, extra Deum, ut ad earum species descendamus, vel necessariæ sunt, vel contingentes.

Sive neces-

VI. Res necessariæ vulgo appellantur res physicæ seu naturales: quas à Deo

VIII. gte. Vork: Dissert: tom. V. et C.
tom 1° pag. 342. Liberté et Laiten
in passionis.

à Deo dependere extra omnem est controversiam, tum quoad naturam *saria sint,* quam habent, quâque necessario agunt; tum quoad ordinem, quem inter *seu naturales,* sese in hoc universo servant. Numquid ligas amœnitates Pleadum, & rudentes Orionis solvis? Job. 38: 31. Tuus est dies, etiam tua est nox. Tu constituisti luminare & solem. Tu fixisti omnes terminos terre: aestatem & hiemem tu formasti. Psal. 74: 16, 17. Dominus respondet cœlo, & illud terra; terra autem frumento respondet, & musto, & oleo, & illa respondent *Fizreëli.* Hof. 2: 20, 21.

VII. Atque hæc rerum naturalium gubernatio elucet in rebus inanimatis, earumque continuâ conservacione, usque ad herbarum agri & germinum curam. Matth. 6: 28, 29. *Faciens germinare graminem pecudi & herbam ad culturam hominis, educendo panem ex terra.* Psal. 104: 14. unde pluvix, ros, siccitas &c. Deo adscribuntur. *Et dabo pluvias vestras in tempore suo, & dabit terra proventum suum & arbor agri dabit fructum suum.* Levit. 26: 4. *Si præcepta mea audiveritis, dabo pluviam terra vestra in tempore suo, pluviam primam & serotinam, & colliges frumentum tuum, & mustum & oleum tuum.* Deut. 11: 13, 14. Deinde in fecunditate vel sterilitate animantium. *Et faciet te Jehovah abundare in bonum in fructu ventris tui, & in fructu bestie tue, & in fructu terra tue. Et comedet fructum bestie tue, & fructum terra tue donec profugeris, quia non supererit tibi frumentum, mustum, & oleum, genitura bonum tuorum, & fœtura pecoris tui, donec perdidit te.* Deut. 28: 11, 51. præcipue autem in propagatione generis humani, quod Deo vel maximè curæ est. *Dominus qui extendit cœlos & fundavit terram, format spiritum hominis in medio ejus.* Zach. 12: 1. *A Deo Patris tui, qui auxiliatur tibi, & ab Omnipotente, qui benedicit tibi, benedictionibus cœli desuper, benedictionibus abyssi, quæ jacet infra, benedictionibus uberum & uteri.* Gen. 49: 25. *Et recordatus est Deus Rachelis, & aperuit uterum ejus.* Gen. 30: 22.

VIII. Speciatim providentiæ Dei subjacet uniuscujusque hominis vita & mors; ita ut terminus vitæ cujusque immobilis & fixus sit, cum omnibus suis circumstantiis. Quod contra Remonstrantes, Lutheranos & Semipelag. quoslibet patet ex sequentibus Scripturæ dictis: *Decisi sunt dies ejus, numerus mensum ejus est tecum, limites ejus fecisti & non transibit.* Job. 14: 5. *In libro tuo omnia illa scripta sunt; dies qui formati sunt, & non erat unus inter illos.* Psal. 139: 16. *Capilli capitis omnes numerati sunt.* Matth. 10: 30. *Nemo iniecit in eum manum, quia nondum venerat hora ipsius.* Joh. 7: 30. *Palmares fecisti dies meos, & vitale avum meum est quasi.*

Quo pertinet vitæ terminus.

quasi non esset coram te. Psal. 39: 6, Dominus eum percutiet, aut dies ejus veniet & morietur, aut in praelium descendet & conficietur. 1 Sam. 26: 10.

IX. Quod tamen decretum Dei non excludit hominum curam & officium. Nam eodem de vita hominum decreto simul Deus decrevit media, per quæ ille terminus, quem Deus statuit, attingendus foret. Non enim Deus format primo decretum, quo absolutè decernit finem, & postea alio decreto decernit media. Tum enim media non amplius forent media, nec necessaria forent, si Deus absolutè jam decrevisset finem, & alio demum decreto decerneret media. Quibus ergo decernit longævam vitam, illis eam decernit ut benè utentibus medijs & libero arbitrio. Qui bonus liberi arbitrii usus, cum virtute conjunctus, causa moralis est longioris vitæ, absque quâ Deus eam in bonum non concederet; sicut ab alterâ parte impietas causa moralis est brevis vitæ. *Honora patrem tuum & matrem tuam, ut יְרַכֵּן: longi sint dies tui super terra. Exod. 20: 12.*

Sive contingens.

X. Major autem difficultas est circa res contingentes, quomodo illæ, cum tales sint, providentiæ divinæ subesse, & ab ea determinari possint. Quod ut intelligamus, videndum est 1. qualis, & unde contingentia in rebus sit. 2. quomodo res illæ contingentes à Deo gubernentur, ut non tollatur earum contingentia.

Contingentia generis quadruplex.

XI. Contingentiæ, latissimo sensu, quadruplex datur genus: primum, quod complectitur naturas rerum, quatenus illæ cum natura Dei non habent necessariam connexionem, adeoque hætenus contingenter existunt. secundum, quod ex causis physicis resultat, accidentaliter seu contingenter operantibus; tertium, quod ex libero arbitrio in bono occupato; quartum, quod ex natura & consideratione mali moralis oritur. Aut ut paulo adductius hæc concipiamus, triplex præcipue circa res contingentes erit difficultas. 1. quomodo se habeat providentia Dei circa res & actiones contingentes naturales. 2. quomodo circa voluntarias. 3. in specie & præcipue quomodo circa malas.

CONTINGENTIA
ex naturis rerum & causis physicis contingenter operantibus, quomodo

XII. Quod attinet primum contingentia genus, ut pateat quomodo res naturales contingentes providentiæ divinæ subsint, notandum est, respectu Dei nihil omnino contingens esse, hoc est, tale quod sua naturâ possit existere vel non existere: nulla enim res creata propria sua vi potest existere, vel aliquid agere; & nihil fit vel existit nisi per Dei potentem jussu & voluntatem, quæ cum ab æterno extiterit, inde necessitas existendi in omnibus rebus creatis ab æterno: & ita re ipsa nulla datur contingentia, sed ista, ut & rerum possibilitas, intellectus nostri tantum est defectus circa

ca rei existentiam, cum omnia à Decreto Dei immutabiliter pendeant; *providentia divina subsistit?*
ut supra ostensum est.

XIII. Omnis ergo quæ & qualiscunque in rebus est contingentia, ut & necessitas, à Deo exorta est, & ab illo dependet; ita ut sublata Dei providentia nulla in rebus contingentia foret, sicut nec necessitas, nec libertas; cum à voluntate Dei omnis sit rerum necessitas, à libertate ejus omnis creaturarum libertas, & ab immutabili ejus ordinatione omnis rerum contingentia. Hinc Scriptura rerum maximè contingentium ordinationem Deo adscribit. *Qui percutit quemquam ita ut moriatur, moriendo morietur. Et si quis non quaesivit, sed Deus occurrere fecit manui ejus, ponam tibi locum quo fugiat.* Exod. 21: 12, 13. *Ut si quis cum proximo suo iverit in sylvam ad cadendum ligna, & se exuerit ferrum à ligno, & invenerit proximum ejus ita ut moriatur.* Deut. 19: 5. *In sinum, in cavum, conjicitur fors, à Domino autem est tota ratio ejus.* Prov. 16: 33. *Nonne duo passeruli assario veniunt, & unus ex iis non cadit in terram, sine Patre vestro?* Matth. 10: 29.

7 f. 1. 20

XIV. Neque etiam pugnat, idem respectu causarum suarum contingens esse, & respectu Dei necessarium: quod enim in se contingens est, alio respectu necessarium esse potest, si aliunde necessitatem suam accipiat, quæ necessitas rei extrinseca tantum est, & appellatur necessitas consequentiæ, quia consequitur ex decreto divino; nec magis contingentiam vel libertatem evertit, quam necessitas quæ oritur ex Dei præscientia, quam tamen adversarii concedunt. *9 f. 1. 2. 31. 22. 41. 31-33.*

XV. Cum ergo ita pateat contingentiaæ radicem à Deo petendam esse, manifestum est, omnem contingentiam, quæ in rebus est, tantum esse respectu nostri, & causarum inferiorum, ubi præter nostram intentionem, & ordinarium rerum naturalium ordinem, quidquam accidit, quod respectu nostri dicitur contingens.

XVI. Malè ergo *τὸ ἐπὶ ἀρχαίῳ* & rerum contingentiam concipiunt, *Errores de rerum contingentia.*
qui eam adeo absolutam arbitrantur, ut quædam etiam respectu Dei contingentia sint & maneant, neque ejus ordinatione & decreto fiant: qualia ipsi præcipuè ea sunt, quæ ab hominis libertate & voluntate dependent: cujus naturam destrui putant, si à causa superiore determinetur: unde & ea præscientiæ divinæ subducunt quidam; quæ Socinianorum impietas est: alii vero eorum scientiam mediam, citra determinationem eorundem, in Deo introduxerunt.

XVII. Atque hac contingentiaæ radice ac ratione ita explicata, ultro

jam patet, quid de *casu, fortuna, sorte & fato* statuendum sit.

CASUS
& FOR-
TUNA.

XVIII. Casu ac fortuna ea fieri dicuntur quæ dependent à fortuito causarum concursu, respectu causarum secundarum, & quorum eventum non habemus in nostrâ potestate. Imprimis casus consideratur in iis rebus, in quibus nulla hominum opera vel arbitrium intercedit: fortuna contra, quando finis ab humanâ voluntate intentus casu quodam incipitur & turbatur.

XIX. Fortunam tanquam Deam Gentium superstitione olim introduxit, eique eas assignavit partes, ut ea in mundo regeret, quæ certas in natura causas non habent: idque partim ex ignorantia, qua providentiam Dei non agnoscebant; partim ex profana quadam licentia, ut Deo à rerum humanarum curâ amoto, rebus veluti perturbatis se involverent, & peccandi licentiam invenirent, nullo videlicet scelerum teste vel vindice.

Quam
proscribit
Scriptura;

XX. Scriptura vero universum istud fortunæ regnum penitus proscribit, dum res maximè fortuitas & casuales à Dei providentia gubernari testatur. *Dixit Abraham, Deus ipse prospiciet sibi de pecude ad holocaustum. Quum autem sublatis oculis suis aspiceret, ecce arietem qui retrorsum tenebatur in perplexo cornibus suis.* Gen. 22: 8, 13. Ita Deus Abrahami servo obviam dedit Rebeccam futuram Isaac sponsam. Gen. 24: 12. & seqq. *Dixit Isaac filio suo: quid properasti invenire? quid factum ut tam citò inveneris venationem? & dixit, quia Dominus Deus tuus fecit mihi occurrere.* Gen. 27: 20, sine Deo ne passerculus quidem cadit in terram, imò capilli capitis omnes numerati sunt. Matth. 10: 29, 30. Quum Barbari Melitenfes viderent viperam è calore prodeuntem, pendentem è manu Pauli quam arripuerat, dixerunt: *Homicida est homo iste, quem, postquam salvus evasit è mari, ultio non sinit vivere.* Act. 28: 3, 4.

Reducunt
Remon-
strantes &
alii, sub alio
nomine.

XXI. Reducunt autem eam sub alio nomine Remonstr. & alii, dum radicem contingentix & libertatis humanæ extra Deum in rebus ipsis, & præcipue in voluntate humanâ collocant: & Deum generali tantum influxu, qui ab hominis arbitrio, sæpe in fines longè alios, determinetur, agere volunt: multa etiam ad nudam Dei permissionem, quæ tamen inefficax sit, nec rem permissam necessario ponat, referunt.

SORS.

XXII. Sortis voce notari solet eventus aliquis contingens, cujus veluti arbitrio lites explicantur vel dirimuntur, ex pacto sive instituto divino, vel humano. Atque adeo nihil aliud ea dicit, quam instabilem & incertum secundarum causarum respectu nostri concursum, quarum eventus potestati nostræ subjectus non est, atque identidem variare potest.

XXIII.

XXIII. Atque hac ratione in omnibus vitæ casibus fors dominari solet; etiam in rebus maximè seriis, & in quibus multum nostræ industriæ relictum est, quibus fortuitum aliquod intercedere potest: ut in apparatu bellico, custodiâ civitatis &c. *Equus paratur ad diem prælii, sed Domini est salvatio.* Prov. 21: 31. *Si Dominus non adificet domum, frustra laborarent coedificantes eam. Si Dominus non custodiat civitatem, frustra vigilat excubitor &c.* Psal. 127: 1, 2.

XXIV. Quamvis autem res omnes fortuitæ nostro arbitrio vel industriæ subjectæ non sint, sed à Dei solius providentia, à quâ omnes istæ causæ reguntur, dependeant; unde *fors ipsa ejusque judicium* Deo attribuitur, Prov. 16: 33. non tamen in iis est alia Dei providentia, vel alius concursus, quam in iis rebus, quæ sine forte per naturales causas eveniunt: quamvis enim eventus ille respectu nostri à fortuito causarum concursu dependeat, respectu tamen causarum ipsarum naturalissimo modo, & necessariò, juxta ordinariam Dei providentiam, evenit.

XXV. Quando ergo in rebus levibus vel ludicris forte vel causis fortuitis utimur, non est in iis provocatio quædam specialis ad divinam providentiam, aut exploratio divinæ voluntatis, qua videl. rogamus aut expectamus ut Deus signo aliquo nobis declaret, quid de re futurâ decreverit, quemadmodum Gideon tali provocatione utebatur, Jud. 6. Sed est ibi simplex tantum rei susceptio, cujus eventus casui & fortunæ subjectus est. Non ergo singularis aliqua religio ea in re ponenda est, aut usus illius, nisi aliæ accedant circumstantiæ, illicitus.

XXVI. Considerandum autem est rei, de qua agitur, momentum & pondus, & pro ejus diversitate, aut majori aut minori reverentia fortes tractari debent: aliud enim est, per sortem lites expedire, vel personam muneri alicui destinare; aliud autem per lusum, ad honestam mentis oblectationem, forte uti. Res enim omnes magni momenti non sine numinis reverentia incipiendæ, neque etiam temere forti subjiciendæ sunt; ubi autem aliter eæ expediri nequeunt, non sine animi religione ad sortem accedere & precibus rei eventum à Deo expetere decet. Quæ autem exigui momenti sunt, minori cum devotione suscipi possunt, atque adeo in rebus levibus, ad mentis corporisque recreationem, citra crimen, forte uti licet (servatis tamen necessariis cautelis:) in lusu enim isto non est provocatio ad Dei providentiam, vel exploratio ejus; sicut ea quidem intercedit, cum in rebus magni momenti fortium eventum precibus Deo commendamus,

XXVII. Ii tamen, qui aliqua animi superstitione hac in re tenentur, fortibus ludicris abstinere, & nihil contra animi sui sensum facere debent. *Quicquid enim ex fide non fit, peccatum est.* Rom. 14: 23. atque etiam in univrsum omnes, propter multa peccata quæ vulgato fortium usui adhærent, quam parcissimè iis uti debent.

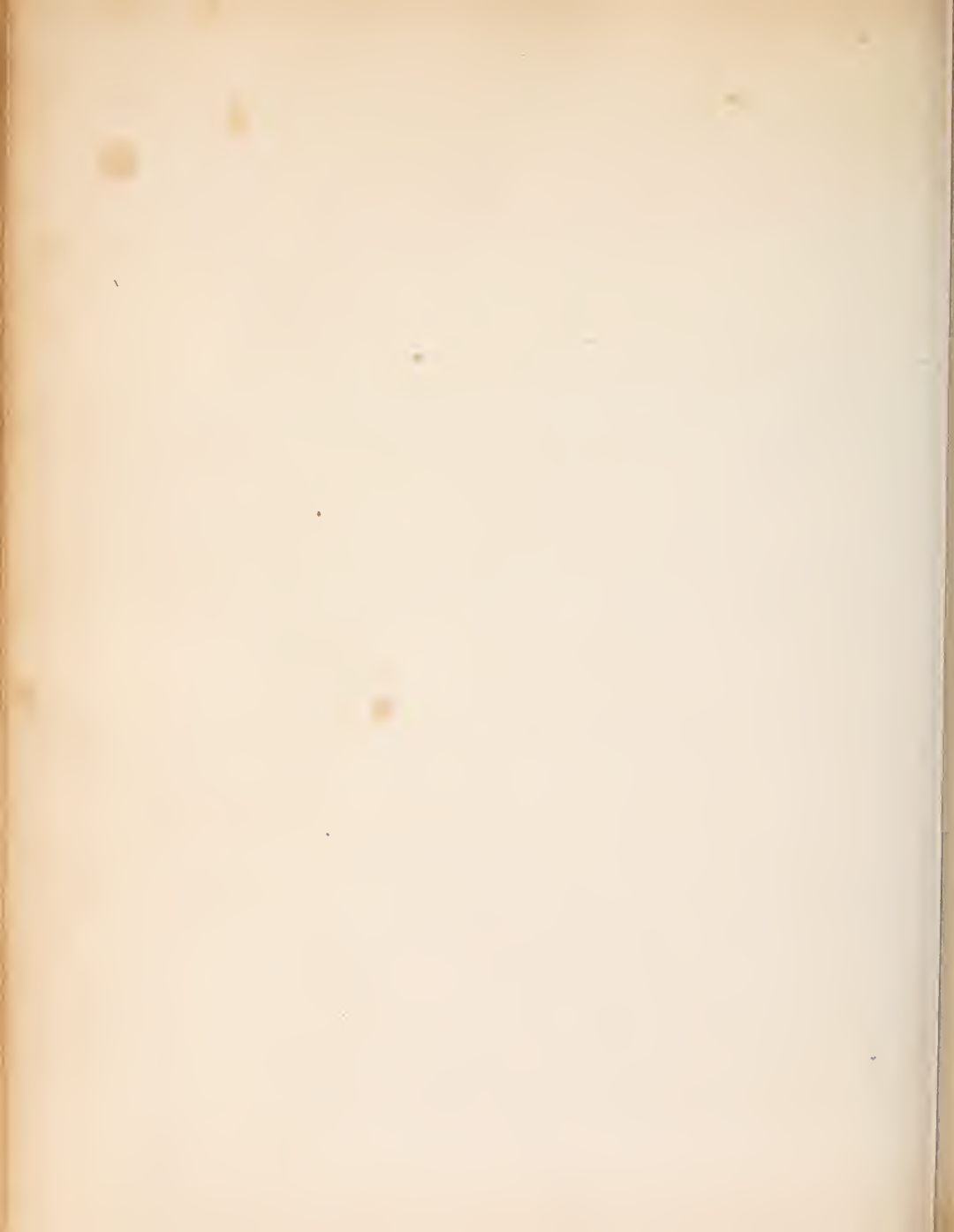
FATUM. XXVIII. Ita eliminatâ ab unâ parte fallaci fortunæ contingentiaque Deâ, cavendum etiam ab altera parte est, ne ad violentæ necessitatis & facti scopulum allidamur, quod sapientioribus inter philosophos accidit, cum fortuna tantum vulgi & leviorum hominum Dea fuerit.

quod quadruplex vulgo statuitur. XXIX. *Fatum*, Græcis *ἡμαρτίων*, quadruplex vulgo statuitur. Mathematicum, quod ex astris & siderum positu omnes eventus deducit. Naturale, seu physicum, quod nihil aliud est, quam causarum naturalium ordo, simili modo semper agentium, nisi aliunde impellantur; atque adeo ne ad vim quidem fati assurgit. Stoicum, quod definiebant rerum & causarum æternam & inviolabilem seriem; in qua non solum causas necessarias, verum etiam contingentes & liberas ponebant, quæ omnes instar catenæ ex se invicem dependebant, contexta ex infinitis annulis, quibusdam fortioribus, quibusdam debilioribus, ita tamen concatenatis, ut dissolvi non possent. Cui fato cohæret Necessitas, gemella fati soror, qua ipsum Deum, ipsamque hominis voluntatem & libertatem constringebant. Denique Christianum, quo intelligitur rerum & causarum à divino decreto dependens ordo & series.

Fati Christiani à Stoico distinctio. XXX. Atque hoc Christianum fatum longè abest à fato Stoicis (forte non satis rectè, saltem quoad omnes) imputato. Nam 1. cum illi necessitatem ponerent in perpetuo ac æterno rerum nexu, nos eam ponimus in Dei decreto. 2. illi Deum necessitati, nos necessitatem Deo subijcimus. 3. cumque illi rerum contingentiam & voluntatis libertatem suo fato sustulisse dicantur, nos ea cum fato in gratiam reducimus.

Fatum reducant, qui nos asserti fati falsò insimulant. XXXI. Illi ipsi vero, qui falsò asserti Fati nos insimulant, longè fortius illud reducant. Res enim naturales & contingentes quod attinet, illas juxta Chrysippum argumento de enunciationis definitione, quo ille fatum Stoicum asserbat, ita asserunt necessarias, ut ab æterno de omni re dici potuerit, verum esse id quod verum est, & ab æterno certò futurum esse quod futurum est. Ut non dependeat rerum futuritio à Deo, sed à rebus ipsis. Cujus erroris *πρώτων ψεδδ* est male intellecta enunciationis disjunctivæ necessitas.

XXXII. Magis autem adhuc fatum adstringunt circa actiones liberas & vo-

f. l. i. l. 2. l. 3. l. 4.

& voluntarias, per scientiam suam mediam; quæ Deus antecedenter ad decretum suum prævideat, quid creaturæ rationales, in talibus vel talibus circumstantiis positæ, acturæ fuerint. Hinc enim jam necessitas oritur, quæ non creaturas solum, verum etiam ipsum Deum constringit; cum decretum Dei alligatum sit ipsius scientiæ, scientia autem rebus ipsis, quæ ab æterno ante decretum omne Dei veritatem suam habuerunt, ita ut jam decreto opus non sit.

XXXIII. Quanto rectius nos omnem illam necessitatem à Dei decreto deducimus, à quo omnis substantia & veritas, ordo ac lex originem suam habent: neque hinc officium nostrum excluditur, vel voluntatis libertas læditur; cum illa ordinem suum habeant in causis ac mediis à Deo simul destinatis.

XXXIV. Major autem in explicanda providentiâ Dei restat difficultas circa res voluntarias & morales; cum illæ non solum sint contingentes, ut res quædam naturales, verum etiam liberæ, quæque ideo minus cum providentiâ Dei videntur consistere posse. Considerabimus autem 1. hic in genere providentiam Dei circa actiones liberas, & quemadmodum inde libertas non lædatur. 2. deinde in specie, qualis illa sit circa actiones bonas, & malas.

Providentia Dei circa actiones LIBERAS.

XXXV. Aliter nimirum à Deo dependent res physicæ, aliter actiones liberæ: res enim physicæ non tantum certò eveniunt, verum etiam necessariò, actiones autem morales simul certò & liberè fiunt: & sicut illæ non suâ sponte, sed semper alienâ vi externoque causarum naturalium impetu producuntur, ita voluntatis operationes ab ipsâ voluntatè, tanquam à principio interno, liberè oriuntur.

XXXVI. Actiones autem voluntarias nihilominus Deo subesse, ex innumeris Scripturæ locis apparet, ubi corda ac voluntates hominum in potestate Dei ponuntur. *Hominis sunt dispositiones cordis, sed à Domino pronuntiatio linguæ.* Prov. 16: 1. *Multæ cogitationes sunt in corde viri, sed consilium Domini hoc stabit.* c. 19: 21. *Rivi aquarum cor regis in manu Domini.* c. 21: 1. Ut aquæ elices ducuntur, quo vis, ita cor regum à Deo. Exemplum hujus est in Esavo, Gen. 33: 14. Ægyptiis, Exod. 11: 1, 2, 3. hinc Jacobus orabat Dominum ut filii ejus misericordiam consequerentur coram Ægypti præside Josepho. Gen. 43: 14. & Nehemias, ut coram Rege Artaxerxe idem ei eveniret, suppliciter petit, cap. 1: 11. *Tunc dixit Jeshova illi, quis statuit os homini? aut quis statuere potest mutum aut surdum, cerventem aut cæcum? nonne ego Jeshova?* Exod. 4: 11.

Actiones voluntarias Deo subesse docet Scriptura.

XXXVII. Idem & ratio evincit. Cum enim libertas maxima hominis sit perfectio, homo eam à Deo, tanquam à primâ causâ habet. Sicut enim omnis sapientia creata dependet à summâ sapientiâ; ita omnis libertas includit talem ordinem ad primum liberum: ita ut nisi Deus operaretur liberè, nulla etiam foret libertas in rebus. Deinde, cum actiones voluntatis res positivæ sint & modi substantiæ suæ; non minus à Deo dependebit substantia illa, quoad modum & operationem suam, quam quoad existentiam & conservationem suam.

Qua sit operatio Dei in voluntatem?

XXXVIII. Operatio autem Dei in voluntatem non est concipienda per modum concursus, vel præcursoris, vel prædeterminationis, ad quam voluntas sese passivè habeat; hi enim sunt loquendi modi, desumpti à rebus corporeis, & ab ideis inde haustis: multo minus quod ad conservandam arbitrii libertatem concursus hic statuendus sit generalis, indifferens, oblativus, quique considerandus sit, tum in actu primo, qui nihil aliud sit quam voluntas concurrenti, quam iterum primam & antecedentem faciunt, & secundam seu consequentem; tum in actu secundo; quæ adversariorum trix sunt: neque etiam illa concipienda est tanquam actio Dei in voluntatem extrinseca, vel tanquam motus aliquis & impetus voluntati ab extra inditus: nullâ enim ponenda est talis Dei operatio, qua aliquid ponitur extra voluntatem, quod eam determinet; repugnat enim, liberum esse, & per modum principii physici ab alio determinari.

XXXIX. Sicut ergo voluntas volendo se determinat, nec alia fingenda est volitio *quâ*, alia vero ad *quam* se applicat voluntas. Ita neque fingendum est, formam aliquam vel vim à Deo voluntati imprimi, qua restringatur ad hoc vel illud volendum. Ipsa enim divina operatio in voluntatem, passivè accepta, nihil est aliud quam ipsa voluntas, ad agendum à Deo excitata, ejusque volitio & actus, quatenus illi à divinâ virtute procedunt.

XL. Quando igitur actiones elicite voluntatis à Deo producuntur, nihil aliud concipiendum est, quam conservatio seu continua creatio aut reproductio mentis nostræ, eaque varia, quâ Deus simul mentem ejusque cogitationes variatim ita producit. Actionum autem voluntatis imperatarum sicut non aliud est fundamentum, quam illa Dei in naturâ constitutio & jussio, qua certos corporis motus, cum certis cogitationibus mentis, & vicissim, voluit esse connexos; ita porro nihil aliud requiritur, quam mentis & corporis nostri cum mutuo hoc nexu conservatio, & quasi continua creatio, quæ ita ad actiones nostras imperatas sufficit.

XLII. Unde etiam obiter patet, quæ sit natura operationis Dei, in gratiâ, quoad actiones supernaturales. Hæc nimirum eodem modo concipi debet tanquam creatio nova mentis, hoc est, productio mentis cum novis & supernaturalibus actionibus, quæ deinceps conservantur à Deo in nobis convenienter naturæ & operationibus nostris: sicut de miraculis externis superius quoque visum est.

XLIII. Præcipua autem difficultas est, quomodo hæc operatio Dei cum libertate nostra consistat, & quomodo hæc concilianda sint secum invicem. Extrema enim hîc clare & distinctè percipimus, ab una nimirum parte nos à Deo dependere scimus, & ab altera etiam parte nobis conscii sumus summæ libertatis: quomodo autem hæc simul conveniant, obscurum valde & ferè supra captum nostrum est: neque id immerito, cum modus quo creaturæ à Deo dependent & juxta quem in nobis operatur infinitus sit, & nobis vix comprehensibilis, & cujus non adeo distinctam ideam vel conceptum habemus.

XLIII. Hoc tamen deprehendimus, contradictoria non esse, liberum esse, & dependens esse à Deo, idque ex claritate conceptuum quos de utràque hac re habemus; sicut contradictorium est, montem imaginari sine valle. Idea enim libertatis non destruitur per ideam causæ primæ, sicut idea accidentis destruitur, ubi accidens concipitur tanquam existens extra subjectum suum. Cum ad libertatis ideam non requiratur, ut ea planè sit *ειναιτιον*, verum cum ea concipiatur tanquam creaturæ alicujus, potius à Deo dependens, eique obnoxia semper concipitur.

XLIV. Quamvis vero ita omnia hîc Dei sint, non tollitur tamen inde, nec actio, nec libertas nostra. Etsi enim Deus omnia in nobis producat, voluit tamen nos à se distinctos esse, & certos modos ac operationes substantiæ nostræ in nostra potestate esse voluit; & quæcunque in nobis agit, non sine nobis, sed per & propter nos, nobis conscii ac volentibus (impossibile enim est, ut cogitemus, quin ejus mens nostra conscia sit) per propriam nostram substantiam actuosam operatur.

XLV. Atque propter hoc spontaneum & liberum longe aliter actiones creaturarum rationalium à Deo dependent, quam actiones naturales causarum physicarum: per causas enim naturales agit Deus tanquam per vera media, quæ nihil suum habent, neque ipsæ actuosæ sunt, sed totæ à Deo aguntur; cum creaturæ rationales ex se ipsis actuosæ & actionum suarum dominæ sint, atque adeo in serie causarum physicarum ita absolute poni nequeant, sed eum tantum inter res à Deo ordinatas ordinem & locum

*Quomodo
ea consistat
cum liber-
tate no-
stra?* f. 76.

locum occupent, qui libertati ipsorum conveniat.

XLVI. Sicut autem eventus necessarius aut contingens in rebus physicis non est denominandus à divino decreto, cujus respectu omnia necessario fiunt, sed ab ordine quem illæ res habent ad alias causas; ita etiam ratio actionis liberæ non est petenda à decreto divino, cujus respectu omnia certo eveniunt, sed pendet à naturâ causalitatis moralis earum rerum, quæ pariter in voluntatem agunt.

f. l. 2: l. 71) 7. d. Adversariorum
πεωτων
ψυδδς.

XLVII. Πρωτων ψυδδς adversariorum est, quod libertatis naturam male concipiant: cum enim ea solum exigat ut agamus cum lubentia, cum iudicio & consilio, illi eam ponunt in indifferentiâ; quæ tamen libertati non est essentialis, sed accidentalis tantum in aliquo ejus statu morali: neque etiam locum habet in voluntatis actibus aut habitibus, sed solummodo in facultate & potentiâ ejus; in quâ tamen ea semper obtinet, quantumcumque à Deo voluntas ad actus suos promoveatur: imò verò, quo minus nos indifferentes deprehendimus, & quo majori propensione in aliquam rem ferimur, sive quod tam clare rationem boni & veri in ea conspiciamus, sive quia Deus intima voluntatis nostræ ita disponit, eo magis nobis libertatis nostræ conscii sumus.

Providentia Dei in specie circa actus BONOS.

XLVIII. Et ita quidem providentia Dei circa actiones morales in genere versatur; quod vero in specie actus bonos concernit, ad hos Deus ita nos præmovet, ut eorum auctor non tantum sit in genere naturæ, verum etiam secundum bonitatem earum moralium. In omni enim bono actu duplici quasi realitate volendi defungimur; nam & bonum volumus, & bene volumus, atque adeo ad utrumque hoc præstandum duplici influxu Dei opus est. Unde Scriptura omnia bona opera nostra, & velle, & perficere, Deo attribuit. *Et dabo vobis cor novum, & Spiritum novum dabo in medio vestri: & auferam cor illud lapideum ex carne vestra, & dabo vobis cor carneum.* Ezech. 36: 26. *Deus est qui operatur in vobis & velle & operari, propter beneplacitum.* Phil. 2: 13. *Inclina cor meum ad testimoniationes tuas, & ne ad lucrum.* Psal. 119: 36.

XLIX. Sicut autem nullâ Dei operatione circa voluntatem libertas ejus tollitur, ita etiam neque hac operatione Dei circa bonum ea perimitur, sed potius corroboratur; dum Deus arcana operatione nos magis velle facit. Sic autem libertas non læditur; tum enim libertas volendo periret, & voluntas volendo à libertate excideret, quod impossibile & contradictorium est: ut recte, juxta August. voluntas non libertate consequatur gratiam, sed gratiâ consequatur libertatem.

a de hac materia agit optimo Martij. loc. cum 6
et diffinitat. Salomon. 1. 1. 1.

L. Nam aliud quid præter ipsam voluntatem requiritur, quod actus ejus in ipsius potestate ponit, quoque eam promptam & potentem facit ad volendi actus exercendos; si enim ea ipsa sola sufficeret, nulla ratio est, cur Deum tam intenso & perfecto amore non amaremus, quam quidem optaremus: verum præter hæc opus est Dei operatione & gratiâ, quæ voluntati suavitatem & amorem operandi impartiat: atque ita Deus voluntatem nostram magis habet in potestate suâ, quam aut ipsa, aut nos ipsi. *Dei enim sumus συνεργοι cooperarii, Dei arvum, Dei adificium estis.* 1 Cor. 3: 9. *Ὁ δὲ κατασκευαστὴς ἡμεῶν.* Qui verò parat nos ad hoc ipsum, *Deus est, qui etiam dedit nobis arrhabonem Spiritus.* 2 Cor. 5: 5.

LII. Rejicimus ergo hic ab unâ parte *Manichæos*, qui liberum arbitrium tollebant; & ab altera parte *Pelagianos*, qui nimium id extollentes gratiam negabant: quorum Patriarchæ fuerunt philosophi & Judæi; affectæ autem sunt *Sociniani*; qui omnes voluntatem hominis à Deo non realiter, sed moraliter in agendo dependere volunt, ut nimirum religioni locus sit; & Deum quidem potenter voluntatem movere posse, ut bonum irrefragabiliter perficiat, sed hoc rarissimum esse, & tum liberum arbitrium prorsus cessare; deinde & *Pontificii*, præcipuè autem *Jesuite* & *Molinista*, quibus libertas est indifferentia ad utrumque oppositorum, ut positus omnibus ad agendum requisitis voluntas possit agere vel non agere; inter requisita autem illa etiam recensent divinam operationem, atque eam voluntati subjiciunt; tertio denique & *Remonstrantes*, qui & ipsi non nisi moralem Dei operationem in hominis conversione agnoscunt.

Adversariorum errores rejiciuntur.

9/20. 8. 6. 17.

LII. Sequitur tandem operatio Dei circa malum, quæ perceptu difficillima est, quia non videtur Deus sese potenter circa illud exerere posse, nisi peccati auctor constituatur. Verum peccatum, licet cum sanctissima Dei naturâ pugnet, providentiam tamen ejus non tollit; non enim malum summum est, quod à summo bono in ordinem redigi & ad bonum dirigi non possit.

Providentia Dei circa MALA.

9/1. 75.

LIII. Ut autem videamus, quo pacto incontaminata maneat circa malum Dei providentia 1. videbimus quo pacto illud non producat Deus 2. & deinde quid circa illud providentiâ suâ operetur.

LIV. Principio ergo notandum est, peccatum non esse aliquid positivum, vel reale, sed meram privationem & non-ens, atque adeo etiam ejus non dari causam positivam.

Peccatum est non-ens.

LV. Neque etiam ita concipienda est ejus possibilitas, quasi illa fundata esset in Dei potentiâ & sapientiâ; repugnat enim hoc quam maximè

eius possibilitas.

naturæ entis perfectissimi: verum oritur illa ex re non positivâ, seu ex defectu, à creatura nimirum. quæ non ita perfecta est, quin peccare possit. Hactenus tamen possibilitatis peccati fundamentum poni potest in Dei ordinatione, quatenus noluit creaturas ita perfectas creare ut impeccabiles essent, & quatenus non repugnabat bonitati, justitiæ & sanctitati Dei talem rerum ordinem præ aliis eligere, in quo peccatum suas partes habiturum esset.

LVI. Quomodo autem illa certitudo eventus peccati conciliari possit cum libertate hominis, & reatu ipsius per peccatum, id quia dependet à comprehensione operationum entis infiniti, à nobis vix plenè intelligi potest. Aliquam tamen lucem huic rei inferre studebimus ex consideratione actionum Dei circa peccatum.

*Actiones
Dei circa
peccatum.*

LVII. In omni actione mala distingui debet inter ipsam actionem qua talem, & vitiositatem ejus: quæ distinctio non solum locum habet in illis actionibus, quæ vitiosæ sunt propter circumstantiam aliquam, verum etiam in illis quæ absolute à Deo prohibita sunt.

LVIII. Atque idem etiam locum habet in peccatis omissionis; etsi enim omisso physicè considerata dicat solum actionis negationem, moraliter tamen considerando, quatenus nimirum ea laudabilis est, vel non, actum semper aliquem conjunctum habet.

LIX. Quod ergo attinet actum peccato substratum, illum Deus producit; omnis enim natura, etsi vitiosa est, in quantum tamen natura est, bona est, & à Deo est: malitiæ autem adhærentis nullo modo est participes. Sicut etiam homines & angelos peccatores Deus virtute sua sustentans, ne in nihilum ruant; ideo malorum habitum, qui una permanent, nullo modo causa est.

LX. Neque obstat, actum illum, simulac oritur, in suis circumstantiis & cum suo objecto necessario malum esse, adeoque prohibitum: illud enim creaturam tantum spectat, cui posita lex est; non vero Deum, qui sub ista lege non est. Ita idem agit Deus & Assyrius, qui fuit *securus* in manu Dei *cadentis eâ*, & *ferra* Dei *ducentis eam*. Es. 10: 25. Deus tamen sine culpa, hic contrâ.

LXI. Alia autem consideratio est vitiositatis seu ἀνομιᾶς actionis: illius enim, cum ex se nihil sit, & privatio tantum boni, non tam efficiens quam deficiens causa statuenda est. Hic ergo Deus negativè sese habet, nos verò privativè; quia nimirum aliquâ perfectione nobis debitâ nos privamus, recto nempe usu arbitrii nostri; quæ imperfectio à nobis est, quia

quia medii fumus inter Deum & nihil, & de nihilo multum participamus, unde facile deficimus ab ordine nobis præscripto: atque ea malitia, quamvis in sese nihil sit, quia tamen quoad intentionem peccantis tendit in destructionem Dei, ejusque gloriæ, justissimè & gravissimè à Deo punitur. Causa autem ejus imperfectionis non in hominis natura à Deo creata ponenda est, sed in ignorantia intellectus, & præcipuè in inordinatione voluntatis, cum illam latius extendimus, quam permittit intellectus; unde error & peccatum.

LXII. Non satisfacit ergo inventum Jesuitarum, speciatim Bellarmi-
ni, qui operationem Dei circa peccatum explicant per concursum genera-
lem & indifferentem, qui per hominem determinetur, ita ut Deus auctor
tantum sit generalis operationis circa peccatum, homo autem peccati
ipsius.

*Jesuitarum
communium
de concursu
Dei in-
differente
circa pec-
catum ex-
cussur.* ff. 20. 20.
ff. 20. 21.

LXIII. Verum hoc conceptu Deus, ne auctor fiat mali, desinit esse au-
ctor boni. Tum etiam ipsa actus substantia & species, quod præcipuum in
eà est, ejus providentiæ subducitur; ipse autem in operando limitabitur &
determinabitur à creatura. Præterea explicari vel concipi non potest,
quomodo Deus concursu suo perpetuo præsto sit ad actus creaturæ, cum
bonos, tum malos, & tamen non prius eum tribuat, quam creatura ipsa ad
eos jam cœperit vergere: hæc enim in actibus immediatis voluntatis locum
habere non possunt, ea enim cum ad actum suum edendum vergit, jam
vult, atque adeo jam concursu ad istum actum voluntatis opus non erit,
cum iste jam modo productus sit. Denique ipsam difficultatem hoc pacto
non evadunt, cum velint hunc concursum tantundem facere ad ac-
tum malum quam ad bonum, atque semper præsto esse, atque adeo so-
cias operas præstare ad patrationem peccati; cujus si non auctor, saltem
jam adjutor & assentator erit.

LXIV. Circa peccatum autem Deus hoc pacto versatur. Primò, ut mali-
tiam permittat. Quæ permissio non est ethica & legalis, qua Deus nulla
lege prohiberet peccatum; vel qualis datur circa res indifferentes & bonas,
quas Deus benignè concedit, conjuncta approbatione & efficacia suâ; vel
qualis nostra est permissio circa ea quæ negligimus, & perinde habemus,
sæpe etiam nescimus: quæ non foret providentia in Deo, sed ejus potius
abdicatio. Deus autem volens & consulto peccatum permittit; nec per-
missio ejus providentiæ & voluntati ejus opponi debet. Est ergo permis-
sio Dei circa peccatum permissio physica, quæ est deliberata suspensio di-
vinæ operationis, per quam peccatum impediri potuisset.

*Deus pec-
cati mali-
tiam per-
mittit.*

*id non im-
pediendo.*

LXV. Illa autem impeditio, ex qua natura permissionis divinæ melius patefcit, vel circa ipsam hominis voluntatem verfatur, eam flectendo ut à peccato abftineat & aliter velit, non invita nimirum, fed volens, eique contrarium bonum adlubefcat; vel circa actus ejus externos. *Cohibui ego te, ne peccares in me.* Gen. 20: 6. Ubi & coactio interdum locum habet.

LXVI. Est ergo permissio Dei non otioſa, fed actuoſa, decernens, ordinans, & talis, ut ea polita neceſſario confequatur peccatum: quæ futuritio peccati reſpectu actus, cui illud adhæret, aliquid reale eſt & poſitivum; atque adeo decrevit Deus peccatum permittere, non merâ non-impeditioe, fed poſitiva voluntate: quo pertinent efficaciffima Scripturæ loca. *Vos quidem cogitaveratis contra me malum: ſed Deus cogitavit illud in bonum, ut faceret ſicut eſt die hoc, conſervando in vitâ populum multum.* Gen. 50: 20. *Si Jehova dixit ei, maledic Davidi, ecquis dicat, quare ſic facis?* 2 Sam. 16: 10. *Sic ait Jehova, ecce ego ſuſcitaturus ſum contra te malum è domo tua & accipiens uxores tuas ante oculos tuos tradam proximo tuo: qui cubabit cum uxoribus tuis coram iſto Sole. Quia tu feciſti clam, etiam ego facturus ſum rem hanc coram toto Iſraële, & coram Sole.* 2 Sam. 12: 11, 12. *Et ſtetit adverſarius contra Iſraëlem, & incitavit Davidem ad numerandum Iſraëlem.* 1. Chron. 21: 1. *Dominus dedit, & Dominus accepit.* Job. 1: 21. *Va Aſſur, virga ira mea (& virga, quæ in ipſorum manu eſt, ſeveritas mea eſt.) An ſuperbuet ſecuris contra cadentem eâ? an magnificabit ſe ſerra contra ducentem eam?* &c. Eſai. 10: 5, 15. *In illo die radet Dominus per novaculam illam conductitiam, per tranſfluvianos, per regem Aſſyrie, caput & pilos pedum.* c. 7: 20. *Filius quidem hominis abit, ſicut ſcriptum eſt de eo: va autem illi homini, per quem Filius hominis traditur.* Matth. 26: 24. Luc. 22: 22. *Hunc definito conſilio & præcognitione Dei traditum cum accepiffetis, manibus impiorum affigentes cruci interemiſtiſis.* Act. 2: 23. *Ut facerent quæcunque manus tua & conſilium tuum definiſſerant ut fierent.* c. 4: 28. Si enim ſolum negatiſve Deus ſeſe hic haberet, tum peccatum divinæ providentiæ ſubtrahi deberet, adeoque vel Deus non conſideraret peccati futuritionem, vel, ſi conſideraret, eam in medio relinqueret, & non curaret; quod cum ſapientiâ & omniſcientiâ ejus pugnat.

LXVII. Ut peſſimè adverſarii permiſſionem Deo tribuant, qua homo ſibi derelinquitur, & rotâtili ſuo arbitrio & indifferentiæ permittitur, cum Deus interim an peccatum fiat, an non, non curet; ſed tantum,

cum

cum illud ex scientiæ mediæ speculâ futurum conjecerit, nolit intercedere quo minus fiat, quod jam retro non potuerit non fieri.

LXVIII. Permissio ergo Dei variam circa peccatum efficaciam habet. *Permissio- nis Dei cir- ca pecca- tum effica- cia.*
 Nam 1. gratiam ad rectè operandum requisitam Deus vel liberè non con- fert, vel etiam justè subtrahit. Unde tum necessario sequitur peccatum omiffionis. *Et projiciam vos de terra hac, in terram, quam non cognovistis vos & patres vestri, & coletis ibi Deos alios die & nocte, quibus vestrum non dabo gratiam.* Jer. 16: 13. 2. objicit sæpe peccatoribus occasiones in se non malas, sed sæpe optimas, quibus tamen ad peccatum abutuntur. Accedentibus Mose & Aharone & dicentibus Pharaoni: *ita ait Jehovah Deus Israël, dimitte populum meum --- dixit Pharao: quis est Jehovah cujus voci auscultem dimittendo Israël? non novi Jehovaham.* Exod. 5: 1, 2. *Exiit Jesus foras, ferens spineam coronam & purpureum illud pal- lium. Et dicit eis, Ecce homo. Quum igitur viderent eum primi Sacerdo- tes & ministri, clamaverunt, dicentes: Crucifige, Crucifige.* Joh. 19: 5, 6. 3. Ab externis & internis hostibus, carne, mundo, & Satana, eos tentari & seduci permittit. *Egressus ero Spiritus mendacii in ore omnium Prophe- tarum ejus: tum dixit Jehovah, pellicies, etiam præ valebis, exi & fac ita.* 1 Reg. 22: 22. *Quum Diabolus jam injecisset in cor Juda, ut cum tra- deret.* Joh. 13: 2. 4. Antecedenter ad actum peccato sublatum movet & excitat. 5. Quia & applicat ad certum objectum, circa quod in agendo versentur. *Constitit Rex Babel in compito, in capite duarum viarum, ad auspicandum: levigavit tela, interrogavit imagines, inspexit jecur. Dex- trum ei fuit auspicium Hierosolymam, ut poneret arietes, ad aperiendum foramen conquassatione, ad tollendam vocem cum barritu, ad ponendum arietes in portas, ad fundendum aggerem, ad edificandum turrim.* Ezech. 21: 21, 22. posito autem hoc actu subtrato, protinus homo in peccatum commissionis incurrit.

LXIX. Etsi autem peccatum, quod à Deo permittitur, non possit non fieri, non tamen ex ipsa Dei permissione peccatum consequitur; sed duntaxat illud ad eam sequitur, & quidem solius creaturæ vitio. Nam 1. non- concessio gratiæ respectu Dei mera duntaxat negatio est, citra violatio- nem ullius obligationis: in homine autem non agere bonum officii dere- lictio est. 2. divina permissio nullam inducit necessitatem libertati adver- sam: non enim voluntas quasi optima appetens illubenter destituitur di- vino auxilio & fatali violentia in contraria cogitur: sed sua sponte homi- nes à recto tramite exorbitant.

Ex ipsa tamen pec- catum non consequi- tur.

*Nec inde
Deus pec-
cati auctor
est:*

LXX. Nec rursus sequitur, qui auctor est permissionis peccati, illum auctorem esse peccati ipsius. Verum illum tantum permissione sua causam esse cur peccatum ab alio fiat. Non vero qui causa est cur peccatum ab alio fiat, eo causa est peccati, & modi istius vitiosi, quo istud fit & patrat. Neque in eo proprie peccatum est, quod mala quis fieri velit; sed in eo tantum quod malè quis aliquid vult. Qui priori modo vult peccatum, non vult istud propriè & per se, quatenus est peccatum, sed quatenus habet rationem boni: peccatum enim proprie non est situm in τῷ velle malum, sed in τῷ male velle ejus, quod à Deo vetitum est.

*Qui tamen
peccata di-
rigit,*

LXXI. Præter hanc permissionem Deus præterea peccata ordinat & dirigit. 1. peccato limites statuendo. Ita non permisit Labani, qui hostili animo Jacobum persequebatur, cum eo *sive bonum sive malum loqui*. Gen. 31: 23, 24. Et Esavum, licet fratri infensum, movit Deus, ut ei obviam factus, amplexaretur Jacobum, in collum ejus rueret, & eum deoscularetur. Gen. 33: 4. *Sic ait Dominus de rege Assyriæ, non est ingressurus in civitatem hanc, neque jaculaturus huc sagittam; neque oppositurus ei scutum &c.* Esai. 37: 33. 2. boni aliquid ex eo eliciendo: tum bonis per illud beneficiendo. *Deus illud cogitavit in bonum*. Gen. 50: 20. tum malos castigando & puniendo. *Væ Assur, virga ire meæ &c.* *At ipse non sic proponet sibi, & cor ipsius non sic cogitabit; sed profligare erit in corde ipsius & excindere gentes non paucas*: Es. 10: 5, 7. atque illud quidem præcipuum providentiæ divinæ opus est, quo ex malo bonum elicere novit.

*Et effica-
cissimis o-
perandi
modis cir-
ca ea ope-
ratur:*

LXXII. Atque hinc patet, quo pacto efficacissimos circa peccatum operandi modos Scriptura Deo, salva ejus sanctitate, attribuat. 1. Nam quædam loca directè Deo peccati productionem adscribere videntur; qualia sunt: *Jehova edixit ei, maledic Davidi: sinite eum ut maledicat, quia edixit ei Jehova*. 2. Sam. 16: 10, 11. *Omnia tractat, parat, Deus propter se & prout cuique convenit, etiam improbum, ad diem mali*. Prov. 16: 4. 2. Sæpe actiones, ad quas peccatum necessario sequitur, Deo tribuuntur, ut indurandi, excæcandi &c. *Dic populo huic: Audite audiendo, & ne intelligatis; & videte videndo, & ne cognoscatis. impinguando impinguavit cor populi hujus, & aures ejus aggravando agravavit, & oculos ejus oblinendo oblevit: ne videat oculis suis, & auribus suis audiat, & cor ipsius intelligat, & convertatur, & sanet eum*. Es. 6: 9, 10. 3. Sæpe Deus quædam decrevisse dicitur ex quibus peccatum necessario sequitur; ut de Josepho. *Misit me Deus ante vos victus causa, ut faciat vos superstites in*
hac

hac terra. Cogitavit Deus illud in bonum. Gen. 45: 5, 7. 50: 20. de Christo: Congregati sunt adversus Jesum, ut facerent quacunq; manus tua & consilium prius desinivit ut fierent. Act. 4: 27, 28.

LXXIII. Quæ tamen omnia congruenter divinæ sanctitati accipienda sunt, præcipuè cum Deus obdurare & excæcare impios dicitur. *Aggravavi cor Pharaonis, & cor servorum ejus. Exod. 10. 1. Obduravit Jehova Deus tuus spiritum Sichonis regis Chesbon, & obfirmavit animum ejus, ut traderet illum in manum tuam. Deut. 2: 30. quod quidem facit, non solum negativè, verum etiam potenter & justè: tum συγχρητικῶς, permittendo ut homines oblata media nefariè contemnant; tum ἀποφατικῶς, non emolliendo; tum εὐρηκῶς, gratiam suam, quacunq; fuerit, auferendo, postquam ea homines abusi sunt; tum καὶ ἐπιθυμῶς etiam, scotomate eos percutiendo, & Sathanæ ac concupiscentiis suis tradendo, aliisque pluribus modis inexplicabilibus agendo, quibus justæ excœcationis & indurationis judicium in contumaces exferit. Unde se ipsos porro indurant abusu eorum, quibus maximè emolliiri debebant. *Aut divitias bonitatis ipsius & tolerantie ac longanimitatis contemnis: ignorans quod bonitas Dei ad resipiscentiam te ducat: sed secundum duritiam tuam & cor respiscere nescium thesaurizes tibi iram, quæ erit in die iræ & revelationis justæ judicationis Dei? Rom. 2: 4, 5. Quibus, pereuntibus, Dei verbum & ministri sunt odor mortis ad mortem. 2 Cor. 2: 15, 16.**

LXXIV. Atque huc etiam referri debet, quod Deus peccata peccatis punire dicitur; habita nimir. ratione antecedentium peccatorum, quæ sunt tanquam causa moralis, propter quam Deus aliquos deserit, & in sensum reprobum tradit: sicut aliis dat majorem gratiam propter bonum usum prioris gratiæ; quamquam & hoc non sine Dei gratiâ. Et quia talis providentia Dei circa malum habet rationem pœnæ, ideo in Scripturâ Deus introducit, non tantum ut peccata ordinans, sed ut ipse quoque illa producat: ex. gr. in Abimelecho & Sichemitis. *Misit Deus spiritum malum inter Abimelechum & Sichemitas. Jud. 9: 23. Jeroboamo. Feroboamum quoque excitavit Deus servum Solomonis; ita ut attolleret manum suam contra regem. 1 Reg. 11: 26. pseudoprophetis Achabi. Egressus ero spiritus mendacii in ore omnium prophetarum ejus: tum dixit, pellicies, etiam prævalebis, exi & fac ita. 2 Chron. 18: 21. & aliis impiis. Quare etiam tradidit eos Deus in cupiditatibus cordium suorum in impunitatem, ut se ignominia afficerent corpora ipsorum per se ipsa. Rom. 1: 24. Unde tales peccatores certo peccant, & in peccatis perseverant, donec per-*

*Etiam
peccata
peccatis
punio.*

percant. *Non auscultarunt voci patris sui, quia Dominus volebat eos morte afficere.* 1.Sam.2:25. Esai.6:9,10.

*Extrema
hic vitanda.*

LXXV. Detestanda igitur & vitanda hic utrimque extrema: ab unâ parte Epicureorum & Pelagianorum, divinæ providentiæ hominem subtrahentium, eumque independentem constituentium; ab alterâ parte Cerdonianorum & Marcionitarum, & post eos Manichæorum, duos ponentium Deos, unum auctorem mali, alterum boni. Hoc autem cum nimis absurdum foret, alii mala & bona ab uno principio deduxerunt, omneque boni ac mali discrimen sustulerunt. Qualis fuit Florinus, Ecclesiæ Rom. Presbyter, Polycarpi cum Irenæo auditor; unde Floriniani, seu potius Floriniani, orti sunt, ut & Gnostici, qui & Borboriani, q. Iutosi, dicti. Quorum fanatica dogmata superiori sæculo renovarunt Libertini, omnia ex libertate Christiana sibi licita asserentes, aut potius nullum malum in mundo esse statuentes, quia à Deo nullum malum provenire potest; ac proinde neminem puniendum esse, hoc enim in Deum ipsum redundare. Eodem modo ut olim Gnostici; *sola humanâ opinione aliqua bona & mala esse dicebant*: atque hi quidem omnes aut malum esse negant, aut Deum auctorem mali esse blasphemant. Ex adverso autem Colluthus, Alexandrinæ Ecclesiæ Presbyter, Deum mala nullo modo facere vel procurare docuit. Inde August. *Creat Deus mala, pœnas justissimas irrogando, quod Colluthus non videbat: non autem malas creando naturas & substantias, in quantum sunt naturæ & substantiæ, uti Florinus errabat.* Vide Amos. 3. 6. *An erit malum in civitate, & Jehovah non fecerit?* conf. Thren. 3: 38.

*Deum
mali auctorem esse
non nisi
blasphemè
dicitur.*

LXXVI. Non sine blasphemiâ autem dicitur, Deum mali auctorem esse. Non enim Deus malitiam producit, nec illam homini infundit, sed resultant omnia mala ex corruptione nostrâ qua mali sumus. Et quamvis hæc omnia non satis possimus intelligere & reconciliare, ut potentiam Dei cum libertate nostra circa bonum, ita sanctitatem ejus cum operatione ipsius circa malum; nihilominus juxta regulam certissimam, quando videmus ab unâ parte duo quæ clara & certa sunt, & ab altera parte non videmus quo pacto ea inter se consistere & conciliari possint, utrumque tamen firmiter credendum & tenendum est.

*quam blasphemiam
nobis per
calumniam imbin-*

LXXVII. Detestanda ergo est calumnia, nobis impacta ab adversariis, quasi Deum auctorem peccati faceremus, vel id ex nostrâ doctrinâ de providentia Dei necessario sequeretur. Bellarm. & Pontif. illud nobis impingunt, tanquam re ipsâ ita sentientibus, quamvis verbo id profiteri
non

non audeamus : cum ex adverso nonnulli Scholastici, velut Occam & Gabriel, Medinâ teste, difertis verbis id professi sint. Eadem calumnia nos etiam petunt Sociniani & Lutherani. Deinde & Remonstrantes hoc telum ab aliis temere missum in nos arripuerunt. Vide Episcop. Instit. l. 4. sect. 4. cap. 9. & 17.

LXXVIII. Maxima autem hoc pacto nobis fit injuria : contra publicas enim Ecclesiæ nostræ confessiones, ex quibus doctrina ejus solum censeri debet, ex privatis quorundam Doctorum dictis hanc calumniam arripuerunt ; quæ tamen & ipsa ex universæ orationis nexu satis excusari, & sano sensu explicari possunt. Quod autem objiciunt, per consequentiam istud ex nostrâ doctrinâ sequi, cum nos illam non videamus, nec agnoscamus, nos eâ, tanquam si propriè dogma nostrum foret, gravandi non sumus : præsertim cum antecedens, ex quo illam eliciunt, non nostrum, sed ipsius S. Scripturæ sit, ex propriis ejus verbis plerunque conceptum ; cujus modi loquendi nimis efficaces sunt, quam ut per nudam & otiosam adversariorum permissionem explicari possint.

LXXIX. Nulla ergo hæctenus causa est negandæ vel vellicandæ providentiæ divinæ circa malum ; nisi forte quis scrupulum sibi superesse censeat ex impari illa bonorum & malorum distributione, qua bonis plerunque malè & malis benè est. Unde illud Epicuri erotema, si Deus est, unde mala ? Quæ & Israëlitarum olim querela fuit, *viam Domini non esse rectam*. Ezech. 18 : 25. atque hinc piorum etiam expostulationes : *Quare improbi vivunt, durant, etiam excedunt opibus ? Semen ipsorum firmum coram ipsis est cum ipsis &c.* Job. 21 : 7, 8. & seqq. *At ego ! propemodum declinassent pedes mei ; tantum non effusi sunt gressus mei. Quum emularer insanos, prosperitatem improborum viderem.* Psal. 73 : 2, 3. quibus occurritur. Psal. 37, 49, 73, 92.

LXXX. Cogitandum autem potius est, malum in nobis cubare, & nostras vias non esse rectas, Ezech. 18. cui succinit aurea Hofeæ gnome, cap. 14 : 10. *Rectæ sunt via Domini, & justî ambulant in eis, sed defectores offendunt in eis.* Cumque consilia Dei nobis plerunque occulta sint, & tantum externa ejus opera videamus, modestiam nostram decet, non temere de iis judicare, sed à partibus Dei stare, quippe cujus cogitationes non sunt sicut cogitationes nostra. Es. 55 : 8. Neque enim ex externis operibus, sæpe inter se contrariis & adversis, sine errore ea dijudicari possunt : regit enim etiam illa Deus, sed invisibili plerunque manu. Nos autem stultè nim. illico rerum exitum videre cupimus, & talem quidem qualem

gunt ad-
versarii: *op. l. 2. c. 1. & x.*

Quæ ma-
ximam no-
bis faciunt
injuriam.

Scrupulus
de impari
bonorum
& malo-
rum di-
stributio-
ne.

Solvitur.

animo concepimus (quod non est velle videre gubernationem Dei, sed propriam nostri eerebri) nec ejus providentiæ debitas moras concedimus, quo sese explicare possit: atque præterea eam plerunque consideramus tantum in partibus suis, non autem eam universam oculis nostris objicimus, in omnium rerum ac seculorum ordine ac nexu, usque ad ultimos ejus exitus.

p. l. s. e. 24 / 81-37
25 33.
Ad cavil-
lationes
contra vi-
as Dei

LXXXI. Tria autem præcipue objiciunt qui vias Dei calumniantur. 1. quod mali non puniantur, iisque benè sit. 2. quod bonis malè sit. 3. quod infantes cum fontibus iisdem pœnis involvantur. *Educam gladium meum ex vagina sua, & excindam ex medio tui justum & injustum.* Ezech. 21: 3. Imo liberatis fontibus soli sæpe plectantur: ut videre est in liberis Saulis, 2. Sam. 21. in subjectis Davidis. 2. Sam. 24. in filio & posteris Salomonis, 1. Reg. 11: 11, 12. in filiis Achabi, 1. Reg. 21: 22.

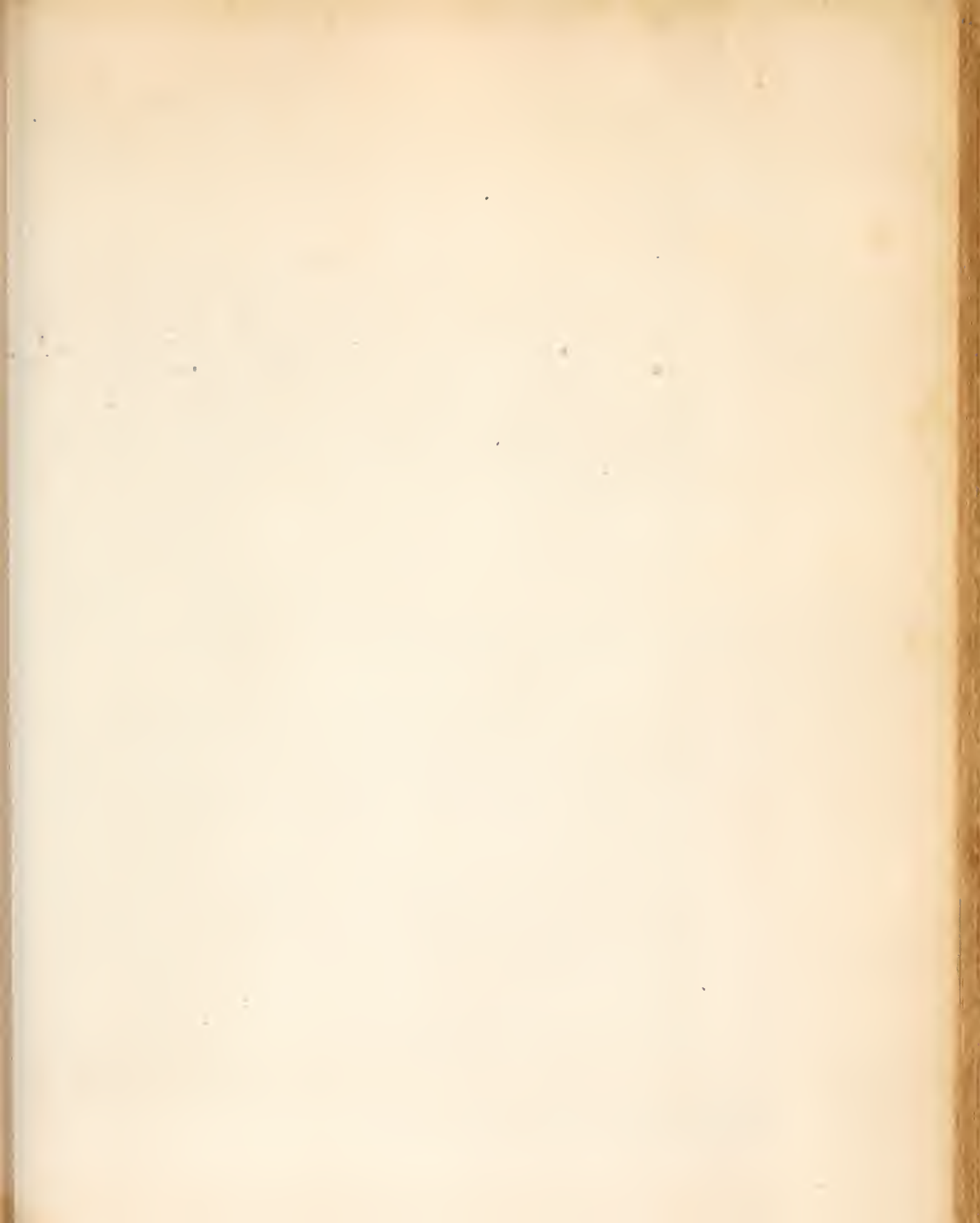
responde-
tur in ge-
nere.

LXXXII. Ad quæ respondemus primò in genere, 1. quod hæc difficultates magis spectent fideles Vet. T. quibus externis illis bonis, tanquam cælestis felicitatis pignori, incumbendum fuit; minus autem Christianos N. T. quibus in adversis etiam gloriari licet. 2. Præterea quoniam in hac rerum caligine plerumque nescimus, quinam verè pii vel impii sint, & quæ verè mala vel bona dicenda sint, in magno sæpe errore verfamur, dum hypocrisin aliquando pro verâ pietate accipimus, & ea mala ac adversa putamus, quæ eventu bona ac salutaria deprehendimus. 3. Neque tamen usque adeo confusa hic sunt omnia, ut non manifestum discrimen bonorum & malorum, Mundi & Ecclesiæ, Civitatis Dei ac Diaboli, & diversa ipsorum fors ac ratio etiam in mundo ipso conspiciatur.

in specie ad
difficulta-
tem quam
movent
primam.

LXXXIII. In specie autem ad singula respondemus. ad 1. Resp. 1. Differri sæpe impiorum pœnas, non auferri, eosque interim in hoc mundo tanquam in laxiori custodia à Deo contineri, ubi eos nonnihil se oblectare & lascivire permittit: expectandum vero esse donec maturuerit divina vindicta, & extremum hujus comediæ actum spectandum esse. 2. Neque tamen eos divinam manum prorsus effugere, etsi diu videantur floruisse; cujus rei exempla in Pharaone, Saule, Antiocho M. cæteros autem suorum scelerum conscientia cruciari, & à domestico tortore velut equuleo impositos, tantum non mille mortes perpeti: sicuti rei non solum puniuntur, cum in ferali pegmate ad ultimum supplicium producuntur, sed & dudum ante in carcere & equuleo. 3. Ut impiis fucata ista & inania, quibus se oblectant, bona invidenda non sint, quæ Deus iis dilar-

gitur

Dr. J. C.

alix k... on...
in alia...
libro...
in b...
alio...

gitur qui majoribus indigni sunt, uti popinæ, non militiæ præfectura iis mandatur qui degeneres & ignavi sunt.

LXXXIV. Ad 2. resp. quæ piis immitti videntur mala, reverâ mala non esse, dum in ipsa afflictione experientiam habent amoris Dei, & cum lacrymis seminantes æterni gaudii sementem sibi parant. *Qui seminant cum lacrimis, cum jubilo metent.* Pf. 126: 5. 2. varios autem Deus fines habet, cur piis temporales quasdam afflictiones immittere soleat. Facit enim hoc, cum propter seipsum & suam gloriam, quæ piorum patientia & triumpho elucescit. Job. c. I. & 2. 1 Pet. 4: 14. *Si probris afficiamini in nomine Christi, beati estis: quoniam ille gloria & ille Dei Spiritus super vos requiescit: qui quod ad illos quidem attinet, blasphematur, quod ad vos autem, glorificatur;* tum propter impios, quos tam insigni virtute confundere & ad meliorem frugem vocare vult; tum præsertim propter ipsos pios, quibus adversa quæ patiuntur fidei & omnigenæ virtutis sunt exercitia: & ad *δοκιμασίαν* & explorationem cedunt, quo Sp. S. in ipsis inhabitantis vis & potentia manifesta fiat; tandem etiam eo honoris Dominus eos nonnunquam provehit, ut eos testes faciat nominis sui, idque in cruce glorificent, & per mundum ferant.

LXXXV. Ad 3. difficultatem considerandum est, 1. punire quidem Deum nonnunquam aliquos occasione peccati alterius, cujus ipsi rei non sunt, verum eos aliorum peccatorum coram Deo reos teneri, quæ Deus ea occasione quærit & vindicat. Sicut pater liberorum suorum peccata diu tolerans, ea sæpe in omnibus simul punit, ubi unus eorum gravius deliquit. Atque ita intelligendus locus Ezech. 21: 3. *Excindam ex medio tui justum & injustum.* 2. quod autem fontes ipsi pœnæ eximantur, eorumque loco infontes posteri plectantur, ejus rei nullum videtur exemplum extare. Quod enim Saulis, Salomonis, Achabi &c. liberos attinet; neque illi infontes fuère, neque etiam ipsorum parentes divinam manum effugère. 3. tantum vero abest, ut infontes Deus puniat fontibus exceptis, ut propter infontes & pios sæpe ipsis impiis parcat, Gen. 18. & 19. 4. Denique ubi in impios vindicaturus est Deus, peculiarem tamen curam piorum gerit, & hæc quatuor fere solet facere; vel monere pios, qui inter eos agunt, ut mature exeant, Jer. 51. Apoc. 18. vel medium servandi eos ipsis ostendere, ut Nôacho; vel per Angelos ipsos eripere, ut Lothum; vel etiam gratiam ipsis largiri in oculis adversariorum, sicut Jeremiæ coram Babyloniis, Jer. 40.

LXXXVI. Ita ergo apparet justa providentiæ divinæ ratio; quæ etiam

*si ratio est
in regimine
mundi*

dum integros populos punit, miram temporum & locorum harmoniam ac proportionem observare solet. Ita & singulari gratia & misericordia judicia ejus temperata sunt, ut longe desiderabiliores sint calamitates per manus Dei immissæ, quam per homines. *Incidamus queso in manum Jehova, nam magna sunt miserationes ejus, in manum autem hominis ne cadam.* 2 Sam. 24: 14.

LXXXVII. Iisdem etiam legibus, eademque æqualitate genius humanum adhuc gubernat Deus, non obstantibus tam magnis confusionibus: manet enim adhuc ordo naturæ in generatione, & rerum productarum distinctione, sine qua Ecclesia propagari non posset; ita fecunditas terræ aut animantibus nondum denegata est; & fœdus cum Noacho ictum sanctè adhuc conservatur.

Ecclésiæ.

LXXXVIII. Neque etiam Ecclesiam est quod suæ fortis adhuc pudeat: illustrata adhuc est Evangelii luce; educta est ex Babylone, & sub piis Regibus ac Magistratibus adhuc liberum spiritum trahit: certaminibus exercita non succubuit, sed ea veritatem magis illustrarunt: & nunquam illustrius de erroribus triumphavit Evangelium, quam hoc nostro tempore: æstus persecutionum sæpe inhibiti sunt, & multi adversariorum Dei gratia conversi. Tuetur etiam Deus plerisque in locis ordinem politicum, & pacis ac belli vicissitudinem concedit. Benedicit & Deus ordini œconomico; manet apud multos ordo legitimæ propagationis & educationis sobolis sanctæ. Sunt & Academiæ & Scholæ inferiores, in qua Deo gratâ & humano generi salutaria docentur, ut & hodie suscitet Deus de filiis nostris prophetas, & de juvenibus nostris Naziræos. Estque adeo, licet cum magnis angustiis plurimis in locis luceatur Ecclesia, causa tamen magna Deo gratias agendi pro tantis beneficiis.

LXXXIX. Atque hinc inexhausta fluit consolationis & fiduciæ scaturigo, cum omnia providentiæ divinæ subjacere deprehendimus, ita ut omnium hominum vita, molimina, omnium creaturarum motus, impetus, omnesque rerum occasiones & occurfus in ipsius potestate sint. Unde præteritis creaturis in solo Deo recumbere oportet; quæ regia ad animi tranquillitatem & pacem via est: quando providentiæ Dei innixi omne onus in Jehovah rejicimus, & in omnibus perplexitatibus nostris illud Abrahami usurpamus: *Jehova providebit.* Gen. 22: 8, 13.

*Providentiæ
divinæ
absiss.*

XC. Perversè autem abutuntur divinâ providentiâ, qui eam securitati suæ carnali, vel temeritati obtendunt: qui enim causas secundas negligit, Deum tentat, inquirens, an Deus etiam se sine mediis conservaturu

sus

fit. Similiter etiam in eam peccant, qui creaturis confidunt; quas quidem diligere & honorare debemus, cum Deus illas veluti in aliquam operis sui partem assumere non dedignetur; in Deo vero solo confidere, eique inniti & licet & necesse est, utendo in omnibus aurea illa S. Jacobi gnome, Cap. 4: 15. *Si Dominus voluerit & vivamus, faciemus hoc aut illud.* Ut ita providentiam Dei nobis propitiam reddamus, operumque ejus æqui contemplatores & veneratores simus.

LOCUS SEPTIMUS
De ANGE LIS.
CAPUT XLV.

De Angelis in genere.

Providentia Dei
peculiaris
circa creaturas
intelligentes,
angelos
& homines.

ANGELORUM
nomina
appellativa,

I. Bfolutis operibus Dei, cum internis, tum externis, cum creaturis eo spectantibus, peculiaris est theoria creaturarum intelligentium; circa quas peculiaris est Dei *אֱבוּרָא*, & regimen, & operationes, ex singulari cum ipsis fœdere profluentes. Sunt autem illæ vel angeli, vel homines. Et de angelis quidem, præmissis eorum nominibus, primo in genere, deinde in specie videbimus.

II. Duo sunt eorum præcipua nomina in Scripturis, *רוּחַ הַקֹּדֶשׁ* *Spiritus*, & *מַלְאָכִים* *Angeli*. Faciens *מַלְאָכָיו רִחַת* *angelos suos Spiritus*. Psal. 104. 4. prius naturæ, posterius officii, nomen est; notatque in genere eum, qui alterius nomine quicquam dicit vel facit; quo respectu & Filio & Spiritui S. tribuitur. *Duo illi Angeli venerunt Sodomam vespere*. Gen. 19: 1. Quales autem hi Angeli fuerint, ex prædicatis postea cognoscitur. Jacobus benedictionem petit ab Angelo quem appellat *מַלְאָךְ הַנְּאֻל* *Angelum assertorem*, Gen. 48: 16. qui est *Angelus Dei incedens ante castra Israëlitarum*, Exod. 14: 19. *in cuius medio est nomen Dei*, Exod. 23: 20, 21. quique est *מַלְאָךְ הַבְּרִית* *Angelus fœderis*, Mal. 3: 1. & *מַלְאָךְ פְּנֵי* *Angelus faciei Dei*. Esai. 63: 9. Tribuitur ipsis quoque hominibus: *Dixit Haggai הַיְהוָה מַלְאָךְ הַיְהוָה legatus Iehovæ in legatione Iehovæ*. Hagg. 1: 13. *Sacerdos angelus Iehovæ Dei exercituum est*. Mal. 2: 7. *Ecce ego mitto Angelum meum, ut vacuum faciat viam ante me*, c. 3: 1. *Septem stellæ sunt Angeli septem Ecclesiarum*. Apoc. 1: 20. Atque hoc in Græcâ versione & N. T. præcipue frequentatum, ubi & nomen *Archangeli* occurrit. *Dominus veniet cum voce Archangeli*. 1. Theff. 4: 16. *Michaël Archangelus cum Diabolo disceptans colloquebatur de corpore Moysi*. Jud. v. 9.

III. Appellantur & *Cherubim*, à figura symbolica in templo super arcam posita. vide Ezech. 1. & 10. *Deus fecit habitare ab ortu horti Eden Cherubinos - ad custodiendam viam arboris vite*. Gen. 3: 24. *Seraphim*, Esai.

Efai. 6:2,6. ab iræ divinæ æstu & incendio, cujus vindices ista in visione adstabant. conf. 2 Reg. 2:11. & 6:17. ubi Elisæus vidit currus equosque igneos. *Et quoad angelos quidem dicit: (Psal. 104:4.) Qui facit angelos suos ventos, & ministros suos ignis flammam.* Hebr. 1:7. *Elohim*, à potentia. *Et fecisti eum inferiorem paululum* □^הב^יב^י *infra Deum*, Psal. 8:6. confer Hebr. 2:7. *Minorem eum fecisti paulisper* παρ' ἀγέλης *Angelis. Filii Dei*, cujus tanquam nobilissimæ creaturæ præcipuam imaginem gerunt. *Et fuit dies, & venerunt filii Dei, ut adfisterent apud Dominum; & venit etiam Adversarius inter ipsos.* Iob. 1:6. & 2:1. Ubi eras, *quum clangerent omnes Filii Dei?* c. 38:7. *Stella matutine.* Ubi eras, *quum jubilarent unà stella matutine.* Iob. 38:7. confer Luc. 10:18. *Vidi Satanam instar fulguris ex caelo cadentem.* Quo male refertur locus Efai. 14:12. *Quomodo de caelo decidisti, ô Lucifer, fili aurora, in terram incisus es?* unde per errorem vulgare Luciferi nomen ipsis tributum, quod Christo potius debetur. *Ego sum radix & genus Davidis, sidus splendidum & matutinum.* Apoc. 22:16. *Benè facitis quod prophético sermone attenditis, tanquam lucerna lucenti in squalido loco, donec dies elucescat & phosphorus exoriatur in cordibus vestris.* 2 Petr. 1:19. *Vigiles*, à sedulitate in obeunda cœlesti legatione & mandatis. *Ecce vigil & sanctus de caelo descendebat.* Dan. 4:13. *In decisione Vigilum est verbum, & in dicto Sanctorum rogatio.* ibid. v. 17. modo hæc angelis ministratoriis convenient.

IV. Ac præter hæc nomina appellativa duo in S.S. litteris extant *propria*. mina eorum *propria*, *Gabriel*, Dan. 8:16. & 9:21. Luc. 1:26. quod notat fortitudinem Dei; & *Michaël*, Dan. 10:13. & 12:1. Jud. v. 9. Apoc. 12:7. quod dicit, *quis sicut Deus?*

V. Nomine *Michaël* non angelum creatum, sed ipsum Christum *Michaël non angelus creatus, sed Christus.* primi, plurimi inter Theologos consentiunt, utpote qui *Princeps populi Dei*, Dan. 10:21. *Princeps ille magnus, qui stat pro filiis populi Iudaici* c. 12:1. & *Princeps principum*, c. 8:25. dicitur. atque item Jud. v. 9. (*At Michaël Archangelus, quando cum Diabolo disceptans colloquebatur de corpore Moysi, non sustinuit iudicium inferre blasphemia, sed dixit: increpet te Dominus.*) ea ipsi tribuuntur, quæ Zach. 3:2. (*Dixit Jehovah ad Satanam: increpet Jehovah te, Satanas, &c.*) soli Jehovæ adscribuntur.

VI. Existentiam angelorum sola ratio neque à priori, neque à posteriori demonstrativè docet. Natura enim eorum necessaria non est; & quicumque eorum deprehenduntur effectus, aliis causis transcribi possunt. Probabilia tamen argumenta duci possunt ab oraculis apud gentes *Angelos esse non tam demonstratio* editis;

editis: modo illa edita sint; & ab apparitione spectrorum: ubi citra fraudem illud fit; præcipuè autem ab energumenis, linguâ sibi ignota sæpe blasphema loquentibus, quæ cum à Deo proficisci non possint, nec in homines illos conveniant, malos genios auctores produunt. Qui si existant, etiam bonos existere non improbable est, cum ipsi saltem ab initio boni esse debuerint.

quam S.
Scriptura.

VII. Verum S. S. literæ, atque perpetua Ecclesiæ historia, quæ eorum apparitiones, alloquia, atque opem ipsam sæpe experta est, tales Spiritus existere indubiam fidem faciunt.

Cur Mo-
ses eorum
in creatio-
ne non a-
pertè me-
minerit?

VIII. Quod autem Moses eorum in creatione non meminerit, factum videtur, quod ipsi potissimum propositum fuerit populi Dei annales texere, repetito à primis ejus incunabilis atque ipso mundi ortu initio. Unde mundi conditi historiam paucis tantummodo perstringit, & mundum hunc aspectabilem, in quo collocandus foret homo, delineasse contentus, mox ad hominem mundi colonum pergit, atque inde universa porro Ecclesiæ fata deducit. Unde quæ de Angelis postea narrat, eorum opera erga fideles & Ecclesiam sunt; ut isto respectu solum eorum mentionem faciat. Quamquam in ipsa creationis historia non obscurè eorum meminerit, sub nomine *exercituum cælestium*. *Et absoluta sunt cælum & terra & omnis exercitus illorum.* Gen. 2:1. conf. 1 Reg. 22:19. *Vidi Jehovam insidentem solio suo, & totum exercitum cæli adstantem ei, à dextra ejus & à sinistra.* Luc. 2:13. *Et repente adfuit cum Angelo multitudo septuaginta quatuor milium exercituum cælestium laudantium Deum.* Unde & generalibus verbis cæli & terra comprehendi quibusdam videntur, Gen. 1:1. Apertius autem eos mox à creatione inducit, Gen. 3:24 sub nomine *Cherubim*, sub quo Judæis noti erant.

Sadducei
angelos
esse negant.

IX. Inexcusabilis ergo Sadducæorum fuit error, qui Mossem amplectebantur, & omnem tamen Spiritum negabant, Angelos nempe & animam hominis. *Sadducei dicunt, neque Angelum, neque Spiritum esse.* Act. 23:8. Cum autem in libris Moſis, & universâ Scripturâ, quam non plane rejiciebant, crebra angelorum fiat mentio; non improbable est, eos credidisse, angelos quidem aliquando extitisse, & mortalibus visos; verum eos ad istud solum tempus, atque ad istud negotium, ad quod Deus eorum ministerio uti vellet, à Deo creatos, legatione gesta cum corporibus suis rursus evanuisse.

David
Georgius

X. Sadducæorum impietatem interpolavit superiori sæculo David Georgius, impurissimus hæresiarcha, confundens angelos cum mentis huma-

humanæ cogitationibus atque inspirationibus, vel bonis, vel malis. Scriptura autem de iis ut de personis loquitur, atque ipsos Angelos, Nuncios, Ministros, Custodes, Vigiles appellat; atque illa quæ personis sunt propria, intellectum, voluntatem, desiderium, potentiam, operationes varias, præmia item & pœnas attribuit; denique nos ipsos in cælo *ἰσαγγέλους* Angelis fore similes docet. Matth. 22: 30. Luc. 20: 36. ut animi quidam motus plane esse non possint.

XI. Sunt autem substantiæ spirituales, sive intellectuales, quarum essentia in cogitatione consistit. *Et exiit ריחי spiritus, & stetit coram Domino.* 1 Reg. 22: 21. *Faciens angelos suos ריחי spiritus.* Psal. 104: 4. *Ejecit nā מִדְּבָרָא spiritus verbo.* Matth. 8: 16. Ut male veterum nonnulli ac Scholastici quidam, cum Judæis, eos materiales & corporeos tradiderint, quin & voluptates ac pœnas corporeas iis attribuerint; qui etiam Socini ac Vorstii error fuit. Unde quoque per sese immortales sunt, quanquam extrinsecus à Deo annihilari possent. Vide Luc. 20: 36. *Non enim mori amplius possunt, sunt enim angelis similes.* Suntque præstantissimæ atque eminentissimæ ac supremi ordinis creaturæ. 2 Sam. 16: 20. *Si linguis hominum loquar & angelorum &c.* 1 Cor. 13: 1. *Quum ipsi angeli יִרְחִי אֱלֹהִים מַלְאָכָיו מַלְאָכָיו אֱלֹהִים qui sunt viribus & potentia majores, non ferant adversus eas apud Dominum maledictionis iudicium.* 2 Petr. 2: 11.

XII. Quamvis autem sint incorporci, finitæ tamen naturæ esse non definunt; cum definitam essentiam habeant, nec omnes omnino perfectiones possideant.

XIII. Et pari modo, licet compositio materialis in eos non cadat, non tamen absolutâ & summâ simplicitate gaudent; cum in iis distinguantur genus & differentia, potentia & actus, essentia & existentia, subjectum denique & accidentia.

XIV. Consideranda autem in angelis sunt præcipue attributa eorum; cum absoluta, quæ sunt intellectus sive cognitio, voluntas & potentia; tum relativa, seu adjuncta.

XV. Cognitionem eorum quod attinet, principium ejus est substantia angeli, quæ cum in cogitatione consistat, ab intellectu eorum non nisi ratione distinguitur.

XVI. Modus intelligendi eorum perfectior est quam noster, cum à corporibus sint separati, & nullas sensuum imagines ac impressiones patiuntur; unde ipsis mentis actiones magis fixæ ac constantes sunt, ac cogitationum

tationum sanarum sunt domini, atque ideas longe clariores ac distinctiores habent, & ab erroribus facilius cavere sibi possunt quam nos.

*Displex
en sis?*

XVII. Non cognoscunt autem res per suam essentiam, cum ea rerum omnium nec imago, nec causa sit. Neque vident omnia in essentia Dei, tanquam in speculo; cum Deus sit agens voluntarium, adeoque operationes ac decreta ejus ex solâ essentia ejus consideratione pervideri non possint. Sed quæcunque intelligunt, ea per certas species & formas ac ideas, five insitas, five à Deo revelatas, five denique ex rebus ipsis creatis hausitas percipiunt. Ut omnis eorum cognitio sit triplex; *naturalis* five concreata: *Diabolus homicida erat ab initio, & in veritate non stetit, quia non est veritas in ipso.* Joh. 8: 44. *revelata*, Dan. 8. & 9. Apoc. 1: 1. *significavit* (J. Christus) *mittens per angelum suum servo suo Johanni; & experimentalis.* Ut notificetur nunc principatibus & potestatibus, qui in supercelestibus sunt, per Ecclesiam, sapientia Dei, quæ plurimam varietatem habet. Eph. 3: 10. *Gaudium erit in cælo super uno peccatore respiciente, magis quam super nonaginta justis, quibus non opus est respicientia.* Luc. 15: 7. Vana autem & inepta est Scholasticorum distinctio in cognitionem Angelorum *matutinam & vespertinam.*

*An angeli
omnia
simplici
intuitu in-
telligant?*

XVIII. Quæri solet, an simplici intuitu omnia intelligant? ad quod resp. plurimas veritates, quas nos discurrendo cognoscimus, eos quidem simplici aspectu pervidere; plurimas autem etiam veritates non nisi meditando & ratiocinando perferutari. *In qua cupiunt angeli & ipsi in-
trospicere.* I Pet. 1: 12. Quamvis illa ratiocinatio sit celerrima & pernicissima.

*Cogno-
scunt an
geli
Deum,*

XIX. Objecta cognitionis Angelicæ quod attinet, ea sunt res, cum spirituales, tum corporales.

se ipsos.

*alias res
spirituales.*

XX. In priori genere cognoscunt Deum, per speciem intelligibilem, seu ideam ejus ipsis connatam, sed quæ longe clarius ac pulchrius radiat quam ea quam nos habemus. *Qui cernimus nunc per speculum & per a-
nigma, & ex parte cognoscimus.* I Cor. 13: 12. & *se ipsos*, cum per essentiam suam, cujus sibi intimè conscii sunt, tum etiam per ideam & imaginem ejus, quam in se deprehendunt: denique & *alias res spirituales*, five angelos, five mentes humanas, quarum formas ac ideas, seu species intelligibiles habent; eodem fere modo ut intellectus noster.

*(De collo-
quio Ange-
lorum in-
ter se,*

XXI. Certum etiam est, angelos sibi mutuo irradiare, ac cogitationes suas aliis angelis insinuare, iisque veluti colloqui posse. Unde & *lin-
guarum angelorum* mentio fit I Cor. 13: 1. Quomodo autem istud per-
agatur,

agatur, sola conjectura intelligere licet. Angeli enim cum corporibus careant, per certos motus & signa conceptus suos aliis revelare non possunt: cumque in iis solum sit intellectus & voluntas, intellectus autem officium sit res objectas percipere, isque fere passivè sese habeat; per solam voluntatem, qua videlicet unus angelus cogitationes suas alteri cognitatas esse vult, hoc omne videtur peragi. Unde statuendum videtur, certum à Deo institutum esse nexum inter voluntatem unius angeli, & perceptionem alterius; ut quocumque unus angelus cogitationes suas alteri vult esse cognitatas, eo ipso illæ alii angelo revelentur. Quanquam concipi etiam potest, spiritus sibi invicem loqui, alligando conceptus suos certis signis exterioribus, de quibus convenerint. Cum vero hæc omnia à positiva Dei voluntate pendeant, nihil certi de iis statui potest.

XXII. Hominem quod attinet, colloquutio ejus cum angelo talis esse non potest, qualis unius angeli est cum altero; quia homo speciem intelligibilem nec angelo imprimere, nec ab eo rursus accipere potest, cum inter angelos & hominem tale commercium ac nexus non sit, qualis inter vocatam & intellectum duorum angelorum. Loqui ergo homini videtur angelus, vel agitando & figurando aërem ad eum modum, quo oportet ut verba in eo effingantur; vel glandulæ nostræ, sive cerebro talem motum, qualem à nervis extrinsecus motis pateretur, ac veluti imaginem ejus rei, quam nobis offerre vult, imprimendo.

XXIII. Cognoscunt etiam *res corporeas*, pariter per species ac formas earum; ipsis vel connatas, sicut in genere substantiæ alicujus corporeæ ideam in sese deprehendunt; vel à corporibus acceptas, quomodo res singulares percipiunt; idque ex positiva quadam Dei lege, ac veluti nexu, quem Deus instituit inter intellectum angelorum & res materiales, circa quas operaturi sunt; juxta quem, licet sensibus careant, certo modo ab iis affici possunt: quamvis nexum illum in specie explicare non possimus, quia angeli non sumus. Ex comparatione autem singularium universalia, communisque rerum omnium conceptus & naturas facile intelligunt.

XXIV. *Mysteria salutis* non norunt nisi per revelationes, vel ipsis, vel ecclesiæ, cujus curam gerunt, factas: *Sunt enim omnes ministratorii spiritus, missi ad ministerium propter eos, qui salutem hereditate accipient.* Heb. 1: 14. vel ipso denique eventu comprobatas. *Ut notificetur nunc principatibus & potestatibus, qui in supercælestibus sunt, per Ecclesiam, sapientia Dei revelata.* Eph. 3: 10. *Magnum est pietatis mysterium: Deus -- visus est angelis.* 1 Tim. 3: 16. *qui etiam cupiunt in mysteria Dei.* 1 Pet.

*& futura
contingen-
tia non nisi
per revela-
tionem co-
gnoscunt.*

XXV. Similiter *futura contingentia* non aliter noverunt; quanquam conjecturis & longo usu in iis pervidendis & perrimandis multum polleant. *Adducant & indicent nobis ea que eventura sunt: priora, que sunt illa? indicate, & advertemus animum, & cognoscemus exitum illorum; aut ea, que veniunt, facite nos audire.* Esai. 41: 22. *De die illo & hora nemo novit, neque Angeli cælorum.* Matth. 24: 36.

*Voluntas
angelica.*

XXVI. Intellectum angelorum comitatur eorum *voluntas*: quæ liberima est, & perfectior quam in homine, cum passionibus & motibus corporeis non turbentur, nec à destinato tramite avertantur; ita ut cum perceptio eorum magis constans & fixa sit, facilius cavere possint ne fallantur.

XXVII. Distincta autem in ipsis certo modo concipiuntur, cum essentia eorum, quæ voluntatis quasi principium est; tum voluntas, instar facultatis ac potentia concepta, habitibus ac virtutibus suis adjuncta, ut caritate, justitia, &c. tum denique ipse volendi actus, qui multiplex & varius est, & fere instar modi à voluntate ipsa differt.

*Angeli
passionum
experies.*

XXVIII. Cum autem nullus sit in ipsis motus corporeus, *passiones* atque affectus proprie non habent. Unde nec doloris, nec gaudii, nec amoris capaces sunt, nec animi motus, nisi plane intellectuales experiuntur; quo sensu illi ipsis tribuuntur. *In qua inquitur cupiunt angeli inspicere.* 1 P. t. 1: 12. *Charitas nunquam excidit.* 1 Cor. 13: 8. *Gaudium erit in cælo super uno peccatore resipiscente.* Luc. 15: 7. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota cogitatione tua.* Matth. 22: 37. *Benedicite Domino angeli ejus, præpotentes robore, facientes verbum ejus, ut audiat vocem verbi ejus.* Psal. 103: 20.

*Voluntatis
angelicæ
objecta.*

XXIX. Objectum voluntatis angelicæ tam late patet quam objectum intellectus ipsorum. Atque ita amant Deum, sese ipsos, alios angelos, & reliquos creaturas, servato singulis ordine ac modo suo.

*Potentia
angelicæ.*

XXX. *Potentia* quoque ipsorum permagna est. Unde dicuntur *præpotentes robore.* Psal. 103: 20. *ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι καὶ κοσμοκράτορες ἔσονται ὑποτάκται τοῦ κυρίου* *principatus & potestates, & qui per totum mundum potestatem tenebrarum hujus sæculi obrinent.* Eph. 6: 12. *Angeli potentia Domini.* 2. Theff. 1: 7. Quod ingentia & stupenda opera ab ipsis patrat in Scripturâ docent; qualia sunt una nocte trucidare omnes primogenitos Ægyptiorum. Exod. 12: 29. & in exercitu Assyriorum perdere centum & octoginta quinque hominum millia. 2 Reg. 19: 35. ita Johannes angelo tribuit motum extraordinarium stagni, quod cognominabatur Bethesda, c. 5: 4. Angelus quoque Domini nocte aperit fores carceris & edu-

educit Apostolos. Vide Act. 5: 19. & 12: 7.

XXXI. Negari enim non potest, ipsis facultatem esse movendi corpus, cui sese conjungunt; quod menti nostræ etiam concessum videmus. Non quod novum motum, solo jussu ac imperio suo, producendi potentiam habeant, cum enim ille realitatem aliquam contineat, illa quædam creatio foret. Verum supposito, quod eadem motus quantitas in mundo semper maneat, possunt motum à Deo conservatum, varie determinare, ut anima nostra illum in corpore suo ac membris determinat: atque ita etiam angelis materiam, quantam voluit, subjecit Deus, istumque rerum nexum fecit, ut ad eorum voluntatem & imperium, illa quoquo-versum celerrime atque admirando sæpe modo moveretur. Atque hoc pacto corpus aliquod, cui se conjunxerunt, celerrime & longissime transferre possunt, determinando cursum subtilis materiæ, quæ corpus illud ambit ac incingit.

XXXII. Cumque intimam cujusque materiæ molem, & particularum figuram, situm, motum & ordinem pervideant, & quo quidque modo ab alio pati & moveri possit intelligant, atque ipsi ea varie movere & cedere possint, hinc miranda opera producere, ac sensus nostros, cum externos, tum internos varie afficere ac commovere possunt. Hinc vel ipsa objecta sensibus exhibere (*Sustulit Abraham oculos suos, & vidit, & ecce tres viri stabant juxta ipsum. Gen. 18:2. Fecit Deus habitare ab ortu horti Eden Cherubinos & flammam gladii ancipitis, ad custodiendam viam arboris vite. Gen. 3: 24. Quum autem videret asina illa angelum Jehovæ stantem in via illa & gladium ejus educit in manu ejus, declinavit asina ab illa via ut iret in agrum. Num. 22: 23.*) vel etiam fallaci specie sensuum organa pulsare, ac tali motu eos impellere possunt, qualis requiritur ad has vel illas cogitationes & perceptiones ipsis suggerendas, vel qualiter ab ipsis objectis externis anima nostra moveri & affici solet. Idemque in sensibus internis valent.

XXXIII. Similiter quanquam diversarum rerum species & phantasmata animo objicere possunt, & variarum cogitationum occasiones suggerere; immediate tamen menti nostræ illabi ac voluntatem nostram inclinare non possunt. Cum solius Dei sit mentem nostram potenter collustrare, & voluntatem quo vult inflectere ac ducere. Quicquid ergo sive boni sive mali genii hic possunt, ^{per phantasiam} mediate solum per phantasiam, cui potentissimas illecebras objiciunt, & spirituum in cerebro motum, quem ad has vel illas cogitationes in nobis formandas producunt, peragunt; quod

in vatibus Gentilium ac obfessis patet. Attamen omnis ipsorum in hoc genere potestas voluntati ac imperio Dei subjacet: *Benedicite Domino angeli ejus, præpotentes robore, facientes verbum ejus, ut audiat vocem verbi ejus.* Psal. 103: 20. *An putas me non posse nunc precari Patrem meum, qui huc sedit mihi plures quam duodecim legiones angelorum?* Matth. 26: 53. *Dixit Dominus Adversario: Ecce, -- quicquid ejus est, in manu tua est, tantum in ipsum ne mittas manum tuam.* Job. 1: 12. *Et dixit Dominus ad Satanam: Ecce ipse est in manu tua. Tantum animam ejus serva.* c. 2: 6. *Dæmones verò precabantur eum, dicentes, si ejicis nos, permittite nobis abire in gregem porcorum illorum.* Matth. 8: 31.

XXXIV. Præter hæc absoluta Angelorum attributa, consideranda sunt attributa eorum relativa, videl. eorum *quando, ubi, motus.*

Eorum quando.

XXXV. *Quando* Angelorum ævum dici solet Scholasticis. Malè autem duratio illorum indivisibilis ipsis est, ac successione carens: cum angelorum essentia continuo reproduci ac de novo quasi creari opus habeat, æquè ut & reliquæ creaturæ; adeoque illi continuationem & durationis suæ extensionem quotidie acquirant.

ubi.

XXXVI. *Ubi* angelis proprie non convenit, cum in loco esse attributum sit rei extensæ, & locus ipse, sive internus, sive externus, à corpore non differat, & vel ipsum spatium dicat, quod corpus occupat, vel situm ejus inter alia corpora; quæ angelo, cujus natura in cogitatione consistit, non conveniunt.

XXXVII. Angelus ergo per se in loco nullo modo, est nec circumscriptivè, neque etiam definitivè. In loco verò esse dicitur, ubi operatur ad extra circa corpus aliquod, cui sese jungit; respectu cujus corporis, quod inter alia corpora situm est, pariter locum suum fortitur, cum illi ista ratione conjunctus sit, non autem aliis.

XXXVIII. Ita etiam locus angeli non est determinatus quoad magnitudinem; cum hoc solum constet, angelum non posse simul operari in toto universo atque omni ubi, qui Durandi & Jesuitarum est error; cum istud soli Deo conveniat, *qui omnia operatur in omnibus.* 1. Cor. 12: 6. Nec quoad parvitatem; unde plures angeli in minimo loco esse, & partialiter operari possunt. Unde Spiritus *impurus*, quo torquebatur quidam inter Gadarenos, dicit Servatori, roganti *quodnam ejus esset nomen: Legio nomen meum est, quia multi sumus.* Marc. 5: 9. *Qui spiritus impuri egressi ex homine introierunt in porcos.* v. 13.

Motus.

XXXIX. Eodem modo etiam concipiendus est angelorum *motus.*

Et

Et repente adfuit cum angelo multitudo exercituum celestium. Luc. 2: 15. *Nonne omnes sunt ministratorii spiritus, misi ad ministerium propter eos, qui salutem hereditate accipient?* Hebr. 1: 14. Qui angelo non aliter tribui potest, quam quatenus operationem suam mutat: quod cum successione quadam & novo actu priori succedente fiat, sequitur illum in instanti fieri non posse, sed temporis subiectum esse; non quidem ob spatium aliquod extensum, quod pertransire angelus debeat, sed quia una ejus operatio ab altera necessario distincta esse debet.

XL. Referi huc possunt Angelorum *Apparitiones*: de quibus varia quærentur. 1. An verè apparuerint angeli? an vero spectra quædam & idola sanctis hominibus illuserint? quod quidem sacræ historiæ è diametro repugnat, quæ angelorum ad homines legationes frequenter commemorat.

XLI. 2. An vera assumferint corpora? quod quidem de apparitionibus, quæ non in somno, (qualis Jacobo contigit, quum *in somno videret scalam constitutam in terra, cujus summitas pertingebat ad cælum, & angelos Dei ascendentes & descendentes per eam*, Gen. 28: 12. & Paulo, cui *nocte adstitit angelus Dei, dicens, ne metue Paule &c.* Act. 27: 23.) vel ecstasi (ut de Cornelio narratur, *qui vidit per visionem manifeste quasi hora diei nona angelum Dei introeuntem, & dicentem ipsi, Corneli. Act. 10. 3.*) sed videntibus ac vigilantibus hominibus familiariter adeo sæpius factæ sunt, nullo colore negari potest. *Sustulit Abraham oculos suos & vidit, & ecce tres viri stabant juxta ipsum, & vidit, & cucurrit obviam ipsis ab ostio tentorii, & inclinavit se versus terram.* Gen. 18: 2. Hoc enim & operationes angelorum in istis corporibus, & sanctum istud cum hominibus commercium, & sermones, & convictus ipsè, denique sanctorum virorum sensus omnes benè dispositi, nec ullâ vanâ imagine illusi, constanter fatebantur. Quamvis eos nonnunquam corpora externa specie duntaxat induisse, atque ita cum hominibus egisse nonnulli statuant: ut cum angelus qui Gideoni apparuerat, & Manox visus erat, sive creatus ille, sive increatus fuerit (quod probabilius est, nam & Jehova, & Dominus, & Deus dicitur) derepente abiit a conspectu ejus, & ascendit in flamma holocausti. Judic. 6: 21. & 13: 20. Sic cum ex improvise Gabriel ingressus esset ad Mariam, *illa perturbata fuit super ejus sermone &c.* conf. c. 2: 9. *Angelus Dei supervenit Pastoribus, & gloria Domini circumfulsit eos.* Sic Angelus supervenit Petro in carcere, & cum eum eduxisset, *statim abscessit ab eo.* Act. 12: 7, 10.

Angelica apparitiones: circa quas quaeritur: an verè apparuerint angeli? An assumserint vera corpora?

Unde cor-
pora illi
assumse-
runt?

XLII. 3. Unde illa corpora assumerint? Resp. triplex iis assignatur origo. Vel enim corpora illa ex nihilo condita fuerunt: vel potius ex præexistente materiâ inhabili à Deo fabricata; qui modus usitator videtur: vel denique (non præfracte enim id negandum videtur) viventium hominum corpora occuparunt, averfa ac turbata tantisper hominum illorum mente & sensu, ut quid de se ageretur ignorarent. Vid. Zach. 1:9. *Et dixi: quid hi, Domine mi? & dixit angelus loquens ad me: Ego tibi monstrabo, quid sint hi. v. 13. Et respondit Jehovah angelo loquenti ad me verba bona. v. 14. Et dixit ad me angelus loquens ad me: Predica &c. Et venerunt duo illi Angeli Sodomam vespere: & Lot sedebat in porta Sodome: & vidit Lot, & surrexit obviam ipsis, & dimisit se vultu in terram. Gen. 19: 1. vide & c. 18.*

Quomodo
ea assum-
serint?

XLIII. 4. Quomodo corpora hæc assumerint? Resp. non interna ac personali conjunctione, sed externa solum habitudine, uti formæ assistentes, quæ se in corporibus istis manifestabant, iisque tanquam instrumentis utebantur. Plane uti malos genios in obsessorum corporibus versari videmus, quos tamen potius occupant & invadunt, nec ut instrumentis utuntur, sed eos vexant & miserè torquent. Unde corpora illa tanquam vestes sumebant, & pro arbitrio rursus deponebant. Hinc aliqua parte liquet, quomodo in futura vita, etsi corporibus induti, *ισάγγελοι* angelis similes futuri simus. Luc. 20: 36. Et cur Christus, ut nostris infirmitatibus affici posset, non angelicam, sed humanam naturam debuerit assumere. Denique cur Deus Ecclesiæ suæ non angelos, sed homines, doctores & consolatores dederit.

Quid de
corporibus
illis. pera-
tione le-
gatione, si-
factum?

XLIV. 5. Quid de corporibus illis, peracta legatione, factum sit Respondet Scriptura simpliciter, ea disparuisse, atque angelos abcessisse, Jud. 6: 21. & 13: 20. Act. 12: 10. sive corporibus illis in principia sua, unde composita fuerant, resolutis; sive, si illa viventium hominum fuerint, ab Angelo rectore destitutis, & in pristinum statum reductis.

Unde eorum
commen-
tum de
angelo
rum ordi-
ne, quos
viros ap-
pellant.

XLV. Cum autem Angeli ipsi corpori non sint, sed ad tempus solum corporibus vestiti hominibus apparuerint, perperam Judæi hinc diversum quendam angelorum ordinem statuunt, quos viros appellant, quorum officium sit hominibus apparere. Quin & sexu eos discernunt, ex Gen. 6: 2. *Filii Dei viderunt filias hominum, quod bona essent, & acceperunt sibi uxores de omnibus, quas elegerunt, & cibus vesci, ac mori denique nugantur. Contra quæ unius Christi auctoritas præscribit. In re-
sur-*

surrectione neque uxores ducunt, neque nuptui dantur, sed sunt ut angeli Dei in cælo. Matth. 22: 30.

XLVI. Apparitiones autem Angelorum variis gradibus factæ sunt. *Gradus varii apparitionum angelicarum.*
 1. apparuerunt in paradiso post lapsum: *Nam fecit Deus habitare ab ortu borti Eden Cherubinos, & flammam gladii ancipitis ad custodiendam vitam arboris vite.* Gen. 3: 24. 2. inde post bis mille annos Abrahamo apparuerunt, reliquisque patribus, usque ad descensum Jacobi in Ægyptum. 3. deinceps per 215 annos non apparuere, usque dum videret Moses eam visionem, de qua legere est Exod. c. 3. 4. atque exinde in veteri Ecclesia frequenter sanctis hominibus visi sunt, usque ad Prophetam Zachariam, qui Veteri Testam. obsignavit, cui ultimum apparuerunt. 5. Postea 400 annorum intervallum fuit, quo Ecclesia nullis angelicis visionibus vel alloquiis gavisa legitur, dum ipse Ecclesiæ Dominus expectabatur. 6. Quo in terris viso, rursus angeli apparere cœperunt, & frequentes eorum sub exordia Nov. T. præcipuè in nativitate, morte & resurrectione Salvatoris, apparitiones leguntur. Atque ultimum & longissime Apostolo Johanni apparuerunt, qui etiam adorare eos voluit, Apoc. 19. & 22. A quo tempore, quantum legitur, cum hominibus colloqui desierunt.

XLVII. Quod autem Angeli nunc in Ecclesia non appareant, ex diversa ejus œconomia provenit, quodque *habitabilis futura, h. e. Novi Testamenti Ecclesia angelis subiecta non sit*, Hebr. 2: 5. ut quidem in veteri Ecclesiâ obtinuit, post promulgatam legem, cujus vindiciæ ipsis creditæ erant: & quod Christo, angelorum Domino, in eâ viso, & spiritu luculentissimè effuso, œconomis istis nunc opus non sit. Unde etsi sub initia ejus aliquo tempore apparuerunt, confirmato tamen Evangelio apparere desierunt; ut in uno Christo acquiescamus, donec tandem *ἰσάγγελοι* efficiamur. *Cur Angeli nunc in Ecclesia non appareant?*

XLVIII. Invisibiliter tamen inter homines versantur angeli; boni in Ecclesiâ. *Propter hoc debet mulier potestatem habere in capite propter angelos.* 1. Cor. 11: 10. mali vero in mundo infidelium & in aère. *In quibus peccatis aliquando ambulastis, secundum principem potestatis aëris, status, qui nunc operatur in filiis inobedientiæ.* Eph. 2: 2. *Lucta nobis est, adversus principatus & potestates, adversus eos, qui per totum mundum potestatem tenebrarum hujus sæculi obtinent, adversus spiritualia nequitiæ in cælestibus.* c. 6: 12. *In quibus Deus hujus sæculi excæcavit mentes, ne irradiet eos illustratio Evangelii gloriæ Christi.* 2. Cor. 4: 4. & visibili non-

nunquam operatione in dæmoniis & energumenis. Visibiliter autem mittentur boni angeli die ultimo ad electos congregandos, & impios con-
 jiciendos in ignem æternum. *Tunc mittet angelos suos & suos electos coget à quatuor ventis.* Marc. 13: 27. *Mittet Filius hominis angelos suos & congregabunt in regno ejus omnia scandala & omnes qui faciunt injustitiam.* Matth. 13: 41. *Cum venerit Filius hominis in gloria sua & omnes sancti angeli cum eo, tunc sedebit in throno gloria.* Matth. 25: 31. ipse Dominus veniet *cum voce archangeli.* 1. Theff. 4: 17. & *revelabitur à cælo cum angelis potentia sua.* 2. Theff. 1: 7.

C A P U T X L V I.

De Angelis in specie.

Angeli boni vel mali.

I. Considerandi nunc sunt angeli in specie, juxta discrimina-
 corum, prout vel boni vel mali sunt. Quem in finem eorum creatio & primæva bonitas consideranda sunt, inde dispar eorum eventus, & utrorumque status ac officia.

Sunt
 CREATI.

II. Angelos ab æterno non extitisse, sed creatos fuisse, patet. *Benedicite Domino, angeli ejus, præpotentes robore, facientes verbum ejus, ut audiat vocem verbi ejus.* Psal. 103: 20. *Qui fecit angelos suos spiritus, ministros suos ignem flammantem.* Psal. 104: 4. coll. Hebr. 1: 7. *Celebrate eum, omnes angeli ejus, celebrate eum omnes exercitus ejus. Celebrent nomen Domini. Nam ipse præcepit & creata sunt.* Psal. 148: 2, 5. *In ipso condita sunt omnia que in cælis & in terra sunt, visibilia & invisibilia, sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates &c.* Col. 1: 16, 17. *Collocavit Christum ad dextram suam in supercælestibus, supra omnem principatum & potestatem, & potentiam, & omne nomen, quod nominatur, non tantum in seculo hoc, sed etiam in futuro.* Eph. 1: 21. *Qui est ad dextram Dei, subjectis ipsi angelis & potestatibus & potentiis.* 1. Pet. 3: 22.

Quando conditi sunt sententia variant.

III. Ante mundum hunc ad spectabilem eos creatos inter veteres plurimi statuerunt, fuitque hæc Patrum sententia, usque ad concilium Lateranense quartum, quod statuit eos simul cum rebus visibilibus conditos esse. Hodie Sociniani, licet maligniori errore, idem placet, simulque cum angelis mundi ipsius materiam ante Mosis hexa-emeron collocant.

IV. Quan-

IV. Quanquam autem, si vel ante principium conditus rerum corporearum creati dicantur, non ideo tamen æterni ponerentur, cum nihilominus initio durationis suæ, quæ successiva est, conditi fuissent. Probabile tamen est, eos una cum reliquis creaturis creatos esse: 1. quia Scriptura dicit, Deum initio creasse cælum & terram. Sub cælo autem non absurde comprehenduntur angeli, cæli incolæ, qui & *angeli cælorum* in Scripturis passim appellari solent. Ita ut Moses terræ formationi describendæ magis intentus cæli nomine omnia *dioçones*, & spirit., cæli incolas, comprehenderit. 2. intra sex istos dies creatum dicitur cælum & terra, cum omnibus eorum exercitibus. Phrasi autem Scripturæ angeli sæpe *cæli exercitus* appellantur. *Vidi Iehovam insidentem solio suo, & totum exercitum cæli adstantem ei à dextra ejus & à sinistra.* 1. Reg. 22: 19. *Benedicite Domino angeli ejus, præpotentes robore, --- benedicite Domino, omnes exercitus ejus, ministri ejus, facientes voluntatem ejus.* Psal. 103: 20, 21. *Et repente adfuit cum angelo multitudo *שׁוֹרְטִים וְעֲרָבִים* exercituum cælestium, laudantium Deum.* Luc. 2: 13.

Probabile
tamen est
eos simul
cum rebus
visibilibus
conditos
esse.

V. Quo autem die creati sint, pariter incertum est. Ante hominis saltem creationem jam exabant: *Quum fundaretur terra, jubilabant unâ stelle matutinae, & clangebant omnes filii Dei.* Job. 38: 4, 7. ubi jam adfuisse dicuntur: quod secundo die factum est. Unde non improbabile multis videtur, eos primo die creatos, cum cælo videl. ut diximus. *Et absoluta sunt cælum & terra & omnis exercitus illorum.* Gen. 2: 1. *Celebrate eum, omnes angeli ejus, celebrate eum omnes exercitus ejus.* Psal. 148: 2. *Tu, Domine, fecisti cælum, cælum cælorum, & omnem exercitum eorum: etiam exercitus cælorum tibi se incurvant.* Neh. 9: 6. conf. 1. Reg. 22: 19. Luc. 2: 13. Quæ tamen omnia de tempore creationis eorum, cum demonstrativè probari non possint, pro articulo fidei habenda non sunt.

Quo die
creati sint?

VI. Creati autem sunt à Deo maximo numero. *Et vidi, & audivi vocem angelorum multorum circa thronum. Et erat numerus eorum myriades myriadum, & chiliades chiliadum.* Apoc. 5: 11. Quo etiam referri solet illud Danielis: *Millies milleni serviebant ei, & myrias myriadum coram eo stabant.* Cap. 7: 10. attamen finito. Cumque Scriptura beatorum spirituum immensum numerum crebrius exprimat, quam lapsorum, eorum quoque numerus major videtur. *Jehovah, qui ex Sinai venit, eluxit ex monte Paran, & venit à myriadibus sanctis.* Deut. 33: 2. *Repente adfuit cum angelo multitudo exercituum cælestium.* Luc.

Conditii
sunt à Deo
maximo
numero.

2: 13. *An putas, me non posse nunc precari Patrem meum, qui huc sistat mihi plures quam duodecim legiones angelorum?* Matth. 26: 53. *Accessistis ad Sion montem -- & myriades angelorum.* Hebr. 12: 22. *Currus Dei sunt myriades, millia iterata; in quibus Dominus est.* Psal. 68: 18. *Ecce, venit Dominus cum myriadibus sanctis suis, ad faciendum iudicium de omnibus &c.* Judæ v. 14. & 2. Reg. 6: 16, 17. ubi Elizæus dicit servo, *qui nobiscum, plures sunt, quam qui contra nos; & minister Prophetæ, relictis à Deo ejus oculis; vidit montem plenum equis & curribus igneis.* Angelorum autem lapsorum numero adæquare numerum electorum hominum, quasi in supplementum eorum cælo adscriptorum; aut statuerre bonorum angelorum numerum electos nonagies novies superare juxta Matth. 18: 12, 13. id vero hariolari est.

♣ BONI.

VII. Creati omnes sunt boni, sapientiâ ac rectitudine præditi, perfectiori gradu quam homo. Unde & *Dei filii* dicuntur, Job. 1: 6. vide Gen. 1: 31. *Et vidit Deus omnia quæ fecerat, & ecce erat bonum valde. Angelos, qui non servaverunt suum principium, sed reliquerunt proprium habitaculum, ad iudicium magnæ dei vinculis æternis sub tenebris servat.* Jud. v. 6. *Diabolus homicida erat ab initio, & in veritate non stetit, quia non est veritas in ipso.* Joh. 8: 44. Quanquam, ut ex eventu patuit, mutabiles. Cum perfectio omnimoda atque immutabilis, qua creatura intellectualis per naturam suam impeccabilis est, soli Deo competat.

Angelo-
rum præ-
destinatio.

VIII. Atque hic exierit sese divina prædestinatio, juxta quam ex communi illo statu quidam ex illis liberè defecerunt, alii vero non sine Dei auxilio perseverarunt. Unde Scriptura peculiariter *angelorum electorum* meminit. 1. Tim. 5: 21.

Malorum
desertio &
electorum
constan-
tia.

IX. Omnibus enim Deus communique auxilium atque gratiam suppeditaverat, qualem homini primo, auxilium videl. sine quo non, quo in eorum potestate erat sive bene sive male uti. Unde quidam auxilio hoc abusi sunt & defecerunt; alii vero illo recte usi sunt & perseverarunt, lubentissimâ quidem voluntate, sed efficacissimâ creatoris gratiâ adjuti, qua factum est, ut actu persisterent. Ille enim *servis suis non credit, & in angelis suis ponit lucem*, quæ in illis est; vel *poneret stultitiam*, h. e. stultitiam reputaret, vel adscriberet, si illis credere & sibi illos permittere, tanquam rectè absque se officium facturos, vellet. Iob. 4: 18. Idcirco *sancti ejus*, quippe ab ipso sanctificati; appellantur. *Sanctis suis* (angelis electis) *non credit*; sed ipse eos sanctificatos conservat in sanctitate. Iob. 15: 15. *Cujus omnes sancti in manu tua sunt.* Deut. 33: 3. *Deus ponit pacem in sublimibus*

mibus suis. Iob. 25: 2. *Et facit angelos suos ac ministros suos.* Psal. 104: 4. Quod autem aliis majorem istam gratiam dederit, aliis non, merum creatoris beneplacitum fuit, ex æterno ejus decreto fluens: *Deus est qui operatur & velle & perficere propter beneplacitum.* Phil. 2: 13. *Contestor coram Deo & Domino Jesu Christo & electis angelis, ut hac serves.* 1. Tim. 5: 21.

X. Qui autem perstiterunt, Dei gratiâ ulterius confirmati, dono perseverantiæ præditi, ac plenè beati redditi sunt. Unde hi angeli constanter Deo adhærescunt cum obedientiâ perfecta & immutabili: *Angeli eorum in cælis semper vident faciem Patris mei qui in cælis est.* Matth. 18: 10. *Benedicite Domino, angeli ejus, facientes verbum ejus, ut audiat vocem verbi ejus.* Psal. 103: 24. *Fiat voluntas tua, ut in cælo, etiam in terra.* Matth. 6: 10. *Clamabant Seraphim, hic ad illum, Sanctus, Sanctus, Sanctus Jehovab Deus exercituum.* Esai. 6: 3. Atque angeli sancti dicuntur, Luc. 9: 26. *electi*, 1. Tim. 5: 21. *angeli lucis*, 2. Cor. 11: 14. *cælorum*, Matth. 22: 30. 24: 36. Marc. 12: 25. *Sancti*, Matth. 25: 31. Marc. 8: 38.

XI. Quod de merito ipsorum quæritur, an istud ipsis tribui, ipsorum-que remuneratio & vitæ æternæ præmium illi adscribi possit; id quidem Scripturæ non repugnat, modo meritum id non fundetur in intrinseca quadam operum dignitate, sed in liberali repromissione divina; quale meritum ex pacto, atque operum justitia, etiam homini primo, si obediens permansisset, competitisset.

*Angelo-
rum meri-
tum.*

XII. Male enim à quibusdam statuitur, angelos mediatore eguisse, quia sanctitas ipsorum à Dei sanctitate immensum distet, atque per Christum pariter reconciliatos esse; ex perversa acceptione locorum, Eph. 1: 10. ubi Deus dicitur proposuisse, *ad dispensationem plenitudinis temporum, in unam summam confundere omnia in Christo, tum quæ in cælis sunt, tum quæ in terris, in ipso.* & Col. 1: 19, 20. ubi Paulus asserit, Deum per Christum reconciliasse sibi omnia, sive ea quæ in terra, sive ea quæ in cælis sunt.

*Non ha-
bens me-
diatorem.*

XIII. Verum quamvis per Christum angeli electi, & creati, imo & confirmati sint, ut est æternus Patris Filius, per quem Pater operatur, & quicquid boni est creaturis confert; ita ut ille ipsorum quoque dominus, princeps & caput sit, utpote ad Patris sui familiam pertinentium; non tamen ipsorum mediator est, ac si justitiæ ipsius hæredes essent. *Non enim angelos apprehendit, sed semen Abrahami* *παραμυθισται* *apprehendit.* Hebr. 2: 16. *Unus enim est Deus, unus & mediator Dei & hominum, homo Christus Jesus.* 1. Tim. 2: 5. *Potioris est Testamenti mediator.* Hebr. 8: 6.

Testamenti novi est mediator, ut, morte obita, ad redemptionem, quæ sub priori Testamento erant, transgressionum, promissionem accipiant vocati æternæ hereditatis. Hebr. 9:15. Accessistis ad Testamenti novi mediatorem Jesum, & sanguinem asperfusionis præstantiora loquentem præ Abel. Hebr. 12:24. Puer natus est nobis, Filius datus est nobis. Esai. 9:6. Natus est vobis hodie Servator. Luc. 2:11. Fecit Deum pro nobis peccatum, ut nos fieremus iustitia Dei in ipso. 2. Cor. 5:21. Factus pro nobis execratio, nos redemit ab execratione legis. Gal. 3:13. vide etiam Matth. 18:11.

XIV. Nec satisfacit distinctio inter mediatorem reconciliationis, nempe hominum, & conservationis, nempe Angelorum: item inter mediatorem ἀπολυτρώσεως & ἀνακεφαλαιώσεως: cum illa Scripturæ auctoritate careat, quæ nulli mediatori locum facit, nisi ubi est reconciliatio. *Non opus habent ii qui valent medico, sed qui male habent.* Matth. 9:11.

Classes
angelorum
secundum
Iudæos.

XV. Hoc angelorum discrimine præmissio, de eorum distinctio-
bus & gradibus, quos nonnulli ponunt, videndum. Et quidem Judæi,
pro diversis ipsorum sedibus, tres angelorum classes ordinant. 1. eorum,
qui longissime à materiâ separati, nunquam corporea specie videntur,
nec in terras veniunt, sed thronum Dei perpetuo cingunt. 2. angelorum
ministerii מלאכי השרת, qui in mundum mittuntur, atque externa
specie inter homines nonnunquam versantur; cum cæteroquin cælorum
orbes regant, & inde exercitus cælorum dicantur. 3. angelorum damni,
mortis מלאכי חבלה / מורת / שטנים, qui in sublunaribus sedibus
dégunt, divinæ iræ ac iustitiæ in terris ministri, in id à Deo conditi: quos
etiam discretos sexu, & cibis ac venere uti, quin & mori statuunt.

XVI. Bonos vero angelos quod spectat, decem eorum ordines statu-
unt, sapientia, dignitate & potestate discretos; videl. חיות קודש
animalia Sanctitatis, Ophannim, Oralim, Chafmalim, Seraphim, Angelos,
Deos, Filios Dei, Cherubim, Ischim: quorum supremi infra solum ma-
jestatis sint, infimi cum hominibus converfentur, & iiscum aliquando
loquantur. Hæc autem mera figmenta sunt, quæ à Judæis ad Platoni-
cos, atque hinc quoque in Theologiam Christianam, derivata sunt. At-
que ex non alio fonte illa de novem angelorum ordinibus, de angelis affi-
stentibus & ministrantibus, de infimi ordinis spiritibus in terram mis-
sis, non item supremi, & similia, quæ apud Scholasticos traduntur, pro-
fluxerunt.

Eorum sen-
tentia de-
rivata in
Theologi-
am Chri-
stianam,

auctoritate
pseudo-
Dionysii

XVII. Quæ in Christianam Ecclesiam potissimum pseudo-Dionysii
Arcopagite auctoritate inveccta sunt, qui angelorum rempublicam primus
ordi-

ordinavit, eorumque sedes & choros descripsit, ac mira audacia omnem ^{arcepa-} celestem curiam iusto ordine componere aggressus est. Atque omnes ^{gita} istos spiritus in tres hierarchias distribuit, quæ singulæ rursus ternos ordines sub sese comprehendunt; in prima hierarchia collocans Seraphinos, Cherubim & Thronos; in secundâ Dominationes, Virtutes & Potestates; in tertiâ Principatus, Archangelos & Angelos: ut in universum novem ipsorum sint ordines, & in singulis sedibus rursus multa angelorum millia. Quem secutus est Damascenus, deinde Magister sententiarum, ac cum Thoma universa tandem schola.

XVIII. Sed absurdum omnino est, ex diversis angelorum nominibus, diversos ipsorum choros constituere; tum enim plures quam novem inter ipsos ordines statuendi forent, cum etiam plura ipsorum nomina in S. litteris occurrant. *Et repente adsuit cum angelo multitudo exercituum celestium;* Luc. 2: 13. *Ecce vigil & sanctus de celo descendebat.* Dan. 4: 13. *In decisione vigilum est verbum, & in dicto sanctorum rogatio.* v. 17. *Et quod rex vidit vigilem & sanctum descendentem de celo &c.* v. 23. ubi eras, *quum jubilarent una stella matutina & clangerent omnes filii Dei?* Job. 38: 7. *Et fecisti enim inferiorem paulum infra Deos, h. e. angelos.* Psal. 8: 6. Hebr. 2: 7. *Venerunt filii Dei ut adisterent apud Dominum.* Job. 1: 6. Sunt autem illa potius gloriosorum spirituum elogia & illustria epitheta, ad Dei ipsius, satellitum istorum regio veluti stipatu cincti ac armati, majestatem exprimentam & commendandam. Et si vel ordinem inter beatos spiritus dicant, quis docebit istum esse perpetuum, & stata ipsorum officia & gradus, à prima usque creatione, non autem temporarium aliquem ordinem, pro munerum, ad quæ delegantur, ratione denotari?

XIX. Rem vero ipsam quod attinet; 1. ordinem aliquem inter angelos ab ipsa creatione esse institutum non improbabile est. *Non enim est* ^{Essentia} *angustosioris auctor Deus, sed pacis.* 1. Cor. 14: 33. *Alia est gloria son-* ^{men inter} *os ordi-* ^{eos ordi-} *nam quon-* ^{dam,} *alis, alia lunæ, alia stellarum, stella enim stella præstat gloria.* 1. Cor. 15: 41. 2. Ac Scriptura id non obscure innuere videtur. *Ipsè Dominus cum voce Archangelì descendet de cælo.* 1. Thess. 4: 16. *Michaël Archangelus cum diabolo disceptans de corpore Moysis non sustinuit iudicium inferre blasphemia.* Jud. v. 9. *Princeps regni Persarum stabat adversum me, & ecce Michaël, unus principum primorum, venit adjuvandum me.* Dan. 10: 13. *Per eum condita sunt omnia, qua in cælis & in terra sunt, visibilia & invisibilia, sive throni, sive dominationes, sive imperia, sive potestates.* Col. 1: 16. *Deus collocavit Christum ad dextram suam in supercælestibus,*

supra:

supra omnem principatum & potestatem & potentiam & dominationem & omne nomen, quod nominatur, non tantum in hoc seculo, sed etiam in futuro. Eph. 1: 21. Abite a me in ignem eternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus. Matth. 25: 41. Conjectus est in terram Draco magnus, Serpens ille antiquus, qui appellatur Diabolus, & Satanas, qui seducit totam habitabilem. Apoc. 12: 9. confer c. 20: 2. Per principem demoniorum eicit demonia. Matth. 9: 34. Pharisei dicebant: iste non eicit demonia, nisi per Beelzebulem principem demoniorum. Matth. 12: 24. Christus exuile dicitur principatus & potestates. Col. 2: 15. Est nobis lucta adversus principatus & potestates, adversus eos, qui per totum mundum potestatem tenebrarum hujus seculi obtinent, adversus spiritualia nequitiæ in cælestibus. Eph. 6: 12. 3. videturque ille ex officiorum diversitate ac generibus potissimum proficisci, Col. 1: 16. 1. Thess. 4: 16. Jud. v. 9. quibus tum erga Deum (Benedicite Domino, angeli ejus, facientes verbum ejus, ut audiatis vocem verbi ejus. Psal. 103: 20. Seraphim clamabant, hic ad illum, Sanctus, Sanctus, Sanctus, Jehovah Deus exercituum. Esai. 6: 3.) tum erga Christum (Ecce angeli venerunt, & ministrarunt ipsi. Matth. 4: 11. In gratia donavit ei nomen, quod supra omne nomen est: ut in nomine Jesu omne genu se flectat, supercælestium & terrestrium, & eorum, qui sub terra sunt. Phil. 2: 9, 10. Quum autem rursus introducit Primogenitum in orbem habitabilem, dicit: Et adorent eum omnes angeli Dei. Hebr. 1: 6.) tum erga homines defunguntur. Nonne omnes sunt ministratorii spiritus, missi ad ministerium propter eos, qui salutem hereditate accipiunt? Hebr. 1: 14. Metatur angelus Domini circa timentes ipsum, & eruit eos. Psal. 34: 8. Mendicus ab angelis in sinum Abrahami asportatur. Luc. 16: 22. 4. Et cum singularem aliquam in terris legationem obeunt, exinde temporariam quandam præfecturam atque ordinem nancisci videntur; quem principatum, legatione peracta juxta cum munere, in cælo rursus ponunt: cum non constet eundem angelum ad idem semper munus à Deo adhiberi, atque omnia ipsorum in terris ministeria aliquando cessatura sint. Deinde erit finis, quum tradiderit regnum Deo ac Patri: quum aboleverit omne imperium, & omnem potestatem & potentiam. 1. Cor. 15: 24. Plura de hisce quærere, & an aliquod officium erga se mutuo exercent? ac nonnulli non solum individuo & gradu, verum etiam specie ab aliis differant? disputare otiosum, & definire temerarium foret.

*ex officio-
rum di-
versitate,
probabile
est.*

*Angelo- XX. Sequitur angelorum bonorum ministerium, quod generatim
ipsis*

ipsis tribuitur Hebr. 1: 14. *Nonne omnes sunt λειτουργικά πνεύματα ministrantii spiritus, eis διακονίαν ad ministerium missi eorum qui salutem hereditate accipient? ubi respectu Dei λειτουργία, respectu hominum διακονία* ^{rum bonorum officii.} ipsis assignatur. conf. Hebr. 6: 10. *Διακονήτετες ὅτις ἀγγείοις ministrantes sanctis.*

XXI. Speciatim Deo inserviunt, eum celebrando & adorando : *Celebrate eum, omnes angeli ejus.* Psal. 148: 2. *Seraphim clamabant hic ad illum, Sanctus, Sanctus, Jehovah Deus exercituum.* Esai. 6: 3. variequē ministrando : *Benedicite Domino, angeli ejus, facientes verbum ejus, omnes exercitus ejus, ministri ejus. facientes voluntatem ejus.* Psal. 103: 20, 21. Quo etiam pertinet officium ipsorum Christo exhibitum. *Donavit ei nomen, quod supra omne nomen est; ut in nomine Iesu omne genu se flectat supercœlestium & terrestrium.* Phil. 2: 9, 10. *Angeli venerunt, & ministrarunt ipsi.* Matth. 4: 11. *Adorent eum omnes angeli Dei.* Hebr. 1: 6. obsequio sancto & voluntario. *Millies milleni serviebant ei, & myrias myriadum coram eo stabant.* Dan. 7: 10. *Repente adfuit cum angelo illo multitudo exercituum cœlestium laudantium Deum.* Luc. 2: 13. *Vidi Iehovam insidentem solio suo, & totum exercitum cœli adstantem ei, à dextra ejus & à sinistra ejus.* 1. Reg. 22: 19. *Exercitus cœlorum tibi se incurvant.* Neh. 9: 6. *Currus Dei sunt myriades, millia iterata; in quibus Dominus est.* Psal. 68: 18. *Cruciabitur igne & sulphure coram sanctis angelis & coram Agno.* Apoc. 14: 10. *Hominibus inserviunt, præcipuē fidelibus. Omnes sunt ministrantii spiritus, ad ministerium missi eorum, qui salutem hereditate accipient.* Hebr. 1: 14. duobus præfertim modis, 1. beneficia Dei dispensando. *Tum dixerunt viri illi Loto, quis præterea hic tibi est? -- cura exeant ex isto loco.* Gen. 19: 12. *Adhuc loquebar in precibus, & vir ille Gabriel, quem videram in visione antea, advolitans celeritate maxima pertingebat ad me circa tempus doni vespertini.* Dan. 9: 21. *Revelatio Iesu Christi, quam significavit mittens per angelum suum servo suo Ioanni.* Apoc. 1: 1. *Metatur angelus Domini circa timentes ipsum, & eruit ipsos.* Psal. 34: 8. *Angelis suis præcipiet de te, ut te custodiant in omnibus viis tuis.* Psal. 91: 11. *Tunc dixit ei angelus, ne time Maria.* Luc. 1: 30. *Mortuo mendico asportarunt eum angeli in sinum Abrahami.* Luc. 16: 22. *Mittet angelos suos cum tuba voce magna, & cogent electos ejus à quatuor ventis.* Matth. 24: 31. *Judicia ejus exequendo, in castigationem electorum. Extenderat manum suam angelus ad perdendam Hierosolimam; sed pœnitens Iehova istius mali, edixit angelo qui perdebatur de populo, satis est, jam remitte manum tuam &c.* 2. Sam. 24: 16, 17. ac reproborum interitum. Angeli quos hospitio exceperat Lotus, percusserunt viros Sodomæ,

qui erant ad ostium domus cœcitate, adeo ut desessent laborando ad inveniendum ostium. Gen. 19: 11. *Mittet filius hominis angelos suos, qui colligent ex ipsius regno omnia offendicula, & eos qui dant operam transgressioni legis.* Matth. 13: 41.

XXII. Ubi notatu dignum est, Deum in exercendis judiciis suis uno, aut ad summum duobus tantum angelis esse usum; ubi autem vel unum duntaxat hominem fervare voluit, non solum duos vel tres, verum etiam maximum sæpe angelorum numerum ablegasse: cujus rei exempla in V. & Nov. Test. obvia sunt. *Metatur angelus Domini circa timentes ipsum, & eruit ipsos.* Psal. 34: 8. confer Psal. 35: 5. *Fiant ut palea coram vento, angelo Domini impellente.* vide & v. 6. ut & Psal. 91: 11. *Angelis suis precipiet de te, ut te custodiant in omnibus viis tuis.* Conf. infra §. XXIV.

An singuli fideles suum habeant angelum custodem?

XXIII. Incidit hic quæstio de *Angelo custode*. Quod commentum à Judæis primo ortum, quorum opinionem quidam, non recte acceptis locis Matth. 18: 10. *Videte ne contemnat is aliquem ex parvis istis: dico enim vobis, angelos eorum in cœlis per omne tempus intueri faciem Patris mei qui in cœlis est.* & Act. 12: 15. *At illi dicebant; angelus ejus est.* & 1. Cor. 11: 9. *Debet mulier potestatem habere in capite propter angelos;* exprimi censent; ac in profanâ gentilium Theologia, qui singulis hominibus à natiuitate duos genios, bonum ac malum, assignabant, frequentatum; à Scholasticis in Christianam religionem etiam introductum est, qui singulis fidelibus angelos tutelares præfixerunt, illique fundamento religiosum ipsorum cultum, nominatum angeli comitis quotidianam venerationem, superstruxerunt. Ut de magia, nefandisque artibus eadem hypothese nexis fileam.

XXIV. Nullum autem in Scripturis hæc fundamentum habent; cum illa spiritus hos non certis hominibus alligatos & obnoxios ponat, sed à Deo libere quaquaverfum dimitti testetur, *ad ministerium eorum, qui salutem hereditate accipient.* Hebr. 1: 14. Et interdum pluribus hominibus unicum angelum (*Prodiens angelus Iehove percussit in castris Assyriorum centum octoginta quinque millia hominum.* Esai. 37: 36. vide etiam Dan. 10: 12, 13, 21. & 11: 1.) interdum autem, idque sæpius, uni homini plures angelos comites & ministros adjungat. *Angelis suis precipiet de te, ut te custodiant in omnibus viis tuis.* Psal. 91: 11. *Vidit minister Elisei quod mons ille plenus erat equis & currubus igneis circa Eliseum.* 2. Reg. 6: 17. *Venerunt Iacobo obviam angeli Dei.* Gen. 32: 1. *Dixitque ille, quum videret eos, acies Dei hæc est.* v. 2. *Angeli mendicum mortuum asportarunt*

in sinum Abrahami. Luc. 16: 22. Angeli eorum in cœlis semper intuentur faciem Patris mei qui in cœlis est. Matth. 18: 10.

XXV. Sunt & qui singulis gentibus ac nationibus angelos præfectos ac rectores apposuerunt, interque eos studia & factiones pro suis populis vigere dixerunt. Qui error à Judæis acceptus est, qui cuique genti suum fidus & astrum, quod ipsis imperitet, attribuerunt, quo nomine angelos siderum rectores intelligunt; sola gente Judaica excepta, quæ nul- An singu-
la nationes
suos habe-
ant ange-
los recto-
res?
lum fidus aut stellam habeat, sed *unius Dei hereditas sit. Deut. 4: 19, 20.* Quamvis enim *Michaëlem* Israël's principem dicant, ex *Dan. 10: 13.* hoc tamen de principe subalterno, & vicariâ sub Deo potestate, cujus mandata solum accipiat & exequatur, intelligunt, cum cæteris spiritibus sive astris reliquas gentes cum absoluto imperio commissas velint. Quæ inficeta dogmata frustra loco *Deut. 32: 8. Cùm hereditatem distribueret altissimus gentibus, cùm divideret filios hominis, statuebat terminos populorum juxta numerum filiorum Israël: & præsertim Dan. 10: 13. Et princeps regni Persarum stabat adversum me unum & viginti dies, & ecce Michaël, unus principum primorum, venit ad juvandum me, & ego super fui ibi apud reges Persarum,* firmant.

XXVI. Ineptiores sunt, qui bestiis etiam angelos præficiunt; prout Pontificii ipsis ex sanctorum numero patronos & curatores dederunt. Imo rebus etiam inanimis, elementis, plagis mundi, planetis, signis Zodiaci &c. eos præposuere: cum angelorum ministerium liberum sit, nec ulli rei perpetuo mancipatum, *Hebr. 1: 14.* ac res omnes naturales propria vi ac facultate polleant, ac leges in natura positas obeant, nec angelorum ad id ministerio opus sit; & stellarum præsertim rotatio paganis relinquenda sit, cum Scriptura de eâ sileat. Imo & be-
stia & res
inanimæ?

XXVII. Quamvis autem angeli præcipuè fidelibus ministrent, non recte tamen Sociniani eos solis fidelibus, non aliis, adesse statuunt. Ut enim electos nondum credentes omittamus, quos Deus peculiariter tamen curat. *Et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili: illas oportet me quoque ducere, & vocem meam audient. Ioh. 10: 16. Vestra est promissio & filiorum vestrorum, & omnium qui procul sunt, quoscumque advocaverit Dominus Deus vester. Act. 2: 39.* universa Israëlitarum Ecclesia, etsi maximam partem reproba, sub angelorum excubiis & præfectura e- Sociniani
angelos so-
lis fide-
libus adesse,
& Christi
in ipsius
regno vi-
carios
statuunt.
git, ab iisque defensa, & in deserto pasta quoque legitur. *Panem fortium comedebat vir; commeatum misit ipsis ad satietatem. Psal. 78: 25.*

XXVIII. Quamvis autem angeli tantæ sint excellentiæ & potentiæ, *Cultus re-*

*igiosus
ange is
non com-
peti:*

non tamen religiosi cultus objectum sunt. Qui veterum *angelicorum* fuit error, ex Platonis schola in religionem Christianam introductus, qui eos pro intercessoribus inter Deum & homines habebant. Contra 1. Tim. 2:5. *Unus mediator est Dei & hominum, homo Christus Iesus.* 1. Joh. 2:1. *Si quis peccaverit, paracletum habemus apud Patrem, Iesum Christum justum.* Hebr. 1:14. *Angeli sunt ministratorii spiritus, missi à Deo ad ministerium salvandorum.*

*Cui adver-
satur Pon-
tificiorum
praxis.*

XXIX. Ut Pontificii nullum colorem tegendæ idololatriæ suæ habeant, qui angelos religiose venerantur, diebus festis & templis colunt, quin & vota iis nuncupant, & Deum per merita angeli custodis rogare non erubescunt; contra iudicium veteris Ecclesiæ, quæ tales hæreticis palam adnumeravit, & manifesta S. Scripturæ loca. *Hæc omnia tibi dabo, si adoraveris me. Dicit ei Iesus. abi Satana. nam scriptum est: Dominum Deum tuum adorabis, & ei soli servies.* Matth. 4:9, 10. *Ignorantes Deum serviebatis iis, qui natura non sunt dii.* Gal. 4:8.

*qua S. Scri-
ptura re-
pugnat.*

XXX. Præsertim autem illustis est locus Col. 2:18. ubi ait Apostolus. 1. hæresin illam in cultu angelorum, *fideles* *νεταβιβείων*, h. e. propositum ipsis præmium intercipere. 2. tales *volentes* id facere, h. e. nullo divino iussu, sed solâ libidine & privata auctoritate. 3. *humilitatem* affectare. Qui & Pontificiorum nunc prætextus est. 4. *gradum inferre in ea que non viderunt.* quod iidem in angelorum hierarchia & sedibus ordinandis audacissimè faciunt. 5. ac quamvis humilitatem adeo affectent, *turgere tamen sensu carnis suæ.* 6. denique *non tenere caput*, & Christo ipso ac salute excidere, dum commentito isti cultui sese dedunt.

XXXI. Similiter Apoc. 19:10. & 22:9. angelus oblatus sibi cultum recusavit, addita egregia ratione, se in eadem familia *eiusdem Domini servum* esse, cui soli iste honor debeat; *adora Deum, conservus tuus sum & fratrum tuorum.* Ut ex hac ratione ab ipso angelo allata cadant fictitiæ illæ ratiunculæ, quas adversarii dant, cur angelus honorem istum alioquin sibi debitum, quod Bellarminus affirmare non veretur, recusaverit.

*Angelo-
rum cultus
etiam sub
V. T. illi-
citus.*

XXXII. Neque olim sub Vet. T. angelorum cultus magis licitus fuit, quod Sociniani, hac in parte Pontificiis adblandientes, docent; quo tempore tanquam legati à Deo missi, atque eius nomine apud homines agentes, etiam divinos honores acceperint; qui honor nunc sub N. T. Christo cesserit, angelis majori, & novo in Ecclesia Deo. Verum dolosa hæc sunt, & mali commatis. Angelus enim scæderis in V. T. solus adoratus legitur,

non alii. Et sancti, ubi aliquando angelis sese incurvasse leguntur, de civili cultu id accipiendum est, cum homines eos esse putarint. *Et accipiam buccellam panis & fulcite cor vestrum; postea transibitis.* Gen. 18: 5. *Per hospitalem in scii quidam hospitio exceperunt angelos.* Hebr. 13: 2. aut si revera angelos esse intellexerint, non alio tamen quam humano cultu illos dignati sunt, æconomix isti atque visibili ipsorum apparitioni convenienti.

XXXIII. Propter singulare autem in veteri Ecclesiâ munus, in solemnibus ista legislatione Angelo fœderis adstiterunt, ac per eos tanquam testes & approbatores, ac legis vindices, lex lata dicitur. *Quia accepistis legem* *αὐτῶν ἀγγέλων*, in dispositiones angelorum. Act. 7: 53. *Lex propter transgressiones addita est, injuncta δὲ ἀγγέλων per angelos in manu mediatoris.* Gal. 3: 19. *Qui δὲ ἀγγέλων per angelos dictus est sermo.* Hebr. 2: 2. *Jehovah, qui de Sinai venisti -- & venisti ex myriadibus sanctis; à cujus dextra erat ignis, lex ad ipsos.* conf. phrasin 1. Tim. 2: 2. *Que audivisti ex me* *αὐτῶν πολλῶν κερτόρων* per multos testes. Ac peculiaris istius officii ratione in veteri Ecclesiâ appellati sunt Elohim, Dii, quibus Filius Dei ad tempus minor factus est. *Et fecisti eum inferiorem paulum* *ἐν ἡμῶν infra Deum.* Psal. 8: 6. *παρ' ἀγγέλων.* Hebr. 2: 7. Quo exaltato, non solum jam minores sunt: *Adorarunt ipsum omnes dii.* Psal. 97: 7. *πάντες ἄγγελοι θεῶ.* *Est ad dextram Dei, subjectis ipsi angelis & potestariis & potentiis.* 1. Petr. 3: 22. verum etiam potestatem quam antea habuerunt, ad populum veterem Legi & principibus suis subjiciendum, deposuerunt. *Non enim angelis subjecit habitabilem futuram.* Hebr. 2: 5. Ita ut nunc, posito illo honore & munere, meri tantum fidelium conservi sint, *Vide ne feceris. Conservus tuus sum & fratrum tuorum.* Apoc. 19: 10. 22: 9. *Accessistis ad myriades angelorum.* Hebr. 12: 22. Nunc in plenitudine temporum voluit Deus *ἀνακεφαλαιώσασθαι* in unam summam confundere omnia in Christo, tum, quæ in cælis sunt, tum quæ in terris in Christo. Eph. 1: 10. *Omnia subjecit sub pedes ejus; & eum dedit caput supra omnia Ecclesiæ.* v. 22. *Ut notificetur nunc principatibus & potestatibus, qui in supercælestibus sunt, sapientia Dei quæ plurimam varietatem habet.* c. 3: 9, 10. Adeoque non religiosè colendi, sed potius sanctâ & verecunda ambulatione exhilarandi sunt. *Contestor coram Deo & Domino Jesu Christo, & electis angelis, ut hæc serves.* 1. Tim. 5: 21. *Gaudium erit in cælo super uno peccatore resipiscente.* Luc. 15: 7. nihilque indecori coram testibus illis in Ecclesiâ committendum. *Mulier debet potestatem habere in capite, propter angelos.* 1. Cor. 11: 9.

Angeli
MALI.

XXXIV. Angelos bonos excipiunt mali, seu defectores. *Diabolus homicida erat ab initio, & in veritate non stetit. quia non est veritas in ipso. quando loquitur mendacium, ex suis loquitur; quia mendax est, & pater ejus.* Joh. 8: 44. *Angelos item, qui non servaverunt suum principium, sed reliquerunt proprium habitaculum, ad judicium magna diei vinculis aeternis sub tenebris servat.* Jud. v. 6. *qui demones, spiritus mali, immundi, mendaces, spirituales malitia, & angeli tenebrarum, aliisque nominibus in Scripturis indigitantur.*

XXXV. Cum autem mali conditi non sint, tales propriâ libidine, & perverso liberi arbitrii usu ipsi evaserunt, dum à lege sibi positâ desciverunt; unde & Belial dicuntur. *Qua concordia Christo cum Belial?* 2. Cor. 6: 15. *Legem enim ipsis latam necesse est, cum peccasse legantur. Deus angelis qui peccaverant non pepercit.* 2. Pet. 2: 4. conf. 1. Joh. 3: 4. *ἡ ἀμαρτία ἐστὶν ἡ ἀνομιὰ.* Cumque de aliâ lege non liqueat, hoc saltem certum est, ipsis legem charitatis & obedientiæ positam fuisse, quæ ipsis, ut & primo homini, ingenita erat, quæque quoad substantiam eadem est cum lege morali decalogo comprehensa.

Eorum
peccatum.

XXXVI. De peccati ipsorum specie ex Scripturis non certò constat; quæ eos solum in genere, *in veritate non perstitisse*, Joh. 8: 44. atque ἀρχὴν & sanctam originem non tenuisse, sed *domilium suum reliquisse* tradunt. Jud. v. 6.

XXXVII. Crassissimi sunt, qui scortationem ipsis attribuunt, ex malè intellecto loco Gen. 6: 2. *Viderunt filii Dei filias hominum, quod bonæ essent, & acceperunt sibi uxores de omnibus quas elegerunt.*

XXXVIII. Rectius sentiunt, qui superbia lapsos asserunt; quam Paulus 1. Tim. 3: 6. vocat κειμή & ἀγέλας, causam judicii, vel criminationem diaboli. *Non novitium, ne inflatus in judicium incidat diaboli.* Unde & nunc ubique divinos honores, affectant; atque ad hoc vitium etiam homines præcipuè impellunt, ut in humani generis parentibus videre licet. Superbia autem ac elatio eorum in hoc constituisse videtur, quod Deo morigeri esse, ac ab eo dependere recuserint; vel potius quod Filio Dei subesse ac obsequi noluerint. Sicut Joh. 8: 44. *Christus Judæos ob similem culpam ex diabolo esse dicit, qui in veritate non perstitit.*

XXXIX. Qualiscunque autem fuerit hæc superbiæ species, sive in sui ipsius ac excellentiæ suæ nimio studio posita, sive rebellionem adversus Filium Dei, sive etiam in invidia erga excellentiam hominis, quem ut sibi parem ac æmulum averfabantur: primum ortum habuit peccatum ipsorum

in intellectu, uti dicitur, fuitque error, non speculativus, sed practicus; qualis intellectui angelico, qui actus purus non erat, ubi iusta attentio aberat, obrepere facile poterat.

XL. Atque angelorum ille lapsus, quanquam non sine providentiæ divinæ interventu contigit, non tamen Deo, sed angelis ipsis auctoribus adscribendus est, cum propria libidine & protervo voluntatis abusu è tanto fastigio exciderint. Defecerunt enim quia deficere voluerunt. Potuerunt autem deficere, quia ex nihilo conditi erant, & de nihilo participabant, unde erroribus & lapsibus ex sese obnoxii erant.

XLI. De tempore, quo lapsi sunt, ex Scripturis nihil constat, cum nec creationis ipsorum præcisum tempus ibi indicetur; ut plane incertum, imo falsum sit, ante mundi hujus creationem eos jam lapsos esse, quod Sociniani volunt. An vero diu in integritate perstiterint, atque an intra primum mundi hexa-meron exciderint, non liquet: similiter neque primo creationis eorum momento eos defecisse, ex Joh. 8:44. *Diabolus homicida erat ab initio, & in veritate non stetit*, certo inferri potest. Hoc saltem in genere constat, lapsum eorum lapsum hominis antecessisse.

Quo tempore defecerint?

XLII. Numerum angelorum apostatarum magnum esse liquet ex Marc. 5:9. Luc. 8:30. *Legio nomen meum est, quia multi sumus*. Nimis autem audaciæ est, definire tertiam eorum partem defecisse, ex Apoc. 12:4.9. *Et cauda ejus trahabat tertiam partem stellarum cæli, & coniecit eas in terram, & Draco stabat coram muliere &c. Et coniectus est Draco ille magnus, serpens ille antiquus &c. in terram, & angeli ejus cum ipso.*

XLIII. Quære etiam Scholastici solent, an unus aliquis angelus rebellionis fuerit dux & princeps, an vero omnes simul in eandem impietatem conspiraverint? Et Scriptura quidem nunc inter defectores spiritus societatem & conspirationem vigere innuit: *Si Satanas Satanam ejicit, adversus se ipsum dissidet, quomodo ergo stabit regnum ejus?* Matth. 12:26. Atque ordinem inter eos esse docet. *Abite à me in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus.* Matth. 25:41. *Iste non ejicit demonia nisi per Beëlzebulem principem demoniorum.* Matth. 12:24. *Mitachael & angeli ejus præliati sunt contra Draconem; & Draco præliatus est & angeli ejus.* Apoc. 12:7. *Diabolus coniectus est in terram & angeli ejus cum ipso.* v. 9. Nunc ὁ ἀρχὼν τῶν δαιμονίων princeps mundi hujus ejicitur foras. Joh. 12:31. *Venit mundi hujus princeps, & in me nihil habet.* c. 14:30. Et ἀρχὼν τῶν δαιμονίων meminit: ὃν πᾶς ἀρχὼν τῶν δαιμονίων.

An unus inter eos rebellionis fuerit dux?

μορίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια. *Per principem demoniorum ejicit demonia.* Matth. 9: 34. An autem ille in prima creatione angelorum ordinibus præpositus fuerit, & seditionis in cælo auctor reliquos quoque spiritus commoverit & in partes traxerit; an verò post angelorum casum, huic sibi demum ducem & moderandæ infernalis reipubl. suæ principem fecerint, in ~~modo~~ ^{modo} relinquendum est; quanquam prius non improbabile videatur.

Diaboli
nomina.

XLIV. Inter nomina, quibus ille tartaræ cohortis princeps in Scripturis appelletur, præcipua sunt, *Beelzebub*, Matth. 12: 24. ubi male à quibusdam legitur *Beelzebub*. Notat autem illa vox *dominum stercoris*, seu *stercorarii*, h. e. idolci, quo oracula edebat nefarius ille spiritus. *Satanas*, h. e. adversarius, Job. 1: 6. *Diabolus*, h. e. calumniator. 1. Pet. 5: 8. & fidelium *κατήγορος* & *accusator*, Apoc. 12: 10. *κεῖτος ἔχων τὸ θάνατον, imperium mortis habens*, Hebr. 2: 14. *ὁ πονηρὸς nequam*. Matth. 6: 13. *Belial*, 2. Cor. 6: 15. *Princeps hujus mundi*. Joh. 12: 31. & 14: 30. & 16: 11. & ab ementita deitate, *Deus hujus seculi*, 2. Cor. 4: 6. Rabbinis antiquis *Sammaël* dictus est, quasi *כר מאל*, deficiens à Deo: *Angelus mortis*, qui per Serpentem Evæ locutus est: unde & *Serpens antiquus* in Scripturis appellatur, Apoc. 12. & 20. *Serpentis esca pulvis*. Esai. 65: 25. *Serpentem impetuosum & tortuosum visitabit Dominus*. c. 27: 1.

Angelo-
rum defe-
storum
pœna.

XLV. Pœna, defectionem hanc consecuta, fuit, quod angeli hi defectores cælo exulare jussi, à Deo quoque deserti & justo judicio in infidelitate suâ confirmati sint. *Catenis tenebrarum servantur ad judicium magna diei*. Jud. v. 6. 2. Pet. 2: 4. *Qui facit peccatum, ex diabolo est, nam ab initio diabolus peccat*. 1. Joh. 3: 8. Unde in impietate sua obstinatissimè pergunt, atque gloriam Dei unicè convellere & homines seducere pro summo suo studio habent.

Nullus iis
locus in
cælo,

XLVI. Hinc in cælo nullus iis, ut *οικητηριον* domicilio, relictus est locus, Jud. v. 6. 2. Pet. 2: 4. Loca enim Job. 1: 6. & 2: 1. *Et fuit dies, & venerunt filii Dei, ut adfisterent apud Dominum, & venit etiam adversarius inter ipsos*. & 1. Reg. 22: 19, 21. parabolam habent; vel si historicè accipiantur, de regione aërea intelligenda sunt, ubi thronus Dei sæpe statuitur. *Contabulans aquis cœnacula sua, ponens nubes vehiculum suum, ambulans super alis venti*. Psal. 104: 3. *Tunc videbunt Filium hominis vententem in nube cum potentia & gloria multa*. Luc. 21: 27. *Ecce nubes alba, & super nube sedens similis filio hominis*. Apoc. 14: 14.

unde ceci-
derunt.

XLVII. Quando autem molestus hic accusator coram Dei tribunali causâ

causa sua cadit, è caelo cadere dicitur. *Vidi Satanam instar fulguris, ex caelo cadentem. Ecce, do vobis potestatem calcandi super serpentes & super omnem potentiam inimici, & nihil vos ledet.* Luc. 10: 18, 19. Quod præfertim factum est, quando accusatio legis abrogata, & peccatum condemnatum fuit in carne Christi: *Spiritus redarguet mundum de judicio: quia princeps hujus mundi judicatus est.* Joh. 16: 11. & Spiritu S. effuso, illata passim apud gentes lux Evangelii diabolum folio suo decedere & regnanti Christo cedere coëgit. Ut nullas jam vires amplius habeat in iis, qui fortiter ipsi resistunt: *Resistite diabolo, & fugiet à vobis,* Iac. 4: 7. *Adversarius vester diabolus, ut leo rugiens obambulat, quarens quem deglutiat; cui resistite firmi in fide.* 1. Pet. 5: 9.

XLVIII. *Catenis tenebrarum interea asservatur, ad judicium magna ad judicii ser-*
uari.
 dicit, 2. Petr. 2: 4. Jud. v. 6. h. e. à Deo veluti abdicatus, & caelo æternum extorris, omni etiam misericordiæ ac gratiæ spe excidit, æternis tenebris damnatus. Ubi amarissimos cruciatus, ex regni sui in terris dispendiis & Ecclesiæ prosperitate, patitur; dum interim intentiores cruciatus quos jam præsentificat: *Dæmonia quoque credunt & horrescunt.* Jac. 2: 19. *Venisti huc, ut torqueres nos ante constitutum tempus?* Matth. 8: 29. *Et rogabant eum, ne imperaret sibi ut abiret in abyssum.* Luc. 8: 31. post magnum judicii diem expectat; quando cum universa dæmonum societate judicandus, atque in pœnarum locum in perpetuum ablegandus erit. Matth. 25: 41. *Exsecrati abite à me in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus.* coll. v. 34. *Adeste benedicti Patris mei &c.*

XLIX. Utitur interea Deus in mundi regimine ipsorum tanquam tortorum opera, ad castigandos electos, seducendos autem reprobos. Job. c. 1. & 2. *Ne supereminentiâ revelationum supra modum efferrer, datus est mihi surculus infixus carni, angelus Satan, ut me colaphis cadat.* 2. Cor. 12: 7. unde ἀρχαί, ἰσχυροί, δυνάμεις, & κοσμοκράτορες ἑ σκότους ἑ ἀϊώνιων τῆς ἀρχῆς appellatur, Eph. 6: 12. & 2: 2.

L. Non tamen infinita eorum potestas est, sed certis limitibus circumscripta. *Dixit Dominus Adversario: Ecce, quicquid ejus est, in manu tua sit, tantum in ipsum ne mittas manum tuam.* Job. 1: 12. *Ecce, indidit Iehova spiritum mendacii ori omnium istorum prophetarum &c.* 1. Reg. 22: 19-23. *Dæmones precabantur Iesum, dicentes: Si ejicis nos, permitte nobis abire in gregem porcorum illorum.* Matth. 8: 31, 32. *Magi Ægyptii incantationibus suis non potuerunt producere pediculus.* Exod. 8: 18.

Solve quatuor angelos, qui ligati sunt ad fluvium magnum Euphratem. Apoc. 9: 14. *Comprehendit Draconem, qui est Diabolus, & vinxit eum mille annos.* Apoc. 20: 2. confer Matth. 12: 29. *Quomodo potest aliquis ingredi domum potentis, & vasa ejus diripere, nisi primo vinxerit potentem illum, & tunc domum illius diripiet?* Et Paulus quidem sublunari regione eorum potentiam coercere videtur, (*in quibus peccatis ambulastis aliquando, secundum seculum hujus mundi, secundum principem* $\pi\tau\epsilon\varsigma$ $\epsilon\iota\epsilon\upsilon\alpha\iota\omicron\varsigma$ $\&$ $\alpha\iota\sigma\tau\omicron\varsigma$ *potestatis aeris, status, qui nunc operatur in filiis inobedientia.* Eph. 2: 2.) quam variis modis spiritus hi ciere ac agitare, & in ista ventorum ac fulgurum officina mira ac sæva moliri norunt. *Ignis Dei cecidit de caelo, & ussit oves & pueros, atque devoravit eos.* Job. 1: 16. quo etiam à quibusdam refertur historia quæ est Matth. 8: 26. & Luc. 8: 24. *Tunc experrectus objurgavit ventos & mare: & facta est tranquillitas magna.*

*circa ani-
mania,*

LI. Similiter circa animantia, etsi magna eorum potestas sit, ut eorum corpora induere, Gen. 3. iisque variè ad humano generi nocendum abuti possint, non tamen omnia possunt. Et præsertim quoad *eorum generationem*, etsi agilitate sua ac celerrimo motu eam in animalibus imperfectioribus promovere valdè possint, dum activa passivis applicant, producere tamen ea ex materia prorsus inepta ac indisposita non videntur posse; quod in magis Ægyptiis patuit. Exod. 8: 18.

*& ho-
mines;*

LII. *Hominem quod attinet*, in corpus ejus multum procul dubio polent, & valetudinem ejus affligere, ac acerbos casus immittere possunt. *Tunc assumit eum Diabolus in sanctam urbem, & statuit eum super pinnas templi.* Matth. 4: 5. *Rursus assumit eum diabolus in montem sublimem valde, & ostendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum.* v. 8. *Ecce, mulier adfuit, habens spiritum infirmitatis ab annis decem & octo: eratque incurva, nec prorsus sese poterat surrigere.* Luc. 13: 11. *Hanc filiam Abrahami, quam vinxerat Satan, ecce decem & octo annos, non oportuit à vinculo isto solvi die Sabbathi?* v. 16. *Exivit Satanus à facie Domini, & percussit Jobum ulcere maligno a planta pedis ipsius usque ad verticem ipsius.* Job. 2: 7. *Respice ad filium meum, nam unigenitus est mihi. Et ecce, spiritus apprehendit eum, & ipse repente clamat, & spiritus discerpit eum spumantem, & vix discedit ab eo, conterens eum.* Luc. 9: 39. coll. Marc. 9: 17. & seqq. *Quin permittente Deo, humores mirifice ciendo, ac rerum imagines in cerebro turbando ac invertendo, in furorem adigere eum possunt. Occurrunt Iesu cum venisset in regionem Gergesencrum duo demoniaci, è monumentis prodeuntes: sævi valde, adeo ut non valeret quis-*

quisquam præterire per viam illam. Matth.8:28. Cum qua rabie mores ferini, & triftis illa melancholia, quam per errorem *Lycanthropiam* esse putant, conjuncta sæpe sunt. In ferinos enim habitus ac lupos homines convertere, & nobiliffimam creaturam belluinis exuviis conveftire, ac ipfas denique rerum naturas transmutare, vires eorum supergreditur.

LIII. Speciatim in *Energumenis* eorum in corpora potestas patet, qui *præcipuè* malignum spiritum habitatorem nacti, ab eo miserè torquentur, & miris sæpe modis aguntur, ut ea interdum ab iis fiant, quæ naturaliter ab homine fieri non possunt; quorum crebra, præsertim in historia Evangelica sub adventum Christi, exempla occurrunt. *Energumenos.*

LIV. In *animam* quamquam immediatè illabi, eamque intimè affari, & quibuscunque velit formis ac ideis implere forte non possit, ut ante vidimus; phantasiæ tamen ope, ac per externos sensus, valide eam quateri, ac multis modis tentare potest; nunc terrens, ac proprio vultu se ostendens, nunc blandiens, ac cœlestem spiritum mentiens, 2. Cor. II. qua fraudè potiffimum nocere solet. *in animam*

LV. Non tamen omnia hominum peccata diabolo auctori adscribenda veniunt. Satis enim ad patranda ea sibi ipsi homo sufficit. Tunc autem potiffimum à malo spiritu tentamur, cum subitaneo & vehementi impulsu perurgemur, & nos præter solitum nonnunquam ad peccata ferri, ac veluti in præceps agi sentimus; maximè cum ad tetra ac nefanda quædam, à quibus alioquin abhorreere solemus, sollicitamur & abripimur. *ad nefanda scelera;*

LVI. Est autem hæc singularis ejus *μειδοεία*, quod è longinquo plerunque ad scopum suum tendat, & longo circuitu ad destinatum finem perveniat. Unde multis sæpe seculis futuro operi fundamenta orditur, quæ denique diu post mirantibus hominibus in apertum producat; quod in Antichristi regno in Ecclesia erigendo ad oculum patuit. *singulari μειδοεία.*

LVII. Ad dæmonum operationem etiam *Magia* pertinet, qua ex tacito vel expresso cum iis fœdere, magi miranda quædam operantur, nullis ad ea adhibitis causis naturalibus, vel iis plerunque ineptis & invalidis, quæ sunt characteres, verba, collectæ certo ritu herbæ, atque alia ludicra & infanda. *Inter dæmonum operationes MAGIA.*

LVIII. Distinguendum autem inter ipsos magos est; quorum quidam diaboli ope miracifica quædam patrant, & sensibus ludos faciunt, quales sæpe doctiores; alii veneficiis grassantes publicæ humani generis pestes ac alastores sunt, quales Hecate, Circe, Medea; quidam denique ex imaginario cum diabolis fœdere multa sibi peragere videntur, cum tamen,

tenacissima melancholia obsepto ac stipato cerebro, nihil tale perpetrant: quales plerunque Lamix ac Striges sunt, in quas superiori sæculo maxime favitum; quæ tamen mollioribus remediis curandæ, & ad bonam mentem reducendæ, non autem ultimis pœnis afficiendæ forent, quales veris duntaxat magis constitutæ sunt. Exod. 22:

LIX. Quæ à magis factitantur miracula, mira potius & præstigiæ sunt, quam vera miracula; & quæ de magis ac veneficis Thessalis narrantur, quæ carminibus suis Solis ac Lunæ cursus averterint ac stiterint, meræ sunt fabulæ & mendaciæ: Soli enim Deo naturæ auctori competit naturæ ordinem mutare, nec quicquam dæmonum potestas huc valet. *Benedictus Dominus Deus, Deus Israël, faciens mirabilia solus.* Psal. 72:18: *Qui facit miracula magna solus, quia in seculum est gratia ipsius.* Psal. 136:4: vide Josuæ c.10. & Esai. c.38.

ad quam Pontificiorum exorcismi revocandi.

LX. Ad magiam revocandi sunt Pontificiorum *Exorcismi*; qui si obfessos aliquando liberent, non ea vera dæmonum ejectio, sed cum dæmone potius collusio est, ejusque voluntaria cessio, qua corpora hominum deferit, ut mentes ac spiritus eorum occupet, & in erroribus potenter confirmet. Quale etiam quid factum videtur à Judæorum Exorcistis. *Et, si ego per Beëlzebulem ejicio dæmonia, filii vestri per quem ea ejiciunt?* Matth. 12:27. *Aggressi sunt quidam ex circulatoribus Judæis exorcistis nominare super eos, qui habebant spiritus malos, nomen Domini Jesu. &c.* Act. 19:13. Christus enim solus potestatem habet dæmonia ejiciendi, atque id veluti signum indubitatum profert, regnum cœlorum jam advenisse. Obfessi ergo non impia ista arte curandi, sed potius sanctis precibus Deo commendandi, & in ista lucta ac certamine divinis solatiis confirmandi sunt. Idemque de signis & miraculis in Papatu editis judicandum est, quæ singulari Satanæ efficacia ac dolo ab Antichristo fieri dicuntur. *Cujus adventus erit secundum operationem Satanae, in omni potentia, & signis, & prodigiis mendaciis: 2. Theff. 2:9. Et faciebat Bestia signa magna &c. & seducebat habitantes in terra propter signa que ipsi datum erat facere &c.* Apoc. 13:13, 14.

SPEC-
TRES
Diaboli
hominibus
illudunt.

LXI. *Spectris* etiam hominibus illudere, & assumpto corpore humano iis occurrere nonnunquam solent diaboli; sive externam speciem in aëre solum simulent, sive mortuorum cadavera ingrediantur, atque illa circumferant: Vera enim humana corpora producere non possunt. vide Luc. 24:38, 39. multo minus mortuos excitare, vel animas defunctorum sedibus suis evocare, iterumque terris ostendere. vide Luc. 16.

LXII. Quod

LXII. Quod cum in piorum animabus adhuc minus locum habeat, quorum ne exuviis quidem illudere, conditosque cineres infestare, vel immisso spiritu ac agitatore dæmone animare videntur posse, conf. Jud. v.9. *Michaël Archangelus, cum diabolo disceptans colloquebatur de corpore Moysi;* quæ de evocato Samuele, 1. Sam.28. narrantur, vel spectro diabolico adscribenda sunt, qui improbe Samuelem mentitus Saulem posttridie ad se descensurum vaticinabatur: vel mera potius fuit impostura, & scena improbæ mulieris arte extructa, quæ Sauli mentiebatur sese Samuelem videre, cujus tamen speciem quo minus ipsi regi ostenderet, fatis cavbat. Sicut & alia fraudis indicia in textu latent.

LXIII. Unica autem averruncandorum istorum spirituum via est, adversus insidias eorum pietate, fide, ac jugi oratione sese communitate, deque Dei ope ac auxilio adversus eorum vim & insidias benè sperare. *Datus est mihi surculus infixus carni, angelus Satan, ut me cotaphis cœdat, ne supra modum efferar. Super hoc ter rogavi Dominum, ut abscederet à me. Sed dixit mihi, sufficit tibi gratia mea. 2. Cor. 12: 7, 8, 9. Et ipsi vice-runt Draconem, propter sanguinem Agni, & propter sermonem testimonii sui. Apoc. 12: 11. An ignoratis, fore ut Angelos judicemus? 1. Cor. 6: 3. Deus pacis conteret Satanam sub pedes vestros citò. Rom. 16: 20.*

LIBER II.

De Oeconomîâ Fœderis naturæ seu operum, & Fœderis gratiæ in genere.

LOCUS OCTAVUS

De homine ad imaginem Dei condito, & Fœdere Dei cum ipso.

CAPUT I.

De imagine Dei in homine.

Angelos
excipit ho-
minis gu-
bernatio.

Tque hæc quidem angelorum creatio & gubernatio. Cum vero, juxta veterum monitum, *Γνωθὶ σεαυτὸν*, præcipue ad cognitionem nostri attendendum sit, descendamus nunc à creaturis mere intelligentibus ad hominem, spiritum corpori unitum, & perlustrata ejus origine contemplemur ejus gubernationem; quod maximum Dei in mundo opus, reliquorumque omnium veluti compendium est. Non enim frustra ac sine consilio Deus humanam gentem condidit. *Quare frustra creasses omnes filios hominis?* Pſal. 89: 48. Adeoque illam, veluti præcipua sua cura dignam, & amat, & curat, & sanctissimis modis regit.

Qui IMAGINE
GINE Dei
præditus
est.

II. Ac hominem quidem, quo melius cœlestem originem referret, ac dignum Deo opus existeret, imagine sua decoravit, quæ præcipua ejus gloria est, qua reliquis creaturis longe supereminet. Gen. 1: 26. *Faciamus hominem in imagine nostra, secundum similitudinem nostram*, h. e. imaginem simillimam, aut imaginem similitudinem habentem, ut Gen. 5: 3. *Et genuit Adam in similitudine sua secundum imaginem suam*. Ut frustra à Pontificiis imago ad naturam, similitudo ad virtutes referatur.

Qua non
consistit in

III. Imago hæc non in corporis figura vel habitu externo consistit, qua homo vel Deum ipsum, juxta Anthropomorphitas; vel juxta alios

Chri-

Christum, Dei filium referret, cum humanâ lustrans sub imagine terras *externis*
inter homines olim conversaturus foret; nam etiamsi homo non peccasset, *corporis,*
tamen Christum incarnandum, h.e. frustra in terras venturum, sine
ulla Scripturæ auctoritate hi homines statuunt: sed in animâ expressa est,
ejusque dotibus plane divinis, atque instar derivatæ de cœlo lucis in recens
nato homine coruscantibus constat.

IV. Atque hisce tribus fere absolvebatur partibus: 1. antecedenter *sed internis*
enim ea in spirituali & immortalis animæ natura, inque intelligendi & vo- *& divinis*
lendi facultate, consistebat, 2. formaliter autem & præcipue in animæ *anima*
dotibus, sapientia & sanctitate. 3. & consequenter in hominis totius immor- *dotibus.*
talitate, & in creaturas dominio. Quorum primum erat veluti pretiosa
tabula, in qua imago Dei duci & effingi poterat; secundum ipsa illa di-
vinitatis imago & simulachrum; tertium imaginis illius late splendentis
fulgor, & veluti radii, qui non animam solum, sed universum hominem
corpufque ipsum collustrabant, illumque mundi Dominum ac princi-
pem, & velut æterni Dei amicum & socium pariter immortalem redde-
bant. Non enim templum istud, in quo imago ista dedicata erat, corrupi
vel everti poterat.

V. Et animæ quidem natura spiritualis ad imaginem hanc capiendam
prærequirebatur. Quod ostendit Paulus, cum docet, ideo *non debere nos*
putare τὸ θεῖον, *numen, esse simile auro vel argento vel lapidi, sculpturæ ar-*
tis & cogitationis humanae, quia nos Dei genus sumus. Act. 17:28, 29. Non
autem proprie eam exprimebat. Cum cogitationes ejus possint esse vanæ
& stultæ, & voluntas mala & perversa, quibus Deo nihil magis dissimile,
magisque inimicum est. *Homo, qui est in gloria, & non intelligit, assimila-*
tus est pecudibus, quæ extinguuntur. Psal. 49:21. *Hi autem, quæ ignorant*
blasphemant; quæ autem, ut ratione carentia animalia, norunt, in his cor-
rumpuntur. Jud. v. 10.

VI. Primario igitur & proprie in animæ dotibus, atque intellectus
voluntatisque rectitudine, quam Ecclesiastes tantopere prædicat (*Tan-*
tum, vide, hoc inveni; quod fecit Deus hominem rectum; & illi quasi ve-
runt sibi ratiocinia multa. c. 7:29.) illa ponenda est: in sapientia videl. &
justitia. *Et induiti novo illo homine, qui renovatur ad cognitionem secun-*
dum imaginem ejus qui ipsum condidit. Col. 3:10. *Ei induere novum*
hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia & sanctitate (sive san-
cto studio) veritatis. Eph. 4:2+.

VII. *Sapientia* primum hominem excelluisse extra omne dubium est, *atque nempe,*

atque ex sacra historia constat: ubi animantium veluti censu instituto, singulis nomina naturæ ipsorum convenientissima indidit; & Evæ ortum divinitus agnovit, ac sanctissimè de matrimonio disseruit, ejusque leges fecuturo mundo edixit. Cumquè divina familiaritate frueretur, mundi creationem, cui videl. nascenti coævus ipse fuerat; Deumque conditorem, ipsamque S. S. Triadem in opere isto laborantem ignorare non potuisse videtur. Et quanquam ipsum universam naturam percalluisse non statuamus, quo tamen ab erroribus sibi caveret, rectum istum animi habitum habebat, ut non facile nisi de rebus probe perceptis judicaret. Ut non sine probro Sociniani primo parenti puerilem fere ignorantiam & stuporem affingere non dubitent, ex male intellecto loco Gen. 3:7. *Et aperti sunt oculi amborum, & cognoverunt quod essent nudi.*

& sancti-
tate.

VIII. Addit huic Apostolus *sanctitatis & justitiæ studium*; quod ὁσιότητα τῆς ἀληθείας appellat, h. e. *sanctum & intemeratum studium veritatis*, vel *sanctitatem voluntatis veritatem amantis*, aut simpliciter per ἕν Ἀλξ. δυνόν, *sanctitatem veram.*

Rectitudo
hac imagi-
nis Dei ho-
mini est
naturalis.

IX. Quæ justitia homini primo isto statu, dum recens ex manibus Dei exiret, debita & naturalis erat. Non enim Deus absque illa hominem creare, nec hic sine eâ existere poterat; cum alioquin sine suo ad quem conditus erat, videl. ad Deo suo fruendum, inque eo gaudendum, excidisset; nec opus ad Dei gloriam, & tali conditore dignum fuisset.

Quode-
vertunt
Pontificii,

X. Ut operis Dei sanctitatem, primique hominis excellentiam non leviter lædant Pontificii, dum justitiam hanc primo quidem homini concessam, sed indebitam & *supernaturalem* statuunt; vestis instar pretiosæ, quæ externè ipsi superaddita fuerit; vel, uti ajunt, instar fræni aurei, ad carnis motus, & internos tumultus, qui alioquin ex materiæ labe orituri erant, compescendos. Sic videlicet illi, ut corruptæ naturæ adblandiantur, hominemque post lapsum externâ tantum veste spoliatum, cætera adhuc integrum, faciant, instituant, & Dei sanctitatem non parum violare, ac præcipuum ejus opus prorsus descædere non erubescunt. Dum enim justitiam hanc homini supernaturalem dicunt, eo hominem sine illa creati eaque carere posse, & nihilominus opus Deo creatore non indignum fore, fatentur: & sicut illam ad frenandam concupiscentiam extra ordinem datam docent, ut illam supernaturalem reddant; ita vicissim concupiscentiam homini à Deo creato naturalem, ipsumque tandem Deum peccati auctorem faciunt.

& cum le-

XI. Cadit etiam status *pura natura*, commentum Pelagii, à Jesuitis, ut &

ut & *Remonstrantibus* ac Episcopio avide arreptum; quo hominem in *suis Re-*
 prima creatione nec justum nec injustum ponebat, sed ad utrumque pa- *monstran-*
 ratum, & virtutis vitiorumque semina recipere pariter idoneum. Quo- *tes com-*
 modo & posteri ejus nunc nascantur. Verum talis puræ naturæ status nec *mento sta-*
 extitit unquam, cum homo non nisi sanctus & Deum suum amans à *tus pura*
 Deo conditus sit: unde Scriptura illum non נקי אדם, & sceleris pu- *natura.*
 rum, sed ישר אדם, *rectum*, integrum ac sanum appellat. *Hoc inveni;*
quod fecit Deus hominem rectum. Ecc'. 7: 29. neque etiam existere po-
 test, & rationali hominis statui repugnat: cum enim tam eximiis animæ
 facultatibus instructus sit, necessario iis vel benè vel malè utitur, & vel in
 Deum vel in creaturas tendit, atque vel recto amore gaudet, vel vitioso
 & terreno corrumpitur; ut extra vitia virtutesque ex æquo esse, & in utro-
 rumque veluti confinio degere, creaturæ rationali prorsus impossibile sit.
 Et satis patet quo hæc tendant, & quantopere lapsæ naturæ hi homines
 adulari studeant, quam dum ad primæ integritatis statum redigere non
 possunt, illum contra corruptæ naturæ labe aspergere & contaminare
 non verentur.

XII. Atque hujus erroris diversa tantum facies est, quod *Sociniani*, *Quibus sub*
 quibus *Anabaptistæ* accedunt, homini antequam peccaret innocentiam *alia erroris*
 tantum quandam attribuunt; & conditum quidem bonum dicunt & sine *facie acce-*
 vitio, verum etiam sine justitia originali, cuius habitum sibi demum plu- *dunt Soci-*
 ribus actionibus acquirere debuerit. Quibus addunt, cum *bona sint alia* *Anabapti-*
 simpliciter, *alia* relative talia; quorum illa *recta*, hæc *sibi bona* vocant; *sta.*
 hominem non *recta*, sed sibi bona naturaliter appetiisse. Quæ effata, præ-
 ter jam notata, peculiare suos errores habent; & non tantum hominem,
 non ex habitibus, sed ex actionibus solum, bonum & rectum fieri volunt,
 quod etiam nunc obtinere putant; quo gratiam sanctificantem, utpote
 libero arbitrio adversam, imminuunt & evertunt: sed hoc omne tandem
 præstruunt, ut postea in doctrinâ de Christo impias suas sententias meli-
 us tueri possint, quem videl. mundum doctrina sua solum illustrasse, &
 veram integritatem ac vitæ æternæ spem attulisse, dicunt.

XIII. Comitabatur Dei imaginem, eamque magis augustam redde- *Imaginis*
 bat, cum hominis totius *immortalitas*, tum in res creatas *Dei comes*
dominium.

XIV. *Immortalitas* hæc non animæ solius, quæ etiamnum viget, sed *immorta-*
 totius hominis atque etiam corporis intelligenda est; ut, si homo non pec- *litas, &*
 casset, non moriturus, sed æternum Deo suo bonisque ejus fruiturus fuisset. *quidem*
 Augustinus ut duplicem mortalitatem distinguit, alteram qua pri- *totius ho-*
 minis.

mus homo mori poterat, alteram qua post gustatam arborem mori debebat : sic etiam *duplicem immortalitatem* ponit, *primam*, posse non mori, quia homo poterat non peccare; *secundam*, non posse mori, quæ erit futuræ vitæ, quam & alicubi *majorem immortalitatem* appellat. Ad amorem autem prior immortalitas competebat, habebatque *potentiam non moriendi*, & si illo in statu persistisset, etiam moriturus non fuisset; deinceps autem erit *impotentia moriendi*.

Quam Pontificii perperam supernaturalem statuant, & post Pelagium Sociniani & Anabaptista negant.

XV. Non recte eam *Pontificii* primo homini supernaturalem faciunt; cum justitiæ originalis, quæ homini naturalis erat, fructus foret; sicuti mors injustitiæ. *Stipendium peccati mors, gratiosa autem largitio Dei vita aterna in Christo Jesu Domino nostro.* Rom. 6: 23. Potissimum autem in controversiam eam vocant, post *Pelagium, Sociniani & Anabaptista*, qui hominem mortalem creatum, mortemque non peccati, sed naturæ sequelam esse statuunt: unde Adamum, licet in integritate perseverantem, & cœli candidatum, tamen non nisi intercedente morte illud obtenturum fuisse autumant: adeoque mortem in genus humanum ab Adami labe derivatam negant; quomodo nunc & infantes moriantur, sine ullo reatu: quin & Servatori nostro, licet omnis peccati experte eandem sortem subeundam fuisset. Quæ & beato primi hominis statui, & Scripturis manifestato adversantur.

Qui redarguuntur, utpote beatorum hominum statui

XVI. Cum enim homo conditus foret in statu felicissimo, ut Deo, tanquam unico suo fine, perpetuo fatiaretur, nihil profecto felicitati illi magis inimicum erat quam mori, & votis suis sanctissimis frustrari, & fessam anhelantemque animam ex Dei veluti amplexibus excuti, bonorumque ejus communionem privari, quasi Deum quærens non verum suum bonum, sed umbram solum aliquam sectata fuisset. Non minus autem corpore quam animo superstes manere debebat. Cum anima in eum finem creata sit, ut in corpore degat, ejusque hospes & comes sit, & sine eo beata esse non possit: neque etiam Deus, sine ulla causa, temere opus manuum suarum corrumpere ac destruere, velut ei iratus, soleat; tum enim illud ne quidem creavisset. *Num bonum tibi est, ut opprimas? ut spernas laborem manuum tuarum?* Job. 10: 3.

l. 1. 2. (3) 13. & S. Scriptura adversantes.

XVII. Sed & S. Scriptura peccatum unicum mortis causam facit; cum in prima comminatione. *Quocunque die comederis, de arbore cognitionis boni & mali, moriendo morieris.* Gen. 2: 17. tum in implemento ejus: *Pulvis es, & in pulverem reverteris.* Gen. 3: 19. Quo & Apostolus respicit, perspicue asserens, *per unum hominem peccatum in mundum intrassit;*

trasse, & per peccatum mortem, & ita in omnes homines mortem pertransiisse. Rom. 5: 12. Item stipendia peccati esse mortem. c. 6: 23. & corpus mori propter peccatum. c. 8: 10. Ad quæ loca dum excipiunt, per mortem, æternam mortem, ex qua reditus non detur; vel vitæ hujus calamitates, non sine tædio ad mortem ducentes; vel mortis denique necessitatem, aliisque ejus postquam ex peccato aliquid maledictionis traxit, faciem intelligi; non autem mortem corporalem; manifesto nimium prævaricantur: dum, ex solo sententiæ suæ præjudicio, quæcunque per mortis vocabulum ullibi significantur admittunt, & vulgatissimam ejus significationem, quæque primo intuitu nobis occurrit, quæque præsertim Gen. 2: 17. phrasi *morte morieris* in Scripturis tam sæpe denotatur, excludunt.

XVIII. Quod objiciunt, hominem primum ex pulvere compositum non potuisse non in illum rursus dilabi; secundum illud Gen. 3: 19. *Pulvis es, & in pulverem reverteris*, illud tanti non est. Cum nihil repugnet Deum ex vili luto æternum ac mansurum opus excitare. Verba enim, Gen. 3: 19. *Pulvis es, & in pulverem reverteris*, naturam corruptam spectant. q. d. factus es per lapsum, qui conditus eras *χοϊκός pulvereus*, etiam *φθαρτός corruptioni* obnoxius, elongatus à spiritu & vita Dei. Atque huc referenda quoque Apostoli verba sunt, 1. Cor. 15: 44, 45, 47, 48, 49. ubi opponit corpus *ψυχρόν & πνευματικόν*, & primum hominem factum in animam viventem, secundum in Spiritum vivificantem dicit; primumque hominem ex terrâ *χοϊκόν*, secundum vero Dominum de cælo vocat. denique addit, *qualis pulvereus, tales & pulverei, atque ut gessimus imaginem pulverei, sic & geremus imaginem cælestis*. Illa enim non mortem vel corruptionem, sed animale tantum in terris vitam describunt, quam Adamus solam posteris suis propagaturus erat, quamque nunc ex peccato etiam morti & corruptioni obnoxiam illis tradidit. Non enim primus homo vitæ spiritualis atque prorsus immutabilis suis auctor erat, quod est esse *πνεῦμα ζωοποιόν*: hanc enim per Christum, secundum Adamum, unicum cælestis ac spiritualis vitæ auctorem, acquirimus. Neque ipse, licet non moriturus, tamen jam à primo conditu suo possidebat *ἀφθαρσίαν*, seu incorruptibilitatem omnimodam, sive immortalitatem istam majorem, ut Augustin. loquebatur, qualis post resurrectionem demum in æternitatis candidatis obtinebit. Habebat autem corpus *ψυχρόν animale*, & necdum *πνευματικόν spirituale*, ut Apostolus distinguit; quale licet non sit *φθαρτόν*, nec ad corruptionem & mortem ex sese vergat, necdum tamen etiam est *ἀφθαρτόν*; istud enim majorem immortalitatis

tatis gradum & impotentiam moriendi dicit.

*Alterum
imaginis
Dei conse-
quens, Do-
minium in
res creatas.*

XIX. Alterum imaginis Dei consequens fuit *dominium* in res creatas, homini ut creaturarum principi attributum. De homine enim creando narratur: *Dixisse Deum, faciamus hominem cum imagine nostra, secundum similitudinem nostri: וְיִדְבַּק וְדָמִיתוּ, vel ut dominantur, sive, qui dominantur in pisces maris & in alites cæli, & in pecudes, & in totam terram, & in omne, quod se movet super terra.* Gen. 1: 26. De creatis autem, *quod eis benedixerit Deus, & ipsis dixerit: multiplicamini & implete terram & subigite eam & dominamini in pisces maris, & in alites cæli & in omne vivens quod se movet super terra.* v. 28. Quare Adam omnibus animalibus sua quoque imposuisse nomina legitur. Gen. 2: 19. Hinc res omnes ipsi tanquam mundi domino famulari, atque usibus ejus servire debebant, ipseque iis omnibus justè uti; tanquam serperastris, quibus erigebatur ad considerationem, æstimationem & desiderium fruitionis Dei ipsius, ut boni sui summi & omnibus rebus sensibilibus majoris, ac in eo creatore suo unice gaudere ac deliciarî poterat. In quo rerum omnium principatu imago Dei paulo vividius radiabat. Unde *אִמָּגוֹת הַכְּבוֹדִים vir* ob peculiarem istam dignitatem ac potestatem *imago & gloria Dei* dicitur. 1. Cor. 11: 7.

XX. Ad hoc dominium hominis quoque spectat esus carniû animalium, illi à prima origine concessus. Subjectio enim animalium homini sine esu eorum parum profuisset; cum multorum nullus sit usus nisi esus. Nec obstat quod solæ herbæ homini in cibum datæ videantur. Aliter enim apparebit, si rectè verba Moïsi accipiantur. quæ hæc sunt, Gen. 1: 29, 30. *Ecce do vobis omnem herbam semen facientem, quæ est in tota terra, & omnem arborem, quæ habet fructum arboreum semen facientem (vobis erit ad comedendum) וְכָל חַי הָאָרֶץ imò etiam omnem bestiam agri, & omnem alitem cæli, & omne, quod se movet in terra, in quo est anima viva, cum omni olere herbaceo in cibum.* Ubi præter hec bas carnes quoque homini concessas fuisse clarum est. Neque enim com. 30. dicitur *omni bestia agri olus* datum esse, sed *bestias agri cum olere* homini juxta herbas in cibum datas esse. Illud enim [?] ibi non dativum, sed inclusivonem notat, ut Esai. 32: 1. Sub animantibus autem *in quibus est anima viva*, pisces quoque continentur.

*Quo Soci-
nitati pessi-
mè omnem
Dei ima-*

XXI. Errant vero Sociniani, dum solo hoc dominio, & rectæ rationis usu, sine quo exerceri non poterat, omnem Dei imaginem comprehendere & absolvi statuunt. Cum imago Dei dicat quod in homine augustissimum,

III. Quod tamen absolutum suæ voluntatis imperium per justitiam, sapientiam, ac bonitatem suam multipliciter temperat. Unde quanquam proprie dicta justitia, seu juris istud commercium, inter Deum & creaturam locum non habet; tamen non nisi sanctissimè jure suo utitur, idque quibusdam veluti legibus ipse astrinxit. Sic quanquam ex.gr. Deus homine pro arbitrio uti, non tamen ad peccata & scelera eo abuti potest: nec leges ferre factu prorsus impossibiles: vel eum denique supra meritum punire: repugnant enim ista sanctitati, perfectioni, sapientiæ & benignitati Dei, in ipsa ejus creatione tam recenter ostensæ, quæ longe aliud Dei consilium ac ordinem ostendit, & bonitatis ac perfectionis Dei vivum testimonium est.

Qui eum
ex sua be-
nignitate
ad proprie-
tatem sui
commu-
nionem in-
vitavit
inito Fœ-
dere.

IV. Atque ex hac Dei benignitate est, quod creaturam sibi ultro subditam, ac ex naturali obligatione omnia debentem, inito fœdere ad propriam sui communionem invitare, ac imperium suum planè despoticum ista amoris & mutuae obligationis *διερασία* temperare voluerit. Ut jam homo, certissimo aditu ad beatitudinem factò, eam non ex mera solum Dei bonitate, & naturali in creaturas amore, sibi quoquo modo polliceri, verum etiam ex pacto, adeoque propter veritatem & fidelitatem Dei certo expectare possit. Atque infert hæc fœderis conventio remunerationem ac liberalitatem quandam majorem & abundantio-rem, quam homo sibi ex jure Dei per naturam cognito promittere potuisset.

Fœdus,
ברית/
ברית.

V. Fœdus à *feriendo*, aut fide, aut potius à *fœdando* derivatum, quod sanguine animalis fuso humus fœdabatur, in Scripturis Hebraice est ברית, à ברה/ quod est *eligere*, quia in fœdere faciundo est conditio-
num *ἀίρεσις* ac electio; vel juxta alios à ברה/ quod in Pihel est succidit, quia discisso animali fœdera sanciebant. vide Jer. 34:18, 19. *Qui transgressi sunt fœdus meum, qui non rata fecerunt verba fœderis, quod fecerunt coram me, fœderis vituli, quem secuerunt in duas partes, inter cujus partes transierunt, principes Judæ &c. qui transierunt inter partes vituli.* Unde usitatum ברית ברית, scindere pactum seu fœdus. *Iehova Deus noster ברית עמנו ברית secuit nobiscum fœdus in Horeb.* Deut. 5:2. וְיָקְרָה בְרִית סְעִיט secuit Josua fœdus populo die illo. Jos. 24:25. & simpliciter ברית ut in hisce, וַיִּבְרַח סְעִיט secuit Iehonathan cum familia Davidis. 1. Sam. 20:16. בְּכַתְּבֵי Cum secaret filius meus cum filio Isai. c. 22:8. וַיִּבְרַח סְעִיט Cum secaret Dominus cum filiis Israël. 1. Reg. 8:9. Græcis dicitur ברית, quæ vox iis sæpè pro ברית, pacto, venit, & simul respondet Hebræo ברית, in significatione testamentariæ dispositionis. ברית אלוהים עם ישראל

Δεθήκη *hominis ratum factum testamentum nemo rejicit aut supra disponit.* Gal. 3: 15. ὅπερ γὰρ Δεθήκη *ubi enim Testamentum est, mortem necesse est contingere* & Δεθήκη, *Testatoris.* Hebr. 9: 16. Ἄντι ἡ Δεθήκη ἢ Δεθήσεται *Hoc est Testamentum, quod disponam domui Israël, &c.* Hebr. 8: 10.

VI. Fœdus Dei est conventio inter Deum & hominem, qua Deus latâ lege declarat homini rationem percipiendi sui amoris, & unione ac communione ipsius fruendi; & homo rursus rationem fœdere præscriptam amplectitur, ac servaturum sese promittit, & ex fœdere remunerationem ac mercedem expectat. Qualis fœderis pangendi formula egregiè exprimitur Deut. 26: 16-19. notabilibus hisce verbis: *Hoc die Dominus Deus tuus præcipit tibi facere statuta & judicia hæc ---- Dominum jussisti dicere hodie, quod factus sis tibi in Deum, & quod ambules in viis ipsius ---- & Dominus jussit te dicere hodie, quod factus sis ipsi in populum peculii &c.* Synecdoche autem est, cum fœdus pro sola lege vel præcepto ponitur, ut, cum de Levitis dicitur: *Observabant dictum tuum & fœdus tuum retinebant.* Deut. 33: 9. & cum *arca fœderis* dicitur, Num. 10: 33. Jos. 4: 18. in qua erant *tabule fœderis.* Deut. 9: 15. continent *verba fœderis,* Exod. 34: 28. Item cum Adamus dicitur *transgressus esse fœdus.* Hof. 6: 7. Synecdoche quoque est cum pro promissione sola accipitur: *Et ego, hoc fœdus meum cum ipsis,* (hoc volo tanquam ratum & addictum ab ipsis peti & expectari) ait *Iehovah: Spiritus meus, qui est super te, & verba mea, quæ posui in ore tuo, non recedent &c.* Esai. 59: 21. *Ecce ego, seci fœdus,* h. e. *facio fœdus,* sive addico, ad jus petendi atque expectandi tanquam ex pacto: *coram omni populo tuo faciam mirabilia.* Exod. 34: 10. Cui metaphora additur, quando citra legem aut conditionem ullam promissionem nudam & simplicem dicit; quo sensu verbum *secare* accipitur. ut videre est 2. Chron. 7: 18. *Et constabiliam thronum regni tui, quemadmodum secui Davidi,* h. e. *pactus sum promisi.* ita Hag. 2: 6. *Cum verbo* אָשֵׁר בְּרַתִּי אִתְּכֶם *de quo pactus sum vobiscum:* vel, *quod pactus sum vobiscum,* h. e. *promisi,* quod expectandi jus dedi vobis. confer 2. Sam. 23: 5. *Nam non est recta domus mea cum Deo, sed fœdus æternum* (promissionem æternam) *posuit mihi, promptum omnibus & custoditum; quod omnis salus mea existet & omnis בְּדוֹחָא ac complacentia, quum domus mea non germinabit.* Idem obtinet, ubi fœdus significat donationem irrevocabilem; ut, *omnia ἀφ' ἐτέρωθεν do tibi, in statutum seculi: fœdus salis seculi hoc coram Iehova tibi.* h. e. *promissio, cujus Deum non pœnitebit.* Num. 18: 19. Sic ut idem

*Fœdus Dei
quid?*

idem vocis abusus est, ubi pro decreto & efficaci jussu accipitur: ut, *si ir-ritum facietis fœdus meum dici, & fœdus meum noctis*, Jer. 33:20. Sic Job. 31:1. Jobus dicit, se *fœdus fecisse cum oculis suis*, h.e. eos inviolabili præcepto obligasse, sive propositum & votum concepisse de oculis suis frenandis.

Est ex eorum genere re que inaequalia dicuntur. Adeoque diverso respectu monoplœgon est, vel diplœgon.
Partes ejus quatuor.

VII. Cum autem fœdus hoc non sit inter eos, qui sunt paris juris, quæque æquis legibus in amicitiam veniunt, ex eorum genere est, quæ politicis *inaequalia* dicuntur.

VIII. Et cum Deus tantum de propriis beneficiis disponat, & ab eo tota fœderis ordinatio, & conditionum, quibus homo amicitiam Dei sperare possit, præscriptio dependeat, hæctenus illud *μονοπλœγον* est. Quando vero homo fœderis leges accipit, atque iis præstitis jus ad Deum accedendi, ac præmium postulandi habet, tum fœdus hoc fit *διπλœγον* & mutuum.

IX. Ut partes hujus fœderis sint quatuor. A parte Dei, 1. *stipulatio*, qua certis legibus pacem & amicitiam suam offert. 2. *promissio*, seu præmii addictio. Et à parte hominis, 3. *adstipulatio* ad mandatum Dei, & legis ac conditionis acceptio; quæ significanti vocabulo in Scripturis *ἰσχυρολογία* dicitur. Vide Hebr. 3:1. ubi Christus appellatur *Ἀπόστολος καὶ ἀρχιερεὺς τῆ ἰσχυρολογίας missus & sacerdos adstipulationis*. conf. 2. Cor. 9:13. *Glorificantes Deum, propter subjectionem τῆ ἰσχυρολογίας ὑμῶν εἰς τὸ εὐαγγέλιον ἕ Χριστῆ ἀdstipulationis vestrae in Evangelium Christi*. 4. qua præstita, respectu promissionis ac præmii consequitur *restipulatio*, ejusque spes & expectatio certissima: quæ *ἐπερώτησις* & fiducia rogandi Deum, 1. Pet. 3:21. *παρήρσιαι* 1. Joh. 3:21, 22. *ἐξουσία τέκνα θεῶ γενέσθαι*, Joh. 1:12. & *πληροφροσυνα καὶ ἰσχυρολογία τῆς ἐλπίδος*. Hebr. 6:11. & 10:23. pulcherrimis verbis in SS. litteris appellatur.

Fœdus Dei duplex, operum & gratia.

X. Fœdus tale Dei cum homine pro diversa ratione communionis ejus percipiendæ, duplex est, *operum & gratia*: quæ Scriptura sibi mutuo opponit. *Si gratia, non ex operibus; alioqui gratia non fit*, sive comperitur *gratia*. *Si verò ex operibus, non est gratia; alioqui opus non est opus*. Rom. 11:6. atque utriusque leges ac discrimen memorat. *Ubi igitur gloria- tio? exclusa est. Per quam legem? operum? non: sed per legem fidei*. Rom. 3:27. *Ei, qui operatur, merces non reputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Qui verò non operatur, sed credit in eum, qui justificat improbum, reputatur fides sua in justitiam*. Rom. 4:15. Fœdus operum nititur opere hominis, fœdus gratiæ solâ Dei misericordia: in priori

priori habet aliquid homo quod in ipso est; in posteriori extra se positus totus dependet à Deo: illud sine mediatore factum est, hoc mediatorum requirebat: illud à creatore iusto, hoc à redemptore benigno proficitur; sicut & illud cum homine integro initum fuit, hoc cum lapsò.

XI. *Fœdus primum operum, legis ac naturæ dicitur; lege enim præscriptum, operibus observandum, & naturæ ipsi hominis superstructum ac cœvum est. Fluebat enim hæcenus ex natura hominis quatenus ea Deo subijci debebat, & fœdus illud super naturales hominis vires fundamentum erat, ac obedientiam naturali lege mandatam postulabat.*

Fœdus operum, etiam legis & naturæ dicitur.

XII. *Fœdus tale cum primo homine i. postulabat Dei bonitas, & amor erga homines, ipso conscientiæ nostræ sensu expressus; qui non dignius ac decentius se explicare poterat, quam si hominem sese quærentem ac anhelantem, nec terræ divitiis, & tantum longinquo Dei sui aspectu, & quasi exilio, satiatur, ad sese propius reciperet, & communionem suam bearet. Quale præmium cum natura homini non profusus dictaret, quæ ipsum paradisi bonis, & favore ac amicitia istâ Dei, qua jam fruebatur, contentum esse iubebat, ex singulari promissione & fœdere provenire debuit.*

Postulabat hoc Dei cum homine fœdus Dei bonitas.

XIII. *Deinde hominis ipsius status, & naturalis beatitudinis appetitus; qui cum rectus sit (est enim veri boni desiderium) nec Deo indignus, ipsi displicere, ac frustra esse non poterat, adeoque impleri debebat. Deus terram formavit. Non ארץ & אנוש (sive pro ארץ in cassum) eam creavit: ad habitandum eam formavit. non dicit semini Jacobi, frustra quærite me. Esai. 45:18, 19. Nisi opus Dei culpares, ipsumque hominem cum vani desiderii tormento creasse, & creaturæ suæ illusisse, statueret velis. Cujus desiderii in corrupto homine etiamnum reliquæ sunt; quod etiam si nunc irritum sit, tamen rebus humanis adhuc integris vanum ac irritum esse non potuit. Huc accedebat ipsa hominis conscientia, quæ ipsi testabatur Deum esse remuneratorem eorum, qui ipsum quærent, nec frustra, ac si numen fictum vel idolum esset, rogari vel quæri posse: unde dum imaginem Dei servabat, Deoque propius uniri quærebat, de gratia ejus certus esse, deque remuneratione saltem benè sperare, nec se in vanum Deum quæsiturum cogitare poterat. Quibus omnino conveniens, & tantum non necesse erat, ne homo semper anxius, deque Deo suo incertus degeret (cum majorem illam beatitudinem, quam quærebat, sola naturâ ducere, quæ ipsi Paradisi delicias & Dei amicitiam in terris ostendebat, sperare non posset) ut Deus cum ipso fœdus faceret, ipsumque ratio-*

et ipsius hominis status in quo erat, beatitudinis appetitus, & conscientia.

nes amoris ac communionis suæ percipiendæ edoceret.

Quod fœ-
dus etiam
initum est
eum primo
homine,

XIV. Quod etiam factum ipsa primi hominis historia dubitare nos non sinit. Non enim solum *lex* ipsi tradita, quæ eadem fuit cum lege morali, perpetuam in Scripturis vitæ vel mortis sanctionem adjunctam habens sed specialis *premi* in Paradiso promissio, *arboris vitæ* sacramento quoque obfignata, Gen. 2: 9. *Mortis* autem comminatio disertis verbis expressa legitur, Gen. 2: 17. *Quocumque die comederis de ea* arbore cognitionis boni & mali, *moriendo morieris*. Quæ Fœdus Dei manifesto exprimunt. Cujus etiam non obscura mentio est, Hof. 6: 7. והמה כארם עברו ובריה & illi, sicut Adam, transgressi sunt fœdus.

Et in eo
cum uni-
verso gene-
re huma-
no.

XV. Initum fuit hoc fœdus non cum Adamo solo, sed cum universo genere humano, cujus parens & sponsor erat. Quomodo illum Apostolus considerat Rom. 5. & Christo, Ecclesiæ suæ similiter capiti & sponsori, opponit. hisce suum argumentum concludens: Quod *sicut per inobedientiam unius hominis (in quo omnes peccaverant. v. 12.) peccatores constituti sunt multi: ita & per obedientiam unius justi constituendi sunt multi.* Rom. 5: 12. --- 19. conf. 1. Cor. 15: 47. *Factus est primus homo Adam in animam viventem. ultimus Adam in spiritum vivificantem.* Atque ex ipsa historia, tum ex bonis ipsi ante lapsum concessis, (Gen. 1: 26, 28.) tum ex malis post lapsum immixtis (Gen. 3: 16--19. *Ut omnes in Adam moriuntur, sic quoque in Christo omnes vivificabuntur.* 1. Cor. 15: 22.) quæ non ipsum magis quam posteros tetigerunt, satis patet, ipsum universum humanum genus in Paradiso repræsentasse, ejusque fata secum traxisse. Excipitur solus Christus, qui non vi primæ benedictionis, sed infecutæ singularis promissionis ita ex Adamo ortus est, ut Adamo opponatur tanquam alterum fœderis caput, 1. Cor. 15: 45. conf. v. 47. *Primus homo ex terrâ pulvereus; secundus homo Dominus ex cælo.*

Consi-
derandi in
hoc fœdere
tria.

XVI. Ut naturam hujus fœderis propius inspiciamus, considerabimus in eo hæc tria. 1. *Legem* ejus, seu conditionem fruendi amoris Dei. 2. *Sanctionem*, cum per *Promissionem*, tum per *Comminationem*. 3. *Sacramentum* ei confirmando accedens, *Paradisum* & *arborem vitæ*.

1. *Lex*,
quæ fuit
operum,

XVII. *Lex* præscripta fuit homini non alia quam *operum*, quæ requirebat omnium præceptorum moralium observationem, omnemque perfectionem, cum naturæ humanæ, tum actionum, eamque & partium, & graduum, & perseverantiæ. *Quisquis totam legem servaverit, impegit autem in uno, damnatus factus est omnium.* Jac. 2: 10. *Jesus dixit ei, diliges Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo; & ex tota anima tua, &*

ex tota cogitatione tua. Math. 22: 37. Et cum reversus justus à justitia sua fecerit iniquitatem, secundum omnes abominaciones, quas fecerit improbus, hincine viveret? omnes justitiæ ejus quas fecerit non commemorabuntur, propter prævaricationem ipsius qua prævaricatur, & propter peccatum quo peccat. propter hæc morietur. Ezech. 18: 24. Huic legi duæ illæ sententiæ miscbantur, qui fecerit ea homo, vivet in illis: & maledictus omnis qui non manet in omnibus scriptis in libro legis, ut ea faciat, Gal. 3: 12, 10. Quæ sicuti foedus operum constituunt, ita earundem repetitio speciem legis operum, etiam post abrogationem ejus, præferebat.

XVIII. Adamo autem non descripsit Deus facienda in libro, sed in *tabulis cordis.* conf. Jer. 17: 1. eumque summa sapientia & integritate instruxit, quæ ipsi omnis sanctitatis fundamentum & regula erat; quam illibatam servare, & rectis actionibus exprimere unicè tenebatur; *Et induti novo illo homine, qui renovatur ad cognitionem secundum imaginem ejus qui ipsum condidit.* Col. 3: 10. *Et induere novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia & sanctitate veritatis.* Eph. 4: 24. Ut lex ipsi lata proprie lex fuerit naturæ, & conscientiæ dictatus ac lux, eique acquiescens voluntas. Quamvis enim speciale quoque præceptum acceperit, potissimum tamen legis naturalis obedientia ab ipso requirebatur, cui experiundæ præceptum hoc symbolicum tantum infervivit.

*Exarata in
tabulis
cordis.*

XIX. Cumque in statu amicitiae cum Deo foret, non tam naturali lege, quam nativa caritate Deo obediebat: qualis est obedientia filii erga parentem, quæ & voluntaria & lubens est; violata autem per peccatum charitate accessit præceptum & lex, non sine terrore. Cum antea externum nullum præceptum homini datum sit, præterquam de arbore Paradisi, quod tantum positivum erat.

*Gui homo
rectus con-
stitutus in
statu ami-
citiæ cum
Deo nati-
va caritate
obediebat.*

XX. Hanc legem si homo integram servasset, nec imaginem Dei, quam gerebat, ulla labe contaminasset, *justus* fuisset, habuissetque τὸ δικαίωμα & *νόμος*, id quod lex justitiæ causâ exigii; & mercedem, tanquam sibi debitam ex cœlesti promissione, postulare potuisset. (vide Rom. 4: 4. *Ei fuit legatum autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed x̄ τὸ νόμος justitiæ.*) Quæ quidem aliqua fuisset hominis gloriatio, præmium post peractos labores petentis; verum ea non alia quam conscientiæ lætantis, seque Deo ut benignissimo patri & domino, judicandum & probandum sistentis. Omnis enim operis nostri remuneratio & dignitas, solâ Dei liberalitate, & gratiosâ promissione, ac pacto nititur; nec aliter Deus nobis obligatus est, quam virtute propriæ dispositionis,

*Ex obe-
dientia hu-
jus legis
fuit lega-
tum.*

non vero interno operis nostri valore & dignitate: juxta illud Servatoris: *Ita & vos, quum feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite: servi inu-* lior.
tiles sumus; quod debuimus, fecimus. & Iobi c. 22: 2. *An Deo prodest vir, quum frugi se præstiterit super iis prudens? An voluptas omnipotenti, quum juste egeris? & an emolumentum, cum integras habueris vias tuas?*
 Quamquam talis promissio taleque pactum Deo etiam omnino dignum est; cum ipsum summè deceat, hominem ad imaginem suam conditum ad communionem sui vocare, & obedientem ac in sanctitate perseverantem admittere.

240/122-25.
 Ex hoc factore opere
 rum exsurgit debitum
 mercedis ex pacto,
 non ex condigno,
 nec de congruo.

XXI. Atque in hoc solo hominis statu *meritum* obtinisset, sed non aliud quam ex *pacto*, ac liberali Dei repromissione; juxta quam jus postulandi præmii homo habuisset, ad quod Deus sese ultro obligaverat, pro amore suo, quo tanti nostra æstimare, & tali præmio remunerari dignabatur. Non vero erat *meritum de condigno*; quod non cadit in meram creaturam, quia Deus hominis debitor fieri non potest, nec quicquam ei largitur, nisi ex sola liberalitate; quæ quidem ipso non indigna est, non tamen ex dignitate hominis, vel intrinseco valore operis ejus proficiscitur. Multo minus *meritum de congruo*; quod, præterquam quod primi hominis statui non conveniebat, hypocrysin insuper inducit, & Dei sanctitati repugnat, qui non est *πρωτολόγητος*, qui externis quibusdam rebus moveatur, & dona sua admiretur in hominibus, ut propterea alios aliis anteponat.

C A P U T I I I.

De Sanctiōne Fæderis naturæ, per promissionem vitæ & comminationem mortis.

2. SANCTIO
 hujus fæderis;

I. Equitur fæderis primi *sanctio*, quæ cum *promissione* præmii & mercedis, tum *pœnæ comminatione* constabat.
 II. Habebat jam Adamus cum creatione sibi donatas benedictiones hujus vitæ, habebat præterea communionem cum Deo, ejusque amicitiam fruebatur: atque hætenus beatus erat, cum in potestate ipsius esset, in isto statu sine ullo mortis metu perseverare. Nondum tamen consummatâ beatitudine gaudebat, cum necdum

in bono consummatus foret, ut nec seduci, nec peccare posset: neque enim plenâ obedientiâ sese Deo probaverat, ut mercedem petere, & tanquam filium ac hæredem sese gerere posset. Erat autem positus in via & conditione acquirendi jus vitæ æternæ; nondum tamen illud possidebat, nec potestatem rogandi, ac hæreditatem illam postulandi vel adeundi habebat.

III. Hoc autem futurum erat obedientiæ ejus præmium, atque hæc promissio erat fœderi adjecta, consummata nempe illa vita & beatitudo, non in terreni Paradisi spatiis, sed in cœlo agenda, quo post absolutum obedientiæ cursum ex Paradiso terrestri homo animâ & corpore transferendus foret. Cumque *caro & sanguis regnum Dei hæreditare non possint*, 1. Cor. 15: 50. neque vita hæc, quæ sanguinis spirituumque commeatu & carnis nutrimento constat, illa sit in qua Deum videre possumus; corpus hominis non quidem interiturum, sed certo tempore, ubi id Deo transferre placuisset, in spirituale commutandum fuisset, ut foret *ἀφθαρτον*, *incorruptibile*, h. e. nulli amplius moriendi periculo obnoxium, 1. Cor. 15: 50. Qualis mutatio Eliæ & Enocho contigit, & viventibus novissimo die superveniet. Illa hominis futura fuisset consummatio; quæ licet isto in statu ipsi fuisset supernaturalis, cum animali solum gauderet vita, ut non nisi ex speciali promissione illam sperare potuisset; tamen naturæ ipsius integræ maximè conveniebat, eamque decebat, ut quæ non sine desiderio & aptitudine ad illam creata foret.

IV. Talem autem vitam vi hujus fœderis expectandam fuisse, suadet 1. *Dei bonitas*, quæ rationali creaturæ, ad id conditæ & aptæ, interque omnes creaturas Dei capaci, sese communicare & spirituali modo fruedam dare debet. Corporalia autem quædam bona à Deo possidere, non est illo frui ut Deo, h. e. ut æterno ac immutabili bono. Præsertim cum Deus *fœdus* cum homine faceret, h. e. de summis utilissimisque rebus cum ipso ageret, ipsumque in propiorem amicitiam ac communionem admitteret, ad minimum istis verbis tum ipsum affari debuit, quibus cum Abrahamo fœdus iniit, *Ero Deus tuus*. Quod cum & primo homini ex fœdere dici debuerit, & procul dubio dictum sit, hinc vita æterna in cœlis degenda isto fœdere promissa intelligitur, juxta firmissimam demonstrationem Christi, quæ legitur Matth. 22: 32. *Ego sum Deus Abrahami, & Deus Isaaci, & Deus Jacobi; non est Deus, Deus mortuorum sed viventium*: ac Apostoli, quæ existat in epist. ad Hebr. 11: 6. *Credere oportet eum, qui accedit ad Deum, quod sit, & quærentibus ipsum remunerator fiat*.

Cum per
PROMIS-
SIONEM
vita.

Quam eî
vi hujus
fœderis ex-
spectan-
dam fuisse,
suadet,
1. Dei bo-
nitas.

2. *Hominis ipsius natura & dignitas.* V. 2. *Hominis ipsius natura, & dignitas*, qui, cum præstantissima sui parte spiritus sit, & cœlestibus bonis pascatur, eaque solus intelligere ac capere possit, ac vehementissimo eorum tangatur desiderio, non in terram hanc, velut in exilium, perpetuo damnandus erat, ubi rebus externis, quas videre, tangere, gustare poterat, sese oblectaret; sed cum cognati cœli semina retineret, ac ad Deum omni affectu contenderet, cœlo quoque tandem redonandus erat. Deus enim non poterat quicquam facere, quo ullo modo ostenderet, se non velle esse, adeoque nec esse, summum hominis bonum, nec castas ejus in Deo suo delicias reprobare ac damnare poterat.

3. *Historia sacra.* VI. 3. Ac fati clare id historia sacra ostendit; quæ vitæ istius symbolum in *Paradiso* ac *arbore vitæ* extitisse tradit, Gen. 2:9. quo sacramento ac pignore vitam cœlestem, Adamo promissam, nobis autem per Christum collatam, significari apparet ex analogia locorum. 2. Cor. 12:2, 4. *Novi hominem in Christo raptum usque in tertium cœlum, in Paradisum.* & Luc. 23:43. *hodie mecum eris in Paradiso.* & Apoc. 2:7. *Vincenti dabo comedere de arbore vitæ, quæ est in medio Paradisi Dei.* In quibus symbola ea pro re significata ponuntur. Sic & in comminatione expressa mortis comminatio habetur: *Quocumque die comederis de ea, moriendo morieris.* Gen. 2:17. cui oppositam vitæ promissionem includi ex ratione fœderis, & similibus locorum collatione patet, vide Lev. 18:4, 5. *Judicia mea facietis & statuta mea observabitis, quæ qui facit homo vivet in eis.* Deut. 27:26. *Maledictus omnis qui non faciet stare verba legis hujus, ut faciat ea.* Rom. 10:5. *Moses describit justitiam quæ ex lege est, qui fecerit ea, homo vivet in eis.* conf. Ezech. 20:11. Cum autem hic omnis generis mors intelligatur, etiam ex opposito omnis generis vita, h. e. æterna & beatissima, ab omni mortis metu libera, *אל מות*, nequaquam mori, vel non posse nec debere mori, Prov. 12:28. intelligenda est.

4. *Promissio vitæ æternæ, legis implementationi addita.* VII. 4. Denique ex promissis vitæ æternæ, legis implementationi in S. Scripturis tam sepe additis, id prorsus constat. *Dôctor bone, quid boni faciã ut habeam vitam æternam? ipse verò dixit ei, si vis intrare in vitam, serva mandata.* Matth. 19:16, 17. *Qui fecerit illa, vivet in eis.* Lev. 18:5. Ezech. 20:11. *ὁ ποιήσας ἐντολάς qui fecerit, vivet.* Gal. 3:12. Unde & præceptum ad vitam dicitur esse. Rom. 7:10. Quod ante lapsum potissimum locum habuit, cum homo positus esset sub ista lege.

8. *Huic veritati adversus.* VIII. Damnandus igitur *Socinianorum & Anabaptistarum* error, qui fœdus Dei cum primo homine, non spirituale, sed de animalis solum ac

terrena vitæ commodis fuisse ajunt. Quin & hominem, post illa aliquanto tempore percepta, tandem mori debuisse affirmant; procul dubio in mærore & luctu, sicut illi *qui spem non habent*, 1. Thess. 4: 13. & ἀγχοὶ ἀσπῆρῶν *ac sine Deo* fœderato ac amico in mundo sunt. Eph. 2: 12. Ita negant aperte nonnunquam, spem ullam vitæ æternæ primo homini propositam; quanquam alii subobscuram ejus significationem, & conjecturam non improbabilem aliquando concedant, ex arboris vitæ ænigmate hauriendam ac evolvendam. Qui error latius serpsit: nam & Patribus ante Christum eandem vitæ immortalis promissionem & spem abrogatum iverunt. Cum tamen Deus cum hominibus non possit fœdus facere nisi de rebus summis & præstantissimis, h. e. de bonis æternis & spiritualibus; cum ipse sit spiritus, atque eo modo coli, omniaque à se sperari velit.

sanctur Soiniani & Anabaptista.

I X. Quod eam non aperte promissam, sed sub involucro ostensam, & in arbore vitæ adumbratam volunt, frustra est. Omnino enim *vita* ipsi promissa fuit, quam expectare debebat ut quid eximium. Adeoque erat hæc vera vita, nomine isto digna, quæ non in terrestri aliqua felicitate, qualis & brutis convenit, sed in animæ potissimum pace & æternis gaudiis consistit. Quis enim dubitet, proposita Adamo ista arbore, simul ejus significationem, & vitæ apertam promissionem fuisse auditam? Quamvis enim Moses obscurius id tradat, sicut pleraque istius fœderis, quæ tanquam fugientis imaginis umbram tenui tantum luce spargit, ad præsentandum ejus ἀφανισμὸν; Adamo tamen explicatius illud revelatum fuisse dubitari non potest.

X. Altera sanctionis fœderalis pars fuit *comminatio pœnæ*, quæ unico verbo *mortis* exprimitur Gen. 2: 17. *Quo die de arbore illa comederis, morte morieris*. Ubi quidem comminatio illa præcepto positivo, de non gustanda arbore, addita legitur, verum ita ut ad universam legem moralem extendenda sit. Nam in eum finem datum homini erat hoc præceptum, ut obedientia ejus erga legem moralem exploraretur; utque constaret an Deum pro domino ac pro unico ac summo suo bono haberet, an vero magis rebus terrenis & vetitis afficeretur. Ut comminatio hæc ejusdem generis ac latitudinis sit ac illa. Deut. 27: 26. *Maledictus, qui non manserit in omnibus*.

tum per comminationem mortis:

XI. Cum vero latissimo sensu verba accipienda sint, *mortis* nomine omnes mortis species, & quicquid tristi isto nomine in Scripturis venit, intelligere oportet. Est enim peccatum omni morte dignum. Nec ulla causa est, cur verba Dei restringamus. Et sicut *vita*, in opposita promissione,

qua latissimo sensu accipienda est.

sione,

sione, omnem vitam & beatitudinem, quam anima rationalis capere potest, significabat; sic ex aduerso per mortem contraria ac infinita mala, omnisque generis miseria, beatitudini isti aduersa, intelligenda sunt.

Nempe de
morte cor-
poris,

XII. Denotatur ergo per eam 1. mors corporis, per *reditum ejus in pulverem*. Gen. 3: 19. Qua peccator omnibus Dei bonis, quibus in terrâ fruebatur, spoliatur; & longanimitate Dei consumpta ne spem quidem reliquam habet. Atque huc referendi multiplices hujus vitæ casus & calamitates, quæ hominem, nobilissimam creaturam, præ reliquis omnibus miserè adeo exercent. Ita *ad mulierem dixit: multiplicabo dolorem & parturitionem tuam, in dolore paries liberos, & ad virum tuum erit occur- satio tua. Et Adamo dixit, quia auscultasti voci uxoris tuæ & comedisti de arbore --- maledicta est terra propter te, in dolore comedes illam omnibus diebus vitæ tuæ; & spinas & tribolos tibi proferet; & edes herbam agri.* Gen. 3: 16, 17, 18. *Homo ad ærumnam nascitur; & filii pruna sublimè vo-*
& *anima, lant.* Job. 5: 7. 2. Mors anime, sive separatio ejus à Deo, & regno, & vita ejus; absque ullo cum Deo suo commercio, ut nec amoris, nec gratiæ, nec sanctificationis ejus particeps esse possit. Unde sequitur regnum peccati. Hinc peccatores dicuntur *mortui in lapsibus*, Eph. 2: 1. & *prepu- tio carnis*, Col. 2: 13. *mortisque primæ ac secundæ* spiritualis mentio fit Apoc. 20: 5, 6. 3. Denique mortis illius *consummatio*, in animæ translatione ad locum cruciatuum, (ut apparet exemplo illius *divitis*, qui statim post mortem dicitur fuisse *apud inferos, in tormentis, & cruciari*, Luc. 16: 23, 24, 25.) & corporis tandem resuscitatione ad pœnas æternas. *Spem habeo in Deo, fore, quam etiam ii ipsi expectant, resurrectionem mortuo- rum, tum justorum, tum injustorum.* Act. 24: 15. *Multi ex dormientibus terræ pulveris evigilabunt: hi in vitam æternam; & isti in probra & in nauseam sæculi.* Dan. 12: 2.

& ejus
consum-
matione.

Adeoque
mors cor-
poris non
est natura
consequens.

XIII. Non enim, ut antea ex parte vidimus, *mors corporis* naturæ creatæ ac felicitis illius status consequens erat, sed humano generi in peccati pœnam contigit. Inde mors dicitur *ὁ ψάμνος peccati*, Rom. 6: 23. & peccatum appellatur *stimulus mortis*, 1. Cor. 15: 56. omnesque homines non simpliciter mori, sed *mori in Adamo* dicuntur, 1. Cor. 15: 22. per unum hominem morte in mundum introducta. Non alia nempe ratione, quam qua per unum hominem peccatum in mundum venit, & per peccatum mors, & ita mors transit ad omnes homines, in quo omnes peccarunt. Rom. 5: 12. & v. 14. *Regnavit mors ab Adamo ad Moysen usque, etiam in eos qui non peccaverant ad similitudinem transgressionis Adams: qui est*

typus

typus futuri. & v. 17. *Si enim unius lapsu mors regnavit per unum, multo magis, qui abundantiam gratiæ & donationis justitiæ accipiunt, in vita regnabunt per unum, Iesum Christum.* Quod argumento est, mortem corporis ita peccato deberi, ut illa regnum suum obtinente ne peccatum quidem plene expiatum dici possit. Et vero cum mors naturæ sit destructio, quæ invita, & non nisi cum horrore, illam subit, non videtur Deus creaturam innocentem illi subiecisse, & nobilissimum animal tot miseriis & terroribus divexandum reliquisse, ut iniquiori conditione foret quam reliquæ creaturæ. *An ullo pacto delector morte improbi? dicit Dominus.* Ezech. 18: 23. Quo pacto vero hæc omnis Pelagianantium cohors, qui mortem naturalem faciunt, adversetur, Cap. 1. §. xv. & seq. ostensum est.

XIV. Quod etiam de *vita hujus miseriis & calamitatibus* statuendum est; quales sunt in anima, ignorantia, stupor, concupiscentia, insani affectuum motus, stultitia denique & fatuitas, quæ omnem hominis, non solum cum aliis hominibus, sed & cum Deo suo communionem tollit: & in corpore multiplices defectus, morbi, externa etiam infortunia, & casus: quæ naturæ integræ, nullo adhuc dissidio à Deo diremtæ, profecto non debebantur. Unde Scriptura discrete peccato illa assignat, Gen. 3: 16, 17, 18. Job. 5: 7. ut jam vidimus. Et quis credat, miseriam delictum potuisse præcedere? & creaturam rationalem potuisse esse miseram, dum Deo adhuc conjuncta foret? vel cuiquam tantam in Dei opus potestatem fuisse, ut illud tam misere affligere, & corrumpere ac disperdere potuisset?

Nec etiam vita hujus miseria & calamitates.

XV. Quod verò fideles, quanquam à Christo liberatos, tamen multis variis afflictionibus, & morti ipsi obnoxios videamus, ex universali humanæ naturæ corruptione est, quæ nunc in non aliam sortem nascitur, ac infelices istas peccati reliquias secum trahit. Non enim ipsis tam *personarum*, quam communis *naturæ* hæc pænæ sunt; non *formaliter*, prout sunt in ipsis fidelibus, sed *materialiter* ita dictæ, quatenus non nisi ex peccato provenire potuerunt.

Vnde quæque fidelium afflictiones & mors à peccati corruptione proveniunt.

XVI. Quod de bestiarum vexationibus addunt, quæ pænales saltem dici non possint, sed naturales; adeoque in creaturis absque peccato locum potuissent reperire: Resp. dolores ipsis, cum vero sensu careant, improprie adscribi: cumque hominibus in cibum cedunt, id esse partem domini ejus, quod Deus homini ante lapsum concessit, Gen. 1: 26, 29, 30. & post lapsum renovavit, Gen. 9: 2. Reliquæ autem earum divexationes

Nec non immanes bestiarum divexationes & lesiones.

& laniens in statu integro locum non habuissent, sed à corruptione per peccatum in mundum introducta ortum sumferunt. vide Gen. 3:17. *Maledicta est terra propter te, in dolore comedes illam omnibus diebus vita.* & Rom. 8:20, 21. *Vanitati creatura subjecta est, non sua sponte, sed propter eum, qui subjecit, ob spem, quod & ipsa creatura liberabitur à servitute corruptionis in libertatem gloria filiorum Dei.*

Altera
moris spe-
cies mors
spiritualis;

XVII. Altera hujus mortis species erat *mors spiritualis*, qua homo à Deo, veræ vitæ fonte, separatus, nihil sancti nec præclari possidet, sed mente animoque corruptus peccato tantum non immortalis est, atque regni Dei exfors, sub illius imperium & tyrannidem concessit. Cumque duplicem respectum spiritualis illa mors habeat, & ut culpa est, & ut pœna; posteriori ratione hic consideratur, ut est malum triste, quod nos decore nostro orbatos etiam Dei communione indignos reddit, ac animam summo suo bono, quo unice gaudet ac lætatur, deprivat. *Obienebrati cogitatione, quia sunt abalienati à vitâ Dei, propter ignorantiam, quæ in ipsis est, propter obdurationem cordis ipsorum.* Eph. 4: 18.

quam se-
quetur
mors æter-
na.

XVIII. Quam tandem sequetur *mors æterna*, in dirissimis cruciatibus, cum animæ, tum corporis toleranda; quæ etiam tristi ista sententia *morte morieris* comprehenditur, & vitæ æternæ, obedientibus promissæ, opponitur. Quo pacto Apostolus Rom. 6:23. *ὁ μισθὸς τοῦ ἁμαρτίας θάνατος, ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ἡ ζωὴ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.* Sicut idem c. 5. peccato illi tribuit *κατάκριμα*, cui opponitur τὸ δῶρημα & χάρισμα Christi *ἰς δικαιοσύνην*, v. 16. *ἰς δικαιοσύνην ζωῆς*, v. 18. qui nos ab omni *κατακρίματι* absolvit: adeo ut *nunc nulla sit condemnatio iis qui sunt in Christo Iesu*, Rom. 8:1. ut pateat condemnationem æternam intelligi. Et revera verba illa, *morte morieris*, adeo generalia & gravia erant, ut Adamus illis auditis non aliud quam omnia adversa, quæ ab irato Deo proficisci poterant, expectare potuerit.

Quod ne-
gant So-
ciniani;

XIX. Quod contra *Socinianos* tenendum est: qui sicut ex creatione nihil in homine immortalis vitæ agnoscunt; ita neque ipsi æternas pœnas in morte timendas statuunt. Et per æternam mortem, quam à peccato volunt esse, non aliud intelligunt quam totalem hominis interitum, & æternam permansionem in illo statu, sine ullis cruciatibus: qui nihil aliud est quam infernus non existentia: sicut rursus liberatio ab illa morte per gratiam Dei, & resurrectio, ipsis est nova creatio, & reproductio existentium ex non existentibus. Quo pacto, ut antea notavimus, omnem pec-

ultimū
cui { or.

cati pœnam tollunt : cum hæc morti corporali nihil addant, eamque nullo cruciatu augeant ; quæ tamen ipsis naturæ debitum est.

XX. Nec abludunt *Remonstrantes*, qui sicut Adamum, si innocens permanisset, non moriturum verosimillimum putant, ita mortem, quæ peccati pœna sit, moriendi necessitatem interpretantur, quod Adamum & Evam attinet : nam in posteris eam non pœnam, sed naturæ, quam nunc nascendo ab eo accipimus, sequelam esse statuunt. Ac mortem illam *tum in separatione anime à corpore, & corporis in pulverem reductione, quæ pœna sensus est ; tum in animæ à beata & gloriosa Dei visione separatione, quæ pœna damni dici solet*, collocant. *Non enim uspiam in Scripturâ legi, Deum Adamo æterni sensus pœnam comminatum fuisse.* Quos errores augent, dum Adami mortem sua naturâ talem statuunt, ex qua nunquam excitari potuisset ; talem enim resurrectionem ad pœnas infernales non peccati Adami, sed actualium peccatorum inconversorum hominum pœnam esse. quæ Episcopii sunt verba, in resp. ad LXIV. quæst. p. 64. 65. & ad Heid. p. 108. 110. Sub qua assertionem arcanum illud latet, ne nunc quidem futuram omnium mortuorum resurrectionem. Hypothesis enim illorum refuscitationem impiorum, qui sine noticia clararum promissionum Euangelii mortui sunt, sicut & infantium, non admittit : nam apertè, in Evangelio solum pœnam infernalis doloris, oppositam promissioni cœlestis gaudii, expressa comminatione proponi, affirmant. Ibid. P. 333.

XXI. Quæ effata, 1. apertis Scripturæ locis contranitentur, quæ mortem, maledictionem, iram Dei, iram venturam, & incumbentem iis, qui sub execratione legis, extra Christum Servatorem, degunt, & acerba omnia justitiæ legalis (quæ sub fœdere naturæ & lege Moïsi eadem fuit) transgressoribus ingeminant. Vide saltem Gal. 3:13. *Christus nos eruit, ut liberi essemus ab execratione legis, dum pro nobis execratio factus est. Scriptum est enim : maledictus omnis qui pendet in ligno.* Deut. 21:23. *Execratio Dei suspensus.* Item, *qui inobediens est Filio, non videbit vitam ; sed ira Dei manet super eum.* Joh. 3:36. *Erasmus filii natura ira ; ut & reliqui.* Eph. 2:3. *Quem Filium suum suscitavit ex mortuis, nempe Iesum, nos eruentem ab ira illa ventura.* 1. Thess. 1:10. 2. Et vix quicquam quod pœna peccati sit relinquunt, cum mortem corporalem, quicquid tergiverferentur, à naturâ non alienam putent, cum expresse dicant, eam non potuisse dici pœnam peccati, si Adam innocens in primo statu mortuus fuisset, Episc. ad LXIV. quæst. p. 64. 65. quanquam verisimilius putet,

eum non moriturum fuisse: sicut in ejus posteris eam non pœnam, sed naturæ, ut nunc ab eo propagata est, conditionem dicunt: ut nihil aliud ipsis superfit, quam pœna illa *damni*, non sensus, quam in animâ post mortem collocant; quæ posita animæ immortalitate & post mortem sensu conceptu impossibilis est. Unde Socinus potius omnem animæ sensum ac vitam post mortem negavit; quod hypothese isti congruentius est. 3. variorum denique perniciosorum errorum, quin Epicureismi ac Sadducæismi sunt latebræ.

Omnem hanc mortem comminatus est Deus propter justitiam ac sanctitatem suam:

XXII. Atque multiplicem hanc mortem comminatus est Deus ex sanctitate ac justitia sua, quæ in eo nihil est aliud quam constans, & perpetua voluntas peccatum puniendi; quam non potest abnegare, nec sese peccatori, ac si opere ejus delectaretur, fruendum dare, ut bono suo. Tum enim ei *similis* foret, Psal. 50:21. Quod nec esse, nec videri potest. Unde mors hæc Dei *δικαίωμα*, *postulatum justitiæ* ejus dicitur; *Qui, Dei jure cognito, quod, qui talia faciunt, digni morte sint; non solum ea faciunt, sed & gratos habent eos, qui faciunt.* Rom. 1: 32.

qua proinde & æterna esse debet;

XXIII. Unde sequitur, etiam mortem hanc *æternam* esse debere, cum peccator à Dei amicitia & communione separatus in eam nunquam restitui possit. Hoc enim ultra peccatoris vires est. Neque Deus unquam peccatori non resipiscenti uniri, eique bonum ac lætum sese præbere potest. Adeoque hæc separatio cum æterna sit, æternumque si peccatorem spectes, duratura sit, in æternum ille divinis beneficiis ac gratia privari, & perpetuo iræ ejus sensu torqueri debet. alias rationes mittimus.

An Deus innocentem possit affligere, & subicere æternis cruciatibus?

XXIV. Ad quæstionem à Scholasticis motam, *an Deus creaturam innocentem affligere, vel æternis cruciatibus subicere potuerit?* Resp. temere id nimis ab illis affirmari ex absoluto Dei dominio. Aliud autem est, quærere de afflictione qualicumque; de quo non contendimus; aliud de gravissima & æterna. Nec videndum solum, quid Deus possit per potentiam, sed potissimum velit secundum perfectionem, justitiam, & bonitatem suam: cui repugnare putamus, creaturam innocentem, Deum amantem, & glorificantem, ac quærentem tanquam bonum suum, in æternum negligere, ac ad durissimos cruciatibus abjicere. Ut hoc Scholasticorum effectum omnis religionis fundamentum tollat, cujus principium est, quod *Deus quærentibus sese misericorditer vivere remunerator sit*, Hebr. 11: 6. quodque *frustra non possit quæri*. Esai. 45: 19. Ex quibus fundamentis pariter concludi potest, quid de annihilatione creaturæ rationalis statendum sit.

CAPUT IV.

De Sacramento fœderis naturæ, Paradiso
& Arbore vitæ.

I. **S**icut in omni fœdere externa quædam symbola & signa ^{Fœderis} locum habent, quæ fœderatos de officio admoneant, ip- ^{primi sym-} ^{bolura} sique promissa fœderis ante oculos ponant; ita quoque in primo fœdere Deo cum hominibus agere placuit, & visibili quodam signo eorum fidem ac spem firmare, ac bona fœderis obedientibus jam ante ostentare, istoque præmio eos excitare voluit. Istud sacramentum æternæ felicitatis fuit *Paradisus*, & in medio ejus *Arbor vitæ*.

II. Paradisi vox Perficæ, ut multis videtur, originis, saltem apud eos, ^{PARADISUS;} ut ex Herodoto & Xenophonte constat, non ignota, proprie amœna ac delicata nemora & silvas significat. vide Neh. 2: 8. ubi *Asaph* dicitur ^{שׂמֵר הַפֶּרֶס} *custos Paradisi Regis*: ac ^{כַּאֲר' עֵדֶן}, ex LXX. Interpretibus, Edenis horto adhæsit; qui Mosi simpliciter ^{גַן} *hortus* dicitur, h.e. ex vocis etymo locus septus & conclusus ^{גַן נִעֵל} *Hortus oppessulatus est soror mea sponsa*. Cant. 4: 12. Legitur illa etiam Cant. 4: 13. *Propagines tue Paradisus malorum Punicarum*. & Eccl. 2: 5. ubi cum ^{גַן הֵרֵס} *hortis* conjungitur. Feci mihi ^{גַן הֵרֵס} *hortos & Paradisos & sevi in illis arbores omnis fructus*.

III. Gen. 2: 8. à Deo dicitur *plantatus*, h.e. tanquam amœnissimus ^{plantatus} terræ angulus præ aliis locis arboribus confitus, excultus, atque omnibus à Deo, naturæ deliciis instructus, die vid. creationis tertio: *in Eden*, quod regio- ^{in Edens} nis nomen est, in Mesopotamia. vide 2. Reg. 19: 12. Esai. 37: 12. *ubi memorantur* ^{בְּנֵי עֵדֶן} *filius Eden ab ortu*. & Ezech. 27: 23. conjunguntur *Charan, & Canneh & Eden: ab ortu*, sive loci illius respectu, in quo Moses erat, dum hæc scriberet; sicut Scriptura Arabiam, Syriam, Mesopotamiam in Oriente crebro collocare solet, V. G. *Jacob sublatis oculis suis perrexit in regionem Orientalem*, h.e. Mesopotamiam, quæ est Cananæa Orientalis. Gen. 29: 1. è Syria *jussit me adduci Balak rex Moabitarum, è montibus orientalibus*. Num. 23: 7. conf. Deut. 23: 4. ubi narratur, *Balakum mercede conduxisse Bileamum filium Behoris è Pethore Mesopotamie*; sive respectu ipsius regionis Eden, ut à parte ejus orientali Paradisus fuerit.

*Paradisus
suis.*

IV. Unde *de situ Paradisi* ex parte constare potest: de quo variè quaesitum fuit. Ut enim *Philonem, Originem*, aliòsque ex veteribus præteream, qui veritatem historiarum allegoriis suis corruerunt; & Paradisum ipsum cœlum esse dixerunt: *quidam* pro toto terrarum orbe, qualis in primæva sua pulchritudine erat, hunc hortum acceperunt, quæ sententia etiam Josepho, sed non ex vero, adscribitur: *alii* in remotis & inaccessis terris, ultra orbem hunc nostrum, atque ultra Oceanum, terras omnes amplexu suo stringentem, patentibus, illum collocant: *alii* in cœli spatii, sub lûnæ orbem; vel etiam in tertia aëris regione, ubi perpetuum ferenum est: *quidam* denique in orbe nobis cognito, sub circulo æquinoctiali, vel in novo orbe, vel in insulis fortunatis, ponunt.

V. Rectius autem, & propius ad historiam, sentire illi videntur, qui Mesopotamiæ prope Babylonem illum vindicant. Illa enim amœnissima terrarum plaga erat Paradisi sedes, & primorum mortalium habitatione dignissima. Ibiq; Edenis regio, à voluptate & amœnitate appellata, occurrit: 2. Reg. 19: 12. Ezech. 27: 23. ubi Haran, sive Carræ, quas in Mesopotamia fuisse constat, & Eden conjunguntur tanquam regiones vicinæ. Atque in isto tractu memorati à Mose fluvii occurrunt, quos alibi frustra quæras. Denique & ad orientem in S. Scriptura perpetuo collocatur. Ut ex his indiciis facile beatum istum hortum deprehendere liceat.

*Fluvii Pa-
radisi.*

VI. *Fluvii*, qui Paradisi sedem potissimum signant, à Mose narrantur quatuor, *Pison, Gihon, Hiddekel, Phrat*. *Fluvius procedebat ex Eden*, Gen. 2: 10. qui non alius est quam Tigris & Euphrates, qui longas terrarum oras emensi, in Mesopotamia fessas tandem aquas miscunt, unoque flumine decurrunt, unius ad instar fluvii; qui est fluvius qui ex Edene regione allabens Paradisi spatia etiam alluisse, eaque vel brachiis & ambitu suo amplexus, vel deductis inde alveis ac rivis *irrigasse* dicitur: unde rursus *dividebatur in quatuor capita*; sive in ipso Paradisi ingressu, ad illum commodius perluendum; sive mox è finibus ejus egressus: nam Paradiso per diluvium corrupto particularis hujus rei ratio non patet. Constat autem istos fluvios, postquam diu socias aquas traxerunt, antequam in sinum Persicum se exonerent, rursus factò aquarum divortio dividi, & in propria nomina Tigridis ac Euphratis redire; & præter duo illa ingentia brachia, etiam alios alveos facere, qui hic à Mose nominantur. *Pison* ergo, sive פישון h. e. ἀστυμύες, *astuarium*, & *Gihon*, sive גיחון h. e. *emissarius*, sive derivatus ex alveo latex & rivus (quo nomine & factus à pisci-

à piscina Hierosolymitana rivulus appellatur: *Deducite eum*, Salomonem, ad *Gibonem*. 1. Reg. 1: 33. *Abi, lava te in tratatoria Siloam. quod exponitur, ἀπὸ τῆς ἀγ. λέξ. Missus.* Joh. 9: 7.) sunt duo fluentia, ex Euphrate vel Tigri deducta, quorum alterum terram *Hevilath*, quæ pars Arabiæ est, alterum *Æthiopiæ* peragrat; ad orientem alterum, alterum ad occidentem spectans; prius *Pisotigris*, posterius *Naharsares* à scriptoribus appellatur. Tertiæ fluvii nomen est *Hiddekel*, quem Tigrim esse magnus omnium consensus est. vide Dan. 10: 4. *Et die vigesimo quarto mensis primi eram juxta fluvium illum magnum Hiddekel*, scilicet Tigrim. Quartus autem proprio nomine venit **הוּא פַּרַת**.

VII. In Paradiso homo non creatus, sed ut magis sese inquilinum ac advenam nosset, postquam creatus erat, à Deo collocatus est, *ad eum colendum & custodiendum*; Gen. 2: 15. ut honesto isto labore & corpus & animum pasceret. Eratque hæc mundi inferioris veluti regia, omnibus naturæ copiis ac deliciis instructa, quæ hominem creaturarum principem exciperet, tanquam sedes dignissima ac amantissima.

In hoc Paradiso homo collocatus est à Deo.

VIII. Quin & augustius quid significabat. Non enim homo mundi colonus existere perpetuo debebat, sed è mundo in Paradisum translatus, ubi Dei familiaritate fruebatur, hinc gradu veluti factò majora sperare jubebatur. Cum enim hic *hortus Dei* foret, Gen. 13: 10. nulla hominum, sed solius Dei manu plantatus, & divinis apparitionibus ac quotidiano ejus alloquio illustris, primique fœderis ac pacti conscius, in beatioris status auspiciis homini concessus erat, ipsique visibile ac palpabile cœli pignus erat. Quem dum incoleret homo, & hunc amoris Dei arthabonem quotidie intueretur ac tractaret, non poterat non tacitâ voluptate longe majora cœli gaudia, quæ obedientem ac in amicitia Dei perseverantem manebant, prægustare. Jer. 3: 19. *Quomodo te ponam in filiis!*

Ejus augustior significatio

IX. Apparet hoc ex Scripturæ usu, quæ sedes beatorum *Paradisum* ex usu appellat; *Hodie mecum eris in Paradiso*. Luc. 23: 43. Paulus *raptus fuit usque in tertium cœlum*, 2. Cor. 12: 2. *in Paradisum*, v. 4. & *Paradisum Dei*. *Vincenti dabo de ligno vitæ, quod est in medio Paradisi sive horti Dei*. Apoc. 2: 7. Phrasi à Judæorum consuetudine desumpta, quibus sollemniter fuit cœlum *Paradisum*, *hortum Eden*, & *sinum Abrahæ* vocitare: ut hæc præcæ Ecclesiæ fides fuerit, cœlestis beatitudinis simulachrum & typum istis in rebus fuisse; quod Spiritus S. quoque imitatur. Sicut & Johannes in sanctâ Apocal. felicem ac beatum Ecclesiæ statum adumbrans, non solum

Scripturæ adstructa.

solum novam Hierosolymam, sed & Paradisum, ejusque fluvios & arbores nobis exhibet, capp. 22: duplici imagine eandem rem figurans ac pingens, ac parem utriusque rationem esse significans.

AR-
BOR VI-
TÆ.

X. Atque huc præsertim faciebat mystica illa arbor in medio Paradiso, *Arbor vitæ* appellata, Gen. 2:9. Quæ prima & antiquissima Filii Dei, & vitæ per ipsum possidendæ imago fuit.

Quæ non
sua indi-
vidua
in sua spe-
cie,

XI. Ex communi præjudicio est, quod unicam ac individuum in sua specie eam existimant: à quo nos liberat Johannes Apoc. 22:2. qui eam in cœlesti Hierusalem ab utraque fluminis parte collocat; *In medio plateæ ejus & fluvii hinc & inde lignum vitæ faciens fructus duodecim.* ut & Ezech. 47:12. cujus verbis fere usus est Johannes. Quo etiam facit benedictio divina, Gen. 1:11, 12. qua cunctis arboribus virtutem sese multiplicandi attribuit. Qualis autem hæc arbor fuerit, cum S. Scriptura silentio, involvat, sicut multa alia ad primum fœdus spectantia, quod & ipsum cessare debebat, quærere nefas est.

nec virifi-
ca virtute
physica.

XII. Dicebatur *arbor vitæ*, h. e. vivifica. Non quasi semel degustata immortalitatem attulisset, virtute aliqua physica, fere instar Nepenthis, vel Ambrosiæ, qua Dii poëtarum in cœlis vescuntur; vel saltem vitam hominis ad longissimum terminum prorogare potuisset: quæ post Magistrum sententiarum multorum inter Pontificios, ac Lutheranos, ut & Socini ac Episcopii sententia fuit. Non enim huic arbori magis quam aliis arboribus vis alendi ac vitam hominis conservandi tribuenda est; quæ tamen hac appellatione non veniunt. Et si, non alimenti, sed medicamenti causa, eam præ reliquis ita vocatam dicant, frustra tamen erunt, cum Adam in isto statu morbis obnoxius non fuerit. Et unde docebunt promiscuè ejus arboris usum homini patuisse? cum *vincenti solum datum sit edere de arbore vitæ*, Apoc. 2:7. Unde nec Adamum ante lapsum eam attigisse constat, imo contrarium potius patet. Quid quod ligno isti ac arbori hoc pacto immortalitatem & æternum virorem largiuntur, quam homini nisi ejus fructu gustato attribuere non audent. Verum, ut rem hanc rite capiamus, vita quam hæc arbor promittebat, non corporis solius proprie erat vel longævitas, vel immortalitas, sed æterna beatitudo & felicitas in cœlis tandem peragenda, quæ vitæ æternæ nomine in Scripturis venit; quamque nulli cibi largiri possunt; sed cum quo cibi & potus usus potius pugnat; unde Deus tum & *ventrem & cibum*, juxta Apostolum, abolebit, atque homo non in corpore hoc animali, sed *πνευματικῶ* Deum videbit. Cujus beatæ vitæ hæc arbor sacramentum & pignus erat.

Sed dicta
est arbor
vitæ spi-
ritualiter,
ut signum

Atque

Atque ista appellationis ejus ratio est. Sicut benè Augustinus, *cætera ligna alimento fuisse, hoc etiam sacramento*: cujus generis etiam est panis Eucharisticus in S. Cœnâ; non quod alimento cæteris cibis præstet, sed quod sit mysticus panis, panis verè vivifici signum & symbolum.

XIII. Vita autem, ut jam diximus, quam hæc arbor ob signabat, non temporalis, sed æterna & cœlestis erat, ut expresse legitur Gen. 3: 22. *Et nunc ne extendat manum suam & accipiat etiam de arbore vite, & comedit & vivat* **עוֹלָם** *in seculum*. Unde Sapiens Prov. 13: 12. de salutari ac viva spe agens, ejus mercedem ac finem cum *Arbore vite* comparat: *Spes protrahit infirmitas cordis, & arbor vite appetitus qui venit*: clare docens, isto signo spem vitæ æternæ monstratam fuisse. Et Apoc. 22. status Ecclesiæ cœlestis eodem emblemate depingitur. Quæ rursus contra Socinianos tenenda sunt, qui nullam vitæ immortalis spem primo homini faciunt; illudque **עוֹלָם** more suo minutè & leviter explicant *de vitâ, non æternâ, sed longâ, deque integro vite tempore, quod homo in terris vivere potuisset*. Quo pacto arbori vitæ non plus tribuunt quam reliquis arboribus, quæ etiam vitam hominis ad terminum suum produxissent. *Vivere autem in seculum*, Scripturæ phrasi, non possibilem aliquem terminum dicit, sed omnem vitæ terminum negat; atque isto etiam loco *תָּא* *redire in pulverem* opponitur.

XIV. Speciatim autem arbor ista *Filii Dei* imaginem gerebat, qui est *Arbor vite in medio Paradisi Dei*, Apoc. 2: 7. & *lignum vite*, h. e. causa vitæ æternæ, *ipsum apprehendentibus*, Prov. 3: 18. Quæ non levi aliqua allusione dicuntur, sed Christum illum esse ostendunt, in quo, ut omnes promissiones, ita & prima illa Adamo facta, suum implementum habent. Nam ille propriè est *Αγαλλὸς ἐξ ὕλης* *Germen* illud, non è terra, sed *ex alto*, Luc. 1: 78. *inque eo vita est*, atque ipse *omnis vita & fons* & verè causa est: *In ipso vita erat, & vita erat lux hominum*. Joh. 1: 4. *Ego sum via & veritas & vita. Nemo venit ad Patrem, nisi per me*. c. 14: 6. *Quemadmodum Pater excitat mortuos & vivificat, ita etiam Filius, quos vult vivificat*. c. 5: 21. *Quemadmodum Pater habet vitam in se, ita dedit & filio vitam habere in se*. Ibid. v. 26. Unde antiquissimo arboris vitæ typo ab ipsa mundi origine monstratus est.

XV. Ita enim conveniebat Deo filium suum, quem diligit, & cujus gloriam quærit, jam ab initio hominibus ostendere, & ut vitæ auctorem ac principem mundo exhibere. Ut homo eam nec in sese, nec in rebus quibuslibet terrestribus, sed extra sese in Dei filio solo quæreret, ejusque

f. c. 3. 5. 6. 0
(negantibus id Socinianis)

communione omni studio anhelaret. Ipse enim in quocunque statu solus mundi vita erat, nec extra illum ad eam aditus dabatur. Ex quo amplius patet, Adamum, dum peccabat, atque hoc vitæ symbolum spernebat, etiam filium Dei sprevisse, & tantum non conculcasse; atque ei humanum genus debitorem factum, qui dein peccata ac debita ejus omnia in se recepit & expiavit.

CAPUT V.

De Arbore scientiæ & præcepto circa eam.

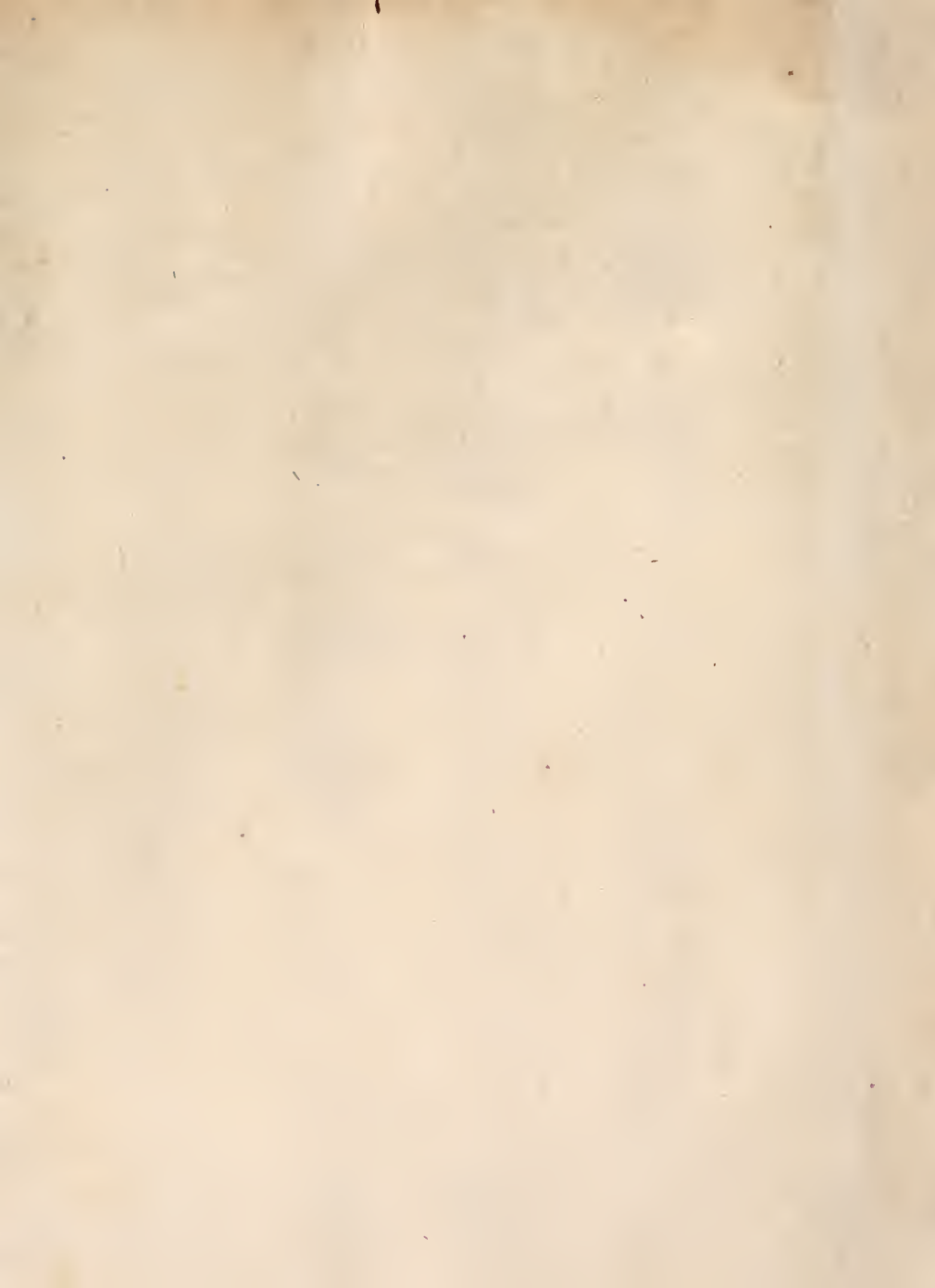
ARBOR
COGNITIONIS
boni ac
mali materia
explorationis
homini.

I. Equitur alterius arboris consideratio, quæ non in vitæ symbolum ac pignus, vel in fœderis sigillum, ut prior, sed ad explorandam hominis obedientiam data fuit; *Arbor scientiæ boni & mali* appellata. De qua Deus edixerat, *ex omni arbore horti comedendo comedes, & ex arbore scientiæ boni & mali non comedes, quia in die qua comedes ex ea, morte morieris.* Gen. 2: 16, 17.

II. Qualis hæc arbor fuerit, non constat. Quæ enim veterum quidam de *ficu*, quia mox post lapsum ejus foliis homo sese conveltivit, quæ ex eadem vel proxima arbore decerpserit, vel *malo* (ex Cant. 8: 5. *Quæ est hæc ascendens ex deserto, injiciens se super dilectum suum? Subter illa malo excitavi te: ibi parturivit te mater tua; ibi parturivit, peperit te.*) hariolantur, incerta, vel etiam aliena sunt.

Ratio nominis
hujus arboris.

III. Potius videndum est, cur *arbor scientiæ boni & mali* dicta fuerit. Ubi Judæorum rejicienda est fabula, quam Sociniani adoptant, qui fructibus ejus vim mirificam scientiam ingenerandi vel augendi tribuunt, quam homo videlicet non à Deo, plaste suo, sed demum gustata arbore, veluti vi aliquâ magicâ, accepisset. Verum eventus contra fuit. Nec ratio est, cur Deus pretioso adeo fructu hominem arcuisset; quod tamen in arbore hac factum. Sed neque à mendaci Satanae promissione nomen hoc fortita est; quæ *Ruperti, Testati, & Pererii* opinio est. Quis enim credat vel Adamum, vel Mosem, comperta impostoris fraude, infelicem istam arborem magnifico adeo nomine insignivisse? Ut rectius illi conjiciant, qui eam ita dictam volunt, vel *ratione probationis*, quia hominis obedientia, an bonus an malus futurus esset, ad fatale istud lignum exploranda

MAR 7 1934

